IOANNIS DRIEDONIS A TURNHOUT ... DE LIBERTATE CHRISTIANA LIB

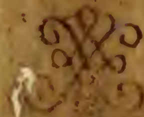
Iohannes Driedo

M

DE. LIBERTATE
CHRISTIANA

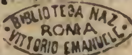
Driedon
de
Libertate
Christia-

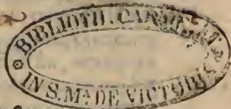

Tomo Unico

IOANNIS DRIEDONIS A TVRNHOVT

Sacræ Theologiæ professoris apud Louanienses, De libertate Christiana lib.

Cum gratia & priuilegio Cęsareo In sexennium.

LOVANII ex officina Rutgeri Rescij, An. 1540. Men. Septemb.

Vænundantur Louanij a Bartholomæo Grauio Sub sole aureo.

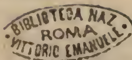

❡ LECTORI .S.

OPVS hoc amice lector, quanquam non vno modo imperfectum erat (nam & in medio, & in fine desunt quędam, quę absoluere autor per vitam longiorem non potuit) tamen eruditorum iudicio indignum visum est quod interiret, propter vtilitates multas, quas capere ex eo sic quoque studiosi possent, presertim cū quæ adijcienda videbantur, non ita cum precedentibus argumenti similitudine cohęreāt, quin hęc sine illis intelligere queas. Nam libro tertio tantum desideratur solutio vndecim argumentorum, quę proponuntur litera O. At horum priora nouem, ad materiam operis huius propriam pene nihil pertinent. Decimum vero & vndecimum eisdem ꝓpe verbis proponuntur libro eodem, litera B. Soluuntur autem multis paginis litera I. Quod si cui tardiori ista non satisfacient, plura ab alijs petat licebit, qui rem eandē tractāt contra Luteri hęreses. Iā quod vides librū tertiū cū nullus præcesserit secundus, scito autorē inter scribendum, simul enim & scribebatur opus, & excudebatˀ, mutasse, ita vt fit, voluntatem, ac materiam, quam totam animo comprehensam aut alioquin in schedis notatā habebat, aliter disponere cœpisse, ꝙ statuerat initio. Quę res etiam facit, vt in vniuersum cōpositio tota operis & structura perturbatior sit, nec satis habens artificij. Cui incommodo ita facile medebimur, si regulas dialecticæ methodi secuti, labore priuato sibi quisque colligat. primū ea, quę proprie ad causę statum faciunt, deinde quę extra causam sunt obiter addita, & alibi tractari tempestiuius fortasse poterant. bene vale.

Errata.

Pagina 11.*ſunt in anima ſagacitates quædam.*
eadem, quemadmodum ergo ſagittæ.
21.*uere liber eſt, indiget.*
eadem, unicuiq; permiſſum eſt facere.
eadem, definiunt eſſe naturalem facultatem.
28.*omnibus omnia eſſe communia.*
46.*quid prodeſt homini inquit Chriſtus.*
71.*finis eſt non ſola temporalis.*
95.*plebem oportere obedire.*
97.*Philadelphenſes.*
eadem, uariam ſanctimoniam non uariare effectus.
eadem, recolendum eſt ius ſeu dominium.
98.*dele poteſtatem & lege, unius ſuper alium eſſe duplex.*
104.*gradũ, lege gladiũ.* 112.*prohibetur, lege perhibetur.*
119.*ut patet in codice.* 130.*quæ ex cõſtitutione papæ reſidet.*
142. *conſiderandum eſt inſuper.*
eadẽ huius enim poteſtatis, lege, cauſis his ceſſantibus huius poteſtatis & c.
147.*nos recedimus, lege non recedimus.*
162.*cæterũ idem Auguſtinus, lege ſic, ſentire uidetur idem Auguſtinus.*
186.*ligare eſt gladiũ, lege ſecundũ gla.* 220.*qui pertinaciter renuũt.*
229.*ſententia lata reformetur.*
232.*tametſi non, lege tamen ſi.* 241.*oẽs qui de illius familia ſunt.*
libro.3.pagina 15.*ut deinceps uiuamus quiſq;.*
*pagi.*27.*rationi eccleſiæ, lege Romanæ eccleſiæ.*
39.*arbitrarentur eſſe ſeruanda, lege non eſſe ſeruanda.*
42.*ſi adſit, lege quæ ſi adſit.*

Chartarum ſeries.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y
Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk. Ai Bi Ci Di
Ei Fi Gi Hi Ii Ki Li Mi Ni Oi Pi Qi Ri Si.

Caroli Seueroli.

IOANNIS DRIEDONIS A TVRNHOVT SACRAE

Theologiæ professoris apud Louanień.
De Christiana libertate,
liber vnus.

¶ *Caput primum tractatus primi, continens communia quædam argumenta de libertate Christiana.*

COgitanti mihi quid nã potissimum conueniret tractare post librum de captiuitate & redemptione humani generis. Ex multis occurrentibus visum est secundum seriem doctrinæ congruum esse aperire & declarare, quænã sit vera Christiana seu euangelica libertas, hęc nempe impensa est omnibus per passionem & mortem Christi liberatis, atq; ita congruo ordine superiori libro adijciendus videtur liber iste de Christiana libertate. De hac autẽ tractaturi, hũc eundem librum in duos tractat⁹ partiemur. In quorum vno discutiemus, vtrum per hãc libertatem quisq; iam factus particeps fructuũ passionis Christi sit vere liber, vt iam illi, prout voluerit, liceat viuere secundum animi sui sententiam propter spiritum charitatis inhabitantem, custodienti dilectionẽ dei, & proximi, modo neq; fratrem scandalizet, neq; ordinẽ rei publice perturbet. Fuerũt hoc tumultuãte sęculo, qui super hac re conturbauerunt totum ecclesiæ statum, aliter, q̃ ex scripturis sacris manifestissimis edocta tradidit nobis veneranda patrũ antiquitas, de hac libertate differentes, arbitrantes vnumquemlibet Christianum per spiritum libertatis sibi donatum, esse in foro conscientię liberum ab omni superioris obedientia, super his quę non pręcipiũtur in sacrosancto euangelio, ab omni item vinculo legis humanæ, & ab omni obligatione voti de ieiunijs, de celibatu, de ciborum delectu, hęcq; oĩa diuinę legi supaddita, repugnare libertati Christianę, vnde solet hęreticorũ quisq; dicere. Afferatur testimonium legis dei, Non credo legibus nisi diuinis. Partiemur autem primum hunc tractatum in capita quatuor. In q̃rum primo generalia quędam præmittemus, De Christiana libertate, ac interpretationes nominum quorundam ad hanc

Errores de libertate Christiana.

rem pertinentium, quibus consideratis multa scripturarum loca elucidantur &, declaratur, quænam sit vera libertas Christiana seu euangelica. Illa est vna oim hæreticorū cō suetudo, contemnere venerandam patrum antiquitatem, reijcere veterem sanctæ matris ecclesiæ traditionem, coaceruare multa scripturarum testimonia, & ex illis colligere sibi singulares quasdam sententias contra communem & receptā doctrinam a tota Christianorum schola, prętermissis ac tacitis alijs scripturarum locis, palam demonstrantibus sententias falsis suis ipsorum interpretationibus contrarias. Vt ergo facilius ea quę dicturi sumus intelligantur, primū subijcimus communia quędam aduersariorum argumenta.

Hæreticorum consuetudo.

Vna re, inquiunt, eaq; sola est opus ad vitā ęternam, ea aūt est sacrosanctum dei verbum Christi euangeliū, quemadmodū docēt multa scripturarū testimonia. Primū, Ioann. 2. Ego sum, inqt, resurrectio, & vita, q credit in me, etiā si mortuus fuerit viuet. Secundū est testimoniū Ioan. 8. Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Nam vbi spiritus dei, inquit Paulus, ibi libertas, secūdæ ad Corin. 2. Tertium, Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Iusto item non est lex posita, sed impijs, periuris, adulteris, primæ ad Timo. 1. Vn̄ beatus Gregorius, Lege non constringitur spiritus sancti donū. Quartū est ex Apostolo ad Gal. 5. Fructus autem spiritus sunt charitas, gaudium, pax, &c. Aduersus huiuscemōi nō est lex. Nempe & lex propter transgressores est posita. Quintū scripturę testimoniū, Plenitudo legis est dilectio, ad Ro. 13. Nā q pximū diligit, legē impleuit, qa finis pręcepti charitas, habito aūt fine, nō amplius oportet hoēm solicitum esse de medio, q̄ pueniat in finē. Dilige, inquit Augu. & fac qđ vis. Tene charitatē, & in ea inuenies omnem scientiam. Ex his similibusq; scripturis tale formatur argumentū. Differentia inter legem veteris populi, & legē populi Christiāi est, quod illa foris in tabulis fuerit scripta, lex autē euangelica intus in cordibus nostris diffundit. Cū ergo talis lex nō alia res sit, q̄ charitas, consequi videtur, quod lex viri Christiani sit intus scripta, qualis est charitas. Neq; enim aliud deus exigit a nobis, nisi vt ipsum ex toto corde diligamus,

Hæreticorum capilli ex scripturis.

& pro

& proximos nostros sicuti nosmetipsos. Nã & hanc legem, quæ charitas est, prenunciauit propheta, scribendã esse non in tabulis foris, sed in visceribus cordis, Scribã, inquit deus, legem meam in visceribus eorũ, Hier. 31. loquens de lege euangelica, quę vocatur lex libertatis, quam & propheta sibi poni desiderabat, Legem pone mihi domine viam iustificationũ tuarum, de qua & in alio psalmo, teste Bernar. loquit̃, Lex domini immaculata, conuertens animas. Ex his consequens videtur viro Christiano nunc non esse opus vlla positiua lege foris scripta, sed sufficere legem charitatis per spiritum sanctum diffusam in corde, vna cum lege naturę coelitus impressa, quæ itidem docet opera naturalis dilectionis, secundum generalia principia moralis vitæ a Christo in euãgelijs tradita, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, Oĩa quęcumq; vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Alioq si præter duas has leges intus scriptas strĩgãtur Christiani ad alias leges multas mere positiuas, nõ videbitur esse differẽtia inter legẽ Moysi, quæ est lex literæ foris data, & legẽ Christi, quę est lex spirit⁹ intus scripta. Vñ huius cõsideratione videt̃ Aug. dicere. Nulla rõ exigit, vt q priuata lege spũs sancti ducitur, publica lege constringatur. Ex his ergo videtur sequi hoẽm Christianum esse liberum ab omni vinculo humano, & ab oĩ lege foris scripta, qualis ẽ lex pure humana ac positiua. Sed veritas est pro contraria sententia. Nam secundum euangelicam simul atq; Apostolicam doctrinam, Christiana charitas, neq; superba est, neq; inobediens superioribus, sed humilis, faciens vnumquemq; debitum, seruare ordinem inter cætera membra in corpore Christi, omnibus reddit debita, cui honorem, honorẽ, cui timorem, timorem, cui obedientiam, obedientiã, cui tributũ, tributũ, cui vectigal, vectigal. Christiana igitur libertas cũ sit fundata super charitate Christiana, nequaquam eximit hominem, neq; ab obligatione legis superioris potestatis, neq; a consuetudine loci, quę habet vim legis, neq; ab obedientia parentum, aut præpositorum, neq; a vinculis voti, iuramenti, aut promissæ fidei. Quamobrem & Apostolus Paulus ne occasione libertatis euangelicæ fallerentur, super hac re instruxit homines factos iam Christianos.

Qualis sit Christiana charitas.

Filij, inquit, obedite parentibus vestris, ad Colloss. tertio. Serui obedite dominis vestris carnalibus. Item ad Titum tertio Admone illos principibus & potestatibus subditos esse. Obedite præpositis vestris, ad Hebræos .13. Omnis anima potestatibus sublimioribus sit subdita. Necessitateq; subditi estote, non solum propter irã, sed etiã propter conscientiam, ad Rom. 13. Ex his & id genus alijs scripturis multis infra latius deducendis, liquido patet per Christianã libertatem nõ esse sublatam, neq; legem naturæ, neq; legem iuris gentium, neq; legem coniugalẽ inter maritũ et vxorẽ, neq; legem honestorum contractuum, pactorum, & promissionũ, neq; legem secundum consuetudiuem loci disponentem de hæredibus, qui succedant in bonis defuncti, neq; leges de licitis & illicitis coniugijs, in gradibus cognationis & affinitatis. Docere autem Christianos iam reparatos p Christum in Euangelicam gratiam, non esse obligatos ad huiuscemodi leges ac locorum consuetudines, est perturbare totius Christianæ ecclesiæ ordinem, & euertere principia naturalis legis, quæ intus suggerit ac docet pro vnaquaque republica in contractibus ciuilibus ac nuptialibus, in bonorũ successionibus, & in coercendis maleficis, & licita esse iã instituta, & statuenda esse ea, quę paci & trãquillitati illius cõueniunt, & alia quidem ac alia secundum personarum, locorum, temporum, ac reipublicę varietates. Vnde iuxta diui Augustini sententiam, lib. 2. de doctrina Christiana, Multa sunt hominum instituta de rebus, super quibus lex euangelica specialiter non disponit reipublicę commoda & necessaria, sine quibus humana societas, qua in hac vita carere non possumus, aut non omnino, aut minus commode geritur, veluti quæcumq; in habitu vel cultu corporis ad sexus vel honores discernendos placuerunt, quæq; in ponderibus, mensuris, & numorum impressienibus, vel ęstimationibus sua cuiq; ciuitati sunt propria. Sic & in .16. de ciuitate dei, capite decimoquinto, iudicauit nefarium ęsse, si quis etiam, neq; humana, neq; diuina lege prohibitus, acciperet vxorẽ de cognatione sua contra morem introductum secundum naturalem quendam atq; laudabilem sanguinis pudorem.

Christiana libertas non facit hominẽ liberum ab obedientia & legibus hominum

Accipere coniugẽ de cognatione sua cõtra solam legẽ, aut consuetudinẽ humanam nefarium est

Secunda pars.

¶ *Secunda pars huius capituli tradit sententias quasdam ex superiori libro recolēdas huic materiæ necessarias, & interpretationes nominum libertatis, & seruitutis, quæ in scripturis sacris multifariam accipiuntur.*

CHristianæ fidei sententæ omnes ferme cohærent, neq; explanari poterit vnum fidei mysterium sine altero, neq; intelligi plenarie. Idcirco studiose lector, nihil est qđ mireris, si eadem nunc quidem breuius, nunc autem prolixius sæpe dicimus, quia de gratia & libertate impensa nobis per Christum dominum, salutaria sunt quæ dicuntur, de quibus nunq; satis meditari possumus. Vnde & venerabilis Athanasius disserens de incarnatione verbi dei, Pręstat, inquit, idem sępe repetere, prolixitatisq; argui, q̄ ea relinquere, quę scribi necessario debuerant. Primum igitur ex superioribus recolendum est. Si homo talis mansisset, qualem eum deus ab initio condidit, non fuisset vlla necessitas seruitutis, & ideo non indiguisset liberatione. Neq; enim est opus liberatione, vbi nulla est seruitus culpę aut miserię. Ipse deus creauit quidem nos, ipse fecit nos, & non ipsi nos, sed tales, quales nūc sumus, seruos videlicet peccati atq; miserię, ipsi nos fecimus nos, & non ipse nos. Adam cum primū erat creatus, verax fuit, purus, immortalis, & liber ab omni malo seruitutis, captiuitatis, carceris tenebrarum & vinculorum, & tales in illo eramus omnes liberi. Ipse vero postq; satana suggerēte, peccauit, factus est seruus peccati & miserię. Atq; ita per peccatū intrauit in genus humanū nō mors solum, sed & peccati seruitus, iuxta illud, Qui facit peccatū, seruus est peccati, Ioan. 8. Seruitus autem hæc est impotentia hominis non potentis, neq; se suis solius viribus a peccato liberare, neq; redire ad iusticiam, neq; recuperare atq; habere eā voluntatis rectitudīem ac libertatē, qua possit prorsus esse & viuere sine peccato, qualem libertatē habebat Adam ante peccatum, quam non poterat amittere, nisi volens. Suis solius viribus ex se potuit libertatem semel acceptam perdere, sed hanc semel amissam non rursus ex sese aut suis

Athanasij sententia.

Seruit⁹ peccati qđ sit.

solius

Tria mala ex primo parẽte peccãte.

solius viribus potest recuperare. Secundo ex superiorib⁹ recolendum est, Tria nos mala habere ex veteri illo Adam, & Eua matre nostra, culpam, cæcitatem, & impotentiam.

Culpa est causa, vt celestis regni ianua sit clausa nobis iam seruituti peccati obnoxijs sub inimico nostro diabolo.

Cęcitas est cã, vt ipsi nos iã sub pctõ venũdati, nobis derelicti ignorem⁹ salutis viã, detrusi in regionẽ vmbrę mortis.

Impotentia est causa, vt ipsi nobis derelicti non solummodo simus impotẽtes quicq̃ boni agere, & a seruitute peccati nos eripere absq; gratia dei miserẽtis, sed vt etiam in hac vita iam grãm dei miserẽtis assequuti, simus languidi, & ad perseuerãdum in gratia, quam accepimus, imbecilli & in hac vita etiam per gratiam Christi liberati e dominio peccati nõdum prorsus liberi sa seruitute quadam peccati & miserię. Atq; ita iam genus humanum a statu innocentiæ delapsum indiget aliorum consilijs, magisterijs, imperijs, instructionibus, coercitionibus per leges ac superiores potestates.

Quid seruitus & libertas.

Cupientibus ergo nobis intelligere veram libertatem Christianam seu Euangelicam, conuenit præmittere interpretationes nominum ad hanc materiam pertinentium, quorum & passim meminit scriptura sacra. Primum igitur sciscitemur quid appellatiõe seruitutis & libertatis significetur, & id quidem in corporalibus rebus, ex quarum similitudine spiritualia capiamus. Augustinus. 19. de ciuitate dei, Conditio seruitutis iure intelligitur imposita peccatori.

Seruus unde dicitur.

Proinde nusq̃ in scripturis legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatum filij vindicaret, Atq; ita tam nomen ipsum q̃ ipsam subiectionem seruitutis, culpa meruit, non natura. Seruus, vt inquiunt grammatici, a seruari qđ est liberari & custodiri, dicit̃. Origo vocabuli seruorum in lingua latina, inde inquit Augustinus, creditur ducta, quod hi, qui iure belli possent occidi, a victorib⁹, cum seruabantur, fiebant serui, a seruando appellati, quod etiam ipsũ sine peccati merito non est. Nam & cum iustum geritur bellum pro peccato contrario dimicatur, & omnis victoria, cum etiam malis prouenit diuino iudicio victos humiliat vel emendans peccata, vel puniens. Vnde lex seruitutis iuste cõ

stituta

stituta est, non tam in fauorem dominorum, quam in vtilitatem seruorum, quibus vtile magis est seruitutibus dominorum subijci, quam occidi. Proinde & non solummodo coacti, sed & etiã volentes facti sunt serui sub dominorum suorum imperijs. Coacti quidem, dum inuiti sunt victi & coacti in articulum illum duorum malorum venerint.

Seruitus est in fauorem seruorũ cõstituta

Volentes autem, dum alterum eorũ oporteret arripere, elegerunt victori potius seruire, quam interire. Vnde seruitus secũdum vocabuli originem, qua dicitur seruus, qui sic contra ordinem naturæ primitus institutæ alicui subijcitur, sonat conditionem quandam subiectionis, vilis ac miseræ, siue subiectio fuerit voluntaria, siue coacta. Quemadmodum & solemus dicere homines, alios ingenuos, alios seruiles. Sic & Christus pro peccatis nostris diluendis scribitur induisse formam serui factus pro nobis opprobrium hominum, & abiectio plebis. Sic multis in locis scriptura de seruis loquitur, appellans seruitutem peccati, aut mortis, aut corruptionis, aut miseriæ, aut coactionis sub iugo temporalium dominorum, eo quod his malis subiecti sunt, aut inuiti patientes, aut etiam sua sponte vilibus rebus sese subijcientes. Sic dicimus quosdam seruire carni, gulæ, suo ventri, ac libidini. De seruis corporaliter subiectis dominis suis, multis in locis scriptura loquitur. Vnusquisque, in qua vocatione vocatus est, inquit Apostolus, in ea permaneat. Seruus vocatus es, non sit tibi curę, sed & si potes fieri liber, magis vtere, primæ ad Corinthios septimo, hoc est in quocumque vitæ genere vel ordine, aut conditione, Christi fidem susceperis, in hoc dum fueris, iam factus Christianus, perseueres.

Petrus apostolus cõtra hæreticos, qui sub prætextu Christianæ libertatis male uiuunt

Si cum esses seruus, vocatus sis ad fidem, nihil sis anxius propter hanc seruitutem, neque sub prętextu Christianæ fidei putes te liberum a seruitute domini tui, in cuius potestate est corpus tuum. Vnde ex Pauli doctrina ad Ephe. 6. & ad Collos. 3. & 1. ad Timo. vltimo liquido patet seruos per susceptionẽ fidei nõ fieri liberos a subiectiõe, aut ab obediẽtia suorũ dñorũ. In eandem sententiam concurrit & Petrus admonens seruos, vt tanquam liberi seruiant dominis, habentes tñ hanc libertatem, non tanquam velamen, id est, prætextum maliciæ, Fraternitatem.

tatem diligite, regem honorate, serui subditi estote dominis vestris, non tantum bonis, sed & dyscolis. Istius seruitutis relatiuum est dominus, Oppositum vero liber, qui nulli contra ordinem naturę primitus institutæ subijcitur.

In statu innocentiæ quomodo pares fuissent oēs homines

Secundum ordinem conditionis naturę omnes in Adā a deo conditi sunt ęqualiter liberi ab omni malo, ab omni seruitutis incommodo. Mansissēt quoq; sub illo statu omnes homines pares secundum paritatem libertatis a culpa & miseria, sed non pares secundum paritatem in talentis naturæ, in perfectione iustitiæ, scientiæ, & prudentiæ. Si siquidem alij magis, alij minus extitissēt sapientes, & prudentes, fuisset quoq; dominium quoddam vni⁹ super alios, non pro suo ipsius commodo dominantis in illos tanq̄ in seruos, neq; vt prouidentis vel consulentis illorum miserijs & imbecillitati, sed vt consulentis, & dirigentis illos ad ampliorem sapientiam, disciplinam & prouidentiam, atq; vtentis voluntarijs obsequijs illorum obedientium, non solum absq; omnis laboris molestia, sed cum gaudio cordisq; lætitia, quemadmodū & iusti pręsides nunc imperant non cupiditate dominandi, sed officio consulendi, & hoc naturalis ordo præscribit. Sic quoq; deus hominum genus condidit, vt essent alij in scientijs & virtutibus superiores alijs. Sed a coacta, seu vili subiectione omnes fuissent æqualiter liberi, in qua libertate mansissēt, si mandatum dei non pręterijssent. Si nullum fuisset peccatum, nullum fuisset bellum, nulla vis, nulla iuuoluntaria subiectio, neq; vlla necessitas, propter quam indiguisset alter alterius ministerijs, neq; fuisset opus vllius seruitutis, aut metus, aut pœnæ remedijs, quæ tamen nunc sunt necessaria ad præstandum timorem vtilem peccantibus, Et hinc iam sumitur ratio propter quam expedit esse leges seruorum, pœnarum, & superiorum potestatum, quibus coerceatur superborum & insolentium hominum audacia. Ante diluuium post Adæ lapsum erant quidem homines æqualiter iugo peccati, atq; miseriæ subiecti secundum conditionē naturę vitiatæ. Sed post diluuium seruitus quædam specialis vnius hominis sub altero ęqualis conditionis secundum naturam legitur sumpsisse originem. Cum tres essent fratres,

Sub innocētiæ statu alij alijs fuissēt sapientiores

Post peccatū seruitutes et coactiones per leges & principes sunt utiles & necessariæ reipublicæ

Cain

Cham, Sem, Iaphet sub Noe vno patre ab omni humana seruitute liberi, æqualitas conditionis ablata est, factusq́ȝ est frater subiectus fratribus propter cõtumeliam patris, & eadem natus puerpera, eodem egressus vtero excidit a pari fratrum dignitate. Vindicãs Noe peccatum Cham filij sui, maledictionem seruitutis pronunciauit in Chanaam filiũ Cham, atq́ȝ in illo totam posteritatem ipsius subiecit seruituti. Maledictus, inquit puer Chanaam, seruus seruorum erit fratribus suis, benedict' dominus deus Sem, sit Chanaam seruus eius. Dilatet deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaam seruus eius, Gene. 9. Ex his igitur consequens est quod vtraq́ȝ seruitus tam illa videlicet generalis, qua vniuersum genus humanum subiectum est seruituti peccati, & miseriç, q̃ȝ ea quæ specialis est, secundum quam alter subijcitur alteri homini contra ordinem conditionis naturç, est a deo patre, non quidem vt instituente naturam, sed vt vindicante peccatum aut per iustas pœnarum necessitates nobis insitas, aut per iustas superiorum potestates, aut per iniustas tyrannorum voluntates, & id quidem vel ad eruditionem, correctionem & disciplinam electorum, vel ad iustam vltionem illorum, qui sunt inemendabiles. Ex hac speciali significatione secundum quã nomen serui ex origine vocis subiectionẽ quandã vilitatis sonat, etiã nomẽ ipsum in scripturis vsurpatur ꝑ quolibet alteri subiecto, siue subiectio illa fuerit miserabilis aut vilis, siue præstans & venerabilis, qualis est ea quæ est secundum naturæ ordinem, secundum quam deo voluntarie subiecta est anima, quç sane subiectio voluntaria, summa est libertas, quemadmodum iusti dicuntur serui dei ac serui iustitiç. Ille est ordo iustitiç, vt omnia seruiãt deo cõditori suo. Et quia quisq́ȝ nascitur seruus peccati, seruus miseriæ, & mortis, non potens sese a malis his eximere, ac vitã æternam apprehendere, nisi per Christum ducem seruetur a morte, & manumittatur a seruitute diaboli. Idcirco etiam iustus quisque dicitur seruus Iesu Christi, a seruando seruus appellatus, Non quod sub huius domini potestate efficitur vilis, ac abiectæ conditionis, sed quod seruatus sit a morte in vitã, ex se pridem vilis & abiectus sub

Seruitus quis ex nomine conditionem quandam uilitatis sonat, est tamẽ laudabilis quædam & uenerabilis seruitus, secundum quam seruire est regnare.

alieno domino, nunc iuxta naturę ordinem vero suo domino obsequitur, cui per amorē inhęrere, quē adorare, benedicere, & laudare summa libertas est. Hęc est seruitus in qua gloriātur omnes veri Christiani, de qua loquebatur Agatha, Summa est ingenuitas, per quam seruitus Christi comprobatur. Proinde qui a peccato liberatur, seruus Iesu Christi efficitur, transiens de seruitute miserabili in seruitutem beatam & laudabilem. Sed de his latius alibi, vbi demonstratur liberum arbitrium etiam post peccatum esse dominum suorū actuum.

Vnde sumuntur libertatis et seruitutis gradus.

Ex oĩbus supradictis colligere possumus multa seu varia seruitutis esse genera, multosq; malorū grad⁹, & secundū hos multa esse gña libertatis. Seruit⁹ enī & libertas cū potissimū significēt naturæ rõnalis cõditiões secundū quas inter rõnales naturas vna alterā excedat in seruitute & libertate, Cõsequēs ē seruitutē & libertatē q̄sdā habere grad⁹, quēadnodū & multa malorū gña, q̄bus subiecta esse potest rõnalis natura. Inter rõnales aūt substantias deus, sine controuersia oĩm maxime est liber, quia cum nulli sit subiectus, a nullo pati q̄cq̄ potest. Deinde post deum in secūdo atq; proximo libertatis gradu sunt beati, qui iā in cœlū recepti in bonis scilicet domini sui, prs⁹ securi a nulla re malū suscipere possunt. In tertio aūt libertatis gradu fuit Adam sub ĩnocētiæ statu, & angeli priusq̄ essent beati. Nā hi erant cõditi prorſ⁹ ab oĩ malo liberi, nondū tñ in bono securi & solidati. Per Adam aūt peccantem humana natura vilis conditionis effecta est & abiecta. Amissa etenim dignitate libertatis, qua sub deo omnibus pro suæ voluntatis bñplacito fruebatur, mox pudore, & erubescentia premitur, ęrumnisq; ac miserijs multis subijcitur, rea æternæ mortis. Ex hac item seruitute per gratiam dei quisq; in hac vita liberatus cõstituitur in quarto libertatis gradu, translatus in regnum charitatis Christi, cui proinde ceu liberatori suo se suaq; omnia debet, vt non amplius sibi suisq; desiderijs, sed illi viuat, a quo seruatus est ex morte in sempiternam vitam, quemadmodum ait Apostolus, Qui in domino vocatus est seruus, libertus est domini, primę ad Corin. 7. libertus, inquam, id est, a seruitute liberatus seu manumissus. Libertus autem neq; in totum seruus est, neq; in totū

In supremo libertatis gradu est deus.

In secundo libertatis gradu sunt beati.

In tertio libertatis gradu fuit Adam in paradiso.

Quartus libertatis gradus est libertas Christiana.

In totum ita liber, vt sub nullius sit dominio. Idcirco nec sibi viuere debet, nec alteri cuiuis, sed patrono liberatori suo. Et hęc est libertas Christiana, id est, per Christũ impẽsa nobis, de qua impræsentiarum sumus loquuturi.

¶ *Sequitur tertia huius capituli pars de triplici libertate & seruitute in scripturis sacris designata.*

IAM vt faciliora videantur ea quę sum⁹ de libertate Christiana tradituri, Sciendum est in scripturis sacris triplicẽ reperiri seruitutem & triplicem etiam libertatem. Est nẽpe seruitus necessitatis, Est seruitus peccati, Et seruitus miseriæ. Seruitus necessitatis est gemina coactionis videlicet & inclinationis naturalis, secundum quam aliquid aut cogitur, seu vim patitur, aut necessitate quadam agitur. De seruitute coactionis loquitur scriptura, Sustinetis, si quis vos in seruitutem redigit secundũ seruitutem necessitatis, quæ est secundum inclinationẽ naturæ, omnia mundi elementa sol & luna seruiunt deo, quemadmodũ ait propheta, Ordinatione tua perseuerant dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Sic & animalia bruta subiecta sunt necessitati naturalis inclinationis, secundũ quã tendũt in finem naturali instinctu tanq̃ ministri quidã, aut serui directi & moti a summa arte diuinę voluntatis. Sunt enim in animalibus sagacitatus quędã, quibus inclinantur ad processus q̃sdam ordinatissimos, vtpote ab arte summa ordinatos, sicut sagitta directe tendit in signum seu scopum ex arte, directione, ac motione sagittantis, tanq̃ ipsa haberet rõnem in se dirigentẽ. Ita & vnumquodq; elementum secundum vim seu inclinationem naturę diuinitus impressam in suũ tendit quietis & cõseruatiõis locũ. Quemadmodum ergo sagitta cum mouetur, impressa est vis quædam artis ipsam destinantis, Ita et corporibus celestibus omnibus, mundi elementis & aĩalibus brutis motis, est virtus dei summi artificis impressa, secundum quam aguntur potius dei nutu, q̃ agunt, neque enim mouent se in finem, tanq̃ quę libero suo iudicio motum, vel sui, vel aliorum in finem illum ordinent.

Triplex est seruitus in scripturis sacris.

Omnia seruiũt deo etiam muta elemẽta.

Seruitus peccati. Seruitus peccati est, secũdum quã quispiam subiectus est peccato, impotẽs videlicet sese ex se eximere a culpa, obnoxi⁹ etiam necessitati interdum peccandi, de qua Christus, Qui facit, inquit, peccatum, seruus est peccati. *Seruitus miseriæ.* Seruitus miseriæ est, secundum quam quis subiectus est necessitati miseriæ, de qua scriptura, Ipsa creatura liberatur a seruitute corruptiõis. Seruitus autem coactionis in rationali creatura, quis sit species quædam seruitutis miseriæ, quemadmodum & coactio miseria quædam est, Impræsentiarum tamen distinguim⁹, ad discernendum libertatem arbitrij humanæ voluntatis, quæ in actionibus suis, neq; cogitur, neq; perinde atq; lapis inclinationis necessitate agitur. *Triplex in scripturis libertas.* Hęc est ergo in scripturis reperta triplex seruitus. Sic & in eisdem scripturis triplex reperitur libertas, videlicet libertas arbitrij, libertas a peccato, libertas a malo corruptionis seu miserię. Libertas secundum generalem nominis rationẽ, sonat rationalis naturæ conditionem, secundum quam ipsa libere viuit, prout libet seu placet. Secundum hunc generalem significandi modum, fit participatio quędam in omni genere libertatis.

Libertas arbitrij. Libertas arbitrij est, secundum quam rationalis animus inter multa arbitrio rationis proposita libere dijudicat, consultat, examinat, vnum acceptat seu eligit, cęteris refutatis ac reprobatis. Hanc libertatem expressit scriptura. Deus ab initio, inquit, reliquit hominem in manu consilij. Ante te bonũ & malum, mors & vita, elige quod vis. Hæc libertas est, secundum quam liberum denominatur arbitriũ, quæ est inse- *Libertas a voluntate inseparabilis.* parabilis a voluntate humana, tam in opere bono, q̃ in opere malo. Ad hunc enim sensum dicimus, voluntatem hominis esse liberam, quia soluta est a coactione seu necessitate iudicij & electionis, sed spontanea non coacta, non inclinationis naturalis necessitate, cõsultat, deliberat, eligit, consentit, aut dissentit. Sic enĩ dicit scriptura, voluntarie nos sacrificare deo, voluntarie confiteri nomini eius, voluntarie nos peccare, voluntarie, inquam, hoc est, non cõpulsos vllius coactionis, aut inclinationis inuincibili necessitate. *Libertas a peccato duplex.* Libertas a peccato est, secundum quam quis liber est a peccato, & hoc bifariam videlicet, aut a peccato liberatus seu solutus, aut alias immunis, nũq̃

nis, nunq peccato subiectus, secundum quam scriptura loqa tur de Christo, quod solus fuerit inter mortuos liber. Angeli beati, sunt a peccato liberi, sed non liberati, homines vero iu sti a peccato sunt liberati. De qua libertate scriptura in locis multis, Liberati a peccato, serui facti estis iusticię, vbi spirit⁹ domini, ibi libertas. Hęc ergo libertas in homine, & in beatis animabus, est libertas gratiæ ac misericordiæ libe rantis. In deo autem qui peccare non potest, talis libertas est naturalis. In angelis autem beatis, talis libertas a peccato, ē opus dei, non quidem miserentis, aut liberantis, sed naturas liberas instituentis. Est & hæc libertas in angelis beatis, si mul opus liberi arbitrij, oli potentis hanc deserere peccando, & non deserentis, sed custodientis. Libertas a malo mise riæ, in scripturis vocatur libertas a seruitute corruptionis, & libertas gloriæ filiorū dei. Neq̃ est in vlla rationali crea tura, nisi ī ea, quę fuerit a peccato libera, de qua loquit̃ Pau. Ipsa creatura liberatur a seruitute corruptionis in libertatē gloriæ filiorum dei, quam & optans Paulus, Infelix ego ho mo, inquit, quis me liberabit de corpore mortis huius. *Libertas a miseria*

Huiuscemodi autem tres libertates, venerabilis Bernardus alijs appellat nominib⁹, libertatem arbitrij, libertatem iusti cię seu rectitudinis consilij, & libertatem complaciti, res ꝑ fecto eędem, noīa vero diuersa. Illa quidem secundum termi nos a quibus sunt dicta, hęc vero secundum terminos, ad q̃s appellantur, quemadmodum & Apost. Paulus in supra di cto verbo, libertatem a seruitute corruptionis, appellat liber tatem gloriæ filiorum dei, aperte insinuans libertatem a mi seria, esse libertatem in gloriam, quemadmodū & libertas a peccato, est libertas iusticiæ seu in iusticiam. Neq̃ enim est vllus status medius inter peccatū & iusticiam, secundū cur sum naturarū rationalium nūc stantem, quemadmodū demō strauim⁹ in libro de capti. & redemp. gnis humani. *Tres libertates va rijs appellātur no minibus.*

Liberum arbitriū secundū nominis interpretationem, ab arbitrā do appellatū, est vis illa mentis, quæ cum sit in agendo a ne cessitate inclinationis & coactionis libera, principiū est libe ri ex ratiōe iudicij. Rationalis creatura libera a peccato, prin cipiū est iusticię & rectitudinis cōsilij, & ea itē quę ē a malo miserię *Liberum arbitriū unde dicitur.*

miseriæ libera, habens quicquid vult in nihil tendit, nisi quod cõplacet, & idcirco vocatur libertas complaciti, secũdum quã animus liber est ab omni, quod aut displicere aut turbare potest. Ex supradictis primum patet, quod libertas arbitrij, quæ est libertas, secundum quam voluntas rationalis est libera a coactione & necessitate, cum sit naturalis ipsius voluntatis proprietas, tam ante peccatum, quam post peccatum, manet inconcussa in cunctis pariter creaturis rationalibus, tam plene, vt inquit Bernardus, in malis, quam in bonis. Seruitus autem & captiuitas, in quam per peccatum sumus delapsi, quamuis faciat nos turbari & multa pati inuitos, & voluntatem plærumque etiam metu pœnę consentire, eligere, atque velle aliqua, quæ alioqui neque vellet, neque eligeret, non tamen facit voluntates hominum inuitas, aut ex necessitatis inclinatione pati suos consensus, suasque electiones. Rationalis naturæ voluntas dum consentiendo aut eligendo fertur in aliquid, mouetur quidem in illud, sed non perinde atque lapis sursum pellitur a mouẽte extrinsecus, neque itẽ perinde atque lapis deorsum fertur, inclinationis necessitate, sed ex propriæ suæ rationis iudicio eligit atque consentit voluntarie. Secundo patet, quod & si vnius volũtas sit magis aut minus libera a peccato, & a miseria, quam volũtas alterius, vna tamen voluntas non est magis aut minus apta spontanee consentire aut eligere, aut velle ex libero suę rationis iudicio, quamobrem & si voluntas multa patitur inuita & coacta, nihil tamen eligit, in nihil consentit, nihil denique vult nisi spontanea, quemadmodum, deo adiuuante, ostẽsuri sumus, cum de libero arbitrio tractabimus. Tertio ex superioribus liquidum est, quod & si nõ oporteat vllos ponere gradus huius libertatis arbitrij, vtriusque tamen alterius libertatis, tã eius videlicet quę ẽ a peccato, quã eius quę est a miseria, tres ponere gradus oportet, quos ex scripturis manifestissimis docuerũt ecclesiastici patres, supremũ, videlicet, mediũ, & infimũ. Libertatis a peccato gradus supremus ẽ, nõ posse peccare, & nõ posse habere peccatum. Similiter libertatis a malo miseriæ supremus gradus est, nõ posse turbari, nõ posse subijci miseriæ. Supremus iste in vtraque libertate gradus ẽ duplex, nã quoddã est nõ posse peccare, & nõ posse turbari

Quo modo libertas arbitrij semper manet, cũ tamẽ uoluntas multa patiatur inuita.

Tres libertatis gradus ex scripturis.

bari p naturã, qualis gradus est in deo substãtialis illi, quodã vero est nõ posse peccare, & nõ posse turbari per dei gratiam, talis est premiũ beatorũ, quod in oratiõe dominica desiderant oẽs iusti in hac vita dicentes, libera nos a malo. Posse autem nõ peccare, & posse nõ turbari, est medi⁹ vtriusq; gradus, qui & fuit conditio naturæ primitus sic per donũ dei gratuite institutæ, quam & Adam tenuit sub innocentię statu, sicuti etiam ex scripturis sacris tam prophetarum q̃ Apostolorum est manifestum. Ab hoc gradu, vt habet scriptura Gen. 2. decidens Adam, peccando factus est seruus peccati et miseriæ. Necessarioq; iam humana natura subiecta est peccato & miseriæ. Tale autem seruitutis iugũ graue manet super omnes Adæ filios, donec liberentur & iustificenť in hac vita per gratiam Christi saluatoris. Iustificati aũt seu liberati, sicuti iam diximus, nõ restituunť in hac vita ad priorẽ illum libertatis gradum, qui fuit in paradiso ante peccatũ, sed iuxta easdẽ scripturas adipiscuntur vtriusq; libertatis tertiũ quendam gradum, sub quo viuentes iusti in hac vita, non possunt nec prorsus esse sine miseria, nec prorsus perseuerare immunes a peccatis, sed per gratiam eatenus dumtaxat liberantur, vt non regnet in illis amplius peccatũ ad mortẽ ęternam. Et hæc est libertas Christiana seu euangelica p Christum dominũ facta, quę neq; facit hominẽ prorsus liberũ ab omni captiuitate miseriæ, neq; prorsus solutum ab oĩ seruitute peccati, iuxta doctrinam Apostoli, qui cũ esset iustificatus adhuc sentiebat se captiuũ in lege peccati. Ego, inquit, carnalis sum venũdatus sub peccato quod odi malũ, hoc facio, Inuenio legẽ in mẽbris meis captiuantẽ me in lege peccati. Proinde oẽs iusti iã in hac vita donati vera libertate euangelica hãc conditionẽ captiuitatis ęq̃ tolerãt aĩo, sciẽtes enĩ iugũ huius miserię ex peccatis descẽdere præstolanť post hãc vitã redemptionẽ a morte corporis huius, odiẽtes qdẽ peccatũ habitãs in carne, & ppetuã luctã agẽtes cũ illo, non murmurãtes interi cõtra diuinã iusticiã, sed seruãtes in miserijs huius luctę patiẽtiam. Hęc de libertatib⁹ & gradib⁹ eorũ, & de seruitutibus sunt fidei nostrę Christianæ veluti elemẽta quędam, de quibus per oẽm locũ sunt doctrinæ legis prophetarum, psalmorum, Apostolicarũ epistolarũ, et demũ ecclesiasticorũ

Medius in utroq; libertate gradus.

Libertas Christiana qualis sit.

Libertas Christiana stat cum captiuitate in lege peccati.

patrum omnium testimonia, quibus plane docetur hominũ genus primum fuisse conditum immortale, ab omni malo liberum, captiuitatem autem seu seruitutẽ sub peccato, morte, & miseria intrasse per hominem peccantem, deinde rursus per gratiam Christi in hac vita recuperatam esse libertatem quandam, non eam, quæ fuit in paradiso, sed aliam qua fit homo per dominum nostrum Iesum liber a regno diaboli, dato sibi per eundẽ Iesum adiutorio pugnandi atque vincendi, vt tandem perueniat ad libertatem ab initio humano generi destinatam. Elucidauit autem ex scripturis totam hanc doctrinam venerabilis Aug. in libro de correptione & gratia, ostendens discrimen inter gratiam & libertatem quã habuit Adam sub innocentiæ statu, & eam quam habent sancti nunc in hac vita. Habuit, inquit Adam, magnam dei gratiam sed disparem. Nam Adam in bonis erat, quæ bonitate sui conditoris, & non suis meritis acceperat, In quibus prorsus nullum patiebatur malum. Sancti vero in hac vita in malis sunt, ex quibus clamant ad dominum, Libera nos a malo. Deinde Adam in bonis sic cõditus, morte Christi non eguit. Sanctos vero, vt fierẽt sancti, sanguis agni immaculati a reatu, & hereditario & proprio absoluit. Item Adam nulla rixa a seipso aduersus seipsũ, aut tentatus, aut turbatus, sed in paradiso beatitudinis loco positus sua secum pace fruebatur. Et idcirco in bonis illis non habuit opus adiutorio quod implorant sancti in hac vita, qui videntes legem in membris repugnantem legi mentis, clamant cum propheta, Deus in adiutorium meũ intende, domine ad adiuuandum me festina. Cũ Paulo, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Gratia dei per Iesum Christum dominũ nostrum. Item Adam sub innocentiæ statu nõ indiguit gratia, qua pugnaret vt vinceret, cum nullum adhuc bellum erat. Sancti vero in hac vita, quia intus pugnat in eis caro aduersus spiritum, & foris mundus seuiens aut blandiens, indigent adiutorio virtutis, qua pugnẽt & vincant. Et idcirco Adam habuit gratiam quidem letiorem, sancti vero in hac vita potentiorem. Maior enim gratia est necessaria aduersus tot tantasque tentationes, quę in

Discrimen inter libertatem sub innocentiæ statu, & eã quæ nũc est in hac uita impensa nobis per Christum.

Adam ante peccatũ non debuit implorare auxiliũ pugnãdi et uincẽdi.

quę in paradiso non fuerunt. Deinde Adam ab initio habuit quidem bonam voluntatem, in qua deus ipsum fecerat rectum, dans ei adiutorium, quo in ea permanere posset si vellet, ut autem vellet, reliquit in eius arbitrio. Sancti aūt in hac vita si cum per Christum liberantur in accepta semel bona voluntate relinquerentur, & non adiuuaretur infirmitas atq; imbecillitas humana, in bona voluntate non permanerent, sed anima in sua voluntate iam facta vaga mutabilis & varia succumberet. Idcirco sanctorum voluntas bono perseuerantię munitur, atq; firmatur, vt cum omnibus amoribus, blandimentis, terroribus, & erroribus vincat hic mundus. Tale adiutoriū erat quod desereret, si vellet, & in quo permaneret si vellet, non quo fieret, vt semper permanere vellet, sed quo permanere in vita posset si vellet, quemadmodum alimentum in corporali vita est adiutorium, sine quo non viuit, et quo fit, vt viuat homo. Sancti vero in malis huius vitæ nati, & per gratiam Christi liberati vsq; in finem huius vitæ, in malis, in luctu, in certamine, acceperunt non talem solum gratiam, secundum quam factum est, vt habeāt iustitiam si velint, sed talem secundum quam factum ē vt habeant iustitiam & rectam voluntatem, qua permanere volunt in eo quod acceperunt, cupientesq; deo adhęrere iugiter, spiritum acceperunt, qui postulat pro ipsis gemitibus inenarrabilibus, hoc est spiritum, qui postulare illos facit, & vigilare omni tempore, vt perseuerent in bono quod acceperunt. Hactenus dogmata venerandi patris Augustini, quin potius sancti spiritus ex propheticis Apostolicisq; doctrinis elucidata, declarata, demonstrata in libro de correptione, & & gratia. Habemus præterea & Bernardi doctrinam de huiuscemodi libertatis gradibus in libro de gratia & libero arbitrio demonstrantis ex scripturis primo homini datam esse arbitrij libertatem qua peccare posset, & non peccare. Data est inquiunt, non vt inde peccaret, sed vt gloriosior inde appareret si non peccaret, cum peccare posset. Ipse autem abutens potestate hac corruit de posse non peccare, & de posse non turbari in non posse non peccare, & de posse non turbari in non posse non turbari, solaq; remā

Aliud adiutorium gratiæ sub innocētiæ statu. aliud sub libertate Christiana.

Bernardus.

Libertas arbitrij, qua peccare posset cur data est primo homini.

sit ad pœnam libertas arbitrij, per quam cæteras amisit libertates. Hanc ergo libertatem arbitrij, quę est naturę rationalis conditio, amittere non potuit vlla creatura rationalis. Vtriusq; autem alterius libertatis gradum summum tenēt beati in cœlo, nos in hac vita iustificati, infimum.

Impij autem damnati seruata sola libertate arbitrij, nullum habent vtriusque libertatis gradum, sed ligatis manibus & pedibus, id est, ablato prorsus auxilio gratuito, quo liberentur a voluntate peccandi & a miseria, proiecti sunt in sempiternas tenebras, vbi sit illis sempiterna pœna, quibus est voluntas peccandi perpetua, qui sicut nunq; volunt reluctari peccato, sic nunq; possunt pœnam declinare peccati.

Quanam autem ratione deus & beati in cœlo, qui peccare non possunt, & spiritus item damnati, qui sese ex mala voluntate in bonam voluntatem non possunt conuertere, liberi sunt arbitrij, alibi dicetur cū tractabit̄ de libertate arbitrij.

 Sequitur quarta huius capituli pars tradens diffinitionem libertatis Christianæ.

HActenus de interpretationibus nominum libertatis, & seruitutis, & de distinctionibus, ac diuisionibus eorum, de quibus scripturę sermo loquitur. Reliquum est iā in hac tertia parte demonstrare, quęnam sit vera Christiana libertas. Verum in primis de libertate hac Christiana recitabim⁹ hæresim quandā antiquam ante mille et quingentos ferme annos, ex qua manifestum erit Apostolos palam & ex industria spiritu sancto motos scripsisse contra hęresim, qua nunc vtitur insaniens hæreticorum caterua docentium homines iam factos per Christum liberos, esse exēptos ab omni humana potestate, adeo vt etiam ex temporalibus bonis non debeamus tributa dare Cęsari, in tantumque creuit eorum vesania, vt etiam tradant omnia bona debere omnibus esse communia. Fuit autem hęresis Iudę cuiusdam Galilei docētis nullum in hac vita debere vocari dominum, nisi solum deum, eosq;, qui iam facti sunt adoptionis filij, soluentes deo decimas, propter libertatem assequutam nō debere subijci humanę potestati, neq; debere dare tributa cęsari,

Hæresis antiqua de libertate Christiana.

sari, quæ sanę heresis, vt diuus inquit Hieronymus in cem mentarijs epistolę ad Titum, temporibus Apostolorum adeo creuerat, vt etiam pharisęorum, & multam partem populi conturbaret, ita vt ad dominum quoq; saluatorem hæc quæstio referretur, licet censum dare Cęsari, an non. Cui respondens dñs ait, Reddite quæ sunt cęsaris cesari, Cui responsioni Paulus apostolus congruens, docet credētes debere esse subiectos ac obedientes principibus & potestatib⁹. Hactenus Hieronymi doctrina, ex qua præsertim tria considerare possumus. Primum, quod errorem eorum, qui docent credentes neq; debere obedire principibus & potestatibus, neque oportere soluere tributa cæsari appellat hæresim. Secundum quod hęresim hāc dicit nō esse recenter exortā, sed & extitisse tpibus Apostolorū. Tertium, quod obedire & subditū esse sublimioribus potestatib⁹ sit pceptū. Si præceptū est, seqt̃ principatuum imperia atq; decreta non est de numero eorū, quę solummodo sunt Christianis hominibus ad vitandum magis incommodum a principibus ipsis inferendum, equanimiter ferenda seu toleranda, tanq̃ solum sit parendum ipsorum imperijs, ne ira prouocati contra nos seuiant, quemadmodum seru⁹ a tyranno captiuus paret imperio tyranni, non habentis vllum ius imperandi. Sequitur, inquam, principatuum imperia non esse de talium numero, sed esse de numero eorum, que & in se sunt iusta, & profecta ab his principatibus, qui potestatem habent ius dicendi, leges condendi atq; imperandi pro pace, tranquillitate, ac concordia reipublicæ. Atq; ita iuxta Pauli apostoli doctrinam nos oportere esse subditos illis non solum propter iram seu vltionem vitandam, sed & propter conscientiam, quæ, vt inquit Paulus, resistens potestati, sibi damnationem acquirit, quę et si ad tempus præsens aliquo, vt inquit Ambro. pacto euaserit, futurum tamen iudicium non est euasura, vbi eadem accusante conscientia punietur, quisquis hic principatibus ceu dei ministris subditus esse recusauerit. Habes igitur hāc hæresim confutatam ex doctrina Christi, & ex doctrina itē Pauli Apostoli, tum ad Rom 13. tum ad Titum .3. quemadmodum & latius patebit ex sequentibus.

Præceptum dei est obedire sublimiori potestati

Non propter vltionem solum præsentis uitæ, sed & ꝓpter conscientiam obedire oportet superioribus,

Iam de libertate Christiana videamus, quid nam sit, & quæ nam sint proprietates eius, a quibus itē vinculis ac seruitutibus, libertas hæc faciat homines liberos, & vt facilior hac in re veritas videatur, recolere oportet, qualis seruitus, qualis captiuitas, quę nam vincula irruerunt in vniuersum genus humanum per Adæ peccatum, quia iuxta dialecticorum regulam, Opposita iuxta se posita magis fiunt manifesta, libertas autem Christiana, cum sit libertas per Christū impensa humano generi, est opposita captiuitati & seruituti, quę intrauerunt in humanum genus per Adæ peccatum. Hæc est Apostolica doctrina, Sicut per Adam peccatum intrauit in mundum, Ita per Christum iusticia, & sicut per Adam ęterna mors, ita per Christum vita æterna, & quemadmodum per Adam seruitus & captiuitas in vinculis diaboli, in tenebris & miserijs, ita per Christum libertas est ab huiuscemodi vinculis. De his igitur in hac parte communes quasdam afferemus sententias. Prima est.

Libertas Christiana opponitur captiuitati, quæ facta ē per Adæ peccatū.

Prima sententia.

Libertas Christiana est conditio quædam hominis liberati per gratiam domini nostri Iesu Christi a captiuitate & seruitute peccati a reatu ęternæ mortis, vt iam liberatus seruiat deo in sanctitate & iusticia coram ipso. De qua Paulus Apostalus, Lex spiritus vitæ, quę est in Christo Iesu, liberauit me a lege peccati & mortis, liberati autem a peccato, serui facti estis iusticię, vt sicuti olim captiui exhibuistis membra vestra seruire immundicię & iniquitati, ita nunc exhibete mēbra vestra seruire iusticiæ in sanctificationē ad, Ro. 6.

Secunda sentētia.

Secunda sententia. Quis secundum libertatē euāgelicam, quisq; vere Christianus sit liberatus a dominio peccati, a reatu seu vinculo mortis æternæ, sempiterniq; exilij, ex seruo iræ, factus filius adoptionis æternę vitæ, factus iam socius inter ciues sanctorum & domesticos dei, restitutus in gratiam cœlestis paradisi, de vana conuersatione hui⁹ sæculi translatus in voluntarium obsequium Christi, nō sic tamen est a peccato & a morte liberatus, vt non amplius habeat in eo peccatum, neq; sic etiam, vt non amplius peccatū contra ipsum pugnet, neq; item sic, vt prorsus sit liber a morte, a corruptione corporis huius, sed sic, vt neq; peccatum amplius

plius in eo regnet, neq; ipse amplius obediat desiderijs peccati, & sic vt per mortem hanc transitoriam ad resurrectiõis gloriam veniat tandem in corporis immortalitatem, in quã Adam cum tota sua posteritate fuisset absq; morte translat⁹, si nemo peccasset. Hęc omnia sunt certissima fidei Christiãę documenta, quæ longe lateq; ex scripturis sacris demonstrauimus in lib. de captiuitate & redemp. humani generis.

Tertia sententia.

Tertia sententia ex superioribus manifesta. Pleniorẽ libertatem habuit Adam ante peccatum in paradiso, q̃ sit libertas ea quam nunc vocamus Christianam seu euangelicã, qa iã hõ per Christũ Iesum liberatus, in hac vita subiect⁹ est multis miserijs & seruitutibus, ignorantijs, difficultatibus, ac impedimentis, bene operandi pronitatibus ac stimulis ad malum, a quibus liber erat Adam in paradiso. Hoc adeo in Christiana philosophia est manifestum toties q; ex scripturis sacris supra demonstratum, vt videatur superfluum esse idipsum hic repetere. Et ideo homo, qui nunc secundum spiritualem hanc libertatem vere liber indiget ad bene viuendum auxilijs multis, quibus nõ indiguisset, si mansisset sub innocentiæ statu, iam propter Adę peccatum subiectus multis ignorantijs & imbecillitatibus, indiget aliorum consilijs, instructionibus, directionibus, admonitionibus, correptiõibus, coerctionibus, imperijs legum, & superiorum potestatum, quibus non solum coerceatur insolentium hominum audacia, sed & pręseruetur ac custodiatur etiam iustorum hominum innocentia. Quarta sententia.

Quarta sentẽtia.

Libertas multiplex.

Libertas Christiana, in quam per Christum vocati sumus in hac vita, non est ea qua vnicuiq; pmissum facere qd' libet, neq; item ea qua quisq;, prout vult absq; vllo impedimento viuit & operatur non impeditus vnã aut alterã partem eligere, neq; item est facultas absq; impedimento iuste viuendi aut faciendi, quod lex iubet neq; etiam est quam iurisconsulti definiunt esse naturalem difficultatem eius quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur, neq; item est naturalis potestas liberi arbitrij potentis membra sua accommodare, vt seruiant, aut immunditię & iniquitati, aut iustitię in sanctificationem. Patent hęc vniuersa.

Nam

Libertas carnis opponitur libertati Christianæ.

Nam libertas qua quisq; liber est, vt viuat prout libido fert animi, secundum desideria sua, est libertas carnis, ex diametro pugnans cū libertate Christiana, quēadmodum ait Paulus, Vos in libertatē vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, id est, secundū desideria carnis vestræ, sed per charitatē seruite inuicem. Spiritu ambulate, & desideria carnis nō perficietis, ad Gal. 5. Vnde & hæc libertas carnis a grammaticis licentia dicitur, quę est impunita quędam facultas agendi quod velis. Item libertas absq; impedimento, & difficultate iuste viuendi, non est in hac vita homini possibilis, qa multa adsunt hoī impedimēta, multæq; difficultates, quibus hominis animus in bene viuendo fatigat͂, quemadmodū ait Apost. Non quod volo bonū hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Inuenio legem in mēbris meis repugnantē legi mentis meæ, velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Deniq; naturalis liberi arbitrij potestas, potentis membra sua exhibere ad seruiendum iusticię & peccato, non est ea quam vocamus Christianam. Illa nempe potestas naturalis arbitrij, est in homine nondum per gratiam Christi liberato, qui & si ex solis liberi arbitrij virib⁹ nequeat iuste viuere, eadem tamen vis est, quæ iuste viuit, præsente gratia dei atq; iusticia. Quinta sententia.

Quinta sententia.

Libertas Christiana fundatur in gratia dei & charitate, & ideo q̄to vniuscuiusq; hominis Christiani animus magis est liber ab impedimentis & difficultatibus distrahentibus eum a charitate, quę est in Christo Iesu, tanto magis est liber secundum libertatem hanc Christianā, magisq; accedit ad diuinæ dilectionis libertatem, quæ erat sub innocētię statu, vbi nullum erat impedimentum, nulla difficultas ad perseuerādum in dilectione ista. Sententia sexta.

Sexta sententia.

Ex sententia supra dicta sequitur sexta. Voluntarie ꝑmanere in castitate, in cœlibatu, atq; abijcere a sese diuitiarum curas & sollicitudines, & nō sese implicare militiæ sub principibus huius mundi, aut negotijs sęculi, rebusq; ꝓphanis, adiuuat & auget libertatem hanc Christianam. Nā q̄to quisq; magis fuerit auulsus a delitijs carnis, a curis huius sęculi, a sollicitudinibus filiorum, vxoris, atq; cęterorum, quæ sunt

ſunt mundi huius, tanto magis eſt liber ea libertate, qua, vt inquit Apoſt. Chriſtus nos liberauit, quia hoc ipſo magis eſt aptus cogitare ea, quæ dei ſunt, orare deũ, & ſedere cũ Magdalena ſecus pedes domini, atq; audire verbum illius. Hæc ſententia patet ex doctrina Pauli Apoſt. prim. ad Corin. 7. inuitantis Corinthios ad cœlibatũ, tanquam ad id quod honeſtius eſt, & quod facultatem præbet ſine impedimento dominum obſecrandi, q̃to autem vnicuiq; min⁹ eſt impedimẽti diſtrahẽtis cor ipſi⁹ a dilectiõe diuina, tanto magis eſt liber ad diligendũ deum. Proinde & libertas hęc Chriſtiana magis ſuſcipit & minus. Ex his facile eſt conſiderare, liberã profeſſionem regulę monachalis, ſpontaneamq; acceptationẽ cœlibatus, ordiniſq; ſacerdotalis, neq; tollere, neq; impedire, neq; diminuere libertatem Chriſtianã, ſed augere potius atq; promouere, q̃uis hęc minuant libertatem eã, ſecundũ quã quiſq; fuerat indifferens ad plura, quæ ſibi iam in hoc ſtatu non licent pridem licita. Atq; ita libertas, qua liceat alicui vxorem ducere, & militię, ſæcularibuſue negotijs implicare ſeſe, neq; eſt de ratione libertatis euangelicæ, neq; etiam auget, ſed diminuit potius.

Libera pfeſſio regulæ monachalis, ſtatuſq; ſacerdotalis, et cœlibatus auget libertatem Chriſtianam.

Sententia ſeptima.

Sententia ſeptima.

Libertas Chriſtiana, neq; a ſeruitute corporali, iure ciuili aut gentium introducta, eximit hominem, neq; a ſuorum ſuperiorũ imperio aut lege, neq; a debito ſoluendi tributa & vectigalia principibus tanquam dei miniſtris conſtituta, neq; a votis et conſtitutionibus ad cœlibatũ cõſtringentibus, quibus ſe quiſpiã ſua ſponte ſubiecit. Libertatẽ Chriſtianã nõ eximere Chriſtianum a ſeruitute corporali, plane docuerũt Petrus & Pau. Apoſt. Serui, inquit Pet. ſubditi eſtote in oĩ timore dñis, nõ tm̃ bonis & modeſtis, ſed & dyſcolis. Hęc eſt enĩ gr̃a, ſi ꝑpter dei cõſcientiã ſuſtinet qs triſticias, patiẽs iniuſte. Quę eſt enĩ gr̃a ſi ꝑpter peccatũ colaphizati, ſuffertis, ſed ſi bñfacientes patiẽter ſuſtinetis, hęc ẽ gr̃a apud deũ, 1. Pet. 2. Oportet ergo ſeruos Chriſtianos ſubditos eſſe dñis etiã aſperis, & impie tractãtibus. Nã & ſub his poteſt iuſta eſſe ſeruitus orta vel ex natiuitate, vel ex propria volũtate, vel ex peccato, vel ex bello iuſto, ſicuti & apud eoſdẽ dños dyſcolos iuſta poteſt eſſe tpalium bonorũ poſſeſſio. Qui iure poteſt occidi, iuſte poteſt in ſeruitutem perpetuam mãcipari.

Libertas Chriſtiana nõ eximit ſeruũ a ſeruitute corporali.

Sic

Sic Paulus, Serui, inquit, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, & in simplicitate cordis, sicut Christo nō ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi, facientes voluntatem illius, ad Ephe. 6. Item pri. ad Timo. 6. Quicumqꝫ sub iugo serui sunt, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur, hæc doce, hęc exhortare.

Libertas Christiana nō eximit seruū a seruitute corporali.

Libertas igitur Christiana, quam quisqꝫ in baptismo assequitur, neqꝫ manumittit, neq; liberat ipsum a debito seruitutis, quam debet domino etiam ethnico, sub quo etiam tenetur patienter ferre iniurias, & id quidem non ex debito seruitutis, sed ex lege charitatis, cedens improbitati ipsius.

Christianus non ē liber a superiorū potestatum legibus & præceptis, neq; a debito soluendi tributa.

Item libertatem Christianam non eximere hominē neqꝫ a superiorum imperio aut lege, neqꝫ a debito soluendi tributa & vectigalia, patet ex doctrina Pauli ad Ro. 13. & ad Titum. 3. & ad illum sensum declarant textus illos, Hiero. August. Amb. Cypri. cæteriqꝫ patres vniuersi. Vnde Hieron. tractans illud ad Titū. 3. Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, obedire ad omne opus bonum. Tale quid, inquit, & ad Romanos scribitur, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, Non est enim potestas nisi a deo. Quod quidem præceptum, & hic, & ibi propterea puto ęditum, quia Iudę Galilęi per illud tempus adhuc dogma vigebat, & habebat plurimos sectatores, cuius & in Actis Apostolorū. 5. fit mentio, scriptura referente. Ante hos enim dies surrexit Theudas, dicens, quēdam se esse magnū, cui appositi sunt viri quasi tria milia, & post hunc surrexit in diebus census Iudas Galilæus, qui inter cætera hoc quoqꝫ quasi probabile ex lege, proferebat, nullum debere dominum vocari, nisi solum deum, & eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere. Quę sane hęresis in tantum creuerat, vt etiam pharisæos, & multam partem populi conturbaret. Hactenus Hieronymi doctrina, de qua & in principio huius partis iam diximus.

Per Christianam libertatem nō liberatur homo a uotis & iuramentis.

Cęterum libertatem Christianam non eximere fideles a promissionibus, a votis ac iuramentis deo factis, docuit scriptura, Si votum voueris domino, ne moreris reddere, Eccles. 7. Item si votū voueris

ueris domino deo tuo, non tardabis reddere, quia requi- rens quęret illud deus tuus a te, & facies donum, quod lo- quutus es ore tuo. Si autem nolueris polliceri, absq; peccato eris. Deutero. 23. Ex his similibusq; scripturis ecclesiastici patres Cyprianus in libro ad Quirinum, Hierony. contra Iouinianum, Augu. Amb. multis in locis docuerunt, voue- re esse libertatis & consilij, vota autē soluere esse necessitatis & pręcepti. Et ne qs putet hæc esse ceremonialia veteris le- gis pręcepta, & ideo nō ligare nos iam per Christum factos liberos, audiamus Esaiam, qui prophetico spiritu pręuidens tempus Christianę libertatis post Christum passum de votis & solutionibus eorum sic loquitur capite. 19. Colent deum in hostijs, in muneribus, & vota vouebunt domino, & sol- uent. Cæterum si seruare homini fidem promissionis, aut iu ramenti non sit ceremoniale, sed moralis, & naturalis iu- ris, multo magis iuris naturę est seruare deo fidem voti seu promissionis ac iuramenti. Demum frangere votum esse da mnabile, non solummodo ex lege veteri, sed etiam ex noua lege probauerunt Cypria. Hieronymus, Amb. Theophyla- ctus, Augustinus, & cęteri posteriores vniuersi catholicæ fidei tractatores. Theophylactus tractans illud primæ ad Timo. quinto de viduis habentibus damnationem, quia primā fidem irritam fecerūt. Fidem, inquit, conuenta dicit Apo. & pactiones, quas cū Christo pepigerant. Damnabile est igitur promissionem ac professionem semel Christo factā facere irritam. Vnde & pactionem hanc cum Christo initā beatus Ambrosius appellat professionem. Prohibet, inquit, adolescentulas viduas in hac professione suscipi. Dānationi fit obnoxius, q ab hoc declinat, quod recte fecerat, secūdas sci licet nuptias respuens & Christo nubens. Sic & Au- gustinus varijs in locis fidem hāc irritam facere appellat, frā gere votum cōtinentię in libro ad Pollentium, in libro ad Iulianam de sancta viduitate, & in comentarijs psal. 75. Pa- ri quoq; forma interpetatur idipsum Hieronymus in libro aduersus Iouinianum. Proinde Cyprianus in tractatu de habitu virginum, Hiero. cōtra Iouinianū, Theophylact⁹ in commentarijs. 1. ad Corin. 7. Amb. & Aug. tractātes vbū

Ecclesiastici patres ab initio ex scripturis probauerunt. quod frangere uotum, sit damnabile.

Fidem primā irritam facere.

Verbū Apostoli, Si nupserit uirgo nō peccat, uniformiter interpretati sunt patres.

Apostoli, Si nupserit virgo, nō peccat, vnanimiter interpretanť, dicentes, nō illā virginem esse intelligendā, quæ semet dei cultui dedicauit. Harū enī si qua nupserit, inquiūt, habebit dānationē, qa primā fidē irritā fecit. Si aūt de viduis hoc dictū esse qs obiecerit, quãto magis de virginibus, inqt Hiero, præualebit, cū etiā his nō liceat, quibus aliqñ licuit. Virgies eni, quę post consecrationē nupserit, nō tam adulteræ sunt, quã incestæ. Vnde Eccles. 5. Noli festinare in ore tuo, & cor tuū nō festinet ad proferendū verbū in conspectu dei, quia de⁹ in cœlo, & tu super terram, propter hoc verba tua sint pauca. Cū votum voueris deo, ne moreris reddere illud, quia nō est voluntas dei in insipientibus. Quæcūq; voueris, redde, melius est non vouere, quã vouere & non reddere. Hactenus ille, admonens, ne corā deo facile aliquid promittamus, & sine cōsideratione viriū voueamus ea, quæ implere non possum⁹. Nā ruina est hoi deuotare sanctos, & post vota retractare. Prouer. 20. Sic & Au. li. 1. de adulterinis cōiugijs, cap. 24. ostēdens testimonijs scripturę, quod īplere votū sit diuini iuris. Quemadmodū nemo potest, inquit, vxorē dimittere, & aliam ducere, quãtumlibet videatur recta esse intentio ipsius dimittentis, veluti si propterea velit aliā ducere, vt fiat Christiana. Ita etiā quisq; nō alligatus vxori continentiā deo vouerit, nullo modo debet ista cōpensatione peccare, vt ideo credat post votū sibi vxorē esse ducendā, quia promisit, quæ nuptias eius appetit se fore Christianā. Quod enim cuiq; anteq̃ vouisset licebat, cū id se nunq̃ facturū vouerit non licebit, si tamen id vouerit, quod vouendū fuit, sicuti est perpetua virginitas, & continētia post experta connubia solutis a vinculo cōiugali, vel ex cōsensu viuētibus, & carnalia debita sibi inuicem relaxantibus. Hæc ergo & si quæ alia sunt, quę rectissime vouenť, cū homines vouerint nulla cōditione rūpenda sunt, qa & hoc dñm pręcepisse legimus, vbi dicit, Vouete & reddite domio deo vr̃o. Vnde & Apost. de qbusdā, quę cōtinentiā vouēt, & postea nubere volunt, quod eis vtiq; antequã vouissent licebat, & iā nō licet, docet Timotheū episcopū super cōtinentiæ voto faciēdo per viduas sustentandas ecclesię sumptibus, Viduas, inqt, honora, quę verę viduę sunt,

Ligatus uoto continentiæ non potest uxorem ducere, etiam etsi uxor ducenda promittat se fore Christianam.

Perpetua uirginitas & celibatus cadunt sub uoto.

vidua

vidua eligatur non minus sexaginta annorũ, c. Adolescentiores aũt viduas deuita. Cũ enim luxuriatæ fuerint .i. in delitijs & luxu vitam egerint in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidẽ irritã fecerunt, prim. ad Timo. 5. Quid est hoc? viduas honora, quæ verę viduæ sunt. Certe hoc, o Timothee, eas viduas ad ministerium recipias sumptibus ecclesiæ sustẽtandas, quæ veræ sunt viduæ, destitutæ scilicet amore huius mũdi. Adolescẽtiores aũt viduas deuita. i. ad huiuscemodi professionẽ nõ suscipias. In eandẽ sententiã cõueniunt Basilius & Chryso. Basilius quidẽ in lib. de vita solitaria. Caueamus, inquit, ne cadam⁹ ĩ crimẽ Ananiæ, cui ab initio licebat possessionem nõ promittere cuiq;, semel aũt cõcessa in ꝓposito cõsistere debuit. Proinde & pœnas subito dedit, & talẽ cõtra se indignationẽ dei mouit, vt pœnitẽtiæ locum non inueniret. Igit̃ ab initio cuiq; licet siue cœlibẽ esse, siue in matrimonio vitã agere, qñ vero se deo semel autorauit ꝑ vitæ cõtinentiã, ꝑpetuãq; castitatẽ, hoc detrectare nõ licet, nec aliter, q̃ aliqđ munus, aut hostiã deo sacrã sese illi custodit, ne reos sacrilegij nos dñs accuset, si dicatũ ei corp⁹ rursus ꝓphanis reb⁹, & cõis vitæ ministerio sordidemus. Hæc Basi. docẽs Ananiã iã deo ꝓmisisse possessionẽ suã, & sacrilegiũ esse corpus suũ semel deo dicatũ ꝑ cœlibatũ, rursus prophanis rebus, nuptijsq; sordidare. Simili etiã mõ factũ Ananię in Actis Apo. interpretat̃ Cyp. lib. 3. ad Quirinũ. Itẽ Chrys. cõtra vituperatores vitę monasticę, docet monachos deuouere se deo liberos matrimonij vĩculis.

Basilius & Chrysosto. ex scripturis demonstrant dãnabile esse uelle nubere post uotum continentiæ.

En vides ecclesię colũnas sanctissimos patres Cyprianũ, Basi. Hiero. Am. Chrys. Augu. insuper & Theophylactum prsus esse cõcordes in scripturarũ interpretatiõibus, & in ecclesiasticis dogmatib⁹ hactenus ab ecclesia receptis, de votis et votorũ fractiõibus, oẽsq; vniformiter decuisse, dãnabile esse fidẽ seu fidelitatẽ ꝓmissiõis deo factæ irritã facere, & incestũ esse atq; adulteriũ, virginẽ deo sacrã viro nubere, et idcirco scripturã, quę dicit, Si nupserit virgo, c. itelligendã esse de virgine soluta, quę videlicet, neq; viro nupta ẽ, neq; Christo dicata. Vñ venerabilis Benedict⁹ ĩ regula. Sciat, inqt, scilicet violator ꝓfessiõis monachalis se illudẽdũ ab eo quẽ illudit.

Concordia patrũ ante. 1200. annos de uotis.

Sententia octaua.

Octaua sententia. Is qui secundum veram Christianam libertatem est liber supra ea, ad quę iure diuino tenetur multis potest modis fieri obligatus alteri. Primum ducendo vxorem, nam maritus alligatus est legi coniugali quamdiu viuit vxor eius, & econtrario. Siquidem, iuxta Pauli doctrinam, neuter habet potestatem sui corporis, cum vterque ante matrimonium liber ab huiuscemodi vinculo fuerit.

Liber secundum Christianam libertatem multis modis potest esse debitor hominis.

Deinde Christianus potest fieri obligatus alteri faciendo contractus prophanos, quibus vltro citroque nascitur obligatio. Vnde Salomon Prouerbiorum .22. Qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis. Proinde secundum iurisperitos, Debitor est quasi seruus creditoris. Tertio potest Christianus fieri debitor alteri homini, locando operas suas. Quarto faciendo se sua sponte seruum & ministrum alijs. Quinto potest fieri debitor prefecto reip. tam spirituali, quam temporali. De temporali patet ad Rom. 13. & ad Titum. 3. sicuti dictum est. De spirituali patet, pri. ad Cor. 9. vbi Paul. iuxta doctrinam Euangelicam, docet plebem seu gregem obligari suo pastori ad alimoniam vitæ. Vnde plebs & pastores sibi mutuo obligantur, hi quidem ad seminandum spiritualia, plebs vero ad corporis alimenta. Sententia nona.

Sententia nona.

Libertas Christiana si restitueret hominem prorsus in eam libertatem, in qua fuit natura humana sub innocentiæ statu, faceret omnes possessiones esse communes omnibus, constitueretque homines liberos ab omni dominorum seruitute, & ab omni legis molestia, siquidem in illa libertate omnia fuissent communia omnibus, mansissentque oia sic cõmunia, si neque ipse Adam peccasset, neque quispiam posterorum eius.

Nunc autem libertas hæc per Christum dominum impensa, facit quidem homines in hac vita liberos a captiuitate & seruitute, quæ intrauerunt per Adæ peccatum, sed nõ plenam restituit hominibus in hac vita libertatem illã, & ideo non facit nunc omnia bona sic esse communia omnibus manentibus nobis etiam per Christum liberatis ab adolescẽtia ad malum pronis. Quod si dixeris ius naturæ esse immutabile, indelebile, atque irreuocabile. Si ergo iuris naturæ tum fuit omnibus esse communia, etiam hoc ipsum erit nũc

Obiectio.

naturæ

naturalis iuris. Respondeo. Naturę humanę, integrę, seu sanæ, ac non vitiatæ, semper quidem congruit omnia esse communia. Naturæ autem iam infirmæ ac vitiatæ, nō sic hoc ipsum congruit. Alia est lex, naturę sanæ congruens, alia vero lex, congruens naturæ iam vitiatæ ac ęgræ. Proinde lex illa naturę, neq; est reuocata, neq; mutata, tametsi immutata sit natura humana, & ideo nunc post lapsum, natura humana vitiata rerum appropriationes iustis rationabilibusq; hominum voluntatibus sunt factę ad præcauendum mala, et incommoda, quę alioqui futura erant in republica, si omnia mansissent communia. Quemadmodum regula medicinalis docens vinum esse potum humanæ naturę congruētem, nō fieret falsa aut reuocata, si omnes homines inciperent febricitare. Intelligitur nempe regula illa non nisi de hominibus sanis. Sic & lex disponens omnia esse communia omnibus, non de alijs disponit hoc, pręter q̄ de hominibus, qui sunt naturæ integrę, & non vitiatæ vllis prauis cupiditatibus plus habendi, q̄ conditioni naturæ sat est. Hominibus autem iā in præuaricatione primi hominis vitiatis, auidis diuitiarū glorię & honoris, ab adolescentia sua pronis ad malum, secundum corruptionem naturæ. contra rationis ordinem ad coitum & gulam inclinatis. Si manerent omnia communia omnibus, terræ manerent incultæ, redigerenturq; in solitudinem. Aperta item esset via hominum fraudibus, ac cupiditatibus, boni haberent peius, quęrentes panem in sudore vultus. nec plus sumentes q̄ naturæ sat est, mali autem haberent melius, volentes viuere in otio & saturitate, etiam occupantes ea quę necessitatibus bonorum, aut aliorum essent necessaria, quibus malis atq; incommodis iam per rerum ac possessionum appropriationem est obuiatum, non quidem prorsus atq; omnino sic perfecte, vt mala hæc iam rebus appropriatis non contingāt vnq̄, siquidem robustiores atq; tyranni plærumq; per furtum & rapinam etiam nunc plura occupant, q̄ iustum est, per auaritiam etiam diuites superflua retinēt, nō communicantes necessaria his, qui indigent, sed vt rarius, remediabili⁹ ac cum damno, atq; dispēdio longe minori eueniant, non potest nunc totius reipubli-
cę subsi-

Responsio.

Lex naturæ olim faciens omnia communia non est immutata.

ex subsistentia obuerti, sicuti potuit si omnia manerēt cō-munia omnibus. Sententia decima.

Sententia decima.

Libertas Christiana cum sit fundata in gratia & charitate, constituens hominem amicum dei & cohęredem Christi, facit homines tam per Christum liberatos habere ius & dominiū quoddam in omib⁹ creaturis dei vna cū Christo dño, quemadmodū ait Apost. Tanq̄ nihil habentes, oīa aūt possidētes, atq̄ ita etiā ipsa Christiana libertas secūdū modū quēdam facit omnia esse coīa, siquidem amicorum oīa sunt cōmunia secundum legem amicitiæ fundatę in charitate, quæ nō quærit quę sibi solum sunt propria. Ad hūc sensum loqt̄ Apostolus ad Ro. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo oīa donauit nobis. Si donatus est nobis Christus, omnium possessionum ac rerum dominus, magis data est nobis oīm rerum possessio, atq̄ ita Christum habentes sumus quodamodo dñi toti⁹ mūdi corporalis, vt eo vtamur ad salutem. Quempiam habere ius seu dominium in re aliqua, est eum posse aliquid in re illa, vel circa rem illam non qualitercumq̄, sed licite, & secundum legem. Tantumq̄ quisq̄ habet iuris & dominij in aliud, q̄tum actionis licet sibi exercere circa illud. Sic dicimus aliquem habere ius, seu dominium quoddam in agrum aut fundū alterius, Sic & dicimus ius paternum in filium, ius maritale in coniugē, ius herile in seruum. Sic per gratiā hoīes credentes libertatem assequuti, habent ius vtendi omnibus creaturis pro assequēdo fine suo beatifico, potētes assumere oīa tanq̄ arma seu adiutoria iustitiæ; etiam mortem ipsam & omnem bonorum temporaliū rapinā, omnem aduersariorum insultum, atq̄ tyrannidē, quibus fit vt etiam ipsi tyranni, & ipsa mors sint in iustorū hominū dominio. Omnib⁹ dominat̄ iust⁹, dū etiā p ipsā mortē tanq̄ p militē officiosissimū adipiscit̄ sibi ęternę beatitudinis triūphū. Hinc forsitā dictū ē canti. 8. Fortis ē, vt mors, dilectio. Quid enī validi⁹ eo, q̄ vincit̄ mūd⁹. Hęc ē, ingt Ioānes, victoria, quę vincit mūdū, fides vr̄a. Proīde & dominatio hęc, quę ē ex titulo grē sup oīa, secūdior ē, diuinior, pulchrior, q̄ ea, q̄ ex titulo ciuilis iustitię obori̇t̄. Illa nē

Libertas Christiana facit hominem iustū quodāmodo omniū rerū dominum omniaq; esse quodāmodo communia.

Quomodo iustus omnibus dominatur, etiā morti & tyrannis.

pe, vt

pe, vtpote ex gratia prouenies, facit animũ bene sibi cõsciũ, letũ, iucundũ, securum, & quietẽ, permittẽs secum quotlibet dños. Hęc aũt, quę ex titulo ciuilis iustitiæ nascit, facit animũ anxium, solicitũ, multis curis turbatum. Illa facit omnia esse cõmunia, secũdũ affectũ cõmunis & gratuitę charitatis, quę cũ faciat multitudinis credẽtium esse cor vnũ, & aĩam vnã, imo & corpꝰ vnũ atq; spũm vnũ in dño, cõsequẽs profecto est, vt & eorũ sit vna prsus hæreditas, vnꝰ castus principatꝰ, vna dominatio. Iustis ergo oĩa sunt cõmunia nõ ciuili dominio, quia iã neq; rapere alienum quicq; possẽt, neq; furtũ facere, quippe vtẽtes suis rebus, neq; itẽ iustis iam posset auferri, aut tolli qcq;, maneret enim tum res in dominio ipsius iusti, vbicumq; eas auferri contigerit, quippe cum omnibus omnia forent communia. Communio igitur, secundum quam iustis nunc omnia sunt communia, non est talis, qualis fuit sub innocentiæ statu, sed secundũ affectũ gratuitę, & communis charitatis vtentis omnibus, prout cõgruit ad assequutionẽ ęternę beatitudinis, vbi erit deꝰ oĩa in oĩbꝰ.

Inuentio qua liber secundum libertatem Christianam, omnibus dominatur est pulchrior, letior, securior.

Iustis omnia communia quõ sint.

Vnde & ex consideratione huius, vas electionis, Paul. docuit Corinthios iam factos Christianos, debere gloriari non in hominibus, sed in domino. Nam omnia, inquit sunt vestra, siue, Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem dei, prim. ad Corinthios. 3. tanquã dicat, Nemo glorietur in hominibus, quasi illi sint datores gratiarum, aut suum proprium quicq; vobis administrent, vestra enim sunt omnia, id est, vestræ vtilitatis causa sunt vobis concessa, quibus vtamini, quibus & iuuemini ac proficiatis in gratia et charitate dei. Siquidẽ Paulus, Cephas, & Apollo, dati sunt vobis tanquam ministi, per quos deus operatur salutem in vobis. Insuper & ministerium illud non ex ipsis est, sed vnusquisque habet sicut deus illi dedit. Non enim nosmetipsos, inquit Paulus, prædicamus, sed Iesum Christum, nos autem seruos vestros per Iesum, secundę ad Corinthios quarto.

Sequitur quinta pars.

¶ *Quinta pars capitis huius, in quo ſoluuntur communes quidem ſuperius recitati cauilli hæreticorum errantiū in Chriſtiana libertate.*

RELiquum eſt iam ſoluere argumenta, quibus probari videtur, homines per Chriſtianam libertatem factos eſſe iam liberos, & ſolutos ab omni ſeruitute dominorum, & ab omni neceſſitate, ab omni obligatione legis ac præceptorum. Ad id probandum aſſumpta erant ex ſcripturis media multa, videlicet, ſacroſanctum dei verbum, ſeu euangelium propoſitum omni homini tanquam ſufficiens ad ſalutem. Fides in Ieſum gratis iuſtificans homines. Libertas item facta per Ieſum Chriſtū. Item ducatus ſpiritus ſancti, facientis hominem nō eſſe ſub lege. Charitas item ſeu dilectio, quę eſt finis & plenitudo legis. Ex quibus videtur conſequens eſſe, horum vnumquodq; ſufficere ad ſalutem, atq; ita iuſto iam habenti charitatem, non eſſe opus vllis aliorum legibus aut pręceptis, quibus ceu inſtructricib⁹ frenis aut calcaribus cohibeatur a malo & iuſtus fiat.

Pro ſolutione autem horum generali, ſufficiat ſcire, verum quidem eſſe, horum vnumquodq; ad ſalutem ſufficere. Sed aduertere oportet, nihil horū poſſe eſſe, niſi adſit charitas, charitatem aūt nō poſſe eſſe, niſi adſit bona volūtas, qua quiſq; paratus eſt & legibus ac pręceptis iuſtis obtēperare. Neq; enim poteſt eſſe vera ſpiritus libertas, niſi adſit lex ſpiritus vitæ, hæc autem eſt charitas. Lex ſpiritus vitæ, inquit Paulus, liberauit me a lege peccati & mortis. Sufficit quidē charitas, ſed hęc non erit, ſi regnet in corde hominis cupiditas, ſi rebellio dominetur aut ſuperbia, aut inobedientia. Vnde & de charitatis officijs agens Apoſtolus, Charitas, inqt, patiens eſt. i. longanimis, eſt & benigna, charitas non æmulatur. i. non inuidet, non agit perperam, nō inflatur, non eſt ambitioſa, non quęrit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet veritati. Charitas item, iuxta Apoſtolica diuerſis locis pręſcripta, reges honorificat, parentibus ac præpoſitis obtemperat, filijs, ſibi ꝑ

Sufficit charitas ad ſalutem.

Charitatis officia.

sibiq; subditis consulit, eosque dirigit; dominis etiam carnalib⁹ subdita est, omnibus debita soluit, fidē promissam nō facit irritā, non fallit, nō mentitur. Ex quibus est manifestū, quod is qui charitatem seu fidem operantem per dilectionē, aut libertatem Christianam habet, simul & animum habeat promptum ad omnium virtutum opera. Non mirum ergo, si vnumquodq; illorum ad salutem sufficiat, cum vnumquodq; cætera omnia includat. Cum autem in argumento assumitur, Differētia inter legem veteris populi & euangelicam legem populi Christiani esse, quod illa foris fuerit scripta in tabulis, hæc autem intus in cordibus.

Respondeo. Hoc vtiq; verum esse, quemadmodum probant adductę illic scripturę, sed non ideo oportet eos qui per libertatem Christianam facti sunt liberi esse sine lege, aut non esse obligatos ad vllius legis obseruatiam, sed contrarium potius est inferendum. Nam si diligimus deum non possumus contemnere eum precipientem, vt & diligamus proximum & custodiamus mandata eius, & subditi simus superioribus nostis. Si vis, inquit, ad vitam ingredi, serua mādata. Si quis dililigit me, sermonem meū seruabit. Et ex opposito antecedentis ad consequentis oppositum argumētans subijcit. Si quis nō diligit me, sermones meos nō seruat, qui sane argumētandi mod⁹ in solis conuertibilibus ē valid⁹. Hoc est ergo Christum diligere, sermones eius seruare. Filioli, inquit Ioannes, non diligamus verbo, neq; lingua, sed opere et veritate. Qui seruat mandata eius, in illo manet & ipse in eo. Primę Ioannis tertio. Nam hęc est charitas dei, vt mandata eius custodiamus. primę Ioannis vltimo. Et in canonica. 2. Hæc est charitas, vt ambulemus. i. viuamus secundum mandata eius. Si dixeris ex his scripturis esse cōsequens nos quidem esse obligatos ad seruandū legem diuinā, sed nō ad legum ac pręceptorum humanorum obseruantiā,

Quāuis iustis nō sit lex posita, non sunt tamē sine lege.

Charitas dei est, ut mandata eius custodiamus.

Respondeo. Hoc falsum esse est manifestum ex superioribus, vbi declarauimus secūdum euāgelicam & Apostolicā doctrinam, Christianam libertatem non eximere hominem a seruitutee, a subiectione, & ab obedientia suorum parentū, dominorū, ac superiorum potestatū. Rursus si obieceris

Discrimē inter nouā &ueterē legē.

ide seq inter veterē & nouā legē nō esse differētiā, quę solet poni, qđ illa sit foris scripta, hęc aūt int⁹ in corde. Respōdeo id cōsequēs nō esse. Nā & vet⁹ lex ītelligit ea, quæ p Moysē data ē in mōte Sinai foris ī tabulis scripta, Noua aūt lex intelligit ea, quę p Iesū Christū ē facta in cordib⁹ nr̄is p spūm sanctū in die pētecostes visibiliter missū, & q̄tidie inuisibilit datū oib⁹ quotq̄t receperit dn̄m Iesū. Sic dicit Ioan. euāge. Lex p Moysē data ē, gr̄a aūt & veritas p Iesū Christū facta est. Legislator Moyses legē foris scriptā tradidit populo, legislator aūt Christ⁹ intus dedit nobis bn̄dictionē, qua ābulemus de virtute ī virtutē, donec videam⁹ deū deorū in Syō. Quēadmodū aūt tpe veteris legis erāt iusti ptinētes ad legē noui testamēti, habētes spūm gr̄ę, & spūm fidei, q tn̄ ppter hoc nō erāt soluti a pręceptis legis p Moysē datis, sed legitime vtebant illis. Ita & tpe noui testamēti hoies iusti nō sunt soluti a pręceptis positiuę legis foris scriptis ad custodiā fidei & charitatis. Verū vtrobiq; charitas hoc operat vt præceptū nō solū metu pœnæ, sed libera & spōtanea volūtate impleatur, atq; ita charitas facit quidē aīm a cōditiōe seruilitatis, & a legis formidine liberū, sed nō facit animū ab obseruantia legis exemptū & solutū. Qnāuis aūt in gn̄e dicta hæc sufficerēt, vt tn̄ videam⁹, q̄ perperā & ad q̄ alienū sensum hęretici scripturas torquēt, easdē q̄q; sigillatī interpretabimur. Ad testimoniū igit primū q̄ dicit, Omnis qui credit in me etiam si mortuus fuerit viuet, Patet respōsio ex superiori libro multis in locis sepius repetita. Qui eni credit in Iesū, credit & oibus v̄bis, sermōibus, pmissionib⁹, & cōminatiōibus eius, atq; ita credit, vt ex hac sua fide, quēadmodū ait Ioan. vīcat mūdū, deum diligat, & diligēdo resurgat a peccatis suis, & odio habeat illa, p q̄bus tollēdis Christus est mortuus, alioq fides sine operibus mortua ē. Nā si habuerit oēm fidē, adeo etiā fortē vt mōtes trāsferat, charitatē aūt nō habeat, nihil ei pdest ad salutē, atq; ita credere in Iesū includit volūtatē bonā seruādi oīa, quę Christus p̄cepit iuxta p̄scripta euangelij præcipiētis obediendū esse parentibus, tā carnalibus, q̄ spiritalibus, quēadmodū & latius infra patebit. Ad aliud testimoniū scripturę, Si fili⁹ vos liberauerit, vere liberi

Lex nouæ legis ē charitas ex gratia fidei in dominum Iesum.

Credere in Iesum quid sit.

beri eritis, Dicim⁹. Ex scripturis sacris in superioribus liqui do demōstrauim⁹ hoc esse intelligēdū, nō de oī gñe libertatis, neq; enim de illa, quę est libertas a miseria, & a captiuitate in lege peccati, & a seruitute dñorum tpaliū, qualis libertas scili cet ab oī malo erat sub innocētię statu, sed de libertate Christiana, qua liberi sum⁹ a dño peccati, a reatu mortis ęternę, a iugo legaliū prçceptorū veteris legis, facti iā filij dei cohere des Christi, tādē transferendi in libertatem consummatam, plenissima pace securam, atq; perpetuam ab omni malo libe rā. Vnde carnales Iudęi, Ioannis .8. secundum carnem, vt inquit ibidem Christus iudicantes, neq; spiritualem liberta tem, neq; spiritualem seruitutem intelligentes Christo dicen te. Si māseritis in sermone meo cognoscetis veritatē, & veri tas liberabit vos, vane iactabāt sese liberos esse, & dixerunt, Semē Abrahę sumus, & nemini seruiuimus vnq;, quō tu di cis liberi eritis, respondit eis Iesus. Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Si ergo vos filius liberauerit, vere liberi eritis, aperte insinuans, libertatem quam præstare venerat in hac vita non esse libertatem a seruitute corporali, aut ab obligatione legis, sed esse liberta tem a seruitute peccati, per quam libertatem sint trāsituri in libertatē gloriæ cōsummatā. Peccans autē, sit seruus peccati, vocabulo seru⁹ appellato nō a seruādo, neq; enim peccator in vita seruādus ē a morte p peccatū, neq; etiā seru⁹ peccati efficit quasi coactus aut metu pœnę, pctō, seu tyrāno, vel desideriis peccati in carne habitātis seruiat, sed qa sua spōte sese subijciēs vilitati peccati, nō potest sese a peccato, neq; a reatu mortis ęternę liberū facere, nisi Christus dei fili⁹ illū libera uerit, et hęc ē Christiana libertas. Nemo ergo, ingt Au. dicat Christian⁹ sum, liber sum, in libertatē vocat⁹ sum, faciam qđ volo, nemo me phibeat a volūtate mea, si p Christū vere sim fact⁹ liber. Seru⁹ eras cupiditatis, iā fact⁹ seru⁹ charitatis, iux ta apostoli Pauli admonitiōem ad Gala. 5. Vide ne abutaris libertate, secūdū desideria carnis. Nā libertas qua qsq; viuit put libido fert animi secūdū desideria sua nō vera ē libertas, sed seruit⁹ pessima secūdū quā rōnalis aīm⁹ a deo vero bono abstract⁹ blāditijs carnis illect⁹ in suū vadit iteritū & pceps fertur in mortem.

Peccans quomodo est seruus peccati.

Libertas pessima qua impune quis ui uit prout libet.

Diabolus q̃uis teneat hominem inuitum atq; inuoluntariũ in seruitute miseriæ, quam peccator quisq; patitur inuitus, in peccato tamen, iuxta hanc pessimam libertatem, tenet hominem voluntarium, quamobrem hæc eo periculosior est libertas, eoq; deterior, quo magis spontanee quispiam viuit secundum animi sui libidinem. Tale quid, inquit Bernar. faciunt homines, dum peccãdo lętantur, quale faciunt phrenetici cũ rident. Talis, inquit August. est voluptas cibus hominis peccatoris, qualis est esca piscis dum hamo inescatur, qui deuorans cibum in quo latet hamus, delectatur, nec sentit, donec hamo trahitur. Nulla verior est miseria, nulla vilior seruitus, q̃ ea quę est in peccatis falsa lætitia. Ex libertate ergo per Christum nobis impensa, non sequitur hominem esse liberum ob obedientia, a seruitute, & subiectione humana.

Vbi spiritus dei, ibi libertas.

Ex eodẽ fundamento patet intellectus sentẽtię Apostoli dicentis, Vbi spiritus dei, ibi libertas. Ex sententijs cohærẽtibus liquido patet, verbum illud intelligi, non de libertate, quæ est licentia quodlibet impune faciendi, sed de libertate Christiana, quam facit spiritus fidei in Iesum Christũ, qua, iam ablato velamine Mosaycæ legis, libera & spontanea voluntate ambulamus secundum legem dei in die quam fecit nobis deus, quæ dies est Christus dominus. Sed hęc libertas in peregrinatione ista, neq; captiuitatem a miseria excludit, neq; seruitutem corporalem, neq; necessitatẽ obediendi superiorum præceptis. Vbi est spiritus domini, ibi est charitas dei & proximi, vbi autem charitas, ibi & pia, & spontanea voluntas, vbi autem pia & spontanea voluntas, ibi nulla seruit9 sub legib9, aut imperijs hoĩm coacta. Et hinc iã patet intellectus sententiæ Pauli, dicentis, Si spiritu ducimini, nõ estis sub lege. Nam Paulus iuxta cohærentiam sententiarũ, vel loquitur de lege veteri secundum ceremonialia & iudicialia prę̨cepta, quæ iam desierunt velut vmbræ, apparente Christo vera luce, vel si de omni lege generaliter loquať, intelligit eos, qui spiritu ducuntur, non esse subiectos legi, tanq̃ serui sint legis, coacti ad obseruantiam legis formidine pœnę comminatę, sicuti coacti serui sunt subiecti dominis suis carnalibus. Sic iã olim ecclesiæ patres, Aug. & Theophyla. inter-

Quõ Christianus spiritu sancto ductus, nõ ẽ sub lege.

interpretantur, sed nō inde sequitur iustos esse absolutos seu exemptos a legis obligatione. Qui spiritu sancto ducitur, spiritu ambulat, spiritu viuit, spiritu odit desideria carnis, spū seruit prçceptis Christi, spū obtemperat legibus superiorum, atq; ita est non sub legibus tanq̃ seruus, sed supra leges tanq̃ dominus, voluntarie vtens illis tanq̃ adiutorijs ac instrumentis ad salutem, vt iam valeat dicere legi, seu potius legislatori comminanti pœnam transgressori. Iam non ꝓpter te seu tuas pœnarum comminationes facio iustę legis opera, sed quia intus diligo & iusticiam, & legislatorem, & leges illius. Qui vero non spiritu ducitur, sed secundum desideria carnis, sæculiq; huius vult viuére, si opus legis faciat, ad id, vel pudore, vel formidine pœnę inuitus cōstringitur atq; cōpellitur. Secundum similem quoq; intellectum, accipiendum est verbum Apostoli, prim. ad Timo. 1. Iusto non est lex posita, sed iniustis, & non subditis, & cę. Ex cohærentia sententiarum patet Paulum loqui de lege Moysi, quæ ē lex promulgata a spiritu seruitutis in timore, continens non solummodo perpetua seu moralia præcepta, sed & legalia, quę adueniente Christo, desierunt esse. Deinde ex eodem loco Apostoli patet, legem illam esse bonam, si quis ea legitime vtatur, sciens legem non esse iusto positam. Sic enim mox ante prçmiserat, Scimus quia lex bona est, si quis ea legitime vtatur, sciens hoc, quod lex non est posita iusto, sed iniustis, & non subditis, & impijs, & c. Vbi deprauati codices quidam habent pluraliter, scientes, quod tamen iuxta originalē linguam, & Ambrosium, ac Theophylactum, cęterosq; patres singulariter dicendum est. Ex quibus sententijs liquidum est, iustum veteris legis non fuisse sine lege Moysi, quia & legitime vtebatur, quamquam neq; ipse iustus sub illa pressus, fuerit coactus abstinere a malis operibus, formidine pœnę, neq; lex illa ab initio fuerit data ac iussa a Moyse vsq; in Christum permanere propter iustum, quippe, qui neq; calcaribus indiget, neq; medicina morborum animæ, id est malorum operum impeditiua, sed data fuerit propter iniustos, & non subditos, seu rebelles ac inobedientes, qui indigent lege medicinali, non qua mereātur iustificari, sed

Quō iusto nō est lex posita.

Iustus q̃uis nō sit sub lege, nō tamen sine lege est.

qua,

qua,vt pædagogo ducantur in fidem Christi, & quia coerceãtur,vt abstineant,membraq; cohibeãt ab idololatrijs, blasphemijs,homicidiis,& luxurijs. Itaq; lex,vt inquit Aposto. pędagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificaremur. At vbi venit fides,iam non sumus sub pædagogo. Lex igit̃ q̃uis non sit iusto seu credenti in Christũ posita .i. imposita, seu suprapositа iusto,tanq̃ calcar,frenum,seu onus, cuius formidine a nepharijs operibus terreatur, cuiusue instructione ad iustificantem gratiam erudiatur, quippe qui iã gratiam hanc assequutus,vltro suaq; sponte declinat a malis operib⁹, & facit bonũ. Iniustis autem & sceleratis hoĩbus talis lex est posita, qua etiam ipsi iniusti veteris legis legitime vtebant̃, dum ex ceremonijs legis ceu vmbris & figuris transibãt in

Ambrosius.

Christum. Lege,inquit Ambro. legitime vtitur,qui potest discernere ea,quę ad tempus data sunt,ab his quę ꝑpetua sunt, & quæ ad Christi pertinent sacramentum seruari iam in futurum nõ oportere,quasi venturus credatur, qui iam venit. Habes itaq; quonam modo lex posita est iusto, & quonam modo ipsa iusto non est posita. Verbum autem Gregorij

Gregorius.

in primo dialogorum,cap.1. Lege non constringitur spiritus sancti donum,vtiq; verissimũ est, Nulla enim lex potest spiritui sancto repugnare,sed hoc non probat nos non oportere subditos esse, aut obedire parentibus,aut prępositis nostris. Loquit̃ enim Gregorius ibidem de sancto abbate Honorato,qui lege ductus spiritus sancti,monasterium construxit,et

De sancto abbate Honorato.

ducentorum ferme monachorum pater extitit,non habens tamen abbatem aut magistrum prędecessorem, a quo suam regulam illam aut didicisset,aut institutam accepisset,cũ tamẽ rectę conuersationis vsus sit,vt pręesse & imperare non audeat,qui subesse & obedire non didicit. Verum hæc regula non ita est accipienda,vt qui velit pręesse & imperare, debeat didicisse ab homine, cum potuerit a spiritu sancto hoc didicisse,sicuti Ioannes Baptista magistrum hominem habuisse non legitur,atq; ita homo plęrumq; per spiritus sancti donum edoctus,eximitur a lege communi,sed tum libertas uitę illius,vt inquit Gregorius ibidem,ab infirmis non est trahenda in exemplum,ne dum quisq; sese similiter spiritu sancto im-

cto impletum præsumit discipulus hominis esse despiciat, & magister erroris fiat. Mens autem quæ diuino spiritu ducitur, habet euidentissima signa sua, virtutes scilicet & humimilitatem, quæ si vtraq; in vna mente perfecte conueniunt, liquet quod de præsentia sancti spiritus testimonium ferat. Hactenus Gregorij sententiæ. Verbum Apostoli dicentis. Fructus spiritus esse charitatem, gaudium, & cæt. & aduersus huiuscemodi legem non esse, solum probat legem non posse militare contra fructus spiritus sancti, hoc est contra charitatem, gaudium, pacem, patientiam, & cęt. quod vtiq; verissimum est, & ita verbum hoc nihil ad rem hanc pertinet. Quod autẽ dicit Apostolus ad Gal. 3. Lex propter transgressores est posita. Respondeo Apostolum non sic dicere, sed lex, inquit, propter transgressionem est posita.

Signa quibus demõstratur animũ hominis duci spiritu sancto.

Verum tamen siue isto, siue illo modo dicatur, sensus idẽ est. Ad eundem enim sensum hoc dicit, secundum quem dicit, Lex posita est iniustis & non subditis, q̃uis & Augustinus verbum illud Apostoli ad alium quendam intellectum interpretetur, sed nihil contra supradicta. Verbũ Apostoli ad Roman. decimotertio, Plenitudo legis est dilectio. Qui proximum diligit, legem impleuit. Respondeo hoc intelligendum esse de dilectione secundum charitatem, qua & deus diligitur supra omnia, quæ &, vt ex superioribus patet, includit bonam voluntatem, qua iuxta Pauli apostoli admonitionem quis nemini quicq; debet, nisi vt proximum diligat, omnibus reddat debita, cui obedientiam, obedientiam, cui honorem, honorem, atq; ita ex verbo illo qui proximum diligit legem impleuit, nõ sequitur eum qui charitatẽ habet esse liberum ab omni humana lege aut obedientia.

Plenitudo legis dilectio.

Cæterum verbum hoc, Qui diligit proximum & c̃. non de omni genere dilectionis intelligendum esse docuit ipse Christus, docuerunt & Apostoli. Nã & Ethnici diligunt inuicẽ, mariti & vxores, parẽtes & filij & alij quacũq; humana necessitudine ĩter se deuĩcti, ĩter se diligũt, de q̃bus Christ⁹. Si diligitis eos, q̃ vos diligũt quã mercedẽ habebitis, nõne & publicani hoc faciunt, etsi salutaueritis fr̃es ṽros tãtũ, q̃d amplius facitis. Nã & ethnici, hoc faciũt Mat. 5. & Lu. 6.

Multa dilectionũ genera.

Qui-

cognitus est ab eo. Quibus certe intimatur nobis, quod nec deus sine proximo, nec proximus sine deo diligitur secũdum eam dilectionem, qua Christiani iam & sese mutuo diligunt, & alijs nondum Christianis consulunt atq; auxiliantur, ut Christiani fiant. Dicimus igitur, quod etsi duo sint præcepta charitatis, dilectio dei & dilectio proximi, ipso Christo dicente. In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetę, Matthei. 22. tamen quia bene intelligentibus horũ præceptorum utrumq; inuenitur in singulis, vbi vnum sine altero ponitur, vtrũq; positum intelligitur, Nam & qui deũ diligit, non potest eum contemnere præcipientem, vt proximum diligat, & qui proximũ diligit nihil in eo diligit nisi deum, quemadmodum & Christus nos diligẽs, nihil nisi vt deum haberemus dilexit in nobis, Neq; nos recte nosmetipsos diligimus nisi deum in nobis diligamus. Proinde qui deum non diligit, is neq; semetipsum vere diligit, quia neq; sibi met ipsi potest homo sufficere neq; in ulla alia creatura potest animus hominis permanere contentus uereq; esse beatus. Et ideo qui aliquid aliud supra deum quo fruatur diligit, is cum diligat iniquitatem, non solũ non diligit se, sed et odit animam suam, quia summum malum est animæ rationali frui creatura ꝑ creatore. Sed expositiõi supradictę videbitur forsitan obuiare contectus & series scripturæ sacrę, quę dilectionem proximi passim, & vbiq; docet consistere in adiuuandis corporalibus proximi necessitatibus, & in non irrogandis eidem temporalia damnà aut nocumenta. Nam & Paulus declarans sententiam quam dicit, qui diligit proximum, legem impleuit, probat illam per decalogi pręcepta in ordine ad proximũ, quę ꝓhibet ne ꝓximo tp̃alia dãna inferamus, ne videlicet furtum faciamus, ne falsum testimoniũ dicamus contra ipsum, ne homicidium perpetremus aut rẽ proximi concupiscamus, non vxorem, non ancillam, nõ ouẽ, quę sane omnia vetant temporalia damna proximo irrogari. Deinde Christus in die nouissimo causam damnationis reproborum assignabit, quod corporalibus necessitatibus proximorum non subuenerint. Esuriui enim, inquiet, & non de-

Quomodo in duabus mandatis tota lex pendet & in uno sermone seu præcepto tota lex impletur.

Obiectio prima.

Obiectio secunda.

non dedistis mihi manducare, & sitiui & non dedistis mihi potum, & reliqua. Item Paulus si sitit inimicus, potum da illi, si esurit ciba illum. Nō videt̄ igit̄ cohęrentię scripturarum conuenire expositio, Si dicamus quod diligere proximum sit optare deum proximo vt illum habeat propitium, vt in illo iustus sit, illicq; viuat. Respondeo propositionem antecedentem esse falsam. Nam quemadmodum corpus nostrum diligimus propter animam, & animam propter deum, vt totus homo ex anima, ex corpore pace perpetua adhæreat deo, tanq; fini suo beatifico & delitiarum paradiso, Sic & vere Christiani corporalibus proximorum necessitatibus ad eundem finem consulere atq; prodesse student. Multi sunt ethnici homines subuenientes corporalibus proximorum necessitatibus, seruantes etiam ea quæ ex lege decalogi recitat Apostolus ad Romanos .13. sed tamen hæc ipsorum dilectio non est plenitudo legis, quia non hæc faciunt per fidem in Iesum propter ipsum deum. Vnde diligenter considerandum est quod Christus in die nouissimo ad electos suos non legitur dicturus esse, Pauperes esurierunt, & dedistis eis manducare & cet. sed legitur dictur⁹. Ego esuriui & dedistis mihi mãducare, Nudus erã & cooperuistis me, & cet. aperte insinuat huiuscemodi opera non qualitercumq; sed propter ipsũ impensa perducere ad regnum æternum. Quemãdmodum ergo recte temetipsum diligis, si hoc tecum agas; vt neq; in te, neq; in vlla creatura sed intellectu & affectu in deo resideas atq; quiescas, Ita & proximum diligis tanq; temetipsum si hoc cũ illo velis et agas, vt etiã ipse adhęreat deo tãq; summo & incommutabili bono. Atq; ita manifestum est scripturam qua dicitur, In his duobus mãdatis viuersã legẽ pẽdere & prophetę Matthęi. 22. non repugnare scripturę qua dicitur, Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuũ sicut teipsũ, ad Galatas quinto. Nã qui semetipsum diligit, is si & deum toto corde sibi diligit, consequẽs est, vt quisquis recte proximum diligit sicut semetipsum, hoc cum eo agat quatenus etiam ipse proximus toto corde et tota mente deum diligat. Diligere proximum etiam inimicum est

Responsio.

Ethnici & pagani quomõ seruant præcepta decalogi

Diligere proximũ sicuti semetipsum.

cum est

eum est ea illi optare, ad eaq; adiuuare illum, quibus deum habeat propitium. Cum ergo vtrumque & diligere videlicet deum & diligere proximum ita sit præceptum, vt neutrum sine altero possit adimpleri etiam cum de operibus iustitiæ agitur, sufficit plerumque vnum sine altero commemorare, sed opportunius, inquit Augustin⁹, illud commemoratur, de quo facilius quisque conuincitur, quemadmodum ait Ioannes. Qui non diligit fratrem suum quem videt, deum quem non videt quomodo diligere potest? Si quis dicit diligo deũ & odit fratrem suum, mendax est. Ex his igitur manifestum est, quod qui deum non diligit, is neque proximum, neque semetipsum vere diligat. Insuper manifestum est, quod qui proximũ vere diligit, is & deum & semetipsũ vere diligat, atq; ita verissimas patet esse scripturæ sententias, Qui proximum diligit, legem adimpleuit. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionẽ, vt inquit Christus, habueritis ad inuicẽ. Scimus, quoniam translati sumus a morte ad vitam. Cur ita est, quoniam diligimus, vt Ioannes inquit, fratres. Demum patet mandatum, vt diligamus inuicem appellari mandatum nouũ, Nõ tanq; illud ab initio apud patriarchas & prophetas non fuerit, nempe vt inquit Ioannes, ipsum est mandatum vetus quod habuistis ab initio, sed mãdatum nouum dicitur, quia innouat obedientes dum exuentes veterem hominem carnalia diligentem efficiuntur filij adoptionis noui testamenti, hæredes cœlestis regni, cantores cantici noui. *Mandatum cur nouum appellatur.* Ad id quod consequenter in argumento assumitur, Finis præcepti est charitas, habito autem fine nõ oportet ampli⁹ solicitum esse de medijs, quibus perueniamus in finem, Non oportet ergo hominem iam habentem charitatem seruare præcepta illa, quæ tanq; media sunt ad charitatem ordinata. *Argumentum ex scriptura, finis precepti charitas*

Deinde & ad hoc videntur expresse tendere interpretatiões sanctorum. Vnde Chrysostomus, Finis præcepti est charitas, perinde atq; finis legis est Christus, adueniente autem Christo, cessat legis Moysi obligatio, ergo adueniente chari-

tate,non currit amplius vis pręcepti. Nam & exemplo declarans, Medicinæ finis,inquit est sanitas, itaq; cum adest sanitas,nihil opus est pręcepto,ac denuntiatione medici. Videtur ergo Chrysostomi sententia esse,quod habita charitate non amplius maneat legis obligatio. Pro solutione huius præmittendum est,quod quemadmodum eius quod apostolus dicit, Finis legis Christus est, non est sententia, quod Christus sit finis seu premium ex operibus legis, tanquã ex meritis,quibus perueniamus in ipsum Christum. Ita & eius quod dicit Apostolus, Finis pręcepti est charitas de corde puro,&cet. sententia non est,quod charitas generetur ex opibus pręceptorũ,aut quod quis Christũ tanq̃ premiũ mereatur ex operibus legis tanq; ex meritis. Vnde vana esset intentio operantis, si ex operibus vllius legis arbitraretur sese mereri gratiam primã &charitatem,per meritum enim Christi hanc sine meritis nostris assequimur credentes in ipsum,sed vtrobiq; significatur finis consummationis seu perfectionis,tum enim vnũquodq; opus est perfectum, cum attingit suum finem. Pręterea charitas non solum est finis, sed & principiũ operũ,omniũ pręceptorũ,producit enĩ omnium virtutũ opa,quaten⁹ oĩbus imperat,hac enĩ rõne charitas,dicitur patiens & benigna, quia facit animum esse patientem & benignum, Ita & charitas dicitur finis operum omnium virtutum,omniumq; præceptorum, quatenus omnium virtutum ac pręceptorum actus perficiuntur, & recti, boni, ac iusti sunt,dum ordinantur in Christum,seu in charitatẽ, vel in deum ipsum tanq; summum bonum charitate amatũ, & ideo ipsa lex,cum non possit hominem facere iustum, transmittit iustificandum hominem ad Christum,sed de his lati⁹ in capite sequenti,cum declarabitur quonam pacto charitas sit finis præcepti. Respondeo itaq; habito fine,cessat operatio ordinata ad acquirẽdum finem illum, secundum id quod habetur,sed non cessat operatio ordinata ad permanendum in fine iam adepto ad custodiam finis illius,ad lucrum, & ad augmẽtum illius,vt finis ille magis magisq; habeatur, magisq; abũdet,donec habeatur charitas, plena pace secura, quę non habetur in hac peregrinatiõe,quia inter medios hostium

Finis legis Christus.

Finis precepti charitas

Solutio.

stium cuneos ambulamus. Et ideo eum qui habet charitatē, oportet hic sollicite ambulare cum domino deo suo, & vigilare contra concupiscentiam carnis, cōtra concupiscentiā oculorū, & cōtra superbiā vitę, quę sūt ipsius charitatis hostes, qui si nulli essent charitatem hanc aut turbantes, aut impedientes, necessarium non foret dare praecepta vigilandi, pugnādi, resistendi. Vnde beati spiritus iam in coelo non indigēt vlla lege, neq̄ vt instructrice, neq̄ vt medicinali contra morbum aut cōtra recidiui periculū. Neq̄ ipsi Adā, si permansisset in libertate, quam a deo acceperat, fuissēt huiuscemodi pręcepta necessaria. Cibus arboris scientię boni, & mali erat quidem ei interdictus lege pure positiua, coelitus data. Neq̄ enim arbor illa mala erat, neq̄ edere de arbore illa in se peccatum erat magis q̄ manducare quemlibet alterius arboris fructum, sed propter commendandum purae & simplicis obedientiae bonum, quae magna virtus est rationalis creaturae sub creatore suo constitutę, etiam id quod non erat malum, erat vetitum. Vnde & primi nostri parentes ad inobediētiam peruenerunt, non ex gula, sed ex superbia qua appetierunt esse sicut dij scientes bonum & malū. Neq̄ enim cibi cūcupiscentia aut pulchritudo, sed suasio serpentis dicētis, eritis sicut dij, primū fuit motiuū ad inobediētię peccatū, hoc est ad sumendū cibū vetitum, atq̄ ita in eis gulę peccatū fuit ex peccato superbiae deriuatum. Neq̄ enim Adae peccatum fuit causa intelligētię ipsius. Nempe valde absurdū est credere quod peccatum dederit ei aut in corpore aut in anima vllam perfectionem quam prius non habebat, quemadmodum non solum Christiani sed & ipse Moyses Aegyptius cęteriq̄ multi Hebręorum sapientes plane confitentur dicētes Adae post peccatum inflictum esse poenam & recessisse ab illo intelligibilium apprehēsionem, eundēq̄ mutatū esse in alium statum deteriorem, in quo sensit malum quod prius non senserat. Vnde patet scientiam boni & mali, quę intrauit per Adę peccatum, non fuisse beati hominis sapientiam, sed in hodiernum vsq̄ diem esse miseri hominis experientiam sentientis peccatum in carne sua quod Christus ipse in se non nouerat, docente Paulo apostolo, eum qui non noue-

Gula non fuit primū Adae peccatū

rat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Ex his intelligimus qua ratione dicat Augustinus, Dilige & fac quoduis, loquitur enim de dilectiōe secundum charitatē Christianā, quę est bona voluntas, ex bona autē voluutate licet quoduis facere, cum nihil mali quis possit facere ex bona voluntate, hoc est ex bono motu voluntatis. Insuper & cuiq; facile poterit esse manifesta veritas sententię illius, si consideret ex superioribus hominis animum per charitatē omnibus huius mundi rebus dominari, omnibus pręsidere, super omnia regnare, dum in suum lucrum, atq; salutem omnibus vtitur, neq; detrimentum ab vllo patitur, neq; leditur nisi volens, quemadmodum & recte quidam philosophorum dixerunt. Nemo leditur nisi a semetipso, Neq; inuitus subicitur vili vllius rei seruituti, quam etiam si necessitate aliqua patiatur, non tamen ab illa vincitur, sed illam vincit sua patientia, quod est eorum qui vincunt mundum, genus optimum, de quibus canit ecclesia, non murmur resonat, nō querimonia, sed corde tacito mens bene conscia, conseruat patientiam. Ille alium vincit qui nec blandimentis, nec tormētis vlli⁹ improbitati cedit, qui vniuersa siue blanda siue tristia sint, facit cedere in animæ suæ lucrum, quemadmodum ait Paulus, Magnificabitur Christus in corpore meo siue per vitam, siue per mortem. Vincit mortem cui mori lucrum est, vincit vitam cui viuere Christus est, quemadmodū ait Paulus, Mihi viuere Christus est, mori autem lucrum. Omnia detrimentum feci & arbitror vt stercora, vt Christū lucrifaciam. Neq; est differentia inter licitum & verum lucrum, siquidem verum lucrum ē quicquid nos ad Christum ducit, etiam si fuerit extremum & terribilissimum omniū malorum huius vitæ. Damnum vero est quicquid inutile & contrarium est, vt perueniamus ad Christum, etiam si fuerit possessio atq; fruitio totius mundi. Quid prodest homini, inquit Psalmista, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum faciat. Ex his igitur est manifestum insulsissimam esse hæreticorum sentētiā dicentium ex scripturis in principio huius capitis hominē iustum per Christianā libertatē fundatā in charitate esse exem-

Nemo uere leditur nisi a semetipso.

Inter licitum seu honestum & uerū non est ullū discrimen.

ptum

ptũ ab omni lege, ab om- superiorũ odedientia, ab omni tributo & a seruitute de..ta temporalibus potestatib9, quæ sane omnia & latius ..fra sumus demõstraturi.

¶ *Sequitur secũdum huius tractatus capitulũ de legibus & præceptis humanis an ligẽt in foro cõsciẽtiæ, in quatuor ptes distributum.*

HActenuus cõmunia quędã tradidimus, iã ad specialia descendamus, in sequentib9 tribus capitulis tractaturi de legibus & preceptis humanis, de lege celibatus & continentia sacerdotum, de votis monasticis, & de consilijs euangelicis. Hæc autem vt facilius intelligantur, Primm adferemus intolerabiles hæreticorũ huius temporis errores, confictas contra orthodoxorum patrũ sentẽtias, Particulares hæreses ante mille annos iã olim ante secula, vel sub seculis Hiero. & Aug. dãnatas singulas, vt Vigilãtij, Iouiniani, ac aliorũ suis in locis lati9 explicaturi. Audiam9 igitur primũ Lutheri paradoxa. Papa ĩgt nõ plus potest ĩperãs, pręcipiẽs, aut phibẽs q̃ magister docẽs dei leges atq; mãdata. Põtifices & primarij ecclesię pastores nullũ hñt ius cõdẽdi leges neq; auctoritatẽ habẽt cõstituẽdi sanctiões ecclesiasticas obseruãdas a populo, oportetq; iã cõstitutos canones prorsus abijcere tãq̃ leges tyrãnicas humeris subditorũ impositas, neq; aliqd momẽti ad iustitiã hñt externa opa aut cult9 extern9 aut sacrarum uestium ornatus, aut oratio externa aut ieiunia & a cibis abstinentia. Quodcumque opus, inquit, non fit vel ad castigandum corpus, vel ad proximi obsequium, neq; bonum est neq; Christianum. Proinde orationes & ieiunia, fũdationes, cęteraq; opera quęuis externa fieri, inquit, non debẽt, vt quis sibi aliquid commodi externi reportet, nec ea intentione, vt coram deo iustificetur, sed vel ad proximorum obsequium, vel ad corporis castigationem. In libro insuper de missa abroganda subuertens pulcherrimum totius ecclesiastici status ordinem, omnẽq; ecclesiasticorum graduũ distinctionem, & omnis prelationis ac subiectionis distictionem asserit hanc nostram ecclesiam Christo & euãgelio contrariã Error ...

similem.

similemq́ esse gentilitię cõstitutio de sacerdotibus Iouis et Veneris. Nã popul⁹ Christian⁹, inquit, debet esse simplex, in quo prorsus nulla sit secta, nulla personarum differentia, nullus Laicus, nullus clericus, nullus rasus, nullus vnctus, nullus monachus, sed sine vllo discrimine omnes vel coniugati vel celibes arbitrio q̃sq́ suo. Omnes nos Christiani eodem quo Christ⁹ sum⁹ sacerdotio sacerdotes, neq́ ex vlla, inq̃t, noui testamẽti scriptura habẽt sacerdotes unctos a laicis esse distinctos. Insuper & canonem missę dicit aduersari euangelio, propterea quod in eo eucharistia appellaẽ sacrificium, & ideo peccauerunt, inquit, omnes prędecessores, qui ipso canone missę sunt vsi, missã habentes pro sacrificio, Ridiculũ & superstitiosum censet quod nõ liceat tangere eucharistiam nisi vnctis digitis, & non alia parte corporis. Damnat ritum, quo sacerdos sacra faciens, eucharistiam sumit & manducat eam, cum Christus eam in euangelio alijs, non sibi legitur tradidisse, ad cuius exemplum sacerdos eam, inquit, deberet alijs tradere. Damnat insuper, quod quisq́ eucharistiam ieiunus sumat, cũ Christus eam post cœnam tradiderit. Damnat prę terea ritum ecclesię, secundum quem aqua in missę sacrificio miscetur vino, propter verbum Esaiæ coarguentis Iudęos, quod vinum eorum mixtum erat aqua. Demum contęmnit prorsus commemorationem sanctorum martyrum, vt pro nobis sint intercessores; & commemorationẽ animarum defunctarum, vt a purgatorio igne liberentur. Cæterũ tria vota, obedientię, paupertatis, & castitatis asserit repugnare orthodoxę fidei, & Christianæ libertati, detestaturq́ id viuendi genus tanq̃ contrariũ diuinis legib⁹, addens propter hanc solam abhominationẽ, quod patres antiqui Hieron. Aug. Basil. cæteriq́ antecessores aliter q̃ debuerũt locos aliquot scripturę intellexerũt, Eradicata, extincta, & abolita cupio esse vniuersa monasteria, quę & vtinam ereptis Loth & filiabus eius dominus igne & sulphure ad exemplum Sodomę & Gomorrę demergeret in profundum, vt ne memoria quidem eorum superesset. Neq́ Christus, inquit virginitatem consuluit, sed deterruit ab ea, & auocauit dicens, Non capiunt verbum hoc, & Paulus dicens, Consilium

lium do, non inuitat quempiam ad uirginitatem, sed in me-
dio relinquit, & ideo omnino contra euangelium faciunt vo
uentes, quia quod in euangelio relictum est in medio, ipsi
per suum votum volunt præceptū facere, neq; potest quispiā
vouere vltra ea quę promisit in baptismo. Proinde Hieron.
indignis, inqt, contumelijs tractauit Iouinianum ex scriptu
ris perperam intellectis. Et sicuti quis non potest vouere, vt
non seruet dei mandata, Ita vouere nō potest talem viuendi
modum, in quo neq; obediat parentibus neq; proximorum
saluti seruiat, neq; Christiana obsequia impēdat infirmis, e-
surientibus, & egenis. Videtis Christianissimi viri absurdis
sima arrogantis hominis dogmata contra communem omni
um orthodoxorum patrū consensum asserta, tam friuola, atq;
futilia, vt his ipsis nemo nisi cui maleuolus & pertinax est
animus, valeat consentire. In hac igitur parte ad demō
strandum earum falsitatem, & ad considerandum de legibus
& præceptis humanis, quonam pacto sint in foro conscien-
tiæ obligantes, sunt quedam pręmittenda. Primum. Ex scri
pturis sacris est manifestissimum in corpore Christi, quod ē
ecclesia, esse graduum & potestatum tam secularium q; spiri
tualium distinctionem factam ex ordinatione, & proui-
dentia dei, qui dedit quosdam apostolos, alios euangelistas,
pastores alios, gubernatores alios, sublimiores potestates, grā
dum item cleri esse distinctum a populo sęculari, seu laico, &
ordinū ecclesiasticorū distinctionē i Episcopalē, sacerdotalē,
ac diaconalē. Vñ & cōsequens est secūdū scripturas diuinas
nō oēs diaconos & sacerdotes ex ęquo esse pōtifices, neq; oēs
Christianos ex æquo esse sacerdotes, & vnumquemq; lai-
cum non debere sese ad officia vllius ordinis ingerere, sed
iuxta Pauli doctrinam oportere ordinari authoritate episcō
pi & accipere ecclesiasticam potestatem per impositionem
manuū, Istas sententias liquido demonstrauimus ex scriptu
ris sacris in quarto libro de ecclesiasticis scripturis & do-
gmatibus tertia parte quinti capitis. In eodem quoq; libro
longe lateq; deduxim⁹ distinctionē ecclesiasticorū ordinū &
potestatum tribunalium iurisdictionum, episcopatuū nō es-
se nouam aut recentem, neq; esse ab adinuentione humana,

Graduū et ordinū in ecclesia distinctio est ex iure diuino.

Ad Romanos.13.
Ad Ephesios.4.
Ioan.20.
Prim.ad Timo.3.
Act.6.

ſed ex ſacris literis manifeſta & eccleſiaſticos patres iam in de a temporibus Apoſtolorum in hæc vſq; tempora ſemper intellexiſſe in eccleſia eſſe iſtam graduū & ordinum diſtinctionem, quam ſolus Lutherus contra receptam omnium orthodoxorum patrum doctrinam deſtruere atq; refutare conatur, contrarius diuinę gratiæ & pietati. Magnum enim eſt diuinæ pietatis iudicium dare populo duces, epiſcopos, atq; præpoſitos, qui homines ad dei timorem atq; amorem & ad ſocietatē inter ſeſe ac dilectionem dirigant atq; exerceāt.

Quid lex.

Secundo præmittendum eſt quod lex eſt regula quędā ſeu menſura legiſlatoris, hoc eſt a legis latore præſcripta, ſecūdum quā vult hominē viuere, atq; dirigere actus ſuos. Quēadmodum autem deus omnium rerum conditor & gubernator rebus inanimatis atq; etiā ipſis animantibus ratione carentibus impreſſit vires & inclinationes, ſecundum quas aguntur & diriguntur in ſuos fines debitiſq; ſuis fungantur officijs, a quibus, quia non ſeipſas agunt, ſed ab auctore naturæ infallibiter agente aguntur, ſecundum ſuarum inclinationum neceſſitates deuiare non poſſunt. Ita & ipſe idem deus qui rationalem creaturam condidit ad imaginem & ſimilitudinem ſuam impreſſit eidem rationali creaturæ quędam ſuorum actuum principia ceu leges communes, ſecundum quas non ſic inclinatiōis neceſſitate moueretur, ſed ſecundū quas ex libera ratiōe ſeipſā dirigeret, habens in poteſtate etiā aliter facere ꝓpter vim liberi ex ratione arbitrij, ꝑ quā poteſt et legis conditorem, vt ſibi pręfectū ac ſuperiorem apprehendere & rationem ſeu finem operum legis cognoſcere, & conferendo vnum ad alterum examinare atq; diſcernere. Vnde ſecundum Chriſti & Pauli apoſtoli doctrinam voluntas hominis eſt tanquam vis media inter legem mentis & legem carnis, inter conſilium dei & conſilium diaboli conſtituta, potens vel cohibere vel mouere membra ſua in opus ſecundum huius vel illius conſilium. Nemo, vt inquit Chriſtus, poteſt duobus dominis ſeruire, & c̄. Non poteſtis deo ſeruire & māmonę, quibus aperte inſinuatur hominem nūc huius, nunc illius conſilio poſſe acquieſcere.

Ratione carentia cur a lege dei non poſſunt deuiare.

Rationales creaturæ cur poſſunt a lege deuiare.

Cæterum quemadmodum deus imprimendo toti humanę

manæ naturæ huiuſcemodi principia communia ſuorum a-ctuum dicitur pręcepta quędam illi dediſſe, ſiquidem incli-nationes & pondera a deo conditore naturæ impreſſa, qui-bus dictat ratio aliquid debere fieri aut non fieri, ſunt quę-dam dei leges, quę etſi per Adæ peccatum aliaq; crimina vo luntarie ſuperaddita ſint obtenebrata, non tamen prorſus ſunt extincta, ſicuti in ſuperiorib⁹ libris patuit, quod & la tius in libro de natura et gratia oſtenditur. Ita et homo quiſ q; pręfectus, habens alios ſibi ſubiectos, eatenus dicitur illis legem nouam ſeu pręceptum nouum imponere, quatenus intimatione ſeu denunciatione quauis imprimit mentibus eorum regulam ſeu normam, ſecundum quam viuere & ſei-pſos dirigere, actuſq; ſuos componere debeant. Quemadmo dum autem legis conditor in condendo legem habet ratio-nem, propter quam imponat legem, neq; enim ſapiens, neq; pius & bonus eſſet legiſlator, qui ſine ratione legem ſubdi-tis imponeret. Ita & intendit, vt hi quibus legem imponit ex ratione ſeu voluntarie ſeipſos moueant in opus quod pręcepit, legi obediendo. Ratio autem qua ſeipſum quiſq; mouet propter finem agit. Vnde conſequens eſt legem illis ſolummodo dari, qui ſui operis rationem ſeu finem cogno-ſcere poſſunt & conferre vnum ad alterum, alioqui ad ipſū finem non ſeipſos agerent, ſed agerentur ſolum naturali ne-ceſſitate, quemadmodum ignis & terra non ſeipſos agunt, ſed aguntur ſolum, ignis ſurſum, terra deorſum agitur incli nationis neceſſitate, atq; ita fruſtra lex eis imponereť, quip-pe qui aliter agere non poſſunt.

Legiſlator condē-do legē ex ratione legem imponit.

Ex his ſequitur ſecundum, quod nunc præmittendum duximus, videlicet in ſacris literis triplicem reperiri legem vtpote naturalem, diuinam & humanam. De naturali lege ſeu inclinatione, ſecundum quam aguntur ea quæ ſunt ratio ne carentia nihil ad præſens negotium pertinet. Loquimur enim de lege naturali hominis, quatenus ratione viget. Lex igitur naturalis humanę rationis eſt, quam deus natu-rę conditor vna cum natura inſeruit mētibus hoīm ad aliqd faciendum, vel non faciendum, de qua Paulus ad Romanos. ſecūdo, Gentes quæ legē non habēt, naturaliter ea quę legis

In ſcripturis ſacris lex triplex repe-ritur.

sunt,faciunt,de qua & Aug. 2.confessionum, Lex tua domine in cordibus hominum scripta est,quã nec ulla vnq̃ delet iniquitas. Homo quidem a sua concupiscentia abstractus & illectus,agit multa contra naturalem legem,sed non inde sequitur,legem naturę vel a mente illius prorsus esse abolitã, vel non fuisse illic scriptam. Nam homo sicuti iam dictum est p̃ vim liberi arbitrij victus,aut metu,aut carnis concupiscẽtia, aut suasione diaboli agere potest contra dictamen & iudiciũ legis naturæ. Deinde potest & homo superstitionę,persuasione falsa,aut cõsuetudine & doctrina praua corruptus,credere vera esse multa particularia legi naturę opposita atq; contraria,sed non inde sequitur in eo extinctas esse leges naturę illis particularibus oppositas. Potest nempe homo praua suasione corruptus,credere verum esse id quod contrariatur alicui naturali legi particulari etiam actu intus suggerenti. Quemadmodum enim in speculatiuis non omnia principia sunt omnibus euidentia,& per se nota,sed solum communissima,qualia sunt illa , de quolibet affirmatio,vel negatio vera,de nullo vero simul,quodlibet est vel non est . Ita neq; oĩa principia naturalis legis in moralibus sunt omnibus euidentia, & per se nota,sed ea solum,quę sunt communissima,qualia sunt bonum & iustum est faciendum,malum autem & iniustum est fugiendum,atq; ita ratio potest contrarijs particularium principiorum assentire,& dictare adulterium aut homicidium esse licitum & faciendum,non obstante, quod intus naturalis legis stimulus in contrarium suggerat. Cæterum donemus in homine vllo aliquod dictamen naturalis legis prorsus in sua specie esse extinctum atq; sopitum , non tamen inde sequitur, in eo esse prorsus extinctam legem naturę communem,ex qua tanq̃ ex principio communi illud particulare tanq̃ conclusio,natum est consequi. Verbi gratia. Olim apud Germanos latrocinium nõ reputabatur iniquum,vt refert Iulius Cæsar in libro de bello Gallico. Secũdum sententiam quoq; Pauli Apostoli, gentes Romanorũ, uel Aegyptiorum,adeo erant mentibus obtenebratæ , vt pro deo vero & immortali colerent imaginem corruptibilis hominis,& quod deterius est, reptantia animalia, imaginesq;

Lex naturæ in animis est ab illa inseparabilis.

In gentilibus quõ fuerit lex naturæ sopita et extincta.

volucrum,quadrupedum, & serpentum,quamobrem & de= tradidit illos in reprobũ sensum,quo facerent contra naturæ leges, & secundum concupiscentias cordium suorum, contu melijs afficerent corpora sua, mutantes naturalem vsum in eum qui est contra naturam,masculi in masculos, & fœminę in fœminas,fœditatem operantes, consuetudineq; praua a= deo fuerunt corrupti,vt reputarent abhominanda contra na= turam vitia non esse peccata, in quibus tamen lex naturalis secundum principia communissima non prorsus erat extin= cta,cum & Apostolus in eodem capite dicat de eisdem,quod iusticiam dei, sempiternam quoq; virtutem ac diuinitatem nouerint,ita vt sint inexcusabiles. Item immolare filios suos, & filias suas dæmonijs, a multis gentibus putabatur licitum & honestum,ac faciendum esse,quod tamen ab eisdẽ in suo vniuersali sciebatur esse illicitum. Vniuersale princi= pium legis naturę est,bonum esse prosequendum,malum au tem esse vitandum, & super hoc principio fundantur omnia alia legis naturę pręcepta. Vnde & huius consideratiõe lex naturalis est vna,ipsius autem præcepta sunt multa, vna q= dem lex,propter vnum illud communissimum pręceptũ qđ est in moralibus,tanq; indemonstrabile principium. Multa autem ꝑpter principij illius communissimi præcepta, quæ deriuantur ex illo, in quo ratio errare non potest. Neq; enĩ gens vlla est, quæ nesciat declinandum esse a malo, & bonũ esse faciendum,nihilq; iniuste esse perpetrandum, sed error accidit in particularibus, an hoc sit bonum,iustum, & æquũ, an potius istud,an Christo,quem Christiani colunt sit sacri= ficandum,cultusq; latriæ exhibendus,an potius ei quem gẽ= tes falso credunt deum esse. Nemo dubitat an oporteat deum honorare,colere, & diligere, sed super hoc, an hunc oporteat vt deum colere,errant multi. Nemo dubitat an licitum, aut honestum sit contra iusticiæ regulam agere, sed dubitatur, an hoc vel illud sit agere contra iusticiæ regulam,an non. Nemo est qui nesciat,non esse fas cuiquam,vt interimat aut semetipsum, aut filium contra iusticiam,aut contra naturalẽ legem,sed an ex tali,vel tali causa semetipsum occidere,sit a= gere cõtra iusticiam,aut naturalem legẽ,ignoratur a multis.

Abominanda uitia contra naturã non reputabantur peccata apud gentes.

Error non in uniuersali,sed in particulari accidit.

Vnde

Vnde & Plato in libro Minois, Nemo ambigit, nemo vel in iudicijs, vel alibi disceptat, an iusticia deo placeat, an iniusticia displiceat, an is qui iniuste viuit, sit pœna dignus, verum de hoc potius inter sese homines disceptant, quis iuste fecerit, & quid agendo, & quando agendo agit iniuste. Hactenus de naturali lege, & de illius legis præceptis, quæ & moralia præcepta appellantur, ordinanturq; ad bonum naturalis esse humani generis. Lex diuina est, quæ naturali legi a deo est superaddita, ad assequẽdum supernaturale bonum, ad quod naturalis lex nõ potest perducere, vt lex vetus & lex noua, quę est lex euangelij. Hęc autem lex non est contraria legi naturę, quandoquidem & lex ipsa naturalis sit itidem vera lex dei, sed est naturalis legis perfectio, per quam natura ordinatur & dirigitur ad altiorem & sublimiorem finem, q̃ sit finis secundum facultatẽ legis naturalis, & hęc diuina lex cum sit data ad assequendum vitam æternam, & a deo infallibili veritate, est de actibus non solummodo externis, sed & internis, prohibens & puniens non solum ea quę foris fiunt peccata, sed & ea quę intus fiunt corde, cõsensu, & cogitatiõe. Hinc apud prophetam huiuscemodi lex dicitur immaculata, tanq̃ non admittens vllam peccati turpitudinẽ, conuertẽs animas, quia nõ solũ externos, sed & internos motus ꝓhibet, testimoniũ fidele, ꝑpter certitudinẽ veritatis & rectitudinis, præstans paruulis seu vere humilibus sapientiam, qua perueniant ad æternam beatitudinem.

De lege diuina.

Lex naturalis, & diuina differunt.

Lex humana.

Lex humana est, quæ legi naturali atq; diuinæ superaddita est, vt ipsius metu humana coerceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidata supplicio refrenetur nocẽdi facultas, propter hos enim fines secundum doctrinam Apostoli Pauli, sunt a deo ordinatæ sublimiores potestates, qui & apud Salomonem in prouerbijs vocantur legum conditores, Prouerb. 8. De hac lege quonam modo obliget in foro conscientię, & quando sit iusta, & quo fine statuenda sit in hoc capitulo dicturi sumus.

In scripturis sacris duplex genus præceptorum.

Quarto præmittendum est, in lege diuina tam veteri, q̃ noua, reperiri duplex genus præceptorum. Nam quædam sunt, quę nullam in sui natura rationem habent, cur pręcipiantur

antur, veluti ceremoniæ, & sacramentalia veteris & nouæ legis, veluti in aquam baptizandos immergere, agnum paschalem edere. Alia vero sunt præcepta, quæ in sui natura rationabiles causas continent, cuiuscemodi sunt moralia præcepta, quę præcipue in decalogo continentur, Non occides, non furtum facies, decreta quoque Euangelica, quæ præcipue consistunt in fide & dilectione, habent in sui natura, siue secundum suam naturam rationabiles causas, seu fines notissimos humanę rationi. Cuilibet enim iam rationi vtenti manifestum est per actus, qui huiuscemodi pręceptis iubentur homines bene ordinari ad deum & ad proximum suum. Et ideo ratio humana non laborat quęrere, cur sit in lege præceptum. Dñm deũ tuũ timebis, & illi soli seruies, Deu. 10. aut cur pręceptũ est, Diliges dominũ deũ tuũ ex toto corde tuo. Aut cur dicit, Quid dominus est, quod deus tuus requiret a te, nisi vt timeas illum & colas. Neq; item ratio humana laborat quęrere, cur lex prohibuerit homicidium, adulterium, furtum, falsum testimonium, odium, vltionem inimicorum, talium enim præceptorum ratio, causa & vtilitas est manifesta in ordine ad proximum. Ceremonialia vero pręcepta veteris legis, & sacramentalia nouæ legis, vt de lotione baptismi, de benedictione panis & vini, & corpus domini, non sic in ratione sui, & secundum suam naturam in se continent rationabiles causas. Ipsa enim facta quę præcipiuntur huiuscemodi pręceptis, non sic in sui natura vtilitates habent, & ideo in illis ratio seu vtilitas est occulta, cur illa magis, quam eorum opposita, vel alia quælibet indifferentia sint pręcepta. Ideoq; de ceremonialibus præceptis veteris legis dixerunt Hebręi quidam, illa nullam habere rationem, nisi vt sint præcepta ad probandum homini sub deo suo creatore obedientiam, sicuti sub innocentię statu prohibitio ligni scientiæ boni & mali, in se nullam videtur continere rationem seu vtilitatem. Talia, inquiunt, fuerunt in lege Moysi multa ceremoniarum præcepta, veluti sunt, quod vestis nõ conficiatur ex lana & lino, quod non fiat commixtiõ diuersorum seminum, & carnis cum lacte, & id genus alia multa in lege Moysi.

In diuinis præceptis quibusdam ratio præcipiẽdi cuilibet ẽ manifesta.

In quibusdam diuinis præceptis ratio præcipiendi nõ est manifesta.

Verum

Sententiæ rabbi Moysi Aegyptij Hebræi de rationibus præceptorum veteris legis.

Verum sapientiores Hebrei, inter quos fuit Rabbi Moyses Aegyptius inclyt⁹ Hebreorum doctor tradit, verum quidem esse in multis ceremoniarum preceptis rationē seu vtilitatem nō esse, sic vt in alijs manifestam, sciēs tamen omnis legis seu præcepti finem esse vtilitatem, quam intendit legislator erga populum, cui lex data est, docet quod omnis præcepti ac legislatoris intentio seu finis est vel bona dispositio animę ad deum, vel bona dispositio hominum inter se viuentiū, vt ciuitas seu societas sit ordinata, bene disposita in pace & trāquillitate. Propter hāc vtilitatē, inquit esse leges, quibus coercetur contumacium hominum superbia, quibus fit iudicium inter virum & virum, quoniam nisi fures, raptores, adulteri, contumaces puniantur, multiplicabūtur in ciuitatibus mala, & ideo pietas creatoris subueniēs populo precepit nobis dicēs, Iudices & præpositos habebis in singulis ciuitatibus tuis. Bona dispositio animæ ad deum est timere, diligere dominum deum. Et quia illum timere, ac quemadmodum oportet diligere nō possumus nisi rectas credulitates habeamus de essentia, vnitate, & maiestate eius, de sapiētia, potentia, volūtate, eternitate, iustitia, & misericordia illius, Ideo in lege traduntur fidei regulę, quibus docetur dominus deus israhel esse vnus creator omnipotēs, omnium rerū conscius, iustus iudex, misericors & bonus. Horum omniū ratio manifesta est, vt videlicet dn̄s de⁹ timeat᷑ ac diligatur. In hūc quoq; finē reduxit & rōnē ceremonialiū preceptorū ad cultum dei pertinentium. Horum enim vtilitas est, vt his obseruantijs a deo creatore sibi prescriptis populus Israhel, lōge fieret ab idololatria, et disceret, atq; assuesceret timere et diligere dominum deum suum, sicuti in lege scriptū est, Præcepit dominus facere omnes ceremonias istas vt timeremus dominum deum nostrum, & bene esset nobis omnibus diebus nostris, & vt viuificaret nos sicut in die ista. Intentio vero legis secundum eā, inquit, partem, quę est de cibo & potu est exterminare, seu diminuere cocupiscentias, & corruptionem ex multitudine ciborum. Et quia maior pars cōcupiscētiarum gentium est in cibo & potu, & in amplexu mulierū. Hæc enim sunt, inquit, quę auferunt vltimam animę perfectionē,

Bona dispositio hominis ad deum.

Vtilitas ceremonialium præceptorum quæ sit.

ctionẽ, qua deo suo creatori dilectiõe pura adhęret aĩa. Insup & hæc sunt, quę corrumpunt, inquit, genera hominum in ciuitatibus & regimine familiarum, prosecutio nempe concupiscentiæ destruit leges contemplationis, & sanctitatis, corrumpit corpus, inducit mortem, multiplicat angustias, zelũ & inimicitias, & idcirco prouidit pietas creatoris, vt daret nobis pręcepta quę tollerẽt finem istum, vt omnibus modis remouerentur cogitationes circa talia, et vt sic prohiberentur omnia, quę possent inducere, vel suscitare cõcupiscentiam, & ista est intentio magna sicuti vna de intentiõibus legis. Vnde lex iubet interfici eum de quo scitur, quod multipliciter quærit delectationes in cibo & potu, veluti est filius rebellis, de quo dictum est. Si genuerit homo filium contumacem, et proteruum, qui non audiat patris ac matris imperium, et coercitus obedire contempserit, apprehendent eum & ducent ad seniores ciuitatis illius, & ad portã iudicij, dicẽtq; ad eos. Filius noster iste ꝓteruus & contumax ẽ, monita nostra audire contẽnit, cõmessationibus vacat, & luxuriæ, atq; cõuiuijs, lapidib⁹ eũ obruet populus ciuitatis & morietᷣ, vt auferatis malũ de medio vr̃i, et vniuersus Israel audiẽs ꝑtimescat, Deu. 21. Iussus ẽ lapidari vt tolleretᷣ de medio anteq̃ crescat malicia, & cõtaminet multos in multitudine cõcupiscentiæ suę. Sic de intentionibus legis sanctę perfectę est elongare se ab amplexibus mulierũ ꝓ posse, sicut præcepit dominus in sanctificatione populi ad recipiendum legem dicẽs. Non accedetis ad mulieres. Propter hoc dixit Salomõ parabolice, Trahe me post te, et curremus post te. Sanctificatio ergo; quædam cordis est elongatio ab actu illo carnalis commercij, sicuti etiam lex ostendit quod elongatio a potu vini sanctitas est. Qui autem foris sunt puri ac mundi in vestibus & corporibus, intus vero polluti in concupiscentijs & voluptatibus suis, nõ assequuntur intentionem seu finem legis, quem intendit deus legislator in præceptis de varijs lotionibus, & purgatiõibus, quæ foris fiunt in corpore aut in vestib⁹. Studere aũt in mũdicia corporis exterioris, et manere in concupiscentia voluptatum, & in effrenatione in cibis & fornicationibus, est esse in fine turpitudinis morum, & de talibus di-

Concupiscẽtiæ in cibo et potu et amplexu mulierum etiam secundum Hebræos ultimã animæ perfectionem auferunt, & alia multa mala inducunt.

bus dixit Esaias. Qui mundificant, & sanctificant se in hortis & in locis patētibus ac manifestis. In thalamis aūt & in cubiculis absc̄oderunt se, vt faciant quę prohibita sunt comedendo & bibendo. Ex his verbis, inquit, colligitur eos, qui sunt foris mundi, intus autem polluti in concupiscentijs et corporalibus voluptatibus non assequi intentionem legis. Nempe intentio legis prima est diminuere concupiscentiā, & mundare corpus foris, postq̃ intus fuerit homo mundus. Deīde & eiusdē præcepti in lege multę possunt esse ratiões, vtpote vitare idololatriā, habere commemorationem alicuius beneficij populo exhibiti, designare dispositionem intus requisitam in ministerio cultus diuini, exterminare & diminuere cōcupiscentias. Iudęi nō intelligētes hęc in pręceptis legis, deseruerunt primam intentionem dei, manentes & studētes in eo quod fuit propter aliud, scilicet ꝑpter timorē, & amorē creatoris confirmandum, applicantes mentes suas ad pallatium seu ad templum domini, & ad externa opera holocaustorum ac sacrificiorum, quæ data erant tanq̃ instrumenta ad assequendum intentionem legis primam, quæ est cognoscere sublimitatē creatoris, timere & colere illum solum, & non deum vllum alium, & pax atq; tranquillitas ciuium in regimine ciuitatis, donec habeatur sęculum sempiternum totum bonum. Et proinde in primis præceptis quę sunt decalogi, non fuerunt holocausta vel sacrificia. Atq; ita prophetæ arguerunt populum insipiētem, qui non discernentes inter intētionem dei primam & intentionem secundam, ea quę secundario præcepta erant habebant tanq̃ finem legis primarium, quæ tamen sunt habenda tanq̃ media & corroboramenta ad assequendum ea, quæ prima intentione dei pręcepta erant, Et hoc est quod dixit Hieremias. Non fui loquutus patribus vestris, neq; præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti super holocaustis & sacrificijs, non nisi hoc mandaui audire vocem meam, & ero vobis in deum, & vos eritis mihi in populū, propter quod & idem populus arguitur, Audi populus & loquar tibi, & contestabor te, dominus deus tuus ego sum, non in sacrificijs tuis arguam te, nec holocausta tua coram me sunt, nō accipiam de domo tua

Eiusdem præcepti multæ rationes & utilitates esse possunt.

Decalogi præcepta cur primū sunt seorsum tradita.

taurum, neq; de gregibus arietes. Pro eadem sententia dixit Samuel. Si voluntas domini est in holocaustis & in sacrificijs, nunc audite vocem domini, Ecce obediẽtia melior est, q̃ victima. Esaias autẽ dixit, vt quid mihi victimarum vestrarum multitudinem? hęc mihi molesta sunt. Man⁹ vestrę plenę sunt sanguine, lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite benefacere, quęrite iudicium, subuenite opresso, defendite viduam. & c. vbi arguit populum non discernentem inter ea, quæ prima intentione erant præcepta, & ea quæ secundaria negligentem præcepta legis decalogi & confidentem in externis sacrificijs ac holocaustis, quę solum erant velut instrumenta adiutoria data, quibus populus adhuc rudis; & in eis quę dei sunt, inconsuetus in dei timorem & amorem proueheretur. Hactenus Rabbi Moysi doctrina in supra dictis certe sententijs, non solummodo nõ repugnans, sed et vtilis doctrinę nostrę Christianæ humanisq; legibus & ceremonijs Christianæ societatis. Nam bene assignauit literales pręceptorum ceremonialium causas, sed figurales causas seu rationes Christi tum futuri, & ecclesiæ Christi pręteriuit, nimirum quia ex carnali Iudaismo ad Christum non transiens, nondum reuelatos habebat oculos, vt consideraret mirabilia humanæ redemptiõis opera designata in lege domini, Et ideo nos Christiani ex ipsa lege & prophetis, & ab ipso deniq; Christo & Apostolis edocti, pręter causas & rationes literales, propter quas Iudęi illa pręcepta esse data intelligunt, quas & scripturę legis et prophetarum multis in locis explicant etiam intelligimus illa præcepta habere causas figurales, scientes Christum in illis pręceptis esse præfiguratum omniumque illorum præceptorum esse finem. Et ideo huiuscemodi pręcepta cessauerunt, adueniẽte Christo, non obstante, quod ipsa pręter causam hanc figuralem habuerint alias quasdam rationabiles causas adhuc manentes, vtpote commemorationem exhibiti beneficij, videlicet liberationem temporalem ex Aegypto, & similia, quæ cum & ipsum Christum figurauerint, non sic congruunt nunc ecclesiæ Christianæ.

Ceremonialia præcepta præter rationes literales habẽt rationes figurales, quas Iudæi cecitate superba inflati non uident.

Conuenientia & differentia inter veterem & nouã legem, eorumque sacramenta.

Conueniunt quidem lex noua & vetus, in hoc, quod in neutra apparuit gloria diuinitatis, quę in patria est futura. Differunt autem, quod in noua lege iam via perueniendi ad gloriã illam, data est & reuelata, vtpote Christus, & mirabilia opera redẽptionis illius figurata in lege illa sunt adimpleta. In veteri aũt lege, Christus nõ sic erat datus & reuelatus, dicẽte Ioanne Apostolo, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, Ioan. 1. Secundum hunc sensum accipiendum est, quod Paulus dicit ad Heb. 10. Vmbrã habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, insinuans imaginem rerum pertinere ad legem nouam, vmbram autem ad veterem legem. Neq; enim illic posuit Apostolus discrimen inter tempus legis, & tempus gloriæ in patria, quia vtrumq; tam vmbra, q̃ imago figura est non res ipsa. Sed sicut vmbra minus est q̃ imago, sic lex vetus min⁹ habuit, q̃ noua. Neutra tamen in hac vita habet veritatem ipsam, luce cõspicua manifestatam, sed illa vmbram, hęc imaginem. Vtriusq; autem tam vmbræ, q̃ imaginis veritatem in futuro videbimus facie ad faciem.

 Sequitur huius partis membrum primum, in quo supra dicta de ratione seu intentione finis, & distinctione legum naturalium, diuinarum, & humanarum magis elucidantur.

PRimum igitur ad cognoscendum rationẽ legis, & quidnam sit, quod cadat in obligatione legis, propter quod transgressor legis efficiatur in foro conscientiæ reus,

Sciendum est triplicia esse legis naturalis officia.

Tria legis naturalis officia.

Primum, ad semetipsum decenter viuere secundum inclinationem naturæ insitam ad conseruationem sui esse in cibo & potu. Secundum, decenter viuere in communicando naturam suam alteri, ad conseruationem speciei, secundum insitam inclinationem generandi sibi simile, & ad educandum illud. Tertium, ad deum, & ad omnem hominem iuste viuere, ad parẽtes, ad filios, ad superiores, ad ęquales, ad inferiores, secundum inclinationem qua quisq; appetit bonum honestum, & secundum rationẽ iuste ac recte agere. Et hæc oĩa erant in natura humana sub innocentię statu.

.In

In tribus istis pendent principia naturalis legis, quæ tam serena, tam valida erat sub innocentiæ statu, vt secundum triplicia huiuscemodi officia, nihil huic legi esset impedimento, nihilq; vel pręter rationem vel contra rationem possit homini surrepere, sed dum homo ex liberi sui arbitrij ratione a deo sese auertit ad inferiora, ad carnalia, ad semetipsum sese deflectens, iam iusto dei iudicio destitutus est gratia originalis iusticię, qua perdita, caro secundum vires sensuales, suos cœpit habere impetus, stimulos, ac inclinationes, etiam contra, aut pręter legem naturalē, atq; ita iuxta Pauli doctrinam, ad Roman.5. Per vnum hominem Adam peccantem in vniuersa natura humana, secuta est lex in membris repugnans legi mentis, quæ sane lex in membris non est aliud, q̄ propensa quędam inclinatio, procliuitas, seu promptitudo uiuendi, secundum sensuum apprehensiōem ac ęstimationem, non expectato neq; audito internæ rationis iudicio, secundū legem naturalem cœlitus impressam ad bona seu meliora suggerentē. Huiuscemodi autem viuendi procliuitas ab Apostolo Paulo vocatur quidem lex, ad Rom. septimo. Video legem aliam in membris meis repugnātem legi mētis meę, sed non ideo vocatur lex, quod secundum eam viuere oporteat. Siquidem secundum illam viuere, est secundum carnem viuere, quod est a legę naturali & diuina deuiare, & ab ęterna vita in mortem ire, eodem Paulo dicente. Si secūdum carnem vixeritis moriemini. Et alibi, Prudentia carnis, inimica deo, legi enim dei non est subiecta. Sed propterea lex appellatur, quia instar legis naturalis, inclinatio quædam est ad opus, iusto dei iudicio consequens hominem dono iusticiæ seu innocentiæ originalis destitutum, naturaliter consequens sensuum carnalium apprehensionem ac ęstimationē, sicuti in alijs bestijs natura est secundum carnales sensus viuere, nimirum non habentibus vim aliam superiorem, qua supra carnis commodum altiorem finem valeāt cognoscere. Vnde lex hæc in membris non dicitur lex hominis, aut lex mentis seu rationis humanæ, sed dicitur lex carnis, lex in mēbris, lex sensualitatis, tanq̄ inclinatio quædam ad ea quæ carni & sensibus carnis conueniunt, q̄q; in homine bonum

rationis

Lex naturæ sub innocentiæ statu pura, serena, et fortis

Quid lex in mēbris repugnās legi mentis.

Cur inclinatio ad ea quæ sunt illicita rationi, uocetur ab Apostolo lex.

rationis impediant. Atque ita homo, cum in honore esset, constitutus est in delitiarum paradiso, vt solo deo frueretur. Per peccatum autem comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, ab adolescentia sua pronus secundum carnales sensus viuere magis, quam secundum rationem. Hinc factum est, vt natura humana iam vitiata, secundum vim generatiuam, plus appetat coire, quam lex naturae ad conseruationem speciei decernit. Secundum gustum quoque gustato fructu vetito, plus appetat comedere & bibere, quam lex naturae dictat ad decentem conseruationem naturalis esse. Vnde venter dicitur exactor, Iob. 39. Clamorem exactoris tui non audias, atque ita iam in coitu, in cibo item & in potu ad opus voluptatis trahit hominem fraequentius, quam naturę conseruandę necessitas, aut generandi voluntas. Secundum inclinationem insuper prauam animę derelictam ex Adae superbia, qua cupiuit sicut deus esse, iam factus homo cordis elati, magis pronus est diligere creaturas carnalibus sensibus perceptibiles, quam creatorem, magisque seipsum, quam proximum, & hinc natae sunt iam rixae, dissensiones, omneque genus vitiorum. De quibus Paulus ad Romanos primo. Vnde bella & lites, inquit Iacobus, in vobis? nonne ex concupiscentijs, quae militant in membris vestris, Iacobi quart.

Homo cur ita plus appetat coire, comedere, quam exigit lex naturae.

Amplius autem ad sciendum officia atque praecepta naturalis legis, & ad plane cognoscendum differentiam eius a lege humana, operę pretium est considerare, vtrum pręter decem praecepta legis decalogi, sint vlla alia pręcepta moralia seu naturalis legis. Et videbitur forsitan, quod non. Nam iuxta sententiam Christi, Mat. 22. In duobus pręceptis charitatis, hoc est in dilectione dei & proximi, vniuersa lex pendet & prophetę, sed hęc duo praecepta secundum doctrinam Pauli apostoli ad Romanos decimotertio, iunctis his, quae multis in locis de dilectione dei & proximi docet, explicantur per decem praecepta decalogi. Videntur igitur pręter decem illa praecepta non esse alia vlla legis naturalis pręcepta. Sed pro contraria sententia est scriptura, quae praeter decalogum explicat praecepta, de non mutuando sub vsuris, Deuteronomij. 18. De honorandis senibus, Leuitici. 19 De vitandis meretricibus.

Praeter decem praecepta decalogi sint ulla alia naturalis legis praecepta.

bus, Deuteronomij. 24. De vitijs contra naturam, Leuiti. 18. De actibus multis virtutũ, vt liberalitatis, misericordię, sobrietatis, castitatis, fortitudinis, aliarumque virtutum, & de vitãdis vitijs cõtrarijs virtutibus, vtpote de auaritia, ebrietate, crapula, gula, superbia & inuidia, vt patet ex diuersis scripturę locis, sed hęc omnia sunt, aut de vitandis, aut fugiẽdis actibus quibusdam naturalis legis præcepta, quę non explicantur in decalogo. Videtur igitur decalogus non explicare omnia naturalis legis pręcepta.

Pro dissolutione huius ex superioribus considerare oportet, omnia præcepta diuina, iudicialia, ceremonialia, ex sola institutione, vim habere, quemadmodum & humana pręcepta, Nam antequam instituerentur, non decernebat naturalis ratio, sic & non aliter debere fieri. Præcepta vero naturalis legis, sunt indita rationali creaturę, efficaciamque habent ex naturali lumine rationis internæ, etiam si non statuantur vlla legis positione ac promulgatione.

Moralium præceptorum triplex est gradus.

Hoc pręmisso, sciendum est, quod moralium præceptorum triplex est gradus. Nam inter ista quędam sunt communissima, adeoque in lege naturæ, in lumine rationis internæ manifesta, vt non indigeant vnquam vllo magistro foris docente, aut erudiente, sicuti pręceptum, quo iubetur nulli homini esse male aut inique faciendum, veluti sunt mandata de dilectione dei, & de dilectione proximi, quę dilectiones sunt quasi omnium pręceptorum fines, relucentes in illo communissimo principio, quod est æquum rectum ac iustum, prosequendũm est, quod autem iniquum est & iniustum, fugiendum est. Quædam vero sunt specialia, quorum rationes, & si sint manifestę omnibus, considerationem mentis ad illa vtcumque applicantibus, eas tamen rationes non mox quilibet popularis sic apprehendit ex internę suæ mentis lumine, & ideo ista, quia ęditione quadam pro simplicioribus & rudioribus indigent, expressa sunt in decalogo, ne in rudioribus errent mentes circa huiuscemodi, aut peruertatur iudicium rationis humanæ, habentis iam post Adæ peccatum legem carnis, assidue repugnantem legi mentis suæ.

Secundus gradus præceptorum legis naturæ.

Alia vero-

Tertius gradus praeceptorum naturalis legis.

Alia vero naturalis legis pręcepta sunt specialissima, quorum rationes non sic vt in pluribus sunt oībus manifestæ, sed sapientibus diligenter attendentibus, & actuum circumstantias vehementer considerantibus. Hęc autem sunt præcepta decalogo superaddita populo Israhel per Moysen, & Aaron, per prophetas, per Christum, per Apostolos, dei populo expressa, & declarata tanq̃ conclusiones seu declarationes quędam ex decalogo communibusq; pręceptis legis naturæ consequentes. In oībus disciplinis tam speculatiuis, q̃ practicis ac moralibus ea, quæ sunt manifestiora, sunt principia quędam ad cognoscendum ea quę sunt minus manifesta.

Declaratio quonō modo omnia praecepta naturalis legis reducantur ad praecepta decalogi.

Sic ergo multa sunt moralia legisue naturalis præcepta in scripturis sacris expressa & decalogo superadita, sufficienter tñ insinuata atq; intellecta seu intelligenda in ipsius decalogi præceptis. Vnde in primo præcepto vbi prohibetur alienorum deorum cultus, satis insinuantur prohiberi omnia, quæ in cultum idolorum ordinantur. Atq; ita in illo præcepto satis intelliguntur prohibita, maleficia, superstitiones magiæ, colere sculptile, & ita naturalis legis præceptum ē, quod ponitur Deuteronomij. 18. Non inueniatur apud te, q lustret filium tuum aut filiam, ducens per ignem, nec sit maleficus atq; incantator, neque phytones consulat, neque diuinos. Sic & in secundo præcepto ne vane iuremus, satis intellitur ꝓhibita esse blasphemia & falsa doctrina. In tertio præcepto, qđ præcepit Sabbatū sanctificare & ab operibus seruilib⁹ quiescere, satis insinuanť pręcepta, quibus pcipiť ne simus accidiosi, ne obliuiscamur domini dei nostri. Ad quod præceptum etiā reducūtur ea quibus iubemur delectari, in deo, & nō frui vlla creatura. Et qa crapulis, et ebrietatibus maxime obliuiscimur domini dei nostri, Ideo in eodem pręcepto præceptum intelligitur abstinere a crapulis & cōmessationibus. Vnde & hoc præceptum, etsi quantum ad tēporis determinationem sit ceremoniale, dicente scriptura. Vt sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos Exodi 31, est tamen morale q̄tum ad actum qui pręcipitur scilicet interdum vacare his, quæ dei sunt. Et secundū hanc rationem moralem manet iuris naturæ semper.

In quar

In quarto pręcepto, de honore parentum sufficienter insinuať, qđ dicitur Leuit. 19. Coram cano capite cõsurge & honora personam senis, & generaliter omnia præcepta quibus iubetur homo exhibere honorem, aut beneficentiam, seu eleemosynam proximis. In quinto præcepto decalogi prohibẽte homicidium intelliguntur prohibitę violentiæ & lesiones corporis, ira ipsumq; odium, secundum illud, ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Vnde Ioannes in canonica, capite tertio. Qui odit fratrem suum, homicida est. In hoc præcepto etiam intelliguntur prohibita scandalizare proximũ, non pascere fame morientem, non defendere proximum ab iniuria occasoris, aut occisorem instigare. In sexto præcepto, quo prohibetur adulterium, intelliguntur prohibita vitia contra naturam, & oĩs illorum membrorum abusus, fornicatiões & meretricia, Deu. 24. Nõ erit meretrix de filiab⁹ Israel, neq; fornicator de filijs Israel, & Leuit. 18. Cũ masculo ne cõmiscearis. Cũ oĩ pecore nõ coibis. Qui coierit cũ iumẽto, morte moriať. Prohibentur hic etiã oscula & tactus libidinosi. In septimo pręcepto, Non furtũ facies, inteligũtur ꝓhibitę vsurę, rapinę, fraudes, adiuuare furem in faciendo furtum, alienæ rei detentiones. In octauo præcepto quo prohibetur falsum testimonium, insinuatur ꝓhibitum esse periurium contra proximum, & omne mendacium, & sic de alijs. Ex his potest esse manifestum omnia septem mortalia peccata eorumq; species ac filias in decalogo ꝓhiberi, quod in alijs declarabitur latius. Iam si dixeris nõ oĩa ꝑcepta, ꝑcepta esse moralia, legisq; naturæ præcepta. Nã credere et colere vnum creatorem cœli et terrę est primũ decalogi præceptum, quod tamen non secundum lumen rationis internę, sed per lumen fidei cognoscitur. Neq; enim ꝑ se notũ neq; scitũ est deũ esse. Nã opposito illius, quod ẽ ei per se notũ, nullus potest assentire, multi autem credũt oppositum secundũ illud psalmi. Dixit insipiẽs in corde suo, non est deus. Respondeo, præceptum hoc cognoscitur intellectis terminis, & visa siue per lumen rationis internę, siue per lumẽ fidei existentia subiecti. Quisquis enim crediderit deum esse creatorem cœli & terrę, omnium conseruatorem &

Obiectio.

Solutio.

[illegible] credem

redemptorem, beatificumq; humanæ naturę finem, is conti-
nuo per lumen rationis internę iudicat deum esse amandũ
atq; colendum. Neq; est putandum esse absurdum præ
cepta quędã legis naturæ, quę habentur tanq; principia prę-
supponere fidem, aut humanam, aut diuinam de existentia
rei quæ per subiectum significatur. Principium naturalis
legis est, homicidia aut falsa testimonia esse mala, non tamen
inde sequit̃, q mihi sit notũ vllũ nũc homicidiũ aut adulteriũ
existere in natura. Deinde & interdũ in scientijs demõstra-
tiuis, et speculatiuis oportet addiscentẽ credere pricipia, quæ
in superiori sciẽtia sunt nota. Et ideo q̃uis p se nõ sit notũ in
lumine rõnis internæ in rerũ natura aliquã talẽ esse causam
quæ sit omnium rerũ creator & beatificator. Nõ tñ inde seq
tur nõ esse naturalis legis præceptũ, deũ esse diligendũ & co
lendũ, & non esse dei cultũ ad alienos deos transferẽdũ. Cę-
terum & multa cõmunia sunt cognita per lumẽ ratiõis in-
ternæ, quibus relucentib⁹ in cõmunibus animorũ cõceptiõi
bus potest probari deũ esse. i. aliquid esse, quod soli deo cõpe
tere potest. Videlicet, Oẽ qđ mouet̃ ab alio mouet̃, & nõ po
test esse pcessus in infinitũ, ex quib⁹ alijs qbusdã naturaliter
cognitis assũptis naturales philosophi demõstrauerũt aliqđ
esse mouẽs immobile. Itẽ in causis efficientibus secũdũ ordi
nẽ depẽdẽtibus ac opantib⁹ nõ potest esse processus in infini
tũ. Necesse est igit̃ in vniuersitate entiũ aliquã causã efficien
tẽ esse primã, a qua cæterę causę efficiẽtes depẽdeãt. Alia in
sup multa sunt, quæ deus intus loqt̃, intusq; docet, nõ p solũ
lumẽ fidei, sed & p lumẽ rõnis internę, ex qb⁹ pbari, et ostẽ
di potest vnũ esse deũ omniũ gubernatorẽ, & cõseruatorẽ, a
q pẽdeãt oĩa. Neq; refert ad præsẽs, siue tales probatiões sint
demõstrationes siue rõnes solũ verisimiles, sed sufficiat nũc
scire humanũ genus ignorãtia & cecitate esse vitiatũ p Adę
peccatũ, & ideo nũc hoĩes p lumẽ rõnis internæ tales rõnes
capere non posse sine labore & studio, & præsertim rudiores
aut consuetudine praua corruptos, de quibus propheta. Di-
xit insipiens in corde suo, non est deus, & apostolus Paulus
ad Romanos primo, qui et propterea facti sũt inexcusabiles.
Vñ priusq̃ præceptũ vlli creaturæ rõnali dandũ ẽ, oportet eã
dẽ rationali creaturæ aliqd esse pcognitũ de legis cõditore,
vt ins

Deum esse an sit notum per se.

vt intelligat aliquẽ talẽ esse, q̃ pręcipiat, a q̃ & sibi illa praecepta iposita esse credat, quem et tanq̃ sublimiorẽ quandã potestatẽ habeat, alioq & frustra quispiã pręcepta illi intimaret, et q̃a p fidẽ vni⁹ dei oĩpotẽtis innotescit nobis diuinę potestatis sublimitas, ex qua cõpetit illi praecipiẽdi autoritas. Ideo fides quędã de deo oĩm Max. Opt. habẽte potestatẽ sup vniuersas creaturas, p̃supponit tãq̃ pręãbula in his, q̃b⁹ pręcepta sũt dãda, q̃ sane p̃cepta nulla acciperẽt, nisi illa ab aliqua sublimiori potestate, p̃fecta esse cognoscerẽt. Nemo accipit aliq̃d tanq̃ legẽ aut pręceptũ nisi credat illud a supiore esse p̃fectũ, et ideo si lex aliqua praecipiat aliq̃d credere, oportet eũ, q̃ hoc velut praecepũ accipit, credere esse pręceptorẽ hoc praecipientem. Proinde & in veteri lege deus legem dedit populo habenti iam coelitus inspiratã vnius dei fidẽ, ad quã prodigijs quoq; et miraculis populum electum excitauit p̃rius q̃ pręcepta daret, vnde & recte, inquit diuus Thomas Aquinas, in veteri lege non fuisse praeceptum datum de fide vnius dei, Vide Tho. 22. quaest. 16. Populo autem vnius dei fidem iam habenti, consequenter dantur pręcepta, quę populus tenetur facere siue credendo particularia credibilia, quę reuelat, siue operando, quę iubet, vnde primum praeceptum non est vt credamus deum esse, sed vt vnum deum, & non alienos deos colamus. Amplius ad intelligendum vires legum, ac rationes in fines ipsarum, sciendum quod de duobus est legislatoris intentio. De vno quidem tanq̃ de actu, qui praecipitur, vel prohibetur, qui sub praecepto vel prohibitione ponitur tanq; id quod faciendum est aut vitandum. De altero quidem est eiusdem legislatoris intentio, tanq̃ de eo ad quod intẽdit per actus illos quos praecipit homines inducere. & hoc est finis legis seu pręcepti, neq; enim rationabilis esset legislatoris intẽtio, velle quẽq̃ ad aliq̃d faciẽdũ esse obligatũ, si nõ rõnabilis esset finis sic pręcipiẽdi, atq; ita nõ idẽ ẽ finis praecepti, & id de quo praeceptũ datur, queãdmodũ in medicina aliud praeceptũ q̃ medico praecipitur, vt tale vel tale poculum praepararet sic vel sic aegrotanti, aliud sanitas, quę ẽ finis illorũ p̃ceptorũ medicinae. Neq; enĩ medico praeceptũ ẽ, vt sanet, sed vt praecepta regulasq; artis medicinę, quę sũt ad sanãdum necessaria seu ordinata nõ omittat.

Praecepta non dãtur nisi his qui utcumq; iam noscunt legislatorem.

Id tamen quod est finis vnius præcepti, si sit actus aliquis voluntatis, potest in obligatiõem sub pręcepto altero cadere, quemadmodum de charitate mox dicemus. Sic in moralib⁹ alia sunt opera, quæ præcipiũtur. Alius est finis, propter quẽ pręcipiuntur. Finis legis seu pręceptorum legis, quem legislator intendit, est vt hi, quibus lex imponitur, boni fiant, iuste & recte viuant. Bonitas autem, quemadmodum ex supra dictis patet, gemina est, Vna bonitas naturalis esse, veluti vtilitas proximorum, Pax item & tranquillitas ciuiũ in hac vita inter sese conuiuentiũ, secundum ciuilem quandam iusticiam diuinę legi nõ contrariam, quin potius ordinabilẽ ad ipsam. Alia vero est bonitas supernaturalis esse, vtpote supernaturalis beatitudinis in regno dei. Pax insuper & tranquillitas reipublicę, quę fide & euangelicis legibus sociata ẽ ad perueniendum in finem illum, & hęc est intentio legis diuinæ. Hinc præceptorũ opera in scripturis sacris, et apud ecclesiasticos patres bifariam dicuntur bona, Vno modo per exclusionem culpæ. Alio modo per positiõem dignitatis seu meriti æternæ vitę. Gentilis aut Christianus, qui extra charitatem ex naturali pietate honorat parentes, aut pascit esurientem, fame morientẽ, implet præceptũ legis naturæ, facitq́ opus bonum bonitate accepta, non secundo, sed primo modo.

Opera bona dupliciter dicuntur.

Ad hæc planius intelligenda, conuenit considerare, q̃nam pacto charitas est finis pręcepti. Sciendum est charitatem hanc esse, qua sumus filij dei, consortes diuinæ naturæ, de qua Ioannes loquitur, Videte qualem charitatem deus ostendit nobis, vt filij dei nominemur, et sim⁹, primę Ioan. 3. loquens de charitate, qua ipse nos diligit, diffundẽs in nobis adhuc inimicis charitatem per spiritum sanctum, qua ex inimicis, amici ipsius efficiamur. Hæc autem charitas in nobis est de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Nõ potest esse cordis puritas, vbi dominatur concupiscentia, aut vana huius mundi cupiditas. Non potest esse conscientia bona, vbi deest fiducia spei, orientis ex conscientia boni animi bene sibi conscij. Charitas enim bene operantis, spem dat bonę cõsciẽtię nõ potest esse fides nõ ficta, quæ nõ est a deo inspirata, sed quã sibi cõfingit humana pręsumptio, veluti dũ

Quid sit de corde puro, consciẽtia bona, & fide non ficta.

anim⁹

animus credēs aliquid futurum, quod nō videt, fingit sibi aliquid futurum, quod non est, aut credat, vel speret, diligatque quod falsum est. Vnde quod in vno loco dicit Apostol⁹, Charitas est finis præcepti, hoc in alio loco dicit, Finis legis Christus est, finis, inꝗ, non corruptionis aut consumptionis, qua scilicet Christus abeat, euacuetur, aut esse desinat, sed consummationis seu perfectionis, qua Christus ipse in nobis maneat, corda nostra possideat. Apostolus cum dicit, Charitas est finis præcepti, accipit pręceptum pro tota lege Moysi, de hac enim loquitur, vt patet ex cohærentia sententiarum. Sciendū est igitur, quod lex Moysi triplicia continet præcepta, quædam perpetua, quæ continet legis decalogus. Alia iudicialia, de iusticia populo administranda in iudicijs, de criminibus, & transgressoribus legis diuinæ puniendis. Postremum ceremonialia sacramenta, & secundum singulas partes, finis legis est charitas seu Christus. Nā et lex secundum ea pręcepta quæ decalogus continet, non impletur, si non ipse operans legis opus in charitatem ordinet. Siquidem decalogi opera, neq; perfecta, recta, aut iusta sunt, si non charitatem habeant, finem in quem referantur. Deinde lex secūdum eam partem, quæ circa scelerū vindictas versatur, medicinalis est, vt sanatis morbis contumaciæ atq; superbię homines peccare desistant. Postremum lex secundū cerimonialia sacramenta Christū nobis insinuat, ad Christū nos mittit. Verum ne ex scriptura, qua dicitꝰ charitas esse finis præcepti, quispiā fallatur, & credat charitatem fieri & generari ex obseruantia pręceptorum, tanq̄ ex merito, quo perueniam⁹ ad charitatem, Sciendum est, quod is, qui non diligit, mandata dei non seruat. Si quis, inquit Christus, non diligit me, sermones meos non seruat. Proinde non custodia mādatorum dilectionem facit, sed econtrario, dilectio facit custodire mandata. Vnde Aug. super Ioannem, tractans verbum Christi dicentis, Si pręcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea. Quęrit, an dilectio faciat seruare pręcepta, an potius econtrario, pręcepta seruata faciant dilectionē. Respondet. Nemo ambigit quod dilectio pręcedit in vnoquoq; obseruationē mandadatorum. Nā vnde pręcepta seruat, nō habet is, q̄ nō diligit.

Finis legis Christus.

Declaratur charitas esse finis omniū præceptorū legis.

Non mādatorū custodia charitatē generat, sed econtrario potius.

Quod

Quod ergo ait, Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, ostendit non vnde dilectio generetur, sed vnde monstretur. Neq; enim ait, Si præcepta mea seruaueritis, dilectionem meam dabo vobis, sed manebitis, inquit, in dilectione mea, tanq; dicat, Si pręcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectiõe mea, id est, in gratia mea, qua ego dilexi vos, eligens vos de mundo, vt fructum afferatis, sed nolite putare vos manere in hac dilectione mea, si non seruaueritis præcepta mea. Non ergo, vt Christus nos diligat prius seruamus præcepta ipsius, sed nisi prior ipse nos diligat, largiens gratiã, pręcepta illius seruare nõ possum⁹. Seruare, inquã, sic vt ingrediamur vitã ęternã, sic vt Pelagiani putabãt nos p vi liberi arbitrij posse esse sine pctõ, sicq; seruare illa, vt bñ viuam⁹. Hoc enim falsũ est, quia nec bñ viuere dicendi sunt, qa viam bene viuendi Christum, & finem bene viuendi vel cæcitate nesciunt, vel inflatione quadam contemnunt. Multi sunt extra ecclesiam, etiam pagani, qui secundum quandam huius vitæ consuetudinem dicuntur boni homines, boni viri, bonæ fœminæ, inuocantes, & quasi obseruantes ea, quę in lege præcepta sunt, deferentes honorem parentibus suis, non mœchantes, non homicidium, non furtum, non falsum testimonium perpetrantes, qui & pascunt esurientem, vestiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant ægrotum, consolantur inclusum. Hæc omnia facientes in cæcitate, & in tenebris manent, putantes sese non indigere Christo medico, qui solus est via, veritas, et vita.

Quomodo extra charitatem qs implet præceptum.

Obiectiones tres.

Hic iã si dixeris, Charitas si sit principium, causaq; efficiens, ex qua prodit mandatorum custodia, non poterit igitur charitas esse finis custodiæ mãdatorũ, siquidem causa finali tempore prior est efficiens causa, quę propter causam finalem acquirendã, prodit in opus, vt patet in eo, qui ambulat propter sanitatem, & in ęgroto, qui propter sanitatem medicinam accipit. Præterea charitas est id, quod pręceptum est, seu id quod sub præcepto cadit. Non potest igitur ipsa charitas esse finis, propter quem præceptũ est datum seu impositũ. Præterea si charitas sit id, quod pręcipitur, quis ergo erit finis præcepti illius, quo præcipitur ipsa charitas.

Solutiones.

Respondeo argumentũ nihil concludere.

Nam

Nā cā finalis & efficiēs coincidūt. Manifestū est deū esse pri cipiū & finē oim bonorū operū nostrorū, neq; vllū esse meritū bonū, qđ nō sit dei donū, & in deū, vt in finē ordinatum. Ad probationē aūt argumēti dicitur, q duplex est finis, Nā quidā est, quē efficiēs causa operādo intēdit pducere, veluti sanitas, ppter quā producendā medicus medicinā prǫparat, & talis finis est, secundū tps posterior causa efficiēte. Alius est finis, nō quē cā efficiēs opando intendit pducere, sed quē intendit alteri cōmunicare, hoc modo idē est causa finalis & efficiens eiusdē actus, & sic deus operat̃ nobiscū opa bona ppter semetipsum, vt videlicet cōmunicet nobis semetipsū, & largiat̃ nobis suā immutabilē ac sempiternā bonitatē. Atq; ita de⁹ simul ē autor bonorū operū, et eorundē bonorꝫ opum finis. Ad secundū dicimus, aliud esse prǫceptū q̄ prǫcipit̃ charitas, aliud praeceptū cuius charitas finis est. Pǫcipit̃ charitatis actus, cū dicitur, Diliges dn̄m deū tuū. Haec aūt ipsa charitas, est finis caeterorū prǫceptorū legis, cuiuscemōi sunt, vnū deū colere, neq; iurare vane p ip̄m, neq; adorare idola, &c. Itē rō phibitiōis cōcupiscētiae, nō solummō ē, ne pueniat̃ ad opus adulterij, aut ebrietatis, aut rei cōcupitǫ, sed ē, qa cōcupiscētia ipsa cōtraria ē charitati aiǫ eius cui inest, & aufert vltimā pfectionē eius. Cupiditas eni ē venenū charitatis, atq; ita prǫceptorū secundae tabulae, quǫ sunt ad pximū, finis nō sola tpalis proximorū vtilitas, sed & nr̃a vtilitas, vt vel charitatē nō extinguam⁹, neq; lōge ab ea discedat nr̄ aīus. Itē finē primi prǫcepti, q̄ phibetur idololatria, & prǫcipit̃ cult⁹ vni⁹ dei esse charitatē, de se manifestū est, & similiter finē. 2. prǫcepti, q̄ prǫcipitur ne assumamus nomē dei inuanū. Itē finē tertij prǫcepti esse charitatē patet, dū in oibus operibus laboramus spe futurǫ qetis, vt habeamus sabbatū in deo sempiternū. Sic et in prǫceptis cǫteris, veluti eorū, qbus dicit̃, Nō moechaberis, & c. finis est charitas seu dilectio dei, vt moderatis & suppressis cōcupiscentijs, quibus ratiōalis anim⁹ ab his quǫ dei sūt auersus, carnalib⁹ voluptatib⁹ est immersus, de⁹ diligat̃. Itē finem fidei esse charitatē patet, quia mōstrat finē, quem diligimus, finem item spei esse charitatē patet, quia erigit animum, vt contra impedimenta tendamus in illum.

Duplex finis.

Ratio prohibitiōis cōcupiscentiae, quae sit.

Ad vlti-

Ad vltimũ argumentum dicimus, quod finis pręcepti, quo præcipitur charitatis actus, est ipse deus, in quo per charitatem mens quiescit, vt in summo suo beatifico bono. Vnde duplex est finis. Vnus, quo quiescimus in deo. Alter, in q̃ quiescimus, qui est ipse deus, deus autem cum non sit nostrę volũtatis opus, non pręcipitur nobis, neq; enim datur pręceptum vllum nisi ad opus aliquod voluntarie faciendum, aut omittendum. Præceptum quidem est nobis manere in charitate, quę deus est. Nam sic manere opus est hominis, nõ soli⁹ autem, sed cœlitus adiuti. Vnde non multum refert, siue in verbo Apostoli dixeris charitatẽ accipi pro charitate creata, siue pro charitate increata, quia vtraq; finis est, nec tñ duo fines, sed vnus vltimus videlicet charitas ipsa increata Neq; hęc cõfingimus ex cerebro nr̃o. Nã de increata charitate loqtur Ioannes, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in illo. De charitate aũt creata, quę virt⁹ est, iuxta Paulum apostolum diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, idem Pau. alibi dicit. Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, vbi Apostol⁹ agit de creatis charismatum donis, quemadmodum autem illic neq; fides est deus, neq; spes, ita neq; charitas illic accepta deus est.

Duplex charitas, creata et increata.

Supradictis forsitã videbitur obstare. Charitas est dei donum nõ oĩbus datum, non est igitur actus in potestate humanę voluntatis, Atq; ita consequi videtur charitatem, seu motum charitatis nõ posse vlla lege pręcipi.

Obiectio, qua infertur, actus charitatis non esse in præcepto.

Respondeo negans consequentiam, Nam actus charitatis, est actus bonus & optimus, & ideo sub pręcepto positus est, & in potestate volũtatis humanæ, quia ipsa volũtas q̃uis non possit sibi charitatem infundere, vtiq; tamen ipsa nondum charitatem habens potest per initia quædam fidei aut alias cœlitus suasa seu vocata, & inuitata sese disponere ad accipiendam charitatem. Quemadmodum Sapiens, vt sciuit quod nemo posset continens esse, nisi deus daret, adijt dominum, & deprecatus est illum, vt acciperet donum continẽtię, quod nondum habebat, vt dicitur Sapien. octauo. Rursus ipsa voluntas iam charitatem habens, potest vti & non vti illa accepta, atq; perdere illã, Quamobrem hortatur Apostol⁹,

Qui

Qui stat videat ne cadat. Deinde & hoc sciendum, quod aliud est donum dei, quod est virt⁹, aliud vero donū dei quod est virtutis opus, vt habet Augustin⁹ sup illo psalmo feci, Iudiciū et iustitiā, Virtutē deus ingt opat in nobis sine nobis, opus autē virtutis nobis cooperātib⁹ opat. Ideo nō vt ipsas virtutes opemur precepit nobis de⁹, sed vt opemur, vel opa ex virtutib⁹ acceptis, vel opera ad virtutē aliquā assequēdā ordinata. Hic ergo si obieceris. Charitas ipsa nō præcipitur in singulis decalogi præceptis, alioqui Paganus ex naturali lege parentes honorās esset trangressor precepti de honorandis parentibus, Non potest igitur charitas esse singulorum preceptorum finis. Respondeo, ex supradictis non valere consequentiam. Nam charitas q̄uis non præcipiatur in singulis decalogi preceptis, est tamen singulorum præceptorum finis, cuius actus est etiam sub præcepto speciali, quo dicitur, Diliges dominum deum tuū & c̄. verum hoc est preceptum affirmatiuū obligans ad dilectionis actū, quem non oportet semper permanere in anima, sicuti neq; semper actu oportet nos honorare parentes aut pascere esurientes, & ideo si occurrat tempus quo voluntas tenetur subuenire parentibus & esurientibus, & nō simul occurrat tēpus quo tenetur actu diligere deum, non peccat parentes honorans ex indita naturalis legis inclinatione etiam etsi nō operetur ex charitate quam non habet. Si vero temp⁹ occurrit in quo tenetur parentibus subuenire & simul deum diligere, tum tenetur ex charitate parentes diligere, non vi precepti de honorādis parētibus, sed ex vi illius mādati maximi. Diliges dominū deū tuū ex toto corde tuo & c̄, ad qd mandatum adimplendum, vt inquit Augustin⁹ in primo libro de doctrina Christiana, requiritur vt omnia sua in deum cōferat, a quo habet ea quæ confert. Neq; istud est cōtra sententiam Augustini in libris contra Iulianum & Pelagianū dicentis, Absq; fide nullum esse opus bonum. Nam Augustinus, vt iam patuit, loquitur de operibus bonis secūdu m talem bonitatē qua iuste & sine peccato viuitur cōtra Pelagianos, qui docebant homines absq; fide per solum lumen rationis posse ita viuere, vt nullum habeant peccatū,

Aliud virtus, aliud virtutis opus.

Vtrū charitas quæ ē finis omnis præcepti præcipiatur in singulis decalogi præceptis.

K & vi-

& vitam quandam æternam habeāt extra regnum cœlorū, etiam non baptizati, quod est hæresis damnata. Nam a peccato, siue originali, siue actuali, nemo liberatur absq; fide, aut fidei sacramento. Et hoc in doctrina Augustini diligenter considerandum est, quia fallit multos, doctrinam illius non intelligentes, sed de hoc latius in libro de natura & gratia, vbi declarabitur, quo modo accipiēdum sit, Omne quod nō est ex fide, peccatum esse. Hactenus satis declarauimus, dilectionem dei esse totius legis, omniumq; externorum operum ac sacrificiorum, & orationum, ac ieiuniorū finem, quod non solum Christianis ex scripturis euangelicis est notum, verum & Hebræis sapientioribus id ex scripturis veteris legis plane demonstrantibus, quemadmodum patet ex sententijs Rabbi Moysi Aegyptij superius allegati. Vnde in volumine, quod interpretatur, Dux dubiorum, libro tertio, ca. 52. plane docet, quod externa seruitiorū opera, vt oratio, lectio legis, sacrificia & oblationes, & ea quæ fiebant circa domum dei, ritusq; solennitatum ac festorum, aliorumq; præceptorum executiones, habent finem suum, vt populus exerceat se in præceptis creatoris, & elongetur a sæcularibus negotijs, & sit occupatio, cogitatioq; mentis eius circa ipsum deum, & non circa aliud. Si quispiam vero labiorum motu orauerit, & tamē cogitet de meretricibus suis, vel si legis verba legerit, cogitatio autem cordis sui est in ædificatione domus suæ, non intelligens quid legat, vel si aliud quoduis præceptum impleat membris suis, sicut qui fodit aut scindit ligna in mœrore, non intelligens operis rationē quare fiat, non est assecutus finem legis, sed similis est illis, de quibus dictum est, Prope est dominus in ore, cor autem eorum longe est a me, addens, Scito, inquit, quod in tempore orationis exercere te debes, vt mens tua sit vacua ab omni re alia. Multa sunt horarum spatia, in quibus cogites de alijs omnibus, quæ necessaria sunt tibi in cibo & potu, & in familia, & in negotijs externis. In hora vero seruitij creatoris, & executionis præceptorum eius, cogitationes non declinent ad alia, nisi ad illa quæ facis. Vnde & iustus apud deū perfectus est toto intellectu inspector & contemplator creatoris

Dilectionē dei esse finem omnium præceptorum, cognoscūt etiam Hæbræi sapientes.

Attentio & intentio in deum interorandū requisita.

toris sei, licet etiam loquatur cum hominibus, & laboret in his quæ necessaria sunt corpori, quemadmodum ait Dauid, Prouidebam dominum in conspectu tuo semper, & ille perfectionis gradus fuit Moysi magistri nostri, sed non oportet, quod omnium fuerit prophetarum. Finis ergo omnium præceptorum est, vt mens tua sit munda, vt diligas dominum deum tuum ex toto corde, ex tota anima, & totis viribus tuis. Hactenus Rabbi Moysi sententiæ longe dissidentes a sententijs & nænijs Iudæorum neotericorum, & a vita carnalium Iudæorum, quos passim in euangelio coarguit Christus, tanquam non assecutos intentionem legis, quin potius contra legis intentionem, confidentes in orationibus, et mūditijs, et sacrificijs externis, lōge a deo semotis cordibus. Contra quos & passim ait Apostolus Paulus. Hæc in libris Rabbi Moysi, fidei nostræ consona, Quamobrem Iudæi in Gallia, Hispania, Germania, & Italia, feruntur in vnum conspirasse, vt traderent libros illos tres incendio, quod viderentur nimium fauere Christianorum fidei, sed quod commenti erant, perficere non potuerunt. Habebatur namque liber per totum ferme orbem in multa exemplaria propagatus.

Sed hic ne fallaris ex huius Iudæi sententijs scire oportet, quod purgatio mentis, dilectioque illa, quam ipsi, cæterique Iudæorum sapientes putant esse finem legis, nolentes credere in dominum nostrum Iesum, totius legis finem & consummationem, nequaquam potest perducere illos ad illam dilectionem quæ est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, de qua loquutus est Apostolus prim. ad Timotheum .1. sicuti & in superiori libro, De captiuitate & redemptione generis humani, satis est demonstratum.

Dilectio dei quam Iudæi ponunt esse finem præceptorum absque fide in Christum non potest perducere Iudæū in uitam æternam.

¶ *Sequitur secunda huius capituli pars de legibus humanis quonā pacto deriuētur ex ratiōe seu æquitate quadā naturali, et qua ratiōe sunt iustæ aut iniustæ.*

OPeræ pretium est iam considerare quonam modo lex humana ad hoc vt sit iusta seruire debet rationi seu æquitati naturali. Hoc aūt vt planius intelligamus, ali-

Prima sententia. quot subijciemus sententias. Prima sententia est.

Quamuis lex humana nō habeat vim in foro conscientię quempiam obligādi, nisi ex ratione quadam ęquitatis, naturalis tamē illa ratio sola non sufficit praeceptum seu legē obligantem facere, sed oportet accedere humanam voluntatem superioris ex ratione illa legem seu pręceptum dantis. Vnde ratio illa aequitatis naturalis extitit priusq̄ lex instituta fuit, & plerumq; etiam manet lege abolita atq; abrogata. Aliud est igitur lex humana, aliud legis ratio faciens vt legislator in illam spectans possit legem cōdere. Vnde si ratio aequitatis naturalis tanta esset vt absq; imperio hominis obligationem ad opus aliquod faciendum adduceret, iam nō ex sola humana lege, sed ex naturali iure opus illud praeceptum esset. Et ex hoc iam considerato facile est intelligere inter legem pure humanam & legem naturalem discrimen esse.

Secunda sententia. Sententia secunda.

Lex iusta humana ab aeterna lege deriuatur. Probatur per illud Salomonis, Per me reges regnāt, et legum conditores iusta decernunt, per me principes imperant & potestates decernunt iustitiam, prouerbiorum octauo, per me hoc est me docente sapientiam & prudentiam & dante cor docile ad discernendum inter bonum & malum & faciendum iudiciū supra populū. Nullū ē dictamē internę rationis solidū, nisi in prima veritate lege ac luce vtcumq; stabiliatur, atq; ita origo positiui iuris est a naturali vel diuino iure accedē te autoritate humana praesidis legem positiuam secundū ęquitatem quandam naturalem statuentis. Vnde Augustinus, In istis temporalibus inquit legibus nihil est iustum, nisi quod ab aeterna lege homines sibi deriuauerint.

Ex superiori sententia considerata liquidum est legem humanam eatenus ex lege diuina aut naturali deriuari, quatenus habet rationem seu causam aliquam rationabilem aut moralem aut diuinam non simpliciter singulas personas obligantem, sed vt in pluribus congruentem atq; necessariam toti reipublicę sic vel sic dispositę, et id quidem vel ad lucrū, & ad augmentum bonę dispositionis reipublicae vel ad obuiandū pluribus aut grauioribus malis, qui alioqui, semota

lege,

lege, reipublicæ verisimiliter contingerent. Discrimē autem est inter legem positiuam secularis potestatis & legē potestatis ecclesiasticę. Nempe lex secularis potestatis dirigit populum in his quæ ad pacem & tranquillitatem huius vitæ pertinent, ad pacificam ciuium inter se viuentium societatem. Et ideo secularis potestatis est ordinare iudices in ciuitatibus, ciuiliter & criminaliter punire delinquentes ac reipublicę turbatores, legibus & consuetudinibus iam statutis atq; receptis vti, constituere item & seruare mensuras statutas, nummismata, & pondera, quibus & fraudibus obuietur, & iusticia seruetur in contractibus, in commutationib[9], in successionibus bonorum defuncti, hęc & id genus alia ciuilib[9] legibus expressa & determinata sunt secularis potestatis officia. Lex autem canonica, quę est potestatis ecclesiasticæ, dirigit populum in his quæ ad dei cultum pertinent in his quæ sunt ad iuste ac rite dispensandum officia & beneficia ecclesiastica, & sacramenta, ad verbum dei populo seminandum, ad retinendum & remittendum peccata, ad ligandum & soluendum per claues ecclesiæ datas, & ad id genus alia multa, quę sunt ad cultum & custodiam fidei Christianę aut charitatis. Vnde & hoc geminum officium iam olim in Exodo habemus expressum, vbi Moyses arguitur a Ietro suo cognato quod solus sine ministris coassumptis conatus sit populum secundum vtrumq; gubernandi modum dirigere. Stulto, inquit ad eum Ietro, labore consumeris. Vltra vires tuas est negotiū. Prouide ergo viros timētes deū, & qui oderint auaritiā, & illos cōstitue super populū tribunos, centuriones, quinquagenarios, & decanos, qui populum iudicent, quicquid vero maius fuerit, referant ad te, et ipsi minora tātum iudicēt. Tu vero esto populo in his quę ad deum sunt, ostendasq; eis ceremonias et ritum colendi deum, & viam per quam ingredi debeant, Exodi decimo octauo. Cęterum & hic sciendum, quod etsi apud diuersas nationes gētium diuersę sunt secularium potestatum leges, cōsuetudines, ac cōstitutioēs, omnes tñ in eundē tendunt finē proximū, videlicet ad pacē quandā ciuilē reipublicæ huius vitę, ad promouendos hominum mores in bonum, & ad

coercen-

Secularis legis officium.

Legis canonicæ officium.

coercendos malos. Proinde omnis huiuscemodi legum diuersitas potest esse rationabilis secundum regulas quasdam naturalis æquitatis, si veram Christi religionem nō impediat, neq; promoueāt idololatriç cultū, aut alias superstitiosas sectas, neq; mores foueant prauos, contrarios Christianæ iustitiæ. Proīde & hoīes vere Christiani, in quamcūq; ciuitatē terreni imperij sese transferri contigerit, legibus ciuitatis illius, & regni, pro concordia & pace ciuium, secūdum morales quasdam prudentiæ regulas ęditis, obtemperare non dubitant, quemadmodum & ipse Paulus docuit Christianos ecclesiæ primitiuę inter ethnicos dispersos, oportere obedire principibus, & regibus etiam ethnicis ac dyscolis. Sine pace & cōcordia, nulla potest subsistere respublica, videlicet, neq; familia domus, neq; ciuitas hominum, neq; regnum, neq; imperium. Vnde & pax quedā est domestica, est & pax ciuitatis, & pax totius regni. Verum omnis domus, quia debet esse pars ciuitatis, & omnis pars ad custodiam sui totius est referenda, consequens est pacem domesticam ad cōcordiam totius ciuitatis esse ordinandam, atq; ita fit, vt ex legibus ciuitatis oporteat patremfamilias sumere pręcepta, quibus domum suam sic regat, vt sit accommodata paci ciuitatis, sic et pax ciuitatis ordinanda est, vt sit accommodata paci totius regni. Sed ciuitates hominum, qui non ex fide viuunt, pacem terrenam huius temporalis vitę sectantur, vt sit eis cohabitātibus de rebus ad mortalem hanc vitam pertinentibus quędam voluntatis concordia. Domus vero & ciuitates hominum ex fide viuentium, etiam pace ista temporali vtuntur, donec ista mortalitas vitę, cui talis pax est necessaria, transeat in pacē æternā. Atq; ita Christiani patresfamilias, Christiani item magistratus & reges, etiam omnibus in familia aut in ditione sua, tanq̄ filijs ad colendum & promerendum deum consulunt, desiderantes venire ad cœlestem domum, seu ciuitatem, in qua amplius necessaria non erunt huiuscemodi leges hominum, officiaq; imperādi. Vide de his Au. .19. de ciuitate dei, cap. 21. & sequentibus. Omnis ergo lex humana debet esse rationabilis, ac reipu. vtilis. Quod si pręceptum fuerit sine ratione, neq; attulerit aliquam vtilitatem, neq; remouerit damnum, plus mali afferens q̄ boni, iniquum

Christiani inter ethnicos commorātes seruare debent positiuas leges regum ethnicorum.

Christiani reges pace ista temporali utuntur ad perueniendum in pacem æternam.

quum est. Sed hic ne quis ad sola quorundã hoĩm singularia quędam damna spectãs, putet legem aliquã hinc esse damnosam, φ multis sit peccandi occasio, considerãda est hæc

Lex iniqua ẽ quæ plus mali, q̃ boni affert.

Sententia tertia. Rationabilis legislatoris legẽ dãtis est cõsiderare cõe reipub. bonũ et nõ spectare ad illud, quod raro aut in paucioribus, aut per accidens fit, Neq; ad damnũ qđ eueniet alicui aut paucioribus ex tali lege aut regimine tali. Et ideo si legis intentio non perficiatur in quolibet singulorum, non idcirco mutanda est lex. Nam iura constituuntur in his quæ frequenter accidunt, non in his quæ raro aut in vno aut altero casu forte accidere possũt, Neq; leges item sic scribi possunt, vt oẽs casus qui quandoq; acciderint cõprehẽdantur; sed sufficit ea quę plerumq; accidunt contineri, & ideo cum in aliquo casu sententia legis manifesta est, is qui iurisdictioni preest ad similia debet procedere, considerata legis ratione & vtilitate secundum ipsius legislatoris voluntatem. Suntq; in casibus plerisq; leges benignius interpretandę q̃ sonant earum verba, quemadmodum docet Imperator, ff. de legibus & senatusconsultis. Nulla, inquit, iuris ratio aut ęquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum, introducuntur ea nos duriore interpretatione contra commodum eorundem hominum producamus ad seueritatem. In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis sententiam legis circumuenit. Vnde opera sola lege humana, aut præcepta, aut prohibita, non sunt secundum se bona aut mala, sed in medio constituta, sic bona & vtilia, vt interdum etiam propter locũ, tempus, & personã sunt mala, & ideo lex humana non sic potest vniuersaliter accipi, quum interdum liceat contra tenorem verborum legis ad conseruandum fortiorem quandam æquitatẽ naturalẽ tũ emergẽtẽ. Opa vero legẽ naturali iussa, aut ꝓhibita secũdũ se sunt bona, aut mala, vt diligere deũ, odisse deũ, mẽtiri, falsũ testimoniũ dicere, adulterari, blasphemare deũ, et ideo lex naturalis & diuina vniuersaliter sup hec opa ferẽ, nõ sic lex pure humana sup vllũ gen⁹ opum vniuersaliter lata ẽ, et ideo lex humana non potest esse omnino immutabilis. Neq; tamen legislator debet legem suã positiuã mutare secundũ diuersitatẽ variatiõis singulorũ hoim & tpm sicuti peritus medicus,

Lex humana non ad particularia quorundam hominum damna, sed ad commune bonum spectat.

qui medicinā pręparat ac variat, pro vt opus est vnicuiq; singulari secūdū dispositionē cōplexionis ipsi⁹ in statu quē habet. Sed necessarium est vt regimē legis communis sit definitū cōmune bonum totius gentis licet sit quibusdam conueniens, quibusdā vero nequaq̄. Proinde oportet rectores & legislatores esse sapientes atq; prudentes, & tales esse, qui tātum illuminationis sint assecuti q̄tum sufficit non solum ad regendum seipsos solos, sed quātum sufficit ad dirigendum & regendum alios, vt considerent, quid in condenda lege, aut in dando praecepto liceat, deceat, & expediat vtilitati aut directioni eorum, quibus lex aut preceptum imponitur, ne incidant in damnationem quam comminatur Esaias capite primo. Ve qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserūt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causę humilium populi, vt essent viduę preda eorum, & pupillos diriperent. Quid facietis in die visitationis & calamitatis de longe venientes, ad cuius fugietis auxilium, & vbi derelinquetis gloriam vestram.

Rectores reipublicae & legislatores quales esse debeāt.

Quarta sententia

Sententia quarta. Aliud est legem aliquam humanam esse iniustam aut iniquā, aliud est eam esse inutilē. Lex iniusta seu iniqua, sicut iam mox dicem⁹, contrariatur bono humano, aut diuino. Inutilis vero est quę non sic contrariatur bono humano, sed tamen nullam adfert vtilitatē communis boni. Verum hic ne mox pro arbitrio nostro reijciamus omnem legem, quae nobis videtur non continere vtilitatem aliquam, Sciendum est multa esse pręcepta statutaq; humana pure positiua, quorum vtilitates & rationes non mox omnibus sunt manifestę, sed non ideo mox putandum est constitutiones illas non deriuari a lege ęterna, aut non fundari in naturali quadam aequitate. Quemadmodū in veteri lege multa erant praecepta pure positiua, habentia praeter rationem figuralem in Christum, etiam rationem quandam moralem naturalis cuiusdam occultę aequitatis. Verbi gratia, praecepta de occisione, & immolatione ouium, vaccarum seu vitulorum, & hircorum, de non induenda ueste contexta ex lana & lino, de nō arando in boue & asino, de non miscenda carne cum lacte, & de non edēdo san

do ſanguine,& id genus alia multa nullam videntur habere vtilitatē,neq; ad mores bonos,vt populus bene ſe habeat inter ſeſe,neq; ad deum creatorem ſuum. Verum ſi conſideres conditionem loci, temporis,& reipublicę Iudæorum patebūt in huiuſcemodi pręceptis etiā rationes quædā & cauſę æquitatis moralis. Nam rationi, & æquitati naturali congruebat,quod deus pius legiſlator,volens populum Hębręum auertere a ritibus,& ſuperſtitiōibus gentiū colentiū idola daret populo illi pręcepta multa cōtraria pręceptis gētiū idololatrarū,inter quas erāt ęducati, Ne, vt ſcriptura inqt, ambularent in ritibus gentium, & ne putarent in naturis ipſorum animalium aut in cōtextu veſtium aliquid eſſe numinis boni aut mali. Ideo dedit eis deus pręcepta contraria præceptis gentium ordinatis ad culturam idolorum. Vnde ſeruitores idolorum ſolent incedere veſte contexta ex lana, & lino,ſolent item mulieres vti veſte virili armiſq; virilib⁹ quemadmodum inuenitur,vt inquit Rabbi Moyſi,ſcriptū in libris eorum. Et ideo ne populus dei videretur imitari ritus gentium , datum,inquit eſt,hoc pręceptum. Eſt etiā præcepti ſecundi alia ratio,quoniam mulierem induere veſtem virilem ſuſcitat concupiſcentiam,& inducit genera fornicationum. Vnde propter rationes ſimiles poteſt talis vſus veſtium prohiberi mulierib⁹ etiam per Chriſtianorum leges.

Ratio quidem moralis in præceptis ueteris legis præcipientis ne induerēt Iudæi ueſtem ex lana et lino contextam, ne manducarent ſanguinem.

Multa ſeruat in hodiernum diem eccleſia quæ olim in veteri lege erāt ceremonialia aut iudicialia pręcepta veluti ritus purificationum,pręceptū de non celebrando paſcha ante lunam decimā quartā, preceptum item de ſoluenda quota decimarū miniſtris eccleſię,quod erat ceremoniale,hodie ligat non ex diuino,ſed ex humano iure,nonnulla quoq; iudicialia veteris legis pręcepta ſunt per eccleſiæ Chriſtianę rectores ac principes denuo inſtituta,veluti præcepta de interficiendis maleficis, & ſodomitis,& de homicidio, quæ nunc ſunt non diuina præcepta,ſed poſitiua ,adeo,vt principi plerumq; liceat talem criminoſum etiam non occidere,ſed punire alia pœna citra mortem,quod non liceret,ſi eſſet diuini iuris omnem talem criminoſum occidere. Item gentes comedebāt ſanguinem tanq; cibum dæmonum dicentes , qđ

quicumq; comederent sanguinem, venire possent ad artes diuinandi. Ideo populus illius temporis ne deciperetur lege illa gentiū, æstimās in sanguine esse talē vim dæmonū, ꝓhibitū est edere sanguinē, posuitq; lex prohibitionē esus sanguinis ęqualem prohibitiōi idololatrię dicens, Effundam iram meam in populum qui sanguinem comederit, & dabo iram meam in populum, qui filios immolauerit. Item Aegyptij honorabant speciem ouium tanq; in natura ouium esset quid diuinitatis, & ideo apud Aegyptios prohibita erat occisio ouium, & omnis pastor eorum comedēs oues abominatio erat apud illos, sicuti scriptum est, Si sacrificaremus abominationem Aegyptiorum in oculis eorum præualerent. Ad tollendum illum errorem a populo dei iussus est Israhel, vt inquit Rabbi Moyses, occidere agnum. Alię gentes inter quas versabatur populus Israhel honorabant hedos & vaccas, seu vitulos, putabātq; deos suos habitare in illis, et apparere hominibus, & ideo lex horum idololatrarum prohibebat occidere animalia hæc. Ad tollendū atq; impediendum errores illos a populo Israhel, dedit deus populo suo cōtrarias leges, quibus iubebantur occidere animalia illa et immolare deo Israhel, vt intelligeretur deus Israhel esse dominus excelsus & rex magnus super omnes deos, & vt illud quod gentes putabant in populo israhel esse causā irę & mortis crederetur esse causa vitę a domino deo Israhel saluante populū suum obedientē ipsi in occisione talium animalium, sicuti scriptura dicit de domibus Israhel sanguine agni aspersis, propitiabatur dominus super portas illas, & non sinet percussorem ingredi domos vestras, ad interficiendum.

Exodi .8.

In animalibus sacrificādis deus dedit populo Israhel leges cōtrarias legibus idololatrarū.

Præter has vtilitates erāt in esu agni paschalis alia quędā appropriata videlicet ad cōmemorandū liberationē, & egressū ex Aegypto miraculososq; illiꝰ modos, veluti quod agnꝰ singulis ānis quarta decima die mēsis primi comedebāť assus in vna domo, & id quidē festināť, & quod nō frangatur os vllū. Sicut ergo hęc & alia veteris legis præcepta multa quę nullā videť habere rōnabilē causā cōtinēt ratiōnes quasdā, & fines, Ita & multę ecclesiasticæ institutiōes, & cōsuetudines in diuino cultu et sacramētorū mysterijs a sanctis patribus

b⁹ obseruatę causas hñt rõnabiles, tametsi interdũ eas igno rem⁹ de qb⁹ lati⁹ ĩfra. Sentẽtia quĩta. Legẽ humanã cõtĩn git bifariã esse ĩiustã. Vno qdẽ mõ, ꝑpterea ꝙ cõtraria ẽ cõ muni bono humano, vtpote, vel a nõ superiori, vel ex cupidi tate aut auaritia pręsidis lata vtilis, scilicet ad solũ illi⁹ cõmo dũ, aut ꝑpterea ꝙ onera inęqualiter sit ĩposita ob aliãue cau sam incõgruã trãquillitati reipublicę. Et talis lex nõ ligat hoĩem in foro cõscientiæ, ꝗuis ex lege charitatis ob scãdalũ vitãdum, vel turbationem in republica maiusq; incommodũ fugiendũ hõ interdũ teneat̃ libertati et iuri suo cedere, quẽ admodũ iuxta dñi nr̃i legẽ ei, q vult nobiscũ in iudicio con tẽdere, & tunicã nostrã tollere iubemur et pallium dimitere. *Sententia quinta.* *Lex dicitur iniusta.*

Secundo cõtingit legẽ humanã esse iniustã, quia cõtraria est bono, seu pręcepto diuino, sicuti sũt hominũ leges, & mã data cõtra Christi euangeliũ, aut præceptum aut contra vni⁹ dei cultũ, quibus legib⁹ resistere oportet vsq; ad mortẽ, de q bus actuum. 4. Oportet deo magis obedire, q̃ hoĩbus, atq; ita patet duplex genus legis iniustę. Vnũ cui nos nõ possumus obedire, alterũ vero cui possumus interdũ, imo & debemus obedire nõ ꝑpter legis obligantis vim, et æqtatẽ, quæ nulla ẽ, sed ꝑpter præceptũ charitatis pferẽtis spiritualẽ vtilitatẽ tpali cõmodo. Sentẽtia sexta. Humanę leges & ꝓhi bitiões ciuiliter sunt interpretãdæ secũdũ rõnes & causas finales, ꝑpter quas sunt institutę, qbus cessãtibus cessãt & i psę leges et ꝓhibitiões. Neq; solũ humana pręcepta sic sunt interpretanda, sed & multa pręcepta Apostolica et euange lica data de actibus nõ secundũ se malis, quæ interdũ licite, interdũ illicite fiunt. Cuiusmõi sũt pręcepta de vitãdis forni carijs alijsue criminosis, et de illis puniẽdis ac foras eijcien dis. In sacra scriptura discimus aliud esse p̃ceptũ de crimĩosis foras eijciẽdis, aliud pręceptũ de vitãdis criminosis nõdũ fo ras eiectis, sicut aliud ẽ ꝓhibere criminosũ a cõmuniõe, a liud vero abstrahere sese a cõmunione societateq; illi⁹. Nã ꝓ hibere a cõmunione solũ potest ecclesiæ prælatus, nõ quidẽ ꝓ suo arbitrio quẽlibet peccator, sed criminosũ, & eũ talẽ, qui aut crimẽ spõte cõfessus est, aut in aliq̃ siue seculari siue ecclesiastico iudicio noĩatus est, atq; conuict⁹, quẽadmodum *Sentẽtia sexta.* *Quomodo interpretandæ sint humanæ leges.*

Vnus & idem nō potest esse accusator & iudex.

docet Augustinus in libro de pœnitentia, Neq; enim potest vnusquispiam esse alicuius accusator, & iudex. Ex scripturis sacris est manifestissimum, non quomodolibet, sed per iuris ordinem auferendos esse malos ab ecclesiæ communione, qui si per iudicium vtiliter auferri non possunt, tolerẽtur potius, q̃ cum dispendio reip. per iudiciũ auferãtur, quẽadmodũ & ipse Christus verbo et exemplo docuit mãducãs cum publicanis & peccatoribus. Deinde & prohibitio hęc, quia non mortifera, sed medicinalis est, & id quidem vel ad fratris peccãtis correptionem, vel ad cæterorum membrorũ ecclesiæ cautelam. Hinc est quod ecclesiæ pręlatus interdũ docente consilio charitatis non potest licite a communione ꝓhibere etiam publice criminosum, sed iuxta Saluatoris sententiã debet sinere zizania crescere in medio tritici, ne cõculcet & triticũ. Hactenus de lege iubente, vt criminosos eijciamꝰ foras separemusq; eos a cõmuniõe ecclesię. Iam de prohibitione nobis facta ne communionem habeamꝰ cum peccatore.

Lex iubens ne cōmunicemus peccatoribus quo modo sit accipienda.

Sciendum est igitur quod abstrahere sese a communione peccatoris tenetur quisq; pro loco & tempore, secundum ratiões & causas congruẽtes ad lucrum fidei, aut charitatis aut pacis aut salutis aliorum. Vnde publice criminosum sic ex causa in societate ecclesiæ toleratum, & nondum per censuram ecclesiasticam eiectum foras, q̃uis non teneamur vitare, vigore humani pręcepti seu excommunicationis mandati, vtique tamen tenemur vitare vigore naturalis & diuini iuris iuxta metas ratiõis seu causę finalis, quatenꝰ videlicet vitatio illa visa fuerit esse necessaria vel ad ipsius criminosi reductionem, vel ad nostram cautelam, vel totius ecclesiæ vtilitatem, vt cęteri huius disciplinæ exemplo timorẽ habeant et coerceantur. Et harum ratiõum intuitu Aposto. non solum monet, sed iubet a talibꝰ vt recedatur. Si quis, inquit, non obedierit verbo nostro per epistolam, hũc notate, & non commisceamini cum illo vt confundatur, & nolite quasi inimicum existimare illum, sed corripite vt fratrem, secundę ad Thess. 3. & infra, Denũciamus vobis fratres in nomine domini nostri Iesu Christi vt substrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate & non secundum traditionẽ

tionem acceptam a nobis. Item prime ad Corin. quinto,nõ prohibuit sed concessit cum homine infideli cibum sumere. Si quis,inquit, infidelium vos vocat ad cœnam, & vultis ire,omne quod appositum fuerit manducate,cum fratre autẽ id est cum homine Christiãę fidei per baptismum ascripto, docet non solum sacramenta non esse edenda,sed nec communem escam, vt frater ipse erubescat,& cum vitatur, sese corrigat. Si is qui frater nominatur,inter vos ,inquit,est fornicator,aut auarus,aut idolis seruiẽs, aut maledicus, aut ebriosus,aut rapax,cum huiuscemodi,nec cibum sumere. Ex quibus patet communionem fratris criminosi in communi esca & conuersatione corporali esse prohibitã, sed hoc vt ex doctrina Apostoli, inquit Ambrosius patet propter causam et ex ratione,vt scilicet frater dum vitatur erubescat & corrigat sese. Ergo si frater quispiã criminosus adeo perfricuerit frontem,tantamq; multitudinem sibi habeat sociã, vt ex substractione communionis nostræ verisimiliter credatur nõ futurũ, vt erubescat,et sese corrigat,neq; futurũ, vt ecclesia inde ædificetur,sed futurum potius,vt respub. turbetur, iam satius est cõmunionem nostram illi non substrahere,neq; eum per censurã ecclesiasticam separare, sed sinere illũ. Atq; ita interdũ vtile ẽ fratrẽ criminosum vitare,interdũ vero inutile. Ex quib⁹ liquidũ est huiuscemõi leges diuinas de fratrib⁹ criminosis foras ejiciẽdis aut de ipsis nõdũ eiectis vitandis,& non vitandis interpretãdas esse secundũ regulas charitatis. Vñ sacerdotes etiã pastores notorij fornicatores aut alias criminosi interdũ cũ venia sunt suo ĩgenio relinquendi,& neq; foras ejiciendi,neq; in cõmunione sacramentorum vitandi,quemadmodum ex scripturis sacris intellexerunt sancti patres, Ipse Cyprianus cum collegis suis, seu coepiscopis feneratoribus,insidiosis,raptoribus non priuatã mensã,sed dei altare habebat commune, Sic August. libro secundo contra Petilianum. Cum peccandi inquit contagio multitudinẽ inuaserit consilia separationis , id est,excommunicationis inania sunt & perniciosa atq; sacrilega et plus perturbant infirmos bonos,q̃ corrigãt animosos malos. Et hac ratione lex iusta q̃quis non possit fouere peccata, vtiq; ta

Apostolus cum homine infideli cõcessit,ut cibum sumamus cũ fratre autẽ criminoso nequaq̃.

Apostolica præcepta de criminosis foras eijciendis & de uitandis ipsis.

Recitat Augusti. libro septimo contra donatistas.

vtiq; tamen plærumq; mala seu peccata potest permittere, imo & precipere vt sinantur, & nō coerceantur criminosi, quemadmodum Christus præcepit discipulis suis, dicens, Sinite vtraq; crescere, nolite eradicare zizania. Vnde August. in libro de ordine, declarans iustam legem etiam permittere peccata, Aufer, inquit, meretricia, & omnia confundes libidine. Vnde sciendū est, q inter peccatores criminosos multiplex est discrimē. Nā quidā sunt occulti, alij publici, alij vero notorij, & inter notorios, alij nōdum sunt per censurā ecclesiasticam foras eiecti, sed adhuc in ecclesia tolerati, alij vero sunt foras eiecti, seu separati ab ecclesia, & inter hos alij sunt nominatim & specialiter denuntiati, alij vero non nominatim, sed generaliter a iure sunt ipso facto separati. Scimus doctores canonistas secundū leges canonicas ponere discrimē inter fornicarium notorium, et eum qui non est notorius, et nos oportere vitare notorie fornicariū, sed nō eū, q notorius nō ē, vt patet in decretali vra, & in decretali, quęsitū, de cohabitatiōe clericorū et mulierū. Et iuxta ea. Tua nos ibidē, notorius fornicator potest absq; alio iuris ordine protinus p iudicē nominatim condēnari. Fornicator aūt nō notorius, nō potest condemnari, nisi testibus iuris ordine conuictus. Sic & venerabilis Aug. sententiā Apostoli pri. ad Corin. 5. de vitandis fornicarijs & ebriosis, cęterisq; criminosis, interpretatur de criminosis iuris ordine cōuictis noīatim, atq; ita decretalis illa, quęsitum, per locum a contrario sensu insinuans fornicariū notoriū, qui scilicet nulla tergiuersatiōe potest talis negari, vitandū esse etiā nō expectata superioris sentētia, ciuiliter est intelligēda, secundū metas & rationes causæ finalis. Quemadmodū enī leges de vitādis excommunicatis iuxta decretum concilij Constantiensis sunt accipiendę de excommunicatis nominatim denunciatis. Ita leges humanæ de vitandis criminosis, interpretandæ sunt de criminosis iudicialiter conuictis. Diuinæ autem si de alijs nondum conuictis intelligantur, interpretandæ sunt secundum causas & rationes finales ipsarum legum. Vn sciendū ē scripturā 1. ad Cor. 5. de vitādis fornicarijs, idololatris, rapacibus, aliter esse interpretatā ab Aug. aliter ab Amb. Nēpe Aug. in lib. de pœnitētiæ medicina exponit eā de vitādis fratribus fornicarij

Discrimē inter criminosos.

Augustinus.

carij

carijs, alijsue criminosis, q tales p sententiã ordine iudiciario, atq; integritate pferunt, & ita ex illa doctrina Apost. nõ esset cõsequẽs, prçceptũ nobis esse, vitare illos nondũ iuris ordine noĩatim cõuictos. Cui interpretatiõi videt fauere pcessus & series sentẽtiarũ apostolicaꝶ. Nã Apos. scribit toti ecclesiç Corinthiorũ, vt ipsa fornicarios, aliosq; crimĩosos extra cõmunionẽ ecclesiç eijceret. Vñ cũ dixisset, vt nõ cõmisceretur illis, nec cibũ cũ illis sumerẽt, si fratres noĩentur, cõtinuo adiecit. Quid mihi de his, quç foris sũt iudicare. i. de paganis et infidelib⁹ subiectis huiuscemõi criminibus, de his quç int⁹ sunt criminosi, iudiciũ ferendũ ẽ, tandẽ adijciẽs. Auferte malũ a vobismetipsis. i. fratrẽ seu Christianũ taliter criminosũ, Auferte a vobis ipsis, & id qdẽ nõ ex arbitrio suspitiõis, neq; etiã ex vsurpato, aut extraordinario iudicio, sed potius ex lege euãgelica secundũ ordinẽ ecclesiç siue vltro confessum, siue accusatũ, atq; cõuictũ. Hactenus Aug. ĩterpretatio. Am. vero in cõment. ibidẽ, exponit de vitatiõe fornicariorũ, etiã eorũ, q nõdũ sic cõuicti sunt, aut foras eiecti. Vtriusq; expositionis sententia vera ẽ & catholica. Verũ & hic sciẽdũ ẽ, q añ sentẽtiã supioris, ppter cõtumaciam separãtis criminosũ, nullũ crimẽ actu transiẽs, debet ita notoriũ a subdito reputari, quin aliqua possit tergiuersatiõe negari hũc hoẽm esse fornicariũ, aut esse seu fuisse vnq̃ in fornicatiõe cõtumacẽ. Potest eni q añ horã fuit fornicarius, iã intus subito esse conuersus, facile est enĩ in oculis dei subito iustificare peccatorẽ, & ita certo atq; euidẽter scire nõ possumus sacerdotẽ ab ecclesia toleratũ esse intus in corde cõcubinariũ, nisi aut ĩ ipso fornicatiõis actu iã pspecto, aut volũtate fornicãdi ꝟbis aut signis, nutibus, alijsq; argumẽtis certis foris demõstrata. Neq; fornicarius ipse mox in ipsa conuersionis hora, aut die, tenetur concubinam cohabitantem pellere atq; eijcere, sed ad vitandum maius malum, debet prudẽter saluti illius, prout ratiõi congruit, consulere, interim apertis argumẽtis atq; indicijs, lachrymis, seu suspirijs commonstrare eidem mulieri grauitatem criminis, & se iam int⁹ resipiscere, velleq; mutare vitã in meli⁹, interim etiã sollicitus ne ex mora vllus scandalizet pusill⁹, & ne rurs⁹ cadat ex illi⁹ colloquijs aut prçsẽtia. atq;

Ambrosius.

An fornicarius iã conuersus mox teneatur concubinã eijcere.

atq; ita fit vt plerumq; intus sit a concubina separatus affe- ctu & voluntate, qui foris nondum est separatus corporali conuersatione, vnde ecclesiæ decretum non iussit absolute, vt null⁹ missā audiat presbyteri cōcubinarij, sed vt null⁹, inqt, audiat missam presbyteri quem scit indubitanter habere cō binam. Potest quidem ecclesia iustam legem constituere ne quis missam audiat presbyteri de concubinatu suspecti ne- q; sacramenta recipiat a presbytero, qui suspectam mulierē tenet in domo, sed tum huiuscemodi lex ciuiliter est interpe- tanda, ne ex obseruatioue talis legis plus mali q̄ boni conse- quatur dum quilibet pro sua suspitione suoq; arbitrio teme- re vitaret sacrificia & sacramēta sacerdotis atq; pastoris. Et ideo ecclesia ad subueniendū timoratis cōscientijs animarū q; periculis, salubriter his malis atq; periculis prouidit, de- clarans quod nemo deinceps a communione alicuius in sa- cramentorum administratione vel receptione, aut alijs qui- busdcūq; diuinis intus & extra, prętextu cuiuscumq; censu- rę aut sententię ecclesiasticę a iure vel ab homine generali- ter promulgatę teneatur abstinere, vel aliquem vitare, aut in terdictum ecclesiasticum obseruare, nisi sententia vel censu- ra huiuscemodi fuerit lata contra personā, collegium, vniuer- sitatem, ecclesiam, vel communitatem, vel locum certum a iu dice publicata vel denunciata specialiter & expresse consti- tutionibus Apostolicis, & alijs in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscūq;, Saluo si quem pro sacrilega ma- nuum iniectione in clericum sententiam latam a canone, adeo notorie constiterit incidisse, quod factum non possit ali- qua tergiuersatione celari, nec aliquo suffragio excusari. Nā a cōmunione illius licet denūciat⁹ nō fuerit volum⁹ abstine ri iuxta canonicas sanctiōes. Hacten⁹ illi⁹ decreti tenor, ex q̄ cōsiderato facile poterim⁹ ītellegere vires humanarū legū & canonū de vitandis hoībus notorie criminosis. Ad habendū intellectū harū legū secundū congruentiam huius temporis, sit hęc sententia sexta. Non solummodo canones seu constitutiones humanæ de vitandis sacerdotibus fornica rijs, sed & canones de Simoniacis & hæreticis alijsue crimi nosis tam extra q̄ intra diuinum officium vitandis sunt per- decre

Vtrum malum sit audire missam fornicarij sacerdotis.

Tenor decreti concilij Cōstantiensis de uitandis & nō uitandis excommunicatis.

decretũ cōcilij Constātien. partim retractati, partim modifi cati ac limitati, & ideo quantumlibet huiuscemodi crimina fuerint notoria siue per facti euidentiam, siue per generalē iuris sentētiā, nō tenemur vigore huiuscemōi canonũ, aut humanarũ legũ taliter criminosos excōicatos vitare, neq; in diuinis, neq; extra diuina. Dixi signāter vigore huiuscemodi canonũ aut humanarũ legũ. Nā iure naturali et diuino tenemur secundum rationes & causas finales vitare taliter criminosos etiam plerumq; nōdũ foras eiectos dũ videlicet vitatio illa visa fuerit vł nobis vel alijs necessaria ad salutē. Neq; enim potuit dispositio ecclesię, seu concilij Constantiensis hac in re immutare id quod erat diuini aut naturalis iuris super vitandis fornicarijs, aut alias criminosis.

Sententia septima. Canones latæ sententiæ contra peccatores propter crimē promulgatæ nō sunt per decretum concilij Constantiensis abolitæ.

Sententia septima. Leges seu constitutiones humanæ, propter ipsum crimen excommunicantes, aut a communione separantes hominem peccatorem, non sunt per decretum Constantiensis concilij cassatę, aut prorsus abolitæ, sed hactenus vim suam tenent super ipsos criminosos per canonem propter ipsum factum excommunicatos. Neq; enim decretum concilij illius absoluit eos, neq; suffragium vllum eis pręstat, quominus ipsi maneant vinculo excommunicationis innodati, donec absoluātur ab eadem excommunicatione per ecclesiæ pręsulem, qui potestatem habet absoluendi. Et ideo etiam nunc post decretum concilij illius homines simoniaci, schismatici, aut hęretici, cęteriq; scelerati sic generaliter a iure & non nominatim excommunicati grauiter peccant cōtra sanctiones canonicas in pœnasq; suspēsionis, & irregularitatis incurrunt recipientes, vel administrantes sacramenta, aut diuinis sese ingerētes. Neq; sufficit ipsis sola interior pœnitentia ad licite recipiendum, aut dispensandũ sacramēta. Nam constitutio seu sententia propter crimē excommunicās quempiam etiam ligat ipsum iam intus pœnitentem & iustificatum, vt quemadmodum nos iubemur abstinere a communione hominis excommunicati iam intus pœnitentis, Ita & ipse excommunicatus quantumuis incipiat intus resipiscere, & per gratiam dei iussus esse, debet abstinere a communione, receptione, & administratione sacramen-

cramentorum donec reconcilietur secundum claues ecclesię per antistitem seu ecclesiæ presidem. Vnde consequens est nos oportere plerumq; abstinere a communione hominis iusti & int⁹ sanctificati. Quãq̃ aũt naturali et diuino iure teneamur sic generaliter excommunicatis ac criminosis sacramenta nõ ministrare, neq; in publico, si notorium sit crimẽ, neq; in priuato, si fuerit occultum, cum sit diuini iuris non dare sanctum canibus. Non tamen naturali aut diuino iure prohibemur a sic generaliter excõmunicatis, aut notorie criminosis sacramenta recipere, quæ & bona sunt, & nobis vtilia, etiam a ministris prauis dispensata, quemadmodum tẽporalis eleemosyna bona est & vtilis pauperi, etiam per malum seruum distributa. Proinde donemus quod subditus indubitanter sciat pastorem suum esse concubinarium, aut hæreticum, aut alias criminosum etiam communi sententia iuris excommunicatum, sed nondum denunciatum, non propter hoc putandũ ẽ quod ex iure diuino teneamur semp illũ vitare, aut quod sacramenta ab illo dispensata sint nulla, vel inutilia, aut quod sacrificia, seu baptismata ab illo ministrata sint accipientibus inutilia. Obieceris forsitan, verbũ euãgelistæ Ioan. ex. 2. illius canonica. Siquis venit ad vos & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domũ, nec aue dixeritis illi, qui enim dixerit illi aue, communicat operibus eius malignis, videtur igitur non esse licitum sacramentum absolutionis ab hęretico recipere. Respondeo verbum illud Ioann. intelligendum esse non quod secundum se mala sint, recipere hęreticum in domum, et aue illi dicere, possunt enim hæc interdum proficere ad ipsius hęretici reductionẽ ĩ veritatis viã, sed qđ nõ possum⁹ sic eũ recipere, aut salutare ad fomẽtũ prauę doctrinæ illi⁹; atq; ita oportet vitare eũ dũ hoc videm⁹ necessariũ esse ad hęretici correptionẽ vel nr̃am pręseruationẽ, & ꝓximorũ vtilitatẽ, hęc enĩ sũt legis naturæ rationes, quibus generale concilium, seu humana autoritas derogare non potest, sed illis cessantibus possumus eis nondum præcisis nominatim licite communicare etiam in diuinis. Ex his ergo liquidũ ẽ, quod leges humanę seu cõstitutiones canonicæ de vitandis, aut a communione separãdis

Ab excommunicato nondum denunciato licet sacramẽta recipere, sed nõ ab excommunicato nominatim denunciato.

criminosis recipiāt limitatiões & ciuiles intelligētias secū-dum dispositiones naturalis iuris & diuini, vt seruentur nō semper & vniformiter in oībus, sed prout congruit curandis spiritualibus morbis. Nam quod in vno tempore & vni rei publicæ est medicina, hoc alio tempore, & reipublicæ aliter dispositę plerumq; est toxicū, plus mali q̄ boni adferens, atq; ita iuxta sententiam ab Aristotele citatam .2. Rhet. Legibus ipsis opus est lege, quę ipsas corrigat, vt pisces mari salso enutriti sale egēt, Ita leges humanę foris scriptæ indigēt internæ ratiōis & ęquitatis discretiōe. Sentētia octaua.

Sententia octaua.

Quemadmodum non est licitum concubinario publico annuum censum dare suo pręlato, vt impune sinatur in adulterij, aut cōcubinatus crimine permanere. Neq; item pręlato licitum est a tali concubinario sub illo pacto annuum censū accipere, Ita et inutilis lex seu cōstitutio superioris statuētis annuum censum a publicis concubinarijs accipiēdum esse, quo quotanins soluto sinantur ipsi impunes de anno in annum permanere in crimine. Quamuis autem non sit secundum se malum ac illicitum tales concubinarios puniri pecuniaria mulcta, Illicitum tamē est ecclesiæ pręlato talem puniendi modum facere aut statuere ex lucri cupiditate, & non pro illius, qui punitur, correctione, vt cesset & coerceatur a crimine. Vnde in legibus pœnam pecuniariam inferentib⁹ transgressori, legislator magis desiderare debet vtilitatem cōmunem et correctionē peccati q̄ vtilitatē proprij lucri aut priuati commodi. Quamuis item prælatus non semper peccet in eo quod sinit concubinariū in crimine permanere, semper tamen peccat si pro priuato lucro & commodo sinat peccata esse impunita & non corrigat delinquentes.

¶ *Tertia pars huius capituli, in qua demōstratur quod lex pure positiua obligat populum in foro conscientiæ non aduersetur Christianæ libertati.*

REliquum est iam considerare quonampacto lex humana hominem Christiana charitate iam liberum obliget in foro conscientię. Ex his quæ in superioribus demonstrauim⁹ recolere oportet quęnam sit Christiana

gibus, ducibus, & principibus sit subdita, vt & vocem Christi audiamus in prȩlatis ac prȩpositis nostris, & faciamus ea quæ ipsi iusserunt. In singulis ferme epistolis Paulus erudiens ecclesiã Christi cuiq; mẽbro ecclesiæ sua tribuit officia, filijs, seruis, vxoribus, plebi & omni populo. Item parentib⁹ dñis, maritis & principib⁹. Filij, inquit, obedite parentib⁹ vestris per omnia, hoc enim placitum est domino. Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, vt non pusillo fiant aĩo, sed educate illos in disciplina dñi, & correctione. Mulieres subditȩ estote viris vestris sicuti oportet in domino. Mulieres viris suis subditæ sint sicuti domino, quoniam vir est caput mulieris, sicuti Christ⁹ est caput ecclesiȩ. Sed sicut ecclesia subiecta ẽ Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite vxores vestras sicut Christus dilexit ecclesiã. Quicũq; sũt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dños, nõ contẽnãt illos, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti ac participes beneficij Christi. Hæc inquit, doce, exhortare, & in tertio capite ad Tit. Admone illos principib⁹ & potestatibus subditos esse, dicto obedire ad oẽ opus bonũ. Hactenus Apostolica præcepta saluberrima ad Colo.3.&.4., ad Ephesios.5.6. ad Timo. & ad Tit. Vbi & Hiero. in cõmẽtarijs recitat sup hac libertate Christiana hȩresim iã olim damnatã sub Apostolorũ tpibus, sicuti supra ostendimus. Ex his ergo scripturis liquidum est potestatẽ humanam dandi præcepta & statuendi leges in foro conscientiæ obligantes, non esse ex humana adinuentione, sed ex diuina ordinatione & constitutiõe, quemadmodũ manifeste, inquit Apostolus, ad Ro.13. Oĩs anima potestatibus sublimioribus sit subdita, nõ enĩ ẽ potestas nisi a deo. Tãdẽ cõcludẽs. Itaq; necessitate subditi estote nõ solũ propter iram, sed & ꝓpter cõscientiã. Proinde & transgressor legis humanæ in illa transgressione simul est & transgressor legis diuinȩ iubẽtis obedire superio potestati, hac enĩ rõne dicit Pau. ibidẽ. Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Secundo manifestũ est q̃ sit impium atque absurdum dicere humana prȩcepta legesq; pure

Seruos Christianos oportet obedire nõ solum Christianis dominis, sed & ethnicis.

positiuas

positiuas esse de nũero eorũ malorũ quę solũ patiẽter ferenda sunt a subditis, ne superior potestas amplius in illos seuiat, sicuti Pharao imposuit filijs Israhel graue onus in portando luto & latere. Insuper ex his manifestum falsam esse doctrinã eorũ, qui dicunt ecclesiæ prælatos supioresq; potestates non plus posse facere imperando, q̃ faciunt magistri aut doctores, dei legem, seu pręcepta docentes, & pręlatos nihil aliud posse facere, q̃ faciũt medici, qui ęgrotis intimant quis cibus mortiferus sit corpori, quis salutaris. Aliud est discere a magistro, quid bonũ, quid malũ. Aliud obedire imperanti superiori. Sunt scripturæ sacrę, de quibus forsitan videri possit quod loquantur nõ de pręceptis, quibus obediam⁹, sed de accipienda scientia, qua viam salutis & præcepta dei cognoscamus, cuiuscemodi sunt. Qui vos, audit me audit, q vos spernit me spernit. Itẽ supra cathedram Moysi sedebãt scribæ & pharisæi, Quæcũq; dixerit vobis seruate & facite. Item si ecclesiam nõ audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Sunt qui huiusmodi scripturas ad solam scientiam accipiendam referant, interpretãtes hoc pacto, Qui audit vos supp. docẽtes legem dei, me audit, quęcũq; dixerint vobis. i. quæcũq; prædicauerint vobis & docuerint iuxta cathedrã Moysi, Si ecclesiam non audierit, id est si ecclesiam corripientẽ & docentẽ, vt omnia, quę legis dei sunt faciant & a peccato cessent, nõ audierint &c. Atq; ita consequẽs esset ex scripturis hoc pacto interpretatis legem dei a superiore esse discendam, sed nõ leges humanas a superiorib⁹ dandas esse, sicuti dicitur Malachiæ secũdo, Labia sacerdotis custodiunt scientiã & legem dei, ex ore eius requirũt. Verum donem⁹ sic esse scripturas illas intelligẽdas, nihil obuiat supradictis. Nam sunt & alia innumera sacræ scripturę testimonia, ex q bus liquidum est prælatorum & superiorum potestatum officia esse nõ solum docere aut intimare quid deus iubeat, sed & imperare, dirigere, & coercere populum. Deinde & scire oportet supradictas scripturas a sanctis patribus sic intellectas esse, vt ex illis sequatur etiam nos oportere obedire in his quæ nõ sunt secũdũ se præcepta lege diuina, quemadmodũ latius declarabit infra, & in solutionibus argumentorũ. Vnde

Impium est dicere ecclesiæ prælatos nõposse præcipere sed solũ docere legem dei.

Prælatorũ est non solũ docere, sed dirigere & præcipere.

Vnde Bernardus homilia .66. super Cantica ex hoc verbo Christi, Quæcunq; dixerint vobis, & cæt. intellexit episcopis etiam iubentibus obediendum esse, Super cathedram Moysi, inquit, sederunt scribę & pharisæi, & qui nō obedierint eis tanq; episcopis, inobedientię rei fuerunt, etiam in ipsum dominum pręcipientem & dicentem, Quę dicunt facite. Vnde scribas illos & pharisæos, de quibus loquitur illic Christus, habuisse potestatem non solum docendi, sed & pręcipiēdi, eosdēq; fuisse abusos hac potestate plane subindicat quę sequitur clausula, Alligāt enim onera grauia & importabilia, & imponunt humeris hominū. Locutus est igitur de scribis & pharisæis habentibus potestatē imponendi humeris hominū leges atq; pręcepta. Vnde in his quę sunt diuini aut naturalis iuris, nō oportet expectare pręceptorē, quis interdū sit opus instructore, & tum nō modo filij parentib⁹, sed & parentes filijs docentibus habent obedire, vtriq; docentibus dei legē. Proinde si hoc modo scripturę essent intelligēdæ, Nō esset ergo rō, cur Apost. magis diceret, Filij obedite parētibus vrīs p oīa, q; si diceret, Parētes obedite filijs vrīs, docētib⁹ vos legē dei. Itē ex scripturis ad Ro. 13. & ex alijs supra recitatis ex epistola ad Ephe. ad Coll. ad Timo. ad Titū, manifestissimū est spiritum sanctū ex ore Apostoli iussisse subditis, non de scientia salutis a superioribus capienda, sed de obedientia ipsis pręstanda. Sunt huius sęculi hæretici, ex supra dictis scripturis docentes cōsequens esse, quod oporteat nos subiectos esse, & obedire sæcularibus potestatibus, principibus, ducibus ac regibus, & imperatorū legibus, nō autem episcopis & pontificibus, neq; canonicis eorum constitutionibus, cum id, inquiunt, in sacris literis nō doceatur. Verum hæc sententia adeo doctrinis orthodoxorum patrū aduersatur, vt nemo sanæ mētis, qui vel mediocriter legerit sacras literas, venerandamq; patrū antiquitatē ab exordio ecclesię, ad hęc vsq; tpa hęreticorū illorū sentētijs vlla rōe valeat cōsentire, oīb⁹ cōsona voce pdicātib⁹ plebē oportere episcopo & pōtifici tāq̄ vicario Christi & successori Apo'li Petri, & i vnaquaq; diocesi cōstituēdos esse episcopos, qb⁹ i his, q̄ ad directionē ecclesię illi⁹ ptinēt fraternitas obtēpet vniuersa. Apo-

Apostolus ad Hebrę. vltimo cum dicit, Obedite prępositis vestris, & subiacete eis, aperte insinuat oportere nos non solū ab eis discere aut honorem reuerentię exibere, sed & subiectos ipsis & obedientes præceptis eorum, & loquitur non de secularibus potestatibus, sed episcopis, vt patet ex his quę subijciūtur ibidē. Vnde & hoc tractans Chryso. in commētarijs ibidem, Si malignus, inquit, est prępositus, nunquid ei obediemus? Respōdet si in causa fidei malign⁹ ē, fuge illū, et deuita non solum si homo fuerit, sed etiam angelus de celo descenderit, dicit nempe Apostolus. Si nos aut angelus de cœlo vobis euangelizauerit preterꝙ quod accepistis, anathema sit. Item si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, noli suscipere eum & c. Si vero in voto & moribus malign⁹ dicitur, noli scrutari, hæc nō a meipso, inquit, dico, sed ex scriptura Christi dicentis. Supra cathedrā Moysi sederunt scribe & pharisei, quę dicunt facite, secundum opera autem illorum nolite facere, habēt enim dignitatem, licet vitæ sint perdite, veruntamen non ad vitam eorum, sed ad sermones intēdite. Dauid ipsum regem Saul propter sacram vnctionem honorauit viuum, & vindicauit occisum. Esto subiectus pontifici tuo & illum, inquit Hiero. quasi animæ tuæ parentem suspice, Idem Hiero. in libro primo aduersus Iouinianum. Super petram fundatur ecclesia, licet idipsum super omnes Apostolos in alio loco fiat, & cuncti claues regni cœlorū accipiant, & ex ęquo super eos ecclesię fortitudo solidetur, tamen propterea inter duodecim vnus eligitur, vt capite constituto schismatis tollatur occasio. Cæterū plebem oportere obedire episcopis ex scripturis sacris intellexit omniū sanctorum patrum chorus, Ignatius, Ireneus, Tertullianus, Cyprianus, & cęteri vniuersi. Vnde Ignatius in epistola ad Smyrnenses ex Troia, cuius & meminit Hieronymus. Nemo, inquit, præter episcopū aliquid agat eorum, quæ ad ecclesiā pertinēt, Firma eucharistia reputetᷓ quę ab episcopo cōcessa fuerit. Vbi episcopus pręsens fuerit, illic & plebs cōgregetur, sicuti vbi Christus est, omnis cœlestis militia adē, Sine episcopo non licet neꝙ offerre neꝙ sacrificium immolare neꝙ missas celebrare. Episcopum honorare oportet tāꝙ prin-

Præpositis etiā malignis oportet obedire in his quæ ad ecclesiæ decretū pertinent.

Hieronymus.

De obedientia episcopis debita.

Ignatius.
Eucharistia.

q̄ principem sacerdotum & post hunc, sacerdotem etiam secundum Christum. Insuper & regem, Si quis enim contra regem insurgens damnatione est dignior, quomodo vltionē diuinam poterit euadere, qui pręter episcopum aliquid egerit. Laici diaconis subditi sint, diaconi presbyteris, presbyteri episopo, episcopus Christo. Hactenus ante mille & quadringentos annos gloriosissimi Ignatij sententiæ, in quibus audis distictionem ordinum & missę celebrandæ officium, atq̧ sacrificium & obedientiam episcopis magis, q̄ regi debitam in hisquę pertinent ad ecclesiam. Erant quidē episcopi sęculi illꝰ p̄diti sanctimonia vitæ, agētes vitā statui episcoporū cōgruam, nunc autē nō tales sunt huius sęculi episcopi, Esto sic sit, sed qd hoc ad te, qui iuxta doctrinā Christi nostri etiā in p̄latis malis honorāda esse spūs sancti dona, vtpote claues regni cœlorū, potestatē remittendi & retinendi peccata, quēadmodū docet Pau. aposto. pri. ad Corin .1.2. & tertio capitulis, sanctimoniā vitæ ministrorū non impedire effectꝰ diuinorꝶ sacramentorū seu mysteriorū. V ideāt igitur huius seculi insaniētes hęretici qua ratione doceant, hęc apud antiq̄s nō inueniri. Rursꝰ idē Ignatius in epistola ad Philadesphiēses, cuius etiā Hiero. meminit, Principes subditi, inquit, estote cęsari, milites principibus, diaconi pręsbyteris, vt sacrorum administratoribus. Presbyteri vero & diaconi, omnis clerus, smul & omnis populus, milites, principes, atq̧ Cæsarẹs obediant episcopo, Episcopus vero Christo, sicuti Christus patri, atq̧ ita per omnes seruetur vnitas. Hactenus ille. Non aliunde, inquit Cyprianus, hæreses in Ecclesia subortæ sunt, & nata schismata, quam inde, quod sacerdotibus dei non obtemperatur, nec vnus in ecclesia dei ad tēpus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur, cui secundū magisteria diuina fraternitas obtēperet vniuersa. Qui autem superbierit, inquit scriptura, nolens sacerdotum obtemperare imperio, qui tempore illo ministrat domino deo suo ex decreto iudicis moriatur, & nullus deinceps intumescat superbia. Deutero. 17. Ampliꝰ autem vt magis intelligamus obediendi leges viresq̧ humanorum præceptorum ex superioribus repetendum est, ius seu dominiū v-

Ordo inter ecclesiæ mēbra in ecclesia primitiua.

Episcopo subiectꝰ Cæsar.

Dominiū uniꝰ subdiū, duplex.

potestatem vni⁹ super alium, vnum reale siue in rē, quæ non est persona, quemodmodum ius seu dominiū in possessionē, in agrū in domū, in fundū, seu in puteū, Aliud vero esse ius personale siue in personam, vt ius paternū in filium, ius herile in seruum, ius maritale in cōiugem, ius regis aut principis in rempub. In vnumquodq; horum quisq; tantum habet iuris q̃tum actionis circa illud fas est sibi exercere. Deinde ex superiorib⁹ meminisse oportet duplex esse dominium seu potestatē vnius personę super aliam. Vnum est in fauorem seu temporale cōmodum illius, qui dominatˀ sicut potestas domini in seruos & ancillas. Aliud est in commodū seu fauorem eorum, quibus dominatur. Secundum prioris generis dominium seruus in bello captus, qui iure poterat occidi debet domino suo carnali præstare tpale commodū & obsequium, qui quicquid lucratur et acquirit, eidē dño suo lucratur, qui & super corpus eius potestatem habet vtendi illo p̄ suo lucro & cōmodo, q̃uis & ipse dominus, si vere sit Christianus, hac potestate sicut & cęteris reb⁹ suis vtatur secūdū legem charitatis etiā in salutē seruorū suorū, quēadmodum & iusti patres nr̄i Abraham, Isaac, & Iacob habebāt seruos & ancillas, quos, vt inquit Aug. etsi secundum hæc tpalia bona a filiorū sorte distinguebant, sic tñ administrabāt in tota domo sua domesticam pacē vt ad deum colendum & ad ęterna bona speranda omnibus mēbris domus suę pari dilectione cōsulerent. Posterioris generis dñij obediētia ordinata videlicet in vtilitatem nō priuati aut temporalis cōmodi, sed cōmunis boni eorū, quib⁹ dominatur est, de qua imprę sentiarū loquimur differētes de obligatiōibus legū et præceptorum, quæ imponuntur ad reipublicę moderationē, & gubernationē. Vnde manifestū est, & geminā esse subiectionē naturalē videlicet, & ciuilem, seu positiuā, naturalē dico hominis ad deū, filij ad patrē et matrē, quæ immutabilis ē, nec oīno extinguitur vnq̃. Neq; enim emācipatio filij a patria potestate delet totū ius naturæ, quod pater habet supra filium. Ciuilē et positiuā dico, quæ nata est accedente humana voluntate, vt monachorum sub abbate, populi Christiani sub pōtifice aut sub principe. Abbas enim, pontifex, & princeps eliguntur, cōstituuntur, seu præficiūtur accedente hoīm con-

Geminū est dominiū unius personæ super aliam.

Prioris generis dominium.

Alterius generis dominium.

Subiectio duplex.

cõsensu. Nã quis potestas ecclesiastica, vt papalis, pastoralis, & pontificalis sit a constitutione diuina, ad eam tamen assu mũt hoĩes ex electione humana. Vtraq; subiectio iusta ẽ, & a deo ordinata, & idcirco vtriq; sua debita est obedientia. Quemadmodum docet apostol⁹ Paulus, ex spũ dei iubẽs nõ solũ seruis, vt subiecti sint dñis suis carnalibus, & vxoribus, ac filijs, vt subsint maritis & parentibus, sed & oĩbus Christianis hoĩbus etiã ingenuis ac liberis, vt subiecti sint atq; obediãt huius mũdi potestatibus, ac principib⁹. Omnis anima subdita, inqt, sit sublimioribus potestatibus. Subiectio sub homine aliq̃ in rebus familiarib⁹ & domesticis corporalibusq; obsequijs præstãdis secundũ quã serui & mercenarij locantes operas suas subijciunt, suos habet limites obedientiæ, secundũ iustitiç regulas, quas seruare tenetur sic subiectus erga dñm pręcipientẽ quicq;. Vt aũt iustũ sit in talib⁹ dñi ac patrisfamilias præceptũ nõ oportet pceptorẽ sẽp intẽdere ad salutẽ, ac vtilitatẽ illi⁹, q subiect⁹ est, sed potest spectare ad priuatũ suũ cõmodũ. Talis enĩ dñs potestatẽ habẽs sup aliorũ corpora, potest illis vti ad priuata sua lucra, et cõmoda, & illa ordinare ad finẽ vltimũ secundũ legẽ Christianæ charitatis. Subiectio vero sub publica ptãte, quæ pficit solũ ad gubernãdã et tuẽdã cõitatẽ seu remp. vel ecclesiã. Vt aũt in hac subiectiõe iustũ sit superioris præceptũ erga eũ, q sic est subiectus, oportet pręceptorem spectare non priuatũ suũ commodum, sed habere rationẽ boni reipublicæ, cui præficitur. Vnde inter pręsidẽ & plebẽ sic subiectã mutua est hinc inde obligatio, non quẽmadmodũ inter carnalẽ dominũ & seruũ seu mãcipium, neq; enim popul⁹ fecit vnq; se seruũ regis, sed quẽadmodum inter pastorẽ ac protectorẽ, aut patrẽ & ingenuũ filium, & ita quemadmodũ plebs debet præsidi obedientiam, atq; reuerẽtiam, ita præses debet plebi fidelem curam, custodiã, & tutelã. Data est regibus a deo potestas vt sint ministri regni illi⁹, quẽadmodũ in libro sapiẽtiæ cõtra malignos reges dicit. Cũ essetis ministri regni illi⁹, non recte iudicastis, nec custodistis legẽ iustitiæ, neq; secundũ voluntatem dei ambulastis, horrende, & cito apparebit vobis.

Subiectio seruorũ & ancillarum sub dominis.

Subiectio hominũ liberorum.

Nam iudicium durissimum his qui præsunt fiet, Sapientiæ, 6. Data est & pontificibus potestas in ecclesię ædificationem, & non in destructionem, & ideo vtraq; potestas te-

tenetur magis esse sollicita, vt iustis legibus iam scripto aut consuetudine roboratis vtatur, comprimatq; transgressores diuinę legis, q̃ vt nouarum legum onera imponat in humeros hominum. Vbi vero nulla ex humanis aut diuinis legibus potestas specialis sibi concessa videatur, nihil improbe aut imprudenter attentare debet, neq; vlla nouitate turbare remp. sed in omnibus seruare modum aptum humanæ societati, congruumq; communi paci & tranquillitati. Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarij, coarguit eos, qui multis superfluis, friuolis constitutionibus, præceptis, aut consuetudinibus onerant simplicẽ plebem, interim pro nihilo habentes saluberrima euangelicæ legis pręcepta, nonnũq; sub prætextu falsę pietatis consulẽtes suę auaritię, super quibus Christus Mat. 15. redarguit Iudęorũ scribas & pharisęos calũniantes. Quare, inquiũt, discipuli tui transgrediuntur mãdata seniorum, non enim lauant man⁹ cũ panẽ manducant. Quibus & ipse respondit. Quare & vos, inquit, transgredimini mandatum dei propter traditiones vestras. Nam dixit de⁹, Honora patrẽ tuum, aut matrem, vos autem dicitis, munus quodcumq; ex me tibi proderit, & irritum fecistis mandatũ dei propter traditionem vestram. Hypocritę bene prophetauit de vobis Esaias dicẽs. Popul⁹ hic me labijs honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa colunt me, docentes doctrinas & mandata hominũ. Ecce ideo ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & stupendo. Peribit enim sapientia a sapientibus eius & intellectus prudentiũ eius abscõdetur Esaiæ. 29. Ex hac doctrina Christi habes Esaiam prophetice fuisse locutum, & hanc prophetiam fuisse in populo illo Iudęorum completã. Bene, inquit, prophetauit de vobis Esaias, quam & iam cernimus completam oculis nostris. Perijt enim sapientia legis & prophetarũ a plebe Iudęorum, velamine posito super corda eorũ vsq; in hodiernum diem. Vnde consequens est Esaiam prophetã illic & dominum nostrum Christum fuisse loquutos, non cõtra mandata & leges iustas superiorum potestatũ, sed contra traditiones friuolas & superuacaneas, diuinæ legi cõtrarias, aut prorsus inutiles, quales erant de lotione manuum ante cibum

Sine causa, & cæ. prophetia ẽ in Iudæis cõpleta.

bum, & de muneribus ad altare potius offerendis, q̃ dispensandis pro necessitatibus patris aut matris. His praemissis ponendae sunt considerationes aliquot ad intelligendũ, an lex in foro conscientiae liget, & an sit iusta an iniusta.

Prima. Qualitatem legis humanę in foro conscientię obligantis, describit Isidor⁹ lib.5.etymologiarum. Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam, secũdum consuetudinẽ patrię, loco, temporiq; conueniẽs, necessaria, vtilis, manifesta quoq; & non captiosa obscuritate, nullo priuato cõmodo, sed pro communi vtilitate ciuiũ cõscripta, quibus significantur tres conditiones requisitae ad hoc, vt aliqua humana cõstitutio sit vera lex. Prima vt sit honesta et iusta, honesta ad deũ, iusta ad ꝓximũ. Honesta .i. verae religioni congruẽs, & ideo iniquae sunt omnes paganorũ & infideliũ leges cõtra religionem & fidẽ Christi institutae. Deinde adijcitur, quod lex sit possibilis secundũ naturã, secundũ consuetudinẽ patrię, loco & tempori congruens, quibus oĩbus significatur humanã legẽ oportere esse congruam ęqtati naturali secundũ conditionẽ patrię & populi illius. Si enim lex promulganda esset congrua religioni, sed adeo difficilis, vt verisimiliter nõ posset seruari a populo, vel populus sic dispositus esset, vt legem illã tãq̃ nimis onerosam recipere nollet, tũc lex illa vim obligãdi nõ haberet, & ideo principes cũ velint cõdere legẽ si populus contradicat & causetur dicẽs, Lex ista nõ conuenit cõsuetudini patrię nostrę, suspendit legis obligatio. Hoc enĩ casu princeps si vellet legem suã imponere, & vim habere obligandi in foro conscientiae, nõ esset rationabilis voluntas eius. Atq; ita vna ex conditionibus, sine quibus lex non meretur nomen legis, neq; vim habet obligãdi, est q; sit loco, tẽpori, & patriae conueniẽs, neq; dissona cõsuetudini, quae tolli nõ potest sine dispendio reip. maiori, q̃ sit vtilitas expositiõe legis emersura. Tertia cõditio est. quod lex sit necessaria, vtilis, manifesta, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta, quibus omnibus significatur legem in foro conscientię obligantem, oportere esse necessariam maleuolis coercendis, bonis fouendis, aut protegendis.

Qualis debeat esse lex.

Tres conditiones legis.

Secunda

Secūda cōsideratio

Secunda consideratio Lex humana vim in foro consci entię obligandi habens, est quadruplex, videlicet aut permittens, iubens etiam non impediri, aut vetans, aut actū aliquē præcipiens, aut puniēs. De his latius patebit in sequentib⁹, & in singulis horum modorum generibus. Lex in foro cō scientiæ non habet vim obligandi, quando non est moribus vtentium recepta, vel quando incipit esse inutilis, aut perniciosa communitati, aut dū per nō vsum in dissuetudinē abijt, aut quando ab ea recedit legislator, vel reuocans, vel non curans vt seruetur, & idcirco lex etiam rationabiliter in fauorem cōmunis boni primum a principe instituta non incipit habere vim obligandi in foro cōscientiæ, si populus mox nolit illā acceptare & approbare. Tum enim lex illa non expedit reip. sic dispositę, cū plus dāni & turbatiōis, q̄ boni inde sequeretur. Neq; enim posset lex illa moribus vtentiū cōfirmari, dū princeps non posset absq; turbatione reip. punire illius legis transgressores, populo legē illam non acceptante, quamobrē recte dicit Augu. in lib. de vera religione, In istis tpalibus legibus, q̄q; de his homines iudicent cum eas instituunt, tamen cum fuerint constitutæ & firmatę, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundū ipsas leges instituuntur, cū ꝓmulgantur, firmantur aūt cum moribus vtētium approbanť. Potest quidem superior potestas, magna parte plebis, aut maleuolæ, aut non satis peritæ inuita aut reclamante legē ponere, pensata vtilitate grandiore emersura, q̄ sit maleuolorum aut imprudentium hoīm turbatio ex lege constituta. Hęc est sententia Aug. in lib. ad inquisitiones Ianuarij, de quo latius infra. Hic iam ad intelligendum, an personę ecclesiasticæ in foro conscientię, etiam obligantur imperatorū constitutionibus, ciuilibusq; legibus ordinatis secundum recte rationis prudentiam ad commune bonū totius reipu. ex clero, & plebe laica constitutę, sit Consideratio tertia.

Lex humana non habet uim obligandi, nisi recepta sit a populo.

An personæ ecclesiasticæ in foro cōscientiæ uel exteriori obligentur legibus ciuilibus imperatorum.

Leges iusta ratione & secundum æqtatē naturalē coīs boni disponentes, non ligant eos, q potestati legislatoris non subsunt, quos ipse neq; iudicare, neq; condemnare, aut punire potest. Cum ergo personę ecclesiasticæ, bonaq; ecclesiarū, non sint subiecta sæculari potestati, consequens est ea non posse legibus, aut statutis sæcularis potestatis obligari. De hoc

hoc primum est textus Ambrosij.23.quest.8.capi. Conuen. & capitulo præcedente. Imperator si a me, inquit Ambros. peteret quod meum, id est, fundum meum, argentum meum, & huiuscemodi meum, non refragarer (quamquam omnia quæ mea sunt, sint pauperum) Absit autem a me, vt tradam hæreditatem Christi, ea nempe, quæ diuina sunt, imperatoriæ potestati non sunt subiecta. Templo domini nihil possum decerpere nec tradere, cum illud custodiendum non tradẽdum acceperim. Deinde & consulere me etiam imperatoris saluti oportet, quia nec mihi expediret tradere, nec illi accipere. Hęc Amb. Vnde episcopi nihil habẽtes pręter ecclesiastica, cõtenti sola portiõe Leuitica, his nihil est cõe cũ principibus sęculi ad soluẽdũ tributũ aut vectigal. Qui vero præter Leuiticã portionẽ, propria prædia, villas, castella, & ciuitates possidẽt, Cęsari tributa debẽt, nisi imperiali benignitate, ab ipso immunitatẽ ꝓmeruerint. Vnde Christus, Reddite, inquit, quę sunt Cęsaris Cęsari, & quæ sunt dei deo. Et Pau. Reddite, inqt, oĩb9 debita, cui tributũ tributũ, cui vectigal vectigal. Verũ & hic sciendũ, ꝙ sup rebus ꝓphanis, in qbus ẽ ciuilis socialisq; cõicatio cleri cũ laico, & ecõtrario, veluti sup cõtractib9 emptiõis, redẽptiõis, locati, cõmodati. Itẽ sup successiõib9 ĩ bonis hereditarijs ecclcę psonę habitãtes ĩ terris legislatori subiectis, eisdẽ debẽt legib9 ambulare, & hoc nisi lex canonica ꝓpter maiorẽ vtilitatẽ spũalẽ aliter disponat, q̃ lex ciuilis. Nã imperator dicit quod leges nõ dedignanẽ sacros canones imitari, decreuitq; Iustinianus imperator, vt canones patrum vim legum habere oporteat, vt patet capite primo de iuramentis calum. Et ideo lex, quæ canonicis obobuiat institutis nullius est roboris. In alijs vero non liganẽ imperatorum legibus, aut laicorum statutis iuxta capitulũ. Ecclesia sanctæ Mariæ de constitutionibus, et iuxta canonẽ, bene quidem. 96. distin. in quibus dicitur, quod laicis etiam religiosis sup ecclesijs, & psonis ecclesiasticis nulla sit attributa facultas imperãdi, a quibus si quid motu proprio statutum fuerit, quod ecclesiarum etiam respiciat commodum & fauorem nullius firmitatis existit, nisi ab ecclesia fuerit approbatum, textus illi, vt manifeste patet, loquuntur de laicorum aut sæcularis potestatis statutis, factis, de bonis ecclesię

Notabilis Ambrosij sententia.

ecclesię aliendis, vt prędijs, vasis, ornamētis, & electiōib', pontificū, & episcoporū. Neq; imperator, neq; secularis vlla potestas habet potestatē sup ecclesias aut personas ecclesiasticas. Et ideo nō potest specialiter aliqd de huiuscemōi reb' cō stituere. Consideratio quarta. Potestas papalis q̄q̄ pręficit potestati imperiali, tamen imperator potestatē seu gradum suū secularē non habeat a papa seu ab ecclesiastica potestate.

Cōsideratio.4.

Vnde pro maiore intellectu huius materiæ consideranda ē decretalis, Solitę benignitatis, de maiori, et obediētia, ex qua liquidum est imperatorem quendam Cōstantipolitanum voluisse sacerdotium subesse imperio, motus ad id ex authoritate Petri apostoli dicentis. Subditi estote omni humanæ creaturæ propter deum siue regi tanq; pręcellenti, siue ducibus, tanq; ab eo missis ad vindictam malorum, laudem vero bonorum. Respondit autem illi Papa Innocentius, exponens præfatam Petri scripturam dicens. Si personam Petri loquentis & eorum ad quos loquebatur ac vim locutionis diligentius attendisses, non expressisses taliter intellectum. Scribebat enim Apostolus subditis suis, & eos ad humilitatis meritum prouocabat. Nam si per hoc, quod dixit subditi estote, voluit imponere sacerdotibus iugum subiectionis, eisq; prelationis authoritatem auferre, quibus eos subiectos esse monebat, sequeretur ex hoc etiam, quod seruus quilibet in sacerdotes imperium accepisset, cum dicitur subditi estote oī humanæ creaturæ. Qđ aūt sequitur siue regi, tanq̄ pręcellenti, indicat quidē regē, ac imperatorē habere pręcellentiā, sed hāc qdē sicuti reges habere cōsueuerūt in tpālib' & super illos dumtaxat, qui ab eo suscipiunt tpālia, qui & eius sunt iurisdictioni comissi, sed pontifex in spiritualibus præficitur & pręcellit, quę tanto sunt temporalibus digniora, q̄to anima præfertur corpori, quanta est inter solem & lunam differentia, tanta est inter pontifices & reges. Vnde beatus Clemēs martyr papa terti', Oēs, ingt, principes terrę, & cæteros homines episcopis obedire pręcipiebat beatus Petrus, vt dicitur in capitulo, omnes, eodem titulo, et ex superioribus id ipsum liquidissimum est ex sententia Ignatij discipuli Ioannis apostoli, etiam reges & principes oportere

Imperator nō habet suā potestatem a papa, quis sit subiectus papæ.

Clemens tertius a Petro papa.

fere ſubditos eſſe epiſcopo. Corporalia item et temporalia bo
na, vt pax ciuilis, & boni mores congruentes paci & trãquil
litati reipublicę, quibus pręficitur imperator, ſunt ordinãda
& dirigenda, atq; mouenda in ſpiritualia, vtpote in ęterna,
tanq; in finem videlicet ad lucrum fidei & charitatis, & ad
augmentum Chriſtianæ religionis in pacem ſalutis ęternę.
Et in horum directione ſæcularis poteſtas habet obedi-
re ſpirituali poteſtati, tametſi ſpiritualis hęc poteſtas non de
bet ſe de huiuſmodi ſęcularib⁹ et temporalibus negotijs im-
pedire aut illis ſeſe immiſcere, niſi in ordine ad ſpiritualia di
ſponendo, ſcilicet dirigendo ſecularem poteſtatẽ, ne ex regi-
mine aut directione illius, vel ſpirituale bonum impediatur,
vel detrimentũ ſalutis ſpiritualis ſubſequatur. Verum non
inde ſequitur, quod poteſtas ſæcularis prorſ⁹ et omnino ſub
datur ſpirituali, ſiquidem & in ciuilibus actibus magis eſt
obediendum rectori ciuitatis, & in militaribus actibus duci
exercitus q̃ epiſcopis, qui ſeſe his non poſſunt immiſcere, ni
ſi quatenus eis poteſtas ſæcularis debet eſſe ſubiecta in ordi
ne ad ſpiritualia. Atq; ita ſpũalis poteſtas q̃uis pręficitur ſę
culari poteſtati tanq; efficiẽs cauſa ſeu dirigẽs & forma, &
finis, nec pontifex tamen iura & officia regia imperatoris ſi
bi debet vſurpare, ſicuti nec imperator iura, & officia ſpiri-
tualia põtificis debet pręſumere. Poteſtati ſęculari humanis
tantum rebus, non diuinis pręeſſe conceſſum eſt, & ideo de
miniſtris, p̱ quos diuina miniſtrãt̃, iudicare nõ poteſt, põtifi
ci autem Chriſtus iuſſit paſcere oues, op⁹ facere euangeliſtæ
non gladio & ferro, ſed verbo aggredi, q̃uis & ipſe gladius
ſæcularis poteſtatis quodammodo pertineat ad poteſtatem
pontificis, quemadmodum ait venerabilis Bernar. lib. 4. de
conſideratiõe ad Eugeniũ. Quid tu, inq̃t ad Eugeniũ, denuo
gladium vſurpare tentas, quem ſemel iuſſus es ponere in va-
ginã, quem tamen, qui tuum negat, nõ ſatis mihi videt̃ attẽ
dere verbum domini dicentis. Conuerte gladium tuum in
vaginã; tu⁹ ergo & ipſe tuo forſitan nutu, ſed nõ tua manu
euaginãd⁹. Alioqui ſi nullo modo pertineret ad te dicẽtib⁹
Apoſtolis. Ecce gladij duo hic, non reſpondiſſet dominus, ſa
tis eſt, ſed nimis. Vterq; ergo eſt eccleſiæ, gladius ſpiritalis

Quõ poteſtas ſæcularis ſubiecta ẽ poteſtati eccleſiæ.

Duo ſunt eccleſiæ gladij.

scilicet & materialis, sed is quidem pro ecclesia. Ille vero et ab ecclesia exerendus est, ille sacerdotis, iste militis manu, sed ad nutum sane sacerdotis, iussum vero imperatoris.

Pontifex potestatem & iurisdictionē sæcularem, unde habet.

Habet quidem pōtifex iurisdictionem sæcularem sup plebē Romanorū, sed in hac successit nō Petro, sed Cōstātino, qui hanc donauit ecclesiæ primati in beato Siluestro pontifice. Ex his itaq manifesta est prior pars consideratiōnis quartæ, potestatem videlicet ecclesiasticam esse præfectā atq prælatam potestati seculari, regali, seu imperiali. Secunda pars q videlicet rex aut imperator nō habet gladiū suū seu sęcularem potestatem a papa hinc patet, quod imperialis potestas erat priusq esset potestas papalis, nempe & temporale dominium ac iurisdictionem sæcularem super vrbem & terram Romanorum habuit Papa, sicuti iā patuit, ex donatione imperatoris, vt patet in gestis beati Siluestri, quę cōmemorat beatus Gelasius papa sicuti recitat Gratianus, 96 distinctione, capite Constantinus. Amplius autem ad magis intelligēdum vires imperalium legum et canonum cōsiderare cōuenit an ecclesiastic⁹ ordo hoc ius immunitatis, seu libertatis, ne videlicet posset a sæcularibus iudicibus iudicari, aut condemnari, cogi seu compelli ad soluēdum tributa cæsari habet ex priuilegio, seu donatiōe, vel cōcessiōe cæsaris, an poti⁹ ex iure diuino naturali. Quod ecclesię, ecclesiasticæ personæ ac res ipsarū, nō solū iure humano, sed & diuino sint immunes, id est, liberę a sęculariū potestatū exactionib⁹, plane videtur diffiniuisse papa Bonifacius in sexto decreta. in capite. Quamq de censibus. In contrarium videtur tendere doctrina Pauli ad Romanos. 13. docentis tributa esse stipēdia sublimiorum potestatum tanq ministrorum dei, qui per ipsorum ministeria gubernās rempublicam accipit tributa et vectigalia, tanq stipendia ministerij in temporalibus bonis et psonis protegēdis. Cū igitur tā ecclesiasticæ, q sæculares personæ earumq & ecclesiasticarum bona sint pmiscue posita, & potestas regalis ex ęquo psonas vtrasq, et vtrarumq personarum bona temporalia defendit & tenetur defēdere, consequēs videtur etiam ecclesiasticas personas, &

Imperator non habet imperialem potestatem a papa.

res earum esse regibus obligatas. Pro hac igitur re intelligē da, sit hęc consideratio Quinta.

Potestas papalis ex iure diuino est suprema in ecclesia potestas, habens primatum & potestatē iurisdictiōis a Christo super omnes ecclesias, & ecclesiæ membra, sicuti ex scripturis sacris, & concilijs, & sanctis patribus demonstraui libro quarto de ecclesiasticis scrip. & dog. capite. 3. parte secunda, vbi patuit, quod vniuersalis ecclesiæ pastoralis cura primitus tota in suo fonte soli Petro data fuit & id quidem, vt inquit beatus Anacletus, non ab Apostolis ipsum, vt superiorem eligentibus, neq; ab ecclesia, sed ab ipso Christo, qui ore proprio hanc ei curam delegauit, Ioannis vltimo, Pasce oues meas, qui etsi super plebem Romanę diocesis dirigendam curam suscepit specialem, vniuersalis tamen ecclesię cura generaliter ad eum spectabat, secundum quam omnibus Christi ouibus pastor pręfect⁹ erat, vt ipse esset oīm pastorū pastor. Et hinc iā orti sunt in ecclesia ordines graduū ecclesiasticę iurisdictionis, alij sunt patriarchę, alij primates, alij archiepiscopi, alij episcopi, alij abbates, decani, plebani, et priores, quorū distinctio spiritu sancto suggerente legitur a Petro facta ad vniuersalis ecclesiæ ædificationem. Atq; ita ab hac papali potestate deriuatur immediate potestas patriarcharū, qui quatuor sunt Hierosolymitanus, Alexādrin⁹, Antiochenus, & Constantinopolitanus, ad quos, sicuti ad papā, potest sine medio appellari. Post hāc ē potestas primatū, quorum quisq; super prouincias multas, tanq; primus archiepiscoporum constituitur. Deinde sequitur potestas archiepiscoporum, quorum quilibet in vnaquaq; prouincia super multos episcopos princeps præficitur. Post hanc est potestas episcoporum, quorum quilibet in sua diocesi pręficitur decanis archipresbyteris, plebanis, priorib⁹, abbatib⁹ in vniuerso populo, quemadmodū in actis Apostolorū ad ipsos loquitur. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quos posuit vos spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam suam quam acquisiuit sanguine suo, actuum. 22. Habes de his testimonia sanctorū patrū apud Gratianū in decretis per totā distinctionem.

Suprema iurisdictiōis potestas ex iure diuino fuit in Petro, & est in successoribus eius dist. 22. ca. Sacrosancta.

Papa igitur si ex iure diuino habeat supremam potestatem super omnia ecclesiæ membra, consequens est papam secundum eandem potestatem papalem ex iure diuino habere, quod a nemine possit iudicari aut condemnari, quippe non habens in terris neque vllum superiorem iudicem, sed neque vllam communitatem cui subiiciatur. Cum enim in papa sit plenitudo potestatis, a qua descendit seu deriuatur regendi autoritas in medios, vsque ad rectores vltimos, consequens est non posse in vlla communitate seclusa, papa esse potestatem maiorē, quam sit potestas papæ, atque ita papa non subijcitur concilio tanquam superiori, & habēti sublimiorem potestatem supra ipsum, quamquam persona papæ, quę non est membrum ecclesiæ necessarium, & sine qua potest corpus ecclesię subsistere, possit ex iure diuino hanc potestatem perdere, aut ex autoritate diuini iuris hac priuari, veluti si adferat doctrinam contrariam doctrinę Christi, in quo casu papalis potestas eatenus residet apud ecclesiam, quatenus potest nominare virum idoneum, cui deus cōferat talem potestatem papalem, quemadmodum sede vacante, papa iam mortuo, summa potestas virtualiter apud ecclesiam residet, & ideo tempore schismatis, cum non est in ecclesia indubitatus papa, quilibet cuiuscumque gradus, status, seu dignitatis, etiam si papalis existat in his, quæ pertinent ad extirpationem schismatis tenetur obedire generali concilio ecclesiam vniuersalem repræsentanti. Hac consideratione pręmissa ad considerandum an immunitas ecclesiastica sit ex diuino iure, an potius ex humano iure aut priuilegio. Sciendum est aliud esse de personis ecclesiasticis, aliud de rebus seu bonis ipsorum. Nam bona ipsa temporalia, vt fundi, agri, prędia, potuerunt tributis, ac alijs varijs seruitutibus subiecta esse, priusquam transferantur ad ecclesiam, & sic ecclesia, ratione bonorum illorum soluere tenetur, quia si res transit in alium, transit cum onere suo. Deinde & bona hæc, postquam sunt ad ecclesiam translata, possunt iusta ratione propter resp. necessitatem onerari ab eo, qui horum bonorū habet dispensationem. Proinde, vt recte docet Thomas ad Rom. 13. A tributo liberi sunt clerici ex principum sæcularium priuilegio, quod æquitatem naturalem continet, vt quemad

Iuris diuini est papam a nemine posse iudicari aut condemnari.

quemadmodum reges curam gerunt reip. ad conseruationē temporalis vitæ & bonorū eius, sic clerici et sacerdotes sint ministri reipub. in spiritualibus bonis dirigendis ac promouendis, vt per ministerium spirituale sacerdotum, reipub. impensum, fiat recōpensatio quædā regi, etiam pro custodia clericorum, & rerum ipsorum laboranti; & hoc ratio suggerit naturalis æquitatis. Et in hanc simul & in scripturas veteris legis spectans; cap. Quamquam, de censibus, in sexto decretalium, plane dicit ecclesiæ, ecclesiasticæque personæ, ac res ipsarum non solum iure humano, sed & diuino a sęcularium personarum exactione liberę sunt & immunes, quēadmodum etiam sacerdotes apud ethnicos erant a tributo regibus præstando immunes, Gene. 47. & prim. Esdræ. 7. In Genesi nempe legimus, Subiecit Ioseph omnem terrā Aegypti Pharaoni, & cunctos populos eius a nouissimis terminis eius vsq; in fines eius, pręter terram sacerdotum, & sequitur ex eo tempore vsq; in præsentem diem in vniuersa terra Aegypti, quinta pars soluitur absq; terra sacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit. Esdrę autem. 7. Rex Darius

Quō ecclesiasticæ personæ & res ipsarū nō solum humano, sed diuino iure sunt a tributo & a lege sæcularis potestatis liberæ.

» iussit ministris suis, Vobis quoq; notum facimus de vniuer
» sis sacerdotibus, Leuitis, cantoribus, & ianitoribus domus
» dei, vt non habeatis potestatem imponendi tributum, vecti
» gal, aut annonam sacerdotibus Leuitis, &c. Iuxta diui ergo
» Thomę sentētiā, Bona ecclesiarū & sacerdotū, sunt libera ex
» pricipum priuilegio, qđ mihi potius videt̄ dicendū fuisse ex
» principū donatione. Priuilegiū reuocari potest ab eo, qui cō
» cessit, donatio non est sic ad nutum reuocabilis. Et ideo principes ex iure diuino, non sic possunt ex ecclesiarum bonis ad vsum ecclesiastici ministerij deputatis ac necessarijs, exigere tributa, quę ipsi semel donauerunt ecclesię, volentes ecclesiarum bona gaudere plena libertate, quæ tamen superuenientibus necessitatibus ecclesiæ, rursus tributis grauari possunt,
» accedēte consensu eius, qui horū bonorū constituitur dispen
» sator. Personę autem ecclesiasticę non sic secundum psonales actiones in sæcularibus negotijs grauari & onerari possunt a seculari potestate, a qua neq; iudicari, neq; condemnari possunt. Et ideo clerici de omni crimine debent corā

S. Thom.

iudice

Christi vsibus deputata nõ posse a potestate sæculari alienari, ad aliũ vsũ applicari, aut grauari tallijs, collectis, alijsue oneribus, cõstitutiõesq́; & leges sęculariũ potestatũ de huiusce modi bonis aliẽnãdis esse iniquas, impias, & prsus sub ecclesiasticis cẽsuris, & poenis esse abolendas, tanq̃ æditas ab eo, q potestatẽ nõ habet condẽdi legẽ, neq; in psonas tales, neq; in bona earũ in qbus potestas data est põtifici tãq̃ iudici, & dispẽsatori. Verũ ex hoc nõ oportet consequens esse quin & ipsi episcopi & clerus, si tantã necessitatẽ, vel vtilitatẽ plebis, ciuitatis, aut regis cõspexerint, vt laicorũ nõ suppetãt facultates plerũq; ex iure, & æquitate quadã naturali teneãt de bonis suis coĩtati subuenire, vel in vigilijs murorum custodiendis, vel in ciuitate defendẽda. Tũ enim dispẽsare bona illa est ad pium vsũ dispẽsare ea. Atq; ita sæcularis potestatis in necessitatibus vel vtilitatibus reipub. nõ ẽ cogere episcopos et clericos ad tributũ soluẽdũ, aut legẽ eis imponere, sed petere a vicario Christi, q super huiuscemodi bona pijs vsibus deputata, constitutus est dispensator, vt ipse prout ex prudentia secundum rationem iudicauerit necessarium esse vel expediens, cogat, vel inducat clerum ad releuandas coẽs respubl. necessitates, quẽadmodũ et secũdũ canones etiã clerici conferre tenentur, sicuti alij possessores ad iter faciendũ, ad pontem faciendum, aut reficiendum, Vide super his sanctorum patrum antiquorum & conciliorum sentẽtias in decretis dist. nonagesima sexta, & decretales multas de immunitate ecclesiarum. Consideratio sexta.

Clerici de bonis plerumq; ecclesiæ tenentur subuenire ciuitatibus.

Omnis lex seu constitutio pręcipiens actum iure naturali, aut diuino illicitum, iniqua est non seruanda, sed prorsus abolenda. Deinde omnis lex iniqua est, quæ illud, quod naturali iure aut diuino est illicitum dictat aut affirmat licitum esse iustum, aut secundum rectam rationem, aut secundum ęquitatem naturalem, aut optimo iure faciendum. Veluti si lex dictat, quod naturaliter liceat contrahentes sese decipere modo deceptio sit citra medium iusti pretij, aut quod secundum rectam rationem, & optimo iure liceat pro maiori malo vitando vsuras exigere, & recipere, aut quod ad subueniendum magnæ necessitati pauperum

citra

tibus, leges tamẽ sic tolerãtes & prohibentes Christianis ne ab his suis ritibus impediant, vel molestent, rationabiles sũt & iustę. Propterea quod ex huiusmodi tolerãtia spirituale bonum aliquod prouenit Christianæ ecclesiæ habenti etiam testimonium fidei suæ ab hostibus. Hac ratione & scripturæ sacrę eorum ac veteres earum interpretationes non æditę in odium Christianorũ non sunt illis auferendæ, libri autem æditi post passum Christum ad fouendum perfidiam cõtra Iesu Christi diuinitatem, si adsit facultas, sunt ipsis auferendi, & per Christianos principes comburendi, tanq̃ blasphemi & mendacijs pleni, si absq; turbatione Christianæ ecclesię fieri potest, sicuti & ipsi infideles compellendi sũt, ne blasphemijs falsisue p̃suasiõibus impediant fidẽ Christi, Sic & rationabilis est lex principis, iubens hæreticorum libros esse eis auferendos & comburendos. Aliorum vero infidelium ritus, ex quibus nihil vtilitatis, aut veritatis speratur futurum, non sunt vllatenus tolerandi, nisi forte propter malum aliquod vitandum, qualis est reipub. Christianę turbatio, veluti cum est magna infidelium & hæreticorum multitudo, quæ sine turbatione resecari non potest.

Qui libri sunt Iudæis auferendi. & qui non.

Ex his omnibus liquidum est, quod neq; sinere malũ fieri, est secundum se malum, neq; prohibere alijs ne impediant malum fieri, secundum se malũ est, sicut & Christus pręcepit non solum vt sineremus zizania crescere, sed & prohibuit ne eradicarem9 illa propter triticum non conculcandũ. Vtiq; tamen est secundum se malum male facientibus auxilium præstare & fauere. Vnde lex Iustiniana concedens vsurarijs exercitium vsurarum, prohibensq; alijs ne vsurarios ipsos impediant ab vsurarũ exercitio, iusta esset & rationabilis, si neq; auxilio, aut fauore iuuaret vsurarios ad exigendũ vsuras, neq; daret eis actionem in iudicio contra recipientes sub vsura mutuũ, disponens etiam & cogens, quod tales debeãt vsuras soluere. Tametsi ęqui & iusti sint leges & canones disponentes & cogentes, vt hi qui receperunt mutuum sub vsura, seruẽt promissionẽ & iuramentum etiam in solutionib9 vsurarũ, quas iurarũt soluere. Et quia nõnullę leges Iustinianę permittẽtes vsuras sic concedũt vsurarijs vsura-

rum exercitium vt auxilium & fauorem præstent ipsis, ideo sunt iniquę & irrationabiles. Lex vero canonica concedens Iudęis obseruantiam suarum solennitatum, rituū, & ceremonialiū, prohibēsq; Christianis, ne molestēt, vel impediāt ipsos sic obseruātes ceremonias illas ex causa iā dicta, iusta ē & rationabilis, vt patet in cap. Qui sincera. 45. dist.

Obiectio.

Obiecerit forsitan quispiam, iniquæ sunt leges permittētes cultum idolorum prohibentesq; Christianis, ne idololatras ab huiuscemodi cultu aut sacrificio impediant. Vnde in nullo libro ciuilis iuris inuenitur vlla lex aut cōstitutio, aut de colendis idolis, aut de idololatris permittendis, et non prohibēdis, eo ꝙ catholici imperatores tales cōstitutiōes olim ab imperatoribus gentilibus ęditas non solum abstulerunt, imo & contrarium mandauerunt, vt patet in capitulo de paganis & sacrificijs, et templis eorum, videtur ergo a paritate ratiōis, lex canonica iniqua esse permittēs Iudęis ritus, & solennitates veteris legis, quibus obseruantijs procul dubio ipsi grauiter peccant. Respondeo consequentiam nō valere. Neq; enim sequitur ecclesiæ vtilitas ex permissione cultus idolorū, quæ sequitur ex permissione & tolerantia Iudęorum.

Mala uoluntate alterius mihi uti licet.

Quod si ex permissiōe tali speretur spiritualis necessitas, seu vtilitas ecclesiæ absque periculo maioris dispendij, iam non erit illicitum idololatriam permitere, et mandato aliquo ꝓhibere ne idololatrę tūc impediātur aut molestētur, nō sic tamen quin idololatris seu & sacrificanibus idolis, liceat, imo & præceptum sit Christiano resistere vsq; ad mortem, et martyrij passionē pręferti cū aliqd vtilitatis sperat̄ inde futurū. Quāuis aūt nō liceat alterū inducere ad actū aliquē illicitū, quē alias nō est paratus facere, vtiq; tn̄ mala voluntate alterius iam parati opus malum facere mihi licet vti ad vtilitatem, vel necessitatem, aut propriam, aut alienam. Sic licet mutuum ab vsurario petere & iuramentum fidelitatis a pagano & idololatra per falsos deos iuraturo exigere, pro obseruatione pacis seu promissi fœderis. Sic quoq; licet mihi res meas latronibus, & predonibus manifestare pro conseruatione vitæ. Illiciti vero sunt huiuscemodi actus in casibus, vbi nulla ex ipsis speratur vtilitas, nullaq;

sit ra

sit rationabilis causa. Proinde exigere iuramentum ab eo quem scio paratū esse iurare falsum, mihi regulariter non licet, quia communiter nulla inde vtilitas sequitur, quod si aliqua inde speretur vtilitas licet mihi, quemadmodum & iudici, vt seruetur in suo tribunali iuris ordo, licet exigere iuramentum ab alio etiā periuraturo, potestq; inde sequi bonū spirituale etiam ipsius periurantis. Plerumq; cōtingit, quod sic permissus cadere in grauissimum periurij peccatum, inde concipiat pœnitentię occasionem. Vnde exigens huiuscemodi actus, quos alter exercendo peccat, neq; consentit, neq; cōplacitum habet in alterius peccatum, sed consentit in actus, quos alter sine peccato potest licite facere, cuiusmodi sūt, mutuare, iuramētum seruandæ fidelitatis præstare, vitam mihi non adimere. Quotienscumq; autem peto ab altero aliquid quod ipse mihi sine peccato pręstare potest, non pecco etiam si nouero alterum id mihi non sine peccato præstiturum, pręsertim cum alter obligatur id pręstare. Proinde a parocho, qui obligatur mihi sacramenta ministrare, licite exigo sacramentum, non obstante quod nouerim verisimiliter ipsum paratum ministrare & tractare sacramenta indigne. Si vero peto aliqđ illicitū ab altero, qa ipse mihi sine peccato ministrare nō potest, iā consentio in peccatū eius, veluti si petam carnalem copulam ab ea, quę non potest esse vxor mea, vel si petam vt me iuuet ad occidendum, vel adulterandum, vel ad faciendum actum quempiam iure diuino prohibitum.

Iuramentum exigere ab eo quē scio falsum iuraturum.

¶ *Sequitur secundus huius partis articulus de consuetudine, an habeat uim legis in foro conscientiæ obligantis.*

Reliquum est iam paululum de consuetudine differere & considerare, an ipsa habeat vim iuris, seu legis in foro conscientiæ obligantis, quēadmodum indicat descriptio eius, qua dicitur. Consuetudo est ius quoddam moribus institutū, quod pro lege suscipitur. Quamuis autem mos & consuetudo idem significent, aliter tamen in descriptione accipitur mores, aliter consuetudo, quemadmodum & aliter accipitur mos, aliter moribus cum definitur. Mos est consuetudo longa de moribus tracta.

Mores sunt actus fræquentius reiterati. Consuetudo autem est ius illis actibus institutum. Verum hic præmittendum est, quod ius bifariam accipitur, Nunc pro lege, veluti cũ dicimus legem decalogi esse ius diuinum, & cę. Nunc pro dominio, veluti cum dicim⁹ aliquem habere ius in possessionẽ, vel in agrum. De hac posteriore acceptione nihil ad pręsens. Ius primo modo acceptum, generale nomen est, cuius species sunt, ius naturale, & gentium, ius diuinum, ius ciuile. Iuris naturalis & gentium sunt, quæ sunt constituta ratiõe naturali, habente locũ inter omnes homines, & ieccirco hæc nõ recipiunt mutationem ex variatione temporum, locorũ, aut ciuitatum. Ius ciuile, quod vnaquaque ciuitas vel prouincia sibi constituit, quatenus congruit qualitati temporis, loci, ciuitatis, quod & proinde mutabile est secundum variam conditionem temporum & locorum. Paulus iurisconsultus de acquirendo rerum dominio. Quarũdam rerũ, inqt, dominia acquirimus iure gentium, quod ratione naturali inter omnes homines peræque seruatur. Quarundam vero rerum dominia acquirimus iure ciuili, id est, iure proprio ciuitati nostrę. Et quia antiquum est ius gentium cum ipso humano genere proditum, opus est vt de hoc prius referamus. Omnia igitur animalia, quæ in terra, in mari, cœloque capiũtur, id est, ferę bestiæ, volucres, pisces capientium fiunt, quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur. Neque interest quoad feras bestias & volucres, vtrum in suo fundo quisque capiat, an in alieno. Plane qui in alienum fundum ingreditur venandi, aucupandiue gratia, potest a domino, si is pręuiderit, iure prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem eorum ceperimus, eousque nostrum esse intelligitur, donec nostra custodia coercetur, cum vero euaserit custodiam nostram, & in naturalem libertatem se receperit, nostrum esse desinit, & rursus occupantis fit, nisi tales sint bestiæ, quæ factæ sint mansuetę, quæ & mitti sic & reuerti solent.

Iuris diuisio.

Ius ciuile.

Quarũdã rerũ dominia acquirimus iure gentiũ, quarũdã uero iure ciuili,

Apium quoque, vt inquit Caius iurisconsultus, fera natura est, ideoque si in arbore nostra consederint, non magis nrę esse intelliguntur, quam volucres, quę in arbore nostra nidum fecerint. Itaque si alius eas concluserit, illius erunt. Pauonum

num & columbarum, & ceruorum, fęra natura est. Neq; refert quod ex consuetudine auolare, & reuolare solent. Nam & apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam.

In his autem animalibus, quę ex consuetudine ire & redire solent, talis regula comprobata est, vt eousq; nostra esse intelligantur, donec reuertendi consuetudinem non deseruerint. Gallinarum autem & anserum non est fera natura, & ideo si turbati adeo longe auolauerint, vt nesciamus vbi sint, nihilominus tamen in nostro dominio conseruantur, quamobrem & de causa furti tenebitur, qui quid eorum lucrandi animo apprehenderit. Item quę ab hostibus capiuntur iure gentium fiunt capientum, adeo etiam, vt liberi homīes in nostram seruitutem deducantur, qui tamen si euaserint potestatem hostium, recipiūt pristinam libertatem. Item quod per alluuium paulatim agro nostro flumen adiecerit, iure gẽtium acquiritur nobis. Res vero quæ in tempestate maris leuandę nauis causa eijciuntur, ipsius domini permanent, quia non eo animo eijciuntur, quo quis eas habere non velit, sed quo magis periculum maris effugiat. Quamobrem si qs eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit. Sic oues & porci, & pecora a lupis erepta, non eripiētis fiunt, sed in dominio manent eius, a quo sunt erepta. Hæ quoq; res, quæ traditione nostrę fiunt, iure gentium nobis acquirūtur. Nihil enim est tam conueniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam transferri in alium, ratam haberi, siue per se rem tradat, siue per alium, veluti procuratorē, & ideo quę ex donatione, vel consensu & contractu contrahentium, vt ex venditione vel emptione acquirimus, iure gentium nostra fiunt. Hæc & id genus alia multa habes .ff. de acquirendo re. dominio. Iure ciuili rerum dominium acquirim⁹, possessione, vsucapiōe. Vsucapio est acquisitio vel adiectio dominij per continuationem possessionis, secundum tempus lege definitum. Vsurpatio autem est interruptio vsucapionis .ff. de vsucapionibus. Vsucapio sic generaliter definita, & præscriptio non differunt. Alijs autem modis multis perduntur, & acquiruntur rerum dominia iure ciuili, veluti ex deli

Per alluuionem aliquid nostrum fit.

Consensu, contractu, donatione dominiū rerum acquirimus iure gentiū.

Iuirs ciuilis diuisio ni legem scriptā, & in consuetudinem, quae est ius non scriptum.

ex delicto, videlicet, cum in pœnam peccati quis bonis suis priuatur, & secundum leges ciuitatis mulctatur hac vel illa pœna, quæ sane leges per loca & ciuitates variantur.

Huius autem ciuilis iuris species duę sunt, ius videlicet scriptum, veluti constitutiones imperiales, sanctionesque canonicę. Ius non scriptum, & hoc est, quod hic vocatur consuetudo, quæ secundum eam significationem, de qua nunc loquimur, est ius quoddam moribus constitutum, quod pro lege suscipitur. Vnde sequitur, quod sicut leges humanæ, secū dum regiones diuersas & tempora variantur, Ita & consuetudines. Et sicut iniqua est humana lex, quę constituta est cō tra ius naturale aut diuinum, Ita & iniqua est consuetudo contra ius naturale aut diuinum custodita. Proinde volentibus leges positiuas & diuinas intelligere, an rectę sint ac æquę, oportet in præceptis naturalis iuris & diuini nō deuiare. Vnde non recte docuisse videtur Scotus in .4. & .15.q.3. tradens quod nulla lex positiua constituens hominem pro vllo crimine occidendum, iusta est, nisi in illis casibus statuat, in quibus deus hominem occidi iussit, veluti pro criminibus blasphemiæ, homicidij, & aliorum criminum secundum scripturam sacram morte puniendorum. Nam deus absolute ꝓhibuit, Non occides. Et ideo lex positiua non potest, inquit, esse iusta, disponens, quod nudus fur, qui non est inuasor, occidatur. Ex quo cōsequitur ꝙ cōsuetudo patrię, secundum quā fures suspenduntur pro simplici furto, esset tanq̄ iniqua, & contra ius diuinum abolenda. Addit pœna occisionis pro adulterio, quæ in veteri lege statuta erat a deo, reuocata est a Christo, iuxta illud Ioan.8. ad mulierem in adulterio deprehensam. Nemo te condēnauit mulier, neq; ego te condemnabo. Verum hanc sententiam Scoti esse a veritate deuiā hinc patet, quod iudicialia veteris legis desierunt habere vim obligandi per Christi euangelium. Præceptum autem decalogi, Non occides, interpretandum est secundum ipsum ius diuinum, quo dicitur. Insontem & iustum non occides.

Error Scoti de furibus non occidendis.

Maleficos autem non patieris viuere. Volentibus igitur scire, an consuetudo aliqua sit iusta vel iniusta, in primis oportet obseruare, ne actus in quibus talis cōsuetudo versatur, sit

natura

naturali aut diuino iure illiciti seu prohibiti. Paganos, infideles, & Iudęos in regnis Christianorum commorantes, si crimina commiserint in Christianos, morte aut supplicio digna, licitum est iudici Christiano occidere, punire, aut coercere vinculis, carceribus, & verberibus, secundum constitutiones, & leges decernentes, tales sic iudicandos esse & condemnandos. Hic iam si dixeris, Pagani, Iudęi, infideles, cum foris sint, non obligantur constitutionibus canonicis, aut legibus, aut sententijs iudicum Christianorũ, iuxta Pauli Apostoli sententiam, Quid mihi de his, quæ foris sunt iudicare. Respondeo antecedens falsum esse, neq; leges, aut consuetudines, quibus puniuntur Iudæorum crimina obuiant sententiæ Pauli. Loquitur nempe Apostolus de iudicio ad pœnam spiritualem, quæ solet per ecclesiasticum iudicem imponi, qualis est pœna excommunicationis, aut separationis a communione, & a perceptione sacramentorum, & a communione fidelium. Tales enim infideles, cum sint foris, amplius foras eijci non possunt. Vnde adiecit ibidem Apostolus, Eos qui foris sunt deus iudicabit. Tandem concludens, Auferte malum a vobismetipsis. Insuper & leges canonicæ non ligant eos, qui foris sunt, si contra solos agant canones obseruandos a Christianis, de sacramentis ecclesiasticis, & ritibus colendi Christum. Super his non iudicat de illis ecclesia. Ipsi enim illis constitutionibus canonicis, de obseruationibus huiuscemodi, veluti ieiuniorum, & festorum, & sacramentorum percipiendorum, non ligantur, & ideo canones irritantes matrimonium Christianorum propter gradus consanguinitatis aut affinitatis prohibitos, solo iure canonico non irritant matrimonia infidelium, paganorum, & Iudæorum, nisi & ipsi huiuscemodi canones, vel loco canonum, consuetudines pro legibus susceperint. Quo fit, vt coniuges infideles, qui sic contra canones contraxerunt conuersi ad fidem, permittuntur in matrimonijs contractis permanere, nisi & lege diuina aut consuetudine recepta apud illos matrimonia huiuscemodi censeantur etiam apud eos irrita.

Pagani, infideles, & Iudæi, an ligētur legib⁹ et cõsuetudinibus Christianorum.

Canones irritātes matrimoniũ Christianorũ nõ irritāt matrimoniũ paganorum.

Cæterum.

De consuetudinibus quibus recipiũtur temporalia pro ministerijs sacramentorum aut missis.

Cęterum multę & variæ sunt consuetudines in ecclesiasticis ministerijs de recipiendis temporalibus emolumẽtis, & stipendijs pro sacramentorum, ac spiritualium rerum ministerijs, vbi si cõsuetudo est ad actus diuino iure prohibitos iniqua est. Si vero ad actus licitos, nõ est consuetudo iniqua, q̃q̃ interdum contingat opus vere licitum, secundum consuetudinem, esse illicitum propter intentionem operãtis, nõ recte intelligentis iustitiam & æquitatem consuetudinis. Quemadmodum mihi non est licitum propter sustentationẽ vitæ, aut propter pecuniam celebrare missas, aut euangelizare propter pecuniã verbum dei, aut propter pecuniam exequias pro defunctis facere, aut sacramenta, vel beneficia ecclesiastica dispensare. Ita neq; mihi licitum est dare pecuniam vel sustẽtationem corporalem, alteri tanq̃ pretium, vel mercedem celebrationis, prędicationis, vel exequiarum, vel ministerij sacramentorum. Huiuscemodi enim opera solum sunt instituta ad effectum spiritualem obtinendum, neq; possunt alium habere finem. Ideo illa facere propter pecuniam, tanq̃ propter pretium, vel mercedem est iniuriam deo facere. Proinde iniquæ sunt omnes consuetudines pro legibus susceptę sic interpretatę, tanq̃ pro huiuscemodi spiritualib⁹ ministerijs sit pecunia quasi pretium aut merces, vel danda, vel recipienda. Quemadmodum autem licitum est ministro ecclesię huiuscemodi ministerijs spiritualibus occupato accipere pecuniam temporaliaq; emolumenta, tanq̃ stipendium vitę, id est, tanq̃ cibum & vestitum, aliaq; ipsi necessaria. Ita & iustæ, ac æquæ sunt consuetudines, quibus consuetum est, qnod populus det temporalia quædam emolumenta ministris ecclesię, tum enim emolumenta illa sunt tanq̃ debita quædam vite taxata per consuetudinem in stipendium vitę.

Propter pecuniam prædicare, vel missas celebrare.

Iure enim naturali, & diuino plebs obligatur suum pastorem alere, quemadmodum docet Christus Matthæi. 10. et Lucæ. 10. & Paulus primæ ad Corin. 9. Atq; ita hę consuetudines consonæ sunt doctrinę Christi & Apostolorum, Christus enim de huiuscemodi ministerijs agens. Dignus est, inquit, operarius mercede sua. Et vt intelligeremus hanc mercedem esse accipiendam, tanq̃ cibum & alimentum vitę nõ

Iure naturali et diuino plebs obligatur pastori ad stipendium vitæ.

tanq̃

tanquam pretium & mercedem ,propter quam verbi dei prædicator possit licite euangelizare. Apud Matthæum egimus. Dignus est operarius cibo suo. Item Paulus primę ad Corin.9.cum de euangelizantibus verbum dei ageret, dicit. Quis militet suis stipendijs vnq̃, non hoc intelligit de stipendijs,quæ sunt tanq̃ pretia & mercedes pro euangelij prædicatione accipienda,quẽadmodum is qui fodit in corporali vinea accipit stipẽdium,tanq̃ pretium operarum, Alioqui Paulus dixisset contra seipsum docentem prędicandũ esse ad lucrifaciendũ fratres Christo domino,& cõtra doctrinam Christi docentis, Gratis accepistis, gratis date. Intelligit ergo Paulus hoc de stipendijs sustentationis vitæ,id est, de cibo & vestitu, alijsq; necessarijs, quamobrem & postea subdit. Dominus ordinauit his qui euãgelium annunciant de euangelio viuere. Vnde aduertere oportet aliud esse stipendium vitæ,aliud stipendium operarum. Stipendiũ vitæ,neq; accipitur neq̃ datur ex pacto aut ex conuentione,vt pretium pro laboribus seu operis impensis , sed mendicis vel amicis, aut alijs gratis datur , his præcipue,qui sunt de republica bene meriti , qui videlicet pro republica militarunt intuitu non temporalis mercedis,sed salutis & communis boni ipsius. Stips, a quo stipẽdiũ appellatur apud antiquos non solum erat merces militibus mercenarijs retribuenda intuitu mercedis laborantibus , sed erat etiam pecunia vel mẽdicis gratis eroganda, vel in ęrariũ seponenda ad dispensandum his ,qui ingenue, liberaliter,& gratis pro salute reipub. essent militaturi ,etiam se morti exponentes.

Aliud accipere aliquid tanq̃ stipendium vitæ, Aliud accipere illud tanq̃ stipendium pro operis & laboribus.

Verum & hic sciendum , quod in huiuscemodi spiritualibus ministerijs,aliud est sacerdotem ministrare sacramenta pro mercede vel pecunia,Aliud vero est illũ locare operas suas pro mercede.Operas vel labores dico, non quę sunt vel in ipsi⁹ missæ celebratiõe,vel in actu baptizãdi aut euangelium prædicandi & cæ. Huiuscemodi enim actiones sunt partes sacramentorum, neq̃ in se sunt actiones vtiles nisi ratione solius spiritualis effectus annexi , qui non potest vllo pretio ęstimari aut vendi,sed operas & labores dico actiones antecedẽtes, comitantes , & dependen-

tes, ad quas ipse personam suã potest pro mercede obligare, veluti sunt, in loco residere, & ad ecclesiam ire, & suam pręsenciam toties exhibere, neq; sese absentem pręstare. Vnde obligatio, qua sese ex libero seruum ad hęc faciẽdum facit, est pretio æstimabilis. Ipsi insuper labores & operę pretio sũt ęstimabiles. Ideo ad hęc pręstanda potest operas & actiones suas locare pro mercede. Porro aliud est sese ciuiliter ꝑ mercede obligare ad sacramenta toto die dispensanda, vel ad verbũ dei prædicandum singulis diebus in septimana tota, aliud est tota die sacramenta pro mercede ministrare, aut tota septimana prædicare pro mercede. Nam in priori sensu potest quis tota die sacramenta gratis ministrare & prędicare ꝑ salute animarum. In posteriori autem nõ potest gratis facere dum pro mercede facit. Ex quibus consequens, quod etiam in his spiritualibus ministerijs licitũ est hęc tẽporalia emolumenta dare & accipere non solum vt stipendium vitæ, sed etiam vt pretium & mercedem operarum, & laborũ locatorũ ex cõuentione & pacto ad certũ, aut diurnũ, aut annuũ denariũ. Atq; ita ex his omnibus ẽ manifestum, licitas esse cõsuetudines, quibus in ministerijs ecclesiasticis gratis & liberaliter exhibendis solẽt sacerdotes operas suas & labores locare, & vendere consueuerunt. Vnde ex dispositione iuris diuini populus veteris legis duplici fine obligabat̃ sacerdotibus & leuiticis dare decimas, vno quidem modo pro sustentatione vitę ipsorum, quemadmodum pauperi damus eleemosynam gratis ad sustentatiõem vitę eius, sic dicit deus ad populum Israhel, Omnem decimam inferte in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Secundo populus obligabat̃ decimas & oblationes dare tanq̃ pretia, & stipendia ministerijs, operis, ac laboribus sacerdotum debita, & ad illũ sensum dicit deus filijs leui, Dedi omnem decimam pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo federis. Vnde generale concilium in cap. Ad Apostolicã de Simonia sic habet, Super mortuorum exequijs ac benedictionibus nubentiũ similibusq; spiritualibus rebus, exactiones fieri ꝓhibemus, pias aũt cõsuetudines obseruari præcipimus, statuentes, vt libere conferantur ecclesiastica sacramenta, sed

Quõ licet uẽdere uel locare opus ꝑ mercede ad ministrandũ spiritualia

ta, sed per episcopum loci veritate cognita compescũtur laici, qui malitiose nituntur immutare laudabilem consuetudinẽ, quæ pia deuotione erga ecclesiam fuit introducta. Vnde dicunt canonistæ si exactio pręcedens dedit causam consuetudini tunc non valet consuetudo qua datur aut recipitur aliquid pro spirituali, & secundum intellectum hunc intelligitũ textus in ca. cum in ecclesia de Simonia. Si vero exactio pręcedens non dedit causã consuetudini sed liberalitas, & deuotio populi, tum valet consuetudo. Demum ex superioribus est manifestum quod ministros ecclesię accipere alimoniam vitę ab his quibus euangelizãt spiritualiaq; ministrãt non sit mendicitatis, sed potestatis, & debitæ mercedis propter ordinationẽ Christi ordinãtis, vt q euãgeliũ annũciant, potestatẽ, & ius habeãt viuẽdi de euãgelio, veruntñ nõ ideo debẽt ecclesię ministri euãgelizare, vt vl' mãducẽt, vl' habeãt victũ & vestitũ huic vitę necessariũ, sed ideo debẽt mãducare, vt valeãt euãgelizare. Nã si ꝑpterea euãgelizãt, vt mãducẽt vilius hñt euãgeliũ ꝙ cibũ. Licitũ qdẽ ẽ, vt qui euãgeliũ annũciãt de euãgelio viuãt .i. de euãgelio habeãt vitę suę alimoniã, sed tñ nõ ꝑpter huiusçemodi alimoniã, neq; propter tẽporalia huic vitæ necessaria, licitum est euangelizare, aut ministrare spiritualia. Consuetudo autem exigendi aliquod temporale a recipiendis in possessionem prębendę, vel beneficij ecclesiastici, an sit licita, an illicita contra ius diuinum, disputãt doctores in ca. Iacob⁹ de Simonia. Mihi videt̃ ex fructibus prębendæ recipiendis aliquid exigere aut dare in fauorem diuini cultus, non esse illicitũ. Deinde exigere aut dare temporale, pro hoc vt nouiter receptus acquirat ius ad vitam suam vtendi communibus bonis per collegium canonicorum ordinatis pro ornamentis, cappis. Postremum neq; illicitum videtur exigere aliquid reponendum in ærariũ publicum, vt particeps efficiatur eorũ, quæ in ærario illo reseruantur pro defensione iurium. Exigere autem vel dare aliquid temporale pro ipsa admissione nuda ad possessionẽ, vel ad ministerium spirituale & ecclesiasticum, & ita indirecte impedire receptionem fructuum prorsus videtur Simoniacum. Neq; valet consuetudo recipiendi tpalia hoc pacto.

Ministros ecclesiæ accipere tẽporalia, nõ ẽ mendicitatis.

Deinde consuetudinem habere vim legis irritantis aut approbantis, liquidum est. Nam interdum propter solam patriæ consuetudinē contractus nuptialis, qui secundum certū cōsanguinitatis aut affinitatis gradū iure diuino non prohibitum in vno loco est licitus, in alio loco est incestus, consuetudine contractum illum nuptialem irritante. Item occupatio bonorum a filio post mortem patris, quę in vno loco ē vera successio, est in alio loco furtiua, & illicita vsurpatio, obstante loci consuetudine. In vno loco filius primogenitus iure cōsuetudinis, totum occupat patrimonium. In alio autem loco, patrimonium ęqualiter inter filios est diuidendum.

Sola cōsuetudo patriæ irritās contractum, aut dominii trāslationē nasci facit actū aliquē esse incestū aut furtum qui alioqui esset licitus.

In huiuscemodi ergo rebus, si quis adeo est contētiosus, vt contra consuetudinem suę patrię, clādestine surripiat a fratre ea, quę sibi secundum consuetudinem alterius patriæ debita essent, nemo est qui dubitat, quin ille peccauerit furti crimine. Patet itaq; consuetudinem habere vim legis, de hoc sic loquitur Augustinus.15.de ciuit.dei, cap.16. Si iniquum est auiditate possidendi, transgredi limitem agrorum, q̄to iniquius est libidine concūbendi subuertere limitem morum, hoc est, consuetudinem. Vnde consuetudo potest personas alioqui habiles ad contrahendū facere inhabiles, & impedire ne vllum vinculum matrimonij ex cōtractu oriatur, vt patet in filijs duorum compatrum, per quorum neutrum deuentū est ad cognationem spiritualem. Atq; ita vbi cōsuetudo pro lege suscepta est, vt non contraheretur in quinto consanguinitatis gradu, non tenet matrimonium, sic contra consuetudinem loci contractum. Iam si roges, an valeat consuetudo contrahendi matrimonium contra canones, vtpote si consuetū sit contrahere in gradibus cōsanguinitatis & affinitatis prohibitis, non lege diuina, sed sola lege canonica. Et videtur valere consuetudo, nam vt ex superioribus patet, cōsuetudo vincit legem. Respondeo consuetudinem illam non valere, nisi papa tacite vel expresse, consuetudinē approbante. Neq; enim ad abrogandam legem papalem pro spiritualibus rebus ęditam, præsertim irritantem contractum, sufficit consensus populi, quamuis sufficiat consensus totius populi contra leges secularis potestatis, pręsertim

vbi po

vbi potestas sæcularis a populo est instituta. Deinde & po-
populus iuscondendi leges cōtra leges imperiales habet ab ipso imperatore. l. Oēs populi. ff. de iustitia & iure, & ideo possunt introducere consuetudinem contra leges sæculares, non sic contra ius canonicum institutum a potestate spirituali, quę nō potest in laicos cadere. Et hinc iam patēt rationes iusticiæ & æquitatis in iuribus, & cōsuetudinibus multiplicabilib⁹ in singulis prouincijs aut regnis, aut ciuitatibus contra dispositionem imperialium legum.

Reliquum est iam considerare qua ratione consuetudo habeat vim legis, & quonam pacto consuetudo legem vincat. Nā ex hoc quod quis annis multis facit vel dat aliquid alteri liberaliter, veluti recipiens illum annis singulis in hospitium, vel vadens ad molendinum illius, vel ex eo qđ parochiani liberaliter dant pastori parocho octauam partē frumēti, aut bladi, cum solū teneantur decimam, aut vndecimā dare, non introducitur obligatio. Videtur igitur quod consuetudo certis diebus ieiunandi aut celebrandi festum quoduis introducta ex sola deuotione populi sine intentiōe sese obligandi nō habeat vim legis obligātis. Pro his igiť intelligendis consideranda sunt aliqua. Primum sciendum est qđ cōsuetudinē habere vim legis, indicat descriptio cōsuetudinis, quę secūdum eā significationē, de qua nūc loqmur, ē ius quoddā moribus institutū, quod ꝓ lege suscipiť, rationē autem quare habeat vim legis assignauit imperator. Consuetudo iudicio & cōsensu populi pro lege inquit suscepta, vim habet legis. Nam cum ipsę leges nulla alia ex causa nos teneant, q̃ quod iudicio populi pro legibus susceptæ sunt, merito & ea quæ sine vllo scripto populus probauit, ab omnib⁹ tenenda sunt. Neq; enim interest an suffragio seu consensu populus suam voluntatem declaret, an rebus ipsis & factis. Et ideo leges non solo consensu legislatoris, sed etiam tacito cōsensu totius populi per dissuetudinem abrogantur, quamobrem & consuetudo est optima legum interpres. Habes hæc omnia. ff. de legibus, & senatuscōsultis.

Consuetudo cur habet vim legis.

Secundo hic sciendum est, quod multitudo, in qua consuetudo introducitur, duplicis potest esse conditionis: Aut

Gemina multitudo

enim libera est multitudo, quę potest sibi legem facere, & tūc totius multitudinis consensus, quem consuetudo manifestat ad aliquid obseruandum plus valet, quam autoritas principis, q. non habet autoritatē condendi legē, nisi in q̄tum gerit persona multitudinis. In tali enim multitudine superior potestas pendet ex consensu & electione solius multitudinis, in qua licet non singulæ personæ possunt legem condere, vtique tamē tota et vniuersa multitudo, quę intelligit esse maior & grauior pars populi, vtens tali consuetudine, siquidem & illa, si contineat duas partes populi, supra tertiam habet cōsensum habilem ad faciendum legem scriptam. Vnde pueri, fatui, & mulieres non computantur in numero. Si uero multitudo non habeat potestatem liberam sibi legem condendi, vel legem a superiore positam remouendi, tum consuetudo populi obtinet vim legis, in quantum ipsa toleratur per principē, aut per alios ad quos pertinet multitudini legem imponere. Ex hoc enim quod scienter tolerant, videntur approbare quod consuetudo faciendum indicat. Vide super his Thomā pri. secundę. q. 96. articulo tertio. Tertio ad intelligēdum quonam pacto consuetudo vincit legem, consideranda est sententia iurisconsulti. Consuetudo, inquit, & ratio quæ consuetudinem suasit seruanda est, quæ si sit generalis, quā princeps scit & tolerat, legem tollit. Consuetudo vero specialis, non adeo est valida, vt legem generaliter, aut rationem legis generaliter vincat, Codice, Quę sit longa cōsuetudo, lege. 2. Quod si oppositū legis seu cōsuetudo cōtra legē esset talē, particulari loco vel ciuitati magis vtilis quam lex ipsa, iā consuetudo illa particularis particulariter legem vinceret, vendicaretque sibi ius in loco illo, quamuis & hoc non sit proprie vincere legem. Nam si proposita fuisset legislatori vtilitas illa particularis, fecisset exceptionem a sua lege quantum ad locum illum. Atque ita consuetudo potest abrogare legem humanam, & etiam positiuum ecclesiæ præceptum, vtpote præceptum de certis diebus festiuitatis, aut ieiuniorum celebrandis, nisi talia fuerint, quæ videntur quasi esse diuini iuris, & originem habere ex ordinatione Apostolorum, quales sunt dies dominici & festiuitates maiores alijs, dies paschę, ascēsionis, pētecostes & id genus festiuitatis cęterę, quarū celebratiōes sūt antiquissimæ

Cōsuetudo duplex generalis & specialis.

mę iã ĩde ab Apl'orum tpibus p vniuersã ecclesiã obseruatę.

Quarto & hic sciendum est quod non semper mutanda est lex humana, quando aliquid in se magis bonum occurrit, habet enim ipsa mutatio legis iam in consuetudinẽ versæ in se detrimentũ quoddam salutis communis, in quantũ lex noua contra legem consuetam instituta iam sua nouitate turbat populum & ad grauiora magis, vel ad minus cõgrua saluti, videtur obligare, & ideo lex humana in tantum recte mutatur in quantum per eius mutationem communi vtilitati prouidetur, ita quod ex altera parte tantum recompensetur communi bono reipublicæ, quantum ex mutatione legis vtilitati eiusdem reipublicæ detrahitur, veluti cum videtur quod ex noua lege statuenda tandem sit emersura magna euidẽsq; vtilitas aut necessitas, lex autem consueta parum admodum vtilitatis videtur habere aut esse incipit dispendiosa multis. Et ideo in rebus nouis cõstituẽdis euidens, vt inqt iuriscõsultus, debet esse vtilitas vt recedatur ab eo iure, quod diu visum est ęquum esse. Quinto considerandum est, quod lex humana bifariam est mutabilis, aut videlicet propter imperfectionem legis, aut propter mutationem communitatis cui lex imponitur. Imperfectio humanæ legis cõtingit quod primum legũ inuentores intendentes inuenire aliquid reipublicę vtile, non valentes omnia ex seipsis cõsiderare, instituerunt quędam statuta imperfecta, in multis deficientia, quę successores longis experimentis gubernandi rem publicam magis facti oculati mutauerũt, instituentes talia quæ in paucioribus possẽt deficere a communi vtilitate. Propter mutationẽ itẽ cõmunitatis plerũq; lex est mutãda quatenus cõmunitati aliter atq; aliter dispositę aliæ atq; cõgruunt leges, quemadmodũ supra patuit, & in sequentib⁹ latius erit manifestũ, veluti cõis populus si sit bñ morigeratus, cõisq; vtilitatis diligẽtissimus custos, vtilis ẽ ei lex statuẽs facultatẽ eligẽdi magistratũ esse apud cõiem populũ. Quod si paulatim popul⁹ iste prauis morib⁹ assuescat, habẽsq; uenale suffragiũ, cõmittat magistratũ p quẽ resp. ẽ gubernãda sceleratis, atq; flagitiosis hoĩb⁹ recte tollitur populo talis potestas, & sublata lege illa recte cõstituĩt noua, qua potestas eligẽdi magistratũ ad paucorum hominum bonorum redeat arbitriũ, quemadmodum declarat Aug. in prĩ. lib. de libero arbitrio.

Sentẽtia iurisconsulti notabilis.

Lex humana bifariam.

stes, &

Quibus rationibus cōsuetudo nunc legē, nunc uero lex cōsuetudinē uincat.

Sexto ex his ad intelligendum, quibus rationibus nūc lex vincat consuetudinem, nunc autem consuetudo legem, operę pretium est considerare, quod consuetudo plerumq; ex consideratione vnius æquitatis & rationis est vtilis, lex autem illi cōtraria ex alia cōsideratiōe, alioque respectu etiam videtur vtilis, atq; ita fit vt plerumq; contrariæ videantur positiuæ leges duę, quarum vtraq; suo respectu est vtilis, quibus fit, vt interdum consuetudo vincat & abroget legem cōtrariam, interdū uero lex vincat, & tollat contrariā cōsuetudinem, quod vtiliter & cum lucro vtilitatis reipublicæ fit, si habeatur consideratio ad vtilitatē præponderandam loco, tēpori, & cōditioni reipublicę magis congruentē. Vñ cōsequēs est consuetudinem contra legem posse esse sine peccato introductam, veluti cum homines non seruantes legem inceperunt primitus pręter legem agere in casibus, quibus lex eos non obligat propterea, quod deficiebat ratio propter quā lex erat instituta, quę si mãsisset, vtiq; lex consuetudinē vincere potius, ac tollere debuit, nisi forte propter hoc solum lex fuerit facta inutilis, quia nō est cōsuetudini patrię congrua, quæ erat vna de cōditionibus legis, difficulter enim, & nō sine detrimento reipublicæ est consuetudinem multitudinis remouere per accessum nouę legis, quæ plęrumq; sua nouitate plus turbat, plusq; dispendij q̃ boni in repub. adfert. Vbi ergo sacrosancti canones per non vsum in dissuetudinē abierunt, successores possunt existimare, quod prędecessores ex iusta ratione illos non seruauerint. Verum donemus consuetudinem contra legem & canonem non esse introductam ex iusta causa, sed ex illicitis actibus, non tamen inde sequit̃, consuetudinem illam non potuisse legem abrogare. Nam q̃uis lex in se magis esset vtilis reipub. nondum habenti contrariam consuetudinem, non tamen est magis vtilis reipub. assuetę in contraria consuetudine. Atq; ita lex, quæ plærumq; in se magis foret ecclesię expediens, fit inutilis ecclesiæ, aut reip. sic dispositæ, hadenti videlicet consuetudinē illi legi prorsus dissonam. Tum enim lex, q̃tumlibet in se sit vtilis, sic tamen contra consuetudinem constituta, aut constituenda, sicuti iam diximus, sua nouitate plus turbans, plusq;

Ex illicitis actib⁹ frequenter reiteratis fit consuetudo

detri-

detrimenti, q̄ vtilitatis sua promulgatione adferens, non videtur esse rationabilis, & idcirco non rationabiliter potest moderator reipblicæ illam populo imponere. Ex his itaq; liquidum est consideranti, propter quid interdum iustę leges, sanctiōesq; canonicæ ratiōabiliter olim institutę, sint sublatæ seu abrogatę per non vsum, aut per leges seu consuetudines aliter disponentes. Olim apud Lacedęmonios, sicuti recitat Aug. in primo lib. de libero arbitrio iuxta legem & consuetudinem, potestas eligendi magistratum erat apud populum, quę sane lex bona erat populo sic disposito, id est, bene morigerato, verum postmodū populo deprauato, reducta est potestas eligendi magistratum ad paucorum hominū suffragium. Ad planius aūt intelligendum vires legum & consuetudinum, quibus homines assequūtur facultatem seu ius eligēdi supiorē potestatē siue sęcularē, siue ecclesiasticā.

De legibus & consuetudinib⁹, quib⁹ hoēs assequuti sunt vel assequuntur ius eligēdi superiorem potestatē, siue ecclesiasticam siue sæcularem.

Consideratio .7.

» Considerandum est .7. quod consuetudo seu lex in regno
» aliquo libero. i. nō subiecto supiori potestati decernens regē
» ac principē p electionē esse constituendū, in se magis est vti
» lis, magisq; est naturalis, q̄ lex vel consuetudo, secundū quā
» rex aut princeps constituitur ex iure successionis. Verum quia contingit magnum esse periculum in suffragijs hominum eligentium, quibus plęrumq; non est pro salute reipu. cura, Ideo lex vel consuetudo disponens principis aut regis constitutionem fieri iure successionis potest esse reipub. sic
» dispositę magis vtilis. Constitutiones enim & consue
» tudines super huiuscemodi rebus, sunt partes iuris ciuilis,
» quod variabile est secundum conditionem temporum, loco
» rum, & communitatum. Vnde & in communitate, quę non est subiecta superiori potestati, Ius seu facultas eligēdi regē aut sęcularem principem, naturali quadam ęquitate spectat ad totam communitatem illam cui ille est præficiendus, sed ad vitandum confusionem & turbationē in electione expedit plærumq; potestatem hanc electiuam residere apud paucorum hominum arbitrium, in quibus sit totius communitatis consensus. Insuper ex naturali communis iuris æquita
» te, potestas designandi, eligendi, seu instituendi ecclesiasticū
» prælatum, pertinet ad eum, cui ecclesia seu communitas sub-

iecta est. Cum igitur omnis ecclesia ex iure diuino subiecta sit papæ, a quo et omnis ecclesiastica potestas in alio deriuat̃, sequitur institutionem hominis in ecclesiasticam potestatẽ ad papam pertinere. Et quia negotium hoc super vniuersum orbem Christianum in omnibus singularibus & particularibus ecclesijs est supra vires papæ, rationi congruum ẽ vt ipse hãc potestatem eligendi et constituendi deleget & cõmittat prout ęquitas & ratio suggerente charitate diuini spiritus iudicabit. Et quia in vnaquaq; diocesi episcopi officiũ est curam salutis gerere super vniuersum gregem suę diocesis, congruum est vt ipse episcopus sub papa habeat potestatem eligendi & instituendi pastores in ecclesijs singulis suæ diocesis. Sic apostolus Paulus iussit Timotheo episcopo vt constitueret per loca, & ciuitates, presbyteros, qui gregem Christi pascerent. Verum quicquid iurisdictionis hac in re episcopus facit, hoc facit, tanq; ex commissione papę, a quo tota potestas iurisdictionis in episcopo pendet et deriuatur. Sic potestas eligendi decanum, qui pręficiatur collegio canonicorũ residet apud ipsũ collegiũ subiectũ tñ iurisdictioni papæ, & ideo facultas hæc eligendi ita est in collegio vt tamen papa possit eidem collegio præficere decanum absque canonicorum electione, prout sibi visum fuerit eidem collegio expedire. Pari forma dicendum est de potestate eligendi episcopum, qui ex constitutione papæ residet apud collegiũ canonicorũ ecclesię cathedralis, in quo & cõsensus est papę. Sic & in alijs naturali æquitati cõgruit, vt ius eligendi prælatum ecclesiasticum pertineat ad eos, quibus eligendus ille est præficiendus. Et quia hoc secũdum conditionem temporum, & locorum papæ visum fuit naturali æquitati cõgruere pro vtilitate ecclesiæ canones edit hoc statuentes, quorum finis est, vt eligatur idoneus, id est, talis qui sit vtilis ecclesię Christi, Verum quia plerumq; hi, quibus præficiendus est prælatus sunt magna ex parte, aut deprauati aut non recti iudicij, aut tam multi numero, vt non facile in vnum valeant conuenire, iccirco est constitutio illa, quæ primum ex vna æquitate visa est rationabilis esse & vtilis ecclesiæ, non debet haberi tanquam sit im-

Potestas eligendi prælatũ est apud collegium.

mu-

immutabilis, & inuariabilis. Quibus fit vt constitutiones huiuscemodi & consuetudines decernentes facultatem eligendi præpositum aut præsulem seu superiorem potestatē pertinere ad aliquem, vel aliquos sint positiui iuris & non iuris naturalis aut diuini, neq; iuris gētium quod manet inuariabile semper & immutabile in omni loco & gente. Et hinc iā ortę sunt in potestate electiua, actuum distinctiones, videlicet pręsentationis, nominationis, electionis, institutionis & confirmationis, sed omnia sub papali sunt potestate, quamobrem & ipsius est nominatum, aut electum confirmare, aut si videatur ecclesię inutilis neq; confirmare, neq; consecrare. Et hinc insuper consideranda est ecclesiasticarum iurisdictionum ordo, atq; distinctio. Quædam est iurisdictio ordinaria, & hæc est gemina, quædam prima & plenaria, qualis est in solo papa iure diuino. Alia ordinaria sub papa, qualis est in patriarchis, primatibus, archiepiscopis, & episcopis Quædam vero est iurisdictio legati, quędam est delegati. Verum omnis iurisdictiōis species est sub potestate papæ ab illaque quoddamodo pendet, sed diuersimode. Nā potestas iurisdictionis ecclesiasticę ordinarię, qualis est in episcopis per electiōem canonicorum ecclesię cathedralis, nō solummodo a papa deriuatur, sed & pendet ab ipso, sed non perinde atq; effectus naturalis pendet a sua causa assidue cōseruante. Alioqui papa mortuo periret in episcopis & archiepiscopis omnis ecclesiastica iurisdictio, quod falsum est, sed est sicut effectus particularis a causa voluntaria auferribilis, in se tamen manens donec ipsam habens ea priuetur a superiore potestate, et ideo potestas hęc est reuocabilis ex plenitudine papalis potestatis, prout ratio suggerit ęquitatis. Aliud vero esse videtur de potestate iuridisctionis in legato delegato, aut subdelegato, qui videtur perire per mortem papę, quia mortuo mandatore expirat mandatum, nisi ex huiuscemodi iurisdictione causa aliqua particularis fuerit per citationem aut litis contestationem inchoata. Potestas vero iurisdictionis papalis, quæ fundatur Mat. 16. & Ioannis vltimo per legitimā electionē factā a collegio cardinaliū in certā personā determinata nō sic pēdet ab ipsis cardinalib⁹ eligētibus, neq; sic ē ex ptāte ecclesię aut cardinaliū eligentiū reuocabilis,

Potestas iurisdictionis papæ non est a cardinalibus.

quia potestatem hanc non accipit papa a collegio cardinaliū, neque ab ecclesia, sed a domino deo. Neq; enim papa in potestate iurisdictionis subiectus est ipsi collegio cardinalium, perinde atq; prelatus quisq; ecclesiasticus subiectus est papę, sed econtrario collegium cardinalium, simul & ipsum concilium subiectum est papæ. Atq; ita ipse papa dum eligitur, neq; ab ecclesia, neq; a concilio vllam accepit potestatem.

Papa nō accipit a cardinalibus papalem potestatem.

Proinde & canones, quibus significari videtur a cōcilijs vel patribus esse constitutum, vt solus papa habeat autoritatem congregandi concilia, & autoritatem a qua non liceat appellare, & ad quam omnibus de toto mundo appellare sit licitū, & potestatem illam nulli subiectam esse, a nemine iudicandam, omnibus potestatibus superiorem, sunt interpretandi, quod concilia & patres declarauerunt papam talem habere potestatem a Christo, non quod ab ipsis canonicis legibus, aut concilijs potestatem iurisdictionis ampliorem acceperit, ꝙ Christus dederit. Cæterum iam de potestate eligendi papam disseramus, an videlicet facultas hæc eligendi sit in aliquo, vel in aliquibus ex dispositione iuris naturalis & diuini, an potius ex consuetudine, vel constitutione legis humanæ. Considerandum est octauo, naturalis iuris esse quod is qui collegio alicui vel communitati est præficiendus ad illam dirigendam & gubernandam, non inuitum aut coactum, sed spontaneum habeat & voluntarium illius communitatis consensum, nisi vel potestas quę dominium habet cōmunitatis illius, aliter ordinauerit, vel communitas illa ius suum eligendi ex causa rationabili in alium vel alios transtulerint. Neq; enim æquum esset & rationi congruum, quod aliquis detur eis inuitis, episcopus aut prælatus. Cum ergo papa eligendus, sit pręficiendus clero Romano, apud quē in spiritualibus dirigendis residet ipsius populi consensus, consequens est potestatem eligendi Romanę ecclesiæ episcopum, ex iure quodam seu æquitate naturali, pertinere ad Romanum clerum, vel ad illum aut illos, in quem vel in quos hoc ius Romani transtulerint. Si ergo quispiam roget, vbi ordinauerit Christus, quod Romani haberent ius eligendi summum pontificem. Respondeo.

Potestas eligēdi papā in clero Romano ex naturali iure

Hoc

Hoc ordinauit quando præfecit Petrum pontificem, & pastorem vniuersalis ecclesiæ, dans ei potestatem eligendi sibi cathedram in vrbe Roma, vt ipse esset episcopus omnibus credẽtibus, ordinaretq; presbyteros & episcopos: Neq; rationi congruebat facultatem hanc eligendi pertinere ad totum clerum totius ecclesię per vniuersum orbem, eo quod difficile esset sede vacante totum clerum ad eligendum pontificem conuenire & propter turbatiões & pericula non conuenit potestatem hanc electiuam sitam esse non in tanta multitudine, sed in suffragijs paucorum, quibus cura est de cõmuni ecclesię bono. Atq; sic Romanus clerus potestatem hanc eligendi habet ex æquitate iuris naturalis & ex consensu vero vel interpretatiuo totius cleri. Et quia in spiritualibus negotijs dirigendis consensus populi est in clero, consequens est hanc potestatem electiuam ex ęquitate quadam naturalis iuris pertinere ad Romanum clerum.

Atq; ita cardinales habent ius illud eligendi ex speciali priuilegio, & consensu Romani cleri.

Sic ergo nunc sede papali vacante, potestas eligendi papam, pertinet ad collegium cardinalium Romanæ ecclesię, & id quidem non ex dispositione diuini iuris sic disponentis & pręcipientis, sed ex consensu Romani cleri constitutione summi pontificis approbata & sacrosancti concilij autoritate & longa consuetudine, quę indicat consensum totius ecclesiæ consentientis, vt collegium illud habeat hanc eligendi potestatem, atq; ita potestas eligendi papam, residet in collegio cardinalium, propterea quod in illo residet consensus totius ecclesię canonicis institutiõibus sic disponentibus, quibus & totus clerus cum populo habet obedire atq; consentire in illas, nimirum æditas a papa, qui vna cum sacro concilio cõstituere potest modum eligendi futurum successorem, suadẽte id ęquitate naturali & vrgente magna vtilitate ecclesiæ, cui ad vitandum in electione confusionem & turbationem, expediebat facultatem hanc eligẽdi in paucorum hominum arbitrio atq; suffragijs cõstitutam esse. Vide sup hoc canonẽ In noĩe domini. 23. dist. & decretalẽ, Licet vitãda, de elect. et in Clemẽt. Ne Romani de elect. Quodq; aũt papa posset vna *Cardinales possũt potestate eligendi priuari.*

cum cõ-

cū concilio hanc eligēdi potestatē a cardinalibus tollere, & illam transferre ad vniuersalis ecclesię conciliū, aut ad totius ecclesię Romanæ clerum, non videtur tamen conciliū (mortuo papa) posse potestatem illā ad nutū & absq; causa, cardinalibus inuitis adimere, conciliū nēpe ē inferius papa, a q̄ collegium cardinalium accepit potestatē illam eligēdi. Inferior autē nō potest, neq; legem superioris tollere, neq; auferre potestatem a superiore acceptam, nisi ex electione cardinaliū esset turbatio boni cōis, & toti⁹ ordinis vniuersalis ecclesię, q̄ casu cōcilium vniuersale posset priuare Cardinales potestate eligendi, aut saltem eos cogere vt cedant, atq; renuncient illi potestati papam eligendi. Dinde & constitutio papę dans cardinalibus hanc potestatem eligendi ciuiliter est interpretanda, vt intelligatur ędita nō in destructionem, sed in ecclesiæ ędificatiōem, quemadmodū & alię eiusdē papę cōstitutiōes.

Et hinc iam ortę sunt super huiuscemodi electionibus diuersi canones, diuersęq; secūdū tpa variaq; loca cōsuetudies, quibus papę & totius cleri cōsensus ad eligendū ecclesię papam, nunc in multis, nūc in paucioribus, nunc etiam in vno, fuerat constitutus. Nam aliquando electiones pontificū Romanorum factę sunt a Romano clero simul & populo, vt patet ex decretis quibusdam recitatis, 63. distin. Aliquando etiam sęculares principes, vt imperator & alij eligebant Romanum pontificem, 63. dist. Adrianus, vbi ex ecclesiastica historia recitatur, quod Adrianus illius nominis papa primus cum vniuersa synodo. 153. episcoporum, religiosorum & abbatum tradiderit Carolo Magno ius seu potestatem eligędi pontificem & ordinandi Apostolicam sedem, & quod dignitatem quoq; patritiatus ei concesserit, & insuper quod archiepiscopos & episcopos per singulas prouincias ab eo inuestituram accipere diffinierit, vt nisi a rege laudaretur & inuestiretur episcop⁹ a nemine consecraretur. Insuper & diffinit, vt quicumq; contra hoc decretum ageret, anathemate innodatus esset, & nisi resipisceret, bona eius publicari præcepit, & hoc ipsum priuilegium in personam Ottonis primi Theutonici regis, Leo papa etiam confirmat, vt patet eadē distinctione, 63. ca. In synodo. Verum huiuscemodi priuilegia fuerūt reuocabilia ad papę nutum. Neq; enim potuit Adrianus

Carolus Magnus imperator, quonā pacto habuit potestatē eligēdi papā.

nus

nus papa cum concilio sui temporis legem imponere suo successori & concilio sequenti. Unde & huiuscemodi priuilegia solum durauerunt vsque ad tempora Adriani secundi, quo tēpore talia priuilegia remissa fuerunt ipso Adriano electo & inthronizato spretis oratoribus Ludouici īperatoris, ne traheret in exemplum, vt in futura electione summi pontificis expectari deberēt legati imperatoris. Ipse quoque Ludouicus illi priuilegio renunciauit .63. distinctione. Ego Ludouicus, et abinde in antea demum elegerant, & hodie soli eligunt cardinales sanctæ Romanæ ecclesię .23. dist. ca. In nomine domini. Ex his manifestum est quod in huiuscemodi potestate eligendi quamuis valeat consuetudo consentiente, & approbante Romano pontifice, nequaquam tamen valet consuetudo aut præscriptio contra illius voluntatem aut consensū. Papa quamuis non possit ex potestate papali eligere sibi successorem, potest tamen & plærumque tenetur de futuro successore deliberare, & pium suū animum intimare & constituere modos & leges eligendi successorem, quibus rationabiliter constitutis tenetur ecclesia sede vacāte obedire, quia ecclesia tota considerata absque papa ex iure diuino subiecta est papę, teneturque obedire illi etiam iam mortuo, adhuc tamen viuenti in legibus & constitutionibus suis. Et ideo vacante sede papali ecclesia volens procedere ad eligendum papam, obligatur in electionem sese conformare legibus papalibus, canonicisque institutionibus, quas ipse papa voluit perpetuas esse, perpetuas dico, non in pręiudicium potestatis sui successoris, quia par in par non habet imperium, sed perpetuas pro suo & successorum suorum sęculis, quoad cassentur aut reuocentur eadem, qua conditæ sunt potestate, salua semper ęquitate naturalis iuris, cōtra quod nulla lex positiua vim potest habere obligādi. Atque ita sequitur potestatē eligēdi papā ad illos pertinere, quos papa dū viueret cū suo cōcilio designauit. Postquam vero successor in papā electus fuerit iā ipse electus potest vna cū suo cōcilio potestatē illā eligēdi pōtificē mutare ac trāsferre in alios. Atque ita propter mutationē tpm ac variationē reip. potest nouos modos eligendi successorem constituere. Papa iam moriturus posset eligere & nominare successorē, si in illo ad sic nominandū seu eligendum esset ecclesię consensus.

Mortuo papa non extinguūtur cōstitutiones eius, quas uoluit esse perpetuas.

Petrus

Petrus si nunc viueret, quis nõ consentiret, vt nobis spiritũ suo Apostolica sede vacante pontificem dignum papatu designaret, quemadmodum & ipse Petrus Clementem legitur ordinasse successorem, quamuis & hic pontifex sic designat⁹ solum ius acquirit in pontificatu sede vacante. Vnde aliud est de sui successoris electione cũ fratribus deliberare. Aliud est ex testamento tanq̃ suę dignitatis heredem sibi quęrere. Legimus in historijs, quod ipse Petrus constituit sibi Clementẽ successorẽ. Clemẽs spũ sancto ꝓuidẽs exẽplũ esse ecclesię pniciosũ, papatui renũciauit, & electus fuit Linus, quo mortuo assumptus est Cletus, quos sibi beatus Petrus, tanq̃ coadiutores adsciuit, nõ tamen potestatem papalem eis tradidit, sed successori suo Clæmenti, qui sedem Apostolicam, & potestatem pontificalem tradente sibi beato Petro habere ꝑ meruit, vt dicitur in capitulo. Si Petrus .8. quæstione prima, & sic ipse Clemẽs secundum rationem aliquam fuit põtifex secundus, secũdum aliam vero rationem pontifex quartus. Ex his arbitror esse liquidum non valere consuetudines, aut præscriptionem in præiudicium papalis potestatis, quæ cum sit de iure diuino, neq̃ tolli, neq̃ restringi, neq̃ diminui potest. Amplius ad sciendum an statuta, & mandata a papa hęretico sint valida & talia quibus populus Christianus & episcopi teneantur obedire, & an papa hæreticus factus ex iure diuino perdat potestatem.

Papa an posset eligere successorem.

Consideratio 9.

Considerandum est nono manifestum esse ex dispositione canonum positiui iuris omnem hęreticum esse excommunicatum & priautum iurisdictione spirituali, sed an hæreticus sit ipso facto ex iure diuino excommunicatus & omni iurisdictione ecclesiastica priuatus inter doctores quæstio ẽ.

Probabilior forsitã videbiť sẽtẽtia, qua diciť oẽm hęreticũ a iure diuino esse excoicatũ, id est, separatũ a coione fidelium secundum actus legitimos inter Christianos videlicet a cõmunione sacramentorum, et ab instructione fidei & morum, sed ex iure diuino nõ esse excommunicatũ, seu separatum a communione fidelium in actibus, qui communes sunt fidelibus & infidelibus, videlicet in edendo, bibendo, emẽdo, aut vendendo, nempe ab huiuscemodi actibus separantur homines

nes solum a communione fidelium ex dispositione canonū, & humani iuris, neq; ex iure diuino tenemur secundum hu iuscemodi actus communes vitare vllos criminosos etiam hæreticos, nisi ratione finis videlicet ad cautelam nostram, vel pro vtilitate, aut necessitate salutis eorum aut reipublicę.

Verū quidem est excommunicatos per ecclesiam, esse ex iure diuino habendos tanq; ethnicos & publicanos, sed & hoc nihilomin⁹ verum est, q; & si ethnicis & publicanis infi delibus communicare non possumus, neq; in sacramentis di spensandis eisdem aut recipiēdis ab (illis excepta susceptiōe baptismatis in necessitatis articulo, quod tum etiam liceret a pagano suscipere) neq; in doctrina fidei aut morum ab illis accipienda. Vtiq; tamen possumus comedere & bibere cū illis, sicuti patet ex doctrina Apostoli, pri. ad Corin. quinto. Et item septimo, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hęc consentit habitare cum illo non dimittat illam, & cæt. *Matthæi. 18.*

Apostolus aūt pri. ad Corin. 5. ponens discrimē inter infi delē, seu paganum, & fratrem criminosum, loquitur non spe cialiter de hęretico, sed generaliter de omni criminoso per cē suram ecclesiasticam, auferendo a societate ecclesiæ, quæ potest etiam huiuscemodi actus communes prohibere non prohibitos diuino iure, quemadmodum indicat doctrina Pauli ibidem loquentis de cibo sumendo cum infideli, sed non cū criminoso fratre, quem ibidem iuxta venerabilis Augustini interpretationem vult per censuram ecclesiasticam ab ecclesię sociatę ita separare, vt nec communem cibū cū illo sumamus. Ergo si ex iure diuino non prohibemur cū paganis & infidelibus cōmunem escam sumere, vtpote comedere ac bibere, videt̄ sequi, nos ex constitutiōe iuris diuini nō prohi beri cū hæreticis edere & bibere, quod & manifestū videtur multis sanctorum exemplis, q cōmunicauerunt Iuliano imperatori apostatæ in cibo & potu, ac etiā in militaribus acti bus, vt patet ex doctrina Aug. in decreto. 11. q. 3. ca. Imperatores. Qđ aūt dicit Pau. ad Tit. 3. Hæreticū post vnā aut alterā admonitionē deuita, quod & Ioan. inquit euangelista, Si qs venit ad vos, & hāc doctrinā nō adfert, nolite recipere eum in domū, nec aue ei dixeritis, intelligitur talem nō es-

Apostolus discrimē ponit inter infidelem & fratrem criminosum.

se recipiendum, neq; pro pl̨ato, cui obediamus in sacramentorum communione, neq; pro magistro ad doctrinam illius audiendam, neq; pro membro ecclesiæ ad communicandum illi spiritualia. Hi etenim sunt actus, in quibus etiam non possumus iugum ducere cum infidelibus & paganis, de quo .2. ad Corin. 6. Prȩlati autē male vitȩ, non propter hanc mox sunt priuati iurisdictione ecclesiastica. Ideoq; & prælatos sic criminosos audire possumus, tenȩmurq; obedire illis, donec iudicialiter conuicti contumaces deponantur, iuxta illud, Quæ dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere. In causa ergo fidei si malus est episcopus aut prȩlatus, vtpote hȩreticus manifestus, iam sua potestate iurisdictionis est priuatus, etiam ex dispositione diuini iuris, quamobrem & notorie hæretico amplius obedire non tenemur. Si vero fuerit hȩreticus nō notorius, sed de hæresi suspectus aut diffamatus, non licet mihi ex dubia suspicione recedere ab illius obedientia ante sententiȩ declarationem. Papa hȩreticus, si nō ex iure diuino est excommunicatus & priuatus sua iurisdictione papali, sed maneat papa, videtur non posse excommunicari, seu separari ab ecclesia, quia hæc est inferior papa, nec a constitutionibus suorum prædecessorum excommunicantibus hȩreticos omnes, quia illis constitutionibus non ligatur successor papæ, eo quod par in par non habet imperium. Secundum hanc ergo opinionem omnis hȩreticus cuiuscumq; status & potestatis, etiam si papalis fuerit, est ex iure diuino excommunicatus, & priuatus iurisdictione. Verum quēadmodum mali etiam hȩretici sunt plȩrumq; causa pacis ecclesiȩ tolerandi, ita & papa hæreticus, propter multitudinē quam habet sibi sociam, interdum est tolerandus pro pace ecclesiæ, quæ alioqui absq; omni fructu ecclesiȩ turbaretur. Neq; vlla lex humana prohibere potest, ne communicemus hæreticis in illis casibus, in quibus si seruaretur, redundaret in dispendium populi Christiani, dummodo in hæresim malosq; mores eorum non consentiamus.

Discrimen inter prælatos hæreticos & prælatos malæ vitæ.

Iam si roges, vbi nam scriptum sit hoc ius diuinum, omnem prȩlatum hȩreticum esse iure diuino priuatum sua iurisdictione & dignitate. Respondetur. Secundum

Obiectio. Solutio.

hanc

hanc sententiam Paulus Apostolus hoc expressit ad Gala.1. Si quis vobis euangelizauerit preterq̃ quod accepistis, anathema sit. Deinde ius diuinum expressam ponit differentiā inter prelatos hæreticos; & prelatos aliter criminosos. Christus vult, vt omnes obediamus prelatis, etiam his qui malæ vitæ sūt, vt & ea faciamus, quę docent. Hęreticis autē vult, vt in spiritualibus non obediamus, neq̃ in domū recipiamus, neq̃ audiamus doctrinam ipsorum, sicuti iam patuit. Vnde Paulus, Quæ conuentio Christi ad Belial, quæ pars fidelis cum infideli, quis cōsensus templi dei cū idolis? 2. ad Cor. 6. Huiuscemodi scripturæ, & id genus multæ alię sunt, ex quibus videt̃ cōsequi, quod infidelis, siue sit paganus, siue hęreticus, ex iure diuino nō debeat pręesse Christianis in spiritualibus, quia in his quę sunt propria religiōi Christianę, nulla potest esse cōmunio, nullus cōsensus hæretici cū Christiano. Secus in tpalibus negotijs & causis. In illis nēpe nō est cōtra legē diuinā Christianos obedire hęreticis aut aliis infidelibus præsidētibus, qa iuxta Pau. sententiā, oportet seruū obedire dn̄o, etiā ethnico, sicuti Christiāi in rebus militaribus obediebāt impatoribus infidelibus, atq̃ apostatæ Iuliano. Verū hic nō est silentio prętereundū, q̃ papa ex plenitudię potestatis sup vniuersos Christianos principes, potest hæreticos reges ac principes ꝑpter crimē hęresis priuare suis regnis, atq̃ imperijs, & in tpalibus prorsus eximere plebē Christianā ab obediētia & subiectiōe eorū. Sed hic instabit forsitā q̃spiā. Si hęresis nuda priuat pręlatū sua iurisdictiōe ex diuio iure, tū si papa esset occultus hęreticus, ordinatiōes, ꝓmotiōes, et cōsecratiōes illius, nullius essent roboris, atq̃ ita nullus pręlatus p ip̄m factus, verus esset pręlatus, cōfunderet̃q̃ totus eccl'asticus ordo. Respondet̃. Papa si esset hæreticus occultus, q̃uis ea quę sunt iurisdictiōis exercere nō posset, atq̃ ita irritæ essent bn̄ficiorū et dignitatū collatiōes, cēsurę ac leges ab ipso post hęresī emanātes, vtiq̃ tn̄ posset facere ea, quę sūt ordinis, seruās eccl'æ formā, neq̃ in vllo casu, vllus ordo ad salutē ecclesiæ necessarius cōfunderet̃, nēpe spūs sanctus eccl'æ pręsidēs dirigeret illā in necessarijs, etiā etsi q̃spiā Iudæus aut paganus nō baptizatus, neq̃ vnq̃ corde vero Christianus eligeret̃ ī papā.

Quod iure diuino omnis hæreticus ē excōmunicatus.

Papa potest Christianum principē temporalē propter crimen hæresis priuare temporali suo dominio.

Obiectio. Hic iam si dixeris, Paulus Apostolus dicit hæreticũ post vnam aut alteram admonitionem deuita, Non videtur ergo omnis hæreticus ex iure diuino excommunicatus esse & vitandus, nisi bis monitus pertinax manserit.

Solutio. Respondeo Apostolus, vt inquit diuus Thomas, loquitur de hęretico, qui ignoranter est hęreticus nondũ sciẽter separans sese ab ecclesia, qui si admonitus pertinax manserit iam subuersus est, inquit Apostolus, & peccat cum sit a semetipso dãnatus .i. in semetipso, vt inqt Hieron, sententiã fert suo arbitrio de ecclesia recedens. hęc Hieron. Apostolus vero si loquaĩ de hęretico ex malicia, iam monitiones illę præcedunt non ad ferendam excommunicationis sententiã, qua separetur ab ecclesia, sed ad declarãdam eius pertinaciã, qua fuit pręcisus ex semetipso separãs se a doctrina ecclesię. Vnde glossa. 24. quæst. prima, capite primo. Si scirem, inqt, pręlatum meum esse hęreticum, quia nouam fingit hęresim, nec tamen prædicaret, si me excommunicaret, celebrarem in occulto sed non in aperto. Ex supradicta opiniōe consequiĩ, quod papa si primũ fuerit occultus hæreticus pertinax ad vnum diem vel ad tempus modicum, deinde de hęresi resipiscens mox pœniteat, seipsum debeat depositum reputare, & renunciare papatui, quia debet intelligere se iure diuino fuisse priuatum, in quo casu & episcopus ipse renunciare deberet dignitati episcopali, de quibus vide in cap. Cum pridẽ de renunciatione. Hacten⁹ de opinione illa. Aliorum vero

Papa an interdum debeat cedere papatui. est opinio dicentium papam hæreticum non esse ex iure diuino excommunicatũ et priuatum papatu, sed priuãdum, ac deponendum esse, aut per vniuersalis ecclesiæ cõcilium, aut per clerum Romonum, seu collegium cardinalium. Vnde textũ Apostoli dicentis, Si quis vobis euangelizauerit preterq̃ quod accepistis, anathema sit, interpretatur Ambrosi⁹, non tanq̃ hæreticus sit per ipsum crimen hęresis anathema, sed talem Apostolus præcepit, inquit, anathematizari. Secũdum hanc sententiam concilium est supra papam notorie hęreticum, vel de hæresi suspectum & diffamatum, qui & proinde potest de hæresi accusari, iudicari, & cõdemnari, ac deponi autoritate vniuersalis ecclesię. Rationabiliter aũt præ

sumi-

sumitur suspectus de hæresi, quando ipse adeo notorie & incorrigibiliter scandalizat ecclesiam, vt vita eius sit ecclesiæ tanquam exemplum & doctrina hæresis seu fidei a Christo prorsus alienę. Status enim papalis non eximit papam a legibus diuini aut naturalis iuris, & ideo ipse non solum si efficiatur hęreticus, sed etiam notorie criminosus, praua vitæ suę conuersatione scandalizans vniuersam ecclesiam, inficiens paulatim & turbans per vniuersum orbem ecclesię mēbra, admonendus est tanq̃ de hęresi suspectus.

Proinde concilium generale, q̃uis neq; potest, neq; debet plenitudinem papalis potestatis a Christo commissam Petro & successoribus eius tollere aut diminuere, sed de illa gratias agere deo, qui potestatem talem dedit hominibus. Potest tamen pro ędificatione ecclesię vsum illius potestatis limitare certis legibus & statutis, quibus ipse papa debet acquiescere, nimirum subiectus ęquitati naturalis & diuini iuris. Item ecclesia q̃ diu tenetur papā habere pro indubitato papa, debet ipsum vt vicarium Christi, custodem suum et pastorem nominare, & ipsum, iuxta Pauli Apostoli doctrinam, velut seniorem non increpare, sed obsecrare vt patrem, & honorare vt dominum, teneturq; non reuelare turpitudinem patris, neq; conuitijs, aut detractationibus dehonestare, nihilominus tamen huiuscemodi vicarius ecclesię sponsus, si fuerit frigidus, maleficiatus, & adulter, adeoq; sit ad generationem filiorum spiritualium inhabilis, vt nihil sibi sit curæ de sponsa sua ecclesia, potius generans filios spurios satanæ, iam existimari potest de hæresi suspectus, atq; ita rationibiliter ecclesia potest incipere dubitare, an persona illa sit indubitatus papa, sicuti rationabiliter tum dubitare potest, an sit pertinax hęreticus. Vnde aliud est de crimine in papa transitorio, etiam q̃tumuis graui, propter quod, excepta hæresi, ecclesia papam iam resipiscentem, aut paratum in posterum resipiscere, non potest iudicare, aut condemnare, aut deponere. Aliud vero est de crimine notorio permanente, quod papa verbo vel assiduę conuersationis exemplo defendit, tanq̃ nullū esset crimen, aut tanq̃ nullum esset futurum dei iudicium, aut tanq̃ deus non esset criminum vltor. Nam tū eccle

sia ratio-

Papa quando sit suspectus de hæresi.

Crimen notorium aliud transiens, aliud permanens.

sia rationabiliter potest papam habere suspectũ de hæresi nõ propter peccatum, aut crimẽ quod in se commissum hęresis non est, sed propter obstinationem, et doctrinam cõtra fidẽ, quã sua cõuersatiõe docere, nutrire, atq; defẽdere videt, quia par est a fide exorbitare, aut facere verbo seu notorie conuersationis exemplo alios a fide deficere. Et ideo tempore sacrilegi schismatis in Cõstantiensi concilio cũ nõ erat vll⁹ cert⁹ et indubitatus papa, qui iurauerat, & vouerat renunciare papatui propter sanctam ecclesiæ vnionem, quia monitus implere iuramenta non curauit, sed spreuit, & diu in sua stetit obstinatione ab eodem concilio Constantiensi, & prius in Pisano concilio, pro hæretico est damnatus. Et ex his diligenter consideratis perspicuum esse potest quonam modo concilium vniuersalis ecclesiæ est supra papam, & econtrario papa supra conciliũ. Sed hic emergit quæstio, Qua videlicet rõe potestas papalis facta p electionẽ cardinaliũ in aliqua persona sit magis a deo ac diuini iuris, q̃ potestas imperialis facta p electores impij. Nã potestas papalis, q̃uis fuerit in Petro ex donatiõe Christi, In successoribus tñ Petri videt esse ab electione humana, Ex quo forsitan consequens videretur potestatem papalẽ non magis esse diuini iuris, q̃ imperialem, aut aliam sæcularem potestatem. Ad planius ergo intelligendum, q̃ diuersimodæ sint huiuscemodi potestates a deo, & an in huiuscemodi potestates valeat consuetudo, aut pręscriptio, Considerandum est decimo, quod neq; sæcularis potestas, vt regalis, vel imperialis, neq; potestas iurisdictionis spiritualis est a deo humanum genus instituente, nempe sub innocentiæ statu non fuisset opus vllis legibus, aut a malo coercentibus, aut ad bonum inducentibus, sed potestas sæcularis primitus est a deo docente per lumen rõnis internæ post lapsũ oportere esse in cõmunitate potestatẽ superiorẽ, vł ad comprimendũ aut vindicandũ audaciam, aut superbiam hominum pertinacium, vel ad consulendũ miseriæ seu imprudẽtiæ humanæ. Huius enim potestatis assecutio nunc illicite fit, & per vsurpationẽ sicuti in quatuor monarchijs, seu imperijs sibi succedẽtibus. Potestas regalis, seu imperialis fuit primit⁹ p violentiam vsurpata.

Diuerso modo a deo potestas imperialis, & papalis.

Potestas imperialis in quatuor monarchijs illicite vsurpata.

Pri-

Primus Assyriorũ imperator Nemroth oppressor fuit hominum, vt Gen. 6. Robustus venator corã dño. Secundæ Monarchiæ imperium, Medorum videlicet & Persarum primum sibi per violentiam vsurpauerunt, Darius & Syrus interfecto Balthasare rege Babyloniorũ, Danielis quinto.

Assyriorum imperator. Medorum. Græcorum.

Tertiæ Monarchiæ imperiũ, quod fuit Græcorum primum, per violentiã vsurpauit Alexander Macedo, pri. Machab. primo, vbi legitur Alexander Philippi rex Macedo, qui primus regnauit in Græcia, postq́ percussit Darium regem Persarum & Medorum, cõstituit prelia multa, & obtinuit omniũ munitiões, et interfecit reges terrę et c̃.

Romanorum.

Quartę Monarchię imperium, quod est Romanorũ, partim per violentiam, partim per sæcularem prudẽtiam vsurpare cęperunt Romani vsq; in Iulium Augustum primum Cęsarẽ, vt patet ex diuersis historijs. Ex quibus liquidũ est quatuor Monarcharũ imperia primũ fuisse per violentiã occupata, & non fuisse acquisita, neq; iure electionis legitimæ, neq; iure successionis hęreditarię. Vnde & in Danielis visione quatuor hæc regna ostenduntur sub similitudine nõ hominum, sed bestiarum propterea quod quãtum ad primã sui originẽ initium habuerint nõ deo per lumen rationis docente, sed libidine impetuq; sensualitatis stimulante. Quod si in aliq̃ horũ regnorum quatuor fuerit rex legitimus, oportet quod hoc fuerit ex consensu populi expresse vel interpretatiue consentientis in regem ipsum. Solum autem regnum Israhel regem habuit legitimum populo petente & deo primum illis regem Saul dante, primæ regum decimo. Cui propter inobedientiam reprobato dedit eis deus regem Dauid, cui ex diuina ordinatione successerunt filij eius, primæ Regum decimosexto. Iam autem Christiani imperatores, & reges legitimi sua regna, & imperia cõsequuntur tam iure successiõis hęreditariæ, quam iure approbationis, & consensionis humanæ, deo etiam sic docente per lumen rationis internæ, & ordinante, quemadmodum imperator in principio collationis primæ. Magna, inquit, a deo dona collocata sunt sacerdotium, & imperium, Sacerdotium, vt diuinis, imperium, vt humanis pręesset.

Imperia primũ fuerunt p violentiam usurpata.

Decimo

Consideratio. 10.

Decimo considerandum, quod huiuscemodi potestates cum nullam habeant inter sese oppositionem & repugnantiam possunt eidem personę conuenire. Sicuti Moyses tam in spiritualibus, quam in temporalibus præsidens populo Israhel .40. annis simul officia spiritualis & sęcularis iurisdictiõis exercuit offerẽs sacrificia dño, cõsecransq; Aarõ, & filios eius in sacerdotes, iudicans populum Israhel in temporalibus nunc per se, nunc per .70. viros substitutos, de quib' dicitur numeri vndecimo. Vnde & propheta Moysen sacerdotẽ appellans, Moyses & Aaron, inquit, in sacerdotibus eius. Item Deutero. 17. patet quod ad sacerdotem pertinebat iudicare non solum inter lepram & lepram, inter irregularitates & peccata, sed inter sanguinem & sanguinem, inter causam & causam, sic & Samuel simul in temporalibus, & spiritualibus prælatus extitit, vt patet ex primo libro regũ.

Ducatus temporalis filiorum Israhel reduct' ad tribum sacerdotalem.

Demum Machabæorum sęculis reductum est regnum, seu ducatus Israhel ad sacerdotium, nempe tum ijdem erant duces in temporalibus, & in spiritualibus sacerdotes, vt patet primo Machabęorum secundo de Mathatia, & filijs videlicet Iuda Machabęorum Ionatha, Simone, & Ioanne Simonis filio, Sic & ante annos 1200. a tempore Cõstantini, vt patet. 96. distin. ca. Constantinus in ecclesia Christiana. Apud episcopos multos fuit vtraq; potestas super totam suã diocesim. Et ideo dux sæcularis assumptus seu electus episcop', non tenetur patrimonium sæcularis potestatis resignare quasi is iam factus episcopus non possit sese officijs temporalis suæ iurisdictionis implicare. Hic iã si roges, Si episcopus ex donatione vel electione, vel alio quouis modo potest in temporalibus esse dux aut comes, Cur non papa potest ex electione vel donatiõe fieri imperator, ita vt gladi' vterq; sit apud papam, vel si dux aut comes potest eligi episcopus, ita vt nõ teneatur resignare ducatum sæcularem, Cur non potest imperator eligi papa, vt non teneatur cedere imperiali potestati, Respondeo, quia non potest clerico esse commissa vniuersalis temporalium rerum administratio, hæc nempe distraheret prorsus ipsum ab administratione spiritualiũ, & ideo papa non debet habere temporalium rerum, aut negotio

gotiorum & causarum prophanarum administrationem, nisi quatenus famulantur diuinis vt sustentetur Christianus cultus. Imperium autem sæculare papam prorsus impediret ab administratione spiritualium rerum ecclesiæ debita.

Vnde hic duo sunt consideranda. Primum enim ex superioribus sciendum est contra ius diuinum esse, episcopũ aut pontificem in spiritualibus rebus ecclesię prælatum sese immergere negotijs secularibus, relicta pastorali cura secundum quam debet inuigilare pro salute animarum & pro lucro fidei, & charitatis ecclesię, quam Christus acquisiuit sãguine suo, quemadmodum, inquit Paulus, secũdę ad Timo. secundo. Labora sicut bonus miles Iesu Christi. Nemo militans deo implicat sese negotijs secularib⁹, vt placeat ei cui se probat. Signanter ait, Implicat sese, nam aliud est se implicare negotijs sæcularibus. Aliud ex necessitate pietatis in proximum ad tempus negotijs sęcularibus intendere, occupari, aut implicari. Implicat sese, qui vel ratione dignitatis vltro assumptæ obligat sese ad habendam assiduam curã pro temporalibus causis & negotijs in repub. administrandis, vel sine intuitu conseruandi bonũ spirituale ecclesiæ assumit negotia pro temporalibus rebus aut dominijs ampliandis, interim aut negligens, aut non sollicitus de salute spirituali animarum. Implicatur autem dum ex necessitate officij aut charitatis circa temporalia bona ecclesiæ necessaria vel vtilia ad tempus rapitur ita in his pro tempore occupatus, vt interim cor illius non detineatur huius sæculi affectibus aut desiderijs. Sic enim ecclesiaruum prælati vtriusq; vitę tã actiuę q̃ cõtẽplatiuę officia debent exercere, nũc cũ Martha actiõe strẽnui, satagẽtes circa frequens ministeriũ nũc cũ Magdalena orõnib⁹ & alta speculatiõe suspẽsi. Vnde Paulus inter cętera, inquit, Oportet episcopum esse hospitalem, domui suæ bene præpositum, doctorem, vt potens sit exhortari & eos qui contradicunt arguere, ad Titum primo.

Iuris diuini est ecclesiæ prælatum se se non implicare sæcularibus negotijs.

Secundo sciendum est quod Christus cum præfecit Petrum vniuersali ecclesię, dans ei iurisdictionem super omnia ecclesiæ membra, non simul ei dedit imperiũ temporale sup vniuersam ecclesiam. Neq; enim abstulit imperatoribus, aut

Christus non dedit Petro sæculare suæ ecclesiæ imperium.

regibus sua imperia, neq; item voluit, quod omnis potestas regalis perinde atq; ecclesiastica debeat deriuari, & originē sumere ex potestate Petri. Neq; enim Christiani principes, aut reges temporalia regna suaq; imperia tanq; feudū tenēt a papa, sed eatenus papę subijciuntur etiam circa temporalia, quatenus temporalia hęc ad spiritualia, tanq; ad finem sunt ordinanda, & ideo omnis sęcularis potestas eatenus in temporalibus subiecta est papę, quatenus abusio, aut negligentia Christianorum regum circa temporalia nata sunt impedire finem spiritualem, in quem papa habet vniuersalem ecclesiā dirigere. Et ad hunc intellectum in decretis .12. dist. capit .1. dicitur, quod Christus commisit beato Petro iura cœlestis imperij & terreni. Sic in Christo impleta est prophetia, Nō auferetur sceptrum de Iuda, neq; dux de fœmore eius, donec veniat, & cæt. Ex his ergo arbitror manifestum esse, q̄ potestas imperialis vnius hominis super vniuersum orbem Christianum, non est diuini iuris aut naturalis, neque originē habet immediatam ex ordinatione diuina, quia neq; ratio naturalis dictat, quod vnus debeat sic in temporalibus dominari omnibus, neq; lex diuina præcipit, vt eligatur vnus, qui dominetur omnibus regnis & prouincijs, neq; vspiam in scripturis legimus, quod deus dederit vlli homini imperium in temporalibus super vniuersam ecclesiam, quēadmodum legimus Christum pręfecisse Petrum super vniuersam ecclesiam in spiritualibus. Meminit quidem vtriusq; potestatis cum dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ sunt dei deo, sed non dixit vlli homini, vt dominaretur vniuerso orbi, quemadmodum dixit Petro generaliter, Pasce oues meas, & quodcumq; ligaueris super terram. Si tamen consensu populi ommium regnorum, & ecclesiarum eligatur vnus imperator, qui sic dominetur in temporalibus, potestas illa imperialis est a deo, non vt præcipiente talem potestatem fieri aut eligi, sed vt docente per lumen rationis internę, concedente & approbante talem potestatem fieri posse ex consensu hominum eligētium sibi pro bono cōmuni & tranquillitate reipublicæ vniuersalem moderatorem. Vnde ab initio poterat apud Romanos incepisse

Potestas imperialis unius hominis super universum orbem non est diuini iuris.

verum

verum & non vsurpatum imperium, veluti si populus ille Romanus pro pace & tranquillitate communi pręsentis sęculi secundum iura & leges quasdam naturæ a conditore impressas voluerit cęteras gentes liberare a tyrannide suorum regum, regna terrena contra consensum populi sibi vsurpantium, atq; inde cœperit bellare tyrannosq; impedientes commune bonum coercere, & ita remplicam tyrannide pressã habere sibi consentientem, tunc potestas ordinandi de imperio potuit esse ad Romanos deuoluta. Nam si iuris naturæ est hominem vnum, tyrannide latronis pressum liberare, quantoq; magis est iuris naturæ rempublicam aliquam pressam liberare a tyranno, qui nõ reipublicę commune bonum, sed solum suum quærit commodum non habita ratione ad iura, & leges naturæ. Hoc aũt pacto dicentes nos recedimus a sentẽtia Pauli dicẽtis, non est potestas nisi a deo. Quę aũt a deo sunt, ordinata sũt, ad Rom. 13. Et hinc iam sumẽda est ratio cur potestas imperialis super vniuersum orbem Christianum in vno homine non sic sit ex iure diuino, quippe quę originem habet ex voluntatę hominum, ex consensu etiã toti⁹ populi reuocabilis, sicuti et iã forsitã iurisdictio imperatoris non sese extẽdit super omnia Christianorũ regna. Papalis autem potestas ex iure diuino est super omnes Christianos, & nõ potest contrariũ fieri, quod aliquis habeat potestatẽ papalẽ, q non sit hac ipsa potestate pręfect⁹ omnibus omniũ Christianorũ regnis, & imperijs, q̃uis quod iste vel ille sit papa, mutabile est, nempe ad hoc consensus operatur, tã eligentiũ, q̃ eius q eligit, q nõ accipit cœlitus donum papalis potestatis, nisi ipse cõsenserit, potestq; papa postq̃ cõsensit, papatui cedere volũtarius, sed nõ potest deponi inuit⁹, nisi ꝓpter hæresim secũdũ sensũ superius declaratũ. Primus igit̃ impator legitim⁹ a principio habuit imperiũ ex cõsensu populi. Petrus aũt prim⁹ papa non ex consẽsu aut electiõe populi, sed immediate a Christo papalẽ accipit potestatẽ. Ex his itaq; primo ꝑspicuũ ẽ qđ etsi iurisdictio sęcularis seu ptãs impialis nõ sit a papa. Papalis tñ ptãs ac iurisdictio super oĩa ecclesiæ mẽbra est iure diuino seculari potestati seu iurisdictioni imperiali prælata atq; pręfecta.

Primus imperator legitimus ex cõsensu populi.

Primus papa ex Christo.

Atq; ita non est in terra potestas vlla, quæ possit autorita te ordinaria secundum tribunal exterioris fori iudicare p̄sonam papę, vtiq; tamen debet papa seipsum intus accusare, iudicare, & vt reum condemnare coram tribunali occulto diuinę iusticiæ. Insuper & secundum tribunal fori exterioris potest papa vices suas delegare seu committere alicui, qui potest iudicare ipsum, sese iudicandum subijcientem illi, qui ex delegata seu ex commissa sibi potestate, potest in ipsum papā iudicium facere, & sententiam condemnationis ferre, nō q̄dem in omnibus, sed in his solum, quæ potest per seipsum iudicare. Proinde in causis quę vertuntur inter personam papæ, & alium quemq; seu alios, veluti si rapuit, occidit, aut commiserit aliud graue crimen, potest condemnari ad restituendum & satisfaciendum parti lesę super eo quod tenetur, quemadmodum & ipse papa in illis potest seipsum iudicare. Verum sicuti non potest seipsum ad mortem condemnare pro crimine, neq; excommunicare, aut ab ecclesia præscindere atq; suspendere, Ita non potest alteri potestatem hæc faciendi committere & delegare. Atq; ita in criminalibus papa potest subijcere alteri seipsum iudicandum, non vt occidatur, aut criminaliter puniatur, sed vt restituat, reparet, & satisfaciat ei, qui est ab eo iniuriam passus. Sicuti nemo potest seipsum ad mortem condemnare, vel pro crimine excommunicare. Ita nec alteri potest committere, vt ipsum occidat, aut in ipsum excommunicationis sententiam ferat, quia ex potestate accepta, non potest alteri dare plus, q̄ ipse ex illa potest facere. Contra hæc sunt argumenta.

An papa possit ab ulla potestate, siue ecclesiastica, siue sæculari iudicari.

Primum argumentum. Papa, episcopi, cęteriq; clerici, q̄tum est ex dispositione diuini iuris, non magis sunt immunes, exempti, seu liberi a iurisdictione Cęsaris, q̄ Christus & Paulus, cæteriq; Apostoli q nō recusarunt tribunal Cęsaris, quin potius Paulus Apostolus, non ad Petrum tum Romanum pontificem, sed ad Cæsarem appellauit. Si iuris diuini est, clericum nō posse iudicari aut condemnari a iurisdictione sęculari. Paulus qui non solum verbis, sed & factis docuit, debuisset ad instructionem ecclesię Christianę appellare, non ad Cæsarem, sed ad Petrum pontificem, tum in vrbe Ro-

Argumenta quatuor.

mana residentem, qui etsi per tyrannidem ethnici imperatoris fuerat a iurisdictiōe sua exercenda impeditus. Paulus tamen vt daret formā viuendi posteris, nihil contra ius diuinū agere debuit. Argumentū secundū de reb⁹ ecclesiæ quo probari videtur quod actus spiritualis iurisdictionis ecclesiasticę non sint ex iure diuino prohibiti potestati sęculari. Nā eligere papā in quo residet plenitudo ecclesiasticæ potestatis videtur esse actus supra omnia ecclesiasticus, sed eligere papam potest laicis competere, & olim interdum cōcessum fuit imperatori Carolo Magno, sicuti ex superioribus patet. Videtur igitur quod actus ecclesiastici non sint ex iure diuino ꝓhibiti sæculari potestati. Argumentum tertium.

Si pontifex Cæsari tributum soluit. Est ergo subiectus Cæsari, quia tributum est subiectionis iugum. Secūdo, si omnis aīa debet esse subiecta regi, ergo & anima pontificis.

Quartum argumentum. Imperatores deposuerunt papas. Ioannes duodecimus cum esset venator & lubricus, publice retinens meretrices, depositus est ab Ottone Imperatore. Potestas ergo sæcularis potest iudicare & condemnare pontificē. Item Pilatus pręsidens loco Cęsaris habuit potestatem in Christum, ipso Christo docente. Nō haberes in me potestatem vllam nisi tibi datum esset desuper. Pręterea papa est membrum ecclesiæ & frater noster, potest igitur ipse corripi inter nos & ipsum. Si non audierit, habēdus est tanq̄ ethnicus, & publicanus. Potest ergo iudicari & condemnari. Insuper Leo papa quartus subiecit se iudicio imperatoris in criminalibus, & in omnibus quæ discutienda venirent, vt habet canon, Nos si.2.distinctione quęst.7. Videtur ergo quod immunitas papæ a potestate sæculari non sit diuini iuris, alioqui nō posset tolli ꝑ consensum humanæ volūtatis. Pro solutiōibus argumentorū, Sciendum quod is, qui ex concessione diuina potestatem habet, potest ex illa delegare, dare ac cōmittere alijs potestatē iudicādi super eo qd᷑ ipse per seipsum posset iudicare ordinaria potestate, & ideo quamuis persona pontificis nullius iudicio aut imperio subiecta esse possit inuita, vtiq̄ tamē potest se alterius potestati propter bonum commune subijcere, quęmadmodū & Chri-

stus

stus ad Iudęos loquens, Quis vestrum, inquit, arguet me de peccato. Et talis fuit submissio Christi apud Pilatũ, & Pauli apud Cæsarem. Christus autem soluit tributum Cæsari, non ratione subiectionis, sed ex charitate, vt exigentes non scandalizarentur. Postremo quis persona pontificis, neque pro temporalibus, neq; pro spiritualibus iudicari possit, nisi pro hęresi, bona tamen temporalia pontificis possunt esse Cęsari obligata. Praeceptum de correptione fraterna ad corripiendum fratrem peccantem, obligat quidem vnumquemq;, dummodo spes est proficiendi, & ideo pontifex; suggerente charitate i casu illo benigne & in spiritu mãsuetudinis esset admonẽdus, qui si nos occulte corripiẽtes audire noluerit, etiã adhibitis testibus. Iã nõ habemus amplius quid faciam?, qa nõ est vlla potestas in ecclesia, quę valeat illũ iudicare, cõdẽnare, & ab ecclesia separare, nisi in casibus illis, in quibus ecclesia possit illũ a papatu deponere, veluti cũ efficit aut hæreticus, aut cõtumaciter suspectus de hęresi, tũ enim ecclesia ex concessione diuini iuris super illũ potestatẽ habet iudicandi & deponendi, & ideo tũ ecclesia, si videret papã docentem hęresim, vel deuiantem a fide secundũ veritatẽ euangelij, deberet illi in faciẽ resistere. Deinde & hic sciendũ, ꝙ hoc pręceptũ, Si peccauerit in te fater tuus, manifeste loquitur de fratre, qui subiectus est tribunali ecclesię. Apud papã aũt cũ sit supremũ ecclesię tribunal, nõ potest ipse subiect⁹ esse vlli tribunali. Deinde & pręceptũ hoc est affirmatiuũ obligãs secũdũ coĩs boni rões & causas, quibus cessantibus plęrumq; ad obuiandũ grauioribus malis alioqui emersuris, oporteret etiã fratrẽ contumacẽ, & nolentẽ audire ecclesiã ad tẽpus tolerare, iuxta doctrinã eiusdẽ Christi, Nolite eradicare zizania. Patebũt aũt solutiões supradictorũ argumentorũ alibi lati⁹.

Secundo manifestũ, quod nõ solũmodo Petrus habuit potestatem papalẽ immediate a Christo, sed & cæteri pontifices successores illius potestatẽ papalẽ immediate a Christo accipiunt. Collegiũ aũt cardinaliũ determinat qdẽ pſonã eligendo illã, sed nõ dat pſonę electę papalẽ potestatẽ, & ideo papa mortuo papalis iurisdictio & potestas nõ transit in collegiũ cardinaliũ. Tertio manifestũ est, ꝙ etsi Christiani principes & reges p papã possint priuari dominijs tpalibus ppter

crimẽ

crimē hæresis, obligenturq; prestare pape iuramentū fidelita'tis, nō tñ inde sequit impia & tpalia dominia esse a papa.

Quarto patet, q papa nō potest eligi impator, neq; ecōtrario imperator potest eligi papa. Nā papa debet esse vicarius Christi, Christ⁹ aūt venit nō vt regnaret tpaliter sed spiritualiter. Regnū meū, ingt, nō ē de hoc mūdo. Christus dū turba volebat eū regē facere, fugit. Vñ Mat. 20. ad filios Zebedæi. Scitis, inqt, quia principes gētiū dñantur eorū, et q maiores sunt potestatē exercēt ī eos, nō aūt ita erit in vobis, sed qcūq; voluerit prim⁹ esse, sit oīm seruus. Oia ergo terrena regna cōtēpsit Cristus, & contēnenda docuit. Cū igit papa sit Christi vicari⁹ debet ipse queadmodū Christ⁹ regnū terrenū cōtēnere, & officia pastoris agere, sicut docuerūt Apos. vtpote pascere, obsecrare, nūc cū oī impio arguere eos, q cōtradicūt, increpare in oī patiētia, oroni, & ministerio ꝟbi dei instare, preesse in sollicitudie, vt episcopi & pastores preficiant idonei, vt & reges, ac pricipes Christiāi in pace et trāquillitate sint administrātes remp. ad lucrū, ad augmentū & custodiā cultus Christiani p vniuersū orbē. Quinto patet, queadmodū distictio iurisdictiōis secularis a iurisdictiōe spirituali nō ē ex humana adinuentione, sed ex diuino iure & a Christo instituta. Ita & distinctio fori seu tribunalis secularis a foro spiritualis tribunalis, nō ē adinuēta, neq; p solas hoīm cōstitutiōes, neq; p impatores, neq; p cōsuetudinē introducta, sed ē a Christo īstituta & insinuata, Mat. 16. et. 18. Qđcūq; ligaueris. c. Itē si ecclesiā nō audierit sit tibi, &c. Vñ & iuxta planā scripturarū doctrinā, Christi regnū, quod in scripturis pphetici spreenunciat futurū in vniuerso mūdo, nō carnaliter, nō tpaliter, aut seculariter est intelligendū, tanq ipse esset iudex vniuersalis futurus sup reb⁹ hui⁹ seculi, sed spiritualiter est accipiendū, nō in gladijs aut hastis seu lāceis, neq; ī armata militia sed in censura ecclesiastice discipline, & cēsuræ in gladijs oris, qđ ē ꝟbū dei ī humilitate et in patiētia & mansuetudine vincere aduersariū. Qóbrem Christus cū in hoc mūdo cōuersaret seculariū rerū iudicia exercere noluit, q fugit & abscōdit sese cū ipm voluisset Iudei regē facere, q et rogat⁹ vt iudiciū diuisiōis bonorū seculariū īter fratrē faceret, fratri ad ipm dicēti, dic frī meo, vt diuidat mecū possessionē,

Nō potest eadem persona esse papa & imperator.

Distinctio tribunalis, seu fori sæcularis, a foro ecclesiastico ē diuini iuris.

Respon

Respondit, O homo quis me constituit diuisorem inter vos. Regnū istud Apostolis filijs Zebedęi adhuc carnaliter intelligētibus, & cupientibus vt vnus ad dextrā, alter ad sinistrā sederet ipsius. Respondit, Nescitis quod principes huius sęculi dominantur eorum, vos autem nō sic, & cæt.

Quod si dixeris scripturas & sanctorum patrum decreta interpretanda esse, vt intelligantur significare iurisdictionem sæcularem, non esse actu & exercitio in pontifice, sed habitu & virtute. Nam pontifex & si per seipsum sęcularis gladij vsu occupari non debeat, habet tamen illum, sed quē cōmittere debet regibus huius sæculi, qui huiuscemodi vtanť, sub potestate pontificis, cui tanq̃ monarchæ omnis Christiana potestas debet esse subiecta. Respondeo.

Neq; actu, neq; habitu est huiuscemodi potestas in pontifice, sed de hoc in alijs cum declarabitur, quod non solū executio temporalis gladij, sed & huius executionis potestas debeat esse aliena a pontificali potestate, q̃uis autem gladius imperialis debeat esse subiect⁹ gladio spirituali, vtriq; tamē gladio suus est vsus. Sexto sequiť tpale dominiū a Cōstātino Cæsare donatū esse papę, non vt papa in administratione huius temporalis dominij sese immisceat, vt nomen et officium imperatoris sibi vsurpet, sed pro sustentandis oneribus in spiritualibus ministerijs. Super temporalibus bonis cathedrę Petri famulātibus, papa habet curam gerere, ne impediatur diuinarum & spiritualium rerum administratio.

Septimo sequitur officium papę & episcoporum, non esse soli contemplationi & orationi insistere, atque ita sese vitæ contemplatiuæ immergere, vt prorsus negligat actiuę vitę exercitia. Siquidem aliud est monachum agere, aliud vero agere episcopum, sed officium eorum est in sollicitudine præesse gregi commisso, & id quidē intentiōe principali, ꝑ spiritualibus & diuinis ministerijs, vt debito fiant ordine, ita tamen, vt & temporalia non negligantur, quatenus spiritualibus famulentur. Et hoc diligenter considerandum est, ad obstruenda ora omnium loquentium iniqua contra sanctam sedem Apostolicam, arbitrantium personas ecclesiasticas sese temporalibus implicare, cum pro temporalibus famu

lanti

lantibus diuinis obsequijs inuigilant. Vnde et ipse Christ^ cum iam in coelum ascendisset misso desuper spiritu fidei in Apostoles, mox prouidit ecclesię suę in temporalibus bonis, dum quotquot erant possessores prędiorum & agrorum credentes in ipsū ponerent pretia eorū ante pedes Apostolorū, vt distribueretur vnicuiq;, prout opus erat, & tum etiā Petro super rebus illis ecclesiæ datis tanta fuit cura vt primum exerceret vltionem & vindictam in Ananiam & vxorem eius, qui super huiuscemodi ecclesiæ bona fraudem fecerāt.

Octauo ex superioribus patet, canones, quibus disponitur quod laici sęcularesq; potestates, de personis ecclesiastici cis, aut de rebus earum nullam habeant potestatem disponēdi, vel condendi leges, vel statuta, esse secundum dispositionē naturalis æquitatis interpretandos. Nemo enim dubitat, quin sæcularis potestas possit subditis sibi laicis imperare, vt personas ecclesiasticas in suis iurisdictionibus defendāt, & a dispensatione rerum ecclesiasticarum non impediant, q̄s contrarium facientes, potest & eadem potestas sęcularis pœnis debitis coercere, q̄uis personas ab eius iurisdictione exceptas, nequeat iudicare, & castigare. Sic & sæculares principes, et reges statuere possunt leges ꝑ fide salubri^ defendēda, & punire laicos sibi subditos, qui fidem nequiter impugnant. Sicuti Nabuchodonosor legem statuit, ne quis in regno suo blasphemaret dominum deum Danielis.

Ad hæc omnia sęcularis potestas, non solummodo potestatem habet, sed & tenetur hæc facere, sicuti & maritus corrigere tenetur vxorem contra fidem & bonos mores errantem, quemadmodum & pater suam prolem sic errantem castigare debet. Sic & sæcularis potestas super sibi subiectos, statuere potest absq; requisitiōe ecclesię. Quicūq; sacerdotē occiderit, tali pœna puniatur. Patet itaq; quonā modo crimina in causa fidei aut perpetrata in personas ecclesiasticas, aut in res ipsarū aliquo modo pertineāt ad potestatem sæcularem. Bifariam enim potest intelligi rem aliquam ad alterius potestatem pertinere, videlicet vt vel res illa intelligatur pertinere ad illam, tanq; illa potestas secūdum æquitatem quandam visam rationabilem possit dispo

Potestas sæcularis quō potest leges cō dere de rebus fidei & de rebus, personisq; ecclesiasticis.

nere de illa re, aut dispensanda, aut obliganda, aut conferenda, aut iudicanda, aut condemnanda, & sic res ecclesię spectant ad potestatem ecclesiasticam, & nullo pacto ad secularem potestatem. Aut secundo modo res aliqua pertinere intelligitur ad alterius potestatem quatenus potestas illa tenetur defendere illam, ac subiectos sibi coercere ne impediant aut molestent. At dices forsitã, Quorsum hęc de iurisdictionibus, & facultatibus eligendi papam aut imperatorē tam longa digressio? Respondeo vt magis intelligantur vires legum & consuetudinum & erga superiores obediendi limites, & superiorum erga inferiores iuste imperandi rationes. Neq; enim papa, neq; imperator debet homines subiectos sibi habere tanq̃ seruos & mancipia, sed tanq̃ liberos & ingenuos, quos ipsi non in sua priuata commoda, neq; ex libidine pręsidendi, sed in bonum commune ipsorum debuerunt suscipere gubernandos, atq; ita eos non posse pro libito tollere res temporales, neq; enī oīa quę populus acquirit sunt regis, sicuti omnia quæ seruus acquirit suo domino acquirit, & ideo ipsi non possunt pro libito subditis pręcipere aut constituere omnia quæ iure naturali aut diuino non sūt prohibita, sicuti stulte quidam opinantur, sed eorum imperia, mandata, cōsuetudines, ac leges eatenus sunt iusta quatenus comuni bono reipub. congruūt. Et hinc iam consideranda est ratio. Propter quam consuetudo, quæ canonicis obuiat institutis nullius est roboris vel momenti, quia canonicę institutiones sunt a potestate ecclesiastica, quæ non ab homine, sed a deo vigorem habet ligandi, & soluendi, imperandi, & prohibendi, quę sane potestas, neq; cōsuetudine vlla, neq; præscriptione tolli potest, neq; esse in persona vlla sęculari. Insuper & sacrosancti canones instituti sunt propter bonum commune spirituale, & ad impediendum peccata, vel sunt de rebus & iuribus ecclesiasticis, quę præscribi nō possunt vlla consuetudine. Consuetudo ergo talibus institutiōibus inimica & obuia ē, quæ est cōtra cōmune bonum spirituale & fouēs peccata, reddēs videlicet homines ad peccandū procliuiores. Vel est de rebus, quę prescribi nō possūt, veluti est cōsuetudo cōtra neruū ecclesiasticæ disciplinæ, vel contra

Populus non est seruus regis, aut imperatoris.

Cōsuetudo quæ canonicis obuiat institutis cur nullius est roboris.

cōtrā obediētiā superiorū, vl' etiā reprobata a lege canonica. Verum hic sciendum est, Aliud est legem canonicam disponentem ad actus virtutis supererogationis tolli seu desinere esse per nō vsum, veluti est lex ieiunij, & celebrandi festum, quę tollitur interdum per non vsum, papa tacente & cōsentiente virtualiter. Aliud est legem canonicam tolli per consuetudinem disponentem ad actus canonicis institutiōibus contrarios. Lex canonica est, quod chrisma seu sacramentū confirmationis, conferri non debeat nisi a solo episcopo. Nā & hoc ex traditione Apostolorum accepit ecclesia, & ideo cōsuetudo illi contraria disponens, vt etiam conferatur a simplici sacerdote, nullius est roboris. Sic non valet consuetudo, qua mulier committens adulterium, nihilominus medietatem omnium bonorum, quę fuerit vir adeptus apprehendat, cum talis consuetudo iuri contraria foueat peccatum, & per eam mulieres sint ad adulterium proniores. Quis autem interdum ex legis vel consuetudinis dispositione foueantur quidā homines in peccato, reddāturq; ad peccādū pniores, si tamen lex illa vel consuetudo expediat ad obuiandum pluribus & grauioribus malis, non cēsetur consuetudo fouens peccatum, vel lex iniusta. Atq; ita patet ratio, propter quam consuetudo, quæ canonicis obuiat institutis, nullius est roboris cum tamen, consuetudo quæ imperialibus legibus obuiat, magni est roboris. Nam lex canonica, neq; est a potestate quæ pendet ex cōsensu hominum, neq; tum solū incipit ligare, dum iudicio populi pro lege suscipitur, neq; etiam est de nudis temporalibus rebus, in quibus populus liberum habet consensum vel dissensum.

De consuetudinibus ecclesiæ ad inquisitiones Ianuarij.

¶ *Sequitur aliud huius partis membrum de consuetudinibus ecclesiasticis.*

AVgustinus ad inquisitiones Ianuarij aliquot saluberrimas regulas tradit de consuetudinibus ecclesiasticis. Prima est, illa, quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur, dantur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel a plenarijs concilijs, quorum est in ecclesia saluberrima authoritas, com

mendata atq; statuta retineri, sicuti quod domini passio, & resurrectio, & ascensio in cœlum, & aduentus spiritus sancti de cœlo anniuersaria solemnitate celebrantur per vniuersum orbem, sic et per vniuersam ecclesiam mos iste seruatur, quod corpus Christi a ieiunis sumatur. Neq; eni quia post cibos dedit dominus, propterea pransi, aut cœnati fratres ad illud accipiendum conuenire debent. Nam & Paulus arguebat eos, qui mensis suis ista miscebant. Pari quoq; forma ecclesię rit⁹ cõsuetudine approbata in celebrandis anniuersarijs passionis dominicæ, & resurrectionis, & ascensionis, & missionis spiritus sancti per vniuersum orbem obseruat lunæ ac sols cursus, & id quidem non superstitiose, aut vane sed sancte ac mystice. Sic & ecclesiæ pręceptum de celebrando paschate, dieq; passionis domini nostri Iesu Christi non præfigit eũdem certum anni diem. Pręceptum autem de celebranda die natali eius præfigit reditũ ad eundẽ anni diẽ. Hacten⁹ August. dogmata, de cõsuetudinib⁹ iã inde ab Apostolorũ tpibus custoditis ad hęc vsq; tẽpora, quas irridẽt huius temporis hæretici. Quid inquiunt mihi de solis & lunę cursibus, quid opus est tam varie paschalia festa peragere, obseruo pascha assiduum, non in fermento veteri malitię & nequitię, sed in azymis synceritatis & veritatis. Verũ nequaq̃ putanda sunt hæc pręcepta absq; ratione, sic ab ecclesia p vniuersum orbem esse ante mille & quingentos annos obseruata, quãdoquidem & horum rationes operibus redẽptionis humani generis congruentissimas assignauerunt sancti patres, & pręsertim Augustinus in libro supradicto, ad inquisitiones Ianuarij. Dies, inquit, natalis domini, non in sacramento celebratur, sed tantum in memoriam reuocatur, quod natus sit Christus, ac per hoc nihil opus erat, nisi reuolutum anni diem, quo ipsa res acta est festa deuotione significari. Dies autem passionis dominicæ aut resurrectiõis, etiã in sacramento celebratur, cum rei gestę ita fiat commemoratio, vt aliquid etiam significari intelligatur, quod sancte cõmemorandum est, veluti q̃ Christus verus est agnus, qui nos ab infernalis Pharaonis captiuitate liberauit, figuratus & prophetice designatus in paschali Iudæorum agno singulis:

Corpus Christi a ieiunis sumi p uniuersam ecclesiã iã inde ab Apostolorum tẽporibus fuit consuetudo.

gulis annis decimaquarta luna primi mensis offerendo.

Sic & lex atq; consuetudo, præcipiens diem passionis dominicæ ante sabbatum, diem vero resurrectionis post sabbatum esse celebrandum, habet causam & rationem, quia videlicet illud pascha Iudæorum, quo passus est Christus, ita occurrebat, vt inter mortem eius & resurrectionem medius esset sabbati dies, quamobrem & patres nostri censuerunt dies illos esse obseruandos, vt pascha nostrum a paschate distingueretur Iudęorum, qui decimamquartam diem lunæ primi mensis tantummodo obseruant vsq; vigesimam primam, iuxta pręscriptam eis legem, non curantes qualiscũq; dies ille primi mensis fuerit siue sabbati, siue solis, siue lunę, aut Veneris. Sic & inter omnia decalogi pręcepta, lex ecclesiæ Christianę pręceptum de die sabbati sanctificando, mutauit in diem dominicum in honorem resurrectionis dominicę, quem primitiua Apostolorũ ecclesia, loco diei sabbati celebrare cœpit, cuius & meminit Ioannes in Apoca. Dies sabbati, dies est septimus, in quo deus requieuit ab operibus formationis seu creationis huius mũdi, in quo & Christus requieuit ab operibus redemptionis generis humani, mortu⁹ iacens in sepulchro. Vnde neq; in euangelijs, neq; in Apostolicis epistolis reperitur lex vlla, vel pręceptum celebrandi, aut pascha, aut diem passionis dominicæ, vel ascensionis, vel natiuitatis, vel dominicam, vel aliam solennitatem vllam. In scripturis quidem veteribus est de pascha celebrando præceptum, sed non illic est designatum tempus, nisi ex mense nouorum a luna quartadecima, vsq; ad vigesimam primam. Ex euangelio tamen, quia iam, vt inquit Augustinus, manifestum ẽ, quo etiam die dominus crucifixus sit, & quo die in sepulchro fuerit. Adiuncta est etiam ipsorum dierum obseruatio per patrum concilia, & orbi vniuerso persuasum est eo modo pascha celebrari oportere. Hactenus Augustinus.

In sacris literis noui testamẽti nõ reperitur ullum præceptum de ullo die festo.

En plane habes patrum concilia condidisse decreta, quibus oporteat nos obedire, etiam in his, quæ tamen in scripturis sacris non inueniuntur expresse præcepta. Sic & ascensionis dominicę, & missionis sancti spiritus dies solẽnes agun-

nes agantur, secundum certum dierum numerum a die resurrectionis supputatũ. Nam & ipse Christus .40. dies post resurrectionẽ suam in hac vita cum discipulis suis conuersatus est, & posteaq́ ascendit in coelum, decem diebus interpositis, misit spiritum sanctum, atque ita dum complerentur dies quinquaginta, missus est spiritus sanctus. Atq́ hoc pacto, ea quę olim praecepta erant de paschate & pentecoste Iudęorum, veluti prophetica quaedam signa demonstrantur completa in paschate & pentecoste Christianorum. Nã & apud Iudęos, postquam occiso agno celebratum erat pascha, dies quinquaginta numerantur, vsq́ in diem quo lex data est in monte Synai digito dei scripta. Atq́ ita in harum festiuitatum celebrationibus, duo testamenta fideliter concordantia, sacratam concinunt deo veritatem. In liberatione ex Aegypto, occiditur ouis, celebratur pascha, & interpositis quinquaginta diebus, lex datur ad timorem, scripta digito dei. In liberatione humani generis ex inferno, occiditur Christus, qui tanquam ouis ad occisionem ductus est, celebratur pascha, & interpositis quinquaginta diebus, datur ad charitatem spiritus sanctus, qui est digitus dei, quem significare spiritum sanctum declarauit scriptura. Quod enim Lucas dixit, In digito dei eijcio daemonia, Lucę vndecimo. Hoc idem dixit Matthaeus, In spiritu dei eijcio daemonia, Matthęi decimotertio.

In festiuitatis celebrationibus duo testamẽta cõcordãt.

Digitus dei in scripturis quis sit.

Harum autem similium rerum veritati, haereticorum animositas semper inquieta resistit, quos Magorũ Pharaonis habere conatũ, declarat Apostolus, dicens, Sicut enim Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra non proficient. Huiuscemodi ergo dies sunt, quę in ecclesia per vniuersum orbem in sacramento celebrantur, in quibus & ieiunia laxantur, & Alleluya cantatur. Hactenus Augustini de consuetudinibus ecclesiae dogmata & praecepta, & adijciens. Magnę igitur, inquit, insaniae & temeritatis est, huiuscemodi consuetudines ꝑ vniuersam ecclesiam mystice obseruatas, contemnere aut nihili facere. Sic

&

& lex ieiunij quadragesimalis præter rationem moralē secundum virtutem abstinentię, quę est ad domandam corporis lasciuiam, ne caro dominetur spiritui, & ad corrigendū seu reprimendum peccata, ad placandum dei iram nostris sceleribus prouocatam, habet rationem & causam cur sit instituta de quadraginta diebus, potius q̃ de viginti, aut de.30. aut quinquaginta. Et quod dies illi quadragita ante pascha, potius q̃ alio tempore celebrentur. Hactenus Augustin⁹ de consuetudinibus custoditis iam olim ante quadringentos & mille annos per vniuersam ecclesiam.

Cæterum iam de legibus, institutionibus, seu consuetudinibus ecclesiasticis, quæ non per vniuersam ecclesiam, sed varie per diuersa loca obseruantur, sicuti ieiunare sabbato, vel non ieiunare, Certis diebus, aut quotidie Eucharistiam sumere, quinta feria maioris hebdomadæ corpus domini post cœnam offerre, & pedes lauare. De his & id genus alijs, Augustinus eodem secundo libro ad inquisitiões Ianuarij, duas tradit regulas.

Regulæ duæ Au. de consuetudinib⁹ ecclesiasticis, sed uarie obseruatis.

Vna est de his, quę sic varie per diuersa loca obseruātur, talis saluberrima regula retinenda est. Vt quæ non sunt contra fidem, neq; contra bonos mores, & habēt aliquid ad exhortationem melioris vitę, vbicumque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed & laudando & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impediat, ut amplius detrimentum sit, quam lucrum ex obseruatione speratum. Si vero quorundam hominum infirmitas ita impediat, vt tamen maiora sint lucra speranda, quam calumniatorum detrimenta sint metuenda sine dubitatione, id quod sic institutum esse videmus, est faciendum maxime, si etiam de scripturis defendi potest, sicuti de hymnis & psalmis canendis, alijsq; ceremonijs institutis ad mouendum & excitandum pie animos, & accedendum diuinæ lectionis affectus & ad introducendum Christianos in reuerentiam mysteriorum seu sacramentorum cœlestium, quæ in locis varijs custodiuntur valentes ad excitationem, ad lucrum aut custodiam fidei, ad diui-

160 diuini cultus promotionem & augmentum, ad commeratio nem passionis dominicę, & ad recolenda beneficia redemptionis per Christum dominum nobis impensa. Et ideo quauis plerumque hisce in rebus non obseruatis secundum se nihil sit flagitij, tamen vel irridere, seu nihili pendere huiuscemodi obseruantias, tanquam friuolas, aut inutiles, aut repugnantes libertati religionis Christianæ, vel contemnere, negligere, et violare ecclesiæ consuetudinē, aut superioris legē sup huiuscemodi rebus latam, aut super illis turbare ecclesiasticū ordinem & ritum, multum habet flagitij, & tanto delinquentis est maior malicia, quanto vel nullo, vel paruo incommodo, aut labore seruari potest quod est in cōsuetudinem tractum, aut pro augmento deuotionis populi superioris lege sancitum. Vnde cōsuetudo in aliqua ciuitate, vel patria ligans ad actū aliquem virtutis solū ligat hominem, quoad manserit in terra illa. Quod si extra territorium consuetudinis illius iam quis moretur, aut peregrinetur non amplius illius, sed istius territorij consuetudinibus ligatur, & ideo in his, quæ sic per loca variantur nō melior disciplina, inquit Augustin9, inueniri potest, quam vt eo modo quisque agat, eumque morem seruet, quo agere videt ecclesiam, ad quam forte deuenerit, quemadmodum venerabilis Ambrosius respondit matri meę. Cum Rōmæ sum ieiuno in sabbato, cum aūt fuero Mediolani nō ieiuno. Sic et tū in quemcūque locum veneris, eius morem serua, si non vis cuiquam esse scandalo, nec quemque tibi. Ex his arbitror manifestum in ieiunijs quibusdam in festiuitatibus celebrandis non præscriptis vllo eccesiæ pręcepto consuetudinem habere vim legis obligantis. Secunda regula Augustini de eisdem scilicet, quæ neque sanctarum scripturarum authoritatibus continentur, nec in concilijs episcoporum statuta inueniuntur, nec consuetudine vniuersę ecclesię sunt roborata, sed diuersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter variantur. Illa, inquit, quæ ita varia sunt, vt vix aut omnino nunquam inueniri possint causæ quas in eis instituendis sequuti sunt homines, quę neque videntur aliquid valere ad exhortatiōem melioris vitę sine vlla dubitatione vbi facultas tribuitur resecanda existimo, quis enim

neque

neq; in eis hoc inueniri potest quod cōtra fidem sint, ipsam tamen religionem quam paucissimis, & manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia dei liberam esse voluit, seruilibus oneribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudęorū, qui etiam si tempus libertatis nō agnouerint, legalibus tantum sarcinis, non humanis præscriptionibus subijciuntur. Sed ecclesia dei nonuulla huiuscemodi propter scandala vitanda tolerat, ea tamen quę sunt contra fidem aut bonam vitam nequaq̄ approbat, nec tacet nec facit, veluti si quæ constitutio ita iuberet abstinere a carnibus edendis, vt immundos arbitrentur eos qui commederent, aptissime contra fidem bonosq; mores est. Si vero qui de euangelicis paginis sortes legunt, & si optandum est, vt hoc potius faciant, q̄ vt ad dęmonia consulenda concurrant, tamen etiam ista, inquit Augustinus, mihi displicet consuetudo ad negotia sæcularia & ad huius vitæ vanitatem oracula diuina velle conuertere. Obijcies forsitan ex verbis Augustini & Ambrosij morem seu consuetudinem per sese non obligare quemq; in foro consciētiæ, sed solum per accidens ratione scandali eo, quod faciens contra loci cousuetudinem est proximo scandalum. Sic enim, inquit Ambrosius, Ad quęcumq; locum veneris, eius morem serua, si nō vis cuipiam esse scandalo, neq; quemq; tibi. Respondeo ex illa sententia Ambrosij ab Augustiuo approbata vtiq; sequitur, Populum habere morē sui loci pro lege. Neq; enim violans consuetudinem esset populo scandalum si non mos ille suscipiendus esset pro lege obligante. Nemo scādalizatˉ ex alterius opere, qui non ex opere illo occasionē agēdi cōtra legem capit. Consuetudo ergo de celebrandis certis diebus festorum aut ieiuniorum primitus inchoata, & paulatim introducta in communitate aliqua ex sola populi deuotione habet vim legis, si postmodum consuetudo illa sit suscepta cōsensione populi pro iure aut lege obligante. Si vero consuetudo illa non sit vnq̄ a populo suscepta pro lege, neq; a superiore, qui plene reipublicæ præsidet tanq; lex imposita, non ligat in foro conscientię, nisi ratione aut scandali pusillorum aut erroneę consciētię. Dixi signanter, neq; a

De sortibus

Obiectio.

De consuetudine ex deuotione populi introducta.

re tanq̃ lex imposita. Nam si papa constitutione sua canoni ca velit omnem consuetudinem rationabilem ad augmentũ diuini cultus, ex sola deuotiõe populi introductã habere vim legis, pręcipiatq́ illã tanq̃ legem obseruari, quemadmodum & fecisse videtur, iam consuetudo illa propter constitutionẽ papæ, seruanda est etiam, & si populus non habuerit intentionẽ sese obligandi. Cæterum idem August. in epistola ad Casulanum, Mos populi dei & instituta maiorum p lege sunt tenenda. Et ibidem differens, cur ecclesia statuerit diebus dominicis ieiunandum non esse, cũ non sit malũ singulis diebus ieiunare. Respondet, Ieiunare (inquit) dominico die, non est offendere deum. Sed nunc postq̃ hæretici impijssimi, maxime Manichæi, abstinentes a carnibus ieiunia diei dominici dogmatizare cœperũt, q diẽ dominicũ cõstituerũt ad ieiunandũ tãq̃ legitimũ diẽ, Factũ ẽ, inqt, vt ieiuniũ illi⁹ diei horribilius habereť. Hæc ille. Et ibidẽ, Cur aũt quarta feria & .6. maxime ieiunet eccl'a, illa ratio reddi videť, ꝙ considerato euãgelio ipsa quarta sabbati, quã vulgo quartã feriã vocãt, reperiunť Iudæi fecisse cõsiliũ ad occidendũ dñm Iesum, intermisso aũt vno die, cuius vespere dñs pascha cũ discipulis manducauit, qui finis fuit eius diei, quam vulgo quintã sabbati vocamus. Deinde traditus est ea nocte, quę iã ad sextam feriã pertinebat, qui & dies est passiõis ei⁹, hic prim⁹ dies fuit azymorũ a vespera incipiẽs. Matthę⁹ euãgelista quintã sabbati dicit fuisse primũ diẽ azymorũ, qa ei⁹ vespera sequẽte futura erat cœna paschalis, qua cœna icipiebat azymi & ouis immolatio manducari. Ex q̃ colligitur quartã sabbati fuisse, quando ait dominus, Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Tunc congregati sunt principes & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicitur Cayphas, & consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent & occiderent. Intermisso autem vno die, de quo dicit euangelista, Prima autem die azymorũ accesserunt discipuli ad Iesum, dicẽtes, Vbi vis paremus tibi comedere pascha. Hæc Augu. ad Casulanũ.

Itẽ li. 22 ca. 47. contra Faustũ criminantẽ patriarchas, ꝙ plures habuerint vxores, Augu. sic loquiť. Habere plures vxores:

xores qñ mos erat, crimen nõ erat, & nũc propterea crimen est, quia mos non est. Alia enim sunt peccata cõtra naturã, alia contra mores, alia contra pręcepta. Quę cũ ita sint, quid tandẽ criminis est, quod de pluribus simul habitis vxorib⁹, obijcitur sancto viro Iacob? Si naturã consulas, nõ lasciuiẽdi, sed gignẽdi causa illis mulieribus vtebatur, Si morẽ, illo tẽpore & illis terris hoc factitabatur, Si præceptũ, nulla lege prohibebat. Nũc vero cur crimẽ est, si qs hoc faciat? nisi qa & moribus, & legibus hoc nõ licet. Quę duo quisquis contempserit, etiã si tantũmodo cã generandi vti possit fœmĩs pluribus, peccat tñ, & ipam violat humanã societatẽ, cui necessaria est ꝓpagatio filiorũ. Sed qa hoẽs, aliter iã se habentibus moribus ac legibus, nõ possunt delectari vxorũ multitudine, nisi libidinis magnitudine, ideo errãt & putãt haberi oĩno nõ potuisse vxores multas, nisi flagrãtia carnalis cõcupiscentię ac sordidę voluptatis, Cõparantes enĩ nõ alios, q̃rũ animi virtutẽ ꝑrsus nõsse non possunt, sed, sicut ait Apost, semetipsos sibimetipĩs nõ intelligũt. Verũ nos eis q virtutẽ tẽperantię nõ habẽt, iudiciũ de sanctorũ virorũ moribus cõmittere non debemus; sicuti de ciborũ suauitate ac salubritate iudicare febrientes non sinimus. Hactenus Aug. sentẽtię.

Ex quibus patet habere plures vxores, antiquis patrib⁹ nõ fuisse crimẽ, qñ in populo dei sancto mos erat, qa tũc neq; cõtra naturã erat, neq; cõtra pręceptũ. Sed quia cois magistrorũ sentẽtia est, cõtra ius naturę esse, plures simul habere vxores, quemadmodũ ait scriptura, tpe legis naturæ ante lapsũ, Adhęrebit vxori suæ, nõ vxoribus, et erũt duo in carne vna, nõ ait, erũt tres, aut. 4. Vñ dicũt hoc nũq̃ fuisse licitũ, nisi ex speciali inspiratiõe dei, sup legẽ illã dispẽsantis, iuxta sententiã capituli, Gaudemus de diuortijs. Idcirco in hac Aug. sẽtentia bene est põderandũ, ꝙ in ea nõ dicit, qa mos erat, crimẽ nõ erat, sed quando (inquit) mos erat, crimen non erat. Neq; enim illic causa, sed tps in q̃ peccatum non erat designat, cã vero ꝓpter quã nõ erat peccatũ, erat dispẽsatio diuina, q̃ faciebat pluralitatẽ vxorũ illis nõ esse vlla lege ꝓhibitã. Verũ & hic ponderanda est sententia Augu. sumentis causalem propositionem ex opposito antecedentis ad oppositum consequentis. Continuo nempe adiecit, nunc quia

mos non est, popterea crimen est, intelligens, nunc scilicet in lege euangelij, quia non sic est mos diuina dispensatione concessus. propterea habere nunc plures vxores crimen est. Vnde nunc in lege Christus reduxit matrimonium ad pristinum statum, quando dixit. Qui dimiserit vxorem, & aliã duxerit mœchat, & q dimissam duxerit, mœchatur. Relinquet homo patrem & matrem & adhęrebit vxori suę, & erunt duo in carne vna. Ad duritiam cordis vestri Moyses permisit vobis dimittere vxores vestras, ab initio autem nõ erat sic, Matthæi.19. Si dimissa vxore non licet aliam ducere, multo minus erit licitum aliam ducere, vxore retenta, quia habere vnam post aliam, minus videtur illicitum, q̃ habere simul duas. Atq; ita neq; vlla populi consuetudine, neq; vlla papæ dispensatione introduci potest, vt nunc liceat vni viro simul plures habere vxores. Nam iuxta diui Pauli sententiam, primæ ad Corinthios.7. Sicut mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir, Ita & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Quemadmodum ergo mulier non potest nubere alteri viro, quia potestatem sui corporis non habet, Ita neq; vir iam iunctus matrimonio potest ducere aliam vxorem. Si obieceris ex his scripturis. Quis consequens sit virum non posse accipere secundam vxorem, prima iniuta & nolente, non tamen sequitur virum non posse accipere secundam vel tertiam vxorem. prima ex rationabilibus causis consentiente & cedente iuri suo, quemadmodum sancti patriarchæ, non vt libidini vacarent, sed vt proles generarent, acceperunt plures vxores, prima consentiente, aut permanente sterili. Sicuti dixit Sara ad Abraham, Ecce conclusit me dominus ne parerem, ingredere ad ancillam meam, si saltem ex illa suscipiam filios. Atq; ita Abraham ex consensu vxoris accepit secundam. Genes.16. Sic & Iacob Liam accepit vxorem, Rachaele cõsentiente. Ingressus est insuper Iacob ad ancillam, Lia iam cessanti parere, Genesis.30. Videtur igitur, quod non sit contra ius naturæ secundam vel tertiam vxorẽ ducere, si adsit consensus vxoris sterilis, & desyderium procreandę prolis, paucitas fœminarum, & multiplicatio diui-

Habere plures uxores simul nullo modo licitum est.

Obiectio.

ni cul

ni cultus, & ita non erit peccatum plures simul habere vxores, quando mos est, & quando non obuiat lex vlla positiua id prohibens. Respondeo. Consensus vxoris sterilis, & cessio iuris illius, quod vxor in maritum habet, cum desyderio procreandæ prolis, non sufficiebant ad hoc, vt cuiq; liceret plures habere vxores. Nam & illa non faciebant cessare obligationem iuris naturæ dictantis in matrimonio vtrumq; coniugem non habere potestatem tradendi corpus suum alteri tertio ad opus carnalis commercij. Potest quidem vxor cedere iuri suo de petendo debitum a marito, sed non potest tollere ius naturę matrimonij annexum, quo vir obligatur nō dare corpus suum alteri fœminę q̃ diu viuit vxor ei⁹. Et ideo apud patriarchas olim requirebat̃ specialis dispēsatio dei dispensantis supra ius rationis internę, quę bene ordinata dictat in matrimonio vxorem ad actum coniugalem, nō habere potestatem tradendi corpus suum alteri viro, sed habere totam & plenariam potestatem corporis viri, sicut & vir ipse totam & plenariam potestatem habet in corpus mulieris. Verum quidem est, quod multiplicare & procreare proles ad cultum dei, sit de dictamine naturalis iuris, sed nō ē de iuris naturalis ratione velle qualitercumq; multiplicare. Vnde & ex sententia Augustini superius recitata patet, habere plures vxores fuisse crimen, quando mos non erat, ex quo sequitur, quod ante legem & morē fuerit contra pręceptum, sed ante legem & morem non fuit lex alia, q̃ naturalis, ergo ante Abraham, priusq̃ mos erat, habere plures vxores, fuit contra ius naturale. Proinde & Lamech añ diluuiū primus cōtra morē & naturā adulteriū cōmisit duas accipiēs vxores, vt inquit glos. interli. Gen, 4.

Solutio.

Pluralitas uxorum quō sit contra ius naturæ.

Lamech accipiens duas uxores peccauit in legem naturæ.

Verū donemus secundū aliorū quorundā sententiā habere plures vxores, nō sic fuerit cōtra ius naturę, quin & fortioribus iuris naturę vinculis, superuenientibus causis, videlicet supradictis, potuerat fieri licitum absq; speciali dispensatione diuina. Nunc tamen pro lege euāgelij, cū matrimoniū nō solū est contractus, sed & sacramentū nouę legis, nō licet vlla consuetudine aut dispensatiōe humana simul plures habere vxores, sicuti & supra diximus, de q̃ & in alijs latius.

Sequitur

¶ Sequitur tertius huius partis articulus, in quo disseritur de trāsgressione legis humanæ aut cōstitutionis, seu cōsuetudinis ecclesiasticæ, an uidelicet trāsgredi legē pure humanā, sit criminalis, an potius uenialis culpa.

OPere pretium est iam considerare, quando transgressio legis est mortale, & quando veniale, aut nullum peccatum. Ad quod intelligendum congruit præmittere super hac re sententiam Ioannis Gerson Cancellarij Parisiensis, lectione quarta de vita spirituali animæ dicentis. Solum deum posse dare precepta affirmatiua vel negatiua sub pœna mortis eternę, quia illā inquit solus ipse deus potest infligere, atque ita nullus reatum æternæ damnationis incurrit, nisi quatenus extiterit transgressor diuinæ legis. Ad hoc inquit est autoritas Augustini describentis actuale peccatū cōmissionis, esse dictum, factū, vel concupitū cōtra legem dei eternam. Item sicut nemo habet infundere gratiā nisi solus deus, ita neque quispiam alius potest ab anima gratiā eripere. nēpe solus ipse habet claues vitę & mortis. Ipse claudit, nemo aperit. Ex his infert corrollaria multa. Primum. Nulla transgressio naturalis aut humanæ legis, vt est naturalis, vel humana, est ex ipso facto, aut mortale peccatū, aut adducens reatum eternæ mortis. Probat, quia leges naturales & humanæ, vt tales sunt, non possunt attingere ad cognitionē eternitatis in pœna vel in premio. Deinde & frustra, inquit, darēt leges cum appositione pœnarum, quas legislatores inferre nō possūt. Cū ergo neque natura, neque humanę potestates valeant transgressores suarum legum plectere eterna morte, neque possint de illa examinare per testes, aut per aliam viam, consequens videtur per transgressionē legis humanæ neminē criminaliter delinquere. Hac ratione fulciunt sese, inquiunt, doctores nominatim Durandus et ceteri quidam ponentes super actibus intrinsecis & occultis non posse per prelatos hominibus imponi vlla præcepta. Secundum corrollarium ipsius. Nullus legislator ecclesiasticus vel ciuilis habet directe authoritatem preceptiuā super actu dilectionis interne aut fidei aut spei, & ideo q̄tumcūque, inquit, legislatores intenderint per suas leges subditos fieri meliores interius ac sanctiores, tales tamen fines intenti ab illis non cadunt sub præceptis ipsorum, atque ita non erit inquit transgressio humanæ legis, vt humana est etiam, etsi

fiant

fiāt actus externi humanarum legum cum peruersissimis, & prauis intensionibus, veluti si dicātur horę canonicę, vel si fiat ieiunium aut missa audiatur cum quauis mentis euagatione, aut propter vanam gloriam, aut propter fraudem, vel hypocrisim. Sic operans agit quidem male, inquit, apud deum peccans non in humanam, sed in diuinam legem.

Tertium corrollariū infert, Omissio horarum canonicarum & transgressio ieiuniorum ecclesiasticorum, & generaliter omnium positiuarum institutionum, nunq̄ est mortale peccatum nisi quatenus diuinę legi inuenitur dissonare.

Quartum corrollarium infert, Ex eo quod quispiā mortaliter peccat transgrediens humanam constitutionem, non sequitur constitutionem illam humanam in foro conscientiæ obligare ad mortale peccatum, quemadmodum si medicus peritus dicat. Petre do tibi legem pro vita corporis tui seruāda, quam si fueris transgressus, periclitabitur vita tua. Nō bibas vinum purum hoc triduo, hic manifestum, inquit, est medicum non habere facultatem aut præcipiendi aut condē di legem sub reatu æterni supplicij, & tamen ęgrotus hoc casu contra medici præceptum operans reus efficitur damnationis ęternæ, non propter trangressionem pręcepti ipsius medici, sed propter transgressionem legis dei iubentis, vt non inebriemur vino, aut non occidamus nosipsos cibo, & potu. Hactenus sententię præfati doctoris volentis legem pure humanam non obligare hominem in conscientia sub reatu peccati, nisi & simul aliqd adsit quod in se, omni humana lege seclusa est diuina lege aut iussum aut vetitum, propter quod ipsius humanæ legis transgressor fiat reus in conscientia apud deum. Hæc doctrina, quāuis multas falsas contineat sententias, nouas, & confictas contra omnium patrum sanctorum decreta simul & contra moralem philosophiam, impręsentiarum tamen sufficit demonstrare eam esse falsam in principali fundamento. Sit igitur contra eam hæc sententia. Opera in se licita aut indifferentia non præcepta lege vlla diuina, fiunt debita ex sola lege vel iussione humana, vt rus colere & ad forum ire, domum custodire, & id genus alia, ad quæ nulla diuina lege filius obligatur, incipiunt venire in obligationē accedēte pręcepto solo paterno.

Sic & in aliis multis, opus quod iure diuino, & naturali ē indifferens plerumq; sola consuetudine fit debitum. Et op⁹ item quod iure naturali & diuino est licitum plerumq; accedente sola humana prohibitione fit illicitum. Preceptum ieiunij ecclesię plerūq; trāsgreditur quispiā, etiā alioqui custodiens ius nautrę secundum virtutem temperantię. Vnde Aug. ad Casulanū in epistola. Aliud ē tēperātia custodita comedere & bibere. Aliud autem ieiunare, Aliud insuper corda grauare crapula & ebrietate, quod semper malum est. Aliud vero modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium, quod certe cum fit die dominico reprehensorem nō habet Christianum. Ex quibus verbis Augustini liquidum est praeceptum ecclesię de ieiunio ligare ad aliquid, quod nō cadit sub naturali precepto virtutis temperantiae. Idoneus ad pastoralem curam vel episcopatum potest licite intendere studio cognoscendae veritatis, & viuere in laudabili otio contemplatiuę vitae, sed vbi pastoralis cura fuerit iniuncta superioris mandato, non potest licite recusare, vt patet octaua quaest. prima. Qui episcopatum, & capite, In scripturis. His premissis subiiciendae sunt propositiones aliquot, quibus intelligitur an transgressio legis purę humanae sit criminalis, an venialis culpa an prorsus sit interdum sine peccato. Prima propositio. Lex iniqua neminem ligat in foro conscientiae, quemadmodum neq; sententia iudicis iniqua, neq; praeceptum iniquum. Qua autem ratione lex dicitur iniusta & iniqua, iam in superioribus diximus in secunda parte hui⁹ capituli sententia quinta, ex qua satis est manifesta veritas propositionis istius: Nā si lex ē iniqua, quia cōtra deum, aut legē eius, aut cōtra charitatē proximi, Iam deo oportet magis obedire, q̄ hominibus, Actuū. 5. Si vero lex est iniusta, id est, vtilis reipublicae lata propter solū priuatum legislatoris commodum iam non meretur nomē legis aut precepti, sed est iniuria, vis, violentia, & oppressio. Contra talium legum conditores loquitur Esaias capite. 10. Ve qui condunt leges iniquas et c. vt opprimerēt pauperes in iudicio & vim facerent causę humilium populi mei. Ex hac propositione sequitur legem esse iniquam statutumq; iniquū

Aliud ieiunare, aliud tēperate comedere.

Propositio prima de lege iniqua.

iniquũ, quo disponitur, quod vsuræ debeant solui, aut quod solutę nõ repetãtur, aut quod repetitę nõ restituãtur. Conditores huiuscemodi legũ, & scriptores iudices secundum eas iudicantes sunt excommunicati ipso facto per Clemen. vnicam de vsuris. Neq; est simile de constitutione, qua beatus Gregorius decreuit Iudæos esse permittendos in ritib⁹, & ceremonijs legis Moysi, præcipiens etiam Christianis ne illos in his ritibus suis impediant aut molestent. Gregori⁹ nempe illic præcepit Christianis ne Iudæos impediant, aut molestent. In vsuris autem lex illa vel statuta vel statuenda de vsuris soluendis non solum decernit vsurarios esse permittendos, & nõ impediendos, sed & præcepit vt vsurę soluantur, aut quod solutę non repetantur. Soluere autem vsuras, q̃uis non sit peccatum, legibus tamen cogere vt soluant ẽ fouere vsurariorũ peccatũ, quẽadmodũ legib⁹ cogere Christianos, vt vendant Iudęis ligna et lapides, qb⁹ ipsi suas cõstruant synagogas, est fouere illicitos Iudęorum ritus, q̃uis vendere eis hæc non sit simpliciter illicitum, quippe quorũ vsus communis est ad bonum & ad malum, de hoc infra latius. Similiter iniqua sũt statuta monopoliorũ inter mercatores in vnum conuenientes, vt res certo pretio vendantur pluris q̃ valeant, aut statuentes penes vnum aliquem esse vendendi potestatem, quod fit cum vnus solus aliquod mercaturę genus vniuersum emit, vt solus vendat pretium suo arbitrio statuens. Vnde & domini temporales sic statuentes vsuras esse soluendas, & nõ repetendas, concedentes item monopolia, accipientes lucra ab vsurarijs & mercatoribus, vt illi impunes valeant talia exercere non modo grauiter peccant, sed & rapinam cõmittũt, tenenturq; ad restitutionem commodi sic accepti, contra quos loquitur Esaias sermonem dirigens ad Iudæorum populum. Principes tui infideles socij furum. Proinde Zeno & Iustinianus imperatores considerantes huiuscemodi monopolia non ad commodum reip. sed ad labem detrimentaq; pertinere monopolos decreuerunt esse bonis spoliandos exilijq; perpetuitate dãnãdos, Codice de monopolijs, lege vnica.

Statutum de usuris soluendis, aut nõ repetẽdis iniquũ.

Lex imperialis de monopolijs.

Propositio secūda.

Secunda propositio. Lex iusta pure humana seu positiua ligat in foro conscientię ad faciendum, uel ad uitandum opus, quod in se neq; præceptum, neq; prohibitum est ulla lege diuina. Hęc propositio est ex superioribus manifesta. Ad hunc sensum loquitur Apostolus ad Romanos .13. concludens. Ideoq; necessitate subditi estote, non solum propter iram seu vltionem, sed etiam propter conscientiam.

Opus in se nō ꝓhibitū naturali aut diuina lege fit per solū accessum legis humanæ illicitum.

Vnde lex humana secundum se indifferentia fieri præcipit aut prohibet sub pœna excommunicationis sententię latæ, sicuti & prælatus plerumq; sub simili pœna subdito suo pręceptum imponit ad opus, quod neq; naturali, neq; diuino iure prohibetur. Cæterum lex imperialis statutumq; humanum plerumq; sub pœna capitis mortisq; temporalis, aut mutilationis mēbri præcipit quædam, quæ in se ex iure naturali aut diuino nihil flagitij aut sceleris habent, quæ tamen legislator, cuius est necessitati reipub. prouidere generaliter imponit communitati, considerans plerunq; legem illam ad obuiandum pluribus & grauioribus malis, seu periculis esse communitati illi sic dispositæ imponendam, q̄uis videat inde emersura singularia quorundam hominum damna.

Cōsuetudo de imaginibus in templo statuendis

Sic lex & consuetudo de imaginibus statuendis in tēplis & oratorijs non est abolenda, tametsi ex eisdem imaginibus, quidā sumpserint & impręsentiarum sumant, etiam nunc aliqui sibi causam idololatriæ & superstitionis. Nam & hac de causa beatus Gregorius papa coarguit Massilien sem episcopum, quod sanctorum imagines, in quibus nōnulli ex populo idololatriam committebāt, confregerit, Quod eas adorari inquit prohibueris laudamus, quod uero confregeris reprehendimus, dic a quo vnq̄ sacerdote hoc auditū est factum esse quod fecisti. Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturę historiam quid sit adorandū addiscere. Nā quod legentibus scriptura, hoc idiotis pictura præstat cernētibus, De consecratione dist. 4. perlatum. Obiecerit forsassis quispiam, Ezechias laudatur statuas & serpētem ęneum, quem dominus per Moysen fieri iusserat, destruens cū vidit serpentem illum fuisse populo occassionem idololatrię & superstitionis, vt dicitur quarti regū. 18. Cur ergo vitupe

ratur

ratur episcopus Massiliensis, confringens imagines ne populus illas adoraret. Respondeo. Serpens ille fuit temporalis ad sanandum vulnera corporis, fuit & prophetia Christi tum futuri, vnde cessante causa, cessare debuit effectus. Neq; serpens ille sic expressit formam Christi, sicuti imago crucifixi, cuius causa perpetua est, vt in illa habeatur memoria Christi, vsque in consummationem sæculi.

Cęterum hic sciendum est, quod in statuto pœnali plerumq; duo sunt in pręcepto, veluti si dicatur. Statuimus ne quis tale quid faciat, quod si fecerit talis imponatur illi pœna, aut ad arbitrium superioris sic vel sic puniatur. Transgressor constitutionis huius generis non obligatur pœnã soluere, nisi ad soluendam illam condemnetur, q̃uis peccet etiam, etsi paratus sit pœnam soluere, nisi intentio statuẽtis fuerit tale statutum non obligare transgressorem ad vllã culpam, sed solum ad soluendum pœnam, vbi a superiore fuerit taxata & imposita, quemadmodum statuta prædicatorũ, in quorũ regula dicitur. Nolumus quod statuta nostra obligent ad culpam, sed solum ad pœnam. Quod si uigor statuti pœnam taxet & impositam explicet secundum rationabilem statuentis intentionem, iubens trangressorẽ debere pœnam vltro & ex semetipso debere soluere sub reatu culpæ, iam peccat transgressor non soluens pœnam, etiam ad illã non cõdemnatus per superiorem, veluti si dicatur horis & locis debitis silentium teneatur, si quis in oratorio ter fregerit silentium, legat septem psalmos pœnitentiales.

De statutis pœnalibus.

Interdum uero constitutio pœnalis continet vnum solũ pręceptum, veluti cum dicitur, Statuimus si quis tale quid fecerit, talem luat pœnam. Et transgressor statuti huius gnis non peccat, modo absq; contemptu transgrediatur, paratus pœnam soluere aut luere, vbi fuerit deprehensus. Et quia nemo obligatur ante condemnationẽ soluere pœnam, quæ aut lege taxata non ẽ, aut si lege sit taxata, decernit̃ imponẽda a superiore, ideo nõ peccat sine cõtempt tu trãsgrediens occulte pœnale illud statutũ. Huiuscemodi sunt statuta & pręcepta rectorũ in vniuersatibus, & magistratuũ in ciuitatib⁹, quibus pręcipit̃ vnũquẽq; generalibus cõcilijs, cõgregatiõib⁹,

& missarũ solennis debere adesse, sub pœna trium grossorum, aut neminem post pulsum campanæ posse foras ire sine lumine, sub pœna vnius ducati, & alterius mulctę pecuniarię, aut neminem posse portare arma sub pœna amissiõis armorum & vestium. Si vero adijciatur talis pœna, quę nõ nisi pro crimine venit infligenda, qualis est latæ sententiæ a iure excommunicatio, videtur transgressor talis legis vel statuti peccare mortaliter, sicuti & is qui transgreditur mandatum aut statutum principis aut communitatis, adijcientis transgressori pœnam capitis aut mutilationis membri.

De mandatis rectorum in uniuersitatibus sub iuramento.

Verum in huiuscemodi mandatis & statutis pœnalibus, considerandi sunt singulorum sermonum sensus, Nam mandata & statuta obligantia sub reatu peccati mortalis debent esse in sermonibus non ambigua, neq; captiosa, sed manifestos habere sensus. Solent mandata seu statuta pœnalia dari sub pœna corporalis laboris alicuius, aut peregrinatiõis, aut exilij, aut exoluendi certam pecunię quantitatem, aut cõfiscationis bonorum, aut sub pœna mortis, aut perditionis manus aut oculi, aut mutilationis alterius membri, aut sub pœna excommunicationis, aut suspensionis a diuinis, quæ sane locutiones, vt manifestũ est, intelligantur intransitiue, id est, sub pœna quæ est excommunicatio aut corporalis labor, aut peregrinatio, aut exilium, aut perditio vitę uel membri corporalis. Cum vero mandatum datur sub pœna iuramenti præstiti, non talem habet locutio sensum, nempe iuramentum præstitum, non est pœna eius qui iurauit. Sensus itaq; loquutionis illius est accipiendus sub pœna iuramenti, id est, sub pœna, quę debetur ei, qui uiolat aut frangit suum iuramentum. Quemadmodum prælatus cum dicit, Præcipio tibi vt hoc facias sub pœna inobedientię, non intelligitur locutio intrãsitiue, id ẽ, sub pœna quę est inobedientia, nempe inobediẽtia non est pœna, sed meritoria pœnę. Vult ergo præcipere alteri vt hoc faciat sub pœna quæ debetur inobedientię. Verum omnia huiuscemodi mandata sic generaliter expressa sub pœna iuramenti ad interessendum congregationi, aut missæ, non dure & inciuiliter sunt accipienda, tanq̃ ipse mandans per iuramentum voluerit sic vocatos & iuratos obligare ad mortale periurium, si omiserint,

rint, sed præsumendum est de pia intentione mandantis, quod videlicet superior ipse in huiuscemodi communibus mandatis pro causis communibus, & non magni ponderis, solum uelit ipsis iuramentum præstitum ad memoriã reuocare, ne mandatum ipsius habeatur vt contemnẽdum, intendens ad pœnalitates quasdam temporales ab ipso imponendas, obligare etiam eos, qui citra contemptum huiuscemodi mandata transgrediuntur, non quod huiuscemodi pœnalitates ipsi teneantur ex sese vltro soluere, sed quod eas possit mandans rationabiliter exigere ab his, qui nullam habuerint piam aut rationabilem causam abessendi. Rogabis forsitan, Quid si rector quispiam intendat ita præcipere, vt non comparentes sint rei periurij, & digni qui puniantur, tanquam violatores iuramenti præstiti, an obligantur sub pœna illa comparere mandato sic generaliter expresso, & videtur quod sic, quia præceptum positiuum obligat secundum intentionem præcipientis. Respondeo. Temerarie mandantium intentiones pro quibuslibet rebus parui ponderis, nõ obligant subditos, vt teneantur obedire sub pœna criminis illius, quod ipsi volunt transgressores subditos incurrere, sed rationabilis intentio, qualem sic mandantes rationabiliter habere consueuerunt in rebus de se indifferentibus ad talem uel talem finem conducentibus est, quæ obligationem constituit. Atque ita mandans per iuramentum, vel sub iuramento, vt omnes adsint congregationi, intelligitur mandatum ciuiliter, vt videlicet sub pœna vialatori iuramenti debita, intimata, & comminata, quæ & digna est inferri contemnentibus omnes compareant.

Quæstio cum argumento.

Quemadmodum mandata quędam & statuta sub excommunicationis pœna, non ipso facto illata, sed comminata & intimata, vt inferenda non semper obligant transgressores illorum statutorum sub reatu criminis seu peccati mortalis. Ius decreuit clericum, qui comam nutrit, esse excommunicãdum, capitulo Si quis, De vita & honestate Clericorum, & .23. distin. Si quis. Sed non ob hec mox iudicandus est clericus peccare mortaliter, si comam habeat laxiorem, qui si monitus, contumax manserit, iam propter contumaciam & cõ

temptum excommunicatur. Sic & in materia proposita, rector ipse mandans conuocationi suę generali, plærumque adiicit huiuscemodi clausulas generales, per iuramentum, vt ipsi sint memores iuramenti præstiti, & non contemnāt, neq ipsum præcipientem, neq pręceptum illius, interim occupati aliquo exercitio laudabili, ut sciant se absq graui culpa nō posse huiuscemodi mādata contemnere, neq posse abesse pro qualibet causa quantūuis leui. Huiuscemodi enī congregationes generales, cum sint institutæ ad orandum pro prospero successu vniuersitatum, aut ad orādum pro fautoribus, & fundatoribus earundem, & ad terminādum causas concernentes honorem & priuilegia vniuersitatis, ad corrigendum excessus & defectus suppositorum, ac ministrorum. Insuper ad adferendum honorem rectori, & decorem vniuersitati. Ad huiuscemodi autem fines seu vtilitates maxime promouentur vniuersitates, dum omnes saltem in vniuersitate personę notabiles ad generale rectoris mandatum sese præsentes exhibere student, ideo tales sine causa subtrahentes suas præsentias, regulariter non sunt ab omni culpa immunes, pręcipue veniali. Secus autem dum rector sigillatim singulos vocari facit pro causis & negotijs arduis, quæ merito exigunt præsentias, consensus, consilia, & deliberationes singulorum non habentium legitimam abessendi causam, quia tum posset contingere mortalis culpa, etiam in eo qui sine cōtemptu mandatum pręterit, sicuti patebit in articulo sequenti.

De congregationibus a Rectore indictis.

Tertia propositio.

Tertia Propositio.

Humana mandata, & statuta, seu decreta, etiam vniuersaliter prolata, nunq ita generaliter & absolute intelligūtur, quin interpretationes, conditiones, & ciuiles intelligentias suscipiant, prout sapiens recte iudicabit, sicuti & iuramentum appositum in aliqua obligatione, uel in contractu recipit omnes subauditiones, conditiones, vel limitationes, quas habet ille contractus. Vnde papa in capitulo pri. de iuramento, lib. 6. Iuramenta sub quacumq generalitate pręstita, vel præstanda super statutis, vel consuetudinibus seruandis, ab his, quę ad aliquam communitatem, uel ad collegiū recipiuntur, declaramus ad licita possibilia, & libertati eccle

sia.

ſiaſticæ non obuiantia tantum extendi, & ad ea duntaxat iu rantium debet referri intentio. Verum hic ſciendum, quod ſi inter ſtatuta ſcripta fuerint aliqua licita, quę per nō vſum in diſſuetudinem abierunt, hęc non intelliguntur comprehenſa ſub generali noīe ſtatuti, quin cōſtitutio p cōſuetudinē abolita, nō amplius habet vim ſtatuti, & ideo nō ligat. Intētioq; ſic generaliter iurantis referenda eſt dūtaxat ad licita, non ad abolita. Quod ſi ſpecialiter & noīatim ſingula ſtatuta legantur, & inter expreſſa ponantur aliqua illicita, aut libertati eccleſiaſticę obuiantia, aut etiam abolita ſuper quę ſeruanda, feratur ipſius iurantis intentio, iam grauiter peccauit ſic expreſſe iurans ſcienter illicita, & in licitis ſicq; abolitis ſeruare deberet iuramentum, quuis non in illicitis. Vnde canonicus recipiendus, iurans expreſſe ſeſe non ſeruaturum in domo concubinam, aut ſuſpectam mulierem, renūcianſq; ex nunc, prout ex tunc fructibus præbendæ ceſſuris, iuranſq; ſe non recepturum eoſdem infra tempus, quo monitus, non eiecerit mulierem illam de domo habitationis ſuæ, tenetur uigore iuramenti pręſtiti non ſolam concubinā aut mulierem ſuſpectam eiicere, ſed & fructus non recipere, incurritq; graue periurii crimen, aliter faciens, q̄ ſtatutum ſic iuratum habet, quantumuis tale ſtatutum non fuerit in uſu & in obſeruantia. Neq; poſſunt canonici hac in parte ſibi inuicem hoc iuramentum relaxare, quuis enim iuramentum concernens ſolummodo priuatarum perſonarum commoda poſſit ex illorum conſenſu relaxari; iuramentum tamen concernens diuinum cultum & honorem, nequaquā poteſt relaxari ab his quibus eſt pręſtitum, veluti ſi duo clerici ſibi iurauerunt, quod religionē intrabunt, vel certa pſalteria & orationes dicāt pro defunctis, vel ſi duo mercatores ſibi iurauerūt, quod dabūt tertiam partem lucri pauperib⁹. Hic iam ſi obieceris ſtatuta per collegia aut vniuerſitates cōdita poſſunt rurſus per eadem collegia, aut eaſdem vniuerſitates tolli. Iuramentum autem de ſeruandis ſtatutis non obligat, niſi remanentibus ſtatutis. Videtur ergo quod ſublatis ſtatutis tollatur & obligatio iuramenti, quo iurauerūt ſeruare ſtatuta, atq; ita videbitur ſequi, quod is, qui iurauit

De iuramento ſuper ſtatutis ſeruandis.

Canonicus iurans ſeruare ſtatutū de non tenenda muliere ſuſpecta.

ſeruare

seruare statutum de non tenendo in domo mulierem suspectā & de non recipiendis fructibus, liber sit a vinculo iuramenti per non vsum statuti aut per consensum capituli tolentis statutum illud.

Solutio.

Respondeo quod totum articulum cōcludit vsq; ad vltimam consequentiam exclusiue, quis enim obligatio iuramenti præstiti de seruandis statutis in genere non obliget nisi remanentibus statutis, obligatio tamen orta vigore iuramenti specialiter facti super materiam specialem hanc videlicet eijcere e domo, aut non tenere concubinā remanet etiam ablato statuto, neq; auferri potest p canones, quibus prestitum est iuramentum. Sic & in iuramentis cęteris, quibus homines sibi mutuo iurant id ad quod tenentur diuino iure, veluti si mercatores sibi mutuo iurent, quod non falsificabūt merces, nec contractus monopolos, aut vsurarios exercebunt sub obligatione dandi pauperibus pretia rerum sic illicite venditarum. Sic & in proposito canonici sibi mutuo iurantes, quod non sint seruaturi in domo concubinas sub obligatione in vsum pium dispensandi omnes fructus tempore concubinatus cessuros, non possent sibi mutuo huiuscemodi iuramentum relaxare.

Quarta ꝓpositio.

Quarta propositio ex superioribus manifesta, quemadmodum regum & sæcularium iudicum est dare præcepta, seu imponere leges aut statuta, de his quæ conducunt ad communem vtilitatem reipublicę in temporalibus. Ita pontificum & spiritualium iudicum est condere, seu imponere leges, de his quæ pertinent ad communem vtilitatem fidelis populi in spiritualibus. Vnde in rebus domesticis pater est superior. In rebus autē mundanis ad rempub. huius sæculi pertinentibus & in rebus bellicis dux est præfectus. In rebus autem spiritualibus & in causis pertinentibus ad custodiam fidei & Christiani cult[9] superior ē episcopus. Proinde in publicis locis, muneribus, & actiōibus patrū iura cū potestatib[9] filiorum, qui sunt in magistratu, collata intergescere paululū & conniuere oportet, debetq; tū pater cedere filio, ac illi locū dare magis honorabilē, sed cū extra remp. in re domestica, aut in conuiuio familiari sedetur, discumbitur, aut ambulatur, tum inter filium magistratum, & patrem priuatum publi-

publicas honores cessare oportet, & congruit tum filio etiam principi aut duci ac regi dare locum honorabilem patri. De officio liberorum erga parentes tractans Aulus Gellius libro tertio noctium Atticarum secundum philosophiam moralem tradit philosophos docere in quibusdam parendum esse patri, in quibusdam vero non esse parendum. Omnia quę in rebus humanis fiunt aut honesta sunt, aut turpia, aut media seu indifferētia. Honesta sunt, quae sua vi recta sunt, vt fidem colere, patriam defendere, amicos diligere. Hęc inquiunt, fieri oportet, siue imperet pater siue non imperet, sed quę his contraria sunt, quaeq; turpia, & omnino iniqua sunt ea, inquiunt, oportet non fieri etiam si iubeat, vel prohibeat pater. Quę vero media sunt seu indifferentia sunt ea quę p semetipsa, neq; honesta sunt, neque turpia vt in militiam ire, rus colere, causas defendere, vxorem ducere, & in his atq; similibus censent patri esse parendum, nisi accesserit turpitudinis conditio, veluti, si pater iusserit filio ducere vxorem infamem & criminosam, vel causas pro hostib⁹ publicis rei pub. & tyrannis inimicis dicere. Et quia scripturę sacrę de huiuscemodi obedientia vniuersaliter loquuntur tradentes in omnibus parentibus, & sublimiori potestati esse obediendum congruit hoc in loco aperire harum scripturarum intellectum. Sciendum ergo est quod locutiones scripturae sacrę vniuersales, quibus significatur huic vel illi in omnibus esse obediendum, intelligendae sunt non vt comprehendant oīa absolute simpliciter, sed omnia secundū materiam subiectam. Verbi grā, cum Paulus dicit, Mulieres viris suis subiectę sint in omnibus, ad Ephesios quinto. Filij obedite parentibus vestris per omnia, ad Collossen. 4. Serui obedite dominis carnalibus cum omni timore. Item ad Titum, Admone seruos dominis suis subditos in omnibus esse. Serui subiecti estote ī omni tpe. His et id gen⁹ aliis scripturę sacrę documentis nō significatur, quod mulier & filius & serui in oībus etiā licitis debēt obedire, siqdē multa sūt licita in qbus vir & mulier ad paria iudicātur, etiā filius nō tenetur obedire patri pręcipiēti, vt monasteriū intret, aut matrimonium contrahat, aut ieiunet illis vel illis diebus.

De officio liberorum erga parētes Aulus Gellius.

Apostolus ergo cũ dicit, Filij obedite parentibus per omnia, intelligit per oīa, ad quæ ius paternum sese extendit, vtpote in his, quę pertinent ad dispensationem domus, & ad erudi tionem ac disciplinam morum pręcipue pertinentium ad ca uendum transgressiones legum superiorum, de hoc infra la- tius cum de obedientia tractabitur. Ita quod Christus dicit ad Petrum. Quodcumq; ligaueris & c̄. non est intelligen- dum omne ligamen, vinculum, seu pręceptum, aut legem pa pæ obligare, sed quodcumq; ad ędificationem ecclesiæ perti- net. Sic & locutiones vniuersales etiam in alijs sunt accipiē dę, veluti charitas omnia credit, omnia suffert, omnia sperat, charitas credit omnia quæ secundum regulas Christianę fi- dei credenda sunt. Suffert omnia, quæ secundum virtutem patientię tolerari debēt. Quinta propositio. In obser-uatione humani præcepti duplex virtus inuenitur. Vna est obedientia, veluti cum homo vult pręceptis superiorum obe dire, et huic virtuti contrarium est nolle obedire quod est ꝓ- prie contemnere, & semper mortale peccatum.

Quinta ꝓpositio.

Ex duplici uirtute cōtingit custodire humanum præce- pum.

Alia aūt virtus in obseruatione humani præcepti est vel abstinentia, vt in pręcepto ieiunij, uel actus religionis, vt in præcepto sanctificandi diem festum, vel actus iustitię, vt in præcepto soluendi tributa & vectigalia, vel actus fortitudi- nis, vt in pręcepto bellandi pro necessitate reipu. Vnde legi- slatoris prius est constituere, atq; considerare actus quate- nus boni sunt, aut praui, q̄ pręcipere aut prohibere illos. Siquidē lex positiua præcipiens, aut prohibens actus ex his quæ sunt in se indifferentia facit actus illos esse aut in præ cepto, aut in prohibitione constituens eosdem, vt sint actus huius vel illius virtutis, quemadmodum patet ex doctrina Augustini in epistola ad Casulanum, & in epistola ad inqui sitiones Ianuarij. Opus quod naturali aut diuino iure est indifferēs accedente sola prohibitione aut consuetudine hu- mana fit pręceptum. Quemadmodum lex ieiunij facit ab stinentiam esse actum pręcepti temperantię. Lex sanctifi candi diem festum, præcipiens audire missam & abstinere a seruili o[illegible]e facit actus illos esse virtutis latrię. Lex pręcipiēs solutionē vectigalis ponit actum illum sub virtute iustitiæ,

vnde vnum & idem opus extremum poteſt eſſe actus diuerſarum virtutū, quemadmodum dare decimam poteſt eſſe actus religionis, poteſt eſſe actus iuſtitiæ, poteſt & eſſe actus virtutis obedientię. Atq; ita fit vt in humani pręcepti violatiōe plęrumq; duo vitia reperiantur, vnum inobedientia formalis, id eſt, nolle obedire, vel contemnere pręceptum aut pręceptorem. Alterum vero executio operis humana lege vetiti, aut omiſſio operis humana lege pręcepti. & tale peccatum alicui virtuti ſpeciali eſt oppoſitum, & eſt aut guloſitas aut ſacrilegiū, aut iiuſtitia aut timiditas, faciēs in prelio fugere cum oporteat in certamine fortiter ſtare & pro iuſtitia agonizare vſq; ad mortem. Vnde ſequitur duplicē eſſe modum tranſgrediendi humanum pręceptum, ſcilicet vel ex inobediētia ſeu contemptu aut legis, aut legiſlatoris, vel ex affectione faciendi actum, qui videtur lege illa prohibitus, aut ex negligentia qua omittit actum, quem oportuit facere, omittit inq̄, q̄a actus ille lege pręceptus, aut difficilis eſt, aut moleſtus, aut ex alio quouis reſpectu. Traſgreſſionem humani præcepti ſecundum priorem tranſgrediendi modum videlicet ex contemptu eſſe mortale peccatum patet ex doctrina Pauli dicentis. Qui poteſtati reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirūt, ad Romanos. 13. Item primi regum capite. 15. quaſi ſcelus Idololatrię eſt nolle acquieſcere. Et in hoc conſentiūt doctores vniuerſi, quod uidelicet ex contemptu violare humanum præceptum ſemper eſt criminale peccatum. Nam ipſe huiuſmodi contemptus ſecundū ſuam ſpeciem eſt criminale peccatum etiam pro tempore, quo quis ad executiōem humanę legis non obligatur tāetſi poſſit eſſe cōtemptus quidā ſurreptitius veluti primus, ſeu leuis quidā inobedientiæ motus, qui ſolū ſit venialis culpa. Tranſgreſſionem vero humani pręcepti ſecundum poſteriorem tranſgrediendi modum non ſemper eſſe mortale peccatum, ſed interdum veniale ſolum, interdū etiam nullum, iam eſt declarandum.

Biſariam cōtingit tranſgredi humanum præceptum.

Ex cōtemptu trāſgredi mandatū humanum.

180

¶ *Sequitur quartum huius partis membrũ siue articulus quartus, in quo ex supra dictis propositionibus inferuntur aliquot conclusiones corollariæ, de æquitate & iniquitate humanorũ statutorum & mãdatorum.*

QVIA ex singularibus multis experimento cognitis, facilius intelligimus vniuersalia, operę prętium est in hoc articulo ex supradictis propositionibus inferre conclusiones quasdam corrolarias de mãdatis humanis particularibus, veluti sunt mandata ac statuta sęculariũ principum aut iudicum in personas ecclesiasticas & res ipsarum, mandataque eorũdem iubentium soluere vectigalia, tributa, & pedagia, aut iubentium ire ad bella, aut iubentiũ ministris suis occidere quemque, mandata insuper pontificũ pręcipientium pastoribus seu iudicibus sub se positis, quatenus aut a communione separent, vel excommunicent personam literis suis designatam, aut crimen sibi cognitum de se, vel de alijs reuelent, mandata insuper ecclesię, ratione excommunicationis latę sententię, qua præcipitur nobis vitare & fugere communionem eius, qui excommunicatus est, mandata in sententijs iudicum, siue sæcularium, siue ecclesiasticorum expressa. In his enim particularibus, si cognouerimus, quomodo sit obediendum, & quomodo interdum etiam non obediendum, & quonam pacto sint iusta & interdum etiam iniqua & iniusta, facilius poterimus deprehendere transgressionem humani status seu mandati, interdũ esse mortale peccatum interdum autẽ veniale, interdum etiam nullum. Primum igitur ex supradictis sequitur, iniqua esse mãdata ac statuta eorum, qui statuunt, prohibẽt, aut mandant quippiam contra ecclesiasticã libertatem. Huiuscemodi sunt statuta seu mandata principum seu sæcularium potestatum, vel magistratuũ prohibentium ne quippiam possit donari aut legari ecclesiæ seu ecclesiasticis personis.

De statutis contra libertatem ecclesiasticam.

nis in augmentum diuini cultus seu religionis Christianæ, aut prohibētium laicis ne decimas clericis soluant, vel ne ad oblationes veniāt, neue obediant aut pareant citationibus, seu sententijs iudicum ecclesiasticorum in rebus & ecclesiasticis causis. Insuper iniqua & contra libertatē ecclesiasticam sunt mandata eorum, qui aut prohibent sacerdotib⁹ ne excommunicent, seu excommunicatos denuncient laicos cōtumaces, quiue cogunt episcopos & ecclesiasticos iudices, vt excōmunicatos ab excōmunicatiōe absoluāt, vel sentētiā excomunicationis cassēt, reuocent & retractēt, vel qui in locis interdicto suppositis quempiam celebrare cogunt, vel qui prohibent excommunicatis ne exeant de ecclesijs dum diuina celebrantur. Super omnia vero abusus est maximus & intolerabilis per eos, qui ecclesiastica bona in augmentū diuini cultus & in pium vsum pro miserabilibus personis designata authoritate laica magis grauant, & onerant, q̄ si eadem bona essent prophana & nō fuissent ad piū illū vsum destinata. De statutis cōtra libertatē ecclesiasticā editis īquit Honorius papa tertius ī capit. Nouerit de sentētia excōmunicationis. Excommunicamus omnes hæreticos vtriusq; sexus quocumq; nomine censeantur & fautor ac receptores ac defensores eorum, nec non, & eos qui de cætero seruari fecerunt statuta edita & consuetudines, vel potius abusiones introductas contra ecclesiasticam libertatem, nisi ea de capitularibus suis, id est, de libris suis infra duos menses post huiusmodi publicationē fecerit aboleri. Excommunicamus quoq; statutores et scriptores statutorū, nec nō potestates, & consules, rectores, & consiliarios locorum, vbi de cætero huiuscemodi statuta vel consuetudines fuerint edita vel obseruata, nec non & illos, qui secundum ea præsumpserint iudicare, vel in publica forma scribere iudicata, hactenus ille.

Aliud libertas Christiana, aliud libertas ecclesiastica.

Verū hic sciendum aliud esse libertatem ecclesiasticam, aliud vero libertatem Christianam seu libertatem ecclesiæ communis clero & laico. Nam libertas ecclesiastica est immunitas illa, secundum quam personę ecclesiasticę, et res ecclesię sunt ex iure diuino aut humano aut ex priuilegio immunes, et exemptę a sęcularium iudicū potestatibus

bus, iurisdictionibus, tribunalibus, vectigalibus, & tributis impositis, aut imponendis a tẽporalibus principibus seu iudiciis, quemadmodum tractant doctores in capitulo, Aduersus, de immunitate ecclesiastica, atq; ita libertas ecclesiastica facit personas ecclesiasticas immunes, seu liberas & exemptas a legibus & exactionibus saecularium principum, aut magistratuum. Libertas vero Christiana non facit Christianos ab huiusmodi legibus liberos & immunes.

Multa autem statuta & mandata contra ecclesiasticam libertatẽ, specialiter explicat bulla in coena domini, in qua decernuntur iniqua esse mandata & statuta eorum qui statuunt, prohibent, aut mandant, ne literis Apostolicae sedis, & legatorum, ac nunciorum & iudicum delegatorum eiusdem, gratiam vel iusticiam concernentibus, decretisq; super illis ac caeteris iudicatis, processibus & executorialibus, nõ habito primum eorũ beneplacito, & assensu pareatur. quiue sub grauissimis poenis statuere & mandare pręsumunt, ne tabelliones & notarii super huiuscemodi literarum ac processuum executione instrumenta vel acta conficiant, aut confecta parti, cuius interest, tradant, quiue res ecclesiae, quatenus ecclesię sunt iurisdictiones, prouentus, & redditus vsurpant, arripiunt, aut sequestrant, vel qui per se, vel alium, seu alios, directe vel indirecte praedicta exequi, vel procurare, aut in eisdem consilium, auxilium, vel fauorem pręstare non verentur, cuiuscũq; pręeminentię & dignitatis fuerint.

De statutis et mã datis iniquis reprobatis per bullam in in coena domini.

Rursus iniqua sunt mandata eorum, qui statuunt, inhibent, aut mandant, ne quis executioni mandet ullas literas Apostolicas, etiam in forma breuis gratiam aut iusticiam cõcernentes, vel citationes, & executoriales Apostolicas sine ipsorum mandantium, aut principum beneplacito & examine, vel qui incarcerant, detinent, aut incarcerari & detineri faciunt, literarum & citationum Apostolicarum executores, vel qui seipsos constituunt iudices ecclesiasticarum personarum, vocantes illas directe vel indirecte ad suum tribunal, aut ad instantiam cancellariae, vel parlamenti pręter cõmunem iuris dispositionem, vel qui fuerint vicecancellarii, aut consiliarii ordinarii, vel extraordinarii, vel etiam qui fuerint Archiepiscopi vel episcopi autoritate laicali impediẽtes cau-

Iniqua saecularium principũ mãdata, iubẽtium ne literis Apostolicis pareatur, neue literae executioni mandẽtur.

tes causas Apostolicas, bñficiales, aut spirituales, & sese de illarum congnitione, tanquam iudices intromittentes vel cõpellẽtes ad reuocandũ. Isti sũt casus bullę in cœna domini, secundum quos sęculares potestates mãdantes, aut statuẽtes, non solummodo grauiter peccant, offendentes libertatem ecclesiastican, verum & papalem excommunicationẽ incidũt ipso facto. Quatenus autẽ sciamus an huiuscemodi mandata sint contra ius diuinum, dignaq; sint tam graui excommunicationis cẽsura, reseruata soli sedi Apostolicæ.

Hic sciẽdum est, quod aliud est potestatem sæcularem absolute mandare, aut constituere, ne quisquam pareat vllis literis Apostolicis iusticiam aut gratiam concernẽtibus, aut ne executioni mandet easdem. Aliud vero est potestatẽ sæcularem mandare, aut constituere, vt sine suo beneplacito & examine nemo pareat huiusmodi literis, neq; executioni mandet easdẽ. Nam primum cum sit directe contra potestatem seu libertatem ecclesiasticam, est eam prorsus tollere & extinguere; neq; potest fieri absq; contẽptu ecclesiasticæ potestatis; neq; potest ex ipsius pontificis priuilegio conuenire regi, aut sæculari potestati. Secundum autem videtur posse fieri absq; contemptu potestatis ecclesiasticæ, & absq; iniuria, aut odio, aut grauamine seu pręiudicio ecclesiasticæ libertatis, & sanctæ sedis Apostolicæ, vel literarum eiusdem. Potest enim contingere, quod princeps quispiam, aut ex priuilegio seu commissione papæ hoc faciat, sicuti Carolus Imperator habuit ex priuilegio synodi, ne sine suo consensu inuestiretur vel consecraretur episcopus, aut ex causa rationabili secundum congruentiam loci & temporis ad sic statuendum atq; mandandum moueatur propter abusus tollendos, ne præficiantur extranei, aut inidonei, qui vel per nimiam importunitatem, falsasq; suggestiones literas Apostolicas impetrarunt, vel impetratis abuti volũt ad oppressiones pauperum, qui alioqui sub prętextu literarum Apostolicarum longis litibus, grauibusq; sumptibus vexari possent, non quod potestas sęcularis velit sibi aut iudiciũ ecclesiasticarum rerum vsurpare, aut viros idoneos autoritate Apostolica institutos impedire, aut sup

De mãdatis sæcularium principũ, iubentium, ne literæ Apostolicæ absq; ipsorũ cõsensu executiõi mandentur.

illorum idoneitate iudicium sumere, sed quod velit ad ędificationem reipub. statum ecclesiasticum promouere. Vnde quotidie cernimus prelatos et alios disputare de mādatis, de rescriptis, ac literis papæ, quæ tangūt ecclesiastica negotia, collationes bñficiorū, prębendarū, & dignitatū. De omnibus literis & mandatis papę præsumendum quidem est quod eis oporteat obedire, modo constet an cōstare debeat tales reuera esse literas a sede Apostolica emanatas, subsistentibus etiam rationibus & causis, quibus ipse papa verisimiliter motus inductus est ad pręcipiendum. Et ideo non debet ista præsumptio tam violenta esse, vt non liceat huiuscemodi mandata etiam verissime emanata a sancta sede Apostolica examinare & inuestigare sollicite, an eis oporteat obedire, tametsi hoc maxime pertineat ad iudices ecclesiasticos, quibus huiuscemodi literæ mandatorum Apostolicorū diriguntur, vt patet ex capitulo siquando, de rescriptis vbi papa Alexander tertius patienter, inquit sustinebimus si non feceris quod praua nobis suggestione fuerat insinuatum. Vnde & sententia papę circa fidem tanta consilij moderatione concipi debet tantaque maturitate patientiæ decoqui & tanta deliberationis grauitate proferri, vt omnino recta sit credenda, verū quia papa quatenus homo talem modum deliberationis circa ea quę sunt fidei potest omittere & inniti proprio sensui proprięque prudentiæ, idcirco etiam plerumque liceret examinare literas mandatorum papę definientis aliquid credēdum esse aut fide tenēdum. Verum quia his nostris sæculis insurrexerūt hostes ecclesię aduersātes cathedrę Petri, qui indignis contumelijs ecclesiasticam potestatē reddiderunt cōtēptibilem apud vniuersū ferme plebē docētes huiuscemodi ecclesiasticæ potestatis amplitudinem ex iure diuino sese extendere solum ad docendum viam salutis æternę & ad arguendum & corripiendum peccatores & ad remittendum, ac retinendū peccata secundū modū quem ipsi confingunt, & ad dispensandum Christi sacramenta. Ampliorē potestatem, quæ est in vsu libertatis seu immunitatis ecclesiasticarum personarum ac rerum ecclesię & in coercendis hominibus contumacibus & in dispensandis ac conferendis ac institu-

stituendis ecclesiasticis beneficijs, episcopatibus, dignitatibus, & officijs, papam acquisijsse potestatem non ex vlla concessione Christi, sed vel ex consuetudine per violentiam quandam, aut per vsurpationem, aut per spontaneum consensum populi introducta, vel ex sola dispositione positiui iuris ab eodem papa editi in fauorem cleri, vel ex priuilegijs, aut donationibus saecularium principũ. Ideo ad amplius intelligendum quonam pacto quisq; secundum huiuscemodi res in foro consciẽtiae teneatur ex iure diuino papę obedire & parere mandatis expressis in literis Apostolicis ex superioribus ad memoriam est reuocandum. Quemadmodum distinctio potestatis, seu iurisdictionis ecclesiasticę a potestate, seu iurisdictione sęculari ex diuino iure est & a Christo instituta, Ita distinctio fori seu tribunalis sęcularis a foro spiritalis tribunalis non est inuenta, neq; per solas hominum constitutiones, neq; per imperatores, neq; per consuetudinem introducta, sed est a Christo instituta et insinuata, Matthei. 16. Tibi dabo claues & c. Quodcumq; ligaueris, & c. & Matthaei. 18. Quęcumq; alligaueritis & c. Si ecclesiam non audierit, sit tibi & c. Ioãnis vltimo. Pasce oues meas. Ad Cęsarem nusq; dicit, Tibi dabo claues regni cœlorũ & c. Quodcumq; ligaueris & caet. Quorum remiseritis peccata et cęt.

Distinctio fori tribunalis ecclesiastici a foro tribunalis saecularis.

Vnde sequitur papalem potestatem ac iurisdictionem super omnia ecclesiae membra ex iure diuino esse saeculari potestati seu imperiali iurisdictioni pręlata, atq; pręfecta, tametsi imperialis potestas non sit a papa ex concessione diuina. Nam & priusq̃ veniret Christus, iam erat Romanum imperium, quod & ipse Christus in euangelio approbans, Reddite, inquit, quae sunt Caesaris Cesari, & quae sunt dei deo, & Apostolus Paulus. Omnis anima potestatibus sublimioribus sit subdita, & infra. Non enim sine causa gladium portant, ministri enim dei sunt. Nam propter hoc ipsum tributa pręstatis. Christus autem cum pręfecit Petrum vniuersali ecclesiae pastorem, dans ei potestatem super omnia ecclesiae membra, super omnes oues suas, non super has aut illas, sed indistincte & generaliter loquens eidem, Pasce oues meas, non simul dedit illi imperium temporale super vniuer-

Imperialis. iurisdictio nõ est a papa.

Aa sam

sam ecclesiam, neq; enim abstulit imperatoribus, aut regib* sua regna, vel imperia, neq; itẽ voluit, quod omnis potestas regalis perinde atq; ecclesiastica debeat deriuari, & descendere ex potestate Petri, tanq; reges & principes sęculi ex cõcessione Christi & diuini iuris teneantur a papa acquirere ac possidere sua regna, vt feudũ ipsius ecclesię.

Quod autem omnis potestas sæcularis etiam imperialis sit in spiritualibus subiecta papali potestati patet. Nam si Petrus & omnis successor illius ex hoc ipso quod efficitur papa, sit iure diuino vniuersalis ecclesię pastor, quemadmodũ ex scripturis est demonstratum, consequens est quod omnis homo lauachro baptismi regeneratus, cuiuscumq; status, aut conditionis fuerit, ex diuino iure est ouis papæ. Si ouis, ergo subijcitur constitutionibus, ac legibus illius, atq; ita non est in terra potestas vlla quę posset autoritate ordinaria, secundum tribunal exterioris fori iudicare papam q̃diu certũ est ipsum esse papam. Si vero probabilis quęstio vertatur an ipse sit papa, iam definitio ad ecclesiam deuoluitur, verumtamen & ipse manens papa potest seipsum alteri subijcere iudicandum, non vt occidatur aut criminaliter puniatur, aut excommunicetur, Nempe tales pœnas non potest sibimet ipsi inferre, sed vt restituat et reparet quod damnificauit.

Longe errãt putantes ecclesiasticam libertatem esse ex solo priuilegio principis aut imperatoris.

Proinde longe a veritate euangelica aberrant, qui putãt ecclesiasticũ ordinẽ acq̃sijsse immunitatẽ hãc seu libertatem ecclesiasticam habere, a sola potestate sæcularis iudicis, aut ex priuilegio Cęsaris aut regis, aut esse ad nutum Cęsaris reuocabilem. Nam sicuti probatum est, non ex sola ordinatione humana, sed & diuina constitutione duæ sunt in ecclesia potestates ac iurisdictiones, sæcularis videlicet et spiritualis, quę designantur duobus gladijs, de quibus dicẽti Petro, Ecce duo gladij hic, dominus respondit, sufficit. Spiritualis potestas super omnia ecclesiæ membra, vt iam patuit plane insinuatur Matthęi. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcumq; ligaueris & c̃. quod sane ligare est gladium iurisdictionis eijciendi foras homines contumaces, vt patet Matthæi. 18. vbi eadem verba ad illum sensũ a Christo pluraliter ad omnes dicuntur Apostolos. Item Io

annis

annis.21. Pasce oues meas, id est, sis pastor ouium mearum. Officium autem pastoris non solum est docere, et panē verbi dei dispensare, sed est & oues custodire a lupis, & educere in pascua, & morbidas, ac cōtagiosas ab ouili separare, & aduersarios coercere, errantes reducere & in virga disciplinæ corrigere, ouibusq; illis, quibus se pręsentem exhibere non potest, pastores dignos pręficere, & ea quæ sunt ad lucrum fidei & charitatis, et ad augmētum diuini cultus ordinare in ecclesiasticis spiritualibusq; officijs, ac ministerijs. Super hæc omnia intelligitur Petro potestas data a Christo dum pręficitur vniuersalis ecclesiæ pastor. Interrogātibus ergo, vbi nam in scripturis data est papę vniuersalis potestas super episcopatus ordinandos & instituendos, sup officia & beneficia ecclesiastica conferenda, aut instituēda. Respondendum est in eo præsertim loco data intelligitur huiuscemodi potestas, vbi Christus pręfecit Petrum vniuersarum ouium suarum pastorem. Illic enim datę sunt Petro tanq̃ Christi vicario, & in illo omnibus successoribus eius, potestates exercendi omnia pastoris officia super vniuersas & singulas Christi oues. Et istę sunt claues regni cœlorū Petro datę, quæ nequaq̃ ab homine, aut a sęculari potestate, sed a Christo datę sunt ac institutę, atq; ita mediator noster Christus actibus proprijs, vt inquit Cyprianus, vtriusq; potestatis officia discreuit, vt vna diuinis & spiritualibus reb⁹, atq; psonis, altera pphanis ac mūdanis psideret. Habes de hoc decreta patrū. 96. di. vñ, di. 11. ca. Q̃m sic habet text⁹, Mediator dei & hominū Iesus Christus sic actib⁹ pprijs & dignitatibus distinctis officia potestatis vtriusq; ppria discreuit, volēs medicinali humilitate hominū corda sursū efferri nō humana superbia rursus in inferiora demergi vt etiā Christiani imperatores p ęterna vita pontificib⁹ indigerēt, & pōtifices p cursu tantūmodo tpaliū rerū imperialib⁹ legibus vterēt, quatenus spūalis actio a carnalibus distaret incursibus. Et deo militās minime sęcularibus negotijs sese implicaret, ac vicissī ne illi diuinis rebus pręsideret, qui esset sæcularibus negotijs implicatus. Hactenus Cypriani decretū. En plane vides Christum decreuisse vtriusq; potestatis officia. Distinctio igitur ecclesiasticæ po-

Officiū pastoris, quæ sint.

Pascere oues quid sit.

testatis

188

testatis papalis a potestate sæculari ac imperiali est iure diui no facta. Ex his igitur liquidum est papã in quantum vicarius est Christi & sucessor beati Petri præter potestatem cognoscendi pœnitentium peccata in foro consciētię, pœnitentiãq; illis debitam iniungendi habere etiam a Christo potestatem seu iurisdictionem in foro exteriori excommunicandi seu a consortio ecclesiæ segregandi homines contumaces. Atq; ita pręceptis quibusdam ligãdi, quibus vitare excommunicatos teneamur, & supra hæc etiam potestatem ordinandi ac instituẽdi ecclesiæ ministros, clericos, presbyteros, pastores, episcopos per singulas prouĩcias aut ciuitates, & ideo ex iure diuino sęcularem potestatem oportere literis seu mandatis Apostolicis disponentibus in rebus huiusmodi, obedire. Imperialem insuper potestatem nullam habere de huiusmodi rebus disponendi facultatem, nisi vel in fauorẽ seu defensionem ecclesiasticæ potestatis, vel secundum consensum eiusdem in his officijs, quę possunt sęculari potestati conuenire, in quibus & potestas sæcularis tenetur suũ ministerium cum opus fuerit ecclesiæ impartiri.

Christus discreuit officia potestatis ecclesiasticæ ab officijs potestatis sæcuculaeis.

Longe itaq; aberrant, qui existimant claues regni cœlorum Petro datas, solum esse in potestate docendi viam regni cœlorum, seu interpretandi scripturas, & in potestate baptizandi, aliaue sacramenta ministrandi & discernendi inter lepram & non lepram. Nam & præter hæc sunt claues, etiã ad alia iurisdictionis spiritualis exercitia, & ad alia etiam spiritualia officia disponendi de rebus & personis ecclesiasticis constituendi per loca & ciuitates episcopos & pastores. Vnde duæ solent destingui ecclesiæ claues. Vna est clauis scientiæ, quę est autoritas iudicialiter cognoscendi inter lepram & non lepram; & id quidem tam in interiori, q̃ exteriori foro. Alia est clauis potestatis, per quam secũdum conditionem tribunalis tam interioris, q̃ exterioris, ex actis iudicialiter cognitis soluit vel ligat, absoluit vel condemnat pœnitentes vel impœnitentes, secundum peccatorum varietates, quas audiuit. Sub hac claue potestatis continentur omnia pastoralis curæ officia in disponendis & ordinãdis ecclesię ministris, ad officia ecclesiastica, ad curas, ad epi

Error quorundam de clauibus regni cœlorũ Petro datis

scopa

scopatus, cæteraq; alia disponendi ad dei cultũ, & fidei Christianę lucrum, custodiam, vel augmentum.

Quis igitur ecclesiasticæ personę habeant temporalia prædia, iuraq;, oblationes, & decimas ex donatione principum sęculariumq; personarum, & ex constitutionibus ecclesiæ positiuis, statuentibus decimarum quotam, potestas tamen ecclesiastica ex concessione Christi, facultatẽ habet exigendi a laicis bona temporalia in stipendium vitę pro ecclesiæ ministris. Facultatem insuper habet disponendi de bonis illis temporalibus ecclesię collatis, & ad diuinum cultum deputatis. Potestas igitur ecclesiastica, si ratione spiritualis curæ ex iure diuino facultatem habeat disponendi, ordinandi, & dispensandi de possessionibus ecclesiæ deputatis pro spiritualibus officijs, si ius quoq; habeat exigendi & petendi temporalia bona ex concessione Christi, qui, vt inqt Paulus, ordinauit his, qui altario seruiunt de altario viuere, & qui euangelium nunciat, viuere de euangelio, consequẽs est contra ecclesiasticam libertatem iure diuino datam, facere non eum solummodo, qui impedit aut prohibet euangeliũ salutis prędicari, aut homines baptizari, aut sacramenta eis ministrari, vel ne quis obediat mandatis papę, aut exequutioni mandet literas eiusdem, dum ligat aut soluit secundũ ecclesię claues a peccatis, a censuris ecclesiasticis, sed eũ etiã qui prohibet laicis ne pręstent ministris ecclesię ea, quæ spectant ad sustentationem vitæ, neue mandatis papę pareant, vel executioni mandent literas eius disponentis de beneficijs & officijs ecclesiasticis instituendis aut conferendis.

Ad quæ ecclesiastica potestas ex iure diuino sese extendit.

Verũtamẽ personis ecclesiasticis male dispẽsantibus bona tpalia ex testamento principis ecclesiæ relicta, potest princeps mittere manus in bona illorũ, ad cogendũ illos, vt bene dispensent illa secundũ cõditiones & causas expressas in testamento. Potuerunt enĩ principes dotando ecclesiam, partẽ dominij retinere in huiusmodi bonis & eatenus debẽt ecclesiastici principibus rõem reddere, quatenus in illis donatis potestatẽ sibi retinuerũt, quẽadmodũ liquidũ est in bonis, quæ vt feudũ, tenet ecclesia a principe sæculari, pro quibus si nõ faciat ecclesia principi quod tenet, potest princeps in bona

illa manus mittere, non tñ in bona alia, neq; in causas alias ecclesiasticas potest princeps vllo pacto sese intromittere, nisi malã ecclesiasticorum dispẽsationẽ deferẽdo vel denunciãdo ecclesiastico iudici seu prælato, quẽadmodũ tradit Henricus Gandauẽn. quodlib. 6. Videãt igitur suggestores sæcularium principũ, secretarij, cõsiliarij, ac cooperatores, suęq; saluti prudẽter cõsulãt, q nihili faciẽtes Decretales epistolas põtificũ, sanctionesq; canonicas, aut literas Apostolicas, mãdataq; Apostolica in eisdem literis designata autoritate laica impediãt, et ne vel executiõi mandent, neue pareãt eisdẽ, moliunt nõ ex zelo ĩpediẽdi abusus, ne videlicet ministerijs ecclesiasticis, curisq; pastoralibus pręficiantur indigni ac inidonei, sed ex affectiõe humana, qua cupiũt vel suis ꝓuisum iri rõe sanguinis, aut obsequij, aut fauoris humani, vel sua lucra & commoda assequi ex literis cõsensus pręstiri. Nondũ vidimus eos, q ꝑ pricipes sæculares, patronosq; laicos ad ecclesiasticas dignitates, curasq; aĩarum instituuntur esse doctrina & vita præstantiores his, q pleno iure instituũtur ab ecclesię pontificibus. Quod si principes sęcularesq; iudices zelũ dei habẽtes, videãt indignos, aut malę vitę clericos, aut absentes, nõ residẽtes autoritate Apostolica præfici episcopatibus, pastoralibusq; curis & abbatijs, cõsiderentq; subiectos sibi laicos præ penuria verbi dei & propter negligentiã pastorũ in fide & morib⁹ putrescere, nõ tñ ꝓpter hoc possunt ipsi principes sua autoritate laica episcopos, aut pastores, aut sacerdotes sic institutos, facto eijcere, aut sedibus suis pellere, aut iudicium cõtra ꝑsonas illas ecclesiasticas sibi vsurpare, causasue cognoscere, & per sentẽtiam condẽnare, suspẽdere, aut spoliare suis episcopatibus aut beneficijs, ille nẽpe zelus esset nõ secundũ scientiã, zelus, q̃ prorsus turbaret ecclesiasticus ordo a Christo institutus. Neq; enim in vlla rep. apud sęculares homines licitum est in exilium mittere, aut deiicere a gradu suæ dignitatis, aut occidere publice criminosum priusq; condemnetur a suo iudice. Sed habent sæculares principes cõtra abusus personarũ ecclesiasticarũ saluberrima remedia. Primũ euangelica, deinde canonica iura, secundũ quæ inutiles pastores corripiantur, admoneantur, qui si non audierint, di-

Principes sæculares nõ possunt autoritate laica deijcere, aut corrigere prauos pastores.

catur

catur prȩsidi ecclesiȩ,qui secundum sanctiones canonicas ecclesiasticã in tales exercet disciplinã,zelũ bonum sȩcularium principum ac iudicũ cũ discretiõe,& absq; iudicio vsurpato, cupientium abusus impedire,respiciet deus, & pro tollẽdis abusib⁹ cõmunicato põtificis et sȩculariũ principũ cõsilio in pace & charitate prouidebit dñs ecclesiȩ suȩ,sed peccata nr̃a plærũq; merent̃,vt tales nobis pastores dentur, quia non de salute animarum, non de expiscandis hominibus e retibus dæmoniorum , sed de temporalibus commodis, iurisdictionibus in tpalib⁹ rebus parui momẽti,& de accipiẽdis lucris ducatorũ sumus solliciti die tota. Vnde Papa & Imperator sunt in ecclesia non tanq; duo rectores summi inter se se diuisi , quorum neuter alterum cognoscit , aut veneratur tanquam superiorem,quia regnum sic contra se diuisum desolabitur. Neq; item sunt tanquam duo iudices subordinati,sic vt alter suam iurisdictiõem accipiat ab altero, sed sunt tanquam rectores duo,qui sunt vnius dei ministri, diuersis officijs deputati, ita vt imperator præsit sæcularibus causis & personis ad pacificum conuictum huius sȩculi. Papa vero præsit spiritualibus ad lucrum Christianæ fidei,& charitatis. Et sicuti in vno corpore diuersa mẽbra diuersis funguntur officijs,& summa pace & concordia sibi mutuo seruiunt,Ita in corpore Christi,quod est ecclesia,Papa & Imperator, sint cor vnũ & anima vna in domino diuersis suis fũgentes officijs,tanquam aĩa & corpus in homine vno,Ita tamen,vt papalis potestas supra imperialẽ emineat,sicuti pars intellectiua,quæ ȩternis & incorruptibilibus inuigilat supra sensitiuam,quȩ visibilibus & transitorijs intẽdit. Atq; ita non sequitur ecclesiam esse mõstrum propter capita duo, quemadmodũ neq; monstrũ erat ecclesia,cũ Christus regnaret spiritualiter in Iudæa,cui prȩses Romanus in tpalibus præsidebat. Cȩterũ papa q̃uis facultatẽ eligẽdi aut coronãdi,aut instituendi imperatorem non habeat ex iure diuino, neq; facultas hæc pendeat ex potestate papali a Christo instituta,& ecclesiæ data, vtiq; tamen ex iure diuino ratione curæ pastoralis , potestatem habet in imperatorem Christianum,perinde atque pater spiritualis in filium , &

Papa & Imperator quõ nõ sunt in ecclesia tanq̃ capita duo.

Quã potestatẽ habeat papa ex iure diuino super imperatorem.

tanquam pastor in ouem suam, & ideo super his quæ concernũt directionem imperij eius in fide & moribus Christianis, & in caussis atque officijs spiritualibus disponẽdis et in episcopatibus per loca vel ciuitates instituendis imperator ipse subiectus est papæ, quem tenetur in huiusmodi rebus tueri ac defendere. Atque ita imperator quamuis gladium suum temporaliũue rerum iurisdictionem & dominium non habeat a papa, secundum consilium tamen & leges ac constitutiones ipsius debet vti illis sic vt non impediat, sed promoueat potius finem spiritualis potestatis. Et ideo imperator si laberetur in hæresim, aut denegaret publicam iustitiam pauperibus & oppressis, aut leges conderet in præiudicium Christianæ fidei, iam esset a papa iudicandus & corrigendus. Sic beatus Ambrosius, quamuis non fuerit vniuersalis ecclesiæ episcopus, Theodosium imperatorem excommunicauit. Beatus quoque Innocentius Archadiũ Imperatorẽ, qui cõsenserat, vt Ioannes Chrysostomus extra episcopatum suum eijceretur, ab ingressu ecclesiæ prohibuit .2. quæst. 7. nos si. Cæterum papa quamuis non posset sæculari principi committere aut dare potestatẽ excommunicandi aut degragandi, aut ordinandi, vel consecrandi, vel deponendi ab ordine, vtique tamen potest laico, aut sæculari potestati dare potestatem conferendi præbendas & cognoscendi, seu examinãdi causas, deponendi a beneficijs, & caussis cogitis priuandi sacerdotes præbendis, eligendi pontificem, inuestiẽdi pastores, episcopos, et archiepiscopos per prouincias aut ciuitates, quemadmodum Adrianus papa cum vniuersa synodo .153. episcoporum concessit Carolo Magno imperatori ius & potestatem eligendi pontificem, & vt sine ipsius consensu nemo inuestiretur episcopus, neque consecraretur, vt dicitur. 63. dist. capit. Adrianus. Ex supradictis dubitauerit quispiam forsitan, an iniqua & iniusta, & contra ecclesiasticã libertatem sint mandata sæcularium principum ac potestatum statuentium ne prædia aut fundi, aut agri, cæteraue immobilia bona legẽtur, vendantur, aut donentur ecclesijs aut monasterijs seu religiosis domibus, aut hospitalibus, prohibẽtium etiam iudicibus laicis, baliuis, & scabinis ne ipsi eccle-

Theodosius imperator ab Ambrosio excommunicatus.

Quæstio.

sias, personasue ecclesiasticas inhæredēt, aut inhæredati faciant. Et videbuntur forsitan hęc statuta esse prorsus contra ecclesiasticam libertatem, & iniusta atq; iniqua. Nam sunt contra omnia iura tam ciuilia & naturalia, ꝗ canonica & diuina. Cōtra ciuilia quidē & naturalia. Constantinus nempe impator Codice de sacrosanctis ecclesijs. L. prima. Habeat, inquit, vnusquisq; licentiam sanctissimo catholico, venerabiliq; concilio, id est, collegio siue monachorum, siue clericorum, decedens bonorum quod optauerit relinquere, & non sint cassa iudicia eius, nihil enim est quod magis hominib⁹ debeatur, ꝙ vt supremæ voluntatis, postꝗ iam aliud velle non possunt, liber sit stylus. En vides Christianū imperatorem voluisse vnumquemq; habere facultatem libere relinquendi de bonis suis collegio catholico, qui & pro causa æquitatem naturalis iuris adijciens, nihil, inquit, magis debitum esse homini, ꝙ vt supremæ voluntatis suæ liber sit stylus, & infra. L. Cassa eodem titulo. Fredericus imperator cassa, & irrita vult esse statuta contra libertatem ecclesiasticam ædita. Insuper mandata huiuscemodi esse contra iura canonica manifestum est ex superioribus. Demum & talia statuta seu mandata esse contra ius diuinum videtur. Nam impium est impedire hoēs liberos, aut prohibere eis, ne res suas possint in pios vsus, ī eleemosynas, aut propter deum donare, seu dispensare in alimoniam pauperum studiosorum, qui & sacris literis impēdentes operam, tandem valeant ecclesiæ prodesse. Videtur ergo contra ius diuinum esse mandatum principis prohibentis, ne quis fundum suum aut prędium donet, aut testamento leget in talem vsū piū. Sicuti impium esset mandatum quo prohiberetur ne vllus homo ingrediatur religionem. Vnde videtur hoc mandatū pricipis esse directe cōtra cōsiliū Christi. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quę habes & da pauperibus.

Naturalis æquitatis debitū est seruare ultimam uolūtatem defuncti.

Pręterea impium videtur esse & directe in odium Christiani cultus permittere vnumquemq; habere libertatem vēdendi laico, aut donandi prędium suum liberali donatione, amico suo, aut homini sæculari, & prohibere vnicuiq; ne vēdat illud ecclesiæ, neue propter Christum largiatur prædiū

illud in augmentum diuini cultus, vel in alimoniam pauperum peregrinorum, aut infirmorum. Pro contraria sententia videtur. Imperatores, principesq; sęculares habent iurisdictionem temporalem, & dispositionem super huiuscemodi temporalibus prædijs, & super alienationibus, emptionibus, & venditionibus eorundem, prout visum fuerit cōgruere conditioni patrię, temporis, & reipub. & pro pacifico conuictu societatis humanæ. Videtur ergo sęcularis potestas ad hęc sese extendere.

Solutio quæstiōis. Respondeo huiuscemodi statuta seu mandata prima facie seu contextione considerata in se videntur esse iniqua, neq; posse ego huiuscemodi statutorū conditorem, & seruatorem excusare, nisi ex tolerantia papæ scientis atque tacentis, & ex causis rationibusq; appositis huiuscemodi statutis videretur mihi esse præsumendum huiuscemodi statuta prodijsse ex pia quadam intentione Christiani principis, suiq; concilij prohibentis talem quendam donandi modū, quo transeāt prædia pro ppetuo in manum mortuam sic statuentis non in odium ecclesiasticæ libertatis, neq; in diminutionem cultus diuini, neq; ad impediendum eleemosynam pauperum, aut hospitalium, aut ecclesiarum indigentium subsidijs temporalium rerū, sed ad tollendum abusus, ad moderandum donationes superfluas, ne respublica in aliqua patria sufficienter ecclesiasticis prędijs dotata nimium oneretur, & ne religiosa loca superfluis prędijs atq; diuitijs incrassata illarum curis teneantur, neue fundationes antiquę per nouas superuenientes impediantur, sed aptius, & commodius custodiantur, & dei honorem ac cultum, ita tñ vt pij principis anim⁹ sit parat⁹ libēter suū assensum in huiusmodi donatione prędiorum impartiri, vbi visum fuerit hoc absq; suo, & reipublicæ pręiudicio pro augmento diuini cultus expedire. Princeps sic statuens in aliqua sui dominij patria, nequaq̄ prohibet laico ne suū prędiū propter deū det homini indigēti, aut pauperi, sed ne det vlli collegio, vel hospitali sic vt dominium ppetuo maneat apud tale collegium, vel hospitale. Atq; ita huiuscemodi statutum non est directè contra consilium Christi dicentis. Si

vis per

uis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus, & sequere me. Neq; enim vetat prędia, vel agros vendi & prætia illorum pauperibus dari, vel hospitalibus vel religiosis domibus, vel etiam ecclesijs indigentibus in augmentum diuini cultus, neq; item absolute vetat ne talia prędia ecclesijs vendātur aut donentur, sed prohibet ne huiuscemodi prædia sine suo consensu transeāt in perpetuum ad manum mortuam extra suam iurisdictionem.

Ipsius principis est prouidere suæ reipub. ne cum damno totius populi tanta rerum abundantia deputetur ecclesię, vt detrahatur hęredibus, alijsue pauperibus in dominio suo temporali indigentibus, quorum necessitatibus, aut indigentijs imprę sentiarum occurrentibus minister quisq; ecclesiasticus tenetur subuenire ex fructibus etiam suo vsui, suæq; fidei commissis supra decētem victum & vestitum sibi superfluis. Neq; enim ministrorum ecclesię sicuti supradiximus est sic thesaurizare, quemadmodum sęculariū principum, quorum est non solum temporalia bona laicorū, sed & ecclesiæ contra inuasores tueri atq; defendere, quamuis & ipsa ecclesia non extantibus huiuscemodi pauperum indigentijs, alijsue ministrorum ecclesiasticorum, aut fabricę construendæ, aut reparandæ necessitatibus, possit etiam thesaurizādo pro futuris sibi prospicere. Verū ne sęculares principes arbitrenť sese habere ius dominij, aut ius vsurpādi sibi in tēporalibus bonis, quę superfluunt ministris ecclesię, sciant huiuscemodi superflua esse pauperum. Proinde donemus ecclesias aliquas aut religiosas domos habere superflua, in temporalibus, pro vsu sustentationis ministrorum ecclesię, aut monachorum, non tamen habent superflua, quatenus illarum ecclesiarum, & monasteriorum præsides seu abbates sunt patres, & prouisores pauperū. Et ideo sęculares principes non minus erūt sacrilegi, aut raptores si hæc ab ecclesijs auferunt, siquiden omnia ecclesiastica bona vni loco vel ecclesię superflua sunt pauperibus alijsq; pijs locis indigentibus debita, tum pro augmento diuini cultus, tum pro studiosorum pauperum subsidio, quo alantur in sacrę theologię studio, aut pro alijs pijs causis ecclesiasticis.

Seculares principes nō possunt mittere manus in bona ministris ecclesie superflua.

Magnus profecto abusus prælatorum, qui ex pretijs fructuum ecclesiasticorũ (quos opportebat dispẽsari pro occurrẽtibus pauperum, aut aliorum piorum locorum necessitatib⁹) annuis ecclesiarum prouentibus augendis vacant, copulantes agrum agro, adeo vt iuxta Esaiæ vaticinum, desyderiorum ipsorum non sit finis, arescentibus passim præ penuria tot pauperibus, tot puellis absq; dote remanentibus, tot pupillis, tot viduis, tot orphanis, tot ęgrotis & calamitosis, constrictis angustia famis atq; vestitus, tot captiuis deductis ab hostibus Christianæ fidei in exiliũ. Horum consideratiõe, inquit Amb. in lib. officiorum. Aurum habet ecclesia, nõ vt seruet, sed vt eroget & subueniat necessitatibus, addẽs, in tribus generibus necessitatum, videlicet in alimonia pauperũ, in redemptione captiuorum, in templo dei ædificando aut instaurando, licitum esse etiam ecclesiæ vasa sacra confringere & vendere. 12. q. 2. Aurum. Temporalia sunt ecclesiæ data, nõ vt ministri ecclesię, episcopi, abbates, & presbtyeri sint temporalibus custodiendis, aut defendendis, aut ampliãdis occupati, neq; vt propter temporalia assequenda, quibus sustententur, aut sacramẽta ministrent, aut deum colant, sed vt per huiuscemodi temporalia cultus sustentetur diuinus, & vt ipsi ministri non sollicitì de cibo, magis libere deo vacare possint. Proinde fini propter quem data sunt ecclesię temporalia, maxime obuiant sacerdotes dei, qui neglectis verbi dei studijs, postpositisq; spiritualibus ministerijs ad lucrũ Christianæ fidei ordinandis, sese totos implicant negotijs sæcularibus. Sæcularium ac temporalium rerum administratio seu dispensatio, impeditiua est spiritualis regiminis. Neq; ecclesiæ, neq; reip. expedit, quod tẽporalia prædia ex pretijs fructuum ecclesiasticorum pauperibus erogandorum, sic emantur, vt transeant in dominia, vel in administrationem eorum, apud quos est sufficiens temporalium rerum copia. Neq; expedit item reipub. quod passim liceat exhęreditatis filijs, ecclesiam hæredem facere. Vnde & leges sæculi statuerunt, ne quis possit filium exhęredare, nisi ex causa. Pater quoq; ex iure naturali, tenetur filium alere, filiamq; dotare. Quicumq; exhęredato filio, inquit Augustin⁹, ecclesiam

Magnus abusus ecclesiasticorum, ex fructibus ecclesiasticis emere prædia.

Quã liceat ex pretijs fructuũ ecclesiasticorũ prædia emere pro ecclesia.

Facere ecclesiã hæredẽ exhæreditato filio.

vult

vult facere hęredem, quęrat alium, qui suscipiat, non Augustinum, imo deo propitio neminem inueniet. Laudabile factum sancti Aurelij Carthaginensis episcopi. Quidam enim dum filios non haberet, nec speraret, res suas omnes, retento sibi vsufructu, donauit ecclesię, nati sunt ei filij, nec opinanti, reddidit episcopus ea quæ donauerat. In potestate habuit episcopus non reddere, sed iure fori, non iure poli. Hactenus Augustinus.17.q.4. capite vltimo.

Item si quis irascitur filio suo, & moriens exhęredat eum, si viueret, nõne ei filium reconciliare deberemus? quomodo ergo cum filio suo volo habere pacem, cuius appeto hęreditatem, sed plane sic faciat, quod sæpe hortatus sum. Qui enim habet filium, putet Christum alterum, si duos habet, putet Christum tertium, decimum habet, faciat vndecimum Christum, & suscipio. Hactenus Augustinus .13.quæst.2. Si quis irascitur. Hæc de temporalibus bonis patrimonij, in quibus succedunt hæredes, sunt accipienda secus de fructibus bonorum ecclesiasticorum, aut de prædijs & agris emptis ex pretijs huiuscemodi fructuum collectorum & venditorum. Omnia nempe quæ personis ecclesiasticis de fructibus suorum beneficiorum super moderatum victum & vestitum excrescunt, sunt aut pauperibus, aut locis pijs eroganda, & ideo fundi, agri ex pretijs huiusmodi fructuum venditorum acquisiti, sunt vel ecclesijs, vel religiosis locis indigentibus, aut studiosis discipulis dispensanda, pro dilatanda sacra fidei doctrina. Sacræ Theologię studium, maxime est Christi ecclesiæ necessarium, non solum propter hęreses confutandas, sed ad euangelizandum verbum dei, & ad assidue instruendum dei populum in fide & moribus Christianis. Vnde Hieronymus contra Vigilantium, Hęc vndiq; vsque hodie perseuerat consuetudo, non solum apud nos, sed etiam apud Hebræos, vt qui in lege domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra nisi solum Deum, totius orbis foueantur ministerijs.

Supflua ministris ecclesiæ qbus sint dispensanda.

Postremum & hic sciendum, quod prædia assignata ecclesiæ alicui, aut seu ministris eius in alimoniam vitæ ad spiritualia officia reipublicę impendenda, non obligantur

Cæsari ad commune tributum, perinde atque alia prædia, nempe ecclesiæ bona sunt ordinata diuino officio, & ministris ecclesiæ officiantibus designata, pro sustentatione vitę, quod vero superest, deputatum est pauperibus, aut alicui pio vsui. Atque ita ratione iusta secundum ęquitatem naturalem congruit prędia illa ecclesiastica esse immunia a tributis communibus, quibus obligantur sęcularia prędia prorsus libera, non sic onerata. Verum quia taxa bonorum alicui pro sustentatione vitæ assignata, non consistit in indiuisibili, sed latitudinem habet, ideo bona rationabiliter deputata pro sustentatione vitę, onerari possunt, si tanta superuenerit reipublicæ necessitas, vt pro sui defensione expediat prorsus officium illud ecclesiasticum pro tempore potius suspēderę, aut in totum extinguere, quam sinere rempublicam periclitari. Vnde ex huius consideratione manifestum est, quamlibet possessionem reipublicę naturali iure esse pro defensione reipublicę oneratam debito soluendi tributum, secundum proportionem valoris illius cum alijs, deducto semper onere inde debito, atque ita temporalia bona dum ecclesijs dantur, transeunt ad ecclesiam cum oneribus suis, tam impositis, quam iusta lege pro necessitate aliqua imponibilibus. Neque princeps potest prędia facere prorsus sic immunia ab oneribus, pro defensione reipublicę debitis, quin & eadem prædia lege iusta possint rursus ex superuenientibus necessitatibus onerari tributis ac vectigalibus. Hęc tā late, plixeque disseruimus, vt demonstrantes quid his in rebus sit naturalis aut diuini iuris, obstruamus ora hominum, iudicantium prędia esse iure diuino sic prorsus immunia, vt contingat mox criminale peccatum, si ex prędijs ecclesiasticis exigantur tributa, vel alia onera pro defensione reipublicæ. Distinguit Panormitanus inter onus certum, et inuariabile annexū ecclesiastico prædio, & ad illud obligari ecclesiam, & inter onus non sic certum & inuariabile, & ad illud ecclesiam non obligari, sed distinctio huic rei non satisfacit.

Prædia ecclesiæ assignata pro diuino cultu, nō sunt tributis oneranda.

Particula

¶Particula incidentalis de personis ecclesiasticis, consumentibus prodige fructus beneficij, & non persoluentibus officium, propter quod datum est beneficium.

SED hic forsitan ex transcursu studiosus lector quispiã cupiet scire, Utrũ episcopi & clerici, aut religiosi, in otio viuentes, & ex temporalibus bonis ecclesiæ, vel monasterio liberaliter donatis seu relictis, teneantur ad restitutionẽ, si desistant a ministerijs, ab orationibus, horis canonicis, aut a religiosis actibus. Pro huius solutione scire debet studiosus lector, neminem vnꝗ dubitasse, aut in dubium vertisse, quin ecclesiasticus perdite viuens, prodigeqꝫ cõsumens fructus ecclesiasticos, officiũ suo beneficio annexũ, aut omittẽs aut exoluens in statu mortalis peccati impœnitens, grauissime peccet, tãꝗ sacrileg⁹, & raptor a deo puniẽdus. Neqꝫ tñ propter hoc debet turbari fides nostra, ꝙ in ecclesia cernim⁹ multa huiuscemodi monstra hominũ, qui nõ modo nihil præstant, quod ad lucrum Christianæ fidei aut charitatis ædificationem pertineat, sed et prauæ conuersationis exemplo, sũt omnibus scandalo, fructus patrimonij Christi diuino cultui, vsuiqꝫ pauperũ dedicatos, prodige ac immoderate magis cõsumũt, ꝗ̃ si essent bona sua patrimonij, ꝑ oẽs dies vitã agẽtes Sardanapali. Sed alia quæstio est, an ecclesiasticæ personę huiuscemõi suorũ bñficiorũ fructus sic prodige exponentes, aut pro illicito atqꝫ inhonesto vsu meretricio donantes, aut officium debitum, seu horas canonicas negligentes, teneantẽ fructus consumptos, aut inutiliter expensos restituere. Et pro illius dubij solutione, distinguẽdum est triplex ecclesiasticorum bonorum temporaliũ genus. Quædã sunt bona propter deũ collata vel assignata, aut donata clericis, aut religiosis domibus, vel monachis ex liberalitate, vel ex munificẽtia principũ aut laicorũ, ad sustentationẽ eorundẽ clericorũ vel religiosorũ, nõ sub aliꝗ speciali onere, vel pacto & cõditiõe, sicuti bona deputata vsui episcopi, ꝓ alimonia, ad ꝓpriã suęqꝫ familię sustẽtationẽ, sicuti in prębẽdis ex decimis ecclesię debitis, cuilibet canonico relicta ẽ sua portio, ꝑ sustẽtatiõe sua.

De sacerdotibus prodite uiuẽtibus, an teneantur restituere fructus, quos aut expendũt, aut consumunt.

Triplex ecclesiasticorũ tẽporalium bonorum genus.

Episcopi

Episcopi vel sacerdotes, aut clerici, vel religiosi viuentes ex huiuscemodi bonis, non explentes horas canonicas, aliaue officia determinata iure positiuo ecclesiæ imposita sacerdotibus, grauissime peccant ingratitudinis vitio, sunt quoq; autoritate superioris priuandi vsu huiuscemodi fructuum, sed secundum piam quorundam sententiam non tenentur fructus sic donatos restituere, etiam si non orent pro benefactoribus aut donatoribus, quamuis iure naturali ex debito forsitan gratitudinis pro illis orare teneantur, quemadmodum pauperes suscipiētes ad sui sustenationem eleemosynam iure naturali tenentur orare, attamen si nō orauerint, non tenentur perceptam eleemosynam restituere, quemadmodum enim dans alteri aliquid liberaliter, vt prouocet animum eius ad proficiscendum secum in vrbem Romam, vere transfert dominium, necq; tenetur accipiens restituere, etiam si nolit cū eo proficisci. Ita dans alteri aliquid, vt prouocet animum illius ad orandum. Pro hac sentētia faciunt ea, quę docet beatus Thomas secunda secundę quæst.185. articulo.7. et quęst.187. articulo.4. & in quotlibeto.6. quæst.13. Secundum est genus temporalium bonorum relictorum episcopo aut pastori, tanq; patri paperum aut ministrorum ecclesiæ pro sustentatione diuini cultus, aut pro reparatione fabricæ, & talium bonorum episcopus dispensator est non dn̄s, & ideo episcopus si vsurpet aut cōsumat, tenetur restituere. Tertiū est genus bonorū donatorū ecclesijs sub certo onere certoq; pacto et conditione, vt tale vel tale quid faciāt, veluti si relinquatur aut donetur prędium aliquad ecclesię seu ministro illius sub onere, vt singulis diebus festis verbum dei prędicet aut missum celebret, aut horas septem canonicas cantari faciat. Clerici q de huiuscemodi bonis quicq; prodige cōsumunt, aut immoderate, aut indecenter exponunt cognatis non pauperibus, non tenentur ad restitutionem, modo adimpleant onera seu officia, ꝑpter quæ data sunt beneficia. Pastor in peccato mortali occulto plærumq; diligenter exercet officia ac ministeria curæ pastoralis docendo, corripiendo, admonendo, sacramenta ministrando, cętæraq; officia, quæ etiam pastor bonæ vitę foris posset facere, Talis igit̄ quis sibimet ipsi ma

Dans pauperi eleemosynam ut prouocet animum eius ad orandum vere transfert dominiū etiam ei, qui nō intendit orare.

psi malus grauissime peccet dum perseuerãs in scelere, indignus tractat dei sacramenta, viuere tñ potest de lacte gregis, quẽ pascendũ suscepit, q̃uis suis orationib⁹ nõ proficiat alijs ex vitę suę merito. Gerson Cancellarius Parisiensis, Ecclesiastici impœnitẽtes si officiũ, inquit, propter quod datũ est beneficiũ adimpleãt, faciũt fruct⁹ suos, nec tenentur restituere, obligantur tamen in foro conscientiæ aliter recõpensare benefactoribus ac fundatoribus, prę sertim faciẽdo sibi amicos de mãmona iniq̃tatis, vt per alios suppleant redemptionem & satisfactionẽ, quã ipsi sine gratia permanẽtes insufficiẽter agunt. Deinde & opera prauorũ ministrorũ ecclesię, q̃uis non valeãt alijs ex merito vitæ sic extra gratiã operantiũ, vtiq; tamẽ valorẽ quendã habẽt ex intẽtione ecclesię mittentis illos, cuius autoritate fiũt publica ecclesię officia, sacramẽtorũq; ministeria. Olim Aug. suo sæculo vrgentissimis scripturis, ac rationibus confutauit Donatistas hęreticos, docentes verba diuina & sacramẽta per prauos ecclesiæ ministros dispensata esse prorsus inania, friuola, & inutilia, soluensq; eorum rationes & argumenta, dicit sacramẽta, verbaq; dei sancta nõ prodesse, sed obesse potius indigne tractantibus, seu ministrantibus, vtiq; tñ prodesse alijs digne sumẽtibus, & audientibus. Vnde libro secundo aduersus Permenianũ capite. 8. Verba bona quę p̄ populo dicuntur in precibus, etiã si a malis dicãtur episcopis, exaudiuntur tamen nõ pro peruersitate præpositorũ, sed pro deuotione populorũ, quod et in scripturis inuenitur Nume. 23. de Balaã alienigena. Spiritus sanctus q̃uis fugiat ministrũ prauũ ad inhabitandum, & sanctificandum eundem, sic tamẽ adest illi, seu ministro ecclesię, vt per eum salutem fidelium operetur. Membrũ ecclesię mortuũ, q̃uis non habeat vllum officium spiritualis vitę ipsum viuificãtis ac sanctificãtis, vtiq; tñ potest habere officiũ spiritualis vitę per ipsũ operãtis vitã, & sanctificationem in alijs. Hanc sententiam Augustini manifestum est esse verissimã in ecclesiasticis sacramẽtis, veluti in baptismo & ordinatione sacerdotum, vel consecratione eucharistiæ, quæ ęque prosunt accipientibus, siue per malum ministrum, siue per bonum dispensentur.

Vtrũ ecclesiastici mali impœnitẽtes faciãt fructus suos si officiũ impleant in statu mortalis peccati.

Quõ uerba dei sãcta in precibus prauorũ sacerdotũ aut episcoporũ dicta prosunt.

Quaestio.

Sed dubitãdum forsitã videbitur, an veritatem habeat in precibus alijs, quae cum non sunt sacramenta, non videntur vim habere sanctificandi ex opere operato, veluti cũ prauus sacerdos impoenitens horas canonicas absoluit, aut cum canit psalmos, aut vigilias legit pro defunctis, tum enim sacerdos ille malus videtur huiuscemodi suis orationibus nõ prodesse alijs. De his autem, & de intellectu scripturarum, quae huic sententiae obuiare videntur, latius dicetur in solutionibus argumentorum de legibus humanis, in responsiõe ad argumentum vndecimum. Hactenus de ministris prauis ecclesiae, implentibus onera beneficijs imposita. Verũ si huiuscemodi onera praedijs imposita non impleant, nõ faciunt fructus suos, & idcirco obligantur restituere fructus perceptos, quemadmodum miles militare stipendium non facit suum, si non militet; Sic episcopus, si non pascat gregẽ, tenetur restituere fructus perceptos ex decimis, praedijs, & agris episcopo relictis sub onere pascendi. Manifestũ est autem episcopum aut pastorem non pascere oues bifariam. Primo, quando sine legitima causa nõ residet in cura sua, ex fructibus pastoralis curae sibi viuens absq; sollicitudine erga gregem sibi commissum. Secundo quando corpore praesens, nihil eorum quae ad officium pastorale pertinent, est sibi curae, ad id solummodo sollicitus, vt recipiat temporalia ex grege commoda, veluti dum vult de lacte gregis mãducare, sed non vult gregem pascere. Veruntamen & hic sciendum est, quod absens plerumq; gregem pascit, dum per alium pascens ex causa legitima in aliena morans ecclesia, cui persona illius est magis vtilis & necessaria, vbi magis proficit vniuersali ecclesiae ad augmentum Christianae fidei. Atq; ita etiam absens particularem suam pascit ecclesiam, dum ipse pro magna aliarum ecclesiarũ necessitate, vel vtilitate absens etiam pro sua ecclesia (cui neq; tãta necessitas imminet, neq; personalis residentia est necessaria) ita est sollicitus, vt ipsa semper habeat idoneum pastorem, quemadmodum episcopus, pastor ecclesiarum totius dioecesis suae, etiam recipiens decimas ex ecclesijs eisdẽ, tenetur gerere sollicitudinem, vt pastores idonei praeficiantur singulis

Quonã modo pastor quispiã pascit absens a loco curae pastoralis.

ecclesijs

ecclesijs suæ diocesis. Vnde plerumque conditio personę pastoris ita sese habet, vt melius, aut saltem æque bene pascatur ecclesia sua particularis ab illa persona absente, quam pasceretur ab alia præsente, & tum pro cōditione loci, temporis, & reipub. magis expedit, vt pastor ille alijs ecclesijs in reb9 spiritualibus necessarius, magisue vtilis, etiam suam propriam pascendam teneat ecclesiam absens, q̄ vt resignet. Super se igitur iudicium dei timeant pastores non residentes, q̄modo perceptos fructus restituant, dū vel absentes pro solis suis solatijs, vel implicantes sese negotijs sęcularibus, nō solū nō pascunt, sed perdite viuentes in otio & delitijs patrimoniū Christi consumunt. Neque illos a crimine immunes potest facere, quod per alios viros idoneos volunt pascere. Contra tales iam olim clamat propheta, Ve pastoribus Israhel, qui pascunt semetipsos. Eze.34. Cæterum hic sciendum, quēadmodum in corporali ędificio imperare, aliosque ordinare ac dirigere, quonam pacto debeant operari, est altioris atque excellētioris artis, actioque in se magis digna atque honorabilis, quam imperata exequi, manibusque operari secando, aut dolando ligna vel lapides, aliasue materias præparando, Ita & in spirituali ædificio ecclesiæ Christi ædificandæ, docere scripturam sacram, euangelizare, atque erudire ad salutem, & ad sciētiam alios, qui digni & idonei efficiantur, vt sint columnæ ecclesię, & pastores, atque rectores populi Christiani ad proficiendum non sibi solummodo, sed & vniuersali ecclesiæ, excellentioris est virtutis, opusque magis dignū & honorabile, q̄ sacramenta ministrare, dirigere, aut gubernare simplicem populū, qui docendus suscipitur, vt in se solū proficiat. Vnde & hac consideratione Pau. inqt, Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare. Sic episcopi, quos iuxta eiusdem Pauli doctrinā, oportet esse doctores, et sacrę item theologiæ interpretes, verbo vel scripto docentes alios, q pastores efficiantur ecclesiarū, vel per studium ad alios docendum sese disponentes, melius faciunt, quam si particularem aliquem popupulum sibi subiectum docerent, eique sacramēta ministrarēt, causisque particulariū personarū sese occuparēt mō illa per alios, aut ęque bene, aut commodius fieri disponāt. Verum &

De pastore ex causa rōnabili nō residente.

Quæ sint excellētiora pastoris officia.

hic cauendum, ne mentiatur iniquitas sibi, & ne negligat personalis curæ residentia, ad quam iure diuino obligatur, nisi ex causa rationabili pro maiori vtilitate ecclesiæ, absit melius pascens suam ecclesiam absens per vicarium curæ illi sufficientem, cui magis expedit dirigi ac gubernari per superiorem pastorem absentem, qui potestatem amouendi teneat super ipsum, quam institui in pastorem perpetuum resignata pastorali cura. Plærumque inueniuntur viri digni & idonei, qui eidem ecclesiæ magis proficerent residendo, quam ipse pastor absens, sed dum illi non sunt parati, aut volentes in eadem cura residere, non tenetur pastor curam alicui ex illis resignare. Vnde in huiuscemodi rebus dispensatio est relicta vniuersalis ecclesiæ pastori, non vt dispenset contra ius diuinum, sed vt relaxet obligationem positiui iuris, declaretque obligationem diuinæ legis, ad istum casum non se extendere, & ideo autoritate papæ dispensatus, vt non resideat in cura pastorali, si absens nullam præstat ecclesiæ æqualem, aut maiorem vtilitatem, sed viuat in otio ex fructibus ecclesiæ, non est apud deum in conscientia tutus. Si obieceris,

An pastor ex causa rationabili, non residens in loco curæ, teneatur curam illam resignare.

Obiectio.

Finis personalis residentiæ in cura pastorali seu episcopali, est, vt grex sibi commissus pascatur, Ergo vbi prouisum est gregi de idoneo vicario qui pascat gregem, aliaque omnia faciat, aut episcopi, aut pastoris officia, videtur episcopus a personali residentia excusatus. Respondeo. Pastor ex iure diuino tenetur residere in ecclesia sua, quia ex iure diuino tenetur pascere gregem sibi commissum. Tenetur enim docere gregem sibi commissum, & visitare, & sacramenta ministrare, Oportet enim episcopum esse doctorem. Insuper et iuxta Ezechielis doctrinam, oportet episcopum consolidare infirmum, sanare egrotum, alligare cōfractum, reducere abiectum, requirere perditum. Eze. 34. Ex noīe sui ratione episcopus dicitur superintendēs, & speculator, sicut in Actibus loquitur ad illos, Attendite vobis & vniuerso gregi. Præterea qui in ecclesia aliqua prębendam vel beneficium accipit oneratum certis officijs, aut ministerijs ecclesiasticis, duobus obligatur, deo videlicet & ecclesiæ, de qua sumptū accipit, deo quidē obligatur, vt ei debitas laudes exoluat ac oret,

Solutio.

Oportet episcopū esse doctorem.

Præbēdatus duobus obligatur.

& hoc

& hoc per seipsum debet exoluere, quis nō referat apud deū quibus hymnis aut psalmis deum laudet, Ecclesię vero obligatur ad impendendum ministeriū deputatū, secundū statutū & ordinationē pręsidis ecclesię id statuentis ad suffragiū viuorū aut defunctorū, secundū piā intentionē fundatorū, et ideo hoc debitū tenetur exoluere, vel per seipsum, si sit prębenda, quę requirat residentiā personalem, vel per vicarium, si hoc sufficiat secundum ecclesię statutū et consuetudinem. Quod si quis licite sit præbendatus in duabus ecclesijs, sufficit vt officiū vnū dicat, secundū cōsuetudinē dignioris ecclesię, Vide he hoc Tho. in quolibeto prim. q. 13. Quod si duo sint prędia, quorū vtrumque legatū sit ecclesię sub onere celebrandi quotidianā missam pro fundatoribus et parentibus ipsorū, manifestū est, quod vnus clericus possidēs vtrūque prędiū, debet duplicare vel per se, vel per aliū missarum celebrandarū officia, Ita quodlibet beneficiū simplex, si esset fundatū ac relictū ecclesię sub onere cantandi septem horas canonicas in diuersis ecclesijs, manifestū est, quod possidēs plurima huiusmodi beneficia, in diuersis ecclesijs deberet per se, vel per alium duplicare horarum canonicarum officia, vt satisfaciat mortuis, quorum bona recipit, Proinde iusta ratione motus diuus Thomas quodlibeto .6. q. 8. docet clericū beneficiatum in scholis causa studij residentem, oportere dicere officium mortuorum ordinarie pertinens ad officium ecclesiæ in qua est beneficiatus, vt satisfaciat etiam defunctis ac fundatoribus. Vnde ex hoc ipso quod clericus est in sacris ordinibus constitutus, obligatur ad horas septē canonicas, & id quidem ex sola dispositione positiui iuris, super quo papa dispensare potest, sed ex eo quod possidet prædium tēporale relictū seu donatum ecclesię sub onere certi cultus diuini, vtpote vnius missę hebdomadalis, vel sub onere cantādi septē horas canonicas, obligatur ad onus illud determinatū, & ideo recipiens fructus illius prædij, omittēs officiū, nō facit fructus suos, teneturque receptos secundum ratā temporis prętermissi officij restituere. In huius generis beneficijs temporalibus Papa non sic habet facultatem dispensandi, quis & ipse posset temporale pro necessitate pauperum,

De præbēdatis in ecclesijs duabus.

De septem horis canonicis.

aut captiuorum, aut pro defensione fidei prædium illud alie nare in manus laicas, & extinguere officium ecclesiasticum illi annexum. Quamquam autem in huiuscemodi fundationibus pijs, vbi temporalia bona relinquuntur ecclesiæ sub onere spirituali, aut pro ministerio viuis aut defunctis impēdēdo, nō est proprie cōmutatio secundū iusticiā cōmutatiuā, quæ equitatem exigit dati & accepti, nempe spiritualia suffragia ac ministeria gratis sunt dispensanda. Sacerdos enim debet agere officium mortuorum, aut horarum canonicarum non propter temporales fructus percipiendos, sed propter salutem animarum, neq; temporalia quę corruptibilia sunt possunt esse sufficiens pretium spiritualis officij, aut beneficij spiritualis, quod longe & in immensum excedit omne temporale commodum, quemadmodum testatur Apostolus. Si vobis spiritualia seminamus non magnum est si carnalia vestra metamus. Vnde peruersissimę essent fūdatorum intentiones, si ipsi relinquentes temporalia sub onere prædicandi verbum dei, aut celebrandi missas intenderent obligare ministros, vt hi propter temporalia commoda missas celebrarent, verbum dei prædicarent. Verūtamen possunt donatores, ac fundatores temporalium rerum adijcere rebus suis conditiones, & pacta honesta de spiritualibus officijs impendendis, ita vt velint donationem esse ratam pro illis, qui huiuscemodi conditiones velint obseruare, & alias non, quāq; satius plærumq; esset magisq; meritorium fundatori voluntatem suam committere discretioni præsidis ecclesiæ, & non sic statuere legem obligantem omnes qui huiuscemodi sua legata sint accepturi.

In beneficio ecclesiastico propter officium non est proprie commutatio.

Vnde & in omni donatiōe, quę fit ecclesię sub onere certi officij ecclesiastici intelligitur excepta voluntas pontificis, cuius est intendere, an officium tale expediat conditioni loci, temporis, & communitatis, an potius illud vel simile congruat, aut illic, vel in alio loco ordinari. Omnium ecclesiarum particularium est vna respublica, quæ est veluti corpus vnum, & ideo pręsidi huius corporis relicta est facultas dispensandi vnicuiq; ecclesiæ, & vnicuiq; membro, prout opus habet, atq; ita pontifex substrahere potest, quod eccle-

In testamentis quomodo uoluntas papæ excepta.

sijs orientalibus superfluum est, & dispensare illa ecclesijs occidentalibus, aut maxime his ecclesijs, quæ recenter conuersæ ad fidem penuriam patiuntur in temporalibus.

Bona præbendarū olim cōmunia quadrifariam dispensanda.

Cæterum & hic annotandum, quod quemadmodum regularium canonicorum sub regula diui Augustini degentium bona temporalia nunc sunt indistincta, ac indiuisa per patrem conuentus dispensanda singulis, prout cuiq; opus est in victu, & in vestitu, Ita et olim in cathedralibus, et collegiatis ecclesijs decimæ, prædia, aliaq; temporalia bona ecclesiastica erant indiuisa per episcopum dispensanda secundum vnuscuiusq; ministri ecclesię necessitatem & indigentiam canonicis communiter infra ecclesiæ claustra commorantibus, sicuti quibusdam in locis in hodiernum vsq; diem commonstrant ędificiorum, quæ vetustate perierunt, vestigia. Quod aūt supexcreuerat de fructib⁹ illis ecclesiasticis, assignabatˀ partim pro necessitatibus pauperū subleuandis, partim pro vasis sacris, pro fabricis, & ornamentis ecclesiæ resarciendis, vnde & in hodiernum vsq; diem præbendati appellantur canonici a canone, id est a regula. Discrimen solum est in monasticis votis, quibus non arctabantur canonici præbendati. Atq; ita massa tota ecclesiasticorum bonorum per episcopum dispensandorum in cathedralibus ecclesijs erat quadrifariam dispensāda, videlicet pro alimonia Episcopi, pro alimonia ministrorum ecclesiæ, ꝑ indigētia pauperū, & quarto ꝑ reparatione fabricę, vasorū sacrorū, ac vestimentorum. Postmodum vero crescente ecclesiasticarum personarum cupidine, pro pace, & tranquillitate, ne boni inter malos conuersantes paterentur in temporalibus rebus penuriam, aut dispendium, diuisio bonorum facta est, et assignata vnicuiq; pręebendato canonico sua portio, pro vsu sustentationis proprię.

Triplicia ecclesiasticorum beneficiorum genera.

Ad sciendum igitur, quidnam hisce in rebus sit naturalis & diuini iuris, & quonam pacto viri religiosi, aut ecclesiastici prodige consumentes ecclesiæ fructus, aut officium debitum prætermittentes teneantur restituere, consideranda sunt ecclesiasticorum beneficiorum genera esse triplicia, atq; ea plærumq; esse commista, indiuisa, & confusa, vni personę assignata non tanq; domino,

qui possit pro huiuscemodi bonis, pro libito suo disponere, aut donare, aut consumere, sed tanq̃ patri pauperum ac ministrorum ecclesiæ & prouisori fabricæ ornamentorum, ac vasorum illius. Longe proinde videntur a veritate euangelica aberrare, qui existimant tantam ecclesiasticorum bonorũ affluentiam ac abundantiam esse designatam vni episcopo, aut prælato pro sustentatione sua, familiæq; sibi necessariȩ, tanq̃ ipse possit ex huiuscemodi bonis familiam suam & equites sibi augere & exponere huiusmodi, prout libido fert animi, sed vere existimandum est omnia bona supra decentem & honestum statum episcopo condecentem longe superflua esse relicta illi, vt patri, & prouisori pauperum, & ad reparandas fabricas templa, domosq;, & alia quȩ sunt necessaria in coseruandis ecclesiȩ bonis, & ideo episcopi, abbates, cȩteriq; prȩlati ecclesiastici ex huiuscemodi bonis supfluis, pauperibus aut fabricȩ debitis, prodige exponentes, grauissime peccant, & iuxta omnium sanctorum patrum sententiam, rapinam committunt & sacrilegium, tenentur restituere ex suis patrimonijs quicquid sic prodige expenderint.

De tp̃alibus bonis supfluis episcopo.

Postremum ad hȩc profundius intelligenda, considerare cõgruit, Aliud esse donare alteri liberaliter aliquod temporale, vt prouocet illius animum ad agendum spirituale, vel corporale officium, veluti qui dat alteri munuscula liberaliter, vt prouocet animum illius ad proficiscendum secum in vrbem Romam, vel ad orandum pro ipso, Aliud vero est donare aliquod temporale alteri eo pacto, eaq; cõditione vt hoc faciat, vt videlicet vel secum proficiscatur, vel oret, Aliud autem est donare aliquod temporale alteri, tanq̃ indigenti, vt subueniat inopiȩ, & indigentiȩ illius. In primo casu recipiens aliquod temporale non tenetur restituere acceptum, etiã si non impleat causam illam, ex qua alter est motus, seu inductus dare, quia est liberalis & absoluta dominij trãslatio, neq; est donatio sub onere, modo, vel conditione, vt hoc faciat, aut si hoc faciat. In duobus autem postremis casibus accipiens tenetur restituere, si non extet causa, vel conditio, quia acceptũ ob causam sub qua is qui donat, solummõ intendit transferre dominium rei causa illa non sequuta obnoxiũ

Triplex modus donandi aliqd ecclesiæ.

obnoxium est restitutiõi, quemadmodũ lex decet. Naturali iuri contrarium est, & valde iniquum, vt is qui modum, legem, seu conditionem rei impositam seruare noluerit, rem ipsã nihilominus teneat. C. de contrahen. emp. L. 3. Item in cap. Conquęstꝰ, de foro cõpetenti, dicitur valde esse iniquũ, quod ea, quæ collata sunt venerabilibus ecclesijs pro remedio peccatorum, alijs vsibus applicentur. Alijs vsibus intellige, qui sint in præiudicium animę fundatoris, & in damnum diuini cultus, aut religionis Christianæ. Potest nẽpe papa dispẽsare, vt a ministro ecclesię recipiẽte tpalia licite prætermittatᷣ, aut non seruetur tenor dispositiõis testamentarię, dum ipse in dispensando vtiliter gerat animę fundatoris & ecclesiæ dei negotium. Hæc ex trãscursu aliquãtulũ a materia principaliter intẽta digressi introduximus, non tamen prorsus aliena, valent nempe ad intelligendum, an canones, conciliorũ, & summorũ pontificũ et sanctorũ patrũ de nõ habẽdis beneficijs, & pastoralibus curis, & episcopatibus, atq; abbatijs, & de seruandis vltimis hoĩm voluntatibus ita sint fundati in æquitate iustitię naturalis, & diuini iuris, vt pluralis quisq; in huiuscemodi beneficijs etiã autoritate sedis Apostolicę dispensatus non sit tutus in conscientia. Cuius resolutio planior videbitur, si primum dissoluatur quæstiuncula. Vtrum secundum se malum, & contra ęquitatẽ naturalis aut diuini iuris sit habere plura beneficia ecclesiastica, aut plures episcopatus, seu pastorales curas. Et vtrum clericus habens prætendã simul & pastoralẽ curam sit in conscientia tutus residens in prębẽda dummodo per idoneum vicarium curę suę deseruiat. Et videtur forsitan quod sic. Nam contra ius diuinum est quempiam acceptare aut procurare sibi plura officia ecclesiastica, quorũ singulis non potest satisfacere, procurare nempe seu accipere negotium, aut onus supra vires, etiam ipsa ratio interna impium iudicat. Videtur ergo quod procurãs, aut accipiẽs plures prębendas aut curas pastorales, aliaue etiam beneficia simplicia, diuersaq; altaria, quæ ita inter sese distẽt, vt vnus non possit singulorum officijs satisfacere, faciat contra ęquitatem naturalis & diuini iuris. Præterea contra æquitatẽ

Tenor dispositionis testamentariæ interdum licite nõ seruatur.

Vtrũ multa habere beneficia, aut non residere in cura, sit secundum se malum.

naturalis iuris ē vnū ecclesię ministrum occupare loca multorum ministrorum in diminutionem cultus dei, aut diuini ministerij. Videtur ergo contra ius diuinum esse, vnum habere plures prębendas, aut pastorales curas. Tertio secundū doctrinam Pauli Apostoli primæ ad Corintheos. 9. per locū a contrario sensu cōtra ius diuinum videtur de lacte gregis manducare, & gregem non pascere, de fructu alienæ vineæ edere, & eam, neq; plantare, neq; fodere, & stipendium pro tutela reipub. accipere, & remp. non defendere. Videtur ergo contra ius diuinum esse pastorem absentem ex fructibus gregis sibi commissi viuere, & gregem illum non pascere.

Quō & quādo habere plura sit contra ius diuinum.

Ad quęstiūculā pręfatā respondeo, absurdū est dicere, qđ habere plura ecclesiastica beneficia, aut psonaliter nō residere in cura pastorali sit simpliciter et absolute cōtra ius diuinū, & secūdū se malū, sicuti mētiri, furari, aut adulterari, nēpe ecclesia in hac pluralitate bñficiorū & in nō residētia legitur dispēsare vt patet in. c. de mult. de prębē. et dig. hactenus aūt nūq; dispēsauit ecclesia, aut Romanę ecclesię pōtifex, vt vlli hoī liceat furari, mētiri, aut adulterari. Ad primū argumentū respondeo, Impiū & cōtra ius naturę esse obligare se ad plura officia, quibus neq; per se, neq; per aliū possit simul satisfacere his, quibus ex acceptis tēporalibus stipendiis obligatur. Ad secundū respondeo. Contra æquitatē naturalē esse vnum ecclesiæ ministrum occupare multorū ministrorū loca in damnū, seu pręiudiciū animarū & ecclesię, seu in diminutionē diuini cultus siue ad viuendū in otio & luxu ex bonis ecclesię, secus autē vbi ex persona illa vna multorū loca occupante nullum patitur ecclesia damnum, seu pręiudicium, eadē persona etiā non dispensante bona illa prodige, sed ad augmentū diuini culus, aut ad pauperū alimoniam. Ad tertium respondeo contra legē naturalem esse manducare de gregis lacte designato pastori in alimoniam vitæ ad pascendum gregē illū, & non curare, vt grex ille pascatur seu custodiatur. Contra ius itē diuinū est pastorē a loco curę suę abesse, absq; rationabili causa, vt in otio viuere, & fructus superfluos sibi accumulare aut prodige, seu pro libito expendere, sed nō est contra ęquitatē iuris natu-

ralis de

ralis de fructibus pastori alicuius parochiæ superfluis viuere, & in eadē parochia, neq; residere, neq; adhibere illi parochię vllum spirituale officiū. Nam & laici pauperes ex fructibus alicui ecclesiæ superfluis sibi dispensatis licite viuunt. Plærūq; etiā laici, aut infirmorū hospitalia recipiunt totius parochiæ decimas. Pastori itaq; alicuius parochię, q̄ouis ex diuino iure debeat̄ alimonia vitæ, nequaq̄; tñ ex iure diuino debētur illi oēs decimę illius parochiæ. Neq; etiā vlla decimarū quota cum sufficiat eūdē pastorē habere alimoniā designatā sibi, siue ex prędijs illi⁹ parochię, siue aliūde.

¶ *Particula de statutis sæculariū magistratuū imponentiū uectigalia uel tributa.*

EX superiorib⁹ manifestū ē mādatis principū sæculariū iudicū, aut magistratuū nō esse obediendū iniuste imponentium vectigalia, pedagia, gabellas, tributum. Verum hic sciendum quod tributa, & annui census sunt reddit⁹ ex prędijs, aut agris debiti. Vectigalia vero seu pedagia, quę vulgo appellāt̄ gabellę a trāseūtib⁹ exigūt̄, et hęc quadrifariā cōtingit esse iniqua. Primū propter defectū authoritatis vectigalia imponētis, veluti si tyrannus occupans remp. vectigalia imponat, licite in foro consciētię fraudant̄ vectigalia. *Statuta de soluēdis uectigalibus. 4. modis sunt iniusta.*

Vnde Paulus cum dicit, Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Itaq; subditi estote nō propter iram solum, sed & propter conscientiā. Non de potestate vsurpata, sed de potestate ordinata loquit̄. Nā qui aut potestati vsurpatę resistit, aut eam fradat non soluens tributa, dei ordinationi nō resistit, neq; conscientiam ledit, licet enim inuasori tyranno, aut intruso in regnum, vel imperium, vel in papatum, aut episcopatū resistere, eūq; tanq̄ hostē caute illudere. Vnde & Christus de potestate iurisdictionis nō vsurpata, sed ordinata loquitur ad Pilatū, Non haberes in me potestatē vllā, nisi tibi datū esset desuper, hoc est non haberes potestatē tanq̄ iudex examinādi me & inquirēdi de vita & moribus meis iudicialiterq; absoluēdi, vel cōdemnādi me secūdū causę exigētiā, nisi tibi desup datū esset, desup inq̄, hoc ē, vel a Romano Cęsare, vl a deo coelit⁹, vñ Barnar. ad episcopū Senonen̄ Romani psi. lis ptātem Christ⁹ sup se fatet̄ coelit⁹ ordinatā. *De potestate prælati super Christū.*

 Proinde

Iudæi qua ratione obligabātur tributum dare Cæsari.

Proinde et Iudæi iusta ratione obligabantur tributum seu censum dare Cęsari. Pilatus peccauit quidem peccato iniqui iudicij, condemnans Christū innocentē, sed nō peccauit peccato vsurpati iudicij, suscipiens causam Christi, vt hoīs a Iudęis accusati iudicandam. Vnde ipse constitutus a Cæsare, habuit super Iudæos potestatem, ipsis Iudæis sua sponte subijcientibus se Romano Imperio, etiam cum iuramento fidelitatis ipsis Romanis præstito. Nam quemadmodū testatur Philo Iudæus, regnauit Herodes Ascolonita tyrannico principatu, annis vno & triginta. Post quos, Iudæis fatigatis tyrannide eius, ipsisq; iurantibus sese permansuros in fide ipsius & posterorum a Romano Imperio constituendorum, regnauit legitimo principatu, annis sex. Hęc Philo. Vnde & hoc fidelitatis iuramentum præstiterunt ipso anno incarnationis domini nostri Iesu, sicuti supputari potest ex breuiario temporum eiusdem Philonis, vt verificaretur prophetia aduentus Messiæ iam instantis, dū sceptrū regale atq; ducale a populo Iudæorū fuerit tūc ablatū, atq; translatū in Romanos. Atq; ita edictum quod exijt a Cæsare Augusto, perueniens in Iudæam, fuit non a potestate vsurpata, sed a legitima. Iusta igitur ratione obedierunt edicto iustus Ioseph & Maria benedicta, tanq; subiecti Cæsareę maiestati, quemadmodum & ipsi Iudęi sponte confessi sunt, abnegantes regem Messiam in lege promissum, Non habemus, inquiunt, regem nisi Cæsarem. Secundo contingit pedagia iuste esse imposita propter immunitatem rerum, ꝓ quibus vectigalia exiguntur, veluti si pro rebus ecclesiasticarum personarum vectigalia exigantur, vt patet in capite, Quamquam, de censibus. libro. 6. Aut si statutum generaliter disponat vectigalia exigēda esse ꝓ his rebus, quę quisq; ad vsum suum, suæq; familiæ defert, Nā & vtroq; iure humano, Canonico videlicet & Imperiali, sub grauissimis pœnis interdictum est. Nam & de lege imperiali sancitum est sub pœna capitis, ne exigatur vectigal pro his rebus, quæ vel reuehuntur proprij vsus causa, aut gratia ruris exercēdi seu seminandi, vel deportantur ad fiscum seu ad ærarium publicum. Ea vero quę extra prædictas causas, vel negotiationis

Vectigalia iniusta secundo modo.

tionis gratia, id est, ad vendendum deportantur, sunt pro quibus oportet vectigalia soluere. Cod. De vectigalibus. l. Vniuersis. Deinde in bulla cœnę domini dicitur, Excommunicamus & anathematizamus omnes, qui in terris suis noua pedagia imponunt, vel prohibita exigunt. Tertio, statuta & mandata quibus iubentur vectigalia solui, contingit esse iniusta, ob violationem distributiuę iusticiæ, veluti si vectigalia sic imponantur, vt plus grauentur hi, qui ratione iusta minus sunt grauandi, vtpote si magis indigentes grauentur plus aut æqualiter cum ditioribus, minusque indigentibus. Iniquum est pauperem pro rebus, quas vsu suo consumendas defert, tantundem ad supportandum reipubl. onera soluere, quum diues soluit pro similibus rebus ęqualis ponderis ad vsum suum delatis. Ad hanc enim rationē supradicta lex intendebat, decernēs ea, quę quisque pro vsu suo, suarumque prolium & familiæ defert exempta esse a lege soluēdi vectigalia. Onera nempe quæ pro communi bono grauant singulos, debent taxari iuxta personarum facultates. De statutis autem oppidorum aut communitatum imponētium æqualia onera pauperibus & diuitibus in mensuris vini & cereuisiæ, aut frumenti ad molendinum deferēdi, infra latius. Quarto contingit huiuscemodi statuta esse illicita, ob defectum finalis causæ, veluti si vectigalia imponantur, non pro communi bono reipu. sed pro priuato principum aut magistratuum commodo. In omnibus hisce casibus, non tenetur quispiam in foro conscientiæ ad solutionē vectigalium, potestque licite fraudare gabellas occulte, neque tenetur ad satisfactionem vllam aut restitutionem, si non solucrit is, qui iniquo statuto aut mandato grauatur, quemadmodum in foro conscientiæ non tenetur, si videat fieri abusum huiuscemodi vectigalium, veluti si quę pro communi bono reipublicæ imposita sunt, applicentur ad priuatorum hominum commoda, vel si quę ad tempus pro aliqua necessitate communis boni fuerint ab initio imposita, cessante necessitate illa, prorogentur aut perpetuentur pro sola voluntate principis, populo non consentiente.

Tertio sunt statuta iniqua.

Quarto de soluendis gabellis, iniqua sunt statuta.

Quando est licitū fraudare gabellas.

Ad intelligendum autem quid sit in huiuscemodi reb⁹

naturalis & diuini iuris. Sciendũ est ex dictis, quẽadmodũ personę ecclesiasticę ex fructibus beneficiorum perdite, in otioq; viuentes, prętermittentes officia seu ministeria, ecclesiasticis beneficijs imposita, tenẽtur restituere quicquid receperint de fructibus ecclesiasticis propter officia spiritualia dispensandis, sicuti habet Hieronymus in commentarijs Esaiæ tertio. Raptores sunt qui temporalia accipiunt, & non seminant spiritualia, alimoniam vitæ, ceu stipendium accipiens, vt laboret in vinea, si non laboret, tenetur restituere quicquid acceperit, sicuti & episcopatum aut pastoralem curam, seu aliud quoduis beneficium suscipiens, vt ad annum fructibus gaudeat, neq; deseruiens, neq; deseruire intendens, postea huiuscemodi episcopatum seu pastoralem curam, aut aliud quoduis beneficium dimittens, tenetur perceptos fructus restituere, quia beneficium datur propter officium. Neq; hac in re hominem in foro conscientię tutum facit dispensatio papę, neq; suffragatur in conscientia personis ecclesiasticis, qui in otio & in delitijs consumpserunt fructus beneficiorum, prætermittentes officia spiritualia, propter quę acceperunt beneficia, nam contra ius diuinum papa dispensare non potest. Sic reges quoq; ac principes, exigentes tributa, vectigalia, cęteraq; temporalia, tanq̃ ministri & defensores reipublicę iure naturali & diuino, obligantur rempubl. tueri & defendere, & ideo si sub prętextu tutelæ, ac superuenientis defensionis reipublicę exigant, & extorqueant a populo alia onera & tributa extraordinaria, nõ ꝓpter tuendã remp. sed ꝓpter priuata sua, aut suorũ commoda, ad ditãdum eos, qui nihil aut parũ admodũ de repub. sunt meriti, tenentur restituere, tales nempe extorsiones sũt oppressiones, iniurię & violentiæ. Neq; enim Imperatori, neq; papę homines subijciunt̃ perinde atque serui dominis suis carnalibus subiecti sunt, alioqui lex Christiana esset secundum temporalia bona maioris seruitutis, q̃ lex Moysi, ꝑ quã Iudæi nequaq; efficiebantur hoĩm serui. Temporalia igitur hoĩm Christianorũ bona nõ sunt subiecta potestatibꝰ regũ aut pontificũ, tanq̃ ipsorum dominia, nempe seruis sub domino ea quæ acquirit, dño suo carnali lucrat̃, quæ & dñs

De clericis ex fructibus ecclesiasticis perdite uiuentibus & officium negligentibus.

potest pro suo lucro & commodo sibi applicare. Populus aũt liber sub principibus & pontificibus, ea quæ acquirit non regi aut principi, sed acquirit ea sibi, sic tamen, vt populus, pro loco & tempore interdum non sua solum, sed & seipsum teneatur pro necessitate aut custodia reipublicæ expendere, & tum ecclesiarum pontifices, principesq; reipublicæ moderatores, ius habent in temporalia bona, etiam ecclesię pro augmento diuini cultus designata.

Ex his igitur manifestum est, neq; papam, neq; sæcularem potestatem posse pro suo lucro aut commodo, temporalia subditorum bona sibi vsurpare, aut alienare, aut decimare, seu onerare, nisi eatenus solum, quatenus est in necessitatem, vel vtilitatem ecclesię, aut communis reipublicæ, vel ex alia causa, propter quam populus quispiam, aut tenetur dare, aut meretur priuari rebus suis temporalibus. Neque enim hac in parte discrimen est inter stipendia ecclesię pro ministerio ecclesiastico donata episcopis, & stipendia quæ reges sæculi exigunt pro tuitione reipublicæ ad custodiam seu vtilitatem communis boni. Vtriq; enim, iuxta Pauli Apostoli ministri dei sunt recipientes temporalia, propter ipsum ministerium, & ita vtriq;, si non impleant ministerium, propter quod datur temporale commodum, in oculis dei habentur tanquam raptores, & oppressores ecclesiæ. Deus autem cum per prophetam Samuelem dicit, primi Regum octauo. Hoc erit ius regis, agros vestros, & vineas, & oliueta optima toller, et dabit seruis suis, non de iure rectitudinis & iusticiæ, sed de iure vsurpationis loquitur, sicuti ex processu textus est manifestum.

Potestas superior quõ potest subditorũ bona onerare.

Verum ex alio respectu discrimen est, quia principis est, tenere exercitum, & thesaurizare pro futuris periculis, vt paratus sit resistere hostibus irruentibus. Pontificis autem est pauperibus dispensare, quicquid vltra decentem victum & vestitum excreuerit. Ex his consideratis manifestum est mandata iniqua esse, quibus vectigalia subditis imposita pro defensione reipublicę, in vsum & commodũ priuatũ cõuertunt. Vnde & domini tpales cũ possunt obstare hostib⁹ atq; latronibus ingrassantibus si negligũt, pmittẽtes

Discrimẽ inter sæculares principes, & pontifices.

rem suam publicam in parte, vel in toto prædari, ac spoliari tenentur ad restitutionem damnum passis, quia ipsi sunt deputati custodes reipublicę, & tenentur q̃tum in se est defendere, dicente Apostolo Paulo de ipsis, Ideo ipsis tributa pręstatis, ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruientes. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributnm, cui vectigal, vectigal, ad Romanos.13. Necessitates reipub. propter quas licet vectigalia imponere sunt stipendia ministrorum reipublicæ, reparationes, ac conseruationes pontium publicorum, & domorum communium, ac mœnium defensiones reipublicæ. Quædam etiam fuerunt imposita vectigalia, seu pedagia ad custodiam viatorum, & ad itinera tenendū secura. Transierūt necessitates illæ, in disuetudinemq; abierunt onera, pro quib⁹ fuerunt imposita, sed perseuerāt proch dolor, vectigalia, & tributa plærumq; in magnum grauamēcę, & quia huiuscemodi bona temporalia propter occurrentes reipu. necessitates sęcularibus principibus assignata, nūc plærumq; sunt commista cæteris patrimonialibus bonis principis. Idcirco ipē discernere tenet̃, vt hæc non pro libito, tāq̃ sint sua patrimonia, sed ipsius etiā est huiuscemodi bona prouide expendere in eiusdem reipub. necessitates, & vtilitates, aut in fiscum, seu ærarium publicum thesaurizare, vt cum opus fuerit dispēsentur in reipub. vtilitates, alioqui si principes reipub. moderatores existiment licere sibi pro libito prodigere huiuscemodi tpalia tributa, vectigalia, & emolumenta propter defensionē reipub. donata & assignata cōsensu populi, & sese nouis necessitatibus reip. superuenientibus posse passim imponere grauamina noua, timeāt supra se iudicium dei, ne sint in oculis dei pauperum, & reipub. oppressores, qui constituti sunt tutores & defensores.

Necessitates propter quas imponūtur uectigalia.

Ab his prudēter cauent pij principes Christiani, modo cōsiderent sese esse ministros dei constitutos ad dirigendum homines sibi subiectos, non vt seruos suos, & mancipia, sed vt homines liberos in pace & tranquillitate secundum iura, legesq; præscriptas, portantes, vt inquit Apostolus, gladium ad vindictam malorum remp. perturbantium, laudem vero bonorum. Si qui vero principes existimant omnia esse

sua se-

sua secundum dominij proprietatem, sibiq; licitum esse vsurpare subditorum bona pro libito tanq; sua, iam non politicū, sed tyrānicum erit reipub. gubernaculum. Super omnes autem timeant iudicium dei, hisce in rebus consultores, suggerentes hæc principibus. Cæterum quia his nostris sęculis impositiones, & exactiones vectigalium, seu pedagiorum propter aliquam ex supra dictis quatuor causis contingit plærūq; esse illicitas, ideo non facile ingerendus est scrupulus huiuscemodi vectigalia fraudantibus, præsertim pauperibus dum coguntur æqualiter cum diuitibus supportare reipub. onera ex rebus quas pro necessitate ad vsum vitæ suę & prolium consumūt, cōsideratione etiam habita quod vtrumq; ius humanum tam canonicum videlicet q; ciuile reprobet statuta quatenus exiguntur vectigalia aut alia onera persolui, pro huiusmodi rebus quę ad vsum propriæ indigentię aduehuntur. Verum hic sciendum quod ciuitates aut communitates sibi ipsis imponētes collectā seu modum colligendi pecuniam ad subeundum onera communia, non secundum iustitiam distributiuam, sed secundum exigentiam quietis & pacis ciuibus omnibus consentiētibus, vt quisq; subditus illi communitati soluat modicum quid secundum ea, quæ defert per portam, vel secundum ea, quę deportat ad molendinum, vel ex taberna vinaria, aut cereuisiaria non videntur iniuste agere, neq; censenda sunt huiusmodi eorum statuta iniqua, & iniusta si ipsi sua sponte seipsos propter bonum pacis & tranquillitatis grauantes hisce suis statutis nemini iniuriam faciunt, veluti dum quarta, aut quinta mensura cereuisiæ aut vini cedit ærario publico ciuitatis aut communitatis, in his enim difficile foret secundum proportionem taxæ diuitiarum & onerum onerare singulos. Ex supra dictis liquidum est, quod nec a mortali peccato, nec ab excommunicationis pœna excusantur magistrat⁹ aut ciuitatis ministri, qui prohibēt subditis laicis ne vendant clericis quicq;, aut ne ab eisdē emant, aut blada molant, vel qui absq; rationabili causa sed ex odio aduersus clerum immunitate gaudentem prohibent laicis ne vina aliaue bona clericorum pro vsu ipsorum aduecta, in pe

Quō ingerendus sit scrupulus pauperibus defraudātibus uectigalia.

De oneribus impositis super mensuras uini aut cereuisiæ.

nora īponāt, vel q̃ sup̃ hac re molestiam ingerunt, ne per portas vrbis aduehere valeant, secus aūt si faciāt id ex rōnabili cā, habentes argumenta ꝓbabilia de fraude, vel de rebus illis exponēdis venalitati ad questū secundū negotiationē clericis prohibitā, ꝓ q̃bus & lex imperialis soluenda statuit esse vectigalia. Verū hic obiter ex transcursu, ad intelligendū quonā pacto accipiendi sint canones ac cōstitutiones ꝓhibētes clericis negotiationē, & pro quibus rebus emptis debeāt solui vectigalia, et cur negotiatio laicis in se licita, sit clericis ꝓhibita, Sciendū ē duplex esse genus negotiationis. Vnū ē negotiatiōis lucratiuę, qua quis emit res ad questū, vt reuendat easdē, veluti cū emit vinū aut blada, aut metallū cā lucri, vt illa eadē rursus, aucto pretio, vendat, & hæc est prohibita eccl'asticis. Similiter & negotiatio politica, qua videlicet q̃s emit ea, quę sunt ciuitati aut militiæ sæculari necessaria, curā gerens sęcularis coītatis, & hæc itidem est clericis prohibita, sicuti & prohibitū est eis in tp̃alibus curā habere sęcularis coītatis. Pro hac sentētia sunt decreta sanctoꝝ patrū multa. Vñ Aug. in lib. 83. quęst. Anteq̃ ecclesiasticus q̃s sit, licet ei negotiari, facto aūt ecclesiastico nō licet. 88. d. c. Fornicari. Itē Hiero. Negotiatorē clericū, ex inope diuitē, ex ignobili gloriosum, quasi quandā pestē fuge. Eadē dist. Negotiatorē, Christus eiecit emētes & vendentes de tēplo, insinuās, inq̃t beatus Gelasius, q̃ in ecclesiastico loco nō debēt talia exerceri, sicuti nec p̃ ecclesiasticas personas, Nemo enī militās deo, implicat se negotijs sęcularibus. Vñ etiā. 88. d. decernit̃ deijciendus episcopus sacerdos, vel diaconus, sęculares curas assumens. Clerici q̃q; exercentes negotiationē talē lucratiuā, sunt excōmunicandi, & si sese admoniti nō correxerint, deijciendi, vt dicit̃ in ca. Sub interminatione, ne clerici vel monachi, c. Est aūt rō, cur huiusmōi negotiatio sit ecclesiasticis p̃sonis interdicta, q̃a et mentē implicat curis sęculariū reꝝ, atq; ita eandē auocat a studio reꝝ spiritualium. Deinde quia difficile ē in ea seruare iusticiā, periculūq; peccati huiusmōi negotiationi insidiat̃, sicuti dicit̃ Eccl. 26. Duæ species difficiles & p̃iculosę mihi apparuerūt, difficile exuitur negotiās a negligentia, & nō iustificabit̃ caupo a peccatis labioꝝ. Et infra ibidē c. 27. Sicut in medio cōpaginis lapidū palus figitur, sic

An ecclesiasticis personis liceat negotiari.

Duplex negotiationis genus.

tur, sic

tur, sic & inter mediũ venditionis & emptiōis angustiatur peccatis. Negotiator peccatis inter emptionē & venditionē angustiaт, dũ vult rē minoris emere, & eādē pluris vēdere q̃ valeat, atq; ita iuxta Leonis papę sentētiam, difficile ē inter vēdentis & emētis cōmerciũ nō interuenire peccatũ. Aliud ē genus negotiatiōis nō lucratiuæ, quę nō sic assidua ē, secundũ quā qsq; emit rē aliquā ad vsum suũ & familiæ, aut vēdit rē suā, quā vel dono, vel laboribus, vel artificio sibi cōgruo, vel ex suis prædijs & agris acquisiuit, veluti si qs bla da aut vina emat, nō vt reuēdat, sed vt ĩ familia sua vtaт eis, vł si artifex emat rē aliquā tāq; materiā, ex qua velit aliqd operari, secundũ artificiũ p̃sonæ suæ cōgruũ, vt sic res artificiales, ex illa materia opatas vēdat ita, tñ vt principalis intē tio sit, nō ex materia empta lucrũ inuenire, sed ex laboribus honesti artificij viuere. Et huiusmodi negotiatiōis gen⁹ nō ē p̃hibitũ clericis, vt manifestũ ē ex decretis & concilijs sanctoꝝ patrũ, docentiũ clericis ac monachis licere etiā artificiũ facere, vt res artificiata vēdaт p̃ sua vł indigentiũ sustētatōe, sicuti faciebat Paulus, q erat artis scenofactoriæ .i. funifex, aut tabernaculoꝝ seu tentorioꝝ factor. Vñ Hiero. ad Rusticũ monachũ, Si habētes potestatē Apoł'i de euāgelio viuere, laborāt manib⁹ suis, ne quē grauarēt, cur tu in vsus tuos sue cessura nō præpares, vel fiscellũ texe iunco, vel canistrũ lētis plecte viminibus, &c. Licitũ ē ergo clericis artificiolo victum quęrere. Vñ simplices clerici & monachi, q sese nō p̃rsus curis spiritualib⁹ actiuę vitę ad p̃ximos obligarũt, sed dedicauerũt sese ministerijs quibusdā diuini cultus & actiōibus vitę contēplatiuę, qa nō possunt iugiter intēti esse studijs, lectionibus, orōnib⁹, & contēplationibus, ideo horas & tpa habēt, quibus interim vacare possint, aut honestis artificiolis, aut laboribus in rure, quemadmodum dicitur in concilio Nanarceñ. 91. d. & in capitulo. 1. de cele. miss. Sic Angelus dixisse legiт beato Antonio, nũc lege, nũc ora, nũc cũ feruore labora. Veꝝ caueāt clerici ne exerceāt artificiũ, q̃ operiт ea q̃ꝝ vsus ē, aut vt in pluribus abusus, aut ecclesiasticis personis incōgruus, aut dedecēs, vñ facere sæcularia ornamēta vanitatis, seu instrumēta lusoria, taxillos & chartas, seu arma bellica, eaq; vendere pro sua sustentatione, prorsus est clericis illicitum, sicuti & illicitum eis est his rebus vti.

Clericis quō liceт negotiari, aut artificiũ corporale exercere.

Hactenus de mandatis & statutis principum saecularium contra ecclesiasticam libertatem, aut iniuste imponentium vectigalia. Iam de mandatis principum aut regum iubentium militibus aut seruis, aut subditis ire ad bella, aut occidere quempiam. Ad sciendum igitur, quonam pacto liceat obedire huiuscemodi mandatis saecularium principum, sciendum est, quod princeps aut rex contra ciuitatem aliquam vel prouinciam, siue intra, siue extra dominium reip. habens iustam bellandi causam non terminabilem, neque per superioris iudicis sententiam, sententiaeque executionem, neque per hostium offerentium pro viribus satisfacere resipiscentiam, potest ius dicere pro republica, bellumque indicere. Tum enim princeps ille contra suae reipub. iniuriatores, suarum possessionum detentores, gerit personam iudicis procidentis ad crimina punienda, & ad resarcienda damna illata, & ad recuperandum sua. Veruntamen priusquam bellum est inchoatum, hostibus seu iniuriatoribus offerentibus plene satisfacere, non solum de iniurijs & rebus, sed & de sumptibus ac damnis, tenetur princeps a bello desistere, & satisfactionem admittere, quia bellare non est voluntatis, sed necessitatis, vt inquit Augu. 23. q. 1. Noli. Cessat autem belli necessitas, dum plena offertur satisfactio. Secus vero dum bellum est inchoatum, quia tum ipsi hostes sua sponte subiecerant sese extra statum satisfaciendi in statum iusticiae vindicatiuae, dum primum nolentes conditionem iustę pacis recipere & satisfacere, digni efficiuntur vltione, ita vt iam ad habendam pacem debitam, non sufficiat illis emendare quod leserint, sed in arbitrio regis est bellum continuare ex necessitate qua est inchoatum, nisi pro conditione loci, temporis, & personarum suggerat lex charitatis oportere etiam a bello inchoato desistere, quamuis autem priuatae personę nequaquam liceat propter rapinam aut iniuriam sibi factam, procedere ad cedem, & ad mortem hominum, qui pertinaciter rennuit reparare & restituere. Vtique tamen hoc licet principi & iudici, cuius est pertinactum hominum crimina, vtpote iniuriam reipublicae, & oppressiones, atque rapinas, violentasque predas, etiam morte vindicare, siquidem vindicare seu punire crimina, non est pri

De mandatis principum indicentium bellum.

est priuatę psonę officiũ, sed iudicis gerẽtis psonã principis.

Obiecerit forsitan quispiam. Iudicis est vindicare seu punire crimina non extraneorum, sed subditorum. Videtur igitur princeps non effici iudex hostium extraneorum. Nã si non valeat sententia lata a non suo iudice, qua ratione in dictio belli a principe lata cõtra extraneos hostes, poterit habere vim sententiæ iudicis. Respondeo. Reus etiã extraneus, ratione commissi criminis de foro iudicis efficitur, etiam etsi fuerit constitutus in alenio territorio, dũmodo iudex iste non habeat in territorio illo alieno iudicem vllum, qui paratus sit administrare iusticiam, & cogere illos ad emendam & satisfactionem condignam, atq; ita necessitate compellente, princeps efficitur iudex hostium, etiam extraneorum suam rempublicam perturbantium. His pręmissis, ex superioribus est manifestum, quomodo & quando miles, aut subditus, aut baliu⁹ tenetur obedire regi præcipienti, & occidere aut bellare, vel hostes iuuadere. Neq; enim baliuus tenetur obedire regi præcipienti, vt suspendat istũ tanq̃ latronem, quem nouit ipse baliuus innocentem, q̃a rex præcipit contra legem dei, qua dicitur, Insontem & iustum non occides, & ipse quoq; baliuus agit contra idem præceptum, & contra illud, Erue eos qui ducuntur ad mortem. Obiectio. Solutio.

Verumtamen hic sciendum est, quod si rex ex sententia contra illum iuris ordine lata pręcipiat illum occidi, tenetur baliuus obedire, nisi possit illius innocentiã demõstrare, aut alias liberare innocentem, neq; obediendo regi facit contra præceptũ dei iubentis, Non suscipies vocẽ mẽdacij, neq; in iudicio plurimorum acquiesces sentẽtię, vt a vero deuies, & infra, Insontem & iustum non occides, Deuter. 23. quiã hoc intelligitur insontem non conuictũ testibus iuris ordine. Et hanc interpretationẽ ex scriptura discimus Deut. 19. In ore duorum vel trium stabit omne verbum, & hoc etiam seruandum esse in iudicio ad mortẽ, patet Deuter. 17. In ore duorum vel trium testium peribit, qui interficietur. Sic & illud, Maleficos non patieris viuere, intelligitur de his maleficis, qui testibus iuris ordine conuinci possunt, Siquidẽ & hanc interpretatiõem docet scriptura, Nemo moriat̃, vno cõ

Baliuus quō tenetur obedire regi iubenti occidere aut bellare.

tra se dicente testimonium. Sic igitur obediens non peccat baliuus innocentem occidens ad iussum regis. Secus autem est si rex hoc prçcipiat ex ira, vel odio, vel alia causa irrationabili contra innocentem nō conuictum iuris ordine, quia tum oportet baliuum deo magis obedire, q̄ hominibus. Sed hic duo occurrunt dubia. Primum an iusto bello in obsidione ciuitatis principi iubenti omnes in ciuitate interfici tā infantes q̄ fœminas, aliosq; insontes teneantur milites obedire, et innocētes simul cū impijs interimere, & videt̄ quod sic, quia in submersione Sodomç & Gomorræ deus simul infantes cum impijs submersit. Secundum dubium an baliuus nihil sciens de innocētia, vel malicia illius, quem rex occidi iubet, debeat passim obedire regi præcipienti, atq; mandanti, & videtur quod sic. Nam ipsius baliui non est cognoscere vtrum præceptum regis sit iustum, an iniquū, sed eius est exequi prçceptum, quia ei non cognitio causç, sed executio demandatur.

Contra dices forsitan. Nemo potest occidere quemq; nisi sciat illum esse conuictum iuris ordine, vt moriatur, vel alias reum mortis, quem authoritate principiū iubentis valeat occidere. Prçterea baliuus si teneretur obedire, ergo & Iudçorum & Pilati ministri tenebantur obedire principibus præcipientibus occidere Christum, & dicentibus ipsum esse legis Moysaicç destructorem, atq; ita inferiores Iudæi non peccassent Christum occidentes, præsertim hi qui per ignorantiam fecerunt, habētes Zelum legis suç, nō secundum scientiam, quemadmodum Paulus in lapidatione Stephani, cum ipsorum non fuerit cognoscere, an Christus fuerit destructor legis, an non, atq; ita sequeretur ministros Iudçorum interficientes filium dei non peccasse. Item neq; peccassent ministri gentilium principum, qui occiderunt martyres Christi iudicatos ad mortem secundum tribunalia iudicum infidelium.

Ad primam dubitationem respondeo.

Quamuis iusti & innocentes plærumq; puniuntur simul cum impijs a domino deo ad probationem patientiæ ipso-

rum,

rum, & ad augmentum gloriç, aut ad cautelam, & in borū eorum, ne malicia mutet intellectum eorum. Subditi tamē in facto & delicto sui principis innocentes ab alio rege, cui iniuria est facta, licite puniri non possunt, nisi subditi opponant sese pro iustitia facienda, & tum adhærentes principi suo nolenti parti leso satisfacere efficiuntur rei atq; nocentes. Atq; ita subditi innocentes vt pueri, fœmię, infantes, aliiq; iusti etiam in bello iusto cōtra patriam suam ꝑ delicto principis sui occidi non possunt, neq; mutilari, aut bonis spoliari seu incarcerari, q̄uis interdum terra tota pro delicto principis subijciat̃ ecclesiastico interdicto, per quod non sic fit damnum subditorum innocentum, licet subtrahā tur ipsis mysteriā sacra ad detestationē criminis i principe, & ad accelerandum conuersionem illius, sed huiuscemodi inpœna damni spiritualis, quam patitur innocens propter interdictum positum sufficienter recompensatur per obedientię bonum. Ad id autem quod in quæstiōe dicitur de infantibus innocentibus submersis in subuersione Sodomę, & Gomorrę, Respōdeo hoc nil esse contra propositam resolutionem. Nam deo iubenti, aut homini, aut angelo interficere totam communitatem oportet obedire, Ipse enim est dominus vitæ & mortis. Deide neq; constat infantes illos in Sodoma fuisse innocentes, & ex impijs per fidem parentū factos esse iustos. Ad secundam quæstionem respondeo. Cum actus iudicis hominem damnātis sit actus publicus, facile baliuus scire poterit an rex priuata sua voluntate, an publica lege iuxta tribunal iustitię imperet occidere. Quod si rex forte absens mittat hominem quempiam tanq; condemnatū, reum mortis occidendum, baliuus ipse cum sit nud⁹ minister & executor iustitię regię potestatis obedire debet, iperanti regi nisi rōnes & causas habeat sufficientes, quibus rationabiliter moueatur ad opinandum, aut credendū regem imperare contra publicæ iustitię normam. Sic & de militibus iussu regis euntibus ad bellū dicēdū est. Subtiliter eni cōsilia & diffinitiōes principū inquirere nō ē subditorū, q̄rū ē hac in re de suis principib⁹ bonā habere ęstimationē, vł saltē ꝑsumere eos iustā habere bellādi aut occidēdi

causam

An habētes iustā bellādi cām licite possint occidere innocentes simul cū impijs.

causam donec manifestata fuerit belli, aut occisionis iniusticia. Vnde Augustin. Vir iustus, si forte etiam sub homine rege sacrilego militet, recte potest illo iubēte bellare, si quod sibi iubetur, vel non esse contra dei praeceptum, certum est, vel vtrum sit certum non est. Ita fortasse, vt reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostē dat ordo seruiendi, hoc de militibus subditis regis, qui rege cōsilioq; regis imperante bellare tenētur in bello de quo an iustum sit non certo sciunt, non quod debeant contra conscientiam, aut contra dubium conscientię bellare, sed quod teneantur pręsumere regem imperantem habere iustam bellandi causam etiam q̄uis illam ipsi ignorent, quia eorū non est consilia principum discutere. Milites autem qui bellis indictis pro solo stipēdio ad militiam vltro sese offerunt parati seruire vtriq; parti, non curantes de belli iustitia, vel iniustitia in statu sunt damnatiōis ęternae, donec resipiscant, sicuti & hi qui solum ad prędas, & clades intēdunt, oportet enim milites seruare doctrinam Ioannis baptistae dicentis ad ipsos, Neminem cōcutiatis, neq; calumniam faciatis, sed estote contenti stipendijs vestris. Vnde ex superioribus liquidum est, iniustum esse principis praeceptum aut mādatum, quo subiectus popul9, non secundum proportionē grauatur oneribus, veluti si princeps exercitus mandet rusticis & ciuibus, apud quos militiam declinare contigerit, vt alāt milites & equos, iniustum est mandatū. Princeps etenim milites alere debet ex aerario publico, & prouentibus, quos popul9 secundum proportionem diuitiarum tribuere debet. quamobrem & ciues illi ac rustici prae caeteris grauari nō debent, neq; milites excusantur ex hoc quod eis stipendium non soluitur, q̄m non propter hoc bona illorum rusticorū ac ciuiū sunt illis obligata, nisi forte milites sint, aut in extrema famis necessitate, aut omnino necessarij ad defensionem reipub. illorum rusticorum, non habentes alliunde stipendium, Iam enim vtiliter gerentes negotium illorum rusticorum non possent absq; praeiudicio & damno magno illorum a bello discedere, tametsi plaerumq; etiam in casu illo princeps, cuius est particularem illam rusticorū communitatem

De militibus pro solo stipendio paindifferenter seruire omnibus principibus.

tatem defendere teneatur rusticis illis stipendium militib⁹ solutũ ex ęrario publico refundere, aut ad tempus a tributis soluendis liberare secundum proportionem stipendij persoluti. Neq; principis aut capitanei dissimulatio facit milites in conscientia tutos. Ex his igitur manifestum est quod dũ constet aut imperium regis non procedere ex tribunali publicæ iustitię, aut sententiam eius continere errorem intolerabilem vel manifestam iniquitatem, iam baliuus & lictor in occidendo, & miles in bellando, nullatenus debent obedire, veluti si iubeat rex occidere quempiã eo quod ille sit Christianus aut religiosus, aut sacerdos, aut prædicator arguens publica principum adulteria, pauperum oppressiones, aliaue crimina, quibus scandalizatur respub. Quamuis enim fortassis non quilibet credere teneatur neminem interficiendum esse, propterea quod Christum colat, sicuti patet in eo cui nunq̃ de Christo quippiam est reuelatum. Vnusquisq; tamẽ tenetur vitare errorem ne credat quempiam interficiẽdum esse propter hoc quod Christum colit. Sed hic dubitauerit fortassis quispiã vtrũ maleficus seu reus teneat̃ obedire principi sęculari iubenti vt vadat ad carcerem, vel maneat in carcere & in captiuitate, Deinde vtrum iudex sæcularis licite possit tormentis aut cruciatibus torquere captiuos ad prodendum crimina sua, vel aliorum.

Ad primum respondeo. Malefactor quisq; propter crimen aliquod cõmissum reus mortis, q̃uis prius q̃ est in manu iudicis, aut potestatis sęcularis licite possit fugere, & non teneatur vltro, neq; sese offerre captiuum, neq; dare in potestatem iudicis etiam iubentis vt ille vel in carcerem vadat, vel in potestatem ipsius sese tradat, vtiq; tamẽ si iã factus est captiu⁹ obligat̃ iustę sentẽtiæ iudicis, aut magistratus sæcularis obedire, tametsi non semper teneatur illud facere ad quod sequitur sententiæ illius executio.

Vtrũ malefactor condẽnat⁹ ad mortem licite possit fugere, aut uincula & fores carceris effringere.

Sed pro illius conclusionis intellectu operę pretium est scire duplices esse pœnas, ad quas sæculares iudices solent reum cõdemnare. Quædam sunt ad quas damnant, vt reus patiatur solum illatas. Aliæ sunt ad quas damnant, vt reus etiam eas agat. Qui ad prioris generis pœnas damnatur

mnat, tenet patiẽter ferre illas ab executore iusticiæ illatas, vtpote mortẽ, verbera, suspẽdiũ, similesq; pœnas, quas sibimet ipsi inferre neqt. Verũ qa nõ est condẽnat⁹ ad manendũ in carcere, aut ad non exeundum, ideo non obligatur illic manere, sed licite potest ostijs apertis exire carcerem, ac fugere, & de hoc nulla est inter doctores quæstio. Sed an liceat vincto ac incarcerato ostium carceris effringere, & vincula ad sese liberandum, & ad fugiendum dirumpere, in quæstionem vertitur. Henricus Gandauensis, quodlibeto nono, respondet hoc non licere, propterea quod iudex habet potestatem claudendi illum in carcere, & vinciendi illum, & ideo sic vinctus non sine iniuria iudicis, inquit, rumperet vincula & carceres, sicuti cum iudex est in actu occidendi, si rebellaret, peccaret, & faceret iudici iniuriam. Verũ de priori parte illius opinionis probabilior ẽ sentẽtia aliorum, dicentiũ malefactori sic iuste vincto ac incarcerato, nisi iuramentũ a se pręstitũ obuiet, etiam licere effringere vincula, & ostia carceris ad sese liberandum, vt solutis vinculis, valeat fugere propter ius naturale, quod secundum animam habet in membra corporis sui vtendi illis, ad custodiam animę suę in corpore, q̃ diu potest. Potest itaque corpore suo & manibus vti pro sua liberatiõe, q̃uis non possit neq; executori in actu executionis iusticiæ repugnare, neq; custodibus carceris, aut baliuis curam captiuorum gerentibus resistere, aut inferre violentiam, aut percutere illos, aut pugnare cõtra eosdẽ. Baliui nẽpe & executores iusticię, vtpote ministri reip. ius seu potestatẽ hñt hęc faciẽdi i maleficos, sic vt supra diximus, et infra lati⁹ dicemus qualificatos, tenẽtq; iuxta iuramẽta ab ipsis pręstita plęrũq; sic, pcedere cõtra eos iustã habẽtes cãm illos inuadendi & incarcerandi, ipsi uero malefici, nullam habent iustam resistendi, aut contra pugnandi causam. Deinde & homines, quibus neq; custodia carceris, neque persona in carcere captiua commissa est, licite possunt cooperari captiuo ad fugam & liberationem e carcere, tametsi sit illis illicitum carceres aut fores, aut seras infringere. Nam si crimen est grande effringere fores, aut seras domus priuatę, longe maius est crimen effringere carceres & seras domus publicæ, quę communitatis est. Secus autem est de ipso captiuo, is nempe vincula sibi dirumpens,

De malefico dãnato in carcere, an licite possit fugere & uincula carceris dirumpere.

pens, aut dissoluens, neq; iniuriam facit custodi carceris neq; iudici, sed suo iure vtitur ad custodiam vitæ suæ. Imputent igitur custos & iudex sibiipsis, quod cum non custodierint diligentius neq; carcerem firmauerint fortius. Reus vero, qui ad posterioris generis pœnas iusta sententia damnatur, tenetur facere illud, ad qđ faciendũ est condemnatus, videlicet si condemnatus est, vt peregrinetur ad talem vel talem locum, vel vt in exilium vadat, vel in ciuitate aliqua, aut in carcere permaneat, & non exeat designatum sibi limitẽ, tenetur infra præfixos sibi terminos permanere. Si qs vero iudex dãnet maleficũ, vt is sibi inferat prioris generis pœnas, veluti vt sese interficiat, aut mutilet, venenũ mortiferũ accipiat, aut panẽ vitæ necessariũ a se abijciat, & nõ sese pascat, iniusta ẽ sentẽtia, neq; tenet̃ maleficus obedire, etiã si dãnatus sit ad mortẽ, vt fame moriat̃, si habeat panẽ, tenet̃ seipsum pascere, q̃uis aũt nullus teneat̃ sic dãnato tã q̃ in extrema necessitate cõstituto cibũ ministrare, vtiq; tñ licite ministrat cibũ nisi facto prohibeat̃.

Ad secundũ dubiũ respõdeo. Iudex sæcularis neminem potest cogere tormentis aut cruciatibus ad prodendum, vel ad accusandum seipsum, vel alterum de crimine, ad quod sequitur mors sui vel alterius, nisi super crimine illo publica infamia reum vexet. Arbitramur quoq; non solam infamiã sufficere, vt liceat iudici sęculari infamatũ ad quęstionẽ ac torturã ponere, nisi simul & adsint alia indicia, quibus rationabiliter iudicis aius moueri potest ad credẽdum crimen esse cõmissum ab eo, q est infamatus. Baliuus aut præfectus reip. torturam faciens, absq; indicijs seu argumẽtis præuijs, peccat grauissimo mortali peccato, & inique torquens, tenetur leso satisfacere de iniuria & damno. Ex supradictis sequitur. Iudex sęcularis torquens reos siue condemnatos ad mortẽ, siue ex sufficiẽtibus indicijs detẽtos in carcere, extorquẽs ab ipsis, vt reuelent ei suos cõplices malefactores occultos, & nõ diffamatos, mortaliter peccant, quia sicut is q prodit crimen occultum quod transijt, mortaliter peccat. Ita & mortaliter peccat is qui alium cogit vt prodat tale crimen occultum, pręsertim cum is qui crimen commisit iam sufficienter pœnituit, aut si nondum pœnituit, nemo patitur inde præiudicium aut damnum.

De iudicibus, & baliuis sæcularibus torquentibus incarceratos, ut crimen prodant.

Proinde malefactor ipse q̃tũuis grauib⁹ tormẽtis fuerit coa-
ctus, tenetur non prodere crimen fratris occultum, nisi cri-
men illud occultum sit verisimiliter iterandum, aut futurũ
in reipublicæ, aut proximorum damnum & nocumentum,
quemadmodum accidit in hæreticis molientibus subuer
tere fidem, in latronibus, incendiarijs, proditoribus in scele-
re perseuerantibus, & in huiusce modi casibus prudens sit
sacerdos audiens peccata eorum, informetq; illos, vt sciant
quidnam debeant facere. Et quia sæcularis potestatis est da
mnis atq; periculis reipubl. obuiare, & crimina vindicare
ad terrorem aliorum, ideo potest ipse de huiuscemodi crimi-
nibus occultis in perniciem aliorum iterandis, quæstionem
facere in tortura, si verisimilem habeat suspicionem, eũ quẽ
captiuum detinet noscere taliter criminosos, eumq; propter
prædictas causas debere reuelare illos in scelere pseuerãtes.
Hactenus de mandatis principum aut sæcularium iudicũ.

¶ *Sequitur alia huius articuli particula, de mandatis episcoporum & pontificum præcipientium iudicibus sub se positis, excommunicare aliquem, uel excommunicatum denuntiare aut reuelare crimen tam de se, q̃ de altero, aut aliud quicquã mandatum fieri.*

EX supradictis liquidum est quando, & quomodo sacerdos tenetur obedire episcopo præcipienti, quatenus a communione separet & excommunicet, vel excommunicatum denuntiet subditum sibi parochianum, quem tamẽ ipse nouit innocentem. Episcopus enim si hoc præcipiat fieri in hominem secundum tribunal publicum, iam sacerdos obedire tenetur, etiam & si sciat hominem illum esse innocentem, nisi apud episcopum possit impetrare absolutionem ab huiuscemodi onere. Sed rogabit hic forsitan quispiã, Quid si sacerdos sciat non solummodo hominem illum esse innocentem, sed & episcopi sententiam esse iniustam, an teneatur ipsi obedire. Et videtur quod sic, quoniam sacerdotis inferioris non est cognoscere, an superioris sententia iusta sit an iniusta, neq; ipsi causæ cognitio, sed sola exequutio demandatur, quemadmodum dicitur in decretali. Pasto-

Obiectio.

ralis

ralis, de officio delegati, vbi sic legitur. Quia vero sepe contingit quod executio sententie ordinario demandatur, quesiuisti, an si ordinarius ipsam iniustam esse cognouerit, debet eam executioni mandare, an sit ei potius subsistendum, attendentes itaq;, quod non cognitio, sed executio tantum demandatur eidem. Respondemus, quod cum ordinarius teneatur obsequi de legato, & si sciat sententiam illam iniustã, exequi nihilominus tenetur eandem, nisi apud eum efficere possit, vt ab hoc onere ipsum absoluat. Respondeo. Solutio.

Aliud est scire sententiam delegati esse iniustam, id est, contra ius litigatoris latam, Aliud est scire sententiam delegati esse nullam, vtpote latam esse autoritate literarum manifeste falsatum, vel per instrumenta falsa, cæteraue testimonia, quæ delegatus iudex potuit aut debuit de iure repellere. In hoc enim casu secundo, executor non tenetur obedire, quia potest innocentem via iuris liberare, ostendendo delegati sententiam esse iniustam. Secus in casu priori, quia tum obedire tenetur, modo tamen faciat quantum in se est, vt sententia contra innocentem lata informetur, aut si hoc non potest, vt ab huiuscemodi executionis onere supportet.

Hic iam si dixeris, Vir nõ tenetur episcopo obedire precipienti, vt commisceatur carnaliter mulieri petenti debitũ, cum qua in facie ecclesiæ contraxit, si in conscientia etiam occulta deprehendat illam, cum qua sic contraxit, non posse veram esse coniugem suam, ergo neq; sacerdos obedire debet episcopo præcipienti, vt excommunicet illum, quem nouit in occulta conscientia sua esse innocentem. Respondeo consequentiam illam non valere. Nam commisceri mulieri, quæ scitur non esse vxor, est secundum se malũ et prohibitum diuino iure, excommunicare autem vel punire hominem, qui scitur innocens, non est secundum se malum, cũ possit per additionem circumstantiæ interdum fieri licitũ, sicuti & percutere, aut contristare, aut confundere, aut fallere hominem etiam iustum, plærumq; fit licitum, tam propter bonum publicum, q̃ propter vtilitatem illorum, qui percutiuntur, aut falluntur, sicuti homines mente capti, & pueri, q peccare non possunt, iusta interdum ratione ceduntur vir

gis, contristantur terroribus. Amplius autem ex superioribus patet mandata ecclesię & prelatorũ generaliter expressa, esse intelligenda saluis semper legibus naturalis & diuini iuris. Et ideo sacerdos, qui per confessionem nouit despõsandam mulierem esse futuri sponsi propter crimen occulte commissum affinem, aut cognitam a fratre sponsi, non tenetur impedimentum hoc reuelare episcopo praecipienti omnibus scientibus impedimentum, vt reuelent ipsum sub excommunicationis pœna, quia hoc casu episcopus si intenderet precipere vt reuelarentur ea quę p solam confessionẽ sciuntur, iniquum esset pręceptum. Ipse quoq; sacerdos hoc casu si hoc reuelaret, sigillum confessionis infringeret, redderetq; confessionem odiosam, quod est contra naturalis iuris legem. Veruntñ sacerdos talis, quantũ est in se laborare debet, vt matrimonium sic contrahendum impediat. Qui vero impedimentum extra confessionem solus nouit, tenetur correptione pręmissa fratrẽ denunciare pastori q pdesse potest. Cęterũ accusatus, aut infamat⁹ nõ tenetur, neq; aliũ, neq; seipsum prodere ad mandatum iudicis reuelando crimẽ, super quo iudex non potest contra ipsum secundum iuris ordinem procedere, aut inquisitionem facere. Crimen quatenus est occultũ, eatenus exemptum est ab inquisitione & iudicio tribunalis humani, quoniã iudicia tribunalis humani ad publicam potestatem & scientiam pertinent. Vnde & grauiter peccant iudices, & monasteriorum, atq; ecclesiarum pręlati, qui in subdito, vel in accusato, vel diffamato super vno crimine inquirunt de criminibus alijs, super quibus nulla pręcessit infamia, q si quis sese ingesserit ad scrutandum secreta fidei. & prouocauerit nos dicere, quae eũ minus recte agẽtem non oporteat audire, prudẽter eum debemus eludere, sentẽtia est Origenis dist. 43. ca. in mandatis, vbi glossa docet esse dolũ quendã bonũ. Si vero quispiam secundũ formã iuris a iudice interrogat⁹ est sup crimine, de quo praecessit infamia, aut super quo apparent indicia manifesta, tale crimẽ simul & personã, quę crimẽ perpetrauerit indicãcia, tenet̃ reus iudici secundũ formã iuris pręcipienti exponere veritatẽ, quã nouit tam de seipso, q̃ de alio. Pro

De mãdatis pastoris praecipiẽtis, ut omnes scientes impedimẽtum matrimonij reuelent ipsum.

An accusatus, uel infamatus de crimine teneatur obedire iudici mandãti, ut seipsum prodat.

ampliori intellectu istorũ sciẽdum est quod iudex prǫsidẽs tribunali iustitiæ potest præcipere & præcepto suo subditos obligare iuramentumq́ exigere vt sibi pandant, aut reuelẽt crimẽ illius contra quẽ iure procedit. Cǫterũ iudex ex officio suo potest, & debet procedere contra alterũ in triplici casu. Primo quando is apud iudicẽ accusatur, tum enim præcedente inscriptione, per quã ipse accusans sese ad pœnã talionis obligat ex officio suo, iudex cõtra accusatũ debet ꝓcedere. Secundo quãdo cõtra illũ super crimine illo ad aurẽ iudicis peruenit infamia per clamosã insinuationẽ, ex qua scãdalum populo generatur, tũ enim iudex pro sola infamia etiã nõ extante accusatore ex officio suo illũ vocare debet, & cõtra eum procedere inquirẽdo, testesq́ audiẽdo de crimine super quo est infamatus, non autẽ super alijs criminibus, de quibus nulla præcessit infamia, & tum si iudicialiter cõdemnari non potest canonica est purgatio indicenda propter scandalũ aliorũ. Tertio iudex debet procedere contra alterum quando frater qui peccauit, denunciatur ei, tum enim si iuxta doctrinã euangelij prǫcessit secreta admonitio, seu correptio, & post admonitionẽ testiũ inductio, iudex ex officio suo tenẽ contra illũ procedere ad conuincendũ talem si peccatũ sit in damnũ corporale, vel spirituale ꝓximi, aut in reipub. perniciem, & tũ quisq́ etiã non requisitus, sciens futurum proximi crimen multitudini periculosũ, debet vltro suaq́ sponte crimẽ denunciare, vt peccatũ alioqui futurũ in damnũ, vel nocumentũ aliorũ impediatur. Verũ in accusatione & in inquisitione finis est pœna peccantis propter cõmune bonũ, vt & cǫteri timorẽ habeant. In denunciatione autẽ simplici, & euangelica finis est pœnitẽtia & emenda delinquentis, & ideo si præcedat accusator vel infamia, potest iudex præcipere alteri & exigere iuramẽtum ab illo, vt reuelet veritatem, quam nouit, teneturq́ subditus prǫlato sic præcipiẽti obedire, & veritatem quam de se vel de alio nouit, reuelare. Si autem per viam simplicis denuntiationis sit modus agendi, & ad emendam videlicet ac pœnitentiã delinquẽtis, iam iudex, cui crimẽ denũciaẽ, nõ potest prǫcipere subdito, aut exigere iuramẽ

Iudex in triplici casu cõtra alterum debet ꝓcedere.

iuramentum ab eo, vt reuelet crimen, quod nouit de illo qui denunciatus est ipsi, quia tum crimen est illi reuelatum, nō vt iudici, sed vt priuatæ personæ quæ prodesse potest, & nō obesse. Vnde aliud est accusare aliquem apud iudicē. Aliud est denunciare illum iudici. Neq; obstat quod crimen illius quem superiori denunciat sit manifestum aliquibus, & tale quod testibus probari possit, veluti si duo, vel tres iurati affirment aliquem crimen aliquod perpetrasse sese videntibus, tametsi non laborat contra eum infamia, nō est inquisitio contra eum facienda reusq; ipse si reputet se occultum, & nondum infamatum, non tenetur iudici inquirenti, & mandanti seipsum prodere. Vnde & is qui denunciat hoc agit non propter commune bonum, vt ad exemplum aliorū puniatur is, qui crimen commisit, sed vt is qui peccauit resipiscat & pœniteat, & ideo non oportet iudicem, cui crimē sic est denunciatum procedere ad publicam correctionem, neq; potest per viam inquisitionis testes examinare contra denunciatum, q̄diu ad aures eius nō peruenerit damnosa infamiæ insinuatio, quam sine scandalo, aut prę iudicio reip. simulare non potest. Si vero crimen alicuius super quo nō prę cedit cōtra reū infamia sit futurum in damnum, aut in nocumentum multitudinis, veluti si hæreticus sit, qui hæresim suam docere intendit, aut proditor, qui ciuitatem sit traditurus, tum si vel acceleratur imminens periculum, vel nō est spes proficiendi per admonitiōem huiuscemodi, aut per testium inductionem, oportet me absq; secreta admonitione, & absq; testium inductione ad denunciationem procedere, teneorq; veritatem quam noui reuelare illi aut tanq̄ iudici, si & alij sint testes crimen illud scientes, aut tanq̄ priuatæ personæ, quæ potest prodesse, & nō obesse, si solus ego nouero crimen illud futurum. Atq; ita in criminoso contra quem nō volat infamia, aliud est de crimine prę terito, aliud de futuro, quia ex crimine quod transijt, non imminet multitudinis periculum, & ideo non oportet me super illo fratrem denunciare, nisi præcedente admonitione, qua prę missa si videam eum impœnitētem, & simul adsit spes emēdæ ex denunciatione illius, oportet denunciare. Postremum denuntia-

nuntiatione facta ecclesiæ seu iudici ecclesiastico, non mox tenetur ecclesiasticus iudex contra illum denuntiatum via iuris procedere, atq; decernere eum nolentem obedire, habẽdum esse tanq; ethnicum & publicanũ, sed eiusdem ecclesiæ seu iudicis est, prudenter considerare, quid expediat reipub. ne sic procedendo plus turbet, plusq; mali q̃ boni adferat, veluti dum censura ecclesiastica non prodest, neq; ei qui de ecclesia eijcitur, neq; ecclesiæ, quæ ex illo iam foris eiecto, plus dispendij patitur. Ad illum enim sensum vergit sententia Christi ad discipulos, dicentis, Nolite eradicare zizania, ne simul conculcetis & triticum. Contra criminosum autem de crimine occulto, quod futurum est in damnum, aut perniciem alicuius communitatis, modus procedendi debet esse non solum ad emendam & pœnitentiam delinquentis, (quia tum si de peccatis emenda seu pœnitentia prorsus desperaretur, nõ oporteret neq; corripere, neq; testes inducere, neq; denuntiare) sed etiam ad obuiandum damnis & periculis alioqui imminentibus ciuitati, aut fratri, & ideo tũ oportet procedere ad denũtiationem, etiam tametsi prorsus desperareĩ de futura pœnitentia delinquentis. Vnde Christus non dixit, Si frater tuus peccare intendat in futurũ, corripe eum, & cæt. sed si peccauerit in præterito. Veruntamẽ si peccatum illius futurum posset etiam impedire secreta correptione fraterna, tũ oporteret etiam illam præmittere absq; denuntiatione facienda ipsi ecclesiæ. Hacteuus de præceptis aut mandatis episcoporum aut iudicum præcipientiũ subditis iudicibus, aut sacerdotibus, vel alijs subditis, vt excommunicent, vel excommunicatum denuntient, aut crimẽ tã de se, q; de alijs reuelent. Iam de alijs quibusdã mandatis eorum differendum, videlicet de sentẽtijs eccl., & excõmunicationibus & censuris. Ex superioribus est manifestũ, quod sicut licite fraudatur gabella, quæ iniuste fuerit imposita, ita licite quoq; in foro conscientiæ innocens nõ soluit illud ad quod p sententiã, quæ secundũ allegata & probata, iuste ferĩ, est cõdẽnat⁹, veluti si condẽnatus quispiã sit ad restituendũ, quod nõ abstulit, conuictus p falsos testes, q seruato iuris ordine, repelli non potuerunt. Vnde manifestũ ẽ,

Crimẽ occultũ quõ denũciare oportet.

Sentẽtia quæ secũdũ allegata et probata fertur contra innocentem, an liget.

quod a iudice plerũq; aliquid iuste aufertur alicui, q id ipse iniuste patitur. Deinde et ex superioribus licitũ ẽ, quod maritus nõ tenetur ad mandatum iudicis superioris adulteræ vxori occulte debitũ reddere, quoniã iudex si hoc sciret, nequaq; illud præciperet in preiudiciũ mariti, quippe qui cognoscens vxorẽ suam adulteram bigamus fieret. Quod si in illo casu iudex vellet virũ esse obligatum ad reddendum mulieri debitum, quod vir ipse posset vtiq; sine peccato facere, iniquũ esset ipsius mandatũ, qa contra ius debitũ marito factũ. Quis aũt maritus nõ posset eandẽ adulterã sic occultã, a domo eijcere propter scandalum alioqui euẽturum, vtiq; tamen potest eam a toro repellere, potestq; sibi in defectũ probationũ ius dicere, quẽadmodum diximus supra de mãdatis principis iubẽtis ire ad bellũ. Sic & is qui rationabiliter incipit aut dubitare de seruitute eius, cũ qua cõtraxit, aut certo cognoscere eam seruã esse, nõ tenetur obedire ecclesiæ precipiẽti, vt illi debitum reddat, eoq; ipsa cum qua contraxit, non sit vera vxor eius. Dices forsitan, Vir iã deprehendens eam cum qua contraxit seruam seu mancipium, potest denuo consentire in illam, atq; ita poterit eam iam ex nouo consensu superueniente factam vxorẽ cognoscere maritali affectu, tenetur ergo obedire episcopo præcipienti, vt eam tractet maritali affectu. Respondeo argumẽtum non cõcludere, neq; enim tenetur in tam magnum sui præiudiciũ consentire in eam tanq; in vxorẽ, quemadmodum neq; in principio ipse liber homo tenebatur obedire prælato præcipienti, vt cum non libera contraheret. Vnde licitũ est obedientiam denegare prelato, si ipse actu debito consentiat, vt sibi in tali casu non obediatur, sicuti & detentio rei aliene sit licita, dño consentiẽte actu debito, tametsi actu illicito praue dispositus pro nũc dissentiat, quẽadmodũ non teneor gladium depositum reddere hoĩ iam cõstituto in ira & furore, volenti, aut semetipsum, aut alium occidere. Contra vero si dixeris, Teneor pecuniam debitã soluere creditori, qui illam prodige est consumpturus, atq; in anime sue piculum abusurus in scorta, in meretricia. Respõdeo. In casu hoc nisi soluerẽ illi debitum, deteri⁹ ageret. Vnde etiã liceret fu-

De marito, qui ignoranter contraxit cum serua.

tioso gladium reddere, vbi verisimiliter furios⁹ ipse deteri⁹ ageret, nõ reddito suo gladio. Neq; oportet, quod si prælatus peccet præcipẽdo, quod ergo subditus nõ teneatur illi obedire, veluti si nouerim principẽ habẽtem iustam bellandi causam, humana cupiditate bellum gerere sola libidine dominãdi aut vlciscẽdi, ego nihilominus teneor illi obedire, q̃uis ipse non iusticiæ zelo bellum gerat. Vnde præcipere aliquid, potest esse illicitum duobus modis, Vno qdẽ modo, ratione actus, q præcipit, quia videlicet ille est illicitus, & tũ nemo potest obedire. Altero aũt modo, ratiõe intẽtionis præcipientis solum, cũ videlicet actus, qui præcipitur est licitus, sed intẽtio finis propter quẽ præcipit, est praua, & tũ nõ oporteret si prælatus peccet præcipiẽdo, q idẽ subditus non teneat obedire, sicuti & iuxta doctrinã Petri Aposto. Seruus tenetur subdit⁹ esse suo domino, nõ solũ bono atq; modesto, sed etiã dyscolo; prim. Petri. 2. Loquitur enim Petrus de seruo iusta seruitute obligato, qui tenetur domino etiam dyscolo seu prauo, aut ex sola libidine imperanti obedire, non in illicitis aut nefarijs actibus, sed in his quæ ad ius corporalis seruitutis pertinent. Sunt enim apud paganos & impios etiam iusta temporalium rerum dominia, iustæq; seruitutes ac possessiones, quamobrem & iusti, veriq; Christiani multis possunt modis fieri debitores, aut subditi illis absq; præiudicio libertatis Christianæ. Sic seruus Christianus apud infideles captiuus, non peccat obediens domino suo, cooperans illi in actibus externis, qui in se liciti sunt, tametsi sint illiciti ex intentione domini præcipientis, veluti dum ducit dominum suum ad templum Idoli sui, sicuti accidit de eo, qui in templo Remnon sustentauit dominum suum adorãtẽ sua Idola. 4. reg. 5. Sic licitũ ẽ puellæ Christianæ portare caudã dominæ suæ eũtis ad delubrũ idoli. Ex his insuper manifestum est iniuste excommunicatum non esse obligatum seruare excommunicationis mandatum, neq; ipse alios tenetur vitare, neq; ipsum tenẽtur vitare alij, quibus constiterit sententiam esse iniustam, nisi vel ratio scandali, vel alia extrinseca occurrẽs causa iuxta legẽ charitatis exegerit. Multa enim sunt in se licita, nullo præcepto diuino

Præcipere aliquid alteri duobus modis illicitum.

An Christianus inter Saracenos captiuus peccet ducẽdo dominum ad delubrum Idoli sui.

De sententia excõmunicationis iniusta, aut nulla, an liget.

in se se prohibita, quæ pro loco & tempore consilium charitatis docet esse illicita. Sententiam excommunicationis iniustam appello non eam solummodo, quæ secundum iurisperitos nulla est, vtpote vel lata a non suo iudice, vel continens intolerabilem errorem, sed & eam etiam, quæ iniusta est ex parte causę, videlicet dum lata est, aut propter causam iniquam, aut propter causam non extantem, falsis videlicet præsumptionibus, aut testimonijs subnixam, atq; ita nõ est hac in parte differẽtia inter sentẽtiã, quę nulla dicit̃, et inter eã quę aliqua est, sed iniusta ex parte causę. Habes ꝓ hac sententia doctrinam Origenis, Augustini, Hieronymi, Gelasij, & aliorũ. Origenis homilia.14. super Leuiticũ. Fræquẽter quis exit de ecclesię castris, etiam si per episcopi vocem non abijciatur. Sicut econtrario interdum fit, vt aliquis non recto iudicio eorum, qui ecclesiæ prę sunt, depellatur & foras mittatur, sed si ipse non ante exijt, hoc est, si non ita egerit, vt mereatur exire, nihil leditur in eo quod non recto iudicio foras mittitur ab hominibus. Atq; ita fit vt interdum is, qui foras mittitur intus sit, et ille foris, qui intus retineri videt̃. Hęc Origenes. Item si quis fidelium iniuste, inquit Aug. fuerit anathematizatus, potius ei oberit, qui facit, q̃ qui hãc iniuriam patitur. 11. quęst. 3. Illud plane. Item Gelasius. Sententia si iniusta est, tanto eam curare nõ debet, quanto apud deum & eius ecclesiam neminem potest grauare iniqua sententia. Ita ergo ab ea se non absolui desideret, qua se nullatenus prospicit obligatum. 11. quæst. 3. Cum est illata. Item Hiero. qui non recto iudicio foras mittitur, si non ita egit, vt meretur exire, nihil leditur ex eo, quod non recto iudicio ab hominibus videtur expulsus. 24. quæstione. 3, Si quis nõ recto & c̃.

Sententia damnãs innocentem.

Sententia ergo quæ secundum veritatem damnat inocentem, non est sententia in se habens vim obligandi, quamuis aliunde quandoq; oporteat innocentem parere tali sententiæ, puta si sententia in se non explicet huiusce modi iniusticiã, aut si explicet non est alijs manifesta. Vnde iniuste excommunicatus plærumq; secundum legem charitatis debet patienter ferre excommunicationis sententiam. sed ad hoc nõ obligatur ex vi latæ sententię, quę iniusta est, quam

quam etsi ecclesia plęrumq; innixa pręsumptionibus veritatis tulerit, quia tamē veritati ex parte causę non respondet, sententia ipsa in foro conscientię minime ligat iniuste excōmunicatum, qui tamen propter hoc nequaq; potest contemnere autoritatem, aut ecclesię ordinationem, quę a deo est in eiusdem ecclesiæ ędificationem data, & ideo si nihil mihi conscius sum eius criminis, propter quod sum excommunicatus, licite possum celebrare in occulto, licite quoq; poterit mihi in diuinis communicare in occulto quisquis nouerit me innocentem. Veruntamen in publico oportet etiam satisfieri iudicio humano, vt homines manifeste videant nos nō cōtemnere autoritatē ecclesiæ. Cęterū qui nimiū tribuūt legibus, & mādatis, neglectis saluberrimis pręceptis euangelicis, sciant ex loco euangelij Matt. decimo octauo, vbi dominus noster Iesus legitur dedisse ecclesię potestatem excommunicandi, solum consequens esse eundem hanc potestatem excommunicandi dedisse non pro libito, aut voluntate, non pro quolibet perpetrato peccato, sed pro contumacia, qua ab ecclesia correptus peccator manet incorrigibilis ac impœnitens. Si vero vel a te, vel ab ecclesia correptus sese correxerit, eum non esse habendum sicut ethnicum & publicanum, etiā si septuagesies septies peccauerit, toties q; sese correxerit. Si te scilicet corripientem, vt inquit Christus, audierit lucratus es fratrem tuum, si vero te non audierit, dic ecclesię. Si ecclesiam non audierit, sit tibi ethnicus & publican⁹. Toto processu illo Christ⁹ aperte & absq; vlla tergiuersatiōe insinuat peccatorē tum esse habendū sicut ehnicum & publicanum, si ecclesiam audire contempserit, neq; vltra quicq; ex illo loco sequitur, atq; ita neminem esse excommunicandum propter perpetratum mortale peccatum, de quo iam pœnitet, paratus satisfacere tam ecclesiæ q; parti, quā suo lesit peccato. Vnde & in temporalibus debitis, pars si nolit satisfacere suo creditori ad tribunal ecclesię vocatur, atq; citatur, ac tum demum si iudex comperiat voluntatem illius detinendi rem alienam, esse contumacem, iuxta Christi doctrinam, decernit illum habendum esse sicut ethnicum & publicanum.

Iniuste excōmunicatus licite celebrat in occulto.

Hic iam si dixeris. Ex doctrina ibidem si solum sequitur peccatorē pro cōtumacia esse excōmunicandum, non videtur igitur ecclesia habere facultatē excommunicandi peccatorem criminosū ipso facto, quod est contra communē ecclesiæ vsum, & contra canones, quibus ecclesia pro multis criminibus sententiam excōmunicationis infert, tale vel tale crimen cōmittentibus, neq; expectatur vlla correptio, aut admonitio, aut peccantis contumacia, quinimo si mox post crimē perpetratū peccans pœniteret, maneret excōmunicatus, donec per absolutionem reconciliaretur. Respondeo, Crimē sub excommunicationis pœna interdictū ipso facto secum adferre voluntatis ipsū perpetrantis contumaciam, & hanc solutionem fundari in scripturis patet si consideremus ecclesiam non infligere excommunicationis pœnam pro vllo opere nisi pro peccato mortali. Sic autem peccans in dolo est scienter, scilicet & ex animo opus quod ecclesia punit perpetrās. Verumtn̄ ius diuinū propter nullum crimē quamlibet enorme videtur ipso facto excommunicare quēq̄, prętereq̄ hęreticū q propter doctrinam hæresis (quod maximū est crimē) vitandus est iuxta sentētiam Ioannis in canonica sua secunda, si quis venit ad vos, & hāc doctrinā nō adfert, nolite recipere eum in domū, nec aue ei dixeritis et c̄.

De sententia excō municationis ipso facto lata.

Vnde Corinthius qui vxorē patris sui habuit, quod crimē erat maximū etiam apud gentes abhominabile, non erat ipso facto excōmunicatus, quippe quem Paulus excommunicari iussit, & autoritate ecclesię auferri a Corinthiorū consortio, primę ad Corin. 5. Demū ad planius intelligēdum, an præceptum ecclesię iubentis, vt vitem⁹ excōmunicatos liget nos sub reatu peccati mortalis, an venialis solū, & an interdum nullius peccati sit reus qui excommunicatos nō vitat, Sciendū est ex superioribus hoc pręceptū ecclesiæ de vitandis excōmunicatis, quod & deriuatū est ex lege naturali, & diuina duas generales habere exceptiones, vna non tam est exemptio ab illa lege, q̄ legis eiusdem quędam ciuilis interpretatio, seu limitatio secundū regulā charitatis. Alia est exemptio generalis beneficio canonum indulta ad subueniendum periculis & conscientijs timoratorum hominum.

Quomodo præceptum ecclesiæ præcipientis nobis ut uitemus excommunicatos liget sub pœna peccati mortalis aut uenialis.

minū. Secūdum prioris generis exemptionē manifestū erit præceptum illud ad multos casus sese non extēdere si cōsideretur præceptum hoc interpretandū esse saluis his, quæ iubet aut cōsulit lex charitatis. Prçceptū eteni ecclesiç positiuū ꝑ charitate institutū cōtra eā militare nō potest, & ideo dū cōmunio mea cū excōmunicato est aut vtilis, aut necessaria, vel illi, vel alijs pro salute seu pace, aut ędificatione animæ illius, aut aliarū animarū, vel necessaria illi, vel mihi ꝑ vita corporis conseruanda, aut pro magno aliquo excommunicati hominis damno vitādo, veluti si videā bouē, aut asinum hominis excōmunicati lapsum in foueam, non solummodo possum, sed & teneor iuuare eundē excommunicatū ad subleuandū bouē, aut asinū a fouea. Item excommunicatos extrema necessitate famis constrictos teneor alere, quēadmodum & ego extrema, vel arcta necessitate famis cōstrictus licite possum ab illis emere, aut petere vitæ meæ necessaria; q̄uis nō possum cum illis mercari, aut negotiari, aut alios contractus non sic necessarios, neq; ordinatos ad spiritualem fructū exercere. Vnde etiā pro magno temporali lucro vel commodo medio eorundē excomunicatorū procurādo nō licet mihi excōmunicatis ipsis cōmunicare, etiā etsi illud temporale commodū esset vtile ad ecclesiæ structuras, vł ornamēta, secus aūt si esset vtile ad salutē aīarū, aut spūalē ędificationē ecclesię, quēadmodū & in his, quę cōcernūt fauorē animæ ipsius excōmunicati licite possem illi coīcare admonendo, corripiendo, aut docendo ea quæ spectant ad salutē. Sic & licite possū pręedicare verbū dei corā excōmunicatis. Cęterū substractio coīonis ab excōmunicatis cū sit iussa, vt sit pœna quædam excōmunicati non hominum innocentum, aut aliorū non excommunicatorū, ideo excommunicat⁹ nō eximitur a debito ad quod mihi iure naturæ obligat̄. Proinde & licite possum ab eo petere, exigere, aut recipere debiti solutionē, & in ius vocare atq; citare illum, impetitusq; a me in iudicio tenet̄ respōdere, vel per se vel ꝑ alium. Potest etiam ipse excommunicatus pro sui tuitione per seipsum respondere, q̄uis ipse neminem in ius vocare possit, neq; petere, aut exigere debiti sui solutionem.

Exemptiones casuum, in quib⁹ secūdum legem charitatis non tenemur uitare excōmunicatos.

Huiusce-

Huiuscemodi ergo sunt prioris generis exemptiones a prę-cepto ecclesię iubētis nobis, vt vitem⁹ excōmunicatos, quas & iubet & consulit lex naturalis aut charitatis.

Aliæ sunt exemptiones generales beneficio canonis indultę, ad subueniendum conscientijs timoratis secundum certū quoddam genus excommunicationis, & secundum certas quasdam p̄sonas. Primo secundum decretum concilij Constantiensis excōmunicatos generali sentētia iuris, vel hominis non designatos nominatim, non tenetur quis vitare, neq; in diuinis, neq; in sacramentorum administratione, aut receptione, q̄uis iure naturali & diuino quisq;, cum sit obligatus non dare sanctum canibus, teneatur eis sacramenta non ministrare, sicuti nec taliter excommunicati sacramēta licite ministrare possunt. De hoc decreto Constantiensis concilij supra patuit. Secundo per beneficium canonis a præcepto vitandi excommunicatos etiam nominatim designatos, excipiuntur omnes, qui ante excommunicationē familiariter tenebantur adhærere excommunicatis, vt vxores, filij, serui, ancillæ, mancipia, rustici seruientes, nec non & omnes alij, qui non adeo curiales sunt, vt eorum consilio scelera perpetrentur, illi quoq; qui ignoranter communicant excōmunicatis. 11. q. 3. Quoniam multos, &c. Huiuscemodi enim personæ, quia ante sententiam excommunicationis tenebantur eis ad obsequium familiare, & post excommunicationem beneficio canonis id agente, non solum possunt eis communicare, sed & tenentur, vt habet textus Innocentij Papæ in capitulo, Inter alia de sententia excommunicationis. Ex quo sane textu liquidum est hanc clausulam generalem, nec non omnes alios, qui non adeo curiales sunt, &cę. intelligendam esse non vniuersaliter de omnibus, qui non adeo curiales sese exhibent, vt eorum consilio scelera perpetrentur, alioqui omnis vir bonus possit communicare excommunicatis, q͞a nemo vir bonus adeo curialis est, vt eius consilio scelera p̄petrentur, sed specialiter de omnibus alijs seruientibus, vt dictio seruiētes, quæ præcessit, intelligatur in accusatiuo omnes repetita, & tum liquidus erit sēsus, vt dicatur, nec nō & omnes alios, supple seruientes, atq; ita omnes qui operas

Exceptiōes beneficio canonū indultæ quibus nō tenemur uitare excommunicatos.

Filij serui, ancillæ & uxor nō tenentur uitare patrem familias excommunicatum.

ras suas locauerunt, vel qui pro mercede conducti etiam nõ in domo, sed in rure commorantes, intelliguntur exempti eiusdem canonis indulto, quamobrem & possunt communicare patrisfamilias excõmunicato. Sic & in communione episcopi qui excõmunicatus est a peccato excusant sacerdotes cohabitãtes ipsi & oẽs p de illius familia sunt. In cõmunione quoq; Abbatis excoĩcati a peccato excusãt monachi, verũ tñ in his quæ superioritatẽ dignitatis concernũt, neq; familiares episcopi neq; monachi tenẽtur obedire excõmunicato episcopo vel abbati. Ex his igitur teneas, quod filius non emancipatus tenetur obedire patri suo excommunicato, & seruus domino suo excõmunicato, & omnes familiares patrisfamilias excõmunicato, & vxor marito excommunicato, & monachi abbati, tametsi ipsi episcopi aut abbates sic excommunicati nõ possint officia iudicis exercere, neq; eligere, neq; electionẽ de se factã acceptare, neq; beneficia cõferre. Sed hic dubitauerit forsitan quispiam, an econtrario etiam pater familias aut abbas, vel episcopus possit licite communicare filijs aut seruis, aut vxori, aut familiaribus suis excommunicatis. Ad hoc sunt qui respondent hoc non licere, quia patris est regere familiam totam & vxorem. Deinde canon præfatus, quoniam multos, non excepit patres aut maritos. Hanc quoq; sententiam tenet glossa in eodem canone. Q̃m multos, nempe patres familias inquit subditos suos filios, aut familiares seu vxores coercere debuerant, ne in causam anathematis inciderent. Verum hoc ita limitandum censeo, vt intelligatur illa vitatio esse, nõ in fauorem eorum qui sunt excommunicati, & ideo patresfamilias licite possũt ab excommunicatis seruis suis aut filijs, aut vxoribus exigere debite seruitutis obsequia, alioqui si per excommunicationem filij & serui excommunicati essent ab obedientia superioris debita liberi excommunicationis censura, cederet illis in fauorem, vnde nec societatem ĩ mercimonijs aut contractibus vel rebus alijs, propter superuenientem excõmunicationem in socium, teneor dissoluere si non possũ hoc sine præiudicio meo facere, atq; ita paterfamilias non tenetur repellere suos commẽsales aut seruos & ancillas, postq;

Filii serui & familiares tenẽtur obedire patrifamilias excommunicato.

 incide-

inciderunt in excommunicationem. Verumtamē sunt hęc omnia accipenda saluis iuribus legis naturalis, & charitatis, quibus pro loco et tēpore obligamur cōmunionē nostrā subtrahere a peccatoribus etiam non excommunicatis.

De communicantibus excōmnnicatis ex ignorantia.

Cęterum quia canon, quoniam multos, docet eos qui ignoranter communicant excommunicatis excusari, sciendum ē quod ignoranter dicitur quis cōmunicare excommunicatis, dum nescit eum cum quo conuersatur excommunicatum esse, & hoc bifariam potest contingere. Vno quidem modo, quia nescit eum fecisse opus propter quod ē excōmunicatus. Secūdo dum opus quidem nouit propter quod a canone vel a iudice excommunicatus est, sed ignorat canonem vel sentētiam iudicis pro facto illo excommunicationē inflixisse. Et hoc rursus contingit bifariam. Vno modo dum scit illud factum esse illicitum atq; damnatū, verbi gratia, scit eū percussisse clericum grauiterq; in percutiendo peccasse, sed nescit excommunicationis vinculum, propter hoc esse inflictum, ignorans ius seu canonem inferre censuram excommunicationis pro peccato illo. Similiter, si quis nouerit aliquem scienter contraxisse aut cum moniali, aut in gradu consanguinitatis, affinitatis canonica institutione interdicto, sed nescit eum qui sic contraxit propter tale peccatum esse excōmunicatum. Alio modo dū nouit illud esse factum, sed ignorat ipsū esse illicitū aut damnatū. Atq; ita nesciuit illud esse dignum vlla excommunicatione, verbi gratia, si quis nouit religiosum quendam absq; licentia parochialis presbyteri ministrasse laicis sacramentum eucharistię aut vnctiōis extremę, aut solemnizasse matrimonium, sed ignorat factum hoc esse peccatum aut illicitum, & excōmunicatione inuolutū. Similiter si quis nouerit sacerdotem quēpiā absoluisse alterū a casibus soli sedi Apostolicæ in bulla coenę domini reseruatis, aut cōmutasse vota castitatis aut religionis, aut peregrinationis vltramarinę, aut visitationis sancti Petri aut sancti Iacobi in Compostella, sed nescit eūdē sacerdotē qui sic absoluit, propter hoc esse vinculo excommunicationis innodatum, ignorans extrauagantem Xistinā, quę excōmunicationis vinculū infert omnibus sic absoluentibus etiam & si absoluant vigore indulti Apostolici cōcedentis potesta-

tem absoluendi ab omnibus excessibus semel in vita, nisi in eodem indulto sit specialis licentia ex certa scientia sedis Apostolicę super casibus illis expressa. Ex quibus patet quod bifariam contingere potest me ignorare, vel me ipsum, vel alterum esse excommunicatum, vno quidem modo secundū ignorantiam facti, quia prorsus nescio, vel me vel alterum fecisse opus quod excoīcatione affectū ē, & sētētiā latā esse per quā excoīcatio īflicta est. Alio mō secūdū ignorātiā iuris qa videlicet nescio ius excoīcatiōem īfligere ꝑ tali facto seu ope.

Sed hic obiter pro intellectu dictorum & dicendorum permittendum est ignorātiam bifariam accipi. Vno modo gn̄aliter pro nescientia, seu carentia nuda alicuius rei, quæ etiam fuisset in Adā, qui priusq̄ peccauerat, multa ignorabat etiam de his, quę sup ipsum futura erant, nōdū expertus seueritatē diuinæ iusticię. Vnde & sic accepto vocabulo ignorantię potuit peccatū primorum parentū tam Adæ, q̄ Euæ dici factum esse ex ignorantia, vtrisq̄ ignorantibus pœnæ subsequentis acerbitatem. Verum ignorantia talis in eis, neq̄ peccatum erat, neq̄ pœna peccati, sed neq̄ ignorantia facti, aut iuris, quod scire debuerunt. Alio modo accipit ignorantia specialiter, vt complectatur nō solum mō carentiā scientię alicuius in intellectu, sed & voluntatis affectionem, aut iniuriam, aut negligentiam, sociam aut prę uiam. Et hęc est aut peccatum aut pœna peccati. Secundū talem aūt ignorantiam Adam, vt inquit Apostolus, non est seductus, sed mulier, quamobobrem & Adam interrogatus a deo non ait, mulier seduxit me, sed mulier, inquit, quā dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Mulier vero interrogata, quare hoc fecisti? respondit. Serpens decepit me, & comedi. Genesis. 3. Putabat enim mulier esse verū qđ serpens suggerebat. Verū illa seductio mulieris, seu ignorantia praua in muliere non erat primum eius peccatum, q̄uis enim non sit sequuta, sed pręcesserit peccatum operis, est tamen sequuta peccatum internę elationis, neq̄ enim mulier ṽbū serpētis credidisset, nisi iā mēti ipi⁹ amor proprie potestatis inesset, & supba quędā de se ꝑsūptio, sup q̄ habes doct. Aug. 14. de ciuitate dei, capite vndecimo.

Multiplex ignorātia.

Ignorantia facti. Ignorantia sic accepta diuiditur in ignorantiam facti, & in ignorantiam iuris. Facti ignorantia est, qua ignoratur vel opus aliquod factum esse, vtpote siquis ignoret nuptias inter istas personas esse contractas, aut sentẽtiam excõmunicationis in hanc personam esse latam, aut hunc cibum esse mortiferum, aut hanc rem esse alienam, vel furto sublatam, aut patri meo donatam, aut hoc animal esse hominem, aut nesciat hunc hominem esse patrem suum, aut Iudæum, aut Saracenum, aut congnatum, aut affinem, aut esse aliam q̃ coniugẽ suã. *Ignorantia iuris.* Iuris vero ignorantia est qua ignoratur ius, constitutio, seu lex aliqua siue humana, siue diuina, veluti cũ quispiam ignorat nuptias semel rite contractas esse ĩdissolubiles, aut commixtionem carnalem cum non sua vxore esse vetitam & illicitam, aut illicitum esse accipere lucrum pro pecunia mutuata, aut nescit connubia inter consanguineos, & affines esse illicita seu interdicta, aut nescit hæreticos aut percutientes clericos esse ip̃o facto excoĩcatos. Vñ ignorantia qua nescio commixtionem cum hac persona cum qua contraxi in facie ecclesię esse fornicationem, interdum est facti ignorantia, interdum iuris. Nam si nouero hanc personam esse consanguineam aut affinem in tertio, vel quarto gradu consanguinitatis, aut affinitatis, sed nescio ius p̃hibere talium personarum connubia, tum est iuris ignorantia. Si vero nouero ius hoc prohibere, sed nescio personã hãc mihi esse consanguineam, vel affinem, tum est ignorantia facti. Pariformi ignorantia, qua nescio hũc hominem esse excommunicatum, interdum est facti, interdum iuris. Vtraq̃ ignorantia tam facti, q̃ iuris quadrifariam diuiditur, vtpote in ignorantiam affectatam, in ignorantiam crassam, et supinam, in ignorantiam probabilem, & in ignorantiam inuincibilem. Affectata ignorantia est in his qui nolunt intelligere, vt bene agant, vt qualiter debeant incedere, & quid cauere intelligant, quales sunt qui cupiunt esse in tenebris, vt absq̃ conscientię remorsu suę libidini vacent, de quibus scriptura loquit̃. Dixerũt deo, recede a nobis, sciẽtiã viarũ tuarũ nolum⁹. Ignorãtia crassa & supina est in his, qui ex desidia, & segnicie non curant addiscere ea quę oportet scire,

aut

aut credere, aut agere, aut cauere. Ignorantia probabilis est in his qui studium & laborem impenderunt, vt scirent. Ignorantia inuincibilis est quam quis etiam faciendo quantum potest, vincere aut superare non potest. Nulla ignorantia inuincibilis est peccatum, etiam tametsi fuerit ignorãtia communissimorum articulorum fidei Christianę, aut aliorum quę sunt ad assequendum salutem, seu remissionem peccatorum necessaria. Et ideo pagani, ac gentiles, infideles secundum infidelitatem acceptam pure negatiue, qui neq; vnq; audierunt quicq; de fide Christiana, neq; habere potuerunt a quo discerent, non punientur propter vllum infidelitatis peccatum, sed propter alia crimina, quę & si sine fide in Christum remitti non possunt, vtiq; tamen per lumen rationis internę vitari potuerunt, cuiusmodi sunt adulteria, periuria, homicidia, falsa testimonia. Et quamuis talis ignorantia inuincibilis super his quę sunt ad salutem necessaria non possit esse in Christianis iustis, aut in his, qui ex toto corde confugiunt ad illum. Implicat nempe cõtradictorias sententias aliquem esse iustum, & eũdem ignorare hoc quod protunc est ipsi ad salutem seu ad iusticiam habendam necessarium. Nequaq̃ tamen repugnat talem ignoratiam esse in paganis & infidelibus. Ignorantia vero eorũ quę sunt ad salutem necessaria, si sit vincibilis, id est, per studium, & diligentiam volũtatis superabilis, peccatum est propter negligentiã voluntatis, omittentis addiscere ea quæ scire tenetur. Et ideo sic ignorans peccat non continuo actu, sed tunc solum cum est negligentia voluntatis omittẽtis addiscere, & operam ad sciendum impendere.

Nulla ignorantia inuincibilis est peccatum.

Ex supradictis patet responsio quęstionis, qua solet interrogari, vtrum in homine vllo adulto possit stare ignorantia inuincibilis, de his rebus, quæ sunt illi pro tunc ad salutem necessaria. His pręmissis considerandę sunt tres sentẽtię, quarum prima cõmonstrat quonã pacto ignorantia, qua ignoro alterum excommunicatũ esse, excusat me cõmunicantem illi, reliquæ duæ commonstrãt quonam modo ignorantia, qua ignoro meipsum excomunicatum esse interdum excusat, interdum non excusat me ab excommunicationis

cationis pœna, aut ab irregularitate, vel a peccato, si sic ignorans me excommunicatum esse diuina celebrauero, vel sacramenta accepero, vel ministrauero. Prima sententia ex superioribus manifesta est. Probabilis ignorantia, qua ignoro alterum esse excommunicatum, siue fuerit facti, seu operis, propter quod alter est excommunicatus, siue iuris, seu sententię excommunicationem fulminantis, excusat me cōmunicantem illi siue in diuinis, siue extra diuina comunicauero eidem, secus si fuerit ignorantia affectata, crassa, aut supina. Secunda sententia, Probabilis ignorantia iuris humani, qua ignoro me esse excommunicatum ꝑpter opus quod perpetraui diuina lege prohibitum, non releuat me ab excommunicationis vinculo. Et ideo si quis faciat opus diuina lege damnatum, seu prohibitum, positiuaꝗ constitutione Apostolica excōmunicatione affectum, excommunicationis vinculo innodatur, etiā etsi probabiliter ignoret ius seu canonem infligentem excoīcationis pœnā. Si vero quis opus aliquod damnatum fecerit sola constitutione episcopi seu ordinarij excommunicatione affectum, excommunicationis vinculo non īnodatur si probabiliter ignorauerit constitutionē illam episcopi fulminantem pro tali facto excommunicationis pœnam. Nam ex capitulo, vt animarum, de constitutionibus libro sexto, consideranda est differentia inter constitutiones ordinariorum pœnam excommunicationis inferentes, & constitutiones sedis Apostolicæ seu canones iuris communis excoīcationē fulminātis. Excoīcationem nēpe fulminatā auctoritate Apostolica seu per canones Apostolicas, incurrit mortaliter peccās, etiā quantūuis probabiliter, & inculpate ignorauerit canones illos sententiā excoīcationis fulminantes, excōmunicationem vero inflictā per statutū ordinariorū non incurrit etiam mortaliter peccans, si probabiliter ignorauerit statutū illud, pœnā excoīcationis infligēs, secus si ignorātia super huiuscemodi ordinariorū statutis, pœnā excoīcationis inferentibus fuerit crassa & supina, veluti si huiuscemodi statuta ordinariorū sint talia, quę quotidie in ecclesijs per presbyteros parochianos publicātur & euulgātur, quę & ipse si fecisset quę illius parochiæ

chę hoĩes coĩter facere cõsueuerũt, adeũdo ad tẽplũ & ad sermones, ignorare nõ potuit, nã talis ignorãtia nõ excusat facientem opus dãnatũ ab excoĩcatiõe, etiam per solum statutum ordinarij inflicta. Et hæc est resolutio in capitulo, vt animarum, de constitu. libro. 6. vbi sic legitur, vt animarum periculis obuietur sententijs per statuta quorumcumq; ordinariorum prolatis, ligari nolumus ignorantes, dũ tñ eorum ignorantia crassa nõ fuerit, aut supina. Satuto episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excõmunicationis sententia fulminatur, subditi eius extra territoriũ eius furtũ cõmittẽtes minime ligari noscũtur, cũ extra territoriũ ius dicẽti nõ pareatur impune. Hactenus illius decreti tenor, ex cuiꝰ parte priori sumpto argumẽnto a speciali sequitur, quod sententijs per constitutiones apostolicas prolatis, ligantur etiã ignorantes probabili ignorãtia, sicuti & glossa notat ibidẽ. Vnde & ante editionem capituli huius, sentẽtijs per statuta ordinariorum prolatis ligabantur transgressores etiam ignorantes probabilter huiuscemodi ordinariorum statuta excommunicationem inferentia. Verum contra hanc sententiam secundãm obiecerit fortassis quispiam argumẽtum iuri speritorum quorũdam & pręsertim Angeli de Clauasio in summa, qui in verbo excommunicatio septimo casu vltimo docet probabilem igorantiam canonis vel statuti excommunicationem pro opere lege diuina damnato inferẽtis hoĩem faciẽtẽ opus illud excusare ab excõmunicatiõe, sed non a peccato, probat, quia talis peccãs solum offendit legem diuinam contra quam se facere nouit. Non offendit autem canonem aut conditorem eius, dum absq; omni culpa ignorauerit canonem illum, & ideo solum puniri, inquit, debet pœna legis diuinæ, quã pręuaricatur, non pœna canonis. Si ergo neq; canonem, neq; ipsius conditorem offẽdit, qui ipsum canonem inculpabiliter ignorauerit, consequens videtur ipsum non esse puniendũ pœna statuta per canonẽ. Respõdeo nõ valere consequẽtiã. Vñ soluũt hoc argumẽtũ iurispiti, & Scotus in quarto sentẽtiarũ dist. 6. in quarto principali articulo. 2. Quotiescũq; aliqs cõmisit factũ diuĩo, inqt, iure ꝓhibitũ, nihil refert siue ignorauerit siue nouerit canonẽ iferẽtẽ excoĩcationis pœnã, qa dũ

Argumentum.

Solutio.

mortaliter peccat, est in dolo, in culpa atque in contemptu nō canonis quidem aut conditoris illius, sed diuinæ legis, quam transgrediens mortaliter peccat. Quemadmodum in criminalibus, si quispiam perpetrauerit crimina pessima, secundum leges ciuiles corporali morte punienda, is reus est mortis, etiam tametsi ignorauerit legem imperialem adijcientem pro huiuscemodi criminibus supplicium mortis per ignē. Cęterū vide solutionē huius īfra latius in solutione dubitationis primæ. Tertia sententia est, probabilis ignorantia positiui iuris communis prohibentis opus aliquod in se licitum, iureque naturali & diuino concessum, quamuis excuset a peccato facientem ex huiuscemodi ignorātia opus tale videlicet sola humana lege ꝓhibitū, similis tn̄ ꝓbabilis ignorantia iuris communis fulminantis sententiam excommunicationis pro tali opere non excusat eū qui absque omni causa excusante scienter contra legem humanam facit opus illud, quo minus incidat excommunicationis pœnam, quātumuis probabiliter ignorauerit canonē, q̄ infert pœnam illā. Exempli causa, Sola lege humana prohibitum est accipere in vxorem eam, quæ attinet in quarto consanguinitatis vel affinitatis gradu. Si quis ergo fœminam aliquam taliter sibi attinentem, accipiat, sciens hoc esse contra ecclesiæ prohibitionem, non solum mortaliter peccat, sed & excommunicationis vinculo innodatur, etiam etsi probabiliter ignoret canonem excommunicationis vinculum inferētē. Atque ita homines quantumuis probabiliter ignorauerint canones sententiam excommunicationis pro facto aliquo inferentes, ista ratione excommunicantur pro transgressione legis, etiā pure humanæ, si mortaliter peccauerint in ipsa transgressione. Verumtamen sicut probabilis ignorantia positiuę legis, opus illud prohibentis excusare eum poterit a mortali peccato, in faciendo opere, pro quo canon pœnam excommunicationis infligit, Ita & propter talem ignorantiam probabilem legis humanæ prohibentis opus, poterit immunis esse ab excommunicatione. Atque ita distinguere oportet inter probabilem ac inculpatam ignorantiam humanæ legis, opus aliquod prohibentis & probabilem ac inculpatam ignorantiā

stantiam humanae legis pro opere prohibito excommunicationem inferentis, verbi gratia, episcopus statuto suo synodali si excommunicat omnes adulteros manifestos, & omnes clandestine, aut sine bannis matrimonium contrahentes, & omnes qui affinem seu cognatam vxoris propriç carnaliter cognouerint, aut qui incestu peccauerint, in his casibus quãuis peccet quispiam grauissime & mortaliter, non tamen incidit excommunicationis poenam, si probabiliter ignorauerit statuta seu mandata episcoporum, pro huiuscemodi peccatis excõicationis censuram fulminantium, secus si ignorãtia illius fuerit crassa & supina. De pbabiliter ignorãtibus statuta episcoporum.

Alia huius articuli particula, in qua dantur solutiones quaedam utiles ad sex dubitationes de constitutionibus canonicis, & statutis synodalibus excomunicationem inferentibus.

Ex supradictorum cõsideratione nonnullç soluuntur dubitationes. Prima an probabilis & inculpata ignorantia iuris communis aut canonis, seu statuti poenam inferentis pro opere damnato seu prohibito, ita excuset vt faciens opus illud ex tali ignorantia non efficiatur reus poena illa, verbi gratia, an is qui facit opus damnatum probabiliter ignorans opus illud esse excommunicatione affectum propter huiuscemodi ignorantiam sit immunis ab excõmunicationis vinculo, praesertim, cum talis ignorantia canonis seu constitutionis poenam fulminantis fuerit inculpata. Necq enim populus simplex obligatur scire casus omnes & canones excõmunicationẽ fulminãtes, cum vix docti etiam iurisperiti cordetenus sciant omnes huiuscemodi constitutiones. Secunda dubitatio, Talis ignorantia inculpata canonis excommunicationem fulminantis, si ab excommunicatione non releuat neq excusat facientem opus humana aut diuina lege damnatum, an ergo similiter talis ignorantia iuris in alijs, releuet seu excuset ipsos a peccato in communione illorum excommunicatorũ, veluti dũ coicant taliter excoicatis, sciẽtes quidem illos sic esse criminosos, aut perpetrasse opus lege damnatũ, sed ignorantes

 taliter

taliter criminosos esse excommunicatos, verbi gratia, an is qui scit alium vel contraxisse clamdestine & sine bannis, aut cum consanguinea, vel affine, vel percussisse clericum, aut constitutum in sacris ordinibus duxisse vxorem, ignorans quod vel ius commune, vel ordinarij inuoluat tales excommunicationis vinculo, excusetur a peccato communicans eisdem. Tertia dubitatio, an is qui scienter facit opus aliquod diuina lege damnatum, ignorans operis circumstantiam seu qualitatem propter quam poena infertur, excusetur a poena, verbi gratia, an is qui iniuriose percusserit aliquem, ignorans illum esse clericum, propter ignorantiam illam sit immunis ab excommunicationis vinculo, & videtur quod sic, nam si quis percusserit hominem, ignorans eum esse patrem suum, non meretur poenam legibus constitutam contra percussores parentum. Item ignorantia iuris excusat a poena imposita contrahenti vetitas nuptias, vt patet de incestis & inutil. nup. Quarta dubitatio, cum multiplicia sint operum genera, pro quibus excommunicatio ipso iure infligitur, an ergo in quauis excommunicatione pro quouis opere consulens aut mandans fieri opus excommunicatione affectum sit ipso facto excommunicatus, perinde atque eiusdem operis executor. Et videtur quod sic, nam participans excommunicato in crimine propter qđ infligitur excommunicatio eadem poena illaqueatur. Quinta dubitatio, vtrum iudici, qui sub poena excommunicationis me in testem vocans precipit mihi vt reuelem crimen fratris quod solus vel cũ altero nouerim, tenear obedire. Sexta dubitatio, vtrũ homo iustus iam videlicet de crimine commisso intus poenitens possit iusta ratione excommunicari. Ad primam dubitationem patet responsio negatiua ex supradictis. Nam queadmodũ vt excoĩcatio iuste sit lata ab hoĩe, non requirit contemptus sententiæ humanę per quam infligitur, sed sufficit contemptus seu negligentia alterius legis, quam quis mortaliter peccando transgressus est. Ita vt excommunicatio iuste sit a iure lata non requiritur contemptus iuris seu canonis excommunicationem inferentis, sed satis est interuenisse contemptũ seu mortalem negligentiam aut incuria

am

am in legis trãsgressione, propter quã canon seu ius decreue rit hominem excommunicationi subiacere. Atq; ita potest quisq; esse excommunicatus a canone ignorantia probabili & inculpata ignorans sese excommunicatum esse. Nã quoties quis factum committit diuino iure illicitũ, nihil refert siue ignoret, siue scientiam habeat canonis excommunicationẽ adijcientis, & ideo scienter percutiens hominem quẽ nouit clericum aut sacerdotem, aut monachum, aut monialem, aut ullius religionis conuersum aut nouitium, vere est excommunicatus etiam & si prorsus ignoret pœnam excõmunicationis pro tali percussione esse constitutam, ignorãs sanctę ecclesię canones, decretales, quibus docetur quod monachi & moniales, conuersi atq; nouitij, vna cũ clericis gaudent eodem priuilegio canonis. Si quis suadente 17. quęstione. 4. vide de hoc si placet in decretalibus capitulum non dubium, & capitulũ veniens, & capit. de monialibus, de sẽtentia excommunicationis, & capit. religioso in sexto eodẽ titulo, quamobrem & sic ignoranter excommunicatus irregularis efficitur, si ordines sacros in illo statu accipiat, sicuti patet ex capitulo Cum illorum, de sententia excommunicationis, Obiecerit fortassis quispiam. Huic sententię obuiare videbitur capitulum Apostolicæ de clerico excommunicato ministrante, vbi plane docetur, quod is qui probabiliter ignorat sese esse suspensum a diuinis si celebrat excusatur, secus si fuerit ignorantia crassa & supina, quia tum indiget dispensatione Apostolica. Ex cuius textus sententia simul & rubrica, & glossa, doctores ibidem docent, quod suspensus vel excommunicatus, si huius suspensionis vel excommunicationis probabiliter ignarus celebrat, non efficitur irregularis, nec peccat celebrãdo. Quod videt cõtrariũ decretali prædictę, cum eorum. Respõdeo. Decretalis, cũm eorũ, de sententia excommunicationis loquitur in casu speciali, cũ videlicet quis fuerit in excõmunicationis & suspẽsionis vinculo lapsus ... violenta manuũ iniectionẽ in clericos. Tales ... ignari nesciat sese excoicatos esse & a diuinis suspẽsos ... nihilominus ordinẽ suscipientes, aut diuina celebrantes incidunt irregularitatẽ. Et quia pecca...

Qui ignorat se excõmunicatũ si ordinetur fit irregularis.

sunt restringendę, non videtur decretalis illa ad alios cas⁹ suspensionis amplianda. Vnde & decretalis illa loquitur de excõmunicatione inflicta propter opus iure diuino damnatum, qualis est violenta manuum iniectio in clericum. Decretalis autem Apostolicę, loquitur de his qui propter alios casus in iure expressos sunt suspensi, qui si probabili, & inculpata ignorantia nesciant se suspensos, aut excommunicatos esse, irregularitatem non contrahunt diuinis se ingerentes, sicuti neq; excõmunicati maiori excommunicatiõe iuxta præfatam decretalem Apostolicę, peccant celebrantes, aut diuinis interessentes, aut sacramenta ministrantes, si probabili & inculpata ignorãtia, nesciũt sese excommunicatos, aut suspensos, quia tunc nesciunt huiuscemodi diuina officia esse prohibita & interdicta sibi iam de peccato, propter quod sunt excommunicati, pœnitentibus.

Atq; ita hic particularis occurrit casus, in quo sacramẽtalis absolutio a peccatis excommunicato impensa est valida, quando scilicet excommunicatus ille ignorans sese excõmunicatum secundum ignorantiam iuris, vel facti a culpa excusantem suscipit absolutionẽ a peccatis, & propterea q̃uis is qui sic ignoranter excommunicatus a peccatis absoluitur, teneatur posteaq; nouerit sese esse excommunicatum quęrere, & obtinere absolutionem ab excõmunicatione, nec possit rursus sese diuinis immiscere, non tamen tenetur peccata semel confessa rursus confiteri, aut absolutionem procurare ab eisdem. Hęc interim prętermissis varijs, & contrarijs iurisperitorum inteprętantium super hac re sententijs huic proposito nostro sufficiunt, ad intelligendum aliquem esse vere excommunicatum excommunicatione maiori, qui propter probabilem ignorantiam iuris excommunicationem fulminantis nesciens sese excõmunicatum esse, non peccat diuina celebrando, aut sacramenta recipiendo.

Vnde Balliuus, aut sęcularis iudex nihilifaciens, contemnes ac negligens ecclesiæ canonem aut episcopi seu diocesani statutum, vel præceptum, si clericum, vel monachum etiam pessime meritum ex Zelo quodam iustitiæ sine commissione spiritualis iudicis apprehendere, incarcerare,

in vinculis obtinere, torquere, & punire contra ecclesiæ prohibitionem præsumpserit excommunicatus est, quantũuis probabiliter se excommunicatum ignoret.

Ad secundam dubitationem similiter responsio ex supradictis est manifesta, q videlicet is qui communicat excommunicatis, etiam sciens illos fecisse damnata opera, propter quæ sunt excommunicati, sed probabiliter ignorans canones iuris communis constitutionesq; synodales pro huiuscemodi operibus damnatis excommunicationis vinculum infligere, in communione cum eisdem excommunicatis, est immunis tam a peccato, q̃ & a vinculo excommunicationis minoris, quia ex tali ignorantia est in ipso probabilis ignorantia facti, qua ignoret illos excommunicatos esse. Secus autem si fuerit ignorantia crassa, & supina, q̃uis neq; tum etiam secũdum indultum consilij Constantiensis teneretur vitare illos sic generaliter a iure excõmunicatos. & ideo hæc secũda dubitatio iam post indultum illud Constantiense non est magni ponderis, quandoquidem immunis sit a peccato etiam is qui scienter communicat generaliter, & non nominatim excommunicato siue in diuinis, siue extra diuina. Veruntamen discrimẽ est, quod presbyter parochian⁹ probabiliter ignorãs eos excommunicatos esse, posset eis de peccato pœnitentibus eucharistiæ sacramentũ ministrare, quod non posset eis etiam pœnitentibus de peccatis ministrare, si sciret illos sic generaliter excommunicatos esse, nisi prius a suo iudice obtẽto absolutionis beneficio ab excõmunicatiõe. Ad tertiã dubitationẽ respõdeo, Q̃uis ad hoc, vt quis ꝓpter mortale peccatũ sit ipso iure excõmunicatus nõ requiratẽ sciẽtia seu notitia canonis excõicationẽ inferentis, vtiq; tñ requiritẽ sciẽtia, vel negligẽtia legis prohibentis, seu damnãtis opus, pro quo excommunicatio infligitẽ. Requiritẽ insuper, vt in faciendo opere habeat scientiam qualitatis, aut circunstãtiæ propter quam canon sententiam excõmunicationis inflixerit, & ob defectum conditionis huius, si quis iniuriose percutiat clericum mutatẽ tem comam, aut alias laicali veste ambulantem & conuersantem, putans eum esse laicum, non incidit in excommunica-

Post indultum Cõstantiense scienter communicare excõmunicato licet.

tionem, vt est textus in capitulo. Si vero, de sententia excommunicationis. Sic percutiens hominem probabiliter ignorans eum esse patrem, non incurrit pœnam lege impositam percussoribus parentum. Item si magistratus fecerit statutum contra ecclesiasticam libertatem, ignorans statutum hoc esse contra libertatem illam, non ligatur excommunicationis vinculo, vt est textus in capitulo, Nouerit, de sententia excōmunicationis. Sic probabilis ignorantia iuris excusat a pœna imposita contrahenti vetitas nuptias, si contrahens inculpata ignorantia nesciat nuptias tales vetitas esse. Vnde si quis cōtrahat cum aliqua, quę in quarto consanguinitatis gradu attinet mulieri, quā carnaliter cognouit inculpata ignorantia ignorās iura canonica aut ecclesiam tales nuptias prohibere a vinculo excōmunicationis est immunis, & id quidem non propterea quod probabiliter ignorat canonem inferentem pro tali contractu excommunicationis sententiam, sed propterea quod probabiliter & inculpate ignorans tales nuptias vetitas esse non peccauerit contrahendo, secus si fuerit ignorantia affectata, seu crassa vel supina, cum enim sicut mortaliter peccat sic contrahendo, Ita pro peccato illo mortali excommunicatione inuoluitur etiam ignoranter.

Quarta dubitatio erat. Vtrum mandans aut suadens seu inducens, aut consulens alteri, vt faciat opus quod est excommunicatione affectum sit ipso facto excommunicatus, perinde atq; is qui facit. Et videtur quod non, neq; enim pari pœna plectitur, qui adulterium committit, & is qui adulterium fieri mandat, aut consulit.

Respondeo sic cooperans, aut consulens in casibus quibusdā excommunicatus est, in quibusdam autem excōmunicatus non est. In his enim consideratio habenda est ad superioris sententiam, seu constitutionem, quæ si decreuerit etiam sic participantes in crimine excommunicationi subiicere, tum manifestum est sic mandantes, aut consulentes esse excommunicationis vinculo innodatos, Nempe excommunicatio est pœna inflicta, vel per iudicis senten

tiam, vel per constitutionem humanam, & ideo excommunicatione non inuoluitur quisq̃, nisi quatenus sententia iudicis, vel constitutio superioris ex intentione fertur in aliquem propter crimen ab illo commissum. Et quia sententiæ iudicum, & constitutiones pontificum in aliquē seu in aliquos excommunicationem fulminantes sunt variȩ & multiplices, ad solutionem huius quȩstionis opus est distinctione. Nam aliud est me scienter communicare alteri homini iam excommunicato impēdendo ei auxilium, consilium, aut fauorem ad perpetrandum crimē aliquod propter quod non est excommunicatus. Aliud vero est me scienter communicare alteri homini iam excommunicato impendēdo auxilium & consilium ad reiterandum vel perpetrandum crimen propter quod est excommunicatus. Aliud vero est me scienter communicare nondum excommunicato, impendendo ei auxilium, consilium, aut fauorem ad perpetrandum crimen excommunicatione affectum. Secundum primum communionis modum q̃uis grauissime peccem, iuuans aut mouens excommunicatum ad perpetrandum crimen aliud, non sum tamen propter hoc excommunicatus, et ideo ĩ vinculum excommunicationis non cadit mulier, quæ fornicatur, aut adulteratur cum homine qui propter lesionē iniuriosam clerico illatam excommunicatus est. Iuxta secundum autem participationis modum, si videlicet communicauero alteri iam excommunicato in crimine propter quod fuit excommunicatus siue nominatim sit excommunicatus per iudicem siue generaliter per superioris constitutionem, sum excommunicatus eadem excommunicatione maiore. Neq̃ hac in parte me releuat indultū Cōstantiensis consilij, quia in criminibus excommunicatione affectis ius cōmune non solum excōmunicat illi⁹ criminis executores, sed & eos qui in eodem crimine communicant his, qui propter ipsuum crimen tale sunt excommunicati, vt patet in capit. Nuper, & in capitulo: Si concubinæ, de sententia excōicationis, vbi excōicatio per participationē criminis extēdit ad p̄sonas, cōtra quas ip̄a nō fuit lata, veluti si cōcubinȩ

Cōmmunicare ex communicato, in crimine trifariam accidit.

publice clericorũ excoĩcẽtur etiã & clerici cõcubinarij eadẽ sententia maioris excõmunicationis inuoluuntur si post latam sentẽtiam eisdem communicant in crimine propter quod extitit excoĩcatio in ipsas fulminata. Sed hic est dilligenter obseruandũ hanc participationẽ seu cõmunionem in crimine, intelligendum esse, nõ per solam cõmunionẽ præsẽtię personalis cum illo, sed per cõmunionem cooperationis cõsilij aut mandati. Et ideo si cõtra sacerdotem cõcubinarium sentẽtia excoĩcationis sit fulminata, aut propter crimen cõcubit⁹, aut propter perseuerãtiã ĩ tali statu, quia scilicet nõ vult suspectam derelinquere, eadem sententia inuoluitur etiã concubina, nolens abire quantumlibet proponat ab actu fornicario abstinere. Eadem item sentẽtia innodantur serui & ancillæ, nec nõ & omnes alij etiam extranei, qui illos fouent, iuuant, vel mouent ad sic permanendum, secus de cõmorãtibus aut corporaliter conuersãtibus eisdẽ sine adiutorio. Vnde & hac ratione si excõmunicatus sit sacerdos quispiam cõcubinarius propterea quod manens in tali statu, tenẽs videlicet ĩ domo cõcubinã, missã celebrat, excoĩcatus est etiã, qui illum sic excommunicatũ ad celebrãdũ iuuat, & is qui missæ seruit, non autem is qui sine adiutorio missam illius audit. Secundũ tertium autem communionis modum, si videlicet communicauero alteri nondum excommunicato, mandando illi aut impendendo ei auxilium, consiliũ & fauorem ad perpetrandum crimen excommunicatione affectum, iam quamuis criminaliter, grauissimeq; peccem, nõ tñ sum excommunicatus, veluti si cooperer ad hoc vt religiosus quispiam aut temere dimittat suum habitum, aut matrimonium contrahat, aut aliud quid faciat, quo facto ipse ex communicationis vinculo inuuoluitur, ego non propter hãc cooperationem in crimine damnato sum excommunicatus, quia in iure non inuenitur talis communio cum nõdum excommunicato excommunicatione maiore esse affecta, nisi in tribus casibus. Primus est, si excommunicatio sit lata in aliquem, qui tale crimẽ commiserit & in omnes qui talis criminis participes fuerit, sicuti patet ĩ capit. Quod in dubijs, de sẽtẽtia excommunicationis. Secũdus est quando excommuni

municatio fulminatur, non solum in executores criminis, sed & in eis q dant auxiliū, consilium aut fauorem ad perpetrandum crimen illud, sicuti in multis capitulis iuris inuenitur expressum, vt cap. ad liberandum, de Iudęis, excoicantur non solum qui Saracenis arma & ferrum deferūt, & q in piraticis nauibus curam exercent, sed & hi etiam qui auxilium vel consilium pręstant. Tertius casus est in casu manus violentę in clericum, quia non solum illius violentiæ executor, sed & mandans, inducens & consulens, & nō impediens, excommunicatus est, vt patet ex cap. quantæ, de sententijs excoicatiōis. Ceterum officiales qui tenentur impedire ac obuiare cæteriq; omnes qui negligunt huiuscemodi violentiam impedire sciētes sese absq; periculo & damno posse obsistere, eodem anathematis vinculo innodantur, vt patet ex eodem capit. quantę, de sententia excommunicationis, verumtamen hic sciendum est quod si solus interior consensus, vel complacentia voluntatis non pręstans causam violentiæ foris clerico illatæ, non īuoluit ipsum, sic consentientem excommunicationis vinculo, quemadmodum neq; mandatum seu præceptum secularis potestatis iubentis clericp, vt vel in exilium vadat, vel infra terminos alicuius ciuitatis sese contineat. Sic ergo specialis est casus de excommunicatione consulentium & mandantium violentiam fieri clericis, secus in excommunicatione pro criminibus alijs, sicuti iam patuit. Ex his igitur consideratis patet responsio ad præfatam dubitationem quartam, qua interrogatum est, vtrum mandans fieri aliquid, quod sub poena excommunicationis latę sententię prohibitum est fieri, vel cooperans, inducens, aut consulens, seu instigans alterū vt faciat opus tale, sit ipso facto excōmunicatus, pinde atq; eiusdem operis executor. Quinta dubitatio erat, Vtrū vnus testis solus sciēs aliquem commisisse homicidium, vel adulterium, vel aliud crimen quoduis vocatus ad ferendum testimonium debeat iudici præcipiente sub pœna excommunicationis vt reuelet, intimare crimen illud, quod solus vidit. Et an subditus teneatur obedire episcopo, vel superiori generaliter sub pœna excommunicationis pręcipienti, vt quisque

Mandantes, cōsulētes, & officiales non impediētes clericū percuti excōmunicantur

 sciens

sciens malefactorem, qui tale crimen commiserit, reuelet ipsum sibi. Huius quęstionis solutio ex supradictis patet, Nam si iudex in iudicio procedat contra aliquem processu legitimo, vtpote contra eum qui de tali crimine sufficientibus indicijs est infamatus, tum testis sic vocatus etiam si solus viderit, tenetur iudici veritatem reuelare. Si vero is cōtra quem procedit, non sit de tali crimine infamatus, tum q̄tumuis notorium fuerit crimen illud, neq; iudex potest contra illum procedere, neq; actor sceleris sic occultus, tenetur iudici seipsum prodere. Neq; is qui vocatus, vt sit testis, qui vidit crimen fieri, potest in iudicio interrogatus actorem de tali crimine non infamatum reuelare. Et ideo in casu illo non potest etiam processum inquisitionis seu examinis generalis contra illum instituere, neq; ad valuas ecclesię sub excommunicationis poena pręcipere oībus & singulis, qui actorem criminis scirent, vt infra certum tempus reuelent. Neq; potest idem vigore eiusmodi processus generaliter facti denunciare excommunicatos omnes, qui ante praefixum terminum eiusdem sceleris actorem nō reuelauerint. Quod si in crimine aliquo siue notorio, siue non notorio super quo nō volat cōtra actorē īfamia, iudex ecclesiasticus sic generalem inquisitionis processum fecerit, & omnes non reuelantes generaliter excommunicatos denuntiauerit, intelligant scientes & non reuelantes sese huiusmodi processus vigore, excommunicationis vinculo non obligari, quam diu contra eosdem actores criminis clamosa infamiae insinuatio non processerit, quia tribunal iudicis quod publicum est, non se extendit ad inquirendum contra aliquem de crimine tali non infamato. Et ideo iudici sic pręcipienti, non tenetur subditus reuelare eiusmodi occultum sceleris actorem, etiam quantumuis publicum fuerit crimen, nisi forte in casu, vbi innocens propter tale crimen falso infamatur, alioqui puniret, quē absq; sui periculo posset liberare, aut pręseruare ab iiuria, criminosū illū, aut reuelādo aut denūtiādo. Vnde & ad impediēdū īnocētis infamiā, iniuriā & oppressionē, aut ad reparandū famam & damnum illatum, is qui iniuriam intulit etiam quantumuis occultus fuerit, tenetur etiam

crimen suum proprium reuelare, & famam suam propriam perdere, si alioqui alterius infamiæ, aut iniuriæ obuiare non possit. Et ideo iudex potest contra actorem occultum libelli famosi palam sparsi in aliquem generaliter procedere, & sub excommunicationis pœna præcipere, vt actor ille publici libelli famosi occultus, sese prodat in publicum, quemadmodum beatus Gregorius libello famoso in loco ciuitatis publice contra Castorium notarium suum posito, iussit vt quisquis hoc fecisset, priuatus existeret participatione corporis & sanguinis domini, qui si sic prohibitus, latens corpus & sanguinem domini sumere præsumpserit, anathematis, inquit, vltione percutiatur, & vt fallax ac pestifer a sanctæ ecclesiæ corpore sit diuisus. Si autem in eãdem ciuitatẽ ingressus, publice poterit docere quæ dixit vel forte sciẽs se non posse ostendere, quæ scripsit, errorem suum fuerit aperte confessus, participatione sanguinis & corporis domini non sit priuatus, quinta, quęstione prima. cap. Quidam. Vnde Valentinianus & Valerius iusserunt eos qui spargunt in loco publico libellos famosos, capite esse puniẽdos, eosq; qui tales libellos inuẽtos nõ statim corruperit, vel igne cõbusserint, sed vim earũ dolose manifestauerint, simili pœna plectẽdos. C. de famosis libellis. l. Si quis. *De libello famoso.*

Ex his manifestum est, quod tam ipse testis qui solus nouit, quam actor sceleris non infamatus, si a iudice interrogetur, an noscat illius criminis actorem, & sub iuramento requisitus, vt eum si nouerit reuelet, tenetur illum non reuelare, & absq; mandato quantum in se est facere, ne ex responsione sua actor sceleris veniat apud iudicem in suspitionem vel infamiam. Insuper & ipse vocatus ad ferendum testimonium a iudice sub iuramento coactus, vt veritatem quam nouit de actoris scelere dicat, & an sciat illum fecisse tale crimen, licite respondet, se hoc nescire, intelligendo dictum suum de ea sciẽtia, per quam possit vt testis veritatem reuelare. Nam cum testimoniũ debet esse actus iudicij publicus, non potest ferri contra eũ qui prorsus est occultus. Reuelare enim actorem criminis prorsus occultũ, non est testem esse, sed criminis proditorem.

Verum quemadmodum iusta & legitima causa auferendi famam alteri est vel spiritualis necessitas, aut ipsius, aut aliorum, vel exclusio iniuriæ, vel iniusticiæ, seu oppressionis innocentũ, veluti cũ iam imminet subuersio in doctrina fidei aut desolatio ciuitatis, nisi prodatur hæreticus, aut is qui ciuitatem est traditurus, aut furti restitutio fieri non potest, nisi fur ipse reueletur. Ita & propter spiritualem, vel corporalem alterius necessitatem tenetur quis crimen occultum, vel testificando, vel denunciando reuelare ad impediendum innocentis iniuriã, & grauamen, etiam & si sub secreto, ac interposito iuramento promiserit illum, neq; reuelare, neq; denunciare, quemadmodum dicit doctor sanctus, secunda secundę, questione septima, articulo primo, in solutione ad secundum. Verum & hic annotandum est quod aliud est reuelare aliquid episcopo, vel superiori vt iudici. Aliud est hoc reuelare ei vt patri, qui podesse potest, & non obesse, & plerumq; obligatur quis ad secũdum reuelandi modũ, qui tamen neq; obligatur, neq; potest reuelare secundum priorem modum. Cęterum & id sciendum, quod sicut accusatio, quę solũ fieri potest de publico crimine non obligat accusatorẽ ad vllã reparationẽ famæ eius, quẽ accusauit, q̃uis crimen, quod paucis fuerat notũ, fecerit venire in publicum, seu in notiticiam multorum. Ita & testis reuelans in publico iudicio crimen alterius quod ipse vna cum altero sibi presente fieri vidit perhibens testimonium veritati quã nouit, non aufert actori criminis famam, quin potius actor criminis seipsum infamauit cum publice peccauit. Atq; ita publicatio criminis, quę per accusationem, vel testificationem fit in iudicio publico, neq; famam aufert, neq; facit occulti criminis proditionem, sed solum facit magis venire in publicum id quod ex natura actus commissi publicũ erat, facere autem crimen publicum magis venire inpublicũ interdum est pręceptum ad custodiã, & ad necessitatẽ iusticię in republica. Interdum vero est non præceptum, sed licitũ propter aliam vtilitatem aliquam. Et ideo si quis crimen alterius, quod duobus aut tribus est notum, vel ex loquacitate, vel ex odio, vel ex ira, vel ex animo detrahẽdi reuelet mul-

Testis reuelãs crimen non aufert famam.

let multis, qui hoc ipsum ignorabant, facit quidem contra charitatem, & ex animo proximum ledens grauissime, & mortaliter peccat, sed non obligatur ad restitutionem famę, quoniam fama non est ipsi de rigore iusticię debita cum peccatum eius sit tam publicum, vt iam iudicialiter, iustaq; lege iudicari & puniri possit coram omni populo.

Sexta dubitatio erat. Vtrum homo iustus iam videlicet de crimine seu contumacia pœnitens possit iusta ratione excommunicari aut fieri aut esse excommunicatus. *Diminuēs famam interdum non obligatur ad reparationem.*

Respondeo ex supradictis, Quamuis nullus possit excommunicatiōe maiore excommunicari nisi propter peccatum mortale, vtiq; tamen potest quis esse excommunicatus iam intus deo per internam charitatem sociatus, veluti dum iusta ratione excommunicatus intus pœnitet & conteritur cum desiderio absolutionis accipiēdę. Sic potest incipere excommunicatus esse, qui extra statum est omnis mortalis culpę. Nam sicuti iam patuit, potest quis ignoranter fieri excommunicatus pro opere damnato, sciens quidem opus illud esse malum, sed inculpata ignorantia, nesciens canonem, pro opere illo excommunicationem infligere. Vnde & in tali casu pœnitens perpetrati operis non videt peccare sese ecclesię sacramentis immiscens. Itē si quis perēptorie sub pœna excōmunicationis citatus, venire cōtēpserit, deīde cū factū fuerit sibi īpossibile p̄fixo die sese pręsētē exhibere ex corde pœnituerit, priusq; cōtumacia fuerit in iudicio relata, tum iudex postea audiens relationem contumaciæ ipsius, iusta lege sententiam excommunicationis profert in eum pro priori contumacia, etiam iam corā deo per pœnitentiā deleta. Item secundum canones excommunicatus est, quisquis mandauerit, aut licentiam dederit alteri, vt vel percutiat clercum, vel iniuriam inferat, aut grauamen iudicibus seu alijs personis etiam laicis consanguineis, aut familiaribus, propterea quod sententiam excommunicationis, suspensionis, vel interdicti protulerint vel fieri procurauerint, vel promulgari fecerint vel sententiam latam seruauerint, hæc excommunicatio infligi censetur non pro tempore quo mandat, sed pro tempore, quo

 manda-

mandatum suum sortitur effectum, & ideo si re integra, id est si iniuria nondum illata, is qui mandauit seu licentiam dedit, mandatum ita reuocauerit, vt non sequatur effectus, iam mandans non est excommunicatus. Si vero sequatur effectus, iam mandans est excommunicatus etiam quantumuis de reuocando posse suum fecerit, poenitueritque priusquam iniuria fuerit irrogata. Neque obstat quod tempore iniuriæ illatæ mandans ille poenitens sit in charitate. Quemadmodum enim excommunicatus dum incipit poenitere, habereque cor contritum, ac humiliatum manet excommunicatus, id est, separatus a cõmunione sacramentorum, ac diuini cultus actuumque Christianorum, donec per ecclesiæ claues absoluatur, Ita & interdum is, qui in charitate est, potest fieri excommunicatus pro mortali peccato, quod ante commiserat, neque sententia illa excommunicationis ob id censenda est iniusta quod feratur contra poenitẽtem. De hoc quid sentiãt doctores, habes decretalẽ. Quicumque, de sententia excommunicationis libro sexto, habes de hoc censuram Petri de palude, distinctione decima octaua quarti sententiarum.

Obijcies forsitan. Nemo debet ab homine excommunicari, nisi pro contumacia, nam secundum doctrinam Christi quantumlibet peccauerit quis, si fratrem, vel ecclesiam corripientem audierit, iam corripiens lucratus est fratrem suum, neque est vltra progrediendum, vt habeatur tanquam Ethnicus & Publicanus, si ecclesiam audire noluerit. Videtur igitur quod sententia excommunicationis contra absentem poenitentem lata pro contumacia, de qua iam intus poenitet sit nulla. Præterea is qui in charitate est, iam de peccato suo poenitens, non potest iusta ratione communione sacramentorum priuari, neque ab ecclesia præscindi, neque sathanæ tradi, neque priuari ecclesiæ suffragijs. Videtur igitur neminem in charitate existentem posse, aut esse, aut fieri excommunicatum, neque a canone, neque ab homine, cum secundum patres excommunicati sint separati a sacramentis & a fructibus orationum, & suffragiorum ecclesiæ,

Respondeo argumentum vtiq; concludere ecclesiam illam non excommunicare, id est, ponere extra communionem internam, quę charitate constat, sed non inde sequitur ecclesiam illum non excommunicare seu ponere extra communionem externam fidelium, quę constat conuersatione societatis Christianæ & participatione sacramentorum. Et quamuis excommunicatio non nisi pro culpa & contumacia comissa sit infligenda. Ipsa tamen excommunicatio non est culpa, sed pœna, & ideo potest infligi pro contumacia, de qua iam quis intus pœnituit. Quemadmodum malefactor per gratiam deo intus reconciliatus interdum licite accusatur, iudicatur ad mortem, condemnatur pro crimine commisso, de quo in foro conscientię coram deo pœnituit, quandoquidem propter vtilitatem reipublicæ, expedit plærumq; non dimittere crimen impunitum, vt & cęteri timorem habeant. Magni & sancti viri non nulla peccata morte punierũt, quo & viuẽtibus metus incuterẽt, & illis, qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset si viuerent. Verbis Petri apostoli Ananias & vxor eius ceciderunt, Actuum. 5. Helias multos affecit morte, & propria manu, & igne diuinitus impetrato. Ita & peccator iam intus deo reconciliatus interdum fit iuste excommunicatus pro mortali culpa, aut contumacia, de qua iam intus pœnitens contritus est, donec etiam satisfecerit ecclesiæ.

Deinde quemadmodum is, qui est iusta sententia propter actualem contumaciam, aut mortalem culpam ab homine vel ab iure scienter excommunicatus est, manet excõmunicatus, Neq; potest se diuinis ingerere, etiam quantumuis fuerit intus pœnitens, contritus de culpa, vel contumacia, propter quam est excommunicatus, sed debet iam etiam charitate iustificatus abstinere a communione Christianorum fidelium, & a participatione sacramentorũ, donec fuerit per ecclesię claues reconciliat⁹ ecclesię, Ita & is qui mãdauit interfici aut percuti clericũ, aut sacerdotem, & is item qui mandat percuti laicũ ꝓpterea quod ipsum excõmunicari procurauerit, quantumlibet pœnitens posse suum

fecerit de reuocando mandato, excommunicationis vinculo innodatur. Et id quidem pro eo tempore, quo is cui mandatum dedit, clericum vel sacerdotem interficit, aut percutit, quamuis ipse qui mandauit tempore illo poenitens nequaquam peccet non potens impedire eum iam absentem, cui mandatum dederat percutiendi, de excommunicatione fulminata in mandantes & in praestantes consilium, vel auxilium ad iniectionem manuum violentarum in clericum, habes decretales. Sicut dignum, de homicidio, & capitulum, mulieres, de sententia excommunicationis. Item ponatur quis iuste pro mortali crimine excommunicari a canone probabiliter ignorans sese excommunicatum esse, is si confiteatur de peccato illo sacerdoti qui eundem absoluet, rite videtur effectum sacramentalis absolutionis assecutus, postea tamen cum rescierit sese fuisse excommunicatum tenetur abstinere a diuinis, donec pro peccato illo absolutionem ab excōmunicatione impetrauerit. Et cum in argumento assumitur is qui peccauit, si correptus ecclesiam audierit, iam est frater Christo acquisitus, neque potest iusta ratione priuari comunione sacramentorum. Respondeo eum sic poenitentem iam esse acquisitum Christo, sed non inde sequitur eum non posse iusta ratione ad tempus priuari sacramentorum communione, nam & propter veniale peccatum innodatus minori excommunicatione, item publice poenitētes etiam a perceptione eucharistiae prohibentur, deinde & homines plerumque absque propria culpa propter suspensionem vel interdictum ab ingressu ecclesiae a diuinis & a perceptione sacramentorū arcentur. Sed huiuscemodi difficultates forsitan volet quispiam euadere, & dicere in supradictis casibus homines fieri excommunicatos, non cum sunt in charitate & poenitentes, sed cum sunt in mortali peccato & cōtumaces, & reddunt sese impotentes ad comparendum in iudicio, vel ad iniquum mandatum cum effectu reuocandum, veluti cum is qui citatus est ad comparendum, aut qui mandatū vel cōsilium dedit ad clericum percutiendum, negligit transire tēpus, quo erat sibi possibile comparere, & percussionem cum effectu impedire, reuocando mandatum, nam & vsque in tēpus

pus

IOANNIS DRIEDONIS A TVRNHOVT SACRAE Theologiæ professoris apud Louanieñ. De Libertate Christiana liber tertius.

¶ *Caput primum tractatus primi, in quo recitantur argumenta, quibus cõmonstrari uidetur, leges, constitutionesq; humanas repugnare libertati Christianæ, easq; in foro conscientiæ non obligare.*

Reliquum est in hoc libro aduersariorum obiecta diluere, nodosq; difficultatum & perplexitatum dissoluere. & quia hoc congrue præstare non possumus, nisi eorũ argumenta repetamus, plurimaq; adijciamus, quæ videntur scrupulos ac difficultates ingerere, congruit primum recitare argumenta quędam sophistica, quibus probari videtur esse contra Christianam libertatem, adijcere diuinis pręceptis vllas leges humanas aut constitutiones, quæ sint obligatorię in foro conscientiæ.

Primum argumentum recapitulat scripturas in principio huius libri pro Christiana libertate allatas. Vbi spiritus dei, ibi libertas. Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Iusto nõ est lex posita, sed impijs, periuris. Spiritualis õnia iudicat, ipse vero a nemine iudicatur. Ex his & id genus scripturis alijs videtur consequẽs esse homini iusto, qui in actibus suis spiritus sancti imperio ducitur, nõ esse præscribendas vllas leges de externis rebus, de quibus Christus & Apostoli nihil præcipiunt. Præterea minor atq; infirmior est lex humana, q̃ lex diuina veteris testamenti secundum cęremonialia & iudicialia pręcepta, sed lex diuina secundũ illa præcepta non ligat hominem iam liberum Christiana fide in charitate. Videtur ergo vnumquemq; Christianũ, iam factum adoptionis filium, ac liberum a præceptis iudicialibus veteris legis, non posse constringi vlla lege aut constitutione humana, obligante transgressorem sub poena pec

cati, aut sub reatu ęterni supplícij, nisi & simul accedat naturalis, aut diuini iuris obligatio, seu necessitas, quæ ligaret, seclusa etiam omni humana lege ac præceptione. Et confirmatur argumentum. Lex Moysi, si iuxta Pauli doctrinam, cessauit adueniente fide in Christum, propterea quod lex illa solum fuit pędagogus in Christo dicente Apostolo, Lex pędagogus noster fuit in Christo, at vbi venit fides, iam non sumus sub pędagogo, ad Gala. 3. Pędagogus autem dicitur, qui pueros agit & ducit, eos ab illicitis reprimens, & ad recta dirigens timore pœnarum. Cum ergo omnis lex positiua, seu humana solum detur vt sit pędagogus in Christum, vt per illam scilicet coerceatur paruulorum petulantia, contumaciumq; hominum insolentia, & per illam durentur atq; proficiant homines ad fidem & charitatem Christi. Consequens videtur hominem iam habentem fidem & charitatem non constringi vlla lege positiua.

2 Secundum argumentum, Lex euangelij est sufficiens ad salutem, nam aliud nihil Christus suis discipulis imposuit, quam vt euangelium prædicarent omni creaturæ. Euntes, inquit, in vniuersum mundum, prędicate euangelium oĩ creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Et planius apud Matthęum. Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcumq; ego præcepi vobis, non dicit, docentes eos seruare, quæ ego pręcepi vobis, & quæ pręlati sunt vobis pręcepturi. Quod & Apostoli fideliter exequentes, nusquam in scripturis sacris leguntur præceptis euangelij vlla adiecisse præcepta humana. & confirmatur argumentum. In veteri lege Pontifices aut principes, non poterant præceptis dei adijcere vlla alia præcepta, quemadmodum dicitur Deutronomij quarto. Nunc Israhel audi pręcepta & iudicia quæ ego doceo te, nõ addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Item Deutronomij duodecimo. Quod ego pręcipio tibi, hoc tantum facito, nec addas quicq;, nec minuas. Neq; Adam primus parens legitur filijs suis vllas dedisse leges, Neq; Petrus, neq; Apostolus Paulus, neq; cæteri Apostoli in scri-

ptu-

pturis sacris leguntur vllas condidisse leges, aut vlla decreta. Vnde & decreta quæ dicuntur Apostolorum canones, quorum meminerunt Isidorus & Gratianus, sumpta sunt ex Apocryphis scripturis, neq; vllus antiquorum partrum illorum meminit. Doctrina euangelica si sufficiat cuilibet ad salutem, continet ergo omnia ad salutem necessaria. Atq; ita consequens videtur, potestates humanas, videlicet principes aut Pontifices, non posse nouas leges condere, aut instituere obligantes sub reatu æterni supplicij.

3 Tertium argumentum. Reatus æterni supplicij est quid supra tribunal humanæ potestatis, non de foro mortalis hominis, sed de foro solius dei immortalis. Videntur ergo ecclesiarum prælati, non habere potestatem sic obligandi sub reatu ęterni supplicij, quod neq; ipsi possunt transgressoribus inferre.

4 Quartũ argumentũ. Ecclesiarũ principes atq; prælati sunt, quib⁹ data est a deo potestas, nõ ad onerandum miseras hominum animas, non ad laqueum & periculum animarum, sed ad populi ædificationem & vtilitatem, non possunt ergo viam, qua itur ad regnum cęlorum, facere magis difficilem, ac onerosam. Superaddere autem Christianæ legi, præceptisq; decalogi alias quasdam leges, aliaq; præcepta, quorum transgressiones sunt subditis vel laqueus, vel preiculum venialis aut mortalis culpæ, est viam dei, qua itur ad regnum cœlorum, facere magis arduam, ac onerosam, & difficilem. Vnde & ipse Christus videtur ìccirco coarguisse Scribas, & Pharisæos, præsumẽtes populum Iudaicum alijs factitijs legibus onerarare. Alligant, inquit, onera grauia, & importabilia, & in humeros hominum inponunt, digito autem suo nolunt mouere illa. Pharisęis item accusantib⁹ discipulos Christi, quod transgrederẽtur traditiones Seniorum, respõdit Christ⁹. Hypocritę bene prophetauit de vobis Esaias dicens. Populus hic labijs me honorat & cęt. Sine causa autem colunt me docẽtes doctrinas & mandata hominum. Matthęi. 15. Videtur igitur non esse in potestate prælatorũ, Christianæ legi addere alias leges sub reatu æterni supplicij obligãtes.

5 Quintum argumentum, Leges humanæ, si vim habeant

dixerit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus, in quo præsertim loco probata videtur potestas ecclesiastica, quam habet prælatus nomine ecclesiæ in populum Christianum. Nam hoc ipsum Christi verbum magis obuiare videtur. Manifestum enim est ex coherentia sententiarum, verbum saluatoris acceptum esse in eo casu, vbi admonitus quispiã, seu corrept⁹, vt faciat id quod est diuinę legis, vt scilicet peccare desistat, resipiscensq; pœnitentiã agat. Tunc enim si audire noluerit, manseritq; incorrigibilis, habendus sicut Ethnicus & Publicanus est, hoc est, a consortio Christianæ ecclesiæ abhorribilis & detestabilis. Saluator igitur cum nõ loquatur ibidem de obedientia prę standa ecclesiæ super positiuis legibus, aut mandatis humanis, sed de obedientia prę standa, super faciendo aliquo opere, ad quod quisq; diuino iure obligatur. Consequens videtur ex huiusmodi scriptura non posse concludi, eum habẽdum esse, vt Ethnicum, & Publicanum, qui non est prælato ecclesię obediens, nisi cum rebellis est prȩlato, aut corripienti, aut punienti crimẽ aliquod commissum contra diuinam legem, aut prȩcipiẽti aliquid, quod alias diuina lege æquũ, & iustum est. Si ergo potestas superioris in scripturis fundata solum ad erudiendum, corripiendum, corrigendum, & arguendum transgressores diuinæ legis, vt & ipsi, & cæteri timorem habeant, Consequens videtur, nullam esse superioris prȩceptionem, quæ ad culpã obliget transgressorẽ. Sed solũ leges & constitutiones humanas tunc vtiles, & recipiendas, quando coercent temporali pœna eos, q sunt trãsgressores legis Christi. Prȩterea si trãsgressio quęlibet humanę legis sit culpa, consequens erit, ex abundantia humanarum legum, & constitutionum abundare & delicta, Inutile autem ecclesię, quicquid fuerit occasio mali, vnde abundant delicta in ecclesia. Expediret igit̃ potius sublatas esse omnes constitutiones humanas q̃ tot multiplicatis præceptis populum onerare.

7 Septimum argumentum. Cuilibet Christiano ad vitam ęternam assequendam sufficit obseruatio mandatorum decalogi. Nam adolescentulo interroganti quidnam sibi foret necessarium ad assequendam vitam æternam, Res-

spondit Christus. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata; & exponens decalogi præcepta, nihil commemorat de obseruandis constitutionibus humanis, quin potius coarguit scribas & phariseos, ex. 29. ca. Esaię, vbi dicitur. Timuerũt me mandato hominum, & doctrinis, Ideo ecce ego addam, vt admirationem faciã populo huic miraculo grandi, & stupendo, Peribit enim sapiẽtia a sapiẽtib9 eius, & intellectus prudentium eius abscõdet. Octauum argumentum. 8

Lex euangelica secundum doctrinam Apostolorum ex institutione Christi, est lex libertatis, respectu legis veteris, quæ respectu nouæ legis, fuit lex seruitutis. Apostoli autem definierunt legem euangelij esse legem libertatis, non ex eo solummodo, quod a dominio peccati liberat, sed & propterea quod minus onerat, præceptaq; pauciora, ac leuiora habeat, q̃ olim habuit lex Moysi. Christus nempe appellat iugum suum suaue, & onus leue, Vnde & Apostoli in consilio congregati definiuerũt, Hominibus nõ esse imponendũ iugum præceptorum veteris legis, propter ipsorum præceptorum & grauitatem, & multitudinem. Quid tentatis deum, inquit Petrus, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus. Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi, actuum 15. Et adijcitur in concilio Apostolorum. Visum est nobis & spiritui sancto, nihil vltra imponere vobis oneris, q̃ hęc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis & cętera. Si nihil oneris vltra voluerunt imponere, noluerunt igitur imponere seruitutem, neq; maiorem, neq; tantam, quanta fuerit veteris legis seruitus. Quum ergo canones & decreta pontificum, leges, & constitutiones humanæ sint multo grauiores & plures, q̃ præcepta veteris legis, consequens videtur prælatos ecclesię non bene agere, adijcientes legi euangelicæ tantam humanarum legum & constitutionũ multitudinẽ. Sic & venerabilis Augustinus suo sęculo attendens graue onus humanarum traditionum, eos qui huiuscemodi traditionibus comprimebant populum, arguit ad inquisitiones Ianuarij. Ipsam, inquit, religionem nostram, quam dei mise-

misericordia manifestissimis,& paucissimis celebrationum sacramētis voluit esse liberam, seruilibus quidā premūt oneribus, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subijciuntur. Si suo tempore dolebat Augustinus, quid hac nostra tempestate, inquit Gerson, dixisset, vbi per varietatem temporum, incredibilis accessit humanarum præsumptionum varietas, in libro de vita spirituali animę. Præterea lex euangelij ab apostolo Iacobo, vocatur lex perfectæ libertatis, capite primo. Quicumque perspexerit, inquit, in lege perfectæ libertatis, & permanserit, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus erit in facto suo. Videtur ergo per legem euangelij, Christistianos non esse subiectos legibus alijs, quam euangelij legibus.

9 Nonum argumentum. Si quælibet superiorum hominum mandata, vel instituta, tantę sint efficaciæ, vt in foro conscientiæ teneamur illis parere seu obedire, consequens erit omnem humanæ legis transgressionem esse peccatum inobedientiæ. Cum igitur omnis obedientia sit criminale peccatum, reliquum est hominem sub homine, aut vix, aut nequaquam posse saluari, cum tanto cumulo mandatorum, quę prælati interdum etiam per incuriam præcipiunt. Videtur autem difficile vel omnino impossibile, interdum non præuaricari. Omnem autem inobedientiam esse criminale peccatum, videtur docere scriptura, primi Regum.15. Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatrię ē nolle acquiescere. Vnde & prima pręuaricatio damnabilis erat, quia Adam non obediebat.

10 Decimum argumentum. Transgressio humanæ legis nunquam est peccatum, nisi simul concurrat lex naturalis, aut diuina, quam demonstrat seu insinuat lex humana. Atque ita consequens videtur transgressorem peccare, & reum fieri, non propter transgressionem pręcepti humani, sed propter transgressionem legis dei. Nam sic Gerson Cancellarius Parisieñ. lectione quarta de vita spirituali animę dicens, quod solus deus potest dare pręcepta affirmatiua, vel negatiua sub pœna mortis æternæ, quia illam solam

 potest

potest ipse infligere, legislator non potest transgressorẽ suæ legis sub vlla pœna obligare quam ipse non potest inferre, & ideo nullus reatum, inquit, æternę mortis incurrit, nisi quatenus diuinæ legis transgressor extiterit. Ad hoc, inquit, est authoritas Aug. describentis peccatum esse factum, dictum, vel concupitum contra legem dei æternam. Lex autem humana temporalis est, & mutabilis. Prǽterea nemo potestatem, inquit, habet infundere alteri gratiã, nisi sol⁹ deus, ergo neq; eripere eam alteri quispiam potest, preter deum solum. Ipse solus habet claues vitæ & mortis, ipse aperit, & nemo claudit, ipse claudit & nemo aperit. Præterea nullus legislator potest inquit prǽcipere interiorem actum, & ideo quantumlibet per suas leges intendat subditos fieri meliores, ac sanctiores, tales tamen fines non cadunt sub præceptis legum, sed actus solum externi, atq; ita non erit, inquit, trangressor humanæ legis, vt humanę, quę etiam & si violetũ peruersis intentionibus, ex hypocrisi vel vana gloria, non est transgressio humanæ legis, sed diuinæ. Ex eo autem quod quis plęrumq; mortaliter peccat, transgrediendo legem humanam, non sequit̃, inquit, constitutionẽ pure humanam, in foro conscientiæ obligare ad mortale peccatum. quemadmodum si medicus peritus dicat Petro, do tibi legem pro vita corporis tui seruanda, quam si transgressus fueris, morieris. Nõ bibas vinũ purum hoc triduo, hic manifestum est, inquit, medicum non habere facultatem condendi legem in foro conscientiæ obligantem sub reatu æterni supplicij, & tamen in hoc casu, ægrotus faciens contra medici prǽscriptum, reus efficitur, non propter transgressionem prǽcepti medici, sed propter transgressionem legis diuinæ, vel naturalis præcipientis. Nolite vos inebriari vino, Nolite vos occidere. Vnde hinc orta videtur opinio eorum, qui dicunt transgressionem humanæ legis nunq; esse mortale peccatum, nisi propter superioris contemptum, aut libidinem in creaturam, aut propter similem causam, quæ alias non antecedente superioris lege inducerent mortalia peccata. Item Bernardus in libro de pensatione & prǽcepto, crebrius & repetitis vicibus, definit inobedientiam

non

non esse criminalem, nisi adsit superbię contemptus, veluti cum est contemnosa, & recalcitrans voluntas. Vnde tradēs vniuersalem regulam sic loquitur. Vniuersorum quę per se & propter se nec bona sunt, nec mala, aut diuina institutione, aut propria professione non iussa, licite qdem vtrinq vl admittuntur, vel omittuntur. Iussa vero sine culpa non negliguntur, sine crimine non contemnūtur. Vbiq enim culpabilis est neglectus, contemptus vero damnabilis. In mandatis vero diuinis res aliter sese habet. Nam adulteriū quocumq fiat animo, siue ex neglectu, siue contemptu, est criminale peccatum. & infra. Quamuis omnis inobedientia sit inexcusabiliter culpabilis, nulla tamen lœtaliter criminalis, nisi quæ contemptum superbię non euitat, nulla ęternaliter damnabilis, nisi quam remedium pœnitentiæ non sanat. Sed exemplis clarius elucescet, quod dicimus, si iubente superiore (vt sileam verbum mihi forte per obliuionem elabitur) reum me fateor inobedientię, sed venialiter. Si ex contemptu sciens, & deliberans sponte in verba prorupero, & rupero silentij legem, criminaliter me præuaricatorem constituo, tandem tradens illic documentum, quo dignoscamus qualem vocet inobediētiam & contemptum, citat verbum Samuelis dicentis, Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ est nolle acquiescere, Non ait Samuel, nō acquiescere, sed nolle acquiescere. Neq enim nolle obedire, idipsū est, quod non obedire, quia non obedire interdum est erroris, nonnunq infirmitatis. Nolle vero obedire odiosę, & contumacię non ferendę.

Ex his refert ibidem Bernar. Non ergo qualiscūq mādati prętcritio criminalem facit inobediētiam, sed repugnare, & nolle obedire. Totiens autem sine crimine transgreditur, quotiens in transgressorem defuerit huiuscemodi recalcitrans, & contentiosa voluntas. Hæc Bernardus.

11 Vndecimum argumentum, Sumit media quib probari videtur, non oportere obedire vlli imperio, seu legi voluntatis humanæ. Nam sola diuina voluntas semper est recta. Humana autē volūtas errare potest & deficere, nō tenetur ergo hō obedire regulę, seu legi humanę, nisi & ipsa

ſit eadem regula diuinæ voluntatis. Quiſquis enim alteri obedire debet, voluntatem alterius hoc præcipientis tenetur accipere, tanꝗ regulam ſuæ actionis a prima iuſticia indeclinabilē. Nam ſi a regula iuſticię deuiabilis ſit, iam quis cō formādo ſe illi obediēdo poſſet peccare. Pręterea cōtingit principes, prælatos nonnūꝗ eſſe ambitioſos, auaros, fornicarios, non paſcentes gregem commiſſum, neq; verbo, neq; exemplo, quorum cathedrę ſunt, quales Dauid pronunciauit, peſtilentiæ cathedras. Peſtilentiæ autē cathedra nō eſt Chriſti, ſed ſathanæ cathedra. Fugere igitur oportet huiuſmodi cathedras. Et ita videtur non eſſe obediēdum præceptis eorum. Vnde Apoſtolus Ioannes. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam nō affert, nolite recipere eum, nec aue ei dixeritis. Et ne hoc de hæreticis ſolum putaretur intelligendum, videamus & de hoc ſcripturas innumeras, quibus præcipitur, vt ſeparemus nos de medio hominum peccatorum, & abſtrahamus nos ab omni fratre ambulante inordinate, ab auaris, & fornicatoribus, & cæt. Beatus apoſtolus Paulus non modo conſulit, ſed & iubet vt a talibus recedamus. Denunciamus, inquit, vobis in nomine domini, vt recedatis ab oībus fratribus ambulantibus inordinate & cęt. Exite, inquit propheta, de medio eorū, & ſeparemini ab eis, & immundū ne tetigeritis. Cęterū in ſcripturis ſignificantur prauorum ſacerdotum ſacrificia, & ſacramenta eſſe immunda, & diſplicere deo, prouerbiorum. 15. Victimę impiorum abominabiles domino. Et Malachiæ. 1. Maledicā benedictionibus veſtris. Item Eſaię primo, Ne offeratis vltro ſacrificium fruſtra, Incenſum abominatio mihi, Iniqui ſunt cœtus veſtri, calendas ūras & ſolennitates vr̄as odiuit anima mea, cum multiplicaueritis orationem, non exaudiā, manus enim veſtræ ſanguine ſunt plenæ. Itē Eſaię. 66. Facinoroſus qui ſacrificat mihi vitulum, quaſi qui canem occidat, & qui offert thus quaſi qui benedicat idolo. Item Oſeę nono. Sacrificia eorum quaſi panis luctus, omnis qui manducabit ex illo inquinabitur. Apoſtolus ad Corinth. 5. prohibuit non modo ſacramenta, ſed nec eſcam ſumere cum his qui criminaliter peccāt, ꝗs & propheta redarguit. Si videbas,

debas, inquit furē, currebas cū eo, et cū adulteris potionē tuā ponebas, & iterū, Odiui, īquit propheta, ecclesiā malignātiū, Lauabo inter innocētes man⁹ meas, & circūdabo altare tuū dñe. Si eximi⁹ ille ꝓpheta Dauid, oderit ecclesiā malorū sacerdotū, & nō introierit ad eā, Consequēs est nos debere idē facere. Amplius aūt manifestū est per illos solum remitti peccata, qui spūm sanctū habēt. Christ⁹ nēpe cū post resurrectionē discipulos mitteret, ait, Sicut misit me pr̄ & ego mitto vos, hoc cū dixisset, insufflauit, & dixit, accipite spūm sanctū, Quorū remiseritis peccata, remittūt̄ eis, et c̄. Quo i loco ostēdit eos solū posse peccata remittere, q spūm sanctū acceperāt. Sic Argumētat̄ Cyp. Alex. et Nicola⁹ papę, cęteriq; martyres, vt patet in decretis. 24. quęst. 1. p totū. V n̄ Amb. in li. de pœnitētia. Ius remittendi peccata recte vendicat ecclesia ea, quæ veros habet sacerdotes. Hęresis autē vendicare nō potest, quę sacerdotes dei nō habet, ligādi et soluēdi potestas veris nō falsis sacerdotib⁹ a dño tradita ē. Christ⁹ enī dicturus Apost. q̄rū remiseritis peccata, ꝓmisit. Accipite spūm sanctū, vt euidēter cūctis ostēderet eū, q spūm sanctū nō habet, nō posse tenere, vl' remittere. Porro spūm sanctū nemo nisi ītra ecclesiā accipit, Sicut aūt extra ecclesiā nō accipit̄. ita extra ecclesiā, nihil operat̄. Cū ergo remittere vl' retinere peccata, excōmunicare, vel recōciliare, opus sit spūs sancti, & virtus Christi, Consequēs videt̄, quod hi qui extra ecclesiā sunt, nō possunt neq; ligare, neq; soluere, neq; excōmunicare, neq; reconciliare. Quicūq; ab vnitate ecclesię, quæ p Petrum intelligit̄, fuerit alienus execrari potest, cōsecrare nō valet, maledicēdi vel bn̄dicendi potestatem minime habet. Hæc oīa vide si placet. 29. quæst. 1. ca. audiuimus. Huiusce modi argumentis vsus Cypri. in epistola ad Magnum, probat schismaticos & hæreticos, cū nō habeant spiritū sanctū, non posse vere baptizare. Et iccirco homines baptizatos ab eis, esse rebaptizādos baptismo ecclesiæ. Et in epl'a ad Cornelium papā. Oportet, inq̄t, mūdari et sanctificari prius aquam a sacerdote, vt possit baptismo suo peccata alterius abluere. Quomodo autem mūdare, aut sanctificare aquam poterit, q & ipse immūdus est, cū dominus dicit in libro numerorū.

Omnia quæcunque tetigerit immundus, immūda erunt, aut quomodo poterit filium spiritualem facere, qui carnalis est? dicente Ioanne, Quod factum est de carne, caro est. Aut quo modo potest remissionem peccatorum, aut spiritum sanctū dare, qui & ipse sua peccata deponere, & spiritum sanctum habere extra ecclesiam non potest? Vnde & in prima canonica Ioannis, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis, qui enim aue illi dixerit, communicat operibus illius malignis, ergo non licet in receptione sacramentorum communicare illis. Præterea eum q baptizatur, necesse, inquit, est vngi, & accepto chrismate, id est vnctione, possit esse vnctus dei, & habere olium gratiæ, sanctificare autem non potest olei creaturam, qui nec ecclesiam habet, nec altare. Hæc Cypriani argumenta probantis apud hęreticos & schismaticos, nec esse verum altare, nec verum sacrificium, nec verum chrisma, nec veram eucharistiam, nec verum baptisma, nec potestatem remittendi peccata, sed omnia eorum sacramenta esse irrita, inania, falsa, deo exosa, non Christi, sed falsa sacramenta. Et scripturæ quibus demōstrat hoc, ęque demonstrant id ipsum de sacramentis & sacrificijs omnium in ecclesia prauorū sacerdotum, qui nec ipsi mūdi sunt, nec spiritum sanctum habēt. Ex quibus videtur consequēs esse, nos non posse communicare prauis & malis pontificibus, & ita videmur non obligati obedire illis. Quod & confirmari posse videtur hac ratione, Eis qui non sunt membra ecclesiæ, nō est communicandum, vt hęreticis, schismaticis, & excommunicatis. Sed pręlati perseuerantes in crimine, q non flent cum flentibus, nec gaudent cum gaudentibus, nō sunt ecclesiæ membra. Nam & Apostolus certum tradit argumentum, quo valeamus membra internoscere. Si gaudet, inquit, vnum membrum, congaudent omnia mēbra. Si aūt patitur vnum membrum, omnia patiuntur. Non potest igitur esse spiritualis ecclesiæ membrum, quod nullū habet spiritualis vitæ officium. Pręterea, ecclesiæ membra debent esse vnius societatis, & vnius ciuitatis, & corporis vnius, sed non potest esse vna societas, vna ciuitas, vnum corpus iu-

sti & impij. Omnis enim iustus, est membrum in corpo-
re Christi, & habitans in ciuitate dei, omnis autem impi-
us est membrum in corpore diaboli, & habitans in terrena
ciuitate diaboli, dicente saluatore ad impios Iudęorum pon
tifices, Vos ex patre diabolo estis. Quod & videtur signifi
casse Paulus Apo. Quæ societas, inquit, lucis ad tenebras?
quę conuentio Christi ad Belial? Et, Nolite iugum ducere
cum infidelibus. Et Hieremias, Quid palea cum tritico?
Et videamus an ne plana sit hęc sententia Aug. lib. 1. contra
Crescentium grammaticum, cap. 29. dicentis. Non existimo
quemq̃ ita desipere, vt credat ad ecclesiæ vnitatẽ ptinere eũ,
qui nõ habet charitatem. Pontifices igitur fornicarij, auari,
ebriosi, cum non habeant charitatem, non videntur esse eccle
siæ membra, & ita nec ecclesię capita, quibus teneamur obe
dire. Postremum Paulus Apost. ad Hebræ. iubens, vt præ-
positis obediamus, & subiecti simus, causam adijcit, Ipsi e-
nim, inquit, peruigilant, tanq̃ rationem pro animabus vr̃is
reddituri. Sed in huiuscemodi pręceptis, quæ causam habẽt,
cessante causa, cessat & effectus, seu vis obligationis. Vide-
mur ergo non obligati obedire præpositis, qui semetipsos
pascentes, nullum impendunt pastoralis curæ officiũ. Vñ
& tales prælati, non faciunt fructus beneficij suos, cum be-
neficium temporalium fructuum detur propter spirituale of-
ficium. Idem quoq; videtur posse concludi, de obsequijs, ve-
ctigalibus soluendis principibus, qui curam non gerunt pa-
12 cis & trãquillitatis in repub. Duodecimũ argumentũ.

Contingit ecclesiarũ prælatos, principes, & potestates
sæculares ad principatus, ad dignitates ascendere, nõ voca-
tos inspiratione diuina, nec missos a deo, sed seipsos ex ambi
tione intendere, & ingerere ex auaritia, & dominandi libi-
dine, quales contingit esse prælatos huius sæculi, q̃ ambiũt
dignitates, non vt prosint, sed vt pręsint, nõ vt pascãt, sed vt
pascant̃, quales describit Oseas ꝓpheta, Ipsi regnauerũt, sed
non ex me, principes extiterũt, & nõ misi illos, vbi trãslatio
.70. habet, Ex semetipsis regnauerunt, & nõ ꝑ me principes
extiterunt. Sed pręlati tales nõ vocati a deo, tanq̃ Aaron, se-
met ipsos ex auaritia, et dominãdi libidine ingerẽtes, nõ sũt

veri prælati, neq; veri pastores. Nã vt ex supioribus patet, pastoralis cura descẽdit secundũ successiõis seriẽ a Christo p Apostolos ad vnumquemq;. Cũ ergo videamus nonnullos in ecclesia ad prælaturas sic ascendere, consequens videtur, nos non oportere obedire illis, tanq; veris prælatis.

Argumentũ decimumtertium, sumptũ ex doctrina Aug. 19. de ciuitate dei, quo probari videt Christianũ inter gẽtes cõmorantẽ, nõ oportere obedire legibus gentiũ. Nam inter gentes absq; fide in Christum, neq; vllum ius verũ, neq; vlla iusticia vera potest esse. Quod enim iure fit, iuste fit. Vbi autẽ iusticia nõ est, ibi & lex neq; iusta esse potest, neq; vtilis, sed apud nationes gentiliũ nõ est vera iusticia. Hęc nempe, vt inquit Aug. est virtus sua cuiq; tribuẽs. In gentibus aũt
» à fide Christi alienis, nulla, vt inqt Aug. ẽ virt⁹, quæ cuiq;
» sua distribuit. Neq; enim cuiq; suum distribuit, qui seipsum
» deo vero, a quo fact⁹ ẽ, tollit, & malignis spiritibus subdit, at
» q; seruit. 19 de ciuitate dei. Lex igitur apud eos nulla videt
» esse iusta, sed q; neq; sit vtilis, patet, quia nihil est vere vtile,
» nisi quod ad veri boni consequutionem potest conducere. Quod vero ad hoc non confert, nec ipsum vtile est, nec eius adeptio lucrum. Et hæc videtur esse resolutio Augu. 19. de ciuitate dei, ca. 21. & sequentibus, docẽtis apud Rom. a vera fide alienos, non fuisse neq; veram remp. neq; verum cœtum hominum iuris consensu, & vtilitatis communione sociatũ,
» quia veri iuris, & veræ vtilitatis consensus geri non potest
» sine iusticia. Hæc & id genus alia, sunt argumenta, quibus commonstrari videtur populum per libertatem Christianã prorsus esse liberum & immunem à lege humana.

Caput secundũ, in quo pro supra dictorũ argumentorũ solutionibus ex superiori libro generalia quædam recapitulantur.

RElíquũ est iam, vt cõmonstremus argumenta supradicta prorsus esse lubrica, nullius roboris aut efficaciæ ex scripturis sacris perperam intellectis, cõficta ab hęreticis, q sub mellito Christianæ libertatis noĩe aspernant omnem omniũ ętatum & venerandorũ patrum antiquitatem, cõfingentes falsissimas & iam olim reprobatas, aut nouas sacrarũ

scri-

scripturarũ interpretatiões. Quę aũt sint absurda, & quàm absona horũ dogmata, poterimus attendere, si primũ cõsiderem⁹ ex supra dictis, quæ sit Christiana seu euangelica libertas in scripturis sacris cõmendata, ad quã recte intelligendã semper oportet præ oculis habere indubitatã catholicę fidei regulã, Catholicæ fidei regula.
" omnem videlicet hominẽ ex transgressore Adã propagatum,
" iusto dei iudicio esse regno cœlorũ spoliatũ, nasci peccati ser-
" uum, filiũ irę, vinculo dãnatiõis & mortis ęternę obstrictũ,
" qui si permitteretur viuere, vt vellet in oẽ genus vitiorum
" pręceps iret, diuinæ autem bonitatis misericordia nolẽs cõ-
" tinere, in ira miserationes suas prouidit nobis Iesum saluatorem, qui ab his malis liberaret genus humanũ, & restitueret nobis in eum credentibus vitã æternam, quã in Adã perdideramus oẽs. Atque ita libertas hęc per Christum nobis impensa, accipienda est, non corporalis libertas, quæ est ab in- Libertas Christiana, quæ sit.
" cõmodis huius corporalis vitæ, aut ab obedientia subiectio-
" nis debitę superioribus magistratibus, principibus, parenti-
" bus, & pontificibus huius sęculi, sed est spiritualis, qua liberamur ex ore leonis, & tyrannide vitiorum, à captiuitate dęmoniorum, à vinculo damnationis, mortisque æternę, à volũtate peccandi, vt deinceps viuat in charitate ordinata, debi- "
tum videlicet seruans ordinem erga deum, erga parẽtes, prępositos, & superiores potestates in rep. à deo ordinatas erga æquales & inferiores, singulis non inuitus, aut coactus metu, sed ex voluntario & spontaneo amore deinceps vitã suã agat in Christo Iesu, debitũ tribuẽs vnicuique secũdũ personarũ cõditionem & qualitatem, cui obedientiã obedientiã, cui reuerentiã reuerentiã, cui honorẽ honorẽ, cui timorẽ timorem, cui tributũ tributũ, cui vectigal. Hęc est plana Pauli Apostoli doctrina multis in locis. Ad Rom. 13. cum dixisset, Qui resistit potestati, dei ordinationi resistit, & idcirco nos oportere subditos esse superiori potestati, non solum propter iram seu vindictam pręsentis vitę, sed & propter cõscientiã, mox cõcludit, Reddite ergo singulis debita, vt tributũ, vectigal, honorẽ, & nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Liberati à peccato, serui estis facti iusticiæ, vt non secundum carnem, sed secũdum legẽ spiritus vitæ ambuletis.

Itē ad Ephesios, item & ad discipulum suum Titum episcopum, edocens quemadmodum erudire suum gregem quisq; debeat, & quemadmodū erga alterum sese habere oporteat, sua cuiq; pręcepta constituit, filijs, seruis, vxoribus, plebi, insuper & omni populo, rursus episcopis, parentibus, dominis, maritis, regibus, & principibus. Filijs, inq;, vt parentibus suis honorem tribuant, & obediant, parentibus autem, ne filios ad iracundiam prouocent, sed erudiāt, ac doceāt. Seruis, vt subditi sint dominis in omnibus, non contradicentes, non fraudantes. Dominis autem ne sint amari & iracūdi ad seruos suos, considerentq; quod suorum & illorum dominus in cœlis est. Vxorib⁹, vt maritis suis obediāt, & subijciantur sicut dominis, quoniam vir caput est mulieris, cui & dictū est. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Maritis vt diligant vxores suas, plebi insuper & omni populo vt subditi sint, & obediāt principibus & potestatibus, & vt de medio auferant, ac interdum tolerent secumq; viuere sināt inutilia membra, ne dum hęc pręscindantur, periclitetur corpus ecclesiæ. Hęc est tranquillitas ordinis membrorū corporis Christi, quod est ecclesia, quem si sustuleris a repub. mox erūt oīa confusa & turbata, ac seditiōis plena. Apost. in epistola ad Rom. postq; in cap. 12. mandauerat esse sectandā cælestis iusticię legē, quę est cœlestis & charitatis diuinæ, mox in principio ca. 13. iubet etiā præsentis iusticię legem custodiri, quę, vt inquit Ambrosius, nisi fuerit obseruata, lex cœlestis iusticię custodiri non potest. Lex enim pręsentis iusticię quasi pędagogus quidā est, paruulos imbuēs. Omnis anima, inquit, potestatibus sublimioribus sit subdita. Et ne quis putaret hāc subiectionem non esse diuinitus constitutam, & huiusmodi potestatum leges atq; mandata esse quasi humana quędam commenta, aut parui momenti, cōtinuo adiecit, non est enī potestas nisi a deo, itaq; q resistit potestati, dei ordinationi resistit. Et ad commonstrandum, quod resistens efficiatur damnationis reus, mox sequutus aperuit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. tandem inferens. Ideoq; subditi estote non propter iram, sed & propter conscientiam hoc est, vt inquit Ambrosius

Doctrina Apostoli Pauli docētis quonā pacto quisq; sese erga alterum habere debeat.

siue

stus, non solum propter pœnam pręsentis vitę fugiēdam, sed & propter futurum iudicium. Vnde Hieronymus in commentarijs tractans verbum Apostoli ad Titū dicentis. Admone illos, scilicet credentes, vt principibus & potestatibus sint subditi & obediant ad oē opus bonum parati. Hoc, inquit, pręceptum puto editum propter Iudā quendam Galilęum, qui plurimos habebat sectatores, cuius in actis Apostolorum fit mentio, qui dicebat nullum debere dominum vocari, nisi solum deum, & eos qui decimas deo darent, non debere tributa dare Cęsari. Hæc hęresis, inquit Hieronymus, in tantum creuerat vt etiam pharisęorum et multam partem populi cōturbaret, ita vt ad dominū quoq; saluatorē hęc quęstio inferretur, Licet censum dare cæsari, an non? Quibus dominus respondens ait, Reddite quæ sunt cæsaris cęsari, & quę sunt dei deo, Cui responsioni Paulus congruens docet Christianos debere esse subiectos, ac obedientes huius sęculi potestatibus, & principibus. Hactenus Hieronym⁹, manifeste hæresim appellās errorem eorū, q dicunt Christianos nō debere subijci, aut obedire humanę potestati. Vñ & Paul. ipse agnouit tribunal Cęsaris, respondens Festo iudici, coram tribunali, Cęsaris inquit sto, ibi oportet me iudicari, Cęsarem appello, cui Festus: Cæsarē apellasti, ad cęsarē ibis, actuū. 25. Denique & ipse Christus agnouit potestatem Pilato esse datā desuper. Patebunt autē singula in solutionibus argumentorum latius.

Hæresis ātiqua docens non esse obediēdū principibus.

¶ *Caput tertium, in quo ponuntur supra dictorum argumentorum solutiones.*

AD primū argumentū recapitulans scripturas in principio li. primi ꝑ Christiana libertate adductas, satis patet responsio ex supradictis. Christum videlicet sua morte non exemisse populum in se credentem, neq; a legibus canonicis, neq; ab ecclesię præceptis, neq; a parentum, superiorūq; mandatis, neq; a superiorum potestatum iurisdictionibus, quemadmodum Lutherus impie desipit, adferens scripturę sacrę testimonia, vbi spiritus domini, ibi libertas,

Interpretans, supple, a legibus humanis. Item, Christus si vos liberauerit, vere liberi eritis, supple a legibus, & ab obedientia parentum, a subiectione prępositorum ecclesiæ, & superiorum potestatum. Si huiusceemodi scripturæ hoc pacto essent intelligendæ, ipse Paulus, & denicꝫ ipse Christus in suis doctrinis sibiipsis non constarent. Nam & ipse Paulus iubet ex ore domini, Obedite prępositis vestris. Omnis anima potestatibus sublimioribus sit subdita. Et reliqua multa in superioribus adducta, quę nō Apollinis, nō ethnicorum philosophorum, sed diuini spiritus verissima sunt oracula. Intelliguntur igitur scripturæ de liberate, qua Christus nos liberauit a dominio peccati & diaboli, ab ęterna morte, a spiritu seruitutis in timore, a iugo ceremoniarū carnalium operum veteris legis, vt sic liberati deinceps quasi liberi, id est vltro & ex animo obediamus legi iusticię, & iuxta Pauli monita non habeamus libertatem euangelicam, tanꝗ velamen quoddam maliciæ, qua viuamus pro nostris desiderijs, sed ita demū arbitremur nos esse liberos, vt credamus hanc libertatem esse humilem, & liberam quandā seruitutē iusticię Iesu Christi iuxta illud Apostoli. Liberati a peccato serui facti estis iusticiæ, iusticię inꝗ, qua ex fide in Iesū ea quę legis sunt facimus deo, parentibus, & fratribus debitum honorem impendentes ac obedientiam, scientes quidē nos in hac vita liberatos a damnationis vinculo, & a voluntate permanendi in peccato, nondum aut esse securos, nondum plene liberos a periculis, ab insidijs, donec liberati fuerimus de corpore mortis huius. Ad verbum Apostoli primę ad Corinthios secundo, dicentis. Spiritualis iudicat oīa & ipse a nemine iudicatur. Respondeo.

Libertas Christiana, de qua loquuntur scripturæ.

Ex verbo illo non esse consequens spiritualem non debere viuere secundum legem, aut non esse subiectum legi, sed econtrario potius. Cum enim secundum iusticię legem viuat a nemine iudicandus est tanꝗ transgressor legis, verū hæc solutio ad hominem. Pro intellectu sententiæ Pauli sciendum, quod ipse spiritualem hominem ibidem contra carnalem distinguit, appellans eum spiritualem, qui habet legē spiritus cœlestis, qui renouat sensus hominis internos, ex

veteris

veteris Adę carnali vita, intellectum lumine fidei illustrās, affectum charitate inflammans, quibus fit, vt de singulis ad cœlestem vitam assequendam pertinentibus rectum habeat iudicium, discernens spiritualia a carnalibus. Ipse autem spiritualis a nemine, id est, a nullo homine carnali recte iudicatur. Nam animalis homo seu carnalis, id est, carnalibus affectus & deditus, solum iudicat bonum, quod carnem delectat, quodq; secundum corporalem vitam iucundū est, non percipiens ea quæ sunt spiritus dei. Ea vero quę stulta sunt & huius mundi vana magnifacit, & cum ipse stultus in via sua ambulet, omnes quoq; stultos, vt inquit sapiens, ęstimat. Deinde neq; etiam ab homine spirituali, spiritualis homo iudicatur, nisi ex his, quę foris apparent, ex quibus tamen non potest diiudicare, qualis in oculis dei futurus sit, cum nemo sciat quid intus agatur, aut fiat in homine præter spiritum domini. Quamuis itaq; spiritualis omnia iudicet, non tamen iudicat de rationibus occultæ legis, seu voluntatis iudiciorum dei. Sic Augustinus in. 13. libro confessionum, & in libro de vera religione interpretatur Apostolum dicens, spirituales homines, siue qui præsunt, inquit, siue qui obtemperāt, spiritulem hominem iudicant, nō autem iudicant de legę ęterna, secundum quam iudicant omnia, neq; de cognitionibus spiritualibus, quę lucent in firmamēto, quę & scripta sūt in libro vitæ, de illis enim nemo potest iudicare. Sicuti de his temporalibus legibus, q̄q̄ homines iudicent, cum eas instituun, ttamen cum fuerint institutæ, atq; firmatę non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen talium legum, si vir bonus est & sapiens consulet illam ipsam legem ęternam, vt quid sit pro tempore iubendum, quid vitandum, discernat secūdū immutabiles regulas illius legis, de qua nulli animę iudicare datū est. Neq; item de carnalibus hominibus, qui adhuc foris sunt iudicat spiritualis, quasi discernens distinctionem spiritualium a carnalibus, qui in solius dei sapientia noti sunt. Ignorans enim quis venturus sit in dulcedinem diuinæ gr̃ę, & qs in ꝑpetua īpietatis amaritudine sit remāsur⁹, solū iudicat & apꝓbat qđ i opibus moribusq; fidelīū rectū, i

Spiritualis omnia iudicat, & ipse a nemine iudicatur.

 improbat

Improbat autem quod perperam inuenerit. De his enim iu dicare nunc dicitur, in quibus & potestatem habet corrigẽdi. Hactenus Aug. doctrina, ex qua plane vides Pauli scripturam nihil prorsus facere contra maiestatem legis humanæ. Ceterum Paulus cum dicit, iusto non est lex posita, intelligit, non quod iustus viuere possit, aut debeat sine lege, sed quod non est posita, id est non est imposita ad coercendum illum. Imposita vero impijs ad coercendum eos, sicuti in superioribus diximus, Iusto non est lex posita, id est, imposita vt dominatrix, quia iustus non est seruus legis, faciẽs opera legis perinde atq; seruus subiectus domino, præcepta domini inuitus seruans formidine pœnę, hanc sententiam insinuat, quæ sequitur clausula, sed iniustis & adulteris. Iustus igitur dominus est legis, ea legitime vtens. Impius autem seruus est legis ad opera legis coactus metu.

Iusto non est lex posita.

Ad confirmationem allatam in argumento primo, qua dicitur. Minor atq; infirmior est lex humana, q̃ lex diuina veteris testamẽti. Respõdeo priorẽ partẽ antecedẽtis verã esse pro tempore, quo lex diuina veteris testamenti suam habebat vim, seu efficaciam obligandi, tum enim lex humana infirmior erat, quippe quę tolli poterat per humanam autoritatem per quam & condita erat. Lex autem diuina pro tẽpore illo per humanam potestatem auferri non poterat, quæ tñ iusta ratione per Christi aduentum propterea desijt esse, quod opera illa lege præcepta erant vmbrę, & figurę Christi tũ futuri, & ecclesiæ ipsius. Nõ solum verba prophetarũ sed & facta & gesta, sacrificia ceremoniæq; atq; iudicia fuerunt prophetica signa eorũ quæ tum futura erant in Christo rege, & in regno seu in ecclesia illius, atq; ita non est simile de pręceptis illis veteri populo in signum datis, & de pręceptis humanis superiorũ potestatũ, qb⁹ etiã nũc ex diuina lege hõ teneť obedire, queẽadmodũ lõge lateq; demõstrauim⁹. Et ex eodẽ fũdamẽto patet solutio ad cõfirmationẽ eiusdẽ argumẽti. 1. Nã lex vet⁹ diciť pędagog⁹ ad Christũ ducẽs, nõ propterea solum quod coerceat rudis populi petulantiam, sed & alia etiam ratione, quod videlicet Christum figuraret futurum, quia igitur Christo iam dato & reuelato, ea quę lex

Lex humana infirmior lege Moysi.

Lex Moysi qua ratione dicitur pædagogus.

hac

hac in parte futura cecinit, sunt adimpleta, ideo & ipsa iam desijt esse, quemadmodum & Apostolus signanter ait ibidem. Lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui repromiserat dicens, scilicet in semine tuo benedicentur omnes gentes, vnde quemadmodum populus ad veterem legem pertinens erat rudis, lasciuiens, & carnalis, sola temporalia diligens. & ideo pædagogo quodam coercendus, donec veniret ad legitimum capiendæ hereditatis tempus, quo adueniente recessit pædagogus. Sic & in lege noua etiam populus quidam sacramento fidei coagulatus ecclesiæ est rudis, carnalis, petulans, temporalia diligens, idcirco & nunc etiam illi populo tanquam pertinenti ad veterem legem est opus legibus quibusdam, ceu pædagogis, quibus illius refrenetur audacia, & id quidem, vel vt ad fidē perueniat, operātē per dilectionē, vel vt tuta sit iter ī pbos iustorū vita. Insuper & sunt iusti pleriq; adhuc imperfecti, & ad vitia procliues, quibus opus est directionibus quibusdam, ceu pædagogis, quibus foueantur, roborentur, & teneantur in fide. Proinde & leges positiuæ propter transgressionem etiam nunc euangelio Christi superadditæ constitutiones sunt vtiles & necessariæ in ecclesia, quamuis illę sint omnino inutiles, non seruandæ, quarum opera sunt ad figurandum Christum & regnum eius futurum data, quemadmodum scriptura prophetica enuncians Christum futurum iam est adimpleta, & ideo ipsa in se falsa iam non amplius ligat ad credendum illud esse futurum, quod futurum enunciat, veluti quod dicitur. Egredietur virga de radice Iesse, ecce virgo concipiet, & cætera, Ita præceptum veteris legis præcipiens opus aliquod tanquam signum & figuram Christi futuri iam est adimpletum, & ideo lex illa non amplius ligat ad opus illud faciendum, veluti præceptum de esu agni pascalis, de decimaquarta, & de sanguine super postes aspergendo, & de azymis panibus. Exodi duodecimo. Erubescat igitur Iudæus infelix, & consideret se iam dudū post Christum crucifixum non posse legem implere subuersa Hierusalē & templo, vsq; ad cineres dissipato, altari quoq; omnino destructo, vniuersa Iudęorum republica euersa,

Præcepta Moysi cur desierunt esse, & non præcepta humana.

atq; i omnem terram dispersa sub tributo, quibus sit vt nūc compleri non possint multa quę in lege dicuntur, veluti sūt. Ter in anno apparebit omne masculinū in cōspectu domini dei tui, Exodi. 23. in loco illo quem elegerit dominus, cōferetis holocausta, hostias, victimas, Deuteronomij. 12.

Solutio argumenti secundi.

Ad secundum argumentum patet responsio ex supradictis, nam lex euangelij est vtiq; sufficiens ad salutem, sed hęc docet, vt vocem humanam audiamus iubentem, aut prohibentem. Atq; ita doctrina euangelij, q̄uis sufficienter nos doceat & demōstret omnia quę sunt ad salutē necessaria, nō tamen inde consequens est non oportere obedire rationabilibus superiorū mandatis. Nam & illis esse obediendum docet lex euangelica, pręcipiens & ecclesiam esse audiēdam, & honorandos esse parentes, & obediendum præpositis, & faciendum esse ea quæ dicunt sedentes in cathedra Moysi, cui succedit cathedra Petri decernens & filios parentibus non obedientes vna cū susurronibus, & detractoribus esse morte dignos, & eos, qui ecclesię noluerunt obedire, habendos sicut Ethnicos, & Publicanos, & eos, qui propositos seu pōtifices spernunt, Christum spernere, & eos qui resistunt potestati, damnationem sibi acquirere. Ex superioribus patet omnes ecclesiasticos patres in huiuscemodi, similibusq; scripturis semper intellexisse prælatis & pontificibus esse obediendum & ecclesię pontifices tanq; parentes esse suscipiendos, de quo sic loquitur Ignatius ad ecclesiam, quę est i Trallis. Episcopo subditi estote sicut domino, presbyteris sicut Iesu Christi discipulis, diaconos oportet oīmodo placere episcopo, non enim cibo & potu sunt ministri, sed ministri sunt ecclesię dei ministrantes episcopo sicut Christus patri. Quemadmodum sanctus Stephanus beatissimo Iacobo, Timotheus & Linus, Paulo, Anacletus & Clemēs Petro. At dices, nō tales sūt pōtifices hui⁹ tpis quales Petrus, Iacobus, & Paulus. Respōdet saluator, quę dicūt facite, secūdū opa eorū, nolite facere. Christus igit̄ Matthęi vltimo cū iubet Apost. vt doceāt gētes, quęcūq; ipse mādauerat eis, satis etiā docet seruāda esse mādata parētū & superiorū, siqdē et

his

his ipse pcepit obediēdū esse. Et ita Apostoli nō addiderūt preceptis decalogi noua precepta, sic vt augeretur nūerus pceptorū decalogi & fierēt .11. vl'.12. precepta. Nā preceptū vnū est, q̄ iubemur honorare parētes & obedire prelatis, opa aūt ī qb⁹ esset obediēdū vltra ea q̄ diuina lex precepit religt' prudētie ac discretiōi eorū q hñt iuigilare & curā gerere toti⁹ gregis, qb⁹ data ē potestas ordinādi & disponēdi ea q̄ sūt ad ædificationē toti⁹ ecclesie, quibus & dicitur. Attēdite vobis & vniuerso gregi, in quos posuit vos spiritus sāctus episcopos .i. speculatores, regere ecclesiā, quā acquisiuit sāguīe suo. Apostoli ergo auctoritate diuina iā cōstituti ecclesie patres, ac pastores, potestatē habent precipiēdi, rationabilesq; leges suggerēte charitate statuēdi ad custodiā fidei eiusdē ecclesie cōtra turbātes Christianā rēpublicā, cōtra lupos & hostes q̄ti die īsurgētes, quēadmodū rex aut pfectus ciuitatis p cōditione tpm & qualitate psonarū leges statuit ad custodiā regni aut ciuitatis. Vñ & ipse Paul⁹ explicat cōstitutiōes quasdā ad regimē ecclesiæ spectantes, quas non designauit euangelicus codex, videlicet mulierem docere non permitto, nudo capite vir oret in ecclesia, mulier autē velato, Oportet episcopū esse vnius vxoris virum. Et Timotheo præcipit, Constitue per ciuitates presbyteros. Item in eucharistiæ ritu iubet eos qui volunt eucharistiam manducare, debere inuicem expectare. cæteraq; id genus alia, adijciens sese & alia quædam de ritu huius sacramenti ordinaturum. Cætera inquit, cum venero disponam. Ecclesiæ institutiones inquit Bernardus, inuentæ sunt, non quia aliter viuere non licet, sed quia ita magis expedit ad lucrum & custodiā charitatis, & q̄diu charitati militant, immobiliter sunt fixa & mutari nec ab ipsis quidē prepositis sine offensa possūt, si vero talis emergat casus, in quo pro causis, locis, & personis contingat huiuscemodi preceptorum obseruantiam, charitati non solū non posse prodesse, sed & obesse, obligatio legis intelligitur esse ad tempus suspensa, nam iniquum proculdubio foret, si statuta pro sola charitate contra charitatem tenerentur.

In dubijs vero an charitati prosint dispensatio conceditur per hoīes canonica electione succedēēs patrib⁹, q legē,

8 potest ipse infligere, legislator non potest transgressorẽ suæ legis sub vlla pœna obligare quam ipse non potest inferre, & ideo nullus reatum, inquit, æternę mortis incurrit, nisi quatenus diuinæ legis transgressor extiterit. Ad hoc, inquit, est authoritas Aug. describentis peccatum esse factum, dictum, vel concupitum contra legem dei æternam. Lex autem humana temporalis est, & mutabilis. Pręterea nemo potestatem, inquit, habet infundere alteri gratiã, nisi sol⁹ deus, ergo neq; eripere eam alteri quispiam potest, preter deum solum. Ipse solus habet claues vitæ & mortis, ipse aperit, & nemo claudit, ipse claudit & nemo aperit. Præterea nullus legislator potest inquit pręcipere interiorem actum, & ideo quantumlibet per suas leges intendat subditos fieri meliores, ac sanctiores, tales tamen fines non cadunt sub præceptis legum, sed actus solum externi, atq; ita non erit, inquit, trangressor humanæ legis, vt humanę, quę etiam & si violeẽ cũ peruersis intentionibus, ex hypocrisi vel vana gloria, non est transgressio humanæ legis, sed diuinæ. Ex eo autem quod quis plęrumq; mortaliter peccat, transgrediendo legem humanam, non sequiẽ, inquit, constitutionẽ pure humanam, in foro conscientiæ obligare ad mortale peccatum. quemadmodum si medicus peritus dicat Petro, do tibi legem pro vita corporis tui seruanda, quam si transgressus fueris, morieris. Nõ bibas vinũ purum hoc triduo, hic manifestum est, inquit, medicum non habere facultatem condendi legem in foro conscientiæ obligantem sub reatu æterni supplicij, & tamen in hoc casu, ægrotus faciens contra medici pręscriptum, reus efficitur, non propter transgressionem pręcepti medici, sed propter transgressionem legis diuinæ, vel naturalis præcipientis. Nolite vos inebriari vino, Nolite vos occidere. Vnde hinc orta videtur opinio eorum, qui dicunt transgressionem humanæ legis nunq; esse mortale peccatum, nisi propter superioris contemptum, aut libidinem in creaturam, aut propter similem causam, quæ alias non antecedente superioris lege inducerent mortalia peccata. Item Bernardus in libro de pensatione & pręcepto, crebrius & repetitis vicibus, definit inobedientiam non

non esse criminalem, nisi adsit superbię contemptus, veluti cum est contemnosa, & recalcitrans voluntas. Vnde tradēs vniuersalem regulam sic loquitur. Vniuersorum quę per se & propter se nec bona sunt, nec mala, aut diuina institutione, aut propria professione non iussa, licite qdem vtrinq; vł admittuntur, vel omittuntur. Iussa vero sine culpa non negliguntur, sine crimine non contemnūtur. Vbiq; enim culpabilis est neglectus, contemptus vero damnabilis. In mandatis vero diuinis res aliter sese habet. Nam adulteriū quocumq; fiat animo, siue ex neglectu, siue contemptu, est criminale peccatum. & infra. Quamuis omnis inobedientia sit inexcusabiliter culpabilis, nulla tamen lœtaliter criminalis, nisi quæ contemptum superbię non euitat, nulla ęternaliter damnabilis, nisi quam remedium pœnitentiæ non sanat. Sed exemplis clarius elucescet, quod dicimus, si iubente superiore (vt sileam verbum mihi forte per obliuionem elabitur) reum me fateor inobedientię, sed venialiter. Si ex contemptu sciens, & deliberans sponte in verba prorupero, & rupero silentij legem, criminaliter me præuaricatorem constituo, tandem tradens illic documentum, quo dignoscamus qualem vocet inobediētiam & contemptum, citat verbum Samuelis dicentis, Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ est nolle acquiescere, Non ait Samuel, nō acquiescere, sed nolle acquiescere. Neq; enim nolle obedire, idipsū est, quod non obedire, quia non obedire interdum est erroris, nonnunq; infirmitatis. Nolle vero obedire odiosę, & contumacię non ferendę.

Ex his refert ibidem Bernar. Non ergo qualiscūq; mādati prętericio criminalem facit inobediētiam, sed repugnare, & nolle obedire. Totiens autem sine crimine transgreditur, quotiens in transgressorem defuerit huiuscemodi recalcitrans, & contentiosa voluntas. Hæc Bernardus.

11 Vndecimum argumentum, Sumit media quib⁹ probari videtur, non oportere obedire vlli imperio, seu legi voluntatis humanæ. Nam sola diuina voluntas semper est recta. Humana autē volūtas errare potest & deficere, nō tenetur ergo hō obedire regulę, seu legi humanę, nisi & ipsa

sit eadem regula diuinæ voluntatis. Quisquis enim alteri obedire debet, voluntatem alterius hoc præcipientis tenetur accipere, tanq̃ regulam suæ actionis a prima iusticia indeclinabilē. Nam si a regula iusticię deuiabilis sit, iam quis cō formādo se illi obediēdo posset peccare. Pręterea cōtingit principes, prælatos nonnunq̃ esse ambitiosos, auaros, fornicarios, non pascentes gregem commissum, neq; verbo, neq; exemplo, quorum cathedrę sunt, quales Dauid pronunciauit, pestilentiæ cathedras. Pestilentiæ autē cathedra nō est Christi, sed sathanæ cathedra. Fugere igitur oportet huiusmodi cathedras. Et ita videtur non esse obediēdum præceptis eorum. Vnde Apostolus Ioannes. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam nō affert, nolite recipere eum, nec aue ei dixeritis. Et ne hoc de hæreticis solum putaretur intelligendum, videamus & de hoc scripturas innumeras, quibus præcipitur, vt separemus nos de medio hominum peccatorum, & abstrahamus nos ab omni fratre ambulante inordinate, ab auaris, & fornicatoribus, & cæt. Beatus apostolus Paulus non modo consulit, sed & iubet vt a talibus recedamus. Denunciamus, inquit, vobis in nomine domini, vt recedatis ab oībus fratribus ambulantibus inordinate & cęt. Exite, inquit propheta, de medio eorū, & separemini ab eis, & immundū ne tetigeritis. Cęterū in scripturis significantur prauorum sacerdotum sacrificia, & sacramenta esse immunda, & displicere deo, prouerbiorum. 15. Victimę impiorum abominabiles domino. Et Malachiæ. 1. Maledicā benedictionibus vestris. Item Esaię primo, Ne offeratis vltro sacrificium frustra, Incensum abominatio mihi, Iniqui sunt coetus vestri, calendas ur̃as & solennitates vr̃as odiuit anima mea, cum multiplicaueritis orationem, non exaudiā, manus enim vestræ sanguine sunt plenæ. Itē Esaię. 66. Facinorosus qui sacrificat mihi vitulum, quasi qui canem occidat, & qui offert thus quasi qui benedicat idolo. Item Oseę nono. Sacrificia eorum quasi panis luctus, omnis qui manducabit ex illo inquinabitur. Apostolus ad Corinth. 5. prohibuit non mode sacramenta, sed nec escam sumere cum his qui criminaliter peccāt, q̃s & propheta redarguit. Si videbas,

debas, inquit furē, currebas cū eo, et cū adulteris potionē tuā ponebas, & iterū, Odiui, iquit propheta, ecclesiā malignātiū, Lauabo inter innocētes man⁹ meas, & circūdabo altare tuū dñe. Si exími⁹ ille ꝑpheta Dauid, oderit ecclesiā malorū sacerdotū, & nō introierit ad eā, Consequēs est nos debere idē facere. Amplius aūt manifestū est per illos solum remitti peccata, qui spūm sanctū habēt. Christ⁹ nēpe cū post resurrectionē discipulos mitteret, ait, Sicut misit me pr̄ & ego mitto vos, hoc cū dixisset, insufflauit, & dixit, accipite spūm sāctū, Quorū remiseritis peccata, remittūt̄ eis, et c. Quo i loco ostēdit eos solū posse peccata remittere, q̄ spūm sanctū acceperāt. Sic Argumētat̄ Cyp. Alex. et Nicola⁹ papę, cęteriq; martyres, vt patet in decretis. 24. quęst. 1. ꝑ totū. V ñ Amb. in li. de pœnitētia. Ius remittendi peccata recte vendicat ecclesia ea, quæ veros habet sacerdotes. Hęresis autē vendicare nō potest, quę sacerdotes dei nō habet, ligādi et soluēdi potestas veris nō falsis sacerdotib⁹ a dño tradita ē. Christ⁹ enī dicturus Apost. q̄rū remiseritis peccata, ꝑmisit. Accipite spūm sāctū, vt euidēter cūctis ostēderet eū, q̄ spūm sanctū nō habet, nō posse tenere, vl' remittere. Porro spūm sanctū nemo nisi ītra ecclesiā accipit, Sicut aūt extra ecclesiā nō accipit̄. ita extra ecclesiā, nihil operat̄. Cū ergo remittere vl' retinere peccata, excōmunicare, vel recōciliare, opus sit spūs sancti, & virtus Christi, Consequēs videt̄, quod hi qui extra ecclesiā sunt, nō possunt neq; ligare, neq; soluere, neq; excōmunicare, neq; reconciliare. Quicūq; ab vnitate ecclesię, quæ ꝑ Petrum intelligit̄, fuerit alienus execrari potest, cōsecrare nō valet, maledicēdi vel bñdicendi potestatem minime habet. Hæc oīa vide si placet. 29. quæst. 1. ca. audiuimus. Huiuscemodi argumentis vsus Cypri. in epistola ad Magnum, probat schismaticos & hæreticos, cū nō habeant spiritū sanctū, non posse vere baptizare. Et iccirco homines baptizatos ab eis, esse rebaptizādos baptismo ecclesiæ. Et in epl'a ad Cornelium papā. Oportet, inq̄t, mūdari et sanctificari prius aquam a sacerdote, vt possit baptismo suo peccata alterius abluere. Quomodo autem mūdare, aut sanctificare aquam poterit, q̄ & ipse immūdus est, cū dominus dicit in libro numerorū.

Omnia quæcumq; tetigerit immundus, immūda erunt, aut quomodo poterit filium spiritualem facere, qui carnalis est? dicente Ioanne, Quod factum est de carne, caro est. Aut quo modo potest remissionem peccatorum, aut spiritum sanctū dare, qui & ipse sua peccata deponere, & spiritum sanctum habere extra ecclesiam non potest? Vnde & in prima canonica Ioannis, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis, qui enim aue illi dixerit, communicat operibus illius malignis, ergo non licet in receptione sacramentorum communicare illis. Præterea eum q baptizatur, necesse, inquit, est vngi, & accepto chrismate, id est vnctione, possit esse vnctus dei, & habere olium gratiæ, sanctificare autem non potest olei creaturam, qui nec ecclesiam habet, nec altare. Hæc Cypriani argumenta probantis apud hęreticos & schismaticos, nec esse verum altare, nec verum sacrificium, nec verum chrisma, nec veram eucharistiam, nec verum baptisma, nec potestatem remittendi peccata, sed omnia eorum sacramenta esse irrita, inania, falsa, deo exosa, non Christi, sed falsa sacramenta. Et scripturæ quibus demōstrat hoc, ęque demonstrant id ipsum de sacramentis & sacrificijs omnium in ecclesia prauorū sacerdotum, qui nec ipsi mūdi sunt, nec spiritum sanctum habēt. Ex quibus videtur consequēs esse, nos non posse communicare prauis & malis pontificibus, & ita videmur non obligati obedire illis. Quod & confirmari posse videtur hac ratione, Eis qui non sunt membra ecclesiæ, nō est communicandum, vt hęreticis, schismaticis, & excommunicatis. Sed pręlati perseuerantes in crimine, q non flent cum flentibus, nec gaudent cum gaudentibus, nō sunt ecclesiæ membra. Nam & Apostolus certum tradit argumentum, quo valeamus membra internoscere. Si gaudet, inquit, vnum membrum, congaudent omnia mēbra. Si aūt patitur vnum membrum, omnia patiuntur. Non potest igitur esse spiritualis ecclesiæ membrum, quod nullū habet spiritualis vitæ officium. Pręterea, ecclesiæ membra debent esse vnius societatis, & vnius ciuitatis, & corporis vnius, sed non potest esse vna societas, vna ciuitas, vnum corpus iusti et

sti & impij. Omnis enim iustus, est membrum in corpore Christi, & habitans in ciuitate dei; omnis autem impius est membrum in corpore diaboli, & habitans in terrena ciuitate diaboli, dicente saluatore ad impios Iudęorum pontifices, Vos ex patre diabolo estis. Quod & videtur significasse Paulus Apo. Quæ societas, inquit, lucis ad tenebras? quę conuentio Christi ad Belial? Et, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Et Hieremias, Quid palea cum tritico? Et videamus an ne plana sit hęc sententia Aug. lib. 1. contra Crescentium grammaticum, cap. 29. dicentis. Non existimo quemq̃ ita desipere, vt credat ad ecclesiæ vnitatē ptinere eū, qui nō habet charitatem. Pontifices igitur fornicarij, auari, ebriosi, cum non habeant charitatem, non videntur esse ecclesiæ membra, & ita nec ecclesię capita, quibus teneamur obedire. Postremum Paulus Apost. ad Hebræ. iubens, vt præpositis obediamus, & subiecti simus, causam adijcit, Ipsi enim, inquit, peruigilant, tanq̃ rationem pro animabus vr̃is reddituri. Sed in huiuscemodi pręceptis, quæ causam habēt, cessante causa, cessat & effectus, seu vis obligationis. Videmur ergo non obligati obedire præpositis, qui semetipsos pascentes, nullum impendunt pastoralis curæ officiū. Vñ & tales prælati, non faciunt fructus beneficij suos, cum beneficium temporalium fructuum detur propter spirituale officium. Idem quoq; videtur posse concludi, de obsequijs, vectigalibus soluendis principibus, qui curam non gerunt pa-
12 cis & trãquillitatis in repub. Duodecimū argumentū.

Contingit ecclesiarū prælatos, principes, & potestates sæculares ad principatus, ad dignitates ascendere, nō vocatos inspiratione diuina, nec missos a deo, sed seipsos ex ambitione intendere, & ingerere ex auaritia, & dominandi libidine, quales contingit esse prælatos huius sæculi, q ambiūt dignitates, non vt prosint, sed vt pręsint, nō vt pascāt, sed vt pascant, quales describit Oseas ꝓpheta, Ipsi regnauerūt, sed non ex me, principes extiterūt, & nō misi illos, vbi trāslatio .70. habet, Ex semetipsis regnauerunt, & nō p me principes extiterunt. Sed pręlati tales nō vocati a deo, tanq̃ Aaron, semet ipsos ex auaritia, et dominādi libidine ingerētes, nō sūt

veri prælati, neq; veri pastores. Nā vt ex supioribus patet, pastoralis cura descēdit secundū successiōis seriē a Christo p Apostolos ad vnumquemq;. Cū ergo videamus nonnullos in ecclesia ad prælaturas sic ascendere, consequens videtur, nos non oportere obedire illis, tanq; veris prælatis.

Argumentū decimumtertium, sumptū ex doctrina Aug. 19. de ciuitate dei, quo probari videt Christianū inter gētes cōmorantē, nō oportere obedire legibus gentiū. Nam inter gentes absq; fide in Christum, neq; vllum ius verū, neq; vlla iusticia vera potest esse. Quod enim iure fit, iuste fit. Vbi autē iusticia nō est, ibi & lex neq; iusta esse potest, neq; vtilis, sed apud nationes gentiliū nō est vera iusticia. Hęc nempe, vt inquit Aug, est virtus sua cuiq; tribuēs. In gentibus aūt
„ à fide Christi alienis, nulla, vt inqt Aug. ē virt9, quæ cuiq;
„ sua distribuit. Neq; enim cuiq; suum distribuit, qui seipsum
„ deo vero, a quo fact9 ē, tollit, & malignis spiritibus subdit, at
„ q; seruit. 19. de ciuitate dei. Lex igitur apud eos nulla videt
„ esse iusta, sed q; neq; sit vtilis, patet, quia nihil est vere vtile,
„ nisi quod ad veri boni consequutionem potest conducere. Quod vero ad hoc non confert, nec ipsum vtile est; nec eius adeptio lucrum. Et hæc videtur esse resolutio Augu. 19. de ciuitate dei, ca. 21. & sequentibus, docētis apud Rom. a vera fide alienos, non fuisse neq; veram remp. neq; verum cœtum hominum iuris consensu, & vtilitatis communione sociatū,
„ quia veri iuris, & veræ vtilitatis consensus geri non potest
„ sine iusticia. Hæc & id genus alia, sunt argumenta, quibus commonstrari videtur populum per libertatem Christianā prorsus esse liberum & immunem à lege humana.

Caput secundū, in quo pro supra dictorū argumentorū solutionibus ex superiori libro generalia quædam recapitulantur.

RElíquū est iam, vt cōmonstremus argumenta supradicta prorsus esse lubrica, nullius roboris aut efficaciæ ex scripturis sacris perperam intellectis, cōficta ab hęreticis, q sub mellito Christianæ libertatis noīe aspernant omnem omniū ętatum & venerandorū patrum antiquitatem, cōfingentes falsissimas & iam olim reprobatas, aut nouas sacrarū

scri-

ſcripturarũ interpretatiões. Q̃ aũt ſint abſurda, & ꝗ abſo-
na horũ dogmata, poterimus attendere, ſi primũ cõſiderem⁹
ex ſupra dictis, quæ ſit Chriſtiana ſeu euangelica libertas in
ſcripturis ſacris cõmendata, ad quã recte intelligendã ſemꝑ
oportet præ oculis habere indubitatã catholicę fidei regulã, *Catholicæ fidei regula.*
» omnem videlicet hominẽ ex tranſgreſſore Adã ꝓpagatum,
» iuſto dei iudicio eſſe regno cœlorũ ſpoliatũ, naſci peccati ſer-
» uum, filiũ irę, vinculo dãnatiõis & mortis ęternę obſtrictũ,
» qui ſi permitteretur viuere, vt vellet in oẽ genus vitiorum
» pręceps iret, diuinæ autem bonitatis miſericordia nolẽs cõ
» tinere, in ira miſerationes ſuas prouidit nobis Ieſum ſalua-
torem, qui ab his malis liberaret genus humanũ, & reſtitue
ret nobis in eum credentibus vitã æternam, quã in Adã ꝑdi
deramus oẽs. Atq; ita libertas hęc per Chriſtum nobis im- *Libertas Christiana, quæ ſit.*
penſa, accipienda eſt, non corporalis libertas, quæ eſt ab in-
» cõmodis huius corporalis vitæ, aut ab obedientia ſubiectio
» nis debitę ſuperioribus magiſtratibus, principibus, parenti
» bus, & pontificibus huius ſęculi, ſed eſt ſpiritualis, qua libe-
ramur ex ore leonis, & tyrannide vitiorum, a captiuitate dę
moniorum, a vinculo damnationis, mortiſq; æternę, à volũ-
tate peccandi, vt deinceps viuat in charitate ordinata, debi- »
tum videlicet ſeruans ordinem erga deum, erga parẽtes, prę
poſitos, & ſuperiores poteſtates in rep. à deo ordinatas erga
æquales & inferiores, ſingulis non inuitus, aut coactus me
tu, ſed ex voluntario & ſpontaneo amore deinceps vitã ſuã
agat in Chriſto Ieſu, debitũ tribuẽs vnicuiq; ſecũdũ ꝑſonarũ
cõditionem & qualitatem, cui obedientiã obedientiã, cui re-
uerentiã reuerentiã, cui honorẽ honorẽ, cui timorẽ timorem,
cui tributũ tributũ, cui vectigal. Hęc eſt plana Pauli Apoſto
li doctrina multis in locis. Ad Rom. 13. cum dixiſſet, Qui
reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit, & idcirco nos opor
tere ſubditos eſſe ſuperiori poteſtati, non ſolum propter
iram ſeu vindictam pręſentis vitę, ſed & propter cõſcientiã,
mox cõcludit, Reddite ergo ſingulis debita, vt tributũ, vecti
gal, honorẽ, & nemini quicq; debeatis, niſi vt inuicem dili
gatis. Liberati à peccato, ſerui eſtis facti iuſticiæ, vt non ſe-
cundum carnem, ſed ſecũdum legẽ ſpiritus vitæ ambuletis.

Itē ad Ephesios, item & ad discipulum suum Titum episcopum, edocens quemadmodum erudire suum gregem quisq; debeat, & quemadmodū erga alterum sese habere oporteat, sua cuiq; pręcepta constituit, filijs, seruis, vxoribus, plebi, insuper & omni populo, rursus episcopis, parentibus, dominis, maritis, regibus, & principibus. Filijs, inq;, vt parentibus suis honorem tribuant, & obediant, parentibus autem, ne filios ad iracundiam prouocent, sed erudiāt, ac doceāt. Seruis, vt subditi sint dominis in omnibus, non contradicentes, non fraudantes. Dominis autem ne sint amari & iracūdi ad seruos suos, considerentq; quod suorum & illorum dominus in cœlis est. Vxorib⁹, vt maritis suis obediāt, & subijciantur sicut dominis, quoniam vir caput est mulieris, cui & dictū est. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Maritis vt diligant vxores suas, plebi insuper & omni populo vt subditi sint, & obediāt principibus & potestatibus, & vt de medio auferant, ac interdum tolerent secumq; viuere sināt inutilia membra, ne dum hęc pręscindantur, periclitetur corpus ecclesiæ. Hęc est tranquillitas ordinis membrorū corporis Christi, quod est ecclesia, quem si sustuleris a repub. mox erūt oīa confusa & turbata, ac seditiōis plena.

Doctrina Apostoli Pauli docētis quonā pacto quisq; sese erga alterum habere debeat.

Apost. in epistola ad Rom. postq; in cap. 12. mandauerat esse sectandā cælestis iusticię legē, quę est cœlestis & charitatis diuinæ, mox in principio ca. 13. iubet etiā præsentis iusticię legem custodiri, quę, vt inquit Ambrosius, nisi fuerit obseruata, lex cœlestis iusticię custodiri non potest. Lex enim pręsentis iusticię quasi pędagogus quidā est, paruulos imbuēs. Omnis anima, inquit, potestatibus sublimioribus sit subdita. Et ne quis putaret hāc subiectionem non esse diuinitus constitutam, & huiusmodi potestatum leges atq; mandata esse quasi humana quędam commenta, aut parui momenti, cōtinuo adiecit, non est enī potestas nisi a deo, itaq; q resistit potestati, dei ordinationi resistit. Et ad commonstrandum, quod resistens efficiatur damnatiouis reus, mox sequutus aperuit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. tandem inferens. Ideoq; subditi estote non propter iram, sed & propter conscientiam hoc est, vt inquit Ambrosius

stus, non solum propter pœnam pręsentis vitę fugiẽdam, sed & propter futurum iudicium. Vnde Hieronymus in commentarijs tractans verbum Apostoli ad Titũ dicentis. Admone illos, scilicet credentes, vt principibus & potestatibus sint subditi & obediant ad oẽ opus bonum parati. Hoc, inquit, pręceptum puto editum propter Iudã quendam Galilęum, qui plurimos habebat sectatores, cuius in actis Apostolorum fit mentio, qui dicebat nullum debere dominum vocari, nisi solum deum, & eos qui decimas deo darent, non debere tributa dare Cęsari. Hæc hęresis, inquit Hieronymus, in tantum creuerat vt etiam pharisęorum et multam partem populi cõturbaret, ita vt ad dominũ quoq; saluatorẽ hęc quęstio inferretur, Licet censum dare cæsari, an non? Quibus dominus respondens ait, Reddite quæ sunt cæsaris cęsari, & quę sunt dei deo, Cui responsioni Paulus congruens docet Christianos debere esse subiectos, ac obedientes huius sęculi potestatibus, & principibus. Hactenus Hieronym⁹, manifeste hæresim appellãs errorem eorũ, q dicunt Christianos nõ debere subijci, aut obedire humanę potestati. Vñ & Paul. ipse agnouit tribunal Cęsaris, respondens Festo iudici, coram tribunali, Cęsaris inquit sto, ibi oportet me iudicari, Cęsarem appello, cui Festus. Cæsarẽ apellasti, ad cęsarẽ ibis, actuũ. 25. Deniq; & ipse Christus agnouit potestatem Pilato esse datã desuper. Patebunt autẽ singula in solutionibus argumentorum latius.

Hæresis ãtiqua docens non esse obediẽdũ principibus.

¶ *Caput tertium, in quo ponuntur supra dictorum argumentorum solutiones.*

AD primũ argumentũ recapitulans scripturas in principio li. primi ꝓ Christiana libertate adductas, satis patet responsio ex supradictis Christum videlicet sua morte non exemisse populum in se credentem, neq; a legibus canonicis, neq; ab ecclesię præceptis, neq; a parentum, superiorũq; mandatis, neq; a superiorum potestatum iurisdictionibus, quemadmodum Lutherus impie desipit, adferens scripturę sacrę testimonia, vbi spiritus domini, ibi libertas,

interpretans, supple, a legibus humanis. Item, Christus si vos liberauerit, vere liberi eritis, supple a legibus, & ab obedientia parentum, a subiectione prępositorum ecclesiæ, & superiorum potestatum. Si huiuscemodi scripturæ hoc pacto essent intelligendæ, ipse Paulus, & deniq; ipse Christus in suis doctrinis sibiipsis non constarent. Nam & ipse Paulus iubet ex ore domini, Obedite prępositis vestris. Omnis anima potestatibus sublimioribus sit subdita. Et reliqua multa in superioribus adducta, quę nō Apollinis, nō ethnicorum philosophorum, sed diuini spiritus verissima sunt oracula. Intelliguntur igitur scripturæ de liberate, qua Christus nos liberauit a dominio peccati & diaboli, ab ęterna morte, a spiritu seruitutis in timore, a iugo ceremoniarū carnalium operum veteris legis, vt sic liberati deinceps quasi liberi, id est vltro & ex animo obediamus legi iusticię, & iuxta Pauli monita non habeamus libertatem euangelicam, tanq; velamen quoddam maliciæ, qua viuamus pro nostris desiderijs, sed ita demū arbitremur nos esse liberos, vt credamus hanc libertatem esse humilem, & liberam quandā seruitutē iusticię Iesu Christi iuxta illud Apostoli. Liberati a peccato serui facti estis iusticiæ, iusticię inq;, qua ex fide in Iesū ea quę legis sunt facimus deo, parentibus, & fratribus debitum honorem impendentes ac obedientiam, scientes quidē nos in hac vita liberatos a damnationis vinculo, & a voluntate permanendi in peccato, nondum aut esse securos, nondum plene liberos a periculis, ab insidijs, donec liberati fuerimus de corpore mortis huius. Ad verbum Apostoli primę ad Corinthios secundo, dicentis. Spiritualis iudicat oīa & ipse a nemine iudicatur. Respondeo.

Libertas Christiana, de qua loquuntur scripturæ.

Ex verbo illo non esse consequens spiritualem non debere viuere secundum legem, aut non esse subiectum legi, sed econtrario potius. Cum enim secundum iusticię legem viuat a nemine iudicandus est tanq; transgressor legis, verū hæc solutio ad hominem. Pro intellectu sententiæ Pauli sciendum, quod ipse spiritualem hominem ibidem contra carnalem distinguit, appellans eum spiritualem, qui habet legē spiritus cœlestis, qui renouat sensus hominis internos, ex

veteris Adę carnali vita, intellectum lumine fidei illustrãs, affectum charitate inflammans, quibus fit, vt de singulis ad cœlestem vitam assequendam pertinentibus rectum habeat iudicium, discernens spiritualia a carnalibus. Ipse autem spiritualis a nemine, id est, a nullo homine carnali recte iudicatur. Nam animalis homo seu carnalis, id est, carnalibus affectus & deditus, solum iudicat bonum, quod carnem delectat, quodq; secundum corporalem vitam iucundũ est, non percipiens ea quæ sunt spiritus dei. Ea vero quę stulta sunt & huius mundi vana magnifacit, & cum ipse stultus in via sua ambulet, omnes quoq; stultos, vt inquit sapiens, ęstimat Deinde neq; etiam ab homine spirituali, spiritualis homo iudicatur, nisi ex his, quę foris apparent, ex quibus tamen non potest diiudicare, qualis in oculis dei futurus sit, cum nemo sciat quid intus agatur, aut fiat in homine præter spiritum domini. Quamuis itaq; spiritualis omnia iudicet, non tamen iudicat de rationibus occultæ legis, seu voluntatis iudiciorum dei. Sic Augustinus in .13. libro confessionum, & in libro de vera religione interpretatur Apostolum dicens, spirituales homines, siue qui præsunt, inquit, siue qui obtemperãt, spiritulem hominem iudicant, nõ autem iudicant de lege ęterna, secundum quam iudicant omnia, neq; de cognitionibus spiritualibus, quę lucent in firmamẽto, quę & scripta sũt in libro vitæ, de illis enim nemo potest iudicare. Sicuti de his temporalibus legibus, q̃q; homines iudicent, cum eas instituun, ttamen cum fuerint institutæ, atq; firmatę non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen talium legum, si vir bonus est & sapiens consulet illam ipsam legem ęternam, vt quid sit pro tempore iubendum, quid vitandum, discernat secũdũ immutabiles regulas illius legis, de qua nulli animę iudicare datũ est. Neq; item de carnalibus hominibus, qui adhuc foris sunt iudicat spiritualis, quasi discernens distinctionem spiritualium a carnalibus, qui in solius dei sapientia noti sunt. Ignorans enim quis venturus sit in dulcedinem diuinæ grę, & qs in ppetua ipieratis amaritudine sit remãsur⁹, solũ iudicat & apꝓbat qđ i opibus moribusq; fideliũ rectũ, i

Spiritualis omnia iudicat, & ipse a nemine iudicatur.

Improbat autem quod perperam inuenerit. De his enim iudicare nunc dicitur, in quibus & potestatem habet corrigẽdi. Hactenus Aug. doctrina, ex qua plane vides Pauli scripturam nihil prorsus facere contra maiestatem legis humanæ. Ceterum Paulus cum dicit, iusto non est lex posita, intelligit, non quod iustus viuere possit, aut debeat sine lege, sed quod non est posita, id est non est imposita ad coercendum illum. Imposita vero impijs ad coercendum eos, sicuti in superioribus diximus, Iusto non est lex posita, id est, imposita vt dominatrix, quia iustus non est seruus legis, faciẽs opera legis perinde atq; seruus subiectus domino, præcepta domini inuitus seruans formidine pœnę, hanc sententiam insinuat, quæ sequitur clausula, sed iniustis & adulteris. Iustus igitur dominus est legis, ea legitime vtens. Impius autem seruus est legis ad opera legis coactus metu.

Iusto non est lex posita.

Ad confirmationem allatam in argumento primo, qua dicitur. Minor atq; infirmior est lex humana, q̃ lex diuina veteris testamẽti. Respõdeo priorẽ partẽ antecedẽtis verã esse pro tempore, quo lex diuina veteris testamenti suam habebat vim, seu efficaciam obligandi, tum enim lex humana infirmior erat, quippe quę tolli poterat per humanam autoritatem per quam & condita erat. Lex autem diuina pro tẽpore illo per humanam potestatem auferri non poterat, quæ tñ iusta ratione per Christi aduentum propterea desijt esse, quod opera illa lege præcepta erant vmbrę, & figurę Christi tũ futuri, & ecclesiæ ipsius. Nõ solum verba prophetarũ sed & facta & gesta, sacrificia ceremoniæq; atq; iudicia fuerunt prophetica signa eorũ quæ tum futura erant in Christo rege, & in regno seu in ecclesia illius, atq; ita non est simile de pręceptis illis veteri populo in signum datis, & de pręceptis humanis superiorũ potestatũ, qb' etiã nũc ex diuina lege hõ teneẽ obedire, queãdmodũ lõge lateq; demõstrauim'. Et ex eodẽ fũdamẽto patet solutio ad cõfirmationẽ eiusdẽ argumẽti. 1. Nã lex vet' dicit pędagog' ad Christũ ducẽs, nõ propterea solum quod coerceat rudis populi petulantiam, sed & alia etiam ratione, quod videlicet Christum figuraret futurum, quia igitur Christo iam dato & reuelato, ea quę lex

Lex humana infirmior lege Moysi.

Lex Moysi qua ratione dicitur pædagogus.

hac in parte futura cecinit, sunt adimpleta, ideo & ipsa iam desijt esse, quemadmodum & Apostolus signanter ait ibidem. Lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui repromiserat dicens, scilicet in semine tuo benedicentur omnes gentes, vnde quemadmodum populus ad veterem legem pertinens erat rudis, lasciuiens, & carnalis, sola temporalia diligens. & ideo pædagogo quodam coercendus, donec veniret ad legitimum capiendæ hereditatis tempus, quo adueniente recessit pædagogus. Sic & in lege noua etiam populus quidam sacramento fidei coagulatus ecclesiæ est rudis, carnalis, petulans, temporalia diligens, idcirco & nunc etiam illi populo tanq̃ pertinenti ad veterem legem est opus legibus quibusdam, ceu pædagogis, quibus illius refrenetur audacia, & id quidem, vel vt ad fidẽ perueniat, operãtẽ per dilectionẽ, vel vt tuta sit iter ĩ pbos iustorũ vita. Insuper & sunt iusti plęriq; adhuc imperfecti, & ad vitia procliues, quibus opus est directionibus quibusdam, ceu pædagogis, quibus foueantur, roborentur, & teneantur in fide. Proinde & leges positiuæ propter transgressionem etiam nunc euangelio Christi superadditæ constitutiones sunt vtiles & necessariæ in ecclesia, quamuis illę sint omnino inutiles, non seruandæ, quarum opera sunt ad figurandum Christum & regnum eius futurum data, quemadmodum scriptura prophetica enuncians Christum futurum iam est adimpleta, & ideo ipsa in se falsa iam non amplius ligat ad credendum illud esse futurum, quod futurum enunciat, veluti quod dicitur. Egredietur virga de radice Iesse, ecce virgo concipiet, & cætera, Ita præceptum veteris legis præcipiens opus aliquod tanquam signum & figuram Christi futuri iam est adimpletum, & ideo lex illa non amplius ligat ad opus illud faciendum, veluti præceptum de esu agni pascalis, de decimaquarta, & de sanguine super postes aspergendo, & de azymis panibus. Exodi duodecimo. Erubescat igitur Iudæus infelix, & consideret se iam dudũ post Christum crucifixum non posse legem implere subuersa Hierusalẽ & templo, vsq; ad cineres dissipato, altari quoq; omnino destructo, vniuersa Iudęorum republica euersa,

Præcepta Moysi cur desierunt esse, & non præcepta humana.

his ipse pcepit obediēdū esse. Et ita Apostoli nō addiderūt přeceptis decalogi noua precepta, sic vt augeret nūerus pceptorū decalogi & fierēt .11. vł .12. precepta. Nā preceptū vnū est, q̄ iubemur honorare parētes & obedire prelatis, opa aūt ī qb⁹ esset obediēdū vltra ea q̄ diuina lex precepit religt pru dētie ac discretiōi eorū q hñt iuigilare & curā gerere toti⁹ gregis, qb⁹ data ē potestas ordinādi & disponēdi ea q̄ sūt ad ædificationē toti⁹ ecclesie, quibus & dicitur. Attēdite vobis & vniuerso gregi, in quos posuit vos spiritus sāctus episcopos .i. speculatores, regere ecclesiā, quā acquisiuit sāguie suo. Apostoli ergo auctoritate diuina iā cōstituti ecclesie patres, ac pastores, potestatē habent precipiēdi, rationabilesq; leges suggerēte charitate statuēdi ad custodiā fidei eiusdē ecclesie cōtra turbātes Christianā rēpublicā, cōtra lupos & hostes q̄tidie īsurgētes, quēadmodū rex aut pfectus ciuitatis p cōditione tpm & qualitate psonarū leges statuit ad custodiā regni aut ciuitatis. Vñ & ipse Paul⁹ explicat cōstitutiōes quasdā ad regimē ecclesiæ spectantes, quas non designauit euangelicus codex, videlicet mulierem docere non permitto, nudo capite vir oret in ecclesia, mulier autē velato, Oportet episcopū esse vnius vxoris virum. Et Timotheo præcipit, Constitue per ciuitates presbyteros. Item in eucharistiæ ritu iubet eos qui volunt eucharistiam manducare, debere inuicem expectare. cæteraq; id genus alia, adijciens sese & alia quædam de ritu huius sacramenti ordinaturum. Cætera inquit, cum venero disponam. Ecclesiæ institutiones inquit Bernardus, inuentæ sunt, non quia aliter viuere non licet, sed quia ita magis expedit ad lucrum & custodiā charitatis, & q̄diu charitati militant, immobiliter sunt fixa & mutari nec ab ipsis quidē prepositis sine offensa possūt, si vero talis emergat casus, in quo pro causis, locis, & personis contingat huiuscemodi preceptorum obseruantiam, charitati non solū non posse prodesse, sed & obesse, obligatio legis intelligitur esse ad tempus suspensa, nam iniquum proculdubio foret, si statuta pro sola charitate contra charitatem tenerentur.

In dubijs vero an charitati prosint dispensatio conceditur per hoīes canonica electione succedēes patrib⁹, q legē,

aut præceptum constituerunt. Ad secundum argumentum respondet Augustinus tractatu.98. super Ioannem docens aliud esse euangelizare plusq̈ accepistis, aliud euangelizare p̃terq̃ quod accepistis. Nã euãgelizare præterq̃ quod acceptistis est prętergredi fidei regulã, & recedere de via euangelij semel per Apostolos prædicatã, non ait Apostol' plusq̈ accepistis, sed p̃ter id quod accepistis, nã si id diceret, ipse sibi p̃iudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonienses, vt suppleret ea, quæ eorũ fidei defuerunt. Neq; enim Galatæ, ad quos loquebatur Apostolus forsitan omnia fidei mysteria acceperant distinctim, & explicite. Euãgelizare autẽ præterq̈ qđ Apostoli euangelizauerunt est prædicare alienum seu cõtrarium doctrinæ semel ab Apostolis prædicatæ, & hanc esse Apostoli sententiam, patet ex antedẽtibus sententijs contra Galatas, qui iam in aliud transierant euangelium, existimãtes circumcisionem, & alia veteris legis sacramenta esse bona & ad salutem vtilia. Prædicare autem obediendum esse mandatis & constitutionibus prelatorum non est prędicare alienũ, aut contrariũ euangelio, sed cõformiter Paulo, qui docet oportere nos esse subiectos præpositis, & potestatibus sublimioribus, Ad confirmationem in secundo argumento ex verbo domini in capite.12. Deute. dicentis, quod ego præcipio tibi, hoc tãtum facito, nec addas quicq̈, nec minuas. Respondeo illius scripturæ sententiam patere ex sententijs cohęrentibus; id est antecedentibus, & cõsequentibus, ex quibus liquidum esse potest, scripturam ibidem loqui de iudicijs & ceremonijs datis filijs Israhel in hostijs & oblationibus & ritibus colendi dominum, quæ data erant populo, vt vmbræ, tunc futurorum, & ad cauendum tã idololatriam, q̈ & ritus ac sacrificia gentilium offerentiũ filios suos dæmonijs, comburentes illos igni, vnde pręmisit. Quando perdiderit dominus deus tuus ante faciẽ tuam gẽtes, ad quas ingredieris possidendas, caue ne requiras ceremonias earum dicẽs, sicut coluerunt gentes istę deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter domino deo tuo sup montes excelsos, subter omne lignum frondosum, sed ad locum, quem elegerit dominus deus tuus venies, & offeres in

Quod ego præcipio tibi hoc tantũ facito.

loco illo holocausta, victimas, decimas, & primitias, & ad tẽplum & ad altare in Hierusalem. Voluit ergo dñs āputare occasionẽ sacrificādi idolis, & significare extra Hierusalem, id est, extra ecclesiam dei non esse ius veri sacrificij, neq; altare, neq; sacerdotium, omnes abbominationes, quas auersatur dominus fecerunt diis suis offerentes filios, & filias, & igni comburentes, quod praecipio tibi, hoc tantum facito domino, nec addas quicq̃, nec minuas. Vbi cũ dicit. Hoc tantum facito domino, manifeste insinuat se loqui de hostijs, ceremonijs domino sacrificandis, & haec non aliter facienda esse, quam dñs ipse praeceperit, neq; praeceptis domini quicq; esse adijciendum, aut ab eis diminuendum, sed non inde cõsequens erat, quin filij israhel debebant etiã temporibus illis obedire parentibus, & praelatis in caeteris operibus, quae erant, vel obsequia ipsis parentibus exigentibus debita, vel alia opera quaeuis ad lucrum, & custodiam aut charitatis, aut religionis, aut communis status reipublicae pro loco & tempore impẽdenda. Neq; rursus consequẽs est, quin filij Israel etiã vouere poterant ea, quę erant superogationis & se facere obligatos ad aliqd, ad quod alias diuino pręcepto nõ erãt obligati. Nam & in eodem cap. dicitur. Omnia quę sponte offerre volueris sanctificaueris. p & voueris tolles, & venies ad locum quem elegerit dominus, & offeres super altare domini dei tui, vnde praefectus curae & regimini aliorum pro loco & tempore statuens, aut iubens aliquid, facit quidẽ suboriri obligationem nouam in altero ad faciendum opus ad quod prius non erat aliquo praecepto rum decalogi obligatus, nequaq; tamen nouum pręceptum addit praeceptis decalogi, aut euãgelij. Si quis autem esum carnium, possessionum proprietates, nuptias, caeteraue opera, quae in euangelijs leguntur Christianis concessa, diceret esse prohibita a deo, is legi euangelicae, praeceptisq; decalogi adijceret leges nouas, transiretq; in aliud euãgelium, euãgelizãs aliter q̃ Christus docuit euangelizãdum esse. Qui autem euangelizat Christianos oportere obedire parentib⁹, & praepositis, & interdum propter votũ aut superioris pręceptum oportere etiam abstinere ab his, quę alioquin iure

diuino in se sunt licita, is nõ aliud euangeliũ docet, neq̃ aliter, sed quẽadmodũ Christus & Apostoli docuerunt, euãgelizat. Christ⁹ eni & Apostoli docuerũt oportere obedire parẽtibus & prælatis, & oportere nos nõ facere irritũ, qđ ꝓmisimus dño deo nostro. Quod vltra in argumento assumit, neq̃ Petrũ, neq̃ Paulũ vllas condidisse leges positiuas aut decreta, patet ex supra dictis esse falsissimũ, & ex patribus, q fuerũt vicinissimi Apostolorũ tpibus, & ex ipsis Apostolorũ canonibus, quorũ liber, tãetsi a Gelasio īter apocrypha deputet, ꝓpterea forsitã, ꝙ vel ille liber sic intitulat⁹, prçter Apostolorũ canones cõtineat alia quçdã suspecta, vel ꝙ canones illi nõ fuerint sic per Apostolos distincte in vnũ collecti, tñ plurima in illis fuisse recepta in vsum sub Apostolorũ tpib⁹ & maxima ex parte, aut explicite, aut tacite, vel in scripturis canonicis designata, vel ab īitio ecclesiæ semp obseruata manifestũ esse poterit, considerãtibus ea, quç illic cõstituunt, veluti quod nõ possit esse neq̃ episcopus, neq̃ presbyter, neq̃ ex numero eorũ, q sacro ministerio deseruiunt, si qs post susceptũ baptisma secundis fuerit nuptijs copulatus, aut concubinam acceperit aut meretricẽ, aut ancillã, aut si homicida fuerit, aut suiipsius castrator, vel alterius sui membri amputator, secus si ꝑ insidias, aut ꝑ hoĩm ꝑsecutiones sit fact⁹ eunuchus, vel si talis sit natus, sic eni si dignus est, episcopus efficitur, Itẽ ꝙ episcopus a duobus vel tribus episcopis ordinetur. Presbyter vero & diaconus ab vno episcopo. & ꝙ sacerdos in sacrificio altaris, pro pane & vino aliud offerẽs, deponat, & ꝙ oblatiões, quæ a populo fiunt in domũ episcopi dirigant, q cçteris episcopis & diaconis diuidat, & quod episcopus & presbyter non assumat sæculares curas, neq̃ repudiet propriã vxorem, quod si repudiauerit, excommunicet, si in excommunicatione perseuerauerit, deponatur. neq̃ sanctũ pascha ante vernale equinoctiũ celebret, neq̃ cũ excõmunicato simul oret, neq̃ alienã parochiam peruadat, neq̃ propriam relinquat, neq̃ fideiussionibus aut vsuris, aut aleis deseruiat, neq̃ in officio sacerdotali perseueret, sed destituat, si fuerit deprehensus, aut periurus, aut fornicarius, aut fur, aut percussor, aut obtinens dignitatem per pecuniã, vel per in-

Canones Apostolorum.

trusi

trusionem a sæculari potestate, aut contemptor episcopi sui, aut erector alterius altaris, populum segregans, aut extra terminos suæ parochiæ ac diœcesis ministrans ordines, & quod omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & quod presbyteri diaconi nihil agere tentent præter consensum episcopi, qui & res ecclesiæ in sua omnino habeat potestate, quas & dispenset, non parentibus, sed pauperibus. Quod si pauperes sint parentes, ipsis tanquam pauperibus dispenset, quod si res habeat proprias, de proprijs illis relinquat moriens, quibus voluerit, vt vxori, filijs, propinquis, aut seruis, sed caueat ne huius prætextu aut occasione res ecclesię aut depredent aut proscribant. Hacterus ex Apostolorum canonib⁹ assumpta dogmata. Huiuscemodi autem fuisse ab initio custodita, manifestum erit legentibus epistolas eorum, qui primi post Christum fuerunt fidei defensores, etiam Apostolis quibusdam adhuc viuentibus, quales fuerunt primi ratione ecclesiæ pontifices Clemens, Anacletus, Euarist⁹, Alexander, Victor Seuerin⁹, & reliq q passim cõmemorãt ea quæ citãt Apostolorum statuta. Verũ quidẽ ẽ Eusebium, Hieronymum, cæterosq; patres disputationem Petri, quę dicit̃ Clemẽtis, itẽ & epistolas quasdã attributas Clementi inter apocrypha supputant, propterea, quod eorũ scripta non sunt, quorum nominibus inscribuntur. Nec vllus, inquit Eusebius, scriptorum veterum vti eorum testimonijs inuenitur. Sed nihilominus ex eisdem apocryphis licet conijcere quod talis fuerit antiquus ecclesiæ status, qualem & illam tradidit fuisse veneranda patrum antiquitas. Et ita dicendum est de Apostolorum canonibus, de quibus & Isidorus scribit, dicens, Canones qui dicuntur Apostolorum, quia eosdem nec sedes Apostolica recepit, nec sancti patres illis assensum prębuerũt, ppterea quod ab hereticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur, quamuis in eis vtilia inueniantur, tamen ab authoritate canonica sunt remota, atq; inter apocrypha deputata. Hactenus ille recitãs etiam eosdẽ apostolorũ canones. Vtilia in eis, inquit, reperiuntur, qualia sunt quæ iam sub compendio recensemus. Vnde & vtilia in illis reperta postmodum

Censura Eusebij de canonibus Apostolorum.

fuerint a patribus quibusdam separata, & inter canonicas cō stitutiones seposita, de quibus vide Gratianum distinctione .16. Ad id igitur quod in argumento assumitur, neq; Adam suis filijs & posteris vllas dedisse leges, neq; Petrum cæterosue Apostolos vllos condidisse canones, aut decreta, Respondeo, Adā & si forsitā nō dederit vllas leges scriptas, vtiq; tn̄ rōe iuris paterni p loco et tpe nōnulla pręcepit fieri a filijs suis. Filij em̄ ei9, vt Chaim, Abel, Seth, & filię cum essent spoliati originali iusticia, in peccatis concepti, & nati spiritualiter cęci, ac languidi, ad malum proni indiguerunt instructione & directione, in his, quæ ad vnius dei fidem, ac cultum pertinebāt, in quibus & vniuersalem humani generis damnationem intelligerent. Atq; ita ipse Adam erudiuit filios suos, & filias, vt agnoscerent se eiectos esse e paradiso, & deum intelligerent ac timerent, illiq; sacrificia offerrent, & parentibus obedirent in his, quæ ipsis mādarēt. Iam dixerat deus Euę, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Prætereà in ciuitate Enoch, quam ante diluuium ædificauit Enoch filius Cain hominibus iam in terra multiplicatis respublica gubernabatur non sine directione superioris potestatis, cui cæteri quiq; illius reipublicæ obedirent in his quæ ad pacem & tranquillitatem il-
» lius familiæ pertinebant. Vnde & Genesis quarto, Iabel legitur fuisse pater pastorum & hominū habitantium in ten-
» torijs, frater aūt eius Iubal pater canentiū in Cithara & orga
» no. Tubalcain quoq; legit̄ fuisse malleator, & faber in cūcta opera ęris & ferri. Cæterum ecclesię primitiuæ in ipsis initijs fidei Christianæ nondum in vnum locum, ciuitatem, aut regionem congregatæ, neq; vtiles, neque necessarię erant tot leges, & canones nondum templis & monasterijs constructis, nondū diocesibus distinctis, nondum alijs præter septē diaconos ordinatis. Vt ergo cresceret plebs Christiana, & multiplicaret̄, oībus de clero īter initia, inq̄t Amb. cōcessū est, & euangelizare, & scripturas explanare. At vbi omnibus locis constitutæ sunt ecclesiæ rectores, & cætera officia in ecclesijs sunt authoritate superiorum ordinata, vt nullus de clero, qui ordinatus non esset auderet præsumere

mere, quod sciret non sibi creditum, & concessum.

Ad tertium argumentum quo dicitur, reatus æterni supplicij est supra naturam humanæ potestatis, non de foro mortalis hominis & cæt. Repondeo consequentiã esse inualidam. Prælati nõ inuoluunt hominem in huiusmodi reatum, neq; inferũt gehennæ supplicium, neq; ad huiusmodi ligant hominem alias liberum, sed ipsi homines rebelles superioribus, sibi sunt autores huiuscemodi reatus & supplicij, contẽnentes Christum ipsum in prælatis loquentem, quemadmodũ ait ad ecclesiarum pontifices, Qui vos spernit me spernit. de hoc latius infra in solutiõe argumenti decimi.

Ad quartum argumentum respondeo, quod constituere leges ad defensionem Christianæ fidei, ad lucrum & custodiam Christianæ charitatis, non est viam dei, qua itur ad regnum cœlorum, facere magis arduam, magisq; difficilem, sed est potius curam gerere ecclesiæ, & magis hominum animas facere præparatas, vt expeditius & securius viuãt, laqueos & insidias caueant. Ex vinculo autem legis humanæ superuenientis, non facile implicatur animus veri Christiani reatu æterni supplicij, nisi incipiat contemnere præceptum. Ad verbum saluatoris, dicimus saluatorem illic arguere scribas & pharisæos in duobus. Primũ, quod humanarum traditionum onere nimis premerent populum dei. Secũdo, quod ipse huiusmodi leges non seruarent. his tñ nõ obstãtib9 ,ppter sacerdotij & nominis dignitatẽ, iubet populis vt subijciantur illis. Omnia quæcumq;, inquit, dixerint vobis, seruate & facite, aperte docens tam doctrinam, q̃ cathedram, & præceptionem eorum non esse negligendam ppter malitiam sedentium in illa, sed semper honorandam.

Sed dices, Scribæ si grauia onera & ĩportabilia imposuerĩt in humeros hominum, qua igitur ratione saluator iussit, vt omnia quæcumq; dixerint eis, facerent, cum lex grauis & importabilis sit iniqua, non obligans subiectum populum, cum præterea traditiones plurimæ, quas ipsi docebant contrariæ fuerunt mandatis domini. Nam vt ex sequentibus in eodẽ capitulo patet. Proselytum, id est, olim aduenam & incircumcisum, iam congregationi incorporatum, faciebant

esse filium gehennæ duplo plus, quam ipsi essent. Rursus docebat. Qui iurat per templum nihil est, qui autem iurat in auro templi, debitor est. Rursus, si populus Iudaicus debuerit facere quęcumque scribę & pharisæi docebant, iubentes aut docentes, qua ratione in eodem capitulo dicebat saluator ad illos, Væ vobis scribę et pharisæi duces cęci, qui dicitis. Quicumque iurauerit per templum nihil est, & cæt. aperte insinuans eos male docere. Respondeo, proselytus fiebat filius gehennæ, non a pharisęis verba legis audiendo, sed eorum facta sectando, sic respondet Augustinus lib. 16. contra Faustum cap. 24. Cum ergo dicit saluator, super cathedram Moysi sederunt scribę & pharisæi, omnia quæcumque dixerint vobis, seruate & facite, non intelliguntur inclusa, nisi ea quæ secundum cathedram sunt dicta, & sic dicentes non suam, sed ea quæ Iesu Christi sunt dicunt. Sua vero si docere velint, non quæ Iesu Christi sunt, nolite seruare. Doctrinæ igitur, vel constitutiones, quæ sunt vel contrariæ, vel prorsus inutiles cathedræ Moysi, quales erant scribarum & pharisęorum constitutiones de offerendis rebus in templo potius, quam ex illis subuenire parentum necessitatibus, & de lotione manuum ante cibum, de quibus Matthęi .15. non intelliguntur inclusa in eo quod dicitur, omnia ergo quæcumque dixerint vobis, seruate & facite. Vnde reperimus quosdam salua charitate docere aliquid inutile, sicut Petrus cogebat gentes Iudaizare, sicut Cyprianus putauit baptizatis ab hæreticis oportere denuo baptizari. Quosdam & rursus inuenimus sine charitate docere aliquid salutare, de qualibus dicit dñs. Super cathedrã Moysi sederũt scribę, oĩa quæcũque dicunt vobis facite. Oĩa inquit, quæ cathedræ sunt. Sunt autem cathedræ ea, quæ dei sunt, sunt autem dei quę sunt diuinæ legis, aut ad lucrum & ædificationem ecclesię Christianæ.

Intellectus uerbi Christi dicentis, Quæcũq; dixerint vobis seruate. et facite.

Sententia vero quę subdit. Alligant autẽ onera & c. alia est, & separata, & generaliter dicta aduersus omnes prælatos, qui grauia iubent, constitutiunculas augẽt & multiplicant, non pro custodia, aut lucro religionis diuinę, sed vel pro libidine dominandi, vel pro augmento vtilitatis propriæ, quæ sua sunt quęrẽtes, non quæ Iesu Christi sunt. Pontifi-

ces,

ces, si qui tales fuerunt, tamen & cathedræ honor deferendus, & ea quæ iuxta cathedram dicunt facere debemus.

Ad quintum argumentum, vt habeatur intellectus seu sensus vtriusq; propositionis antecedentis, primum ad priorem respondens, Fateor vtiq; leges humanas habere vim obligandi secundum rationabilem intentionem præcipientium maiora vel minora, inquit Bernardus, præcepta dixerimus, secundum quod magis vel minus constiterit ipsum velle, qui pręcepit, sed horum pręcipientium non est intentio rationabilis si non eatenus magis vel minus velint ea, quę pręcipiunt habere vim obligandi, quatenus eorundem pręceptorum est maior vel minor dignitas, aut maior vel minor præcipiendi necessitas vel vtilitas. Atq; ita sola præcipientis intentio non facit præceptum habere maiorem vel minorem obligandi efficaciam, sed & necessitas, dignitas, vel vtilitas eorum, quæ præcipiuntur, sicuti in superiore libro lōge lateq; demōstrauim⁹. Pro intellectu secundę propositionis assumptæ dico, quod intentio statuentis, seu legem dantis, neq; est ad transgressionē neq; ad culpam, neq; ad pœnam eius cui lex datur, pręcipiēdo enim intendere transgressionem, culpam, & pœnam in eo cui lex præscribit, nō est boni præsidis, sed tyrannidis, et crudelitatis, sed intēdit legislator bonum salutis ei⁹, cui lex datur, bonūq; reipublicę statū, volens etiā eos transgressores legis reos fieri. Atq; ita patet falsam esse secundā ꝓpositionē antecedentis, qua dicitur intentionem prælati non esse rationabilem, si velit fragiles homines, vbi fuerīt transgressores legis fieri culpabiles, & supplicij reos. Hoc enim falsū esse hinc patet, quod transgressorem iustæ legis fieri dignū pœna ęquum & iustum est, non tam ex intentione supioris iubentis, q̄ ex voluntate Christi saluatoris loquentis in euangelio, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus. Qui vos spernit me spernit. Et ita voluntas hominis dantis præceptum, necessario habet annexam virtualem intentionem, qua vult homines si fuerint transgressores suæ legis iuste fieri pœna dignos. Voluntas autē hæc est recta, quia & diuinæ voluntatis est conformis.

Quō lex humana ligat secundū intētionē legislatoris.

Veruntamen ratio statuendi legem est, non vt homines sint transgressores, non vt efficiātur rei & peccatores, sed vt per obseruantiam & custodiam legis datæ, efficiantur boni, & dirigantur in pace & tranquillitate.

Ad probationem, quæ adijcitur, posset prælatus in transgressoribus suæ legis impedire culpam, si intenderet transgressores vel inobedientes solum obligari ad temporalem pœnam, vel taxando eam statuta lege, vel seruando eam sibi. Respondeo primum, quod in se implicat falsitatē, dicere transgressorem legis nec esse, nec fuisse reum culpæ, & tamen ipsum pro transgressione & inobedientia coram dei iudicio esse dignum aliqua pœna, seu tēporali afflictione, quam vel hic, vel in futuro deberet exoluere. Eo ipso enī, quo superior dat legem, volens transgressorem obligare ad pœnam pro inobedientia legis a deo inferendam, vult transgressorem in transgrediendo contrahere culpam. Potest quidem superior dare constitutionem quandam seu ordinationem, volens transgressorem illius esse obligatum, non ad vllam culpam, sed ad solam temporalem afflictionem in hac vita patienter, si inferatur, subeundam, sed talis constitutio, vel ordinatio, non habet vim legis, aut pręcepti obligantis. Quod si feratur lex pręcipiens sub disiunctione, vel opus aliquod facere, vel pœnam hic subire, talem legē trāsgrediens, neutrum faciēdo, culpam habet, & ita nihil contra id, quod dicimus. Pręterea qualiscumq; fuerit intentio præcipientis, semper est crimen, quoties fuerit in transgressione ꝑtinacia, seu contumacia voluntatis contra legem superioris. Deinde in secūdo libro iā demōstrauimus ꝙ ad hoc vt culpa trāsgredientis humanā legem aut præceptum, sit aut venialis, aut mortalis, non pendeat solum ex intentione pręlati intendentis nunc venialiter, nūc criminaliter obligare trāsgressorem, sed longe magis ex qualitate & dignitate pręceptorum, ex autoritate pręcipientium, ex ratione & fine legum, ex causa, affectione, seu intentione quam habent ipsi transgressores. Ecclesiarum enim prelati, neq; ex seipsis, neq; suo sensu ducti, neq; pro suæ voluntatis arbitrio possunt suis præceptis aut legibus dare vim obligandi transgresso-

res,

tes nunc ad venialem, nunc ad criminalem culpam, sed in legibus, & pręceptis dandis debent esse in timore dei, non quasi dominātes gregi, sed vt serui & ministri gregis Christi sub deo constituti, prę oculis habentes aut necessitatē, aut lucrum, aut custodiam religionis fidei, charitatis, vel pacis reipublicę, quam susceperunt gubernandam. Vnde & Christiani principes, ac pręsides, dum recte, inquit Aug. 19. de ciuitate dei, imperant, etiam seruiūt eis, quibus imperare vidētur. Imperant enim vt consulant saluti & vtilitati eorum, q bus imperant, obediūt autem quibus consulitur. Et idcirco imperando, non quę sua sunt, debent quęrere, non superba animositate praecipere, sed in pręcipiendo ita suas moderari intētiones, vt exigāt cupiantq; magis obseruari, quod recti9 esse & maioris necessitatis, pōderis, & vtilitatis aestimādū ē, vt nec ad friuola, leuiora, minusue necessaria velint arcti9 hoīes obligari, q̄ ad digniora magisq; necessaria, seu vtilia populo. Quibus fit vt reipublicę, seu ecclesiarū praesides sua potestate valde abutantur, qui quicquid ordinant, quicquid constituunt, aut praecipiunt, volunt haberi pro diuina lege, paris quoq; esse roboris, sub reatu poenae damnationis ęternę. Pręterea vniuscuiusq; superioris potestas suum immediatum habet finem, suumq; scopum, in quem dirigat sibi subiectos, suas insuper habet vias, suosq; limites, quibus in huiuscemodi finem subditi dirigātur & vnaquaeq; potestas ī suo ordine. Abbas sup monachos regēdos cōstitutus est, vt dirigat eos secundum ea, quae sunt in professione promissa ad salutis aeternae finē, habetq; pręfixam sibi professionis regulam, secūdum quam sua debet moderari imperia. Idcirco subditi debent quidem obedientiam, non tamen oīmodam, sed determinate secundū mēsuram tributae potestatis. Proinde si mihi professo, inquit Bernardus, secundum regulam Benedicti, abbas meus mihi forte aliud imponere aut pręcipere tentauerit, quod non sit secundum istam regulam, aut non secundū ista instituta, sed secundū instituta Basilij aut Augustini vel Paconij, non est mihi in hac re necessitas obsequendi. Vnde etiam his quę non sunt voto promissa, & quae alias non accedēte superioris mandato sūt

Praesides, reges, ac principes seruiunt his quibus imperāt.

De obediētia episcopis & abbatibus debita.

indifferentiā, debent quidem subditi obedientiam abbati, non tamen omnimodam, sed determinate secundum regulam, nec aliam q̃ sancti Benedicti. Sic quippe habet professio. Promitto non quidem regulam, sed obedientiam, secundū regulam scilicet Benedicti. Ita & pontifices super greges sibi commissos, habent scopum in quem dirigant illos, videlicet fidem, religionem Christianam, in quam dediti sūt iam olim Christo regenerati. Habent & præfixos sibi canonicas scripturas, sacrosanctos canones, patrumq́ traditiones, secundum quas ita debent sua moderari præcepta, vt non arctiora imponant, nec alia nisi quæ iudicauerīt necessaria, aut prorsus vtilia ad lucrum & custodiam gregis in religione Christiana. Sic & reges ac principes temporales intendere debent in pacem ac tranquillitatem politicam rei publicæ, cui præficiuntur, habentes potestatem imperandi, statuendi ea, quæ recte iudicauerint ad hunc finem esse aut necessaria, aut magis expedientia, pro quibus & leges habent sibi præfixas, sub quibus populus ipse viuere debeat, vtpote constitutiones prædecessorū vsu roboratas, et consuetudines, & municipalia iura in dotibus filiarum desponsandarum, in contractibus nuptialibus, in hæreditatum successionibus, in supportandis reipublicę oneribus, in soluendis tributis & vectigalibus, tantaq́ est harum legum, constitutionum, consuetudinum, iuriumq́ municipalium vis, & efficacia, vt subditus quisq́ contraueniens illis, & clam seu occulte, vel palam sibi vsurpans quicquam de temporalibus rebus contra huiuscemodi leges seu consuetudines sit alienæ rei inuasor, fur, raptor, iniustus bonorum possessor, qui neq́ ab iniusticia poterit liberari, neq́ verām agere pœnitentiam, nisi vel restituendo, vel statum vitæ suæ mutando, obediat legi & consuetudini, & quod in vno regno, vel in vna republica, secundum illius legem aut consuetudinē, est iustum, licitum, & ratum, hoc plærumq́ in alio regno, & in alia republica propter aliam legem & consuetudinem est illicitum, iniquum, & irritum.

Ex sola lege positiua & cōsuetudine, oritur iniquitas & iniusticia.

Ad sextum argumentum quod assumit, ad officia superiorum potestatum moderantium rempublicam, solummodo per

do pertinere, erudire populum rebellem, & coercere atque punire transgressores naturalis aut diuinæ legis.

Respondeo propositionem illam assumptam, esse falsam. Nam moderatores reipublicæ, & ecclesiarum pastores, curam gerere debent, non solummodo vt corrigantur animosi, rebelles & contumaces, verum etiam vt boni foueantur in pace & tranquillitate. Boni pastoris officium est, nō solum euellere, destruere, disperdere, sed & ædificare atque plantare, pingue & forte custodire, Hieremię primo, & Ezechielis trigesimoquarto. Atq; ita patet propositionem antecedentem in argumento falsam esse. Nam ecclesiarum prælati, quamquam præcipuam debeāt curam gerere, quatenus cū expedit, corripiant & corrigant transgressores naturalis aut diuinæ legis, vt & cæteri timorem habeant, nihilominus tamē eorum etiam officium est pro tempore opportuno cibum dare, & inuigilare super iustos, vt iusti maneant, & ne lupus insidians oues perdat ac deuoret.

Ad probationem qua dicitur, superior potestas non habere potestatem super iustos, dicimus id falsum esse. Sententia autem Apostoli dicentis, Iusto non est lex posita, sed adulteris, impijs. Dicimus veram quidem esse interpretationem qua dicitur, lex pœnam inferens transgressori, nō esse positam propter iustos, quippe, qui sua sponte manent iusti, sed propter transgressores, dicente Paulo, Lex propter trāsgressores est posita, hoc est, vel vt nō efficiātur transgressores, vel vt emēdentur, & cęteri timorē habeāt. Verū propius accedentes ad mentem Apostoli secundum sententiam sanctorum interpretum dicimus, sicuti & in solutione argumenti primi iam diximus, sententiam esse, Iusto non est lex posita, id est, imposita vt dominatrix iusti, qui sit sub legislatore, coactus iugo legis, sed tamen iusto vtiq; est lex posita, vt sit tanquam filius sub autore legis, legitime vtens illa, confugiens ad gratiam adiuuantem, cum senserit concupiscentiam repugnantem legi mentis suæ. Patet igitur impios esse & hæreticos, qui dicunt sententiam esse Apostoli, Iusto non esse legem impositam, id est, iusto non esse legem necessariam, vt eam seruet.

Et cum in argumento subijcitur, verbum Christi dicentis. Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus, accipiendum esse secundum materiam subiectam, vt intelligatur in his quæ sunt diuini iuris, & sensus sit. Si ecclesiæ corripienti & præcipienti, vt peccare desistat, ipse pec-peccator noluerit obedire, habendus est tanquam Ethnicus.

Respondeo illam sententiam esse veram, & catholicam, sed non præcisam, & adęquatã intentioni saluatoris, id enim crebro in scripturis sacris, quemadmodum & in alijs doctrinis, accidit, vt specialis aliqua veritas generali quadam sententia comprobetur, quemadmodum docet Augustinus libro quarto contra Iulianum, tractans verbum Apostoli. Omne quod non est ex fide, peccatum est, oportet ergo nos obedire ecclesiæ non solum corripienti, vt peccare desistamus, sed & iuste præcipienti, vt tale, vel tale quid agamus, quod videtur ad salutem, ad lucrum & custodiam religionis, seu communis charitatis Christianæ necessarium. Pastoribus negligentibus non solum dicitur quod infirmum, & confractum fuit non solidasti, non reduxisti, sed additur quod pingue & forte fuit, nõ custodiuisti. Sic euocatus a superiore iudice, vel pro deponenda veritate quã nouit, vel pro purgãda infamia, tenetur obedire, alioqui excommunicationis vinculo ligatur, si contumax fuerit.

Ad confirmationem, qua dicitur. Transgressio legis humanæ si sit peccatum, consequens erit ex multitudine humanarum legum abundare delicta, id est plura & grauiora peccata in republica contingere. Respondeo id nequaquam consequens esse. Nam legibus humanis hominum coercetur audacia, tutiorque fit inter improbos bonorum hominum vita, in ipsis denique improbis formidato legis supplicio refrenatur nocendi cupiditas, sicuti docet Paulus ad Romanos decimo tertio. Vnde legum conditores reique publicæ moderatores habentes consideratiõem ad æquitatem naturalem ęternę legis, attendentes quid populo expediat, prescribunt tempora, personas, opera, & modos, quibus respublica, quam susceperunt gubernandam, in pace conseruetur, & securius viuat secundum leges æternas, & incommutabiles.

biles. De his latius in solutione argumenti octaui.

Ad septimum argumentum respondeo quod in mandatis decalogi praecipitur vt habeamus in honore parentes, & ita obediendum est eorum pręceptis & statutis iustis. Nam ipsum, quem vicarium dei in terra habemus in his, quae ad deum sunt, tanq̃ deum audire debemus. Et ita cogitantes ea facere quae deus pręcepit, etiam cogitamus facere quę parentes tam spirituales, q̃ carnales recte praecipiunt. Saluatoris autem sententia, Sine causa colunt me docentes doctrinas, & mandata hominum, patet ex sententijs ibidem a saluatore pręmissis. Nam Iudaeos calumniantes quod discipuli illotis manibus manducarent, arguit Christus, Vt qd & vos, inquit, transgredimini mādatum dei, vt traditiones vestras statuatis, ipsum dei mādatum commemorat cum sequutus adiecit. Deus enim dixit, Honora patrem tuum, & matrem, vos autem dicitis, quicūq; dixerit patri aut matri, munus quodcumq; ex me tibi proderit, & irritum fececistis mandatum dei propter traditionem vestram. Loquitur ergo saluator contra constitutiones hominum, legibus diuinis obuiantes, quale erat illud. Satius est mun⁹ in templo offerre q̃ necessitati parentum subuenire. Constitutiones autem Apostolorum & sanctorum patrum non solum non sunt cōtrariae diuinis legibus, sed & magnum afferunt ad euangelica praecepta facilius exequenda adminiculum. Pro intellectu verbi saluatoris dicentis. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata; & ad cognoscendum qualiter obseruatio mandatorum sufficiens sit ad salutem. Primum sciendum ē secundū doctrinā Pauli apostoli, quam & explicauit Aug. in lib. de spiritu & litera, quod obseruatio mandatorū non secundum literam, sed secundum spiritum viuificantem sufficiens est ad salutem. Nam litera occidit, spiritus autē viuificat. Et hanc obseruationem mandatorum secundum spiritum viuificantem ignorabat adolescens ibidem, qui cū ignorans dei iusticiam & suam volens constituere, diceret se omnia mandata obseruasse a iuuentute sua, responsum habuit a Christo, Adhuc vnum deest. Si sola praecepta in decalogo expressa & carnaliter intellecta sufficerēt ad salutem

Quō intelligatur si uis ad uitā ingredi serua mandata.

non esset necessarium credere in Iesum saluatorem mundi incarnatū & passū, nō esset opus regenerationis lauachro, de quibus nulla expressa sit commemoratio in preceptis decalogi. In præceptis decalogi multa sunt implicita & abstrusa, quę & ipse saluator latius declarauit in suis euangelijs, vt quod non solū opera forinsecus facta, veluti furtū, homicidium, adulterium, & desideria quibus concupiscitur vxor aliena, aut res aliena, sed etiam alia multa, vt gula, crapula, auaritia, quibus qs abutitur rebus suis, & non cupit aliena, immundicię item multę in speciebus luxurię, quas turpe ē nominare, in mandatis domini intelliguntur prohibita, quæ tamen non videntur expresse prohibita vllo precepto decalogi, de quibus & Apostolus dicit. Qui talia agūt, regnum dei non possidebunt. Deinde benefacere proximo, esurientibus panem dare, corripere peccantes, cæteraq; misericordię opera crassioribus & carnalibus hominibus non videbuntur mandari vllo decalogi precepto, nisi sensus & intelligētia eiusdem decalogi ex euangelica & apostolica doctrina redderetur clarior & illustrior. Vnde Iudæos legem decalogi carnaliter & crasse intelligentes arguit saluator loquens ad discipulos Matthęi vltimo. Nisi abundauerit iusticia vestra plusq; scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regum coelorum, Sic & ipsos carnaliter intelligentes præceceptum sanctificādi sabbatum, calūniantes discipulos Christi, quod ipsi sabbatum violarent, dum transirent segetes, & esurientes vellerent spicas, & ederent, arguit Christus. Nō legistis, inquit, quid fecerit Dauid cū esuriret, cum intraret in domum dei, & cōmedit panes propositiōis, quos non licebat edere, nisi solis sacerdotibus, aut nō legistis, quomodo sacerdotes in templo sabbatū violāt & sine crimine sunt. Dico autem vobis, quia templo maior est hic, si sciretis quid esset, misericordiam volo, & non sacrificium, nūq; condemnassetis innocentes. Innocentes, inq;, id est esuriētes discipulos, quorū magis debuistis misereri, qui hoc coacti famis necessitate fecerunt. Itē & alibi arguens eosdē Iudęos, decimatis mentā & anethū & cyminū, & relinquitis grauiora legis, misericordiam & iudiciū, liquantes culicem, camelum au
rem

tem glutientes. Verum ne hæc minora præcepta arbitrarerentur esse seruanda, adiecit. Hęc oportuit facere & illa non omittere. Deinde omnia ad salutem necessaria, continentur quidem in euangelijs, sed multa reperiunť illis generaliter dicta, quæ propter ignorantiam hominum explicatione indigent latiore, quę & apostoli, vt Petrus, Paulus, Ioannes, & Iacobus diuinitꝰ inspirati, qui & facta eius intellexerũt, quibus & post resurrectionem sensum aperuit, vt intelligerent scripturas, latius studuerunt explicare. Vnde necꝫ saluator in aliquo quatuor euangelistarum expresse docuisse legitur circuncisionem carnis, cęteraqꝫ veteris legis sacramenta per mortem Christi esse abrogata, quæ tamen lex vetus docet esse pacta, & fœdera sempiterna. Quę sane præcepta propterea appellantur sempiterna, quod veritas euangelica in illis figurata permanebit in æternum. Vnde & calix sanguinis Christi, dicitur calix sanguinis noui & ęterni testamenti.

Qua ratiõe veteris legis præcepta dicãtur pacta sempiterna.

Intelligentia ergo verbi saluatoris dicentis ad adulescentem, Si vis ad vitam ingredi serua mandata, veram videbis, si consideres seriem sententiarum, quas saluator tum adolescenti respondẽdo, tum occasione illius discipulos docendo proposuit. Manifestum est autem tres euangelistas historiam de ipso adolescente commemorasse, & saluatorẽ respondisse verbum illud ad adulescentem, eundemqꝫ diuitem, q interrogabat Iesum. Magister bone, quid boni faciã vt habeam vitam æternam, cuius interrogationis sensus erat. Magister tu es bonus, dic ergo mihi, quibus operibus bonis, quibus operum meritis potuero assequi vitam ęternam. Saluator autem non mox respondit illi, Si vis ad vitam ingredi, & cæt. sed præmittit, Quid me dicis bonum, quid me interrogas de bono? nemo bonus nisi deus vnus, plane insinuans opus esse fide, qua credatur, nemo esse bonus, nisi solus deus, & omnis homo esse mendax; Non esse qui faciat bonum vsque ad vnum, id est, ad vnum me Christum. Et ita neminem posse aliquid boni facere ad assequendum vitam æternam, nisi qui ex bonitate dei miserentis factus fuerit bonus. Hoc ergo

voluit Christus dicere ad adolescentem, quando bene deum simul & hominem me esse nosti, qui propter hominũ salutẽ in terram descendi, tunc recte me dicis bonum, & quando bene deum & temetipsum noueris, tunc optime quęris quid boni facies. Aliter docendus est homo, iam gratiam agnoscens aut constitutus sub gratia, aliter nondum agnoscens gratiam. Homo nondum constitutus sub gratia cum sit adhuc cæcus, infirmus, captiuus, monstrandus est sibi esse deformis & captiuus, monstrandus est illi medicus, alioquin nihil boni poterit facere. Iam autem sub gratia constituto dicendum est, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde propter clausulam, quam de hoc adolescente interiecit Marcus dicẽs. Intuens eũ Iesus, dilexit eum. Sunt qui dicũt verba hęc esse adolescentis, iam sub gratia constituti, quem tamen adhuc spinæ tribulationum & diuitiarum pũgũt. Hoc ergo pmisso, cõmuniter adiecit saluator. Si vis ad vitã ingredi serua mandata. Et nũeratis mãdatis decalogi adolescẽs ex simplici quadã intentione, zelum dei habẽs non secundum scientiam, ignoransq́ dei iusticiam, suam volens constituere, in operibus confidẽs, existimans custodiã mandatorũ consistere in hoc solum, quod honorauerit parentes & abstinuerit à furto, adulterio, & homicidio, nõ cõsiderata dilectiõe dei & pximi, qua resecãt cupiditates diuitiarum, & concupiscentię voluptatum, aut superbus & auarus, sed non mentiendo, respondit. Hæc omnia, inquit, obseruaui a iuuentute mea, quod audiens saluator, non mox arguit eum arrogantię, aut mendacij, sed secundum Marcum euãgelistam, intuens eum Iesus, dilexit eum, insinuans eũdem adolescentem hoc non mentiri, sed simplici quodam credulitatis aĩo respondisse. Deinceps subiungit, Adhuc vnum tibi deest, turbaris & vagaris erga plurima, vnũ est nessariũ, charitas videlicet, qua totus adhęrẽs deo, tua restringantur desideria; idcirco vade & vende omnia quęcumq́ habes, et da pauperibus. Sic enim Lucas & Marcus recitant, Solus autem Matthęus prętermittens sententiam saluatoris dicentis, Adhuc vnũ tibi deest post interrogationem adolescentis apposuit clausulam, Si vis perfectus esse, & cõtinuo

Adhuc unum tibi deest.

sub

subiunxit, Vade & vende oĩa, &c. Vñ & occasiõe hui⁹ doctrinę saluatoris, duo iã olĩ errores cõtra traditiões Christianę ecclesię emerserũt, Vn⁹ Pelagianorũ, q̃ respiciẽtes ad opa foris facta, aut faciẽda, ignorãtesq́ꝫ dei iusticiã ex ṽbo saluatoris dicentis ad adolescentẽ, Vnũ tibi deest, vade & vende omnia quę habes, & cęt. concluserunt diuites baptizatos, nisi omnia relinquant, non impleuisse opera pręceptorum, nec eos posse habere regnum dei, quem errorem cum cæteris Pelagius tandem conuictus, ore proprio anathematizauit, quemadmodum recitat Augustinus in epistola ad Paulinũ. Vnũ tibi deest, uade & uẽde omnia quæ habes.

Alter emerserat error Vigilantii, qui arbitrabaẽ saluatorem nec consuluisse, nec præcepisse adolescenti, aut vlli diuiti, vt omnia simul relinquant, sed melius esse, si quis moderate rebus suis vtatur pro loco & tempore occurrens necessitatibus pauperum, quem errorẽ destruit Hieronymus contra Vigilantium, sic loquẽs. Quod autẽ Vigilantius asserit eos melius facere, qui vtũẽ rebus suis, & paulatĩ fructus possessionũ diuidũt paupibus, q̃ illos qui possessionibus venũdatis simul oĩa largiuntur non eis a me, sed a dño respondebitur. Si vis perfectus esse vade & vende oĩa quæ habes & da pauperibus. Ex qua Hiero. doctrina plane patet Hiero. interpretari textum de perfectione, quę est non pręcepti seu consilij. Sed tũc manet difficultas, qualiter ista clausula congruat ei quod pręmitiẽ. Adhuc vnũ tibi deest. Ad hęc igiẽ intelligendum non erit inutile præconsiderare triplicem in scripturis reperiri perfectionẽ Christianæ vitę. Vna est pfectio cõsummata seu pręmij in futuro sęculo, quę ẽ pręmiũ sanctorum, secundum quam quis est absq́ꝫ peccato, absq́ꝫ macula & ruga, de qua Apostolus ad Philippenses tertio, & ad Romanos. Velle adiacet mihi, perficere autem nõ inuenio. Alia est perfectio viæ, quæ est necessitatis & præcepti, de qua dicit apostolus Paulus, vt possitis resistere in die malo, & in omnib⁹ perfecti stare. Et Iacobi primo. Scitis perfecti, ĩ nullo deficiẽtes. Et saluator, Estote ergo perfecti, sicut pater vester coelestis pfect⁹ est. Et rursus, Ambula corã me, & esto pfectus. Huiuscemodi perfectio non est aliud q̃ charitas, vel subsistentia charitatis qualiscumq́ꝫ fuerit charitas,

 si ad-

si adsit, perfectione quadam vię homo perfectus est, iamq́; in animo renunciat omnibus quæ possidet, paratus in animo, omnia pro Christo perdere. Sunt qui saluatorem arbitrant hic loquutum de ista perfectione propter clausulam antecedentem, qua dicitur, adhuc vnum tibi deest, ac si dicat, amor diuitiarum te facit alienum a regno dei. Si vis ergo perfectus esse, id est, habere perfectionem necessariam ad assequẽdum vitam ęternam, vade & vende omnia, quę habes, ac si dicat renuncia omnibus quę possides, abnega temetipsũ, & sequere me, disce esse pauper spiritu, disce propter me cõtemnere omnes diuitias. Non enim damnauit Iesus possessionem diuitiarum, sed affectum, amorem, & curam, volens nos oportere interdum ea etiam relinquere, quę auocãt animos nostros a præcepto dei, & veritate euangelica, & sic verbum istud saluatoris, Vade & vende omnia, & c. foret interpretandum, quemadmodum interpretantur ea, quæ ponuntur Matthæi quinto. Si quis percusserit te in maxillam, prębe ei alterã, qui vult tunicã tuam tollere, dimitte ei & pallium. Hæc enim, vt venerabilis, inquit Augustinus, pręcepta quędam sunt secundum pręparationem cordis, non semper secundum exhibitionem operis. Tradidit enim saluator documenta patientię, vt quibuslibet iniurijs illatis Christianus animus sit patiens, & ad plura ferenda paratus, Tradidit & documẽta pietatis & misericordiæ, & refrenãdi oẽm affectionem, quę mentem alienat a deo. Si oculus tuus, inqt, aut pes tuus, aut manus tua scãdalizat te, abscide, pijce abs te, oĩ petẽti te da ei, & volẽti mutuari a te, ne auertaris. Sic et in hoc loco, inquiũt, intelligitur, Vade & vende omnia, ac si dicat, si mandata custodijsses, proximum tanq́; temetipsũ dilexisses. Verum hæc interpretatio non videtur congruere ei, quod postea ita dixit Petrus. Ecce nos reliquim⁹ omnia, & sequuti sumus te, & c. Proinde communiter intelligunt doctores id esse perfectionis cuiusdam, & non præcepti, sed consilij, & secundum quam homo etiam a licitis abstinet, vt expeditius deo vacet, & ei quæ dei sunt, cogitet. & de hac loquitur hic Christus secundum diuum Hieronymũ in epi

Damnat Christus nõ diuitiarũ possessionẽ, sed amorem.

in epistola contra Vigilantium; & in epistola ad Demetriadem de virginitate seruanda. Et secundũ hunc sensum introducẽda ẽ series sententiarũ. Arguit saluator adolescentẽ, q asserebat se omnia mãdata custodijsse, & dicit illi, Adhuc vnum tibi deest in mandatis; quod nimium tenax es, plus diuitias tuas q̃ deum & proximum diligens, diues es, non poteris intrare in regnum cœlorum, nisi desieris esse diues. Paupertas ergo in aĩo tibi deest, facilius est camelum intrare per foramen acus q̃ diuitẽ, hoc ẽ, diuitijs seruientẽ in regnũ cœlorũ. Vnde & propter hãc varietatem sunt qui dicunt adolescentem hoc simplici credulitatis animo & interrogasse, & respondisse pro eo quod Marcus interposuit, intuens eum Iesus dilexit eum. At vero Hieronymus docet adolescentem hæc & interrogasse, & respondisse tentantis astu & mentientis affectu, verum qualiscumq; fuerit intentio adulescentis, parum admodum refert, sufficiat scire, quod Saluator voluit ostendere illum non debite respondisse, nec omnia mandata plene custodijsse. Sed de his hactenus, longius forsitan digressi, q̃ præsentis argumenti negotium postulat, latius de his in tractatu de consilijs euangelicis.

Cæterum ne ex verbo Christi dicentis, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, fallaris & putes opera mandatorum a libero nostro arbitrio esse meritoria iustificationis nostræ, operæ prætium est attendere Christum non dixisse, Si vis peruenire ad gratiam, aut ad remissionẽ peccatorum, aut ex impio iust⁹ fieri, serua mandata, sed, Si vis inquit, ad vitam ingredi, serua mandata. Obseruantia enim mandatorum, q̃uis sit via ad obtinendum vitam ęternam, non tamen est via meritoria remissionis peccatorum aut gratiæ primę, seu charitatis, sine qua nemo potest ita seruare mandata, vt perueniat ad vitã ęternam. Ad iã credẽtes congrue dicitur, Si vis ad vitam ingredi, & cætera. Ad nondum autem credentes dicitur. Si credideris & baptizatus fueris saluus eris, sed iam credens, neq; saluus permanebit, neque ad vitam æternam perueniet, nisi mandata dei custodierit.

Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.

Ad octauum argumentum quod assumit, legem euangelij esse legem libertatis, non solūmodo ea ratione, quod a dominio peccati liberat, sed & propterea, quod minus grauat, præceptaq; pauciora & leuiora habeat, q̄ lex vetus.

Respondeo hoc vtiq; verum esse, quia per legem euangelij, efficiuntur homines liberi a iugo præceptorū legis Moysi, quæ magis onerabat, tum ex difficultate oneris illius legis, tum ex multitudīe pręceptorum legis illius, tum ex infirmitate hominum, quibus lex illa erat data, quorum erat ferre seu portare legis onera. Grauitas oneris legis illius pensatur ex difficultate externorum operum, quorum plurima in lege illa ex seipsis erant grauia ac difficilia. Infirmitas autem seu imbecillitas hominum, sub lege illa patet, q̄a datio legis illius ex se, gratiam non conferebat adiuuātem. Lex per Moysen data est, inquit Ioannes, gratia autē & veritas per Iesum Christum facta est. Multitudo præceptorū manifesta est. Nam vt inquit Rabbi Moyses, ducenta & octodecim sunt præcepta affirmatiua secūdum numerum mēbrorum hominis, trecenta autem & .65. præcepta negatiua secundum numerum dierum anni, in quibus vniuersis custodiendis, singulisq; pollutionum generibus cauendis, tanta, inquit, erat difficulas, vt vix vnum ex mille inueneris mūdum. Inter hæc omnia præcepta erant paucissima moralia. Cęteris omnibus igitur iudicijs, ceremonijs, & obseruantijs Christi morte sublatis, remanent in lege euangelica sola moralia præcepta, superadditis præstantissimis quibusdā sacramētis numero paucissimis, & obseruatione facillimis.

Lex Moysi grauior lege euāgelij ex tribus declaratur.

Hic iam dixerit fortassis quispiam, Lex Moysi iuxta Pauli Apostoli doctrinam, fuit imposita hominibus illis adhuc imperfectis, tanquam adhuc paruulis, & sub pædagogo degentibus, paruulis autem atq; infirmis, imponenda sunt non onera grauia, sed leuia ac facilia, perfectioribus adijciuntur altiora. Videtur igitur quod lex Moysi debuerit pro illo populo min⁹ onerosa esse, & præcepta cōtinere faciliora. Et hanc quoque sententiam videtur corroborare doctrina Christi, Matthæi quinto, adijcientis legi antiquorum præcepta quędam perfectionis, obseruatione difficillima.

Respon,

Respondeo iuxta Pauli Apostoli doctrinam, ad Gal. 4. Paruulus adhuc rudis ac petulans, nondum est amans iustitiam, suarumque sequax est passionum, & ideo sua libertate uti non potest, neque suis viuere legibus quasi hęres, sed sub tutoribus, aut sub pædagogo elementis quibusdam ętati illi congruis ad tempus instruendus, ac manuducendus est, coercendusque monitis, præceptis, & externis operibus, quibus lasciuiens refrenetur ætas, donec venerit tempus perfectę discretionis adeundæ hæreditatis, vt iam non amplius solo timore ducatur, neque sub solis viuat temporalibus elementis, sed ex se ea quę iusta ac recta sunt faciat, & tum illi sunt intimanda, declaranda, expresseque vetanda, quę dū paruulus erat, capere non poterat, cuiuscemodi sunt interni motus animi, concupiscentiarū et cupiditatum, quę in veteri lege populo adhuc carnali non sic expresse erant vetitæ sub comminationibus mortis corporalis aut temporalis poenæ infligendæ, quemadmodum neque motus interni charitatis, humilitatis, patientię, mansuetudinis illis proponebanť sub spe æterni & coelestis regni. Atque ita sane mādatis veteris legis Moysi, in euangelio Matthæi. 5. aliisque in locis sunt superaddita mandata quædam moralia difficillima his, qui nondum habent spiritum euangelij, cuiusmodi sunt, non aspicere mulierem ad concupiscendum, pro persequentibus & inimicis orare, eosque diligere, & non resistere illis, sed patienter ferre iniurias illatas, animamque pro fratibus ponere, relinquere omnia propter Christum, crucifigere carnē cum vitijs & cōcupiscentijs suis. Hęc & id genus alia perfectiōis opa populis carnalibus nondum suaui iugo Christi deductis difficilia, lege Moysi non sic expressa, præcipiuntur in euangelio, sed non inde sequitur, onus euangelij hominibus sub euangelio esse grauius, quam onus legis veteris erat hominibus sub lege Moysi degentibus.

Lex euangelij docet & adiuuat, lex Moysi solū docet.

Nam spiritus euangelij, qui legē charitatis scribit in visceribus hominum facit huiusmodi pręcepta esse leuia & suauia, sic animas intus afficiēs, vt regnum mundi & omnem ornatum sęculi contemnant propter amorem domini nostri Iesu Christi. Spiritus autem legis Moysi solum indicans

quid nam esset faciendum, & non adiuuans ad implendum, timorem incutiebat populo illi, quam diu adhuc manebat carnalis. Sed non inde sequitur, per legem euangelij Christianos esse liberos a praeceptis & obedientia suorum parentum, praelatorum, & superiorum potestatum. Nam & supra praecepta legis Moysi etiam oportuit veteris legis populum suis parentibus & superioribus obedire in multis operibus, ad quae alioqui non obligabatur populus ille iure diuino. Vnde Paulus Apostolus spiritu suo Apostolico, praeuidens homines quosdam reprobos futuros, qui praue essent intellecturi libertatem euangelicam per Christum nobis impensam, totiens, totque reiteratis vicibus inculcat & exaggerat nos iam factos Christianos, oportere subditos esse parentibus, praepositis, principibus, & sublimioribus potestatibus.

Iam si quis dixerit, Qui liberatur ab vna seruitute, & denuo premitur alia, vel aequali, vel maiori, non magis est liber, quam prius extiterat, veluti qui liberatus ab vno vinculo corporali, rursus constringitur alio aequali, aut fortiori, sed canones & decreta Pontificum, legesque superiorum potestatum, sunt multo grauiores & plures, quam olim praecepta veteris legis, Ergo per legem euangelij non efficiuntur homines magis liberi, quam erat veteris legis populus.

Huic respondeo, secundam propositionem antecedentis falsam esse, sicuti ex superioribus manifestum est. Nam huiusmodi leges positiuae adiectae praeceptis euangelij, congruunt ad lucrum fidei, & Christianae charitatis, ad fouendum tranquillitatem, & pacem reipubl. Atque ita non sunt onus grauans, sed alleuians. Neque Papa, neque Imperator potest imperare hominibus sibi subiectis, veluti seruis & mancipijs, neque pro suis item lucris aut commodis canones aut leges imponere, sed pro lucro, commodo, & salute subditorum, quibus ceu filijs tanquam pater & pastor praeesse debet, non tanquam dominus gubernans libidine dominandi.

Ex his igitur manifestum est, quo nam modo, qua insuper ratione super veteris legis populum fuerit iugum asperū

ſperum atq; amarum, & onus graue. Nempe ſeruilis ille timor, quo populus ille legi vnius dei cœli & terræ coagulabatur, pœnam habebat atq; animi amaritudinem. Onus inſuper mandatorum graue erat, cum propter multa difficilia externa opera illic & iuſſa & vetita, tum propter imbecillitatem virium populi illius adhuc rudis, qui quaten⁹ manebat in lege Moyſi, non inde transiens in Chriſtum, nondum habebat ſpiritum dulcedinis adiuuantem.

Inſuper ex ſuperioribus liquidum eſt, quo nam modo, & qua item ratione iugum Chriſti ſit ſuaue, & onus præceptorum eius leue, &c. Quantũlibet enim ipſe Chriſtus iuſſerit aut prohibuerit internos animi motus, onus tñ leue eſt propter iugum Chriſti ſuaue, cœlitus humeris animarum noſtrarum immiſſum. Vnde iugum, de quo Chriſtus, a iungere appellatum eſt, euangelica charitas ex fide in Ieſum mediatorem, qua ad inuicem iungimur, tanquam vnius corporis membra, mirabili quodam nexu ſpiritus ſancti, adherentia Chriſto vt capiti noſtro. Nobis itaq; tali nunc ad inuicem iugo copulatis Chriſto, mandata eius non ſunt grauia, id eſt, moleſta, nobis quaſi inuitis impoſita, ſed iucunda & delectabilia ſuper aurum & topaſion. Quod ſi per iugum Chriſti velis intelligere legem Euangelicam, & per onus laborem in cuſtodiendis mandatis, in eandem recurris ſententiam. Nam charitas facit omnia eſſe voluntaria, & ita leuia & ſuauia. Iugum charitatis q̃uis ſit via arcta tumidis, elatis, ſuperbis camelis ſeu gibboſis, id eſt, ſarcinis cupiditatum oneratis, cæteriſque omnibus, qui nondum intrauerunt anguſtam fidei portam, quam & pauci inueniunt, currentes in campos licentiæ ſecundum viam amplam, id eſt, ſecundum propriam concupiſcentiam, ſeu ſecundum amorem ſui, ſecundum amorem mundi huius, aut carnis ſuæ, qui ſane amor ſui ducit animam ad perditionem, attamen larga & ſuauis omnibus iam factis paruulis & humiliatis, ambulantibus in ea dilatato corde, id eſt, amantibus & diligentibus, dicente propheta, Viam mandatorum cucurri, cum dilataſti cor meum.

Iugum Chriſti ſuaue, & onus leue.

Ex huiusmodi ergo saluatoris testimonio, non recte concluditur, parentes & ecclesiæ prelatos, non posse dare mādata, aut ordinationes, quibus teneamur obedire. Nam & charitas, qua & nos inuicem superiores arbitramur, facit nos lubenter, ac spontanee obedientes esse parentibus & senioribus, omnibus reddit debitum, cui honorem honorem, cui tributum tributum, cui obedientiam obedientiam. Pro intelligenda autem doctrina Petri, cæterorumq; Apostolorū, & seniorum, in Actibus capite 15. definientium precepta veteris legis, propter eorum grauitatem & multitudinem, nō esse imponenda populo Christiano iam per Christum in libertatem vocato, Sciendum est quod Petrus coarguit Iudeos, qui confisi in operibus legis Moysi, putabāt sese nō posse iustificari sine carnis circūcisione & obseruatione legaliū sacramētorum. Vnde in principio eiusdem capitis sic recitat Lucas. Quidam descendentes de Iudea, docebant fratres, dicentes eis, quod nisi circumcidamini secundum morē Moysi, non potestis saluari, atq; ita facta seditione nō modica aduersus Paulum & Barnabam, ordinatum est, vt ipse Paul9 & Barnabas, & quidā alij ex ipsis sup hac quæstione ascenderent in Hierusalē, ex quibus manifestum est, quosdā male docuisse fratres, tradentes neminē posse saluari sine opibus legis Moysi, iugūq; legis Moysi, que & lex dei erat, adhuc post Christū datū, habere vi obligandi ex ratiōe voluntatis diuie, quasi precipiētis ac definiētis, sine illis salutē esse nō posse. Hoc autem falsum esse in concilio Apostolorum & seniorum Hierosolymis solenniter celebrato & conuocato, declarauit Petrus, approbauerunt Barnabas, & Paulus, iudicauit Iacobus Hierosolymorum episcopus. Ad eum eni tanq̄ ad iudicem ordinarium in propria diocesi residentē pertinebat pronuntiare Apostolorum sententiam, etiam in presentia Petri vniuersalis ecclesie episcopi. Postquam tacuerunt Paulus & Barnabas, respondit Iacobus, inquit scriptura, Viri fratres, & c. Priusquam tamen Iacobus definiret, magna conquisitione & examinatione facta, de questione illa, Vtrum de circumcisione lex Moysi esset ad salutē necessaria, surgens Petrus in cōcilio, primum communstrans se

Consiliū vniuersale Apostolorū temporibus.

Declaratur textus actuum 15.

diui

diuinitus electū, ad prędicandum gentibus, diuinitusq; edo ctum explicat deum purificare corda gentium ex fide absq; circumcisione & obseruatione veteris legis, & concludens, ait, Nunc ergo vos, inquit, quid tentatis deum, imponentes eis iugum legis Moysi, quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus, sed credimus vnumquemq; tam gentilē, q̄ Iudęum saluari gratis per fidem in Iesum, sine fide non est circūcisus Iudęus melior gentili incircumciso. Fuit q̄dem populo Iudęorum ad tempus lex imposita, sed ex operibus legis sine fide nō potuit iustificari. Lex enim spiritualis erat continēs ceremonias, vmbras, figuras, & signa Christi tunc futuri, quo adueniente transierunt vmbræ, figuræ. In vtrisq; igitur q̄uis ad salutem necessaria est fidei gratia, neutris tamē imponenda nunc sunt legis Moysi sacramenta. Hāc Petri sententiam approbauerunt Paulus & Barnabas, narrantes q̄ta deus per eos prodigia & signa ostendisset inter gētes. Atq; ita tandē iudicio suo eandē sentētiā cōfirmat Iacob9. Postremū placuit Apostolis & senioribus cū tota ecclesia viros mittere ad Anthiochiā, &c. Sed videamus iam consequenter etiam ex doctrina Apostolorum in eodem loco consequens esse eum, qui iam per gratiā Christi salutem est assequutus, oportere obedire non solum præceptis diuinæ legis, sed & ecclesiæ prælatorum mandatis, ac ordinationibus ad lucrum & custodiam charitatis in plebe.

Apostoli in generali cōcilio, cur p̄hibuerūt quædam in se licita, quæ neq; diuina, neq; naturalis lex uetat.

Cū omnes ceremonię veteris legis publicato iam Christi euangelio forent extinctę, tamen & ibidē Apostoli ad lucrū & custodiā pusillorum iusserūt ad tempus seruari quędā ceremoniarū pręcepta, veluti abstinere a sanguine animantis, et a bestia suffocata, a carne idolis immolata, & a fornicatione, quam gentes communiter sibi licere existimabāt, quamobrē necessariū fuit eam simul cū alijs in se licitis prohibere. Hæc ad literā fuerunt in exordio fidei prohibita, nō ad obseruandū ceremonias legis, sed propter necessitatem seu vtilitatem illi tempori congruentem, vt videlicet expeditius atq; sobrius Iudæi & gentes simul habitātes coalescerent, Iudæi nempe propter veterem consuetudinē abhominabātur sanguinē & suffocatum. Esus autem cibi idolis immo-

lati, si gentibus fuisset admissus, potuisset dare Iudæis occasionem suspicandi de reditu earum ad idololatriam. Ad coagulandum igitur Iudæos simul & gentes in vnitatem fidei & Christianæ pacis, quædam in principio vetuerunt Apostoli, quę transeunte tempore, & cessante prohibitionis causa facta sunt licita. Fornicatio autem simplex, quę naturali iure illicita, & illic prohibetur, propter gentes, quæ putabant eam non esse peccatum. En vides candide lector Apostolos in generali synodo, docente spiritu sancto ex causa prohibuisse quędam, quæ neq; naturali, neq; diuino iure erant in se illicita, aut vetita. Demum in fine eiusdem capitis dicitur. Perambulabat Paulus Syriam & Siliciam, cōfirmans ecclesias, pręcipiens custodire præcepta Apostolorū & seniorum. Vides igitur ex apostolica doctrina obediendum esse pręceptis seniorum. Nec obstat si qui sint qui legibus positiuis subesse contemnunt. Nam præfectus ecclesiæ, non tam ad singula membra, q̃ ad vniuersum corpus ne pereat habet attendere. Ad ea quę ex doctrina Augustini ad inquisitiones Ianuarij assumūtur in eodem argumento octauo, Respondeo quod Augustinus ibidem respondens quæstionibus Ianuarij in fine libri contra illos loquitur, qui religionem Christianam oneribus humanarum constitutionum imprudenter onerare præsumunt, non habentes considerationem, an ita pręcipi expediat communitati ecclesiæ ad ędificationem, aut pacis ac fidei, aut bonorum morum. Vnde Augustinus ibidem nihil facit obseruationes illas, quæ neq; sanctarum scripturarum autoritatibus continent̃, neq; in cōcilijs episcoporū statuta inueniunt̃, nec cōsuetudine vniuersæ ecclesiæ sūt roboratę, neq; habēt aliqd ad exhortationē melioris vitæ. Sub talib⁹ aūt non cōtinentur leges ieiuniorū, aut festorum solenniū, aut cōtinentię, & celibat⁹ ministrorū ecclesię, quę & in cōcilijs episcoporū statuta sunt, et vniuersalis eccl'ę cōsuetudīe roborata ad lucrū fidei, charitatisq;, & pacis cōis, cęterarūq; virtutū custodiam, aut ad pacē & trāquillitatē in rep. fouendā adminicula. De qb⁹ & Hiero. loquit̃ in ep'la ad Liciniū, Vnaquęq; prouincia ī suo sensu abūdet, & p̄cepta maiorū leges

Doctrina Aug. ad inquisitiones Ianuarij, de cōsuetudinibus ecclesiasticis.

leges apostolicas arbitreẽ. Apostoli quidẽ diuinit⁹ išformati docuerunt dei populũ nõ debere grauari multiplicibus cere monijs veteris legis, vmbris solũ & figuris Christi tũc futuri declarant hominẽ per fidem in Iesum iustificari gratis sine operibus prçuijs, sed nõ ideo cõsequens est, qui põtifices etiã Apostolorũ tpibus potuerant ecclesijs iã in vnã remp. cõgre gatis, dare prçcepta, seu statuta ad Christianæ fidei custodiã. Nã & apostoli ab exordio tẽpus sanctificãdi sabbatũ in diẽ dominicũ transtulerunt. Item solennitatem paschalẽ & pẽ tecostes statuerũt celebrandas, quarũ meminit & Lucas in actibus, & Ioannes in Apocalypsi, itẽ a suffocato & sangui ne, & a cibo simulachris immolato iusserunt abstinere, quæ tamen neq; naturali, neq; diuino iure erant vetita. Vnde et Apostolus viro contentioso & molienti contradicere obij- cit consuetudinem tanq̃ pondus, & momentum in his quæ agenda sunt & seruanda in ecclesia Christi. Si quis, inquit, videẽ cõtentiosus nos talem consuetudinẽ nõ habem⁹, neq; ecclesia dei. Quia fuerũt hçretici, qui ex Aug. doctrina in eodem libro conati sunt asserere ecclesiã nihil posse præci pere, quod alias non sit a deo præceptum, & idcirco nullam ecclesiæ constitutionẽ obligare transgressorem ad culpam. Animaduertendum est Augustinum ibidem recitare multas obseruantias celeberrimas a populo Christiano cu- stodiendas, quas non reperimus, aut Christum, aut Apostolos iussisse in sacris literis, sicuti anniuersaria celebratio dominicç passionis, resurrectionis, assensionis diei dominicæ post sabbatum, & quadragesimæ obseruatio, ieiuno stoma- cho sumere corpus & sanguinem domini, cæteraq; id genus alia multa, de quibus cũ per vniuersam ecclesiã costodiunẽ, isaniç, atq; demẽtiç, iqt, ẽ dubitare an ea seruare oporteat.

Ex scriptis sanctorum patrum, etiam eorum qui fuerunt vicinissimi Apostololorũ tpib⁹, reperimus pluria esse serua ta & custodita in ritib⁹ sacramentorũ, in modis exorcizãdi, baptizãdi, consecrãdi, & ordinãdi sacerdotes ac episcopos, q in euãgelij codice nõ reperiunẽ. Ipse quoq; Paulus coarguit eos, q mensis suis eucharistiç sacramentũ miscebant, addens etiã sese, cũ ad Corint. veniret, nonnulla de hoc ordinaturũ.

Vnde Christus tribuens successoribus potestatem gubernan di suam ecclesiam, simul dedit eis potestatem disponēdi, quę ad ecclesiæ ædificationem, exaltationem, & charitatis custo diam pertinerent, quemadmodum Paulꝰ præcepit episcopis a se ordinatis, vt constituerent per loca & ciuitates presbyte ros atq; episcopos, imponens eisdem ne vlli homini cito manus imponerent. Rursus in exordio nascentis ec clesiæ, cum nondum potestates sæculares erant, Christianę, multa non expediebant statuta, quæ iam expediunt ecclesię, cum reges & principes sunt fidei Christianæ defensores, de quo latius alibi. Ad verbum Iacobi Apostoli appellā tis legem Christi, legem perfectæ libertatis, Respon deo illud Iacobi testimonium non obstare præceptis & con stitutionibus humanis æditis, aut ad lucrum ac custodiam Christianæ fidei ac charitatis, aut ad fouendam reipublicæ pacem seu tranquillitatem, aut coercendum contumaces atq; rebelles. Sicuti enim iam patuit, lex euangelij dicitur lex pfectæ libertatis, non tanquam liberet Christianos in hac vi ta ab omnis seruitutis incommodo, aut ab obedientia subli mioribus potestatibus debita, sed quia non premit tanta ser uitute, q̄ta Iudæi etiam sub gratia constituti in euangelicā legem traslati ante Christum premebantur, liberans non so lum a dominio peccati, sed etiam ab oneribus sacramentorū, obseruantiarum, & ceremoniarum veteris legis. Et hæc est sententia, quam intendebat Augustinus in libro ad quæstio nes Ianuarij, dicens, Leui iugo nos Christus subiecit, & sarcinę leui, sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione prestantissimis, societatem noui po puli colligauit. Sacramenta autem veteris legis, quibus po pulus ille coagulabatᷣ, erāt numero plurima, factu difficilia, significatione obscura, & talia quæ solum promittebant & nondum præstabant gratiam, qualem Christus largitur in sacramentis suis legis euangelij. Deinde & in ver bo apostoli Iacobi considerandum est quod lex euangelij di citur lex perfectæ libertatis in hac vita, sed nō perfectissimę libertatis, qualis erit in futuro sæculo merces nr̄a, libertas ab omni malo. Cōsiderandi etenim sunt ex scripturis sacris

Lex Christiana, lex perfectæ liber tatis.

multi

multi libertatis gradus, sicuti in primo libro demonstrauimus. Hactenus igitur illud egimus, vt ostenderemus pręcepta Apostolica, instutaque canonica adiecta legi euangelicę, pro fouenda fide & charitate, & ecclesiastica pace, non esse habenda tanquam onera, quæ Christianos grauant, aut impedimenta præstent ad viuendum secundum euangelium Iesu Christi, sed potius tanquam adminicula quædam, quę exonerant onus peccati in carne habitantis, alleuiant, & ad viuendum secundum regulam euangelij incitāt, animosque expeditiores faciunt, sicuti perspicuum est in legibus corporalis ieiunij, quo interni motus praui, carnisque concupiscentiæ supprimuntur. In legibus item de festis celebrandis, & sacris audiendis, quibus iussum est cessare a seruilibus operibus, vt mens deo vacet, & in fide & charitate, cæterisque internis motibus virtutum proficiat. Vnde & ipse Paulus ingenue fatetur sese accepisse a deo potestatem super Christianos iam per Christum liberos, non autem in destructionē aut detrimentum, sed in ędificationem ecclesiæ.

Ad nonum argumentum, quo concluditur omnem transgressionem humanę legis, esse peccatum inobedientię, & criminale peccatum. Respondet Bernardus in lib. de dispensatione & præcepto, declarans consequentiam esse inualidam. Non enim quælibet, inquit, inobedientia est criminalis, deijciens a statu salutis. Nam ipsi nos iam dei gratia sanati, non possumus ita obedire etiam in præceptis dei, quin sæpe numero peccemus, non tamen continuo vt aliqd præterimus, perimus. Nam neque vnius necessitatis, vtilitatis, aut dignitatis sunt quæ iubentur, neque pari cura præcipiunt̄, nec pari voluntate negliguntur. Est interdum volūtas erroris, interdum infirmitatis, interdū contumaciæ, idcirco non eiusdē culpæ est voluntas, quę p inobedientiam labit̄. Vnde & in lege diuina, venialia peccata criminalia reputantur, cum per contemptum vtuntur, inquit, in vsum & cō suetudinem, & tunc non peccati species, sed peccantis intētio pensatur. Ad scripturam quæ citatur ex primo libro Regum, docens repugnare superiori, esse quasi scelus idololatriæ, & nolle acquiescere, esse quasi peccatum ariolan

Nō omnis trāsgressio volūtaria humanæ legis est criminalis.

di. Respondet ibidem eandem scripturam huic sententiæ nõ aduersari, sed & magis eam confirmare. Non enim definit scriptura scelus idololatriæ esse, non acquiescere, sed nolle, inquit acquiescere, vt non ipsius iussionis simplex trãsgressio, sed superba voluntatis contemptio, scelus idololatriæ reputetur. Aliud ẽ nõ acquiescere, aliud nolle acquiescere seu obedire, illud interdum est erroris, interdum infirmitatis, istud vero odiosę est contumacię, quemadmodum & ipsum repugnare. Non ergo qualiscumque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam, sed repugnare & nolle obedire. Et vide si non his conformiter doceat Apostolus Paulus: Qui potestati, inquit, resistit, dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Qualiter autem sit accipiendum quod Bernardus adiecit, Toties sine crimine trãsgredit̃, quotiẽs in trãsgressione defuerit huiuscemodi recalcitrãs & contẽtiosa volũtas iã mox dicturi sum⁹.

Deinde quod in argumento assumitur, inobedientiam Adę fuisse criminale peccatum, Respondet, quod frustra qualibet inobedientia comparatur antiquæ illi inobedientiæ in paradiso. Nam hæc sub pœna mortis erat interdicta, quæ nõ solum obligabat personam, sed & vitiabat naturam totam humanam, quæ & grauissima est iudicata ex defensione rebellionis, quando deo causam requirente peccati, vt ad ad pœnitentiam prouocaret, nolens mortem eorum, maluerunt declinare cor suum in verba maliciæ ad excusandas excusationes in peccatis.

De obedientia quã do est criminalis, quando uenialis.

Pro maiori intellectu eorum quæ in argumento nono, & in argumento sequenti assumuntur de obedientia, ex libro de dispensatione & præcepto, Sciendum est, quod Bernard⁹ disputat illic contra quosdam, qui terrebant homines a vouendo obedientiam, eo ꝙ monacho in oĩ sua actiõe crimen insidiat̃ inobedientiæ, quod reprobat ostendens, ꝙ nõ qualiscũq; mãdati p̃teritio, criminalẽ facit inobedientiã, sed repugnare & nolle obedire. Toties ergo sine crimine transgredit̃ qs (subintellige secundũ speciẽ inobedientiæ) q̃ties defuerit huiuscemõi recalcitrãs & cõtẽtiosa volũtas. Talis enĩ cõtẽpt⁹, ẽ inobediẽtia formalis species opposita virtuti

obe-

obediẽtię. Vñ & ait ibidẽ, Solus contẽptus, inqt, virtuti ĩsi diaẽ obediẽtię. Et ita secũdũ spẽm inobediẽtiæ, nõ ẽ vnq̃ criminale peccatũ trãsgredi simplicia statuta positiui iuris, nisi fiat trãsgressio ex contemptu. Cũ hoc tñ stat transgressionẽ pcepti humani pdeuntẽ ex volũtate nõ sic contẽnente, etiã interdũ esse mortale peccatũ oppositũ alij virtuti, veluti cũ opus oppositæ virtutis cadit sub humano pręcepto. Proinde mortaliter peccat etiã is, q abs cõtẽptu, abs vlla rõnabili cã vescit carnibus in quadragesima, abstract⁹ & illect⁹ a sua cõcupiscẽtia, vnde trãsgressor fit maioris aut minoris culpæ reus, nõ tã ex intentione pręlati intendẽtis aut criminaliter aut venialiter obligare transgressores, q̃ ex qualitate pceptorũ, & ex fine at autoritate pręcipientiũ. Ber. aũt loquit ibidẽ de corporaliũ statutis obseruantiar, quę vt statuta quędã puniunt in regula pfessorũ, quę a pposit is dispensationẽ admittũt, quę et neglecta puniũt leniori cẽsura, quę p se aut ppter se nec bona sunt, nec mala, sed ne diuĩa institutiõe, ne pria pfessiõe sunt fixa, qualia sũt risus interdict⁹, vł silẽtiũ interdictũ, secus ẽ de spũalibus, quæ in regula sunt tradita, & de his, quę ppria pfessiõe sũt fixa, qualia sũt loci stabilitas, cõtinentia, pauptas. Istorũ trãsgressio abs contẽptu criminalis ẽ, si fiat abs rõnabili cã. Vñ aliud fractio voti, aliud p surreptionẽ aut obliuionẽ trãsgressio humãi mãdati. Et hãc esse Bern. intentionẽ patet, nã et ibidẽ cõcludens, sic loquit. Hęc ergo gñalis sit regula vniuersorũ, q ppter se, aut p se nec bona, nec mala sũt, aut diuina institutiõe, aut ppria cuiuspiã pfessiõe fixa nõ sũt, vt nõ iussa licite vel admittũt, vel omittunt, Ita iussa sine culpa nõ negligunt, sine crimĩe nõ contẽnunt, vbi ẽ culpabilis neglectus, cõtẽptus aũt damnabilis. Differũt aũt neglect⁹ & contẽptus, q neglect⁹ ẽ lãguor quidã inertię, contẽptus vero est supbię tumor. Et hic sane contẽptus in oĩ specie mãdatorũ dãnabilis est, p cõtẽptũ ĩtelligẽs volũtatẽ, qua qs ita contẽnit supioris pceptũ, vt velit ppter huiuscemõi cõtẽptũ sciẽs & deliberate nõ obedire superiori. Nam & Bern. contemptũ distinguit a voluntate, qua qs vel per obliuionem, vel per surreptionem, vel per infirmitatem aliquid contra superioris facit mandatũ.

Neglectus quid sit.

Contemptus.

Sic & diuus Thomas secūda secundę docet, omnē inobediētiā esse mortale peccatū, sed inobedientiā, inquit, voco volūtatē, qua quis contēnit superioris pręceptū. Cū aūt facit aliquid non propter pręcepti contemptum, sed propter aliquid aliud, non est secundum speciem inobedientia, licet sit inobedientia quædam generaliter dicta, quæ est circumstantia quædam pertinens ad omnis peccati speciem. Nā & omne peccatum est transgressio quædam mandati superioris potestatis, vnde & obedientia sic generaliter accepta ponitur loco generis a sanctis patribus in descriptione peccati.

Sic & accipitur in nonnullis scripturę sacræ locis.

Volūtas trāsgrediens humanā legem triplex.

Et quoniā omnes res melius diuisione innotescit, hāc voluntatem contemnentem trifariam diuidamus. Quędam est voluntas, qua quis vult non obedire superiori, cōtemnēs aut superiorem aut illi⁹ legem, veluti cū quis vult aliquid facere, vel omittere ea intentione, vt faciat contra superioris voluntatem. Hic sane modus constituit criminalem inobedientiam, dicente saluatore. Qui vos spernit me spernit, & talis inobedientia est speciale peccatum. Alia est voluntas, qua quis generaliter statuit non obedire superiori ex criminali errore, arbitrans superiores non habere potestatem pręcipiēdi quicq̄ aliud q̄ deus ipse in specie pręceperit. Talis error est in docentibus non oportere vlli homini, sed soli deo obedire. Ex tali autem voluntate transgredientem superioris mandatū mortaliter peccare patet ex scripturis. Nam quasi scelus idololatriæ est nolle acquiescere.

Item qui resistit potestati, dei ordinationi resistit, qui autē resistūt, ipsi sibi dānationē acquirūt, Apost. ad Rom. 13. & secundæ ad Timo. 3. Inter peccata mortalia numerat parentibus esse inobedientes. Et vtroq; istorum modorum, nō peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Tertia inobedientia, scilicet voluntas, qua quis non sic ex criminali errore statuit non obedire, sed iam pridem in omnibus licitis & honestis iudicans obediendum esse, etiam paratus obedire propter superuenientem seu accedentem occasionem, trāsgreditur superioris præceptum scienter & deliberate, non p surreptionem, non per obliuionem, sed vel propter libidinē

à concupiſcentia abſtractus & illectus, vel ad vitandum moleſtiam & laborem in exequutione pręcepti, non habita vllius pię vtilitatis vel neceſſitatis conſideratione, quemadmodum accidit cum quis, vt vitet famis moleſtiam, frangit ieiunium, aut dũ tractus concupiſcentia, veſcit̃ carnibus contra eccleſiæ præceptum, non habita conſideratione ad corporalis refectionis neceſſitatem, vtilitatem, vel aliam vllam piã & rationabilem cauſam. Species quædam contemptus eſt abſq; iuſta neceſſitate & pia vtilitate ſcienter negligere ſuperioris præceptum. Vnde & rationabili legiſlatoris intentioni obuiat, qui vel ex contemptu, vel abſq; cauſa rationabili opus ſtatutum non ſeruat. Et ſecundum hunc tertium modum, contingit interdum mortale, interdum veniale peccatum. Varietas autem propter quam contingat nunc mortale, nunc veniale eſſe peccatum, accidit multis de cauſis. Primum propter diſcrimen cauſarum inſufficientium. Deinde propter diſcrimen humanorum præceptorũ, quæ multum inter ſe diſcrepant. Non enim vnius ponderis, neceſſitatis, vel dignitatis, vel vtilitatis ſunt, quę iubentur. Poſtremum propter diſpares intentiones hominis præcipientis. Nec enim pari culpa negliguntur, inquit Bernardus, quæ non pari cura præcipiuntur. Sed de his tractauimus latius in ſuperiori libro. Sed contra hoc forſitan obiecerit quiſpiam, ſecundum ſcripturas tantum tribuendum eſt prælatorum iuſſionibus, quantum ſi diuinitus traderẽtur, quod probant non Bernardus, & Benedictus ſolum, ſed & Hieronymus, Auguſtinus, cęteriq; patres per ſcripturam, Qui vos ſpernit me ſpernit, Qui vos audit, me audit. Quæ dicũt facite, obedite prępoſitis veſtris, & ſubiacete illis. In huiuſcemodi ſcripturis eccleſiaſtici patres intelligunt nos oportere obedire prælatorum mandatis etiam in his, quæ alias non accedente ſuperiorum mandato forent indifferentia. Siue deus, inquit Bernardus, ſiue hõ vicarius dei, quodcumq; præceptum tradiderit pari cura eſt obediendum, & quod prælatus pręcepit, non aliter eſt accipiendum, q̃ ſi deus ipſe præcipiat, ſed deo pręcipienti quicquã, non obedire ſemper eſt criminale peccatum, ergo & non obedire

Obiectio.

H i homi-

158 homini præcipienti videtur semper esse mortale peccatum?

Sed ad hoc respondet Bernardus ibidem, negans secundam partem antecedentis. Neque enim præcepta euangelica vnius sunt ponderis & dignitatis. Sunt quædam euangelica præcepta maxima, quædam media, quædam vero minima. Minimorum præceptorum trāsgressiones non crimina, sed venialia sunt peccata, qualia sunt leuis ira & ociosū verbum, stultiloqua quædam & vaniloqua ociose dicta, facta, & cogitata. Huiuscemodi peccata sunt contra dei mādatū, & tamē venialia sunt, non criminalia, nisi cū per contēptum vertuntur in vsum, & consuetudinē; & tūc nō peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Quamuis ergo vnus deus sit, qui per omnem inobedientiam offenditur, non tamen vnius ponderis sunt, quę iubentur. & idcirco non semper criminalis culpa contrahitur ex transgressione. Si in traditionibus diuinis, non omnis inobedientia est crimen, consequens profecto est, nec omnem inobedientiam esse crimē. In traditionibus humanis, non qualiscumque mandati præteritio criminalem, inquit Bernardus, facit inobedientiam, sed repugnare, & nolle acquiescere, quemadmodum legimus primi Regum. 15. Quasi peccatū ariolādi est repugnare, & quasi scelus idololatrię nolle acquiscere, de quo in supioribus.

Sicuti in præceptis quædā magna, quædam media, alia minima, Ita et in præceptis humanis.

Ad decimū argumentū ex supradictis patet, antecedens esse falsissimū, videlicet trāsgressionē legis humanę non esse peccatū, nisi propter concursū naturalis aut diuinę legis, alioqui obligātis ad exequendū, vel omittēdū opus illud. Nā opus illud quod iure naturali & diuino ē ī se licitū, plęrūque accedente sola humana prohibitiōe fit illicitū, veluti in die ieiunij tēpantia custodita pluries comedere, & bibere, aut carnes māducare, vt apud Aug. in ep'la ad Casul. Opa insup, nō pręcepta vlla lege diuīa, aut naturali plęrūque fiūt debita sola lege vel iussiōe diuina, vt rus colere, & ad forū & ecclesiā ire, ad quę nulla diuīa lege filius obligat', veniūt ī obligationē accedēte solo pcepto paterno. Neque enī ex iure diuīo tenet' qs facere hoc vel illud opus sola lege humana pceptū, quis parētibus & plātis hoc pręcipiētibus, subditus ex iure diuīo teneat' illud facere, quibus nō pręcipientibus nō esset ad illud faciēdū obligatus

ligat⁹. Atq; ita doctrina Gersõis hac in pte nullatenus ẽ rẽcipiẽda, secũdũ eã nẽpe lex hũa, non nisi esset ĩsinuatio qdã seu ĩtimatio legis diuię tũc obligãtis, sicut doctria magistri vl' cuiuslibet alteriusdicẽtis. Vide ne illud feceris, qa peccabis in legẽ dei, quẽadmodũ prętẽdit exemplũ de medico ibidẽ ab Gersõe introductũ... Et cũ vltra ĩ argumẽto adijcit. Solus deus potest infligere pœnã post hãc vitã tolerãdã. Fateor vtiq;, sed nõ ĩde seqt̃ autoritatẽ hũam nõ posse dare prę cepta affirmatiua, aut negatiua, q̃rũ trãsgressor fiat reus pœnæ post hãc vitã inferẽdæ. Nã qui potestatẽ humanã contẽmnit, in illa cõtemnit, atq; offẽdit deũ ipsũ, iuxta illud. Qui vos spernit me spernit. Si vero humana potestas ita contẽneret, vt in contẽnendo illã deus ipse nõ offenderet, iam neq; peccaret, neq; reus supplicij post hãc vitam fieret qui legem humanæ potestatis contemnens transgrederet, neq; lex ipsa quã contemneret esset iusta, & in foro cõsciẽtię obligatoria.

Atq; ita ad probatiomem, qua dicitur legislator nõ potest transgressorẽ suę legis obligare sub vlla pœna, quam nõ potest ipse infligerę. Respondeo, quod transgressor legis humanæ peccat & reus fit pœnæ, non ex sola voluntate humana, sed ex volũtate diuina, quã transgressor offendit violans legem humanæ potestatis. Et cum vltra in argumento ex Gersone citante testimonium Aug. dicentis, peccatum esse dictum, vel factum, concupitum contra legem dei æternam, concluditur tansgressionem purę legis humanæ non esse peccatum. Respondeo argumentum non bene concludere, trãsgressio nẽpe legis aut præceptionis humanæ est cõtra æternã legẽ dei iubẽtis supiorũ pceptis obediendũ esse. Quis autẽ sola humana voluntate supioris habẽtis rõnabilẽ pcipiẽdi causã inducta sit lex humana, ortaq; sit obligatio ad iussi opis executionẽ, lex tñ diuina & naturalis, ęternaq; dei volũtas sp ęquissima disponũt & iubẽt nos oportere seruare leges illas, sic autoritate humana voluntate supioris æditas & ĩpositas. Quẽadmodũ obligatiões ex cõtractib⁹, stipulatiõib⁹, iuramẽtis, votis aut pmissiõib⁹ oriũt ex solis hoim volũtatib⁹, attñ illis obligatiõib⁹ et iurib⁹ sic hũa volũtate ptis cõtrauenire, ẽ cõtra diuinã et narãlẽ legẽ.

Transgressio pœnæ legis humanæ quõ sit contra dei legem æternam.

Item quamuis voluntatibus hominum, & iuribus imperatorū facta sit diuisio rerum & dominiorum proprietas, secundū quam dicimus hoc esse meum, & hoc tuum, rebus tamē iure diuisis, & consensu humanæ voluntatis appropriatis, naturali & diuino iure est illicitū auferre alteri, quod suum est. Voluntas item humana, quāuis non possit efficere, vt furtū, luxuria non sint peccata, aut quod liceat furari, aut luxuriari, vtique tamen potest sua sponte aut donans, aut nuptias cō trahens, efficere, vt hanc rem possidere seu detinere, & huic mulieri commisceri, quæ prius erant furtum & luxuria, iā sint opera licita & iusta.

Obiectio. Hic iam si dixerit quispiam, ex hoc consequens esse, legem humanam non obligare, nisi simul concurrat autoritas diuinę legis, iubentis aut vetantis. Atque ita verissima fuerit eiusdem Gersonis sententia, docentis transgressionem humanæ legis non esse peccatum, nisi propter concursum legis naturalis & diuinæ. *Solutio.* Respondeo vtique verissimum esse, transgressionem legis humanę non esse peccatum, nisi & simul transgressio illa sit diuinæ legis transgressio. Nemo enim peccat, nisi qui deum ipsum offendat, & contra aliquam illius legem & voluntatem iubentem agat, sed non inde sequitur, ipsam legem non adducere, sed intimare solum obligationem naturalis & diuini iuris, quæ alioqui etiam extaret lege humana, neque ędita, neque imposita, quemadmodum Gerson opinatus est, putans legem humanam nō adferre obligationem, sed insinuare solum obligationem diuinam, quemadmodum & Lutherus praue docuit, tradens superiores potestates imperando nō plus facere, quam magistros legē dei intimando ac docendo. *Ecclesiia quonam modo possit praecipere, aut uetare actum internum.* Ad id quod consequēter in eodem argumento. 10. assumitur, nullum legislatorem alium a deo posse præcipere actum interiorem, propterea quod illum punire non possit. Respondeo quod ecclesia neque pręcipit, neque vetat, neque punit nudum interiorem actū secūdum seipsum, sed præcipiens aut vetans virtutis actum externum, simul & in obligationem ponit actum internum, sine quo actus ille externus fieri non potest. Vnde hęreticus verus & perfectus, pure mentalis, non est excommunicatus,

q & proinde absolui potest libere a quolibet sacerdote parocho. Verum si actus quispiam exterior fuerit ex sua hæresi subortus, etiam q̄tūuis fuerit occultus, veluti si hęresim occulte scripserit, vel quempiam occulte docuerit, iam excōmunicat⁹ est per bullā in cœna dñi. Atq; ita patet aliud esse de crimine externo penit⁹ occulto, quod excommunicatiōe punitur. Aliud de crimine solo mentali, sola voluntate aut proposito concepto, quod ecclesia per excommunicationis censuram non punit. Ad sententiam autem Bernardi in eodem decimo argumento dicentis, non qualiscumq; mandati præteritio criminalem facit inobediētiam, sed repugnare & nolle obedire. Ea insuper, quę per se nec bona sunt, nec mala, aut diuina institutione, aut propria professione, nō iussa per superiorem potestatem, licite quidem vtrinq; vel admittuntur, vel omittuntur. Iussa vero, sine culpa non negliguntur, & sine crimine non contemnuntur. Ex qua Bernardi doctrina, plane videtur consequens esse, transgressionem pure legis positiuæ, non esse vnquam criminale peccatum, nisi fiat ex contemptu, quemadmodum & ipse Bernardus in eodem lib. de dispensatione & pręcepto repetitis vicibus definit inobedientiam nō esse criminalem, nisi adsit superbiæ contemptus. Respondeo intellectum huius sentētię Bernardi patere ex his, quæ dicta sunt in solutione argumenti præcedentis.

Hæreticus sola mētali hæresi non est excōmunicatus.

¶ *Secunda pars tertij capituli, in qua soluuntur nodi, ac perplexitates difficultatū undecimi, duodecimi, & decimi tertij argumentorum.*

VNdecimum argumentum multiplicia variaq; sumit media tum ratione naturali demonstrata, tum ex scripturis sacris desumpta, tum testimonijs sanctorum patrum declarata & ideo ad plane dissoluendum omnia, quæ in hoc argumento vndecimo adferuntur latius, ac fusius est differendum diutiusq; immorandum.

Ad primū igitur cum dicitur, sola diuina voluntas semp̄ est recta, & indeuiabilis, humana errare potest & deficere. Nō videt̄ igitur superior humana voluntas esse regula, secundū q̄ iam subditi viuere debeant, alioquin ipsi sese conformātes

illi possent obediẽdo peccare, ab ęterna dei lege deficiẽtes.

Respondeo, Quũis sola diuina lex æterna, quæ est ipsa dei voluntas obligans sit prima regula, sunt tamen ab illa deriuatæ leges particulares ac regulę insitæ humanis mentibus, sub illa mouentes ac imperantes, secundum quas deus vult homines viuere & gubernari, quemadmodũ sola diuia voluntas, tametsi prima omnium rerum causa efficiens & mouens, non propter hoc sunt alię causæ mouentes aut operantes ex potestate accepta ab eadem prima causa. Supra demonstrauimus potestatem dandi præcepta, & statuẽdi leges in foro conscientiæ obligantes, esse nõ ex humana adinuentione, sed ex ordinatione dei loquẽtis atq; docentis, tũ p scripturas sacras, tũ per lumẽ rõis internæ oportere remp. moderari per superiores potestates, quemadmodũ inquit ipsa Sapientia increata, Per me principes operantur, & potentes decernunt iusticiã. Per me reges regnant, & cõditores legũ iusta decernunt. Atq; ita statuta seu pręcepta humana, catenus habẽt vim obligandi, quatenus seruiunt ratiõi naturali seu regulis iuris naturalis aut diuini, a quibus si fiant aliena, & prorsus inutilia, aut in dispendium reipub. iam desinunt habere vim obligãdi. Ad id aũt quod secundo in eodẽ argumento. 10. assumptũ dicit, Contingit principes & prælatos ecclesiæ nonnũq; esse ambitiosos, auaros, minime pascentes gregẽ cõmissum, & horũ cathedras esse cathedras pestilentię, quas oporteat fugere. Videt igit illis nõ esse obediendum, neq; parendum sententijs & legibus eorum.

De põtificibus scceleratis obiectio.

Respondet Aug. secundum doctrinam Christi, cathedrã pontificis, non propterea esse cathedram pestilentiæ, q prælatus sedẽs in illa, sit prauis ac improbis moribus, sed ppterea, q vel potestatẽ sibi vsurpat, nemine episcopatũ dãte, aut ordinante, vel adfert doctrinam falsam, & ab euãgelio Christi alienã. Deplorandũ quidẽ sęculum hoc, q̃ præsides scelerati præficiuntur cathedræ Christi, in sedibus Apostolorũ, & sanctorum episcoporũ constituti, sed nõ propter hoc debet turbari, inquit S. Cyprianus, fides nostra, vt ipsi de ecclesia & cathedra Christi recedamus propter sceleratos hoẽs sedẽtes in illa, Sicut enim Iudas erat verus Apostolus, & tamen

iuxta

iuxta euangelistam fur erat, traditor & auarus, eodemq̃ tẽpore pontifices, scribæ & Pharisæi, veri erant sacerdotes, sedentes in vera cathedra Moysi, & tamen attestante domino nostro Christo, auari erant & hypocritæ. Ita & contingit huius tẽporis pontifices, pastores, & sacerdotes, veros esse sacerdotes, & sedere in vera cathedra Petri & Apostolorũ. Verũ nõ ẽ subditorũ scrutari, quales cõtingat esse p̃latos, sed ipsorũ ẽ cognoscere, quales ipsi esse debeãt, & nr̃i ẽ negotij attẽdere ad eorũ doctrinã, quã vel p̱ se, vl' p̱ suos tradũt, iuxta euãgelij cathedrã, nr̃m est cõsiderare, q̄ a deo ptãs est data ipsis, & q̄ in eis Christum & Apostolos honoram⁹, quorũ loca occupant, & q̄ nos sub eis etiã prauis & auaris viuere debeam⁹, q̃ diu ab eccl'a tolerantur, & q̄ ea quę dicũt facere oporteat, & q̄ eccl'a ab exordio sui, ad hæc vsq̃ tp̱a sub eis viuendũ esse docuit, & nõ esse faciendũ secundũ op̱a eorũ. Qđ si aliã doctrinã cõtra euangelij regulã nobis afferant, iã secundũ doctrinã apostolicã nõ oportet obedire doctrinę illorũ, sed nec cõicare eis, q̄a iã eorũ cathedra, est pestilentiæ cathedra. Nõ sic aũt est de cathedra eorũ, q̄ aut docẽt, aut doceri faciũt euangelij fidẽ, q̃uis ipsi secundũ eã nõ viuãt. Aug. in quęstionib⁹ veteris & noui testamẽti. In cathedra pestilẽtię sũt, q̄ ordinẽ ab ecclesia in Petro cœptũ, & hoc vsq̃ tp̱s p̱ traducẽ succedentiũ episcoporũ seruatũ perturbãt, ordinẽ sine origine vẽdicantes. Ampli⁹ & lib. 2. cõtra Petil. ca. 51. Et sup̱ Ioan. ca. 46. docet prauorũ põtificũ cathedras nõ esse pestilẽtiæ cathedras. Nã & secundũ doctrinã Christi, cathedra in qua sedebãt scribæ praui & pharisæi, nõ erat pestilẽtiæ, sed Moysi cathedra. i. doctrĩa Moysi, et potestas seu autoritas docendi legem Moysi, & nõ solum potestas docendi, sed & potestas dirigendi & gubernandi populum in lege dei & fide, & moribus, qualem potestatem habuit Moyses a deo sibi datã, q̄ potestatem habuit iudicandi populum, & constituendi iudices, decanos, & centuriones, reseruatis causis maiorib⁹ ad se deferẽdis. Hæc potestas p̱ Moysen in Aaron deriuata secundũ seriẽ successiõis in Iudæorũ synagoga, deuoluta erat ad põtifices, scribas, & pharisęos, q̃s Christ⁹ in cathedra honorãdos esse docuit, q̃s et saluo honore cathedræ redarguit.

In episcopis locum Christi & Apostolorũ occupantibus, Christum & Apostolos honoramus.

Propter homines igitur infames sedentes in cathedra, non cathedra, sed vita est detestanda. Aliud vita episcopi, aliud cathedra illius. Vita praua, Cathedra bona. Et idcirco quae secundum cathedram dicunt, facite, inquit saluator, secundum vitam eorum nolite facere. Si omnes per totum orbem, inquit Augustinus ad eundē Petilianū, tales essent episcopi, quales vanissime criminaris, cathedra tibi quid fecit ecclesiae Romanae? in qua Petrus sedit, & in qua hodie Anastasius sedet, vel ecclesiae Hierosolymitanae, in qua Iacobus sedit, & in qua hodie Ioānes sedet, q̄bus nos in vnitate catholica connectimur, & a quibus vos nefario furore separastis. Quare cathedram Apostolicam appellas cathedram pestilentię? si propter homines sedentes in cathedra, quos putas legem loqui & non facere, nunquid domin⁹ Iesus ꝑpter pharisaeos non seruantes legem, cathedrę, in qua sedebāt, vllam fecit iniuriam? Hactenus Augustinus.

De pontificibus prauis sedētibus in cathedra Petri.

Ex scripturis igitur est manifestum pontifices prauos sedere super cathedram Christi, modo & ipsi vt dispensatores super familiam Christi id quod dispensant ad cathedram pertineat Christi. Et q̄uis ipsi interdum, vt homines sicut & caeteri ex Adam nati non secundum cathedram vixerint tamen q̄diu vt dispensatores tolerantur, nihil contra cathedram dicentes, sed potius ea quę cathedrae sunt, vel per se vel per suos & docentes & iubentes, sunt vt pontifices honorādi. Quod si dixeris eorum cathedras ob id esse pestilētiae cathedras, quod ad subditos perditionis exempla transmittunt conuersatione sua praua, quasi fetore quodam pestifero gregem inficientes. Respondeo. Q̄uis praua sit eorum vita, non tamen perniciosa est doctrina, non pestilentia sunt sacramenta, non falsa, & reproba est lex, & doctrina, quā seruari iubent. Quod si non sint legitima ordinatione vocati, & super familiam constituti a domino aut illius vicario, iam alienum vsurpant, & eis iam vt schismaticis non ē obediendū. Sic tradidit ab initijs fidei ad haec vsq; tēpora per successionem tota Christianorum schola. Vnde & vetustissimus ille Irenaeus libro quarto aduersus hęreses Valentini, cap. 43. Presbyteris, inquit, qui in ecclesia sunt

obedi

obedire oportet his qui ſucceſſionem habent ab Apoſtolis, qui cum epiſcopatus ſucceſſione certum veritatis chariſma ſecundum placitum patris acceperunt, reliquos vero, qui abſiſtunt a principali ſucceſſione, & quocumque loco colliguntur ſuſpectos habere, vel quaſi hæreticos, & malę ſententiæ, vel quaſi ſcindentes & elatos. In libro quarto de ecclesiaſticis ſcripturis & dogmatibus, declarauimus hanc ſucceſſionem eſſe accipiendam ſecundum ordinationem eccleſiæ apoſtolicæ, in qua epiſcopi legitima ordinatione ſibi ſuccedunt, apoſtolis videlicet accipientibus poteſtatē a Chriſto, ſucceſſioribus vero eandem poteſtatem accipientibus ab Apoſtolis mittentibus & ordinantibus, & per illos cęteris ſucceſſoribus accipientibus eandem ordinationem & poteſtatem ad hæc vſq; tempora. *Succeſſio pōtificū.*

Ad ſcripturas quibus præcipitur ne commiſceamur fratribus criminoſis, & vt abſtrahamus nos ab omni fratre ambulante inordinate, & vt exeamus de medio eorum, Dicimus, quod Dauid, Eſaias, Hieremias, & apoſtolus Paulus iubebant populo recedere & exire de plebe mala, a qua tamē ipſi ſe nulla corporali cōuerſatione ſeparabant. Ex quibus diſcimus, φ non coicare prauis hominibus, non commiſceri cum eis, ſed abſtrahere ſe ab eis, exire de medio eorum, non ſecundum omnem, ſed ſecundum quendam ſpecialem ſeparationis modum debemus accipere. Id enim, & in ſcripturis multis eſt obſeruandū. Sicut in eo quod dicitur, Deus neminem tentat, nō omni ſed quodam tentationis modo deus intelligendus eſt nō tentare quemq; ne falſum ſit, quod alibi dicitur. Tentat vos dominus deus veſter. Tentauit deus Abraham, eſt enim tentatio adducens & ſuggerens peccatum. Eſt & tentatio probans fidem & incendens charitatem. *Exire de medio criminoſorum.*

Item in eo quod ſcriptum eſt, Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit, non omnem, ſed quendam credendi modum intuebatur Chriſtus, ſecundum eam videlicet fidem, quæ Apoſtolo diſtinguente per dilectionem operatur. Item quod dicitur. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet inæternum, non ſecūdum omnem manducandi modum debemus intelligere. Sunt nempe Apoſtolo atteſtante homines qui manducant,

& bibunt indigne, hi iudicium sibi manducant & bibunt. Sed secundum quendam certum & specialem manducandi modum debemus accipere, secundum quẽ manducare carnẽ & bibere sanguinem Christi, est manere in Christo, de quo dicit, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Manere in Christo est fide & charitate vegetari vt membrum, in eo corpore Christi, quod est ecclesia. Sic & in materia hac, Exire de medio iniquorum hominum, separari ab eis, secundum quendam specialem separationis & exeundi modum, semper sunt nobis praecepta, eorum vero contraria semper prohibita, vt videlicet communicare & commisceri eis, sit aliquo modo participem se facere criminibus eorum, vel consentiendo, vel approbando, vel tacendo, & non corripiendo seu corrigẽdo, vbi & quãdo opportunũ est. Exire, inquit Augustinus, de medio eorum, & separari ab eis, est corde nõ consentire, & ore non parcere eis, vbi & quando oportet, vt corde & consensu longe simus ab eis, quamuis forsitan praesentes corpore cum illis esse vel oporteat, vel expediat, vel nihil prohibeat. Vnde signanter annotauit Augustinus in libro tertio contra Permenianum, quod Apostol⁹ non frustra dixerit, Auferte malum a vobismetipsis, & non dixit, Auferte malum a congregatione vestra, ac si dicat, Auferte a cordibus vestris audaciam imitandi, pestilentiam consentiendi, pigritiam corrigendi, & negligentiam vindicandi, ita tamen vt in vindicta adhibeatur prudentia, ne ledantur frumenta. Et quamuis ipse Augustinus in libro retractationum per literam Graecam declarauit, id non sic esse intelligendum, vt malum seu vitium auferrent ex seipsis, sed sic potius, vt hominem malum auferrent ex massa bona per ecclesiasticam disciplinam. Eadem tamen Augustini expositio satis aperit, quae nam sit specialis illa communio cum prauis semper nobis interdicta.

Auferte malũ ex vobisipsis.

Aliud recedere a prauis secundũ mẽtem. aliud secundũ corpus. aliud tollere eos.

Vnde in scriptura sacra, aliud est a prauis seu sceleratis hominibus exire, & separari ab eis secundum mentem, quod est neque consentire prauis operibus eorum, neque fouere ea. Aliud corporalem communionem nostram subtrahere

here ab eis, & corporaliter recedere ab eis. Aliud tollere eos de medio nostrum, id est, de cõtubernio ecclesiæ nostræ eijcere illos, quod est prælatorum officium, quorum interest scandala tollere de ecclesia. Sunt autem huiuscemodi diligenter obseruanda in doctrina Apostolica. Nam primum non fouere, videlicet quoquo modo eorum peccata, est præceptum negatiuum, obligans ad omne tempus, & pro semper. Sed duo posteriora sunt præcepta affirmatiua accipienda secundum intellectum, quem habuerunt Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, cęteriq; scripturę sacræ expositores, qui docent huiuscemodi præcepta habere causas finales, quibus cessantibus, suspenditur & ipsorum præceptorum efficacia, alioq nisi videlicet scripturæ illæ hoc pacto intelligerentur, scriptura esset contraria scripturę iubenti in ecclesia corporaliter tolerari zizania, ne conculcetur triticum.

Vnde & cum peccatoribus & publicanis manducauit magister noster Christus, cum suo quoque traditore vsque ad vltimum osculum vixit, quem & ad Apostolatum elegit. Ego, inquit, vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est. Ipse insuper cum circumcidendus esset & efferendus foret pro eo legale sacrificium, non deuitabat templum, quod ab eo vocabatur spelunca latronum, in quod & boni intrabant & mali. Cyprianus, sicuti Augustino asserente didicimus, cum auaris & rapacibus, non laicis solum, sed & clericis, atque episcopis panem domini manducabat, & calicem bibebat, pacatissime vixit inter collegas, id est, episcopos, qui fundos insidiosis fratribus rapiebant, qui esurientibus in ecclesia fratribus, largissimo argento abutebantur, nec terrebatur verbis Apostoli dicentis, Ne commisceamini illis, nec cibum sumite cum eis. Sufficiebat enim illi a talibus recedere corde, vita, & moribus disiungi, quia non poterat ab eis corporaliter separari.

Si videamus, inquit, in ecclesia esse zizania, non tamen ob id debet impediri aut fides, aut charitas nostra, vt qui zizania in ecclesia Christi esse cernimus, ipsi de ecclesia recedamus. Non dixit, suspicamur, arbitramur, opinamur, conijci-

mus, credimus, sed cernimus, inquit, aperte docens manifestos peccatores pro loco & tempore esse in ecclesia tolerandos, cum quibus & ipse in sacramentorum communione p̄manebat. Hactenus Augustini sententia fideliter recitata. Apostolus ergo cum denuntiat nobis, vt abstrahamus nos ab omni fratre ambulante inordinate, & ne cõmisceamur cum fornicarijs, auaris, ebriosis, & rapacibus Christiano nomine appellatis, & ne cum eis cibum sumamus, id pręcipit, ne quoquo modo per cõuersationem nostram sim⁹ participes criminis eorum. Id autem præcipue pręstamus, si q̄ntum in nobis est super huiuscemodi criminosos luctum habentes, facimus vt per prælatos tollantur de medio ecclesię, id est, de societate & contubernio ecclesiæ, ne ecclesia videatur fauere criminibus eorum. Et ad id pręcipue vergit intentio Apostoli, primę ad Corinthios quinto, vt per seueritatem ecclesiasticę disciplinæ de medio nostrum tollatur .i. de ecclesia separetur, quisq; tale crimen commiserit. Et id q̄dem vbi vel periculum est, vt modicum fermentum totã corrumpat massam, vel spes, vt is qui crimen commisit, pudore tandẽ resipiscat. Non hoc postulat Apostolus a Corinthijs, vt vniuersos huius mundi fornicarios & adulteros deuitẽt, sed illud exigit, vt si quis est nomine Christianus, huiuscemodi criminibus obnoxius, ne commisceantur eidem.

Præceptũ ne cibũ sumamus cũ criminosis, quõ intelligitur.

Nã talibus commisceri, vel cederet in confusionem Christi anę ecclesię per illius commixtionem fermentandæ, vel esset in crimine fouere delinquentem. Eos autem qui foris sunt a Christo alieni, vt sunt infideles & pagani, diuino relinquit iudicio. Videbis autem hanc esse sententiam ex serie sententiarum Apostoli, dirigentis in principio capitis sermonem ad Corint. eos præcipue, qui ecclesię pręsidebant & pastores erant, quorum intererat tollere scandala de ecclesia, vbi ex superioribus cõcludens iussit, auferte malum a vobismet ipsis, malum inquam, fornicarium, auarum, & ebriosum, q̄bus verbis, inquit Augustinus, Apostolus satis ostendit, nõ temere & quomodolibet, sed per iudicium ecclesię, secundũ saluatoris doctrinam de correptione fraterna, auferendos esse malos a communione ecclesiæ. At vero si per iudicium

auferri

auferri non possint propter aliquam seditiosam factionem, habentes sociam multitudinem, tolerentur potius, ne triticũ conculcetur. Ante iudicium autem ecclesiæ, quis nos a communione quemquam prohibere non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo siue sęculari, siue ecclesiastico iudicio nominatum atq; conuictum. Tamen & ex lege charitatis tenemur vel ad illius correctionem, vel ad nostrã aut aliorum cautelam, etiam pro loco & tempore ab eodem subtrahere nostram communionem corporalem. In omnibus enim obseruandum est, ne vel substractio, vel communio conuersationis nostræ, sit dispendiosa ecclesiæ. Malis sociatur, qui aut malum aliquid cum eis agit, aut agẽtibus fauet, aut in corripiendo est piger, aut personam gerens ecclesię nõ arguit publice, vt cęteri timorem habeant, vel per desidiã corrigendi, & negligentiam vindicandi, non remouet contumacem a gradibus honoris & ecclesiasticæ communionis, seruata secundum dei pręceptum prudẽtia, ne in separando ledantur frumenta.

Quõ deus odio habeat impiorũ sacerdotũ & pontificũ sacrificia.

Ad scripturas autem quibus significari videtur, deum odio habere solennitates, sacrificia, sacramenta impiorum, insuper & omnia opera sacerdotum sceleratorum esse immunda, polluta, deo abominabilia, Respondeo, sicut & hactenus responderunt ab initio sancti patres, Cypri. Aug. & cęteri doctores, ꝙ deus nõ loquit̃ cõtra Calendas suas, & contra sacrificia & sacramẽta sua ab ipso instituta, & spũ illius suggerẽte, seruata, sed contra solẽnitates & sacrificia hominũ, i. contra ea quę ab humanis volũtatibus absq; fide & misericordia custodiunt̃, cuiuscemodi sunt vel sacramẽta & doctrinę hæreticorũ, vel iã post Christum sacramenta Iudęorum, vel sacrificia in cultu idolorum. Scriptura in plęrisq; locis generaliter loquitur contra omnia impiorum sacrificia, interdum contra falsa ab ipso non approbata. Proinde in eisdem scripturis sunt considerandæ sententiæ cohęrentes, vt vnicuiq; scripturæ sua tribuatur sententia. Sed ꝓ oĩm intellectu scire oportet, ꝙ deus non acceptat ad salutem operantis vllum sacrificiũ opus foris exhibitum, nisi fuerit intus contriti & humiliati cordis sacrificium.

Deinde non erit forsitan inutile cōsiderare, quod Esaias nō dixit. Quo mihi multitudo victimarum mearum, sed victimarū inquit vestrarū. Nō dixit Calendas meas, & solennitates meas, sed solennitates vestras, inquit, & calendas vestras odio habuit anima mea. Quemadmodum & alibi ait. Stercus solennitatum vestrarum & fetorem thuris vestri vltra non feram. Deus autem sacramenta sua & verba sua, benedictionem suam, & legem suam, & altare suum, & potestatem, ac sacerdotium suum agnoscit etiam in sacerdotib⁹ malis, approbans ea, vt sua dona, sua munera sancta, non vt hęc prosit eis in scelere perseuerantib⁹, sed vt ipsa dei sancta etiā per malos dispensata prosint his, qui hæc rite accipiunt. Nam sanctum est quod deus dat etiam p ministros dispensantes non sancta conscientia, sicut bona est pauperi eleemosyna etiam per ministrum improba voluntate dispensata. Quamuis autem spiritus sanctus in pluribus scripturę locis aduersus impiorum sacrificia generaliter loquatur, contra omnes qui absq; fide & misericordia præsumūt iusticiā assequi ex operibus & sacrificijs nudis, tamē Esaię primo, & Esaiæ vltim. Aggei secundo, & Malachię primo cæterisq; in locis multis loquitur de tempore nouę legis cōtra Iudaicum populum, qui occidit mediatorem dei & hominum Iesum Christum in ceremonijs, & sacrificijs illis designatum, qui & eundem vsq; nunc blasphemare non desinit, arbitrans se sanctificari ex legis Moysi ceremonijs & sacrificijs, quę etsi olim tanq; vmbrę Christi tunc vēturi grata deo fuerunt, tamen iam adueniente gratia, & veritate cōpleta sunt & esse desierunt. Et idcirco huiuscemodi omnia, quę ipsi Iudęi nūc offerūt in synagaga sua contaminata sūt, irrita, & falsa. Manus enim eorum sanguine sunt plenæ, dum repudiantes mediatorem Iesum in hodiernum vsq; cōsentiunt in eius mortem. Esaias igitur reprobat non solum indigne offerentes, sed & ipsa etiam holocausta, sacrificia, calēdas, & solēnitates dicens se amplius nolle ea odio habere, abhorrere ea, & ea sibi esse molesta, & quod vltra non feret ea. Deus sub lege Moysi, q̄uis odio habebat & abhominabatur sacerdotes indigne offerentes, non tamen pro eo tempore

Manus Iudæorum quomō plenæ sunt sanguine.

pore

pore odio habebat, aut abhominabatur ipsam legem, aut ipsius legis sacrificia & ceremonias, quibus pro illo tempore se coli voluit, & mandauit. Ex quibus consequens est Esaiam texere prophetiam de tempore, pro quo non amplius curreret præceptum de huiuscemodi sacrificijs obseruandis. Et hoc est diligenter obseruandum in prophetis, quod interdum loquantur contra ipsam legem Moysi, contra ipsa sacrificia tanq̃ prophetantes tempus futurum, in quo non amplius huiuscemodi lex obseruata, & sacrificia erũt bona, deo placita, sed abhominabilia deo, & exosa. Interdum vero loquntur non contra legem, aut legis sacrificia, sed contra indigne offerentes, vel contra confidentes in nudis operibus, & sacrificijs, arbitrantes huiusscemodi obseruantijs se placare deum, absq; fide & misericordia.

Oseæ autem capite nono, ad literam loquitur contra sacrificia Iudęorũ añ aduẽtũ Christi positorũ i captiuitate sub Aegyptijs & Assyrijs, vbi Iudæi sedẽtes absq; tẽplo & absq; altari, libabãt dijs alienis, comedẽtes idolothyta, & panẽ luctus. i. sacrificiũ mortuorũ, qui erãt cibi in lege ꝓhibiti, vbi nõ solũ offerẽtes, sed & comedẽtes immũdi erãt cum non placerent deo nec offerentes ipsi, nec oblata.

De tali genere baptismi interpretatur & id Ecclesiastici trigesimoquarto, Qui baptizatur a mortuo, quid ei prodest lauatio? In huiuscemodi enim verbo, inquit Augustinus, baptismata sunt denotata paganorũ, qui homines mortuos colunt, in quorum nomine baptizantur in templis deorum. Vel, vt idem inquit, huiuscemodi verba apud antiquos & Græcos codices aliter scripta, alium insinuant sensum cohęrentem sententiæ sequenti. Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit mortuum, quid ei prodest lauatio? Sic hõ q ieiunat in peccatis suis, & iterũ eadẽ facit, quid proficit humiliando se? Et hunc sensum habẽt nũc latini codices, ex quo nequaq̃ consequẽs est hoẽm baptizatũ a mortuo. i. peccatore nõ mũdari, sed eũ nõ ꝑmanere mundũ, si eadẽ faciat. Deinde & manifestum est, q̃ scriptura ibidẽ ad literam, nõ de baptismi sacramẽto, sed de lotione, qua lauabant hi, q tetigerant mortuum, quos oportebat expiationis aqua lauari &

mūdari, vt patet Num. 19. Atq; ita textus ille nihil agit contra baptismi sacramentum a prauo ministro dispensatum.

Aliud ergo est de falsis sacramentis quæ fiunt in idolorum templis. Aliud de Christianorum sacrificijs, & sacramentis. Nam huiuscemodi Christianorum sacramenta, & sacrificia cum sint veri dei sacramenta, etiam a prauis sacerdotibus Christianis aut hęreticis indigne dispensata, & si obsint ipsis indigne sancta ipsa tractantibus, in se tamen sunt sancta & deo placentia, & prosunt recte accipiētib⁹. Sancta sunt vbi est aqua cū chrismate in trinitatis nomine ministrata. Sāctus panis, & potus consecratus sancta sunt dei munera, q̄uis dispensationes, id est actiones, quib⁹ dispensantur prodeuntes ex impia, superba, aut hæretica voluntate sunt malæ & abhominabiles deo, & ita dei benedictio a sacerdote malo exhibita, mala quidem est sacerdoti indigne benedicenti, sed ipsa, in quantum est bonum dei verbum, bona est accipienti. Secus est nunc de ceremonijs, & sacrificijs veteris legis, quę solum erant instituta, vt ad tempus seruarentur tanq̄ vmbrę, signa, & figuræ rei futuræ, quæ suo tempore complenda erat. Et idcirco iam adueniente Christo veritatis luce remanent quidem illa Christianis tantum ad intelligentiam prædictę atq; iam impletę prophetiæ legenda, sed non facienda, quasi adhuc expectādum esset vt veniret lux, quę sub illis vmbris & figuris promissa erat, quibus fit vt nunc in Iudęorum synagoga, neq; offerentes, neq; ipsa oblata deo placeant. Pro certissima itaq; fidei regula ex apostolica doctrina tenendū est, & nullaten⁹ dubitandū Christianorū sacramenta etiā a prauis sacerdotibus dispensata prodesse rite accipientibus. Et id quidem non ex merito ministri dispensantis, sed ex opere operato dispensato, per quod deus sanctificat hominem rite accipientem, quemadmodum declarauit Paulus apostolus primæ ad Corin. primo & tertio cap. Obiecerit forsitan quis sententiam Hiero. improbantis sententiam eorū, qui putant eucharistiam facere imprecantis verba, non vitam, necessariam esse solennem orationem nō sacerdotis merita. Respondeo. Hieronymus improbat errorē

Quāuis in Christiana ecclesia praui sacerdotes offerentes nō placeāt, sacrificia tamē & deo oblata placēt.

In Iudæorū ecclesia neq; offerētes, neq; oblata seu sacrificia deo placēt.

eorum qui putant sibi proficere si qualitercumque dicant cõsecrationis verba, & se digne & laudabiliter eucharistiam facere, si dicant orationem solennem. Et ad id digne faciendum non esse necessarium ipsis, vt habeant vitæ sanctimoniam. Hoc autem falsum, sed non inde consequens est sacramenta, aut sacrificia Christi per illos celebrata esse irrita, & non prodesse sumentibus. Nam preces quæ nomine ecclesiæ fiũt a prauis episcopis & sacerdotibus pro populo exaudiuntur a dño, neque credenda est hæc doctrina esse solũ Thomistica, aut Scotica sentẽtia, siquidem Thomas & Scotus, venerabiles viri non fuerunt primi huius doctrinæ inuentorers, & huiuscemodi non ex suis cerebris confixerunt, sed & sic docuit vniuersalis ecclesia ab initio ex doctrina Christi & Pauli Apostoli, qui Corin. facientes schisma super hac re coarguebat, quemadmodum iam olim libro secundo cõtra Permenianum tradidit Augustinus, Verba bona, inquit, quæ pro populo dicuntur in precibus, etiam si a malis dicantur episcopis, exaudiuntur tamen non pro peruersitate præpositorum, sed pro deuotione populorum. Vnde hoc quod dicitur, Scimus quia peccatores deus non exaudit, non dei, sed hominis cęci est sententia. Certum ex scripturis est, deum interdum audire peccatores, tam pro alijs, quam pro se deprecantes. Verba bona Balaam alienigenæ imprecantis olim pro populo exaudiebantur a domino, Numeri.22. Publicanus peccator orabat, vt iustificaretur, & iustificatus est, vt desineret esse peccator. Quod si ecclesiæ præpositus non Christi, sed hæreticorum sacramenta, quæ Christus non instituit, dispenset, iam falsa sunt sacramenta, irrita, & idcirco reiteranda, cuiusmodi sunt Arrianorũ baptismata. Si autem ipse prępositus vera Christi sacramenta, aut sancta dei verba dispẽsans fuerit fictus. i. foris pietatis formã exhibẽs, int⁹ aũt tpale lucrũ aut fauorẽ spectans, fugiet quidẽ ab eo spiritus sanctus. i. deest saluti eius, & aufert se a cogitationibus illius, tamen non deserit illius ficti sacramentum, quo per eundem fictum idem spiritus sanctus salutem operetur aliorum, dicente Apostolo Paulo, Si volens hoc facio, mercedem habeo, si autem inuitus. i. propter commoda

De precibus nomine ecclesiæ factis pro populo a prauis sacerdotibus.

lucraq; carnalia hoc facio dispensatio mihi credita est, id est, illis prodest, quibus hoc dispēso non mihi qui inuitus, aut fictus facio. Errant autem hęretici, quia non distingunt inter habere, & recte habere, inter dispensare, & recte dispēsare, nam & dispensantur reuera ad salutem aliorum etiam interdum ea, quæ non recte dispensantur ad salutem dispensantium. Hactenus libro secundo contra Permenianum.

Ad doctrinam Apostoli primæ ad Corin. 5. iam patuit responsio Apostolum videlicet loqui de criminosis per censuram ecclesiasticam, vel iam sublatis, vel iam tollendis de medio fratrum. Sed hac censura debet prælatus vti cum cautela & prouidentia, ne ledantur frumenta. Poinde iniustus si propter aliquam seditiosam factionem non possit ab ecclesia separari. tolerandus est in sacramentorum officijs, nec oportet id cōcedere, q maculosus aliū purificet, seu a sordibus abluat, aut immundus mundet. Christus enim est, q intus purificat, intus abluit & mundat. Siue ergo aperfido siue a fideli dispensatore sacramentum quisq; accipiat non sacrificat, nisi deus. Vnde & olim ipsi hęretici Donatistæ scripturis conuicti, recte quidem senserūt dicentes. Si minister iniquus occultus est, verum dispensat sacramentum, quo mundatur is qui accipit. Sed errabant ęstimantes peccatores publicos non vera dispensare sacramenta. Deinde & Cyprianus ipse, sicuti iam patuit falso putauit hęreticorum, & schismaticorum sacramenta esse irrita, propterea q tales ecclesiastica communione præcisi extra ecclesiam bene dicere, aut consecrare nequeant, tamen vere credidit, sicut iam diximus veracia esse sacramenta iniustorum sacerdotū in ecclesia, etiam eorum, quorum crimina sunt manifesta.

Quamuis igitur huiuscemodi criminosis in ecclesiæ constitutis sacramenta non prosint, q̄diu perseuerauit in crimine, vtiq; tamen prosunt alijs, qui sacramenta ab eis rite accipiunt. Ad verbum prophetæ arguentis eum, qui cum fure currit, aut ponit cum adulteris potionem suam.

Respondeo. Propheta coarguit eum, qui sua societate participem se facit criminis furti, vel adulterij, quasi furem vel adulterium in suo peccato fouens vel tacens, aut negligens correptionem cum posset emendare. Aliud est furem

vide

videre currere cum eo in peccatũ furti vel adiutorij. Aliud est furem videre & cum eo accedere ad altare & accipere diuinum sacramẽtum. Similiter aliud est odire ecclesiam malignantium, id est, malignitatem ecclesię, & non sedere consensu cordis cum impijs, id est, corde non habere conplacentiam, aut corripiendi negligentiam in malicijs eorum. Aliud est inter impios & cum impijs corporaliter non conuersari. Multum interest inter tolerantes, qui lugent & ingemiscant, quia hęc displicent, & inter consentientes & negligentes corripere, quibus hęc placent aut saltem non displicent, quasi proximorum mala nihil ad se pertineant. Ad argumenta diui Cypriani probantis hęreticos & schismaticos non posse remittere peccata, ex eo quod non habeãt spiritum sanctum, atq; ita omnia eorum sacramenta esse falsa, irrita, & inania. Respondens Augustinus. Non accipimus inquit, quod de baptizandis hęreticis, & schismaticis Cyprianus dixit, quia hoc ecclesia non accipit, pro qua Cyprianus suum sanguinem fudit. Pro solutione autem argumentorum Cypriani sciendum est primum, quod ipse Cyprian⁹ aliter sentiebat de sacerdotibus hæreticis, schismaticis, excommunicatis cęterisq; ab ecclesia pręscisis. Aliter de sacerdotibus prauis, auaris, fornicarijs, & cęteris nondum ab ecclesia separati. Nam sacramẽta dispensata ab illis, qui sunt adhuc in ecclesia, quæ sanctum spiritum habet Cyprianus credidit vera esse sacramenta. Dispensata vero ab illis qui iã sũt extra ecclesiã, vbi spirit⁹ sanctus esse nõ potest credidit esse irrita, & inania, & ita reiterãda. Diu⁹ ergo Cyp. credidit prauos sacerdotes, episcopos, fornicarios, et auaros, fœneratores nondũ extra ecclesiã aut sua spõte, aut per censurã ecclesiasticã cõstitutos dispẽsare vera sacramẽta & eosdẽ q̃ diu mãserint in ecclesia noĩe ecclesię facere quod facit. Et idcirco sacramẽta ab illis dispensata vera esse nõ reiterãda. Et in hac parte Cyp. cũ alijs catholicis recte sentit. Decẽs aũt hęreticorum, schismaticorũ, & cæterorũ ab ecclesia p̃scitorum sacramenta ab illis dispensanda irrita esse falsa, inania & iterãda, errant contra antiquam ecclesiæ catholicę consuetudinem. Proinde & illius temporis

De sacramẽtis hæreticorum & excõmunicatorũ Cyprianus sensit, q̃ sacramentis prauorum sacerdotũ.

Proinde illius temporis Romani pontifices, Stephanus & Cornelius. Item & posteriores, Augustinus & cæteri innitentes veteri consuetudini Romanę ecclesiæ, intellexerūt ex scripturis sacris, sacramenta Christi vera esse, per qualeslibet administrentur. Ad baptismum, inquit Augustinus, quod verbis euangelicis consecratur non pertinet cuiusq; vel dantis, vel accipientis error, siue de patre, siue de filio, siue de spiritu sancto aliter senserit, q̄ cœlestis doctrina insinuat. Et ita apud hęreticos extra ecclesiam vera sunt sacramenta, vera dantur sacramenta ab eis, & vera accipiuntur ab eisdem, sed gratia sancti spiritus seu fructus sacramenti non nisi p̄ spiritum sanctum suo sacramento assistentem, seu præsentē accipitur, siue per bonum ministrum, siue per malum dispēsetur. Et hanc sententiam Augustinus, & alij patres roborauerunt validissimis scripturæ testimonijs, & pręsertim ex sententia Pauli, primæ ad Corin. 1. redarguentis Corin. qui iā ex huius occasione schismata in ecclesia cœperant facere, quibusdam gloriantibus in baptismo Pauli, quod a Paulo baptizati essent, quibusdam quod ab Apollo, cōtra quos clamat, cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis. Cum enim quis dicat ego sum Pauli, ego Apollo, nonne homines estis? Quid est Paulus, quid ē Apollo, nisi ministri eius cui credidistis, neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementū dat deus. Qui ergo gloriat̄ non in homine, sed in deo glorietur. Quibus verbis Apostolus Paulus plane docet salutem non esse ex merito hominis sacramenta dispensantis, sed ex virtute dei intus per sacramentum operantis.

Sacramentum quod accipitur, si tanto melius est, q̄to melior est minister, per quem traditur, tanta erit sacramentorum varietas, quanta in dispensantibus ministris meritorū diuersitas, & ita meliorem baptismum dedit Paul⁹ q̄ Apollo. Contra quem errorem aduersus eos, qui iam schismata propter diuersa merita hominum ministrorum facere cœperant, clamat ibidem ipse Paul⁹. Gratias ago deo meo, quod neminem vestrum baptizaui, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis. Et cum in argumento assumitur,

extra

extra ecclesiam non esse locum veri sacrificij, non esse verũ altare, non esse verum sacramentum. Respondeo. Apud eum qui est extra ecclesiam nõ potest esse verũ sacrificiũ, vera eucharistia, verũ baptisma, verum Chrisma veritate, q̃ proficiat ad salutẽ eius, q est extra ecclesiã. Vtiq; tñ extra ecclesiã huiuscemõi munera Christi sũt vera ꝟitate sacramenti.

Quõ sacramentũ verũ nõ est extra ecclesiam.

Pro quibus plane intelligendis quędam conuenit prę noscere, quod aliud est sacramentum, aliud sacramenti virt⁹ seu effectus. Sacramenta Christi, extra ecclesiã Christi, & dispensantur & accipiũt, sed non prosunt, nisi his qui aut sunt aut efficiuntur ecclesiæ membra. & ita sacramentum, q̃uis extra ecclesiam interdum habetur, & accipitur, gratia tamẽ sacramenti non nisi ab eo, qui est in ecclesia obtinetur. Verum dei signum, & characterem Christi, & verã prophetarum scripturam cognoscimus etiam apud falsos homines, prauos, adulteros, traditores, sicut vera sunt apud Iudęos, et paganos dei munera, sensuum vigor, sanitas corporis, verũ aurũ, & frumentum, quæ & in vtilitatẽ nostram dispensant interdum nobis. Ita & apud Antichristos, qui siue int⁹ siue aperte foris esse videantur, possunt esse vera euangelia, doctrinę salutares, & vera sacramenta, quę sunt Christi munera, & per quę non ipsi, sed Christus cõmunicat suum spiritum nobis cupientibus esse membra in corpore Christi, qd' est ecclesia. In omnibus enim sciendum est, quod sacramẽta Christi sortiuntur effectum non ex merito eorum, per quos dantur, sed ex virtute ipsius Christi, de quo dicit̃, Hic est qui baptizat. Neq; qui plãtat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat, deus. Et idcirco quãuis ministri sint impudici, & immundi, sacramenti sanctitas pollui nõ potest. Aliud itaq; est sacerdotẽ remittere peccata ex suę vitę merito. Aliud est sacerdotem remittere peccata per suum ministerium deo dante intus incrementa. Insuper quẽadmodũ aliud est posse via facti aliquid facere. Aliud ẽ via iuris seu iuste posse aliqd facere. Sic aliud ẽ posse via facti sacramẽta, aut cõficere, aut accipere, aut dispẽsare. Aliud est via iuris seu licite hęc posse facere. Et idcirco nõ oportet cõsequẽs esse, si hęretic⁹ nõ habeat ius baptizãdi, q̃ ergo non

 verum

verum est baptisma quod dispensat. Item hæreticus episcopus etiam nominatim excommunicatus, & ab ecclesia præcisus, q̄uis iure non possit conferre ordinis sacramentum, si tamen quempiam ordinet, is vere est ordinatus, neq; est cū ad ecclesiam venerit reordinandus. Nam multa contra ius dantur, nec tamen ideo vel nulla vel non data dicuntur.

De sacramentis et absolutionibus ministratis ab hæreticis, & excōmunicatis.

Deinde aliud est veraciter aut habere, aut accipere, aut dispēsare sacramenta, aliud salubriter hæc facere, is qui aut perseuerat in crimine, aut extra ecclesiam separatus, veraciter q̄dem & habere, & accipere potest baptismum, eucharistiam, ac sacerdotalem ordinem, sed extra ecclesiam, neq; habet, neq; accipit, neq; dispensat hæc salubriter sibi, q̄uis interdū proficiat in salutem aliorum. Ex his igitur manifestum est, q̄ nō pacto quædā prohibeant iure irritāte fieri, quę si tentētur fieri irrita sunt. Alia fieri prohibētur, quę tamen si fiāt, veraciter fiunt & obtinent firmitatem, hæretici, scismatici, excommunicati, nominatim ab ecclesia separati, quædā facere prohibentur, quæ tamen si faciant, veraciter faciunt. Prohibentur solenniter baptizare, eucharistiam conficere, v̄bis tamen euangelicis, aut baptizantes, aut eucharistiam conficientes, vera faciunt sacramenta. Quædam rursus facere prohibentur, quæ si facere tentent irrita sunt & innania, nempe hæretici & excommunicati, tales sunt potestate iurisdictionis ecclesiasticę spoliati, & ideo neq; excōmunicare aut ligare, neq; absoluere alios a cēsuris aut peccatis possunt, quæ si facere tentent, nihil efficiunt. Et idcirco nulla potest ab eis fieri remissio peccatorum seu sacramentalis absolutio. Aliud proinde est de potestate remittendi & retinendi peccata, & de potestate ligandi & absoluendi.

Aliud de potestate baptizādi et cōficiēdi eucharistiā, bn̄dicēdi & cōsecrandi sacerdotes. Sic ab initio sp̄ intellexit eccl'a, sacerdotes q̄ sūt iurisdictiōis, tā ī foro priuato, q̄ ī foro publico posse amittere, sed nō ea, q̄ sūt sacerdotalis ordinis. Et idcirco oēs cēsurę, excōmunicationes, & a peccatis vel a cēsuris absolutiōes emanātes ab excoīcatis cōtra ius irritās, sūt casse & innanes, tanq̄ latę nō a suo iudice. Dixi signāter, cōtra ius irritās factæ, quę cēsura vel absolutio sacramētalis fa

cta a pastore occulte hęretico, aut gnaliter excoicato tolerato ab eccl'a, & nondū iudicialiter & noiatim cōuicto, vera ē & valida, quēadmodū salubriter ꝓuisū ē timoratis cōsciētijs ꝑ decretū vniuersalis eccl'ę i Cōstantiensi cōsilio, vbi statuit, ꝙ nemo deinceps a coione alicui⁹ in sacramētorū receptiōe, aut administratiōe, vel in alijs qbuscūq; diuinis intus et extra prętextu cuiuscūq; sentētię aut cēsurę ecclesiasticæ ab homie vel a iure gnaliter ꝓmulgate, teneat abstinere vel aliquē vitare, vel interdū ecclesiasticū seruare, nisi specialiter a iudice in personā, aut in collegiū fuerit huiuseemodi sententia publicata & denunciata specialiter & expresse excepta iniectiōe manuū violēta in clericum a deo notoria, vt nulla tergiuersatiōe, nullo iuris suffragio valeat excusari.

Secundum limitationem hanc snnt accipienda, quæ super hac re Gratianus recitat. 24 quæstione prima, docens eum, qui ligatus est non posse alium soluere, vel ligare. Canones enim & decreta, quæ sic docent non includunt occulte, aut generaliter solum & non nominatim excommunicatos. Quod si decreta quęuis aut magistrorum veterum dogmata expresse decernunt etiam eos qui generaliter solum sūt excommunicati non posse absoluere, vel ligare, iam hęc ipsa sunt per Constantiēse consiliū secundū illam partē abrogata. Atq; ita consequens est, quod pręlatum generaliter aut occulte excommunicatum ita seruare suę iurisdictionis vsum & executionem vt etiam valida sint, quæ interim ligat aut soluit, quia decretum consilij Constantiensis rigorem canonum de vitandis sic generaliter excommunicatis misericorditer relaxat, non solum quo ad communionem in receptione aut administratione sacramentorū, sed etiam quo ad communionem in alijs quibuscumq; tam intus, ꝙ & extra diuina. Proinde glosa eadē causa, & quæst. docēs in summa, ꝙ omnis hæreticus, q̄tumuis occultus; est excōmunicatus, & idcirco excōmunicare alios non potest. hæc inquam glosa ędita ante indultum consilij Constantiensis, iam autoritatē nō habet. Vn̄ sciēdū ē, quēadmodū prelat⁹ mortali peccato ligat⁹ potest aliū soluere a peccato, & ligare sua sn̄a, q̄ valida erit et firma, si nō suo decreto irritāte, obstet eccl'a.

Sententiæ & censuræ iudicis occulte excommunicati sūt ualidæ.

Ita improbus iudex & criminosus, etiam hæreticus, potest secundum iuris ordinem iustam ferre sententiam, quam & ecclesia ratificat, quam diu eundem in suo officio tolerat.

Sic Petrus de Palude in quarto, scribens etiam ante sæculum Constantiensis concilij docet excommunicatum occultum posse excommunicare alium, probans id per decreta lem, ad probandum, de sententia & re iudicata.

Amplius autem scire conuenit, quod quamquam non prohibemur a sic generaliter excommunicatis sacramenta recipere, vel eosdem collaborantes in orando, aut sacramenta ministrando vitare, vtique tamen prohibemur naturali & diuino iure sic generaliter excommunicatis non ministrare sacramenta, neque in publico, si excommunicatio multis pateat, neque in priuato, si soli sibi constet, quãuis enim contra ius diuinum & naturale sit sanctum dare canibus, non est tamen cõtra ius diuinum exigere sanctum a canib⁹, quia illic absque fructu & vtilitate, sanctum in sterquilinium mittitur, & grauat in damnationem, quod institutum fuit ad medelam.

Istic autem sanctum ad vtilitatem spiritualem a canibus & immundis reuerenter acceptum in templum dei colligitur. Accessurus ad Eucharistię sacramentum, attendere debet non ministri dispensantis, sed suam ipsius conscientiam, non sacerdotem a quo recipit, sed semetipsum debet iudicare. Probet, inquit Apostolus, seipsum homo, & cet. Si nosmet ipsos dijudicaremus, non vtique iudicaremur a domino. Sanctum enim est quod deus dat, etiam per ministrum dispensantem non sancta conscientia. Proinde Augustinus in libris contra Petilianum, contra Cresco, & cõtra Donatistas toties exaggerat, iteratisque vicibus inculcat populũ esse securum, qui deum patrem, & matrem eius ecclesiam tenet, qualescumque sint ministri, vt nemo glorietur in homine ministrante, sed in deo intus operante. Ex supra dictis igit̃ habes, quod sicut iã post indultũ Cõstãtiensis concilij sacramẽtalis absolutio impẽsa a pastore generaliter vel occulte excommunicato, aut infecto Lutherana vel alia hæresi, nõ est propter huiuscemodi excommunicationem generaliter latam, irrita, sed valida. Ita & licite potest subditus, si nõ aliud obstet

obstet ab eodem scilicet excommunicato absolutionem pete re & accipere,quãdiu ipse in suo pastorali officio toleratur ab ecclesia. Censetur autem tolerari,donec specialiter,& nomi natim fuerit a corpore Christi,quod est ecclesia,separat⁹,aut suspensus ab officio. Verum hęc in nullo suffragãtur, ipsis sic generaliter excommunicatis,q in graue damnum & detrimentum animarum suarum contemnentes ecclesiæ claues,sese impudẽter diuinis ingerunt, sacramẽta aut accipiẽtes,aut dispensantes,qui non nisi authoritate pontificis sũmi valent ab huiuscemodi censuris liberari.Non eorum igitur sed aliorum multorum saluti voluit huiuscemodi suo decreto ecclesia consulere. Quod si nobis obijcias. Ius diuinũ in scripturis,quibus pręcipitur vnicuiq;,Hęreticũ post vnã et secũdam correptionẽ, ad Tit.3.deuita. Et rursus.Si quis venit ad vos & hanc doctrinam non affert,nolite recipere illum in domum,nec aue dixeritis ei,qui dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Respondeo ex supradictis huiuscemodi prohibitiones iuris diuini causas habẽt,qb⁹ cessantibus,cessant & ipse prohibitiones. Oportet quidem vitare hæreticos,vbi & quando visum fuerit necessarium,vel ad eorum correptionem,vel ad nostram & aliorum cautelam,sic vt ĩ vitando eorum consortio,seruetur prudentia,ne lędantur frumenta. Et quia huiusmodi sunt iuris naturę limites,idcirco decretum ecclesię,cum nequeat ius diuinum tollere,nõ suffragatur nobis quo minus teneamur a communione talium abstinere,dum visa fuerit necessitas,vel pro reductione eorum,vel pro cautela salutis nostrę aut aliorum. Amplius autem sciendum,quod & si valida sit censura ecclesiastica ac etiam sacramentalis absolutio,aut lata, aut impensa ab excommunicato pastore, vel a iudice hęretico tolerato in suo officio,quod prius rite ab ecclesia acceperat, censurę tamen & absolutiones impensæ a Lutheranis,vel alijs hæreticis,sacerdotibus non pastorib⁹, qui nemine episcopatum, aut curam pastoralem dante sese ingerunt curis & regimini ecclesię, sunt irritæ & inanes. Et idcirco a talibus absoluti remissionem non accipiunt peccatorum.Hoc etiam addendum, quod aliud est de ipso

Luthero, q iam nominatim est declarat⁹ hæreticus & excoicatus, Aliud de fautoribus, & sectatoribus doctrinę illi⁹ nõ dum sic denunciatis. Ex supradictis igitur memoriæ mandandũ est episcopum, aut prælatum, aut iudicem nominatim excommunicatum, ea quæ sunt iurisdictionis perdidisse. Proindeq; eum, neq; posse excoicare quemq̃, neq; sententiã, aut censuram, neq; absolutionẽ a peccatis, vel ab excõ municatione dare neq; iudicare neq; cõmittere. Episcopũ ve ro prçlatum, aut iudicem solum genealiter & nõ nominatim excommunicatum, vel suspensum ea quæ sunt iurisdictionis in foro pœnitentiali non perdidisse per eundem etiam sic excommunicatum, occultum tamen & ignoratum, ratio ne publici officij gesta, & iudicata esse valida, veluti si vt iu dex sentẽtiam tulit, excoicauit, absoluit, aut bñficiũ cõtulit.

De gestis per excommunicatos.

Cæterum ad sciendum, quomodo episcopi auari, fęne ratores, adulteri, hęretici etiam extra ecclesiam nominatim reiecti potestatem habeant dandi spiritum sanctum, & remissionem peccatorum, aduertendum est quod ecclesiastici patres, vt Hieronymus in epistola ad Hedibiam, quęstione nona, & Augustinus in quęstionibus veteris & noui testamenti ex scripturis sacris docent Apostolos multoties acce pisse eundem spiritum sanctum. Primum ex eo tempore quo crediderunt in Christum, semper habuerunt spiritum sanctum pro modulo atq; mensura. Cum quis incipit crede re in Iesum accipit spiritum sanctum etiam anteq̃ baptiza tur. Petro prædicante verbum fidei, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audierunt verbum dei, & ait. Quis prohi bebit, vt nõ baptizentur hi, qui acceperunt spiritum sanctũ, sicut & nos. Deinde Apostoli prima resurrectionis die acce perunt etiam spiritus sancti gratiam, qua peccata dimitterent & baptizarent, & filios dei facerent, & spiritum adoptionis credentibus largirentur, ipso saluatore dicente. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, & c̃. Et hæc est gratia gratis data, quæ per impositionem manuum infunditur, ordinatis etiam his, qui praua intẽtione & in peccato sacramentum ordinis accipiunt, q̃uis debite pręparati, & rite acipientibus, gratia gratificans augeatur.

Spiritus sanctus multocies datus Apostolis.

Postre

Postremo in die pentecoste accipiunt spiritum sanctum, quo induuntur virtute ex alto accipiẽtes diuersitatem linguarũ, ad prędicandum Christi euangelium cunctis gentibus, nullo indigentes interprete. Hactenus Hieronymus, & Aug. & aliorum patrum ex scripturis sacris intellectus, quo poteris considerare argumenta diui Cypriani hac in re non concludere. Nam cum primum obijcit. Hæretici & schismatici non habent spiritum sanctum. Spiritus enim sanctus effugiet fictum & auferet se a cogitationibus, quę sunt sine intellectu. Non habent igitur potestatem remittendi, & retinendi peccata. Primum admisso antecedente ad sensum, quod non habeant spiritum se sanctificantem, dicim⁹ consequentiam esse inualidam. Nam & apud Cyprianum episcopi auari fundos insidiosis fraudibus rapientes, & fæneratores intus in ecclesia tolerati vere baptizant, cæteraq; sacramenta dispensant, qui tamen spiritum non habeant sãctificantem suas ipsorum animas. Deinde respondet Aug. ad antecedens, quod ficti & iniqui, quis spiritum sanctum non habeant ad suam ipsorum salutem, spiritus tamen sanct⁹ ministerium eorũ nõ deserit, qui per illos salutẽ opatur aliorum Spiritus sanctus effugiet fictum, id est, deest saluti eius qui fictus est, non tamen deserit ministerium eius, vide Augustinum libro secundo contra Permenianum, & ligna ter cap. vndecimo in libris contra Donatistas. Vnde spiritus sanctus, qui replens orbem terrarum nusq; deest, etiam per ministerium eorum qui sunt extra ecclesiam operatur, & multipliciter datur, id est, ad multa datur officia, dicente Paulo Apostolo, Diuisiones gratiarum sunt diuisiones ministrationum, sunt idem autem spirit⁹. Interdum datur ad iustificationẽ & meritum accipientis, vt in sacramentis baptismi & pœnitentię. Interdum ad robur & constantiã fidei Christianę, vt in confirmatione. Interdum ad faciendũ signa & miracula, quo modo datur etiam malis, & impijs, sicuti reprobi quidam in iudicio dicturi sunt, Domine in nomine tuo dęmonia eiecimus & virtutes multas fecim⁹. Interdum ad prophetiam, sicut in Balaam, & Caipha & in omnibus bonis prophetis operatur spiritus sanctus,

Interdum ad ministerium seu officium ecclesiasticum seu sacramentum, cui ipse spiritus adest inuisibiliter operans salutem aliorum. Et ad hunc spiritus sanctus datus est Apostolis post resurrectionē Christi, dicente, Ecce ego mitto vos, &c. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quod tractātes Chrysostomus, Hieronym⁹, Augustinus, dicunt Apostolos tunc accepisse quandam potestatem spiritualis gratiæ, non vt mortuos suscitent, & miracula faciant, sed vt dimittant peccata. Vnde sequitur, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Qualislibet sit is, qui dispensat Christi sacramentum, nihil sacramento officit, adest enim spiritus non semper ad salutem hominis dispensantis, sed ministerio hominis ad salutem accipientis. Fecit deus salutem per Iudam, quem ad prædicandum Euangelium misit, fecit per improbos sacerdotes, scribas & pharisæos, ad quos destinauit leprosos sanandos. Vnde mulier & laicus etiam paganus non Christianus, baptizans in aqua verbis euangelicis a Christo institutis, verum dispensat sacramentum, & apud eos est spiritus sanctus, non quidem iustificans illos dispensantes, sed per eorū ministeria, quibus est præsens sanctificans eos, qui rite ab eis suscipiūt. Vnde & iam hęreticus quispiam Lutheranus verum dispēsat baptisma, & veram conficit eucharistiam, et quā diu latet & toleratur ab ecclesia nōdum denunciatus, nominatim vere absoluit a peccatis Hic iam tres occurrunt obiectiones. Prima, Si in verbo saluatoris, Accipite spiritū sanctum, quorum remiseritis peccata, &c. sit solis sacerdotibus data potestas remittendi peccata, & saluator verbū illud intellexerit, non solum de ea peccatorum remissione, quæ fit p sacramentum pœnitētię, sed & de illa quæ fit per baptismū, Quemadmodum & verbum illud intellexerūt Cypria. Origen. Chrysost. & Ambr. cur ergo mulier, laicus aut pagan⁹, non poterit etiā interdum remissionem peccatorū dare per sacramentū pœnitentiæ, & in necessitate sacramentū absolutionis impendere, aut eucharistiam conficere. Hoc aūt si fuerit admissum, videbit forsitan vera esse Lutheranorum sententia, docentium quemlibet Christianum esse sacerdotē, &

Baptismus Christi a Iudæo, uel a pagano non baptizato, uerum est sacramentum.

pro lo

pro loco & tempore posse facere omnia ecclesiastica officia.
Secunda obiectio. Augustinus dicit vtrumque esse sacramentum, videlicet baptismum & ius seu potestatē dandi baptismum. Illud, inquit, datur homini cum baptizatur, istud homini cum ordinatur. Si ergo mulier & laicus habēt in necessitate ius seu potestatem baptizandi, consequens videtur & eos tali in necessitate esse sacerdotes.

Amplius autem obijcitur tertio. Si potestas seu ius remittendi peccata, siue per baptismum, siue per sacramentū pœnitentiæ datur homini Christiano dum ordinatur sacerdos, poterit ergo sacerdos quisque cum voluerit baptizare, absoluere, & eucharistiam conficere. Sed ad primum horum dicimus, quod ex scripturis semper intellexit ecclesia, Aliud esse de potestate remittendi peccata in sacramento pœnitentię, Aliud de potestate baptizandi, Aliud de potestate consecrandi eucharistiam. Nam semper intellexit ecclesia per vniuersum orbem, quod eucharistiæ sacramentum nemo potest cōficere, nisi qui rite fuerit ordinatus sacerdos ab eo, qui habet ordinādi potestatē, quā Christus cōcessit Apostolis & eorum successoribus. Proinde quispiam non sacerdos, si tētet consecrare panem & vinum in eucharistiam, nihil efficit, sed totum est irritum & innane, id est, nullum sacramentū. Baptismus vero ad inuocationem patris, filij, & spiritus sancti, per immersionem in aquam collatus perficit ad salutem tam paruulis, quam adultis in necessitate accipientibus, a quocumque fuerit dispensatus siue a sacerdote, siue a nō sacerdote, etiam a muliere & pagano, seu Iudæo. Sacramentum baptismi sic posse ministrari, non solum per sacerdotē, sed & interdum per alios intellexit ecclesia, ex Actibus Apostolorum, in quibus diaconi nondum sacerdotes, leguntur baptizasse. Et ex scripturis quibus significatur, quod Christus misit discipulos suos baptizare antequam essent sacerdotes. Venit Iesus in terram Iudæam, & illic, inquit Ioannes, morabatur cum discipulis suis & baptizabat, quamuis ipse non baptizabat, sed discipuli eius. Et quāuis Chrysostomus hoc tractās, videatur affirmare discipulorum baptisma, nihil amplius habere baptismate Ioannis, & vtrumque fuisse

 expers

expers ea gratia, quæ ex spiritu sancto est, & vtriq; vnā fuisse causam; videlicet adducere ad Christum in spiritu sancto baptizandos. Augustinus tamen ad Gelucianum, & cæteri probatissimi arbitrātur, quod in illo baptismo discipulorum dabatur spiritus sanctus, licet nō ea manifestatione, qua post ascēsionē in linguis igneis dat⁹ ē, sicuti ipse spūs supra Christū hoēm descēdit ī specie colūbæ. Vñ alio tpe, aliisq; verbis baptismum instituit, & potestatē baptizandi dedit Christ⁹, alio autem tempore, aliisq; verbis dedit potestatem remittendi peccata. Nam baptismi sacramentum, fieri per immersionem aquę sub nomine trinitatis, instituendum significauit, dum ipse baptizatus a Ioanne trinitatem manifestauit, dum auditur vox patris in nube testificans de filio, & spiritus descendit in columba specię. Ipsum aūt instituit, aut dum Nicodemum instruens, dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Aut dum postea veniens in terram Iudæam, misit discipulos suos baptizare & docere in signis & virtutibus. Post resurrectionem suum baptismum iam institutum, obseruari præcepit dicens discipulis, Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Vnde inter circumcisionem & baptismum fuit medium tempus quoddam, quando circumcisio, & baptismus simul cursū habuerūt, vt & recte agerent, qui circumciderentur, & remissionem peccatorum acciperent, qui a Christo vel discipulis eius baptizarentur. Baptismus igitur est institutus, priusquam Apostoli essent ordinati sacerdotes, & per eosdē Apostolos dispēsatus, atq; ita potest non sacerdos conferre verum baptismi sacramentum. Sic senserunt ecclesiastici patres, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus & successores ad hæc vsq; tempora. Deinde & Philippus vn⁹ ex septem diaconis, non sacerdos baptisabat, sicuti patet in Actis Apostolorum.

De institutione baptismi.

Potestatemq; autem remittendi & retinendi peccata post resurrectionem dedit, eamq; post susceptionem baptismi habere non possunt, nisi qui sunt in ecclesia veri sacerdotes, quibus ipse Christus dixit, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

Vnde Ambrosius libro primo de pœnitentia, Ius hoc remittendi & retinendi peccata, datum in verbo saluatoris, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, so lis permissum est sacerdotibus. Et ius hoc recte vendicat ecclesia illa, quæ veros habet sacerdotes, hęreses autem vendicare non potest, quæ sacerdos dei non habet. Munus spiritus sancti est officium sacerdotis, & ita non sacerdotes, quamuis verum conferant baptisma, non tamen veram conficiunt eucharistiam, neque verum conferant sacerdotalem ordinem, non veram tamen dant sacramentalem absolutionem & remissionem peccatorum. Ius remittendi peccata, solis datū est sacerdotibus.

Ad verbum eiusdem Ambrosij dicentis, Nihil interest, vtrum per pœnitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datū sacerdotes vendicant, vnum in vtroque est ministerium.

Respondeo non esse de mente Ambrosij ex iure diuino solos sacerdotes potuisse baptizare. Nam & ipse Ambrosius in commentarijs super epistola ad Ephesios, ex scripturis docet, quod in primatiua ecclesia omnes de clero & baptizabant & docebant quibuscumque diebus & locis fuisset occasio, sed nunc res aliter, inquit, est ordinata. Vult igitur Ambrosius, quod non ex ordinatione Christi, sed ex ordinatione ecclesiæ, nunc solis sacerdotibus licitum est baptizare, quod tamen in necessitate etiam concessum est laicis, quia præceptum ecclesiæ nequit contra necessitatem obligare. Vnde immersio aquæ super hominem facta in nomine trinitatis, est sacramentum ecclesiæ a quocumque dispensetur, siue a laico, siue a pagano, vel Iudęo, aut muliere, sicut panis & vinum iam per sacerdotem consecrata in corpus & sanguinem, verum est sacramentum, etiam si a muliere vel pagano dispensetur. Quamuis enim hæc a muliere vel pagano nequeant consecrari, vtiq; tamen cum iam fuerint per sacerdotem consecrata, vera sunt, si dispensentur per eosdem sacramenta.

In baptismo autem consecratio fontis & chrysmatis, quæ non sunt de substantia baptismatis, quamuis per solos fiunt sacerdotes, tamen ipsis iam consecratis, si vtatur in baptizando, non sacerdos verū dispensat baptismi sacramentū.

Et per hæc patet solutio obiectionis secundæ ex verbis Augustini dicentis, ius baptizandi dari hominibus, nō cū baptizantur, sed cum ordinantur. Manifestum est enim neminem debere in ecclesia sibi vsurpare officium, nisi qui fuerit ab ecclesia missus, & ad officium illud ordinatus. Atq; ita, ius seu potestas solenniter baptizandi non competit, nisi ecclesię ministris missis & ordinatis, sicuti supra ex sententia Ambrosij declarauimus. Proinde laicus, q̄uis possit in articulo necessitatis verum baptismi sacramentum dispensare, solenniter tamen baptizare cum benedictione salis & aquę exorcismo ad solas pertinet sacerdotes. Extra necessitatem neq; clericus, neq; archidiaconus, neq; mulier, neq; laicus, neq; diaconus, cardinalis potest vlli homini sacramentum baptismi ministrare. Quod si quicumq; vir nō sacerdos extra necessitatem fecerit, irregularis efficitur, quēadmodum textus habet capite primo de clerico non ordinato ministrante. Nam conficere eucharistiam, absoluere in foro dei a peccatis, ecclesia semp̄ intellexit esse officia sacerdotalis ordinis, & ex iure diuino solum ad sacerdotes pertinere. Vnde in Actib⁹ Apostolorum, quāuis legam⁹ diaconos baptizasse, non tamen legimus eos, aut obtulisse altari sacrificium, aut consecrasse eucharistiam, aut imposuisse manus. Vnde & in epistolis Pauli in libro Actuum Apostolorum, & in doctrinis eorum, quæ fuerunt in ipsis Apostolorum temporibus, legimus distinctionem inter ordines presbyterij, & diaconatus. Et dum tertio obijcitur. Potestas remittēdi peccata, si datur homini cum ordinatur, ergo sacerdos quisq; poterit quemlibet cum viderit oportunum a peccatis vel absoluere vel ligare. Respondeo consequentiā esse inualidam. Quamuis forsitan in mortis articulo sacerdos quisq; in eclesia possit absente pastore absoluere hominem a pecatis, alias tamen non potest. Quia soluere & ligare aliquem sunt officia eius, qui ius seu potestatem habet super illum. In nullo foro potest quis soluere, vel ligare quem q̄ præterq̄ subditum. In ecclesiasticis autem officijs facere hominem subiectum homini eius ē, qui curā gerit ecclesiæ, Cum ergo Christus præfecerit ecclesiæ suæ Petrum, huius

Quisquis extra necessitatem non sacerdos baptizat, is fit irregularis.

 fuit

fuit dioecesis distinguere, aut distinguẽdas committere alijs, qui vnicuiq; episcopo suum gregem designarent. Sic ex Apostolorum doctrina discimus episcoporum officium esse cõstituere per loca & ciuitates presbyteros qui præsint gregi. Paulus quantũlibet cœlitus esset in euangelium Christi vocatus, nihilominus tamen spiritu sancto iubente, in antiochia per impositionem manuum discipulorum Christi segregatur vnacum Barnaba ad ministerium euangelicum, atq; Apostolicũ, Actuum .13. Qua segregatione facta perambulantes ciuitates, non solummodo prędicauerunt, sed & ieiunantes, atq; orantes per singulas ecclesias constituerunt presbyteros, ibidem capite .14. & capite vigesio ad maiores natu ecclesiæ. Attẽdite, inquit, vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiã dei, quam acquesiuit sanguine suo. Item ad Titum .1. Reliq te Crete, vt quę desunt corrigas, & constituas presbyteros per ciuitates, sicut mandaui tibi. Si quis sine crimine ẽ vni⁹ vxoris vir, oportet enim episcopum irreprehensibilem esse. Ad hoc igitur vt quis populo præficiatur, oportet illum ad hoc deputari, & segregari superioris authoritate.

Paulus a præpositis ecclesiæ mittitur.

Hic iam si rursus institeris. Non est baptismus, nisi qui dispensatur nomine eccesiæ, neq; est eucharistia, nisi quę nomine totius ecclesię offertur, neq; absolutio vera, nisi quę nomine impenditur ecclesiæ. Nam in Apostolorum collegio cui dixit Christ⁹. Accipite spiritum sanctum, &c. ecclesia, inquit Augustinus, designatur, sed hæreticus & alius quisq; separatus a corpore Christi, quod est ecclesia, nõ amplius facit quicq; nomine ecclesię, ergo & cęt.

Respondeo, id quod dicimus fieri nomine ecclesię, si intelligatur fieri iussu seu iussione ecclesiæ falsa est prior antecedentis propositio. Ex supradictis enim manifestum est aliqđ verũ dei mun⁹ dispensari cõtra eccl'ę iussum. Multa contra ius dantur, & accipiuntur, vbi tam voluntas dispẽsantis q̃ volũtas accipientis est mala. Non tamen inde cõsequens est id quod dispensatur, offertur aut accipitur malũ esse, aut irritum, aut nullum. Non erat mala eucharistia, quã Iudas mala voluntate accepit. Amplius autem præpositus,

Fieri nomine ecclesiæ.

auarus, foenerator, fornicarius, raptor, etiã hęreticus, aut excommunicatus, per generalem sententiam iuris, aut hominis non amittit suæ iurisdictionis vsũ anteq̃ priuetur huiusmodi iurisdictione, vel vsu per superiorẽ potestatẽ. Et icirco noĩe ac iussione ecclesię facit ea, quę sunt officij sui, q̃diu ab ecclesia in illo officio tolerat̃. Vt aũt ex corporalibus discat intelligere spiritualia. Sciendum est, quod quemadmodũ in corporali potestate possibilitas corporaliter ligãdi aliũ, perditur nõ semp̃ p̃ ablationẽ potestatis corporalis, sed interdũ p̃ ligamẽ, vel obstaculũ appositũ corporali potestati, perditur enĩ possibilitas ligãdi aliũ nõ solũ dũ manus auferũt̃, sed etiam dũ ligãt̃ illi, vel dũ extra potestatẽ eius efficit̃, alter quẽ præsentẽ habebat & ligare poterat. Sic & suo modo intelligat̃ fieri in potestate spũaliter ligãdi & soluẽdi. Interdũ enim retẽta pastorali cura suspẽdit̃ præpositus ad tẽpus ab administratione eius, vt cũcta quę interi facit irrita sint & inania. Interdũ p̃rsus deijcitur a sua potestate. Dare potestatẽ, & exequutionẽ spũalis iurisdictiõis est dare illi subditũ aut subditos, quos regat, aut pascat, secudũ euangelicã legẽ. Præpositus ergo nomine ecclesiæ facit, q̃diu ecclesia eũ in suo officio tolerat. Quod si iã per sententiã ecclesiæ nominatim priuetur, & p̃rsus, aut destituat̃ a potestate, aut suspẽdat̃ ab vsu illius, q̃uis iã ãplius nequeat, neq; in foro publico, neq; ĩ foro priuato aut ligare, aut soluere, aut peccata remittere, et retinere, cũ iã man⁹ sua spũalis .i. potestas suę iurisdictiõis sit vł ãputata p̃ destitutionẽ a pastorali dignitate, vel ligata, p̃ suspẽsionẽ ab officio, seu iurisdictiõis exequutiõe, vtiq; tñ potest via facti eucharistiã cõficere, & baptizare, q̃a ea quæ sunt ordinis integra manẽt & indelebilia etiã apud separatos ab eccl'a & spoliatos sua dignitate pastorali. Et idcirco sacerdotes etiã ab eccl'a separati, baptizãt, eucharistiã consecrãt, & ordinãt noĩe & veritate Christi, q̃ verbis euangelicis a se institutis inuisisibiliter assistit qualescũq; fuerũt sacerdotes. Ex doctrĩa Apostolica manifestũ ẽ, q̃ nemo potest sibimetipsi huiuscemodi potestatẽ dare, nemo potest semetipsũ alijs pręficere, aut se p̃positũ cęteris cõstituere. Nemo assumat sibi honorẽ, ĩgt Apost. sed q̃ vocat̃ a dño tãq̃ Aarõ. Neq; enim Christus semetipsũ præfecit ecclesię, sed a patre

missus claues regni cœlorũ accepit, qbus q̃ad vixit vsus est, trãsiturus aũt ex hoc mũdo eas Petro dedit. Et ita neq; Petrus, neque Apostoli semeipsos constituerunt ecclesiarum præpositos, non sibiipsis vsurparunt potestatem remittenddi, & retinendi peccata, sed a Christo hęc potestas in eos translata ẽ. Et ab illis sub Petro & illius successoribus secũdũ successionis seriẽ deriuata ẽ in successores.

Cęterum redeamus ad testimonia sanctoꝝ in. 11. argumẽto recitata, qb⁹ Cyp. opinat⁹ ẽ baptismũ ab hęreticis ab ecclesia p̃scisis acceptũ nõ esse verũ baptismũ, neq; eucharistiã neq; ordinẽ aut cõfirmationẽ ab eis sic p̃scisis dispẽsata esse vera sacramẽta. Et qa in argumẽtis ꝓ sentẽtia Cyp. supius recitatis multa simul cõfũdũt, cũ intermixti ponãt diuersæ potestates, vt potestas excoicãdi, ligãdi, soluẽdi, remittẽdi, et retinẽdi peccata. Potestas baptizãdi bñdicẽdi eucharistiã, aut cõsecrãdi hoies i sacerdotes. De qb⁹ tñ est rõ lõge diuersa. Idcirco in testimoniis patrũ diligenter est attẽdendũ, de qua & quali potestate accipiẽda ẽ vniuscuiusq; authoris sẽtẽtia. Et hęc sunt diligenter obseruanda in sanctorum decretis, quæ citat Gratianus prima quęst. pri. & . 24. quęstione prima. Nam interdum sancti loquuntur specialiter de potestate excõmunicandi ligandi, & soluendi, remittendi, et retinendi peccata. Cuius generis sunt potestates iurisdictionis siue in foro dei priuato siue in foro publico. Manifestũ est quod sacerdotes, pastores, prælati, & episcopi, ea quæ sunt iurisdictiõis possunt amittere, & multis ex causis spoliari suis dignitatibus seu pastoralibus curis, aut suspendi ab vsu & exercitio earundem, sic autem spoliati excommunicare, ligare, aut soluere non possunt, quę si tentẽt facere irrita sunt & inania. Et sic plane videt̃ loqui, capitulũ audiuim⁹ . 24. quęst. 1. Et ad talẽ effectũ spũs sanctus, sicut ab eo q est extra ecclesiã non accipit̃, ita ab eo q̃ extra ecclesiam nõ dispẽsat̃. Vñ cõcludit̃ ibidẽ cũ ergo peccata dimittere vł tenere, excoicare, vel recõciliare op⁹ sit spũs sãcti, & virt⁹ Christi, apparet quod hi qui extra ecclesiã nec ligare possũt, nec soluere, nec recõciliãdo ecclesiæ coionẽ reddere, nec excommunicãdo societate eius priuare, execrare possunt, cõsecrare nõ valẽt, cõsecrare iğ, ĩpẽdẽdo sc; recõciliatiõis bñdictionẽ.

Interdum autem loquũtur specialiter de potestate bapti zandi, & de potestate ordinis, quę est potestas aut consecrandi eucharistiam, aut imponendi manus, & benedicendi sacerdotes. Et sic venerabiles ecclesię patres ante mille annos imitantes veterem ecclesiæ Romanę morem, docuerunt, ꝙ homines ab hæreticis baptizati, aut per impositionem manuum confirmati, aut ordinati, cum ad vnitatem catholicæ fidei redierint, non denuo baptizantur, neqꝫ rursus ordinantur, nec in eis reiteratur sacramentum, quod ipsis in forma ecclesiæ est ministratum. Sic docet Augustinus in libro de vnico baptismo contra Donatistas, & libro secundo contra Permenianum capite decimotertio. Sic Hieronymus aduersus Luciferianos de baptismi & confirmationis sacramentis sẽtit, docens hãc cõsuetudinẽ fuisse seruatã a primordijs Christianæ ecclesiæ. Nam & plurimi hæretici, eruperunt, inquit, adhuc vernente Ioanne Apostolo, qui baptizabant & manus imponebant, & tamen nullum eorum legimus rebaptizatum, nec super vllum legimus denuo manus ad accipiendum spiritum sanctum fuisse impositas. Sed in Apocalypsi legimus omnes ad pœnitentiam fuisse hortatos, qui vl' in Nicolaitarum fide erant baptizati, vel apud Pergamenos hæreticos impositionem manuum acceperunt.

Rursus cum argumentis assumitur. Quomodo potest alium mundare, qui ipse immundus est, quomodo potest benedicere, qui ipse maledictus est, quomodo perfidus, blasphœmus, mortuus, & extra ecclesiam constitutus, potest dare fidem, sanctitatem, & in ecclesiam alios inducere, qui semetipsum neqꝫ mundare potest, neqꝫ in ecclesiam ducere. cum dicit scriptura, Omnia quæ tetigerit immundus, immunda erunt, quę participatio iusticię cum iniquitate, fidei cum pfidia, morti cũ vita, luci cũ tenebris. Respondeo. Ex superioribus patet huiuscemodi argumentis non moueri ipsum Cyprianum, apud quem erãt nonnulli episcopi auari, fœneratores, osores fratrũ, raptores. Sicut ergo illis apud Cyprianũ dispẽsantib⁹ sacramẽta, remittũtur peccata hoib⁹, & mũdantur homines, non per eorum merita, sed per vim & meritum Christi præsentis eorum ministerijs. Sic & hęretico,

vel

vel extra ecclesiā constituto ministrante alteri in necessitate baptismi sacramentum, remittuntur baptizato peccata, per vim Christi viuificantis eundē baptizatū, vt efficiatur mēbrum in corpore ecclesiæ, quę permittit & approbat, & cognoscit etiam dominicū characterem ab adulteris & auaris, & hęreticis ministris dispensatum. Cyprianus igitur putās sacramenta ab hæreticis excommunicatis præscisis dispensata, non esse vera sacramenta, ad hoc opinandum non mouebatur ex hoc, ꝙ sic præscisi ab ecclesia, sint immundi, scelerati, & spiritu charitatis vacui. Nam & tum etiam dixisset sacramenta a sceleratis ministris occultis dispensata, esse falsa & irrita, quod neq; ipsi hęretici Donatistę ausi sunt dicere, ex scripturis sacris euidenter conuicti, sed mouebat Cyprianus ex eo, ꝙ credidit spiritum sanctum non operari per eos, qui iam foris sunt & extra ecclesiam, quod falsum est.

Et ideo dum vltra obijcitur, hæreticus, schismaticus, aut alius quiuis ab ecclesia separatus, non habet communem & eandem cum sanctis ecclesiam, non habet eandem simboli legem, ergo non habet idem & commune cum sanctis baptisma, & cum vnum sit baptisma, sicut & fides vna, consequens videtur eum nec habere, nec dispensare verum baptisma, sicut nec habet, nec docet veram, seu falsam fidem. Respondeo. Baptismus, ecclesia, & spiritus sanctus ab inuicem possunt separari, vt illic sit verum baptismi sacramentum, vbi neq; ecclesia, neq; fides, neq; spiritus sanct⁹. Aliud sacramentū, quod habere etiam Simon Magus potuit, aliud operatio spiritus, quę etiā in malis hominibus fieri solet, sicut in Saul & ī Caipha. Aliud est operatio spiritus sanctificantis, quam non nisi boni in ecclesia habere possunt. Et sicut falsa responsio eius, qui dicit se abrenunciare Sathanę, & nō abrenunciat, non efficit, vt baptismus quem accipit sit nullus, Sic & malicia, error, ac hæresis illius qui baptizat, non facit irritū, aut nullum esse sacramentum. Hæc est plana Hieronymi & Augustini resolutio, ex scripturis declarare, secundū antiquam ecclesiæ consuetudinem ab Apostolorum ecclesia deriuatam. Et cum obijcitur hæreticos esse falsarios,

& ergo eorum sacramenta non vera, sed falsa esse sacramenta. Sicut falsarius monetæ, nō verum sed falsum aurū exponit. Respondeo. Falsarij in vna re possunt verū aliquod aut exponere, aut dare in reb⁹ alijs. Sic & hæretici i intellectu vnius scripturæ falsam & hęreticam tenentes sententiā, possunt seruare in sacramentis veram formam, quam seruat ecclesia, quam & Christus instituit. Atq; ita possunt etiam extra ecclesiam constituti, habere & dispensare verū mun⁹, qđ Christus dispensandū īstituit, p quod & spiritus Christi operatur. Falsa essent sacramenta, si dispensarent formā aliā, q̃ seruat ecclesia. Falsum est baptisma Arrianorum baptizātium in nomine patris maioris, & filij minoris, & spiritus sancti vtriusq; serui. Et cum vltra assumitur, his qui non sunt ecclesiæ membra, non est excommunicandū, vtpote hęreticis, scismaticis, & cęteris ab ecclesia præscissis, non sunt igitur sacramenta ab illis perēda & accipiēda.

Respondeo argumentū recte vtiq; cōcludere, catholicos non posse ab illis nominatim pręscisis sacramenta petere, nisi occurrente necessitatis articulo, in quo etiam posset quis baptismum a Iudæo & Sarraceno accipere, sed non inde sequitur, sacramenta vera non esse, quæ ipsi via facti dispensant. Hic iam si rursus obieceris. Episcopi praui fœneratores, q̃tumuis sint ab ecclesia tolerati, non sunt tamen ecclesiæ membra, ergo non est communicandum illis, & ita nec obedire oportet pręceptis eorꝫ. Respondeo id nō seq, In corpore Christi, quod est ecclesia, sunt non solū mēbra viua, sed & putrida, arida, seu mortua, quæ sane membra, q̃uis non cohæreant vinculo charitatis, vtiq; tamen cohærent secundum visibilem quandam sacramentorum formam. Secundum euangelij præceptum, ecclesia non semper debet tollere aut abijcere de medio sui membra mortua seu putrida, sed debet tolerare interdum ne forte vbi fuerint pscisa, vel ipsa reddantur insanabilia, vel alia membra lędantur viua, vel periclitetur compago corporis tota. Et ita est alia ratio de episcopis prępositis, & pastoribus prauis in ecclesia toleratis. Alia de iā pręscisis et eiectis foras. Nā illis oportet obedire, q̃ diu in suis dignitatibus tolerant̃. His aūt

quos

q̃s & saluator iã prçcepit haberi, tã q̃ ethnicos & publicanos, non oportet obedire, cũ iã apte foris sint. Et idcirco man⁹.i. suas potestates ligandi & soluendi ꝑdiderũt. Cæteris vero sceleratis sacerdotib⁹ nondum eiectis, nõdum sic priuatis potestate sua, oportet propter honorẽ cathedrę in qua sedẽt, honorẽ impendere, cẽsuris sententijsq; iuste latis parere. Verũ q̃dem est eos esse arida seu mortua mẽbra, & nõ cõicare cæteris mẽbris in vnitate fidei & charitatis, sed nõ inde cõsequẽs ẽ eos nõ magis, q̃ prçscisos esse in corpore Christi. Nã q̃uis nõ sint nec tẽplum spiritus sancti, nec vera mẽbra Christi, nec habentia spiritũ Christi, nec cohærentia sibi spirituali vita, sunt tñ in corpore Christi & inter mẽbra viua cohærentia Christo, secundum visibilem quandam formã, & exteriorem quandam professionem fidei, quã non sicut hi qui apte foris sunt, lacerãt, impugnãt, q̃uis forte vel intus corde nõ credãt, vel foris secundũ illã nõ viuãt, q̃s ecclesia interdũ ꝓ pace intus tolerat. Scriptura aũt cũ dicit, Si gaudet vnũ mẽbrũ, cõgaudent oĩa mẽbra, de se est manifesta, eã loq̃ de veris mẽbris cohærentibus sibi inuicẽ spiritu vitę.i.spũ fidei & charitatis. Nã & in corpore mẽbrum aridũ seu mortuũ nõ patiť, cæteris mẽbris patiẽtibus. Deinde multa mẽbra mortua, i. charitate vacua, nõnũq; foris prçstãt multa spiritualis vitę officia, vt prælati intus sordidi, foris cãdidi, docentes legẽ dei, & pascẽtes gregẽ creditũ ꝟbis & sacramentis euangelicis sibi ꝑscriptis, sicut & inter Apostolos erãt, q̃ ꝑ inuidiã ꝟbum dei prædicabant, & Christi sacramenta ꝑ cõtentionem dispensabant. Et cũ vltra obijciť, Oĩa ecclæ mẽbra sunt vni⁹ corporis, vni⁹ fraternitatis, societatis, & ciuitatis. Episcopi aũt praui & criminosi, sunt ciues in ciuitate diaboli, & mẽbra ĩ corpore diaboli, dicẽte saluatore, Vos ex patre diabolo estis. & apostolo, Si q̃s spiritum Christi nõ habet, hic nõ ẽ ei⁹. Iusti autẽ sunt ciues in ciuitate dei & societas Christi. Respondeo, Argumẽtum hoc solum probat prauos & criminosos, nõ esse vera ecclæ mẽbra cõicantia in spirituali vita, nihil autẽ ꝓhibet id, quod est membrũ diaboli dispensare veræ dei mun⁹, verũ Christi euãgelium, verumq; eius sacramentum.

De sacerdotibus sceleratis nondum eiectis.

Ad scripturas autem in argumento citatas. Quæ societas luci cum tenebris, quæ conuentio Christi ad Belial, quid palea cum tritico? Nolite iugum ducere cum infidelibus, & id genus scripturas alias prohibentes communionẽ aut societatem fidelis cum infideli.

Respondeo. Societas illa & conuentio, quam significant scripturę non esse communem iustis & impijs accipienda est de societate & communione secundum interiorem consensum in eisdẽ vitę moribus, vt societatem quis intelligatur habere, & iugum ducere cum impijs, aut infidelibus, cum aut fauet infidelitati eorum, aut approbat, vel docere negligit, cum posset proficere. Corporalis autem cõmunio cum infidelibus nõ est illicita, nisi propter subuersionis periculum aut scandalum. Et ideo ad fidelium hominũ cautelam etiam ratione iusta per ecclesiam prohibenda est fidelibus corporalis conuersatio & societas cum infidelibus, cũ videlicet fideles sunt simplices, ac infirmi in fide de quorũ subuersione, probabiliter timeri possit. quemadmodum dominus deus Iudęis ad idololatriam pronis terrã promissionis ingressuris, prohibuit communionem cum gentibus, dicens. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis eorum, neque sociabis cum eis connubia, Deutero. 7. Verum hic sciẽdum quod bifariam fidelibus interdicitur communio cum altero, vno quidem in pœnam illius cui communio fideliũ subtrahitur, secundum hunc autem modum ecclesia non potest prohibere communionem fidelium cum infidelibus, q nunquam fidem Christi receperunt. Tales nempe cum foris sunt, & fuerunt semper, ecclesiasticus iudex punire non potest, dicente Apostolo. Quid mihi de his, qui foris sunt iudicare, q̃uis propter peccatũ cõmissum & ipsi inter fidelẽ populum commorantes sint puniẽdi tpalibus pœnis secundũ iustas, & ciuiles Christianorum leges, quibus & ipsi perinde atque fideles subijciuntur. Secundo aũt modo fidelibus prohibetur communio cum alio ad cautelam fidelium, quibus scilicet communio interdicitur, & hoc pacto ecclesia secundum conditiones temporum, locorum & personarum potest interdicere fidelibus ne comunicent infidelib⁹

De corporali communione cum infidelibus.

paga

paganis, aut Iudæis. Cū infidelib⁹ aūt hęreticis, aut cū apo statis qui a fide suscepta deuiarūt, sicuti & cū sceleratis Chri stianis communionem ecclesia fidelibus prohibet, secundū vtrumq; modum tam videlicet in cautelam bonorum fideli um, q̄ in pœnam illorum infidelium & scęleratorum homi num, quos per censuras ecclesiasticas repellit a consortio, & societate sua. Si societatem esse luci cum tenebris, & conuē tionē esse Christi ad Belial, & iugum ducere cum infideli bus esset idem ei quod est corporaliter conuersari inter infi deles & inter tenebras & filios Belial, seu peccatores, ergo & Christus, qui manducabat cum peccatoribus & publica nis cōtra prohibitionē hāc habuisset societatē, conuentionē, & iugū duxisset cū infidelibus. Paulus quoq; & cęteri Apo stoli qui concedebant vocatis seu inuitatis ad cœnam infi delium vt irent si vellent, etiam in sacramentorum commu nione conuersantes inter prauos Christianos, qui euangeliū Christi per inuidiam prædicabant, & sacramenta per contē tionem dispensabant fecissent contra sua ipsorum præcepta. Si communicare, seu consentire peccatis hominum mala vo luntate docentium euangelium Christi & male dispensan tium sacramēta Christi, sit idem ei quod est conuersari cum eis, in docendo, & audiendo euangeliū, aut in communiōe sa cramentorū, ergo et Cyprianus consentiebat peccatis episco porum, qui suo sæculo auari erant, raptores, & fœneratores, cum quibus in sacramentorum communione versabatur.

Societas luci cum tenebris.

Mali qui vel ignoranter, vel scienter pro pace toleran tur in ecclesia, non obsunt bonis. Malos fratres Apostolus Paulus in ecclesia plorauit, & cū illis euangeliū Christi p̄di cabat. Eisdē q̄q; tp̄ib⁹, mali sacerdotes, scribę & pharisæi, hy pocritę non obfuerunt Sacharię iusto in cōspectu dei, q & in tēpore vicis suæ cū malis pontificibus suū explebat offici um. Et postremum cū contra dicta obijcitur ex verbo Apostoli ad Heb. iubentis obediendū esse prępositis ob id quod ipsi peruigilant pro animabus nostris, ergo vbi non vi gilant pro nobis, neq; solliciti sunt pro animab⁹ nostris, nō oportet obedire eis quicq̄ pręcipientibus nobis, quia cessā te causa, cessare debet effect⁹. Ad hoc corroborandum

 facit

facit quod dicitur in epistola ad Timo.6.cum docet seruos oportere honorare dños, adiecit, ne nomẽ dñi & doctrina blasphemet, ex q̃ cõsequens videt, seruos non oportere honorare dños, vbi nullũ tale est periculũ. Respõdeo cõsequẽtiam esse inualidã, quod aũt ad pbandum assumitur, intelligit de causis, ex qb⁹ pendet effectus tam in efficientibus, q̃ in finalibus, vt cessante latione solis supra nrm horisontẽ cessat & dies ac lumẽ solis. Qũtum vero ad prẽsentem attinet materiam de opibus tum prohibitis, tum præceptis homini propter causam, intelligitur de his, quæ solum sunt aut præcepta, aut prohibita, quatenus media sunt ad huiusmodi causam. Cũ enĩ opus aliquod nobis ponitur sub prẽcepto aut prohibitione, intelliguntur & indirecte nobis aut prohibita esse, aut prẽcepta, omnia media quatenus necessaria sunt ad eiusdem opis executionem, & non alias, veluti si præceptum mihi est subuenire pauperi, intelligitur & prẽceptũ mihi esse ire ad locum, & ad alia facere, sine quibus pauperi subuenire nõ possum. Si prẽceptum est audire sacrũ in loco sacro, oportet surgere, & in eundẽ locum ire. In proposito autem obedire prẽlatis, non est præceptũ solũ indirecte, quatenus videlicet sit mediũ q̃ perueniĩ ad officia pastoralis curẽ, sed qa iam assequuti sũt pastoralem iurisdictionẽ ĩ his, q̃ iuxta tributam eis autoritatem præcipiant, veluti citãdo, ad iudicium vocando, sententiam ferendo, excoĩcando, ipsis teneor obedire, quia incũbit illis inuigilare, non solum docendo & admonendo, sed & imperando. Vnde Paulus docens Titũ episcopũ, q̃ nã mõ ipse regere debeat gregẽ cõmissum, iubet vt arguat etiã imperando, Hæc, inqt, loquere, exhortare, & argue cũ oĩ impio, nemo adolescentiã tuam cõtemnat, ad Tit.2. Itẽ ad Philem. testat̃ sese in Christo habuisse fiduciam imperandi Tito ea, q̃ ad rẽ eius ptinebãt.i.ad salutem illius, quẽ tñ pter charitatem magis obsecrare voluit, nolens vti hac potestate imperãdi. Item nolens obedire sacerdotis impio ex decreto iudicis morit̃, Deut.17. Hoc ius imperandi illud, qđ ad rẽ subditi ptinet, habent etiam praui prælati. Nam & autoritas atque potestas iurisdictiõis est illis data, & ideo si ex illa potestate tale qd præcipiant, qđ ad officiũ eorũ pastorale pertineat,

Quo intelligitur, cessante causa, cessat effectus.

ego

ego teneor obedire,etiam quis ipsi nō ex amore salutis meę id iubeant.Cessante autē in eis huiuscemodi officio iurisdictiōe & dignitate pastorali,cessat & in nobis obligatio illis obediēdi pastoralis autoritas &obligatio obediēdi in subditis ex sese mutuo pēdēt. Improbi autē prælati,prorsus negligētes officiū, ꝓpter quod datū est bñficiū,ꝗuis nō faciāt fructus suos,nō tñ ob id mox sunt spoliati suis dignitatib⁹. Et proinde ꝗdiu tolerant̄ ab ecclesia oportet oues obedire illis secūdū claues ipsis datas ligātibus aut qd ꝓcipiētibus.
Ad id qd' Paulus inquit.1.ad Timo.6. Quicumq; sunt sub iugo serui,dominos suos omni honore dignos arbitrentur,ne nomen domini & doctrina blasphemetur.
Respondeo hanc Pauli doctrinam magis confirmare sententiam propositam, oportere videlicet seruos obedire dominis suis,tam fidelibus q̄ infidelibus,vt expresse habet ibidem doctrina Apostolica. Nam si nomen domini & doctrina Christi blasphemaretur ab infidelibus ex hac ratione, ꝙ serui ad fidem conuersi,non obedirent dominis suis,quibus ante conuersionem iure gentiū debitum pręstabant obsequium,cōsequens est doctrinam Christi esse, vt serui ad fidem cōuersi debeant obsequi dominis suis infidelibus. Nā fides & gratia Christi non contrariatur iuri naturę;neq; eximit hoīm iā credentē ab obligatiōibus iuris gentiū aut naturę.
Responsio ad argumentū duodecimū.
Ad duodecimū argumentum q̄ dicitur, Cōtingit principes & ecclesiarum pręlatos,ad principatus,ad dignitates ascendere nō vocatos inspiratione diuina,nec missos a deo, quales sunt plærumq; huius sęculi pōtifices,q ābiunt dignitates,nō vt ꝓsint,sed vt pręsint,nō vt pascant,sed vt pascantur,vt sint piscatores non hoīm,sed denariorū. Sed tales nō sūt veri ꝑlati,ergo nō oportet obedire. Respōdeo. Cōclusio argumēti extra casum est doctrię nrę,q loquimur de veris principib⁹,de veris pastoribus & ꝑlatis,nō de tyrānis et alijs,q p vī aut fraudes sese intrudūt nemine principatū,aut episcopatū dante. His eñ cū nō sint veri pricipes,nec veri ꝑlati,sed aut hęretici,aut schismatici, aut tyrāni nō oportet obedire ex debito obediētię,licet aliqñ oporteat tolerare iniurias eoꝝ,ac adiplere dura eoꝝ ipia,mō nō sint cōtra dei le-

& id quidem nūc secundum virtutē patientię, nunc secundū legem charitatis, propter vitandū scādalum, aut propter nostrum aut aliorū bonū spirituale, pcurandū, vt p patientiā nostram vincatur eorum malitia. Verum & si contingat prælatos huius temporis procurare sibi pastorales dignitates ex ambitione & cupiditate, non idcirco nō sunt veri prælati. Proinde ad habendum verum sensum & intellectū scripturarum, ac aliorum quæ in argumento assumuntur. Sciendū est primum pro intellectu propositionis antecedentis, & si quis aut ambitiosa, aut cupida voluntate principatum, vel episcopatum ambiat & obtineat, efficitur tamen princeps aut episcopus per canonicam electionem populi aut ecclesiæ eligentis & ordinantis, deo illi potestatem dante. Nam aliud est quod dicimus hominem sibi vsurpare principatum aut episcopatum, nemine principatum, aut episcopatum dante. Aliud quod dicimus indignū ac inidoneū, aut auarū, aut ambitiosum, causa lucri sollicitantem accipere & obtinere episcopatum ex autoritate populi, aut ecclesiæ ac superioris potestatem dantis & ordinantis. In priori casu loquitur Paulus Apostolus, primę ad Corin. decimo. Non enim, inquit, audemus inserere nosmetipsos, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant, hoc est, vt inquit Ambrosius, qui non accepta potestate a deo dominari volunt, nomini suo vendicantes autoritatem, non missi a deo.

Aliud est usurpare sibi episcopatū, aliud ex ambitione ad episcopatum peruenire.

In posteriori autem casu continentur, qui ambitione aut cupiditate petunt mitti, & procurant præfici populo, & institui autoritate seu ordinatione ecclesię, vel superioris potestatem dantis & ordinantis, quales erant, de quibus saluator, Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisęi. Pontifices, inquit Bernardus, erant Annas & Caiphas, præsidentes ex ambitione & cupiditate super cathedram Moysi, & qui non obedierunt eis, tanquam inobedientiæ rei fuerunt iudicati, etiam in ipsum dominum præcipientem & dicentem, Quæ dicunt facite. Proinde ꝙuis omnis potestas, tā sæcularis, ꝙ ecclesiastica sit iusta & a deo ordinata, etiam in impijs & sceleratis præpositis, non tamen inde cōsequens ē, iustam & ordinatam esse ecclesiasticam potestatem, eorum

qui se

qui sese ingerunt in episcopatus, & pastorales curas, nemine episcopatum dante aut ordinante. Nam illi sunt veri pastores habentes ecclesias ex superiori commissione, quis nō pascant, & idcirco iudicium erit ipsis durissimum. Isti autem qui semetipsos instituunt, non sunt veri pastores, non veri episcopi, & idcirco ecclesiastica potestas in eis nulla ē. Quamuis autem omnis potestas in ecclesiæ præposito, episcopo, aut principe iusta est & ordinata, non tamen oportet quod omnis voluntas aut hominis dantis, aut populi eligentis, aut hominis accipientis recta sit & iusta. Non omnis voluntas, inquit Augustinus, a deo est, sed omnis potestas a deo est. Aliud voluntas peccandi, id est, motus voluntatis, quo peccantes volumus. Aliud potestas peccandi. Neq; dixit Apostolus Paulus, non est voluntas nisi a deo, sed non est, inquit, potestas nisi a deo, per potestatem non hominem in potestate, inquit, vulgarius sed ipsum munus significans: voluntatem autem peccandi, quam habemus a nobis, appellat Augustinus, non vim seu potentiam naturalem qua volumus, nempe & certum est illam non a nobis esse, sed motum voluntatis peccantis, qui non est dei opus. Nam & si deus nobis concurrat dum male volumus, id est, dum concupiscentiæ prauæ consentimus. Ipse tamen primitus instituens naturam, non præuenit eam imprimendo illi legem carnis, qua inuitaretur seu excitaretur ad volendum contra legem dei. Potestatem autem male volendi, qua peccare possumus & non peccare, habemus ab ipso, qui instituens naturam, liberi eam condidit arbitrij, quo peccare posset, & non peccare. Potestatem igitur peccandi, videlicet facultatem liberi arbitrij, insuper membra & vires, & cætera talenta, quibus peccando vtimur, habemus a deo. Quædam habemus a deo, vt conditore naturę, alia habemus a deo, vt irato iudice, faciente aliquid in nobis ob peccata nostra.

Omnis potestas a deo, sed non omnis voluntas a deo est.

Sic vtrumq; ex scripturis verum esse patet, videlicet quod Saul, non ex voluntate dei, sed ex voluntate populi rex fact⁹ est. Et nihilominus ipse Saul datus est rex super populum, per voluntatem dei, qui populo iratus condescendit malę voluntati ipsius. Filij Israel petendo regem peccauerunt, non

in eo quod rem malam peterent, quasi potestas regalis, aut habere regem sit malum, sed in eo, quod male petiuerint regem confidentes in fortitudine mortalis regis se fore victores, dum magis sperantes in humano auxilio, q̃ in deo, contempserunt iudicem Samuelem, & illius successorem diuinitus eligendum petentes, sicut gentes solent, deum ignorantes sibi regem dari ex institutione, & electione humana non innitentes in huiuscemodi petitione, consilio, & auxilio domini dei sui, qui eduxerat illos de terra Aegypti, qui & vt ait Samuel sol⁹ saluauerat illos de vniuersis malis, & tribulationibus suis, qui etiam ad illud vsq; tempus gubernauerat per iudices coelitus a se datos, vocatos, & monstratos. Et quod petendo regem sic peccauerint, patet ex primi regum cap. 8. vbi dixerunt ad Samuelem. Constitue nobis regem, sicut vniuersę habent nationes, & displicuit sermo Samueli, eo quod dixisset populus, da nobis regem, vt iudicet nos. Et ait ad Samuelem. Audi vocem populi huius, nō enim te abiecerunt, sed me ne regnem super illos, vbi patet, quod deus cōdescendit petitioni eorū iratus pro eo, quod abiecerunt dominum deum ne in persona Samuelis, aut alterius successoris diuina volūtate ordinandi regnaret super illos. Ante quidem insinuauerat Moyses in decimoseptimo capite Deuteronomij futurum esse, quod populus Israhel supra se peteret constituere regem, sed non iussit, vt peteret. Quamuis igitur initium regalis potestatis humanę super populum Israhel non fuerit ex primaria volūtate dei, vt regalē potestatē instituētis, Israhelitico populo translato ex Aegypto, quē sibi peculiarē gubernandū suscepit, p iudices & prophetas a se constituendos, vtiq; tñ fuit ex volūtate dei irati, vt merito populi retribuētis, seu malo desiderio populi satisfacientis. Deus enim populo duro & male petenti quędam concedit iratus, quę negat propitius. Regalis igitur potestas super populum Israhel est non ex primaria volūtate dei illam instituentis, aut eiusdem populi intentionem in petendo regem approbantis. q̃uis sit ex volūtate dei, vt irascētis & satisfaciētis eiusdē populi desiderijs.

Regalis potestas super populū Israel, quo rā modo fuerit a deo.

Deus

Deus filios Israhel elegit in populum peculiarem vsq; in æternum reseruans illum sibi gubernandum nõ per reges humana voluntate, aut solius carnalis cognationis aut sanguinis successione assumendos, sed per iudices gubernatores, cœlitus vocandos & instituendos, vt popopulus agnosceret suam salutem non ex humano gubernaculo, sed ex dei solius pendere auxilio. Hunc autem gubernandi modum in se meliorem, certiorem, digniorem, & vtiliorẽ perdidit populus iste temerariæ petẽs sibi regem, lapsus in inferiorem gubernandi modum, qui est secundum regalem potestatem, qua gubernator populi regio iure posset filios & filias facere seruos & ancillas, & addecimare eorum hæreditates, ac possessiões. Deinde & eadẽ regalis potestas, sic ꝓpter peccatũ populi posita sup populũ Israhel, primitus a deo data est Sauli & filijs eius vsq; in sempiternum. Sed hic cum non seruaret mandata domini dei sui meruit huiuscemodi iure potestatis regię spoliari, quẽadmodum ait ad illum Samuel Stulte fecisti, quia nõ seruasti mandata domini dei, quę pręcepi tibi. Quod si non fecisses, iam præparasset dominus regnum tuum super Israhel vsq; inæternum, sed iam nequaq; regnum tuum vltra consurgit, primi Regum decimo tertio. Deus ergo quod semel dedit alicui, vt habeat inæternum, iusto suo iudicio aufert ob ingratitudinem, & peccati meritum. Nam gratiam meretur amittere, qui abutitur dono acceptæ gratiæ. Paradisum Adæ & semini eius semel datum vsq; in sempiternum deus abstulit, deijciẽs eũ cum sua posteritate in vallem lachrymarum, secũdũ sui peccati meritũ. Rursus post peccatũ ipsius Saul eadem potestas super .12. tribus Israhel data ẽ Dauid, & ipsi⁹ domui vsq; in sempiternũ, quæ domus denuo propter peccata Salomonis eadẽ regia potestate sup trib⁹ decẽ ẽ spoliata relictis domui Dauid solũ trib⁹ duab⁹. Et ꝗuis decẽ trib⁹ sub Hieroboã sint a domo seu regno Dauid alienatę, & separatæ ex voluntate dei, vt puniẽtis & vindicãtis peccatũ Salomõis. Sic enim dicit scriptura. 3. Regum .11. Hæc tamen non sint facta ex voluntate dei, vt instituentis regnum Israhel, neq; ex voluntate dei, vt approbantis maliciam, seu malam

voluntatem, vel ipsius Hieroboam regnum ambientis, vel ipsius populi iniqua voluntate sese a domo Dauid separantis. Quę ab homine aut fiunt, aut petuntur mala volũtate, seu intentiõe peruersa, eà fiunt a deo voluntate bona ex amore finis, quem non intendit homo ipse in operando. Quouis igitur deus iratus populo Israhel, voluerit & regnũ eius diuidere & decem tribus separare a domo Dauid, & Hieroboam regnare super tribus decem, non idcirco tamen sequitur, quod Hieroboam & decem tribus secundum voluntatem dei & bene fecerint se a domo Dauid separantes, quęadmodum non oportet si deus voluerit filium suum tradere in mortem; quod idcirco Iudas, aut Iudæorum populus bene fecerit in mortem tradens illum. Ex huiuscemodi sententijs concordari possunt scripturę, quę inter se pugnare videntur, quibusdam dicentibus reges tales scilicet ambitiosos populum gubernantes non regnare ex voluntate dei, quemadmodum in Oseę loquitur. Ipsi regnauerunt & non ex me principes extiterunt, & non cognoui. Alijs vero dicentibus, omnem potestatem esse a domino deo & deum dedisse populo reges tales, quemadmodum apud eundẽ Oseæ loquitur. Dedi tibi, inquit, regem in furore meo. Et in Esaia. Dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eorum. Et in Iob dicit Heliu. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Iam enim pluribus in locis diximꝰ secundum aliquem vsitatum loquendi modum in scripturis sacris significari ex deo non fieri eà, quæ ipse non ex se, sed vt iudex facit ita prouocatus propter peccata populi. Et secundum alium loquendi modum in eisdẽ scripturis rursus significari deum hęc omnia facere. Sicut sectro ipse ꝓpter homicidiũ perpetratum iudicatus ad mortem iam magis est sibi causa suspendij ꝙ ipse iudex illi. Vnde & recte dicit illi iudex. Tu tibi, non ego, causa es mortis tuę, quia causam propter quam morieris, culpam videlicet homicidij, non ego, sed tu tibi fecisti. Nihilominꝰ tamen quia iudex ipse est, qui exequutionem facit, & iusta lege infert mortem, idcirco etiam recte loquitur, qui dicit pœnam mortis & suspendium a iudice fieri. Et ita ma

Deus hypocritas & ambiciosos constituit reges et præsides ecclesiæ suæ.

nifestũ

nifestum est in scripturis sacris reperiri geminum modum secundum quem deus aliquid dicitur facere. Vnus est quo aliqd facit ex se sua scilicet simplici volūtate bona, aut instituens videlicet naturam, donans bonum naturale, aut sua præueniente bonitatę largiens gratiam absq; vllis hominū meritis. Alius est modus quo significatur deus aliquid facere erga hominem, vt iudex, prouocatus videlicet hominū meritis malis. Et secundum hunc geminum faciendi modū quæ in quibusdam scripturæ locis dicuntur non fieri a deo, in aliis scripturæ locis a deo fieri legūtur, quæ & deus ipse facere dicitur. Et quemadmodum secundum posteriorem faciendi modum, deus infert mortem, damnationem, excæcat, indurat, abscondit mysteria regni, tradidit in reprobum sensum, in passiones ignominiæ mittit populo superbienti, operationem erroris, vt credant mendacio. Ita & secundum eūdem faciendi modum, dat populo regem malum, tyrannum, hypocritam, aut puerum, aut effœminatum. Sic deus in Oseę loquitur, Dabo eis regem in furore meo, Dabo pueros principes eorum, & cæt. Verum quia hæc omnia mala facit deus non ex se, sed propter causas in hominibus inuentas, quarum non ipse, sed homines sunt autores. Idcirco nō ipse, sed homines dicūtur horū malorū causę. Et hoc significanter annotauit deus in scriptura cum non simpliciter dicit, se dare regem, & facere regnare hypocritam, aut tradere in reprobum sensum, sed addit se in furore dare, id est, se iratum dare, & facere regnare hypocritam propter peccata populi, & se propterea tradere & mittere operatiōem erroris, quia deum agnitum non coluerunt, & veritatem contempserunt. Et ita in aliis scripturę locis dicuntur hęc mala fieri non ex deo, sed ex creaturis, quia origo earum propter quā fiunt est peccatum in creaturis. Et sicut in scripturis sacris vtrumq; verum est videlicet, quod deus mortem non fecit & quod tū mors ipsa a deo est, hoc ē, q deus mortē non fecit, humanū genus instituens, vt esset immortale, & semper viueret, sed tamen mortem inflixit peccatum humani generis vindicās, Sic & vtrumq; verum est videlicet quod regnum Israhel fuit ex voluntate dei dantis, & monstrantis populo Saulem

Deus mortem nō fecit & tamen mors a deo est.

regem primū. Et quod idem regnū incepit non ex dei, sed ex hominū volūtatibus. Similiter vtrūq; verū est qđ videlicet deus separans decē tribus a domo Dauid, fecit Hieroboam regem super easdē tribus decē, & quod nihilominus decem tribus sese a domo Dauid separauerunt, & quod Hieroboam super illas decē tribus regnauerit, nō ex volūtate dei, quēadmodū deus loquitur in scriptura, Ipsi regnauerūt, & nō ex me, ipsi, vt inquit glossa interlinearis, Saul & Hieroboā regnauerūt nō ex me. i. nō ex mea volūtate, nec vt īstituente gubernationē populi illius, nec vt approbāte desideria, quibus petiuerunt regnare seu habere regiam potestatem. Principes extiterunt & non cognoui, id est, non approbaui desideria populi deum negligentis, & vane sperantis in regia potestate mortalis hominis, aut se separantis a domo Dauid. Amplius autem sciendum est quosdam esse, qui assumunt prouinciam regendi populum, & pastorales curas, seu episcopatus vocati a deo excitati, ac diuina inspiratione tracti vt prosint populo, non vt pręsint.

Hieroboam regnauit super decē tribus ex uolūtate dei & non ex uoluntate dei.

Et illi proprie dicuntur & instituti esse, & regere ex volūtate dei cōcedentis & vocātis. Alij aūt sunt q assumūt huiuscemodi officia, inidonei, vel indigni non vocati a deo, nec excitati, sed sua praua cōcupiscētia tracti, ambiūt vł a superioribus, vł ab ecclesia p̄fici, aut elegi, aut postulari, vt p̄sint, nō vt prosint, vt pascāt, nō vt pascāt, vt sit piscatores nō hoīm, sed denariorū. Et illi dicūť ascēdere ad sacerdotia & regere ex p̄missione diuina. i. ex volūtate dei p̄mittētis malas eoꝝ volūtates agere, ex suę p̄uidētię gubernaculo dirigētis ac coop̄ātis ad ea quibus ascēdāt ad huiuscemōi dignitates. Vn̄ & iusto suo iudicio p̄uidet ea qb⁹ etiā īdigni, aut ābitiosi ī huiuscemōi dignitatib⁹ mala volūtate īstitui & p̄fici moliūť. Et huiuscemodi dicūť instituti aut electi, aut assumpti p̄missione diuina. Et qa prælati prorsus certi nō sint qualiter sit vocati, neq; debēt de suis viribus, aut idoneitate facile p̄sumere. Idcirco significāt se esse p̄latos, p̄positos, aut episcopos p̄missione diuina, q̄ extēsio noīe etiā cōplectit̄ diuinā cōcessionem ac inspirationem. Qui diuina inspiratiōe vocat̄, ac īstituitur nō icōgrua etiā rōe diuina p̄missiōe īstitui dicitur.

citur. Ad decimũtertiũ argumentũ q̃ concludit Christianos inter gẽtes cõmorantes, nõ oportere vllis legibus gẽtiũ obedire. Respõdeo illud falsũ esse, neq; sequit ex antecedẽte. qđ ad illud demonstrandũ assumit, q̃ dicitur, inter gẽtes absq; fide in Christũ neq; esse vllũ ius verũ, neq; vllam iusticiã verã, neq; vllã legẽ iustã. Nã Aug. ĩ dogmatibus suis passim tradens non esse vllã verã virtutem apud hoĩes a fide Christi alienos, veram virtutem appellat, secundum quã homo vere est bonus bonitate faciente remissionẽ peccatorum, & dignificante ad vitam æternam, veramq; iusticiam appellat, qua hõ vere est iustus .i. iustificatus a peccato, legẽq; iustã dicit, quã seruans hõ iustus fit, deoq; gratus, & acceptus, habes super his doctrinã August. in lib. 4. contra Iulianum. Veruntamen quemadmodum lex iuris naturæ de honorandis parẽtibus, de nõ adulterando, de nõ furando, & nõ mentiẽdo, scripta est in cordibus hoĩm, etiam eorum, q sunt a fide vnius dei alieni, quam legẽ ipsi transgredientes peccant, reiq; fiũt in cõspectu dñi dei sui, quẽ ignorant, tamesi seruãtes illam non efficiantur iusti in conspectu domini, quippe non habentes fidem in mediatorem Iesum, sine qua nulla iusticia deo placens esse potest. Ita & apud eos multę sunt leges, multaq; ciuilia iura ex æquitate naturalis legis deriuata, a superioribus potestatibus rempublicam gubernantibus constituta, moribus & consensu populi roborata, quorum iurium transgressores ac contemptores, rei fiunt apud deum, etiam deum ipsum ignorantes. Vnde & vas electionis Paulus legibus Romanorum ethnicorum est vsus, dum iniurijs affectus, coram tribunali Festi iudicis gẽtilis Cæsarem appellauit, subijciẽs se legi ethnicorũ. Et qualis nã fuerit huiuscemodi lex scriptura sacra aperuit recitãs, q Festus ipse dũ in Hierusalẽ Iudęi aduersus Paulum postularent damnationem mortis, respondet ipsis, Non est consuetudo Romanis, damnare aliquem nisi præsentes habeãt accusatores, locũq; defendẽdi accipiat ad abluenda crimina Actuum. 25. Vnde & placuit deo, inquit Aug. orbem terrarum per Romanos debellare, vt eundem in vnam societatem reipublicę, legũq; perductum longe lateq; pacaret.

Quõ apud ethnicos sit lex iusta aut virtus vera.

Sunt itaq; apud ethnicos etiam leges iustę. Rex Nabuchodonosor cum seruus esset Idolorum, constituit sacrilegam legem, vt simulachrum adoraretur. Idem vero rex diuino correptus miraculo, piam & laudabilem legem constituit, vt q . cumq; blasphemiam diceret in dominum deum Danielis, cum domo sua penitus interiret, Danielis tertio. Diocletianus imperator ethnicus vtilem & iustam legem constituit, vt nemini liceat nuptias contrahere cum filia, nepte, vel ,pnepote, nec cum matre, auia, vel proauia, nec cũ amita, matertera, sorore, aut sororis filia, nouerca, nec insuper licitum esse habere duas vxores, habes hęc in Codice de incestis nuptijs. Docuit quidem Augustinus ibidem contra Ciceronem, q secundum definitiones reipub. & populi ab ipso Cicerone illic designatas apud Romanos multorum deorum cultores non fuerit vnq; neq; vera respub. neq; verus populus, eo q apud illos non fuerit cœtus multitudinis veri iuris consensu & verę vtilitatis communione sociatus, quandoquidem veri iuris consensus sine vera iusticia geri non possit, veræ item vtilitatis communio esse nõ possit inter eos, qui impie viuunt, sed non inde sequitur apud eos non fuisse vllam legem iustam aut vtilem, secundũ iusticiam aut vtilitatẽ pręsentis vitæ, tametsi huiusmodi legibus iustis absq; vera fide non sint assecuti veram iusticiam, qua redderent cultum vero deo debitum, neq; veram vtilitatem, qua assequerentur æternam vitam. Considerauit quidem Cicero ad hoc, vt sit bona respublica, & vt cœtus multitudinis sit verus populus, oportere multitudinem esse sociatam iuris consensu & cõmunione vtilitatis. Alioqui neq; populi nomine digna erit multitudo, si non iusticiæ legibus viuat. Sed quid nam esset verum ius, & quę nam vera iusticia, quę vera vtilitas ad assequutionem veri boni æterni necessaria ignorauit. Vnde & Plato in Hyppercho describit lucrũ esse boni vtilis assequutionem, sed vtile nihil esse, nisi quod ad cõsequutionem veri boni potest conducere, quod vero ad hoc non confert, nec ipsum vtile esse nec lucrum, atq; ita laudandã esse veri lucri cupiditatem, eamq; omnibus natura inesse, vituperandã aũt esse opinionem falsam, quę dũ verũ vtile, & verũ lucrũ igno

Verum lucrum quid sit.

rat,appetitũ naturę in aduersa retorquet,quæ nõ sunt ręuera vtilia. Augustinus igit̃ nõ intendit negare, quin apud gentes a fide Christi alienas possit ęsse ius & lex iusta, & respublica iustis legibus gubernata,secundum quandã præsentis vitę iusticiã,cuius consideratione,inquit,remota iusticia,qd sunt ręgna nisi magna latrocinia? & ipsa quocꝫ latrocinia, quid sunt nisi parua ręgna,in quibus & ipsi latrones , prædones atcꝫ tyranni legibus quibusdam inter sese diuidunt spolia. Eleganter & veraciter Alexandro magno quidã comprehensus ,pirata interrogatus,quid ei videretur quod mare haberet infestũ, libera contumacia respondet. Quid tibi, inquit,vt orbem terrarum , sed quia id ego exiguo nauigio facio latro vocor,tu vero quia magna classe, imperator diceris. Hic iam si dixeris,infideles nõ posse haberę dominiũ,vel præsidentiam,aut potestatẽ,aut iurisdictionem , seu facultatẽ iudicandi sup fideles,cum Paulus coarguat fideles qui apud iudices infideles agebant causas pri. ad Corin.6.

Lex iusta apud Ethnicos.

Respondeo antecedens falsum esse , nam a dominio & præsidentia principis pagani,non eximitur subditus illius in hoc quod efficit̃ Christianus. Cæsaris impij Neronis serui,erant Christiani cõuersi de familia ei⁹ ad fidẽ,dicẽte Paulo Apost.ad Philip.4. Salutãt vos oẽs sancti , maxime autẽ qui de domo Cęsaris sunt. Ad verbũ aũt Apostoli prohibentis fidelibus ire ad tribunalia infidelium iudicum.

Respondeo Apostolũ prohibere fidelib⁹,ne vltro sese subijciãt tribunali iudicis infidelis habẽtes aliũ fidelẽ iudicem. Verum nequacꝫ prohibet fidelib⁹ iam constitutis sub principe infideli ne in ius vocati eorum iudicio pareant in his, quæ iustis sententijs,& legibus discernunt , secus si quid contra Christum iubeant. Vnde & Paulus ingenue professus est tribunal Festi esse tribunal Cæsaris,necꝫ dixit Festo,non agnosco tribunal tuum. Non meus es iudex,sed coram tribunali Cæsaris , inquit , sto illic oportet me iudicari. Sed his iam rursus obijciet forsitan quiscꝫ , Seruus domini infidelis si fiat Christianus eximitur a seruitute domini sui. Nã contra ius naturæ,nefascꝫ ẽ,vt quem Christus liberauit,blasphemus Christi in seruitutis vincu-

& ergo eorum sacramenta non vera, sed falsa esse sacramenta. Sicut falsarius monetæ, nō verum sed falsum aurū exponit. Respondeo. Falsarij in vna re possunt verū aliquod aut exponere, aut dare in reb⁹ alijs. Sic & hæretici ī intellectu vnius scripturæ falsam & hęreticam tenentes sententiā, possunt seruare in sacramentis veram formam, quam seruat ecclesia, quam & Christus instituit. Atq; ita possunt etiam extra ecclesiam constituti, habere & dispensare verū mun⁹, qđ Christus dispensandū īstituit, ꝑ quod & spiritus Christi operatur. Falsa essent sacramenta, si dispensarent formā aliā, ꝗ̄ seruat ecclesia. Falsum est baptisma Arrianorum baptizātium in nomine patris maioris, & filij minoris, & spiritus sancti vtriusq; serui. Et cum vltra assumitur, his qui non sunt ecclesiæ membra, non est excommunicandū, vtpote hęreticis, scismaticis, & cęteris ab ecclesia præscisis, non sunt igitur sacramenta ab illis petēda & accipiēda.

Respondeo argumentū recte vtiq; cōcludere, catholicos non posse ab illis nominatim pręscisis sacramenta petere, nisi occurrente necessitatis articulo, in quo etiam posset quis baptismum a Iudæo & Sarraceno accipere, sed non inde sequitur, sacramenta vera non esse, quæ ipsi via facti dispensant. Hic iam si rursus obieceris. Episcopi praui fœneratores, ꝗ̄tumuis sint ab ecclesia tolerati, non sunt tamen ecclesiæ membra, ergo non est communicandum illis, & ita nec obedire oportet pręceptis eoꝝ. Respondeo id nō seq. In corpore Christi, quod est ecclesia, sunt non solū mēbra viua, sed & putrida, arida, seu mortua, quæ sane membra, ꝗ̄uis non cohæreant vinculo charitatis, vtiq; tamen cohærent secundum visibilem quandam sacramentorum formam. Secundum euangelij præceptum, ecclesia non semper debet tollere aut abijcere de medio sui membra mortua seu putrida, sed debet tolerare interdum ne forte vbi fuerint ꝑscisa, vel ipsa reddantur insanabilia, vel alia membra lędantur viua, vel periclitetur compago corporis tota. Et ita est alia ratio de episcopis pręposiris, & pastoribus prauis in ecclesia toleratis. Alia de iā pręscisis et eiectis foras. Nā illis oportet obedire, ꝗ̄ diu in suis dignitatibus tolerant̄. His aūt

quos

q̄s & saluator iā prçcepit haberi, tā q̄ ethnicos & publicanos, non oportet obedire, cū iā apte foris sint. Et idcirco man⁹ .i. suas potestates ligandi & soluendi p̄diderūt. Cæteris vero sceleratis sacerdotib⁹ nondum eiectis, nōdum sic priuatis potestate sua, oportet propter honorē cathedrç in qua sedēt, honorē impendere, cēsuris sententijsq; iuste latis parere. Verū q̄dem est eos esse arida seu mortua mēbra, & nō coīcare cæteris mēbris in vnitate fidei & charitatis, sed nō inde cōsequēs ē eos nō magis, q̄ prçcisos esse in corpore Christi. Nā q̄uis nō sint nec tēplum spiritus sancti, nec vera mēbra Christi, nec habentia spiritū Christi, nec cohærentia sibi spirituali vita, sunt tñ in corpore Christi & inter mēbra viua cohærentia Christo, secundum visibilem quandam formā, & exteriorem quandam professionem fidei, quā non sicut hi qui apte foris sunt, lacerāt, impugnāt, q̄uis forte vel intus corde nō credāt, vel foris secundū illā nō viuāt, q̄s ecclesia interdū p̄ pace intus tolerat. Scriptura aūt cū dicit, Si gaudet vnū mēbrū, cōgaudent oīa mēbra, de se est manifesta, eā leg de veris mēbris cohærentibus sibi inuicē spiritu vitç .i. spū fidei & charitatis. Nā & in corpore mēbrum aridū seu mortuū nō patit̄, cæteris mēbris patiētibus. Deinde multa mēbra mortua, i. charitate vacua, nōnūq; foris prçstāt multa spiritualis vitç officia, vt prælati intus sordidi, foris cādidi, docentes legē dei, & pascētes gregē creditū v̄bis & sacramentis euangelicis sibi p̄scriptis, sicut & inter Apostolos erāt, q p̄ inuidiā v̄bum dei prædicabant, & Christi sacramenta p̄ cōtentionem dispensabant. Et cū vltra obijcit̄, Oīa eccl'æ mēbra sunt vni⁹ corporis, vni⁹ fraternitatis, societatis, & ciuitatis. Episcopi aūt praui & criminosi, sunt ciues in ciuitate diaboli, & mēbra ī corpore diaboli, dicēte saluatore, Vos ex patre diabolo estis. & apostolo, Si q̄s spiritum Christi nō habet, hic nō ē ei⁹. Iusti autē sunt ciues in ciuitate dei & societas Christi. Respondeo, Argumētum hoc solum probat prauos & criminosos, nō esse vera eccl'æ mēbra coīcantia in spirituali vita, nihil autē p̄hibet id, quod est membrū diaboli dispensare verę dei mun⁹, verū Christi euāgelium, verumq; eius sacramentum.

De sacerdotibus sceleratis nondum eiectis.

Ad scripturas autem in argumento citatas. Quæ societas luci cum tenebris, quæ conuentio Christi ad Belial, quid palea cum tritico? Nolite iugum ducere cum infidelibus, & id genus scripturas alias prohibentes communionẽ aut societatem fidelis cum infideli.

Respondeo. Societas illa & conuentio, quam significant scripturę non esse communem iustis & impijs accipienda est de societate & communione secundum interiorem consensum in eisdẽ vitę moribus, vt societatem quis intelligatur habere, & iugum ducere cum impijs, aut infidelibus, cum aut fauet infidelitati eorum, aut approbat, vel docere negligit, cum posset proficere. Corporalis autem cõmunio cum infidelibus nõ est illicita, nisi propter subuersionis periculum aut scandalum. Et ideo ad fidelium hominũ cautelam etiam ratione iusta per ecclesiam prohibenda est fidelibus corporalis conuersatio & societas cum infidelibus, cũ videlicet fideles sunt simplices, ac infirmi in fide de quorũ subuersione, probabiliter timeri possit. quemadmodum dominus deus Iudęis ad idololatriam pronis terrã promissionis ingressuris, prohibuit communionem cum gentibus, dicens. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis eorum, neq; sociabis cum eis connubia, Deutero. 7. Verum hic sciẽdum quod bifariam fidelibus interdicitur communio cum altero, vno quidem in pœnam illius cui communio fideliũ subtrahitur, secundum hunc autem modum ecclesia non potest prohibere communionem fidelium cum infidelibus, q nunq̃ fidem Christi receperunt. Tales nempe cum foris sunt, & fuerunt semper, ecclesiasticus iudex punire non potest, dicente Apostolo. Quid mihi de his, qui foris sunt iudicare, q̃uis propter peccatũ cõmissum & ipsi inter fidelẽ populum commorantes sint puniẽdi tpalibus pœnis secundũ iustas, & ciuiles Christianorum leges, quibus & ipsi perinde atq; fideles subijciuntur. Secundo aũt modo fidelibus prohibetur communio cum alio ad cautelam fidelium, quibus scilicet communio interdicitur, & hoc pacto ecclesia secundum conditiones temporum, locorum & personarum potest interdicere fidelibus ne comunicent infidelib⁹

De corporali communicne cum infidelibus.

paganis, aut Iudæis. Cũ infidelib⁹ aũt hęreticis, aut cũ apostatis qui a fide suscepta deuiarũt, sicuti & cũ sceleratis Christianis communionem ecclesia fidelibus prohibet, secundũ vtrumq; modum tam videlicet in cautelam bonorum fidelium, q̃ in pœnam illorum infidelium & scęleratorum hominum, quos per censuras ecclesiasticas repellit a consortio, & societate sua. Si societatem esse luci cum tenebris, & conuẽtionẽ esse Christi ad Belial, & iugum ducere cum infidelibus esset idem ei quod est corporaliter conuersari inter infideles & inter tenebras & filios Belial, seu peccatores, ergo & Christus, qui manducabat cum peccatoribus & publicanis cõtra prohibitionẽ hãc habuisset societatẽ, conuentionẽ, & iugũ duxisset cũ infidelibus. Paulus quoq; & cęteri Apostoli qui concedebant vocatis seu inuitatis ad cœnam infidelium vt irent si vellent, etiam in sacramentorum communione conuersantes inter prauos Christianos, qui euangeliũ Christi per inuidiam prædicabant, & sacramenta per contẽtionem dispensabant fecissent contra sua ipsorum præcepta. Si communicare, seu consentire peccatis hominum mala voluntate docentium euangelium Christi & male dispensantium sacramẽta Christi, sit idem ei quod est conuersari cum eis, in docendo, & audiendo euangeliũ, aut in communiõe sacramentorũ, ergo et Cyprianus consentiebat peccatis episcoporum, qui suo sæculo auari erant, raptores, & fœneratores, cum quibus in sacramentorum communione versabatur.

Societas luci cum tenebris.

Mali qui vel ignoranter, vel scienter pro pace tolerantur in ecclesia, non obsunt bonis. Malos fratres Apostolus Paulus in ecclesia plorauit, & cũ illis euangeliũ Christi p̃dicabat. Eisdẽ q̃q; tpib⁹, mali sacerdotes, scribę & pharisæi, hypocritæ non obfuerunt Sacharię iusto in cõspectu dei, q & in tẽpore vicis suæ cũ malis pontificibus suũ explebat efficium. Et postremum cũ contra dicta obijcitur ex verbo Apostoli ad Heb. iubentis obediendũ esse prępositis ob id quod ipsi peruigilant pro animabus nostris, ergo vbi non vigilant pro nobis, neq; solliciti sunt pro animab⁹ nostris, nõ oportet obedire eis quicq; pręcipientibus nobis, quia cessãte causa, cessare debet effect⁹. Ad hoc corroborandum

facit quod dicitur in epistola ad Timo.6.cum docet seruos o portere honorare dños,adiecit,ne nomē dñi & doctrina blasphemet̃,ex q̃ cõsequens videt̃,seruos non oportere honorare dños,vbi nullū tale est periculū. Respõdeo cõsequētiam esse inualidā, ꝙ aũt ad ꝓbandum assumitur, intelligit̃ de causis, ex qb⁹ pendet effectus tam in efficientibus,q̃ in finalibus,vt cessante latione solis supra nr̃m horisontē cessat & dies ac lumē solis. Q̃tum vero ad pręsentem attinet materiam de opibus tum prohibitis,tum præceptis homini propter causam, intelligitur de his,quæ solum sunt aut præcepta,aut prohibita,quatenus media sunt ad huiusmodi causam. Cū enī opus aliquod nobis ponitur sub pręcepto aut prohibitione,intelliguntur & indirecte nobis aut prohibita esse, aut pręcepta,omnia media quatenus necessaria sunt ad eiusdem opis executionem,& non alias,veluti si præceptum mihi est subuenire pauperi,intelligitur & pręceptū mihi esse ire ad locum, & ad alia facere,sine quibus pauperi subuenire nõ possum. Si pręceptum est audire sacrū in loco sacro, oportet surgere, & in eundē locum ire. In proposito autem obedire pręlatis, non est præceptū solū indirecte,quatenus videlicet sit mediū q̃ peruenit̃ ad officia pastoralis curę,sedqa iam assequuti sũt pastoralem iurisdictionē i his, q̃ iuxta tributam eis autoritatem præcipiant,veluti citãdo,ad iudicium vocando,sententiam ferendo,excoicando, ipsis teneor obedire, quia incūbit illis inuigilare, non solum docendo & admonendo, sed & imperando. Vnde Paulus docens Titū episcopū, q̃ nã mõ ipse regere debeat gregē cõmissum,iubet vt arguat etiã imperando, Hæc,inqt,loquere,exhortare,& argue cū oī impio, nemo adolescentiã tuam cõtemnat,ad Tit.2. Itē ad Philem. testat̃ sese in Christo habuisse fiduciam imperandi Tito ea,q̃ ad rē eius ptinebãt.i.ad salutem illius,quē tñ ꝓpter charitatem magis obsecrare voluit,nolens vti hac potestate imperãdi. Item nolens obedire sacerdotis impio ex decreto iudicis morit̃,Deut.17. Hoc ius imperandi illud, qđ ad rē subditi ptinet,habent etiam praui prælati. Nam & autoritas atque potestas iurisdictiõis est illis data,& ideo si ex illa potestate tale qd præcipiant,qđ ad officiū eorū pastorale pertineat, ego

Quõ intelligitur, cessante causa,cessat effectus.

ego teneor obedire, etiam q̃uis ipsi nõ ex amore salutis meę id iubeant. Cessante autẽ in eis huiuscemodi officio iurisdictiõe & dignitate pastorali, cessat & in nobis obligatio illis obediẽdi pastoralis autoritas & obligatio obediẽdi in subditis ex sese mutuo pẽdẽt. Improbi autẽ prælati, prorsus negligẽtes officiũ, ꝓpter quod datũ est bñficiũ, q̃uis nõ faciãt fructus suos, nõ tñ ob id mox sunt spoliati suis dignitatib⁹. Et proinde q̃diu tolerant̃ ab ecclesia oportet oues obedire illis secũdũ claues ipsis datas ligãtibus aut qd ꝑcipiẽtibus.

Ad id qd' Paulus inquit .1. ad Timo. 6. Quicunq; sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur.

Respondeo hanc Pauli doctrinam magis confirmare sententiam propositam, oportere videlicet seruos obedire dominis suis, tam fidelibus q̃ infidelibus, vt expresse habet ibidem doctrina Apostolica. Nam si nomen domini & doctrina Christi blasphemaretur ab infidelibus ex hac ratione, ꝙ serui ad fidem conuersi, non obedirent dominis suis, quibus ante conuersionem iure gentiũ debitum prę stabant obsequium, cõsequens est doctrinam Christi esse, vt serui ad fidem cõuersi debeant obsequi dominis suis infidelibus. Nã fides & gratia Christi non contrariatur iuri naturę, neq; eximit hoẽm iã credentẽ ab obligatiõibus iuris gentiũ aut naturę. *Responsio ad argumentũ duodecimũ.*

Ad duodecimũ argumentum q̃ dicitur, Cõtingit principes & ecclesiarum prę latos, ad principatus, ad dignitates ascendere nõ vocatos inspiratione diuina, nec missos a deo, quales sunt plærumq; huius sęculi põtifices, q ãbiunt dignitates, nõ vt ꝓsint, sed vt prę sint, nõ vt pascant, sed vt pascantur, vt sint piscatores non hoĩm, sed denariorũ. Sed tales nõ sũt veri ꝓlati, ergo nõ oportet obedire. Respõdeo. Cõclusio argumẽti extra casum est doctrię nr̃ę, q loquimur de veris principib⁹, de veris pastoribus & ꝓlatis, nõ de tyrãnis et alijs, q p vĩ aut fraudes sese intrudũt nemine principatũ, aut episcopatũ dante. His em̃ cũ nõ sint veri pricipes, nec veri ꝓlati, sed aut hęretici, aut schismatici, aut tyrãni nõ oportet obedire ex debito obediẽtię, licet aliq̃n oporteat tolerare iniurias eoꝝ, ac adĩplere dura eoꝝ ĩpia, mõ nõ sint cõtra dei le

 gem &

& id quidem nūc secundum virtutē patientię, nunc secundū legem charitatis, propter vitandū scādalum, aut propter nostrum aut aliorū bonū spirituale, pcurandū, vt p patientiā nostram vincatur eorum malitia. Verum & si contingat prælatos huius temporis procurare sibi pastorales dignitates ex ambitione & cupiditate, non idcirco nō sunt veri prælati. Proinde ad habendum verum sensum & intellectū scripturarum, ac aliorum quæ in argumento assumuntur. Sciendū est primum pro intellectu propositionis antecedentis, & si quis aut ambitiosa, aut cupida voluntate principatum, vel episcopatum ambiat & obtineat, efficitur tamen princeps aut episcopus per canonicam electionem populi aut ecclesiæ eligentis & ordinantis, deo illi potestatem dante. Nam aliud est quod dicimus hominem sibi vsurpare principatum aut episcopatum, nemine principatum, aut episcopatum dante. Aliud quod dicimus indignū ac inidoneū, aut auarū, aut ambitiosum, causa lucri sollicitantem accipere & obtinere episcopatum ex autoritate populi, aut ecclesiæ ac superioris potestatem dantis & ordinantis. In priori casu loquitur Paulus Apostolus, primę ad Corin. decimo. Non enim, inquit, audemus inserere nosmetipsos, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant, hoc est, vt inquit Ambrosius, qui non accepta potestate a deo dominari volunt, nomini suo vendicantes autoritatem, non missi a deo.

Aliud est usurpare sibi episcopatū, aliud ex ambitione ad episcopatum peruenire.

In posteriori autem casu continentur, qui ambitione aut cupiditate petunt mitti, & procurant præfici populo, & institui autoritate seu ordinatione ecclesię, vel superioris potestatem dantis & ordinantis, quales erant, de quibus saluator, Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisęi. Pontifices, inquit Bernardus, erant Annas & Caiphas, præsidentes ex ambitione & cupiditate super cathedram Moysi, & qui non obedierunt eis, tanquam inobedientiæ rei fuerunt iudicati, etiam in ipsum dominum præcipientem & dicentem, Quæ dicunt facite. Proinde q̄uis omnis potestas, tā sæcularis, q̄ ecclesiastica sit iusta & a deo ordinata, etiam in impijs & sceleratis præpositis, non tamen inde cōsequens ē, iustam & ordinatam esse ecclesiasticam potestatem, eorum

qui se

qui sese ingerunt in episcopatus, & pastorales curas, nemine episcopatum dante aut ordinante. Nam illi sunt veri pastores habentes ecclesias ex superiori commissione, quis nõ pascant, & idcirco iudicium erit ipsis durissimum. Isti autem qui semetipsos instituunt, non sunt veri pastores, non veri episcopi, & idcirco ecclesiastica potestas in eis nulla ẽ. Quamuis autem omnis potestas in ecclesiæ præposito, episcopo, aut principe iusta est & ordinata, non tamen oportet quod omnis voluntas aut hominis dantis, aut populi eligentis, aut hominis accipientis recta sit & iusta. Non omnis voluntas, inquit Augustinus, a deo est, sed omnis potestas a deo est. Aliud voluntas peccandi, id est, motus voluntatis, quo peccantes volumus. Aliud potestas peccandi. Neq; dixit Apostolus Paulus, non est voluntas nisi a deo, sed non est, inquit, potestas nisi a deo, per potestatem non hominem in potestate, inquit, vulgarius sed ipsum munus significans: voluntatem autem peccandi, quam habemus a nobis, appellat Augustinus, non vim seu potentiam naturalem qua volumus, nempe & certum est illam non a nobis esse, sed motum voluntatis peccantis, qui non est dei opus. Nam & si deus nobis concurrat dum male volumus, id est, dum concupiscentiæ prauæ consentimus. Ipse tamen primitus instituens naturam, non præuenit eam imprimendo illi legem carnis, qua inuitaretur seu excitaretur ad volendum contra legem dei. Potestatem autem male volendi, qua peccare possumus & non peccare, habemus ab ipso, qui instituens naturam, liberi eam condidit arbitrij, quo peccare posset, & non peccare. Potestatem igitur peccandi, videlicet facultatem liberi arbitrij, insuper membra & vires, & cætera talenta, quibus peccando vtimur, habemus a deo. Quædam habemus a deo, vt conditore naturę, alia habemus a deo, vt irato iudice, faciente aliquid in nobis ob peccata nostra. Sic vtrumq; ex scripturis verum esse patet, videlicet quod Saul, non ex voluntate dei, sed ex voluntate populi rex fact⁹ est. Et nihilominus ipse Saul datus est rex super populum, per voluntatem dei, qui populo iratus condescendit malę voluntati ipsius. Filij Israel petendo regem peccauerunt, non

Omnis potestas a deo, sed non omnis voluntas a deo est.

in eo quod rem malam peterent, quasi potestas regalis, aut habere regem sit malum, sed in eo, quod male petiuerint regem confidentes in fortitudine mortalis regis se fore victores, dum magis sperantes in humano auxilio, q̄ in deo, contempserunt iudicem Samuelem, & illius successorem diuinitus eligendum petentes, sicut gentes solent, deum ignorantes sibi regem dari ex institutione, & electione humana non innitentes in huiuscemodi petitione, consilio, & auxilio domini dei sui, qui eduxerat illos de terra Aegypti, qui & vt ait Samuel sol⁹ saluauerat illos de vniuersis malis, & tribulationibus suis, qui etiam ad illud vsq; tempus gubernauerat per iudices coelitus a se datos, vocatos, & monstratos. Et quod petendo regem sic peccauerint, patet ex primi regum. cap. 8. vbi dixerunt ad Samuelem. Constitue nobis regem, sicut vniuersę habent nationes, & displicuit sermo Samueli, eo quod dixisset populus, da nobis regem, vt iudicet nos. Et ait ad Samuelem. Audi vocem populi huius, nō enim te abiecerunt, sed me ne regnem super illos, vbi patet, quod deus cōdescendit petitioni eorū iratus pro eo, quod abiecerunt dominum deum ne in persona Samuelis, aut alterius successoris diuina volūtate ordinandi regnaret super illos. Ante quidem insinuauerat Moyses in decimoseptimo capite Deuteronomij futurum esse, quod populus Israhel supra se peteret constituere regem, sed non iussit, vt peteret. Quamuis igitur initium regalis potestatis humanę super populum Israhel non fuerit ex primaria volūtate dei, vt regalē potestatē instituētis, Israhelitico populo translato ex Aegypto, quē sibi peculiarē gubernandū suscepit, p iudices & prophetas a se constituendos, vtiq; tn̄ fuit ex volūtate dei irati, vt merito populi retribuētis, seu malo desiderio populi satisfacientis. Deus enim populo duro & male petenti quędam concedit iratus, quę negat propitius. Regalis igitur potestas super populum Israhel est non ex primaria volūtate dei illam instituentis, aut eiusdem populi intentionem in petendo regem approbantis. q̄uis sit ex volūtate dei, vt irascētis & satisfaciētis eiusdē populi desiderijs.

Regalis potestas super populū Israel, quo mō modo fuerit a deo.

Deus

Deus filios Israhel elegit in populum peculiarem vsq; in æternum reseruans illum sibi gubernandum nõ per reges humana voluntate, aut solius carnalis cognationis aut sanguinis successione assumendos, sed per iudices gubernatores, cœlitus vocandos & instituendos, vt popopulus agnosceret suam salutem non ex humano gubernaculo, sed ex dei solius pendere auxilio. Hunc autem gubernandi modum in se meliorem, certiorem, digniorem, & vtiliorẽ perdidit populus iste temerariæ petẽs sibi regem, lapsus in inferiorem gubernandi modum, qui est secundum regalem potestatem, qua gubernator populi regio iure posset filios & filias facere seruos & ancillas, & addecimare eorum hæreditates, ac possessiões. Deinde & eadẽ regalis potestas, sic ꝓpter peccatũ populi posita sup populũ Israhel, primitus a deo data est Sauli & filijs eius vsq; in sempiternum. Sed hic cum non seruaret mandata domini dei sui meruit huiuscemodi iure potestatis regię spoliari, quẽadmodum ait ad illum Samuel Stulte fecisti, quia nõ seruasti mandata domini dei, quę pręcepi tibi. Quod si non fecisses, iam præparasset dominus regnum tuum super Israhel vsq; inæternum, sed iam nequaq; regnum tuum vltra consurgit, primi Regum decimo tertio. Deus ergo quod semel dedit alicui, vt habeat inæternum, iusto suo iudicio aufert ob ingratitudinem, & peccati meritum. Nam gratiam meretur amittere, qui abutitur dono acceptæ gratiæ. Paradisum Adæ & semini eius semel datum vsq; in sempiternum deus abstulit, deijciẽs eũ cum sua posteritate in vallem lachrymarum, secũdũ sui peccati meritũ. Rursus post peccatũ ipsius Saul eadem potestas super .12. tribus Israhel data ẽ Dauid, & ipsi⁹ domui vsq; in sempiternũ, quæ domus denuo propter peccata Salomonis eadẽ regia potestate sup trib⁹ decẽ ẽ spoliata relictis domui Dauid solũ trib⁹ duab⁹. Et ꝗuis decẽ trib⁹ sub Hieroboã sint a domo seu regno Dauid alienatę, & separatæ ex voluntate dei, vt puniẽtis & vindicãtis peccatũ Salomõis. Sic enim dicit scriptura. 3. Regum. 11. Hæc tamen non sunt facta ex voluntate dei, vt instituentis regnum Israhel, neq; ex voluntate dei, vt approbantis maliciam, seu malam

nifestum est in scripturis sacris reperiri geminum modum secundum quem deus aliquid dicitur facere. Vnus est quo aliqd facit ex se sua scilicet simplici volūtate bona, aut instituens videlicet naturam, donans bonum naturale, aut sua præueniente bonitatę largiens gratiam absq; vllis hominū meritis. Alius est modus quo significatur deus aliquid facere erga hominem, vt iudex, prouocatus videlicet hominū meritis malis. Et secundum hunc geminum faciendi modū quæ in quibusdam scripturæ locis dicuntur non fieri a deo, in alijs scripturæ locis a deo fieri legūtur, quæ & deus ipse facere dicitur. Et quemadmodum secundum posteriorem faciendi modum, deus infert mortem, damnationem, excæcat, indurat, abscondit mysteria regni, tradidit in reprobum sensum, in passiones ignominiæ mittit populo superbienti, operationem erroris, vt credant mendacio. Ita & secundum eūdem faciendi modum, dat populo regem malum, tyrannum, hypocritam, aut puerum, aut effœminatum. Sic deus in Oseę loquitur, Dabo eis regem in furore meo, Dabo pueros principes eorum, & cæt. Verum quia hæc omnia mala facit deus non ex se, sed propter causas in hominibus inuentas, quarum non ipse, sed homines sunt autores. Idcirco nō ipse, sed homines dicūtur horū malorū causę. Et hoc significanter annotauit deus in scriptura cum non simpliciter dicit, se dare regem, & facere regnare hypocritam, aut tradere in reprobum sensum, sed addit se in furore dare, id est, se iratum dare, & facere regnare hypocritam propter peccata populi, & se propterea tradere & mittere operatiōem erroris, quia deum agnitum non coluerunt, & veritatem contempserunt. Et ita in alijs scripturę locis dicuntur hęc mala fieri non ex deo, sed ex creaturis, quia origo earum propter quā fiunt est peccatum in creaturis. Et sicut in scripturis sacris vtrumq; verum est videlicet, quod deus mortem non fecit & quod tñ mors ipsa a deo est, hoc ē, q̄ deus mortē non fecit, humanū genus instituens, vt esset immortale, & semper viueret, sed tamen mortem inflixit peccatum humani generis vindicās, Sic & vtrumq; verum est videlicet quod regnum Israhel fuit ex voluntate dei dantis, & monstrantis populo Saulem

Deus mortem nō fecit & tamen mors a deo est.

regem primū. Et quod idem regnū incepit non ex dei, ſed ex hominū volūtatibus. Similiter vtrūq; verū eſt qđ videlicet deus ſeparans decē tribus a domo Dauid, fecit Hieroboam regem ſuper eaſdē tribus decē, & quod nihilominus decem tribus ſeſe a domo Dauid ſeparauerunt, & quod Hieroboam ſuper illas decē tribus regnauerit, nō ex volūtate dei, quēadmodū deus loquitur in ſcriptura, Ipſi regnauerūt, & nō ex me, ipſi, vt inquit gloſſa interlinearis, Saul & Hieroboā regnauerūt nō ex me. i. nō ex mea volūtate, nec vt īſtituente gubernationē populi illius, nec vt approbāte deſideria, quibus petiuerunt regnare ſeu habere regiam poteſtatem. Principes extiterunt & non cognoui, id eſt, non approbaui deſideria populi deum negligentis, & vane ſperantis in regia poteſtate mortalis hominis, aut ſe ſeparantis a domo Dauid. Amplius autem ſciendum eſt quoſdam eſſe, qui aſſumunt prouinciam regendi populum, & paſtorales curas, ſeu epiſcopatus vocati a deo excitati, ac diuina inſpiratione tracti vt proſint populo, non vt pręſint.

Hieroboam regnauit ſuper decē tribus ex uolūtate dei & non ex uoluntate dei.

Et illi proprie dicuntur & inſtituti eſſe, & regere ex volūtate dei cōcedentis & vocātis. Alij aūt ſunt q aſſumūt huiuſcemodi officia, inidonei, vel indigni non vocati a deo, nec excitati, ſed ſua praua cōcupiſcētia tracti, ambiūt vl' a ſuperioribus, vl' ab eccleſia p̄fici, aut elegi, aut poſtulari, vt p̄ſint, nō vt proſint, vt paſcāt, nō vt paſcāt, vt ſit piſcatores nō hoīm, ſed denariorū. Et illi dicūt aſcēdere ad ſacerdotia & regere ex ꝑmiſſione diuina. i. ex volūtate dei ꝑmittētis malas eoꝝ volūtates agere, exſuę ꝓuidētię gubernaculo dirigētis ac cooꝑātis ad ea quibus aſcēdāt ad huiuſcemōi dignitates. Vñ & iuſto ſuo iudicio ꝓuidet ea qb' etiā īdigni, aut ābitioſi ī huiuſcemōi dignitatib' mala volūtate īſtitui & p̄fici moliūt. Et huiuſcemodi dicūt inſtituti aut electi, aut aſſumpti ꝑmiſſione diuina. Et qa prælati prorſus certi nō ſint qualiter ſit vocati, neq; debēt de ſuis viribus, aut idoneitate facile p̄ſumere. Idcirco ſignificāt ſe eſſe p̄latos, p̄poſitos, aut epiſcopos ꝑmiſſione diuina, q̄ extēſio noīe etiā cōplectit diuinā cōceſſionem ac inſpirationem. Qui diuina inſpiratiōe vocat, ac īſtituitur nō icōgrua etiā rōe diuina ꝑmiſſiōe īſtitui dicitur.

citur. Ad decimūtertiū argumentū q̄ concludit Christianos inter gētes cōmorantes, nō oportere vllis legibus gētiū obedire. Respōdeo illud falsū esse, nec sequit ex antecedēte. qđ ad illud demonstrandū assumit, q̄ dicitur, īter gētes absq; fide in Christū nec esse vllū ius verū, nec vllam iusticiā verā, nec vllā legē iustā. Nā Aug. ī dogmatibus suis passim tradens non esse vllā verā virtutem apud hoēs a fide Christi alienos, veram virtutem appellat, secundum quā homo vere est bonus bonitate faciente remissionē peccatorum, & dignificante ad vitam æternam, veramq; iusticiam appellat, qua hō vere est iustus .i. iustificatus a peccato, legēq; iustā dicit, quā seruans hō iustus fit, deoq; gratus, & acceptus, habes super his doctrinā August. in lib. 4. contra Iulianum. Veruntamen quemadmodum lex iuris naturæ de honorandis parētibus, de nō adulterando, de nō furando, & nō mentiēdo, scripta est in cordibus hoīm, etiam eorum, q sunt a fide vnius dei alieni, quam legē ipsi transgredientes peccant, reiq; fiūt in cōspectu dñi dei sui, quē ignorant, tametsi seruātes illam non efficiantur iusti in conspectu domini, quippe non habentes fidem in mediatorem Iesum, sine qua nulla iusticia deo placens esse potest. Ita & apud eos multę sunt leges, multaq; ciuilia iura ex æquitate naturalis legis deriuata, a superioribus potestatibus rempublicam gubernantibus constituta, moribus & consensu populi roborata, quorum iurium transgressores ac contemptores, rei fiunt apud deum, etiam deum ipsum ignorantes. Vnde & vas electionis Paul⁹ legibus Romanorum ethnicorum est vsus, dum iniurijs affectus, coram tribunali Festi iudicis gētilis Cæsarem appellauit, subijciēs se legi ethnicorū. Et qualis nā fuerit huiusce modi lex scriptura sacra aperuit recitās; q̄ Festus ipse dū in Hierusalē Iudęi aduersus Paulum postularent damnationem mortis, respondet ipsis, Non est consuetudo Romanis, damnare aliquem nisi præsentes habeāt accusatores, locūq; defendēdi accipiat ad abluenda crimina Actuum. 25. Vnde & placuit deo, inquit Aug. orbem terrarum per Romanos debellare, vt eundem in vnam societatem reipublicę, legūq; perductum longe lateq; pacaret.

Quō apud ethnicos sit lex iusta aut virtus vera.

rat,appetitũ naturę in aduersa retorquet,quæ nõ sunt reuera vtilia. Augustinus igiť nõ intendit negare, quin apud gentes a fide Christi alienas possit esse ius & lex iusta, & respublica iustis legibus gubernata,secundum quandã præsentis vitę iusticiã,cuius consideratione,inquit,remota iusticia,qd sunt regna nisi magna latrocinia? & ipsa quoq; latrocinia, quid sunt nisi parua regna,in quibus & ipsi latrones, prædones atq; tyranni legibus quibusdam inter sese diuidunt spolia. Eleganter & veraciter Alexandro magno quidã comprehensus ,pirata interrogatus,quid ei videretur quod mare haberet infestũ, libera contumacia respondet. Quid tibi, inquit,vt orbem terrarum, sed quia id ego exiguo nauigio facio latro vocor,tu vero quia magna classe, imperator diceris. Hic iam si dixeris,infideles nõ posse habere dominiũ,vel præsidentiam,aut potestatẽ,aut iurisdictionem, seu facultatẽ iudicandi sup fideles,cum Paulus coarguat fideles qui apud iudices infideles agebant causas pri. ad Corin.6.

Lex iusta apud Ethnicos.

Respondeo antecedens falsum esse, nam a dominio & præsidentia principis pagani,non eximitur subditus illius in hoc quod efficiť Christianus. Cæsaris impij Neronis serui,erant Christiani cõuersi de familia ei⁹ ad fidẽ,dicẽte Paulo Apost.ad Philip.4. Salutãt vos oẽs sancti, maxime autẽ qui de domo Cęsaris sunt. Ad verbũ aũt Apostoli prohibentis fidelibus ire ad tribunalia infidelium iudicum.

Respondeo Apostolũ prohibere fidelib⁹,ne vltro sese subijciãt tribunali iudicis infidelis habẽtes aliũ fidelẽ iudicem. Verum nequaq; prohibet fidelib⁹ iam constitutis sub principe infideli ne in ius vocati eorum iudicio pareant in his, quæ iustis sententijs,& legibus discernunt, secus si quid contra Christum iubeant. Vnde & Paulus ingenue professus est tribunal Festi esse tribunal Cæsaris,neq; dixit Festo,non agnosco tribunal tuum. Non meus es iudex,sed coram tribunali Cæsaris, inquit, sto illic oportet me iudicari. Sed his iam rursus obijciet forsitan quisq;, Seruus domini infidelis si fiat Christianus eximitur a seruitute domini sui. Nã contra iùs naturæ,nefasq; ẽ,vt quem Christus liberauit,blasphemus Christi in seruitutis vincu-

¶ *Quartũ huius primi tractatus caput, in quo declaratur quemadmodum a pastoribus sacerdotibus & pontificibus sceleratis, subditi licite accipiant ecclesiastica sacramenta.*

Huius capitis prima pars in qua recitantur argumenta.

IN superiori capite ostẽsum est Christianos oportere obedire principibus ac prępositis reipub. pręfectis etiã discolis, eorumq; leges. præcepta, atq; imperia, quę secundum ius prælationis suæ subditis imponũtur, nõ aduersari Christianę libertati. Reliquum est iam commonstrare etiã subditos secundum Christianã libertatem licite posse a suis superioribus etiã prauis exigere, petere ac recipere ecclesiastica sacramenta, & posse cum reuerentia adesse eorum sacrificijs, prędicationib⁹, cęterisq; diuinis officijs. Primum tñ recitabimus argumẽta quędã, quib⁹ probari videt̃ id non licere.

Primum argumentum. Quisq; pro viribus lege charitatis tenetur eniti ad inducendum sacerdotem indignũ, vt a celebratione sacri, siue sacrificij immolatiõe & a ministerijs sacramentorũ cesset, ac pro reuerentia abstineat potius, q̃ vt iniuriam faciat sacramentis illa contrectans indigne, iuxta capitulum finale de temporibus ordinandorum. Sacerdotes in crimine iacentes monendi sunt, & sub interminatione diuini iudicij obtestandi, vt in testimonium suæ damnationis in susceptis etiam ordinibus non ministrent. Videt̃ igitur prorsus esse illicitum absolutionis eucharistiæ, vel alia quæuis sacramenta scienter suscipere ab indigno & infami sacerdote cũ talẽ q̃sq; debeat potius a ministerio retrahere ac impedire, q̃ ad ministrandum requirere, aduocari, siue inducere. Secundum argumentum.

Quisquis ad celebrandũ vocat, requirit, vel inducit sacerdotẽ publicũ fornicariũ, aut alias in crimine perseuerantẽ, is mortaliter peccat, ergo & ille qui eucharistię vł absolutiõis sacramentũ exigit, aut petit sibi dispẽsari ab huiusmõi sacerdote. Añcedens videt̃ manifestũ ex decretalib⁹ multis, qb⁹ pręcipit̃, vt nullus missam audiat pres byteri, quem nouerit indubitãter, habere concubinam, si non est licitũ audire missã eius multomin⁹ licebit ĩducere aut vocare eũ vt celebret.

ciperę vt habet textus. C. cepit .24. quæst.2. Ex quo dicto Gregorij, Petrus de palude in quarto sententiarum dicit, q ab hęreticis siue sint occutli, siue sint publici non sunt sacramēta recipiēda. Imo meli⁹ inquit est mori q̄ de manu hæretici eucharistiam recipere, etiam in mortis articulo. Sic et diuus Thomas secunda secundę quęst.100. articulo.6. in solutione ad secundum argumentum docet non licere vnq̄, vt quis recipiat ordinem ab episcopo, quem scit simoniace esse promotum in episcopatum, etiam q̄tumuis occulta fuerit simonia. Et quantumlibet ipse etiam episcopus sub pœna excommunicationis iubeat vt alter ab ipso ordinem recipiat, non debet, inquit, alter ei obedire, etiam q̄uis alter ipse probare non posset ipsum episcopum sic esse simoniace promotum. Eiusdem sententię est glosa in cap. Si quis a simoniacis pri. quęstione pri. Et glosa in cap. Per tuas de simonia. Ex his videtur consequens, quod nemini liceat a suo pastore occulte hæretico aut Lutheranis insanijs infecto seu excommunicato accipere absolutionis, aut eucharistiæ sacramenta.

Quintum argumentum.

Diuino iure præceptum est, non consentire alterius peccato iuxta Apostoli doctrinam, digni sunt morte non solum qui faciunt, sed & hi qui consentiunt facientibus, ad Romanos primo. Sed petere sacramentum scienter a sacerdote criminoso est consentire in peccatum illius. Nemo enim petit ab altero aliquid fieri, nisi & velit & consentiat, vt alter id faciat. Si ergo nulla ratione licet consentire, vt sacerdos indignus sacramenta dispenset, videtur igitur nequaq̄ esse licitum petere ab illo sibi sacramenta dispensari.

Sextum argumentum.

Iure diuino illicitum est non solummodo consentire peccato alterius, sed & cooperari ei in opere quo peccat & proponere ei materiam, vnde sibi sumat peccandi occasionem. etiam q̄uis illam occasionem sumeret ex malitia & praua sua dispositione. Sic & Paulus iussit, nolite communicari operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite, ad Ephesios quinto. Insuper Ecclesiastici octauo, pręceptum legimus. Ne incendas carbones peccatorum arguens

eos .i. ne excites ꝓnitates seu inclinatiões ad peccandū, quæ sane inclinatiões incendunt ab his, q cā sunt, vt hoēs ad peccandum parati exeāt in exequutionem illiciti operis.

Septimū argumentū, Vsurarijs, meretricibus, & focarijs, Iudæis, idololatris, q̄tūlibet fuerint parati aī in peccatis ꝑseuerare, nequaꝗ̄ licitū est locare aut vendere domus ad inhabitandū, etiā ꝗ̄uis locantibus aut vendentibus solū cupiētibus domus suas iusto precio aut vendere, aut locare, displiceant peccata illorū, & nō cōsentiāt in vsurarū acceptiões, luxurias, aut idololatrias. De locantibus domos vsurarijs, habes caput primū de vsuris, lib. 6. vbi textus ꝓhibet, ne qs locet domos alienigenis, & nō illic oriundis locet domos, vel sub alio quocumq; titulo concedat sub pœna suspēsionis ipso facto, si locans fuerit patriarcha, archiepiscopus, aut episcop⁹, sub pœna vero excōmunicationis, si ꝑsona fuerit ecclesiastica inferioris ordinis, sub pœna aūt interdicti, si locans fuerit ciuitas aut collegiū. Cum ergo huiuscemodi sint pœnę graues, quę non inferuntur nisi pro mortali crimine, consequēs videtur eū, q sic domos locat vsurarijs, mortaliter peccare, et eum insup, qui domos conductas habere sinit, & nō expellit illos. Et ne cauilleris ex verbis textus, & dicas his pœnis subiacere eos solum, qui domos locant vsurarijs ad fœnus exercendum, id est, ea intentione. Huic cauillationi obuiat glossa ibidē dicēs probabilis ignorantia excusat illū, qui locauit domū ei, quē ignorabat vsurariū, in dubio tamē præsumuntur ad hoc conducere, si consueuerūt vsuras exercere. Et ꝗ̄uis locare domos vsurarijs non alienigenis, non subijciantur his pœnis positiui iuris, non tamē consequens est sic locātes nō peccare criminaliter. Et qa par ratio videt esse de locante domum vsurarijs, & de locante domū meretricibus, aut concubinarijs, aut idololatris, vel Iudęis, videntur omnia hęc æque esse iure diuino illicita propter cooperationē, virtualemq; cōsensum in crimina illorū. Quemadmodū is qui locat aut vendit scienter gladium suum alteri, vel arma, quibus ille est abusurus in oppressionē vel mortē innocentis, mortaliter peccat contra naturalis & diuini iuris prohibitionē, & id quidē ꝓpter cooperationē peccati. Sicuti

De locantibus domos usurarijs, meretricibus, cōcubinarijs, aut Iudæis.

Iure diuino illicitũ est vendere venenũ intoxicũ, aut taxillos ve aleas, qbus emẽtes coĩter abutuntur in dãnationẽ aĩarũ suarũ. Vñ & hac rõe non est licitum mihi reddere hoĩ iam irato & parato occidere gladium suum, quin potius teneor ab eodem sic irato etiã gladiũ suũ p vim surripere ad impediendum homicidij peccatũ. Videt̃ igitur, ꝙ pariformiter teneat sacerdotem criminosum in scelere perseuerantem, nõ solum non vocare, sed & impedire ne sacramenta sic contrectet indignus, ingerens Christo contumeliam, & proximo peccati ruinã. Octauum argumentum.

Iure diuino prohibitũ est exigere iuramẽtum ab eo, quẽ scio falsum iuraturũ, iuxta doctrinã Augu. designatã. 22. q. 5. cap. Qui exigit, & ca. Qui prouocat. Asseritq; ibidẽ Aug. eũ q sic prouocat hoĩem ad iurandũ, quẽ nouit iuraturũ esse falsum, plus peccare ꝙ homicidam. Rursus eadẽ causa & quæstione in cap. Hoc videtur. tradit generale documentũ vnumquẽq; reũ esse, q audit eũ iurare falsum & tacẽs nõ indicat, multo igit̃ magis est re⁹, q ad deierandũ prouocat eũ quẽ nouit falso iuraturũ. Multum enĩ interest inter istum et illum, possumus enĩ paratum ad periurium admonendo vel prohibendo a tam graui peccato reuocare; sed si non audierit nos, & coram nobis de re quam nouerimus falsum iurauerit prodendus ẽ, sed vtrum ita prodendus sit, vt proditus etiam periculum mortis incurrat, difficillima quæstio est. Sed qa scriptura in Leuitico non expressit cui hoc periurium indicandum sit, vtrum illi cui iurauit, an sacerdoti cuipiam, qui non solum eum persequi non potest irrogando supplicium, sed etiam orare p illo potest, videtur mihi, quod se a peccati vinculo absoluat, si talibus indicet, qui magis prodesse possunt, ꝙ obesse; siue eũ corrigendo, siue deum pro eo placãdo.

Exigere iuramentum ab eo quẽ scio iuraturum falsum.

Nonum argumentum. Ob nullum finem ꝙtũlibet bonũ assequẽdum, licitum est vel cõsulere Dæmones, vel cõsiliũ accipere a Magis, Ariolis, & maleficis, etiã paratis maleficijs vti, neq; enĩ maleficium repellat̃, neq; ob aliã vllã vtilitatẽ vel necessitatẽ; ergo videt̃, neq; licere vnꝗ ob vllã necessitatem vel vtilitatem petere sacramenta celebrari aut dispẽsari a sacerdote perseuerante in crimine.

Decimum argumentū assumit media, quibus olim añ mille annos hęretici Donatistæ vtebantur ad cōmonstrandum omnia sceleratorum sacerdotum sacrificia & sacramenta esse falsa, irrita, & inania, atq; neminem Christianū posse communicare illis in huiuscemodi sacramentorum perceptione, quę sane media iam supra in argumento vndecimo & duodecimo, magna ex parte recitauimus. Vnde contra Augustinum argumentabatur Permenianus hæretic⁹, sicuti recitat ipse Augustinus libro tertio contra epistolam eiusdem Permeniani. Si possum⁹, inquit, a sacerdotibus publice manentibus in peccato sumere panem & calicem domini, quomodo poterimus obedire Apostolo pręcipienti, ne cum hominibus fornicarijs, adulteris, aut auaris sumamus cibum etiam communem, prim. ad Corin. quinto. Quomō item præcepit vnicuiq; in nomine domini Iesu Christi, vt recedat ab omni fratre ambulante inordinate, secun. ad Thessal. 3. Item carnales homines non possunt spirituales filios procreare, dicente Christo ad Nicodemum. Quod natū est ex carne caro est, & quod natum est de spiritu, spiritus ē, Ioan. tertio. Præterea deus odio habet non solum criminosos sacerdotes, sed & orationes & sacrificia eorum, abominaturq; holocausta, victimas, festiuitates, & solennitates eorum, eo quod manus eorum plenæ sunt sanguine, id est, peccatis, sicuti dicitur Esaiæ primo, Ne offeratis vltra, inquit deus, sacrificium frustra incensum abominatio est mihi. Iniqui sunt cœtus vestri, calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestræ plene sunt sanguine.

En vides spiritum sanctum ex ore Esaiæ, etiam detestare ipsa sacrificia diuinitus instituta, cum offeruntur a scelestis sacerdotibus, sicuti & in alio loco apud eundem Esaiam loquitur. Facinorosus qui mihi sacrificat vitulum, quasi qui canem occidat, & qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat. Item prouerbiorum decimoquinto, Sacrificia impiorum abominatio domino. Et Ecclesiastici trigesimoquarto, Dona iniquorum non probat altissim⁹. Item Oseæ. 9. Sacrificia eorum, quasi panis luctus, omnis q

man

mãducat ex illo, inquinabitur. Orat vir sanctus, Olium peccatoris non impinguet peccatum, psal. Non est speciosa laus in ore peccatoris, psal. Cæterum prędicator annuncians populo doctrinam salutuis æternæ & notorie viuens contra eiusdem doctrinæ præcepta mortaliter peccat, quem & per prophetam deus arguit. Peccatori autem dixit de⁹, Quare tu enarras iusticias meas, & assumis testamentum meum per os tuum. psal. Quem & Paulus increpans, inquit, Qui alium doces, teipsum non doces, qui prædicas non furandum furaris, qui dicis non mœchandum mœcharis ad Romanos secundo. Proinde primę ad Timotheũ tertio, de sacerdotibus, quibus incumbunt ecclesię ministeria, Probentur inquit primum, & sic ministrent, nullum crimen habentes. Si peccauerit populus orabit pro eo sacerdos, Si autem peccauerit sacerdos, quis orabit pro eo?

Vndecimum argumentum. Tota sacramentorum virtus seu fructus a Christo deriuatur. Cum ergo sacerdotes praui, sint palmites aridi, alieni a Christo vera vite, per quam confluit virtus fructificandi in palmites, videtur consequens eosdem prauos sacerdotes, qui non sunt participes pinguedinis vitis ac radicis nequaquam posse dispensare aut communicare aliis sacramentorum fructum.
Item eucharistiæ sacramentum benedictione sacerdotis consecratur, sed praui sacerdotis benedictio non est efficax ad spiritualem vllum effectum a deo consequendum, sed reproba potius, & quæ pœnam meretur, iuxta illud Malachiæ secundo, Maledicam benedictionibus vestris. Vnde Gelasius papa, quomodo ad diuini mysterij consecrationem cœlestis spiritus inuocatus adueniet, si sacerdos qui eum adesse deprecat̃ criminosis actionibus plenus comprobet̃ .1.q.1.c. Sacrosancta. Quam sententiam longe ante Gelasium diuus Hieronymus, multis in locis videtur comprobasse. Primũ in commentarijs Sophonię tractans verbum prophetæ. Sacerdotes eius polluerũt sanctum. Sacerdotes, inquit, qui sanguinem domini diuidunt populis, impie agunt, in legem putantes eucharistiam facere verba non vitam & necessariam esse, solennem orationem, non autem sacerdotis merita, de

quibus dicitur Leuitici.21. Sacerdos in quocumq; fuerit macula non accedet offerre oblationes deo. En habes an cōficiēdum eucharistiam non sufficere solennem sacerdotis orationem, sed & merita eius esse necessaria, eosq; impie agere, qui contrarium putant. Item de hæreticis & ab ecclesia præscisis videtur manifestum esse ab illis sacramenta, neq; cōfici posse, neq; dispensari, Nā & sic plane sensit Cyp. martyr añ annos .1200. vt patet, ī epl'a de lapsis: Vn̄ & in Niceno cōsilio legit̄ si qs cōfugiat ad ecclesiā catholicā de Paulianistis & Catafrigis statutū est eos oīno debere baptizari, q si fuerint etiā ordinati apud illos, rursus ab episcopo ecclesię ordinentur, si examinati inueniantur idonei, sicuti recitat Gratianus .1. quæst. 1. Si quis. Hāc sententiam, & ipse Hiero. affirmare videtur in commentarijs supra Amós prophetam. Odit deus sacrificia hęreticorū, & a se proijcit, detestatur foetorem eorum, quotiescumq; in nomine eius congregati sunt, & claudit nares suas. Et in commentarijs super Aggeum. Omnia siue vota pacifica siue ieiunia, castitas corporis, eleemosynæ, siue holocausta erunt contaminata in conspectu domini, q̄uis sancta videantur, specieq; sui offerūtur, tamen quia tractata sunt ab illo, qui pollutus est in anima polluuntur omnia. Et in commentarijs sup Oseę plane asserit hęreticos offerre sacrilegum panem. Insuper Cyprianus. Cōstat, inquit, oleum vnde baptizati vnguntur sanctificari, & Eucharistiam apud illos omnino fieri non posse, vbi spes nulla est, & fides falsa vbi omnia p mendacia agūt.

Præterea quisquis extra ecclesiam est non videtur aliquid posse agere nomine, & in persona totius ecclesię, sed sacerdos celebrans ac consecrans eucharistiam agit sacrificiū in persona totius ecclesię, vnde & in ipsa consecratione non dicit offero, sed offerimus, quasi ex persona ecclesię. Et ideo quamuis alia forsitan sacramenta extra ecclesiam celebrari possint, de hoc tamen non videtur, Quod etiam Aug. visus est sentire dicens: Recolite nomē, & aduertite veritatem. Missa enim dicitur eo quod coelestis missus ad consecrandum & viuificandum corpus adueniat, iuxta dictum sacerdotis dicentis. Omnipotens deus, iube hæc perferri p

man⁹

manus sancti angeli tui in sublime altare tuum &cętera.

Et hæc est plana sententia Magistri sententiarum in quarto libro distinctione duodecima concludentis, hęreticū a catholica fide pręscisum eucharistię sacramentum nequaq̄ conficere. Cęterum secundum antiquum ecclesię morem annos mille & ducentos annos custoditum, consuetum est sacerdotes criminosos non solummodo excommunicari aut suspendi a diuinis, sed & degradari, iuxta sententiam Augustini libro septimo contra Donatistas post collationem capite quarto sic dicentis, in ecclesia nec mali bonis obesse possunt, cum vel ignorantur, vel pro pace & tranquillitate tolerantur. Ita sane vt nec emendationis vigilantia quis quiescat corripiendo, excommunicando, degradando, cæterisq; coertionibus illicitis, atq; concessis qui salua vnitatis pace in ecclesia quotidie fiunt, secundum apostolicum præceptū seruata charitate, si quis nō obedierit, inquit Paul. v̄bo nostro per epistolam hunc notate. Ex quo verbo Apostolico ecclesia teste Augustino intellexit sese posse degradare sacerdotes criminosos. Sacerdos autem sic degradatus, amittit aut potestatem consecrandi, aut solam exequutionem. Non solū autem exequutionem, alioquin non plus perderet degradatus q̄ excommunicatus, qui etiam per excommunicationē priuatur ordinis exequutione. Videtur ergo degradatus prorsus perdere sacerdotalem potestatem, seu characterem. Atq; ita talis si tentauerit consecrare non plus q̄ laicus non sacerdos videtur efficere.

ſum Pauli, alijs vero, ego ſum Apollo, alijs, ego ſum Cephę. Quos quaſi gloriantes in meritis hominum baptizantium coarguit. Nunquid, inquit, diuiſus eſt Chriſtus? nunqd Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Gratias ago deo, ꝙ neminem veſtrum baptizauerim, niſi Criſpum & Gaium, ne quis dicat, quod in nomīe meo baptizati ſitis. Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare, prim. ad Corin. 1. in finē eiuſdem capitis concludens, Qui gloriatur, ī dn̄o glorietur. Et quod in .1. cap ſpecialiter declarauerat de ſacramento baptiſmi, hoc infra in capite tertio, & in principio capitis quarti eiuſdē epiſtolæ, quaſi repetens generaliter de alijs ſacramentis ſeu myſterijs explicat, commonſtrans homines non eſſe niſi diſpenſatores miſteriorum Chriſti. Cum ſit inter vos, inquit, zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis. Cum enim quis dicat, ego quidem ſum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne homines eſtis? Quid eni Apollo, quid Paulus? niſi miniſtri eius cui crediſtis, & vnicuiꝙ ſicut dominus dedit. Ego plātaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementum dedit. Ita neꝙ qui plantat eſt aliqd neꝙ qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum eius, Itaꝙ nemo glorietur in homine. Hactenus ille. Quos nominat Apoſtolus, ſine dubio boni erant miniſtri, ſed ſub his bonis, quos dicit intus fructum non operari, vult inſinuare ſancta dei verba, quę foris adhibentur etiam per miniſtros prauos diſpenſari, & per eoſdem verba ſacra diſpenſantes deum intus operari ſalutis fructum.

Declaratur ex Paulo ſacramenta eiuſdē eſſe ualoris ſiue per malos, ſiue per bonos miniſtros diſpēſentur.

Proinde ex hac Apoſtolica doctrina, ſemper intellexit eccleſia baptiſmum tantum valere diſpenſatum per hominem contemptibilem, ꝗtum valet per Apoſtolum datus, quia baptiſmus non hominis ſed Chriſti eſt, qui int⁹ lauat. Vn̄ & carnales, & ſecundum hoēm ambulantes, Apoſtolus appellat eos qui auxilium ſperant humanum, putātꝙ ſe intus purificari ex meritis hominum ſacramenta diſpenſantium.

Item Auguſtinus in tractatu de corpore domini intra eccleſiam catholicam in miniſterio corporis & ſanguinis domini

nihil a bono maius, nihil a malo minus pficitur sacerdote, quia non in merito consecrantis, sed in verbo conficitur creatoris, & in virtute spiritus sancti. Sicut ergo ipse est qui baptizat, ita & ipse est qui per spiritũ sanctum suam efficit carnem & sanguinem. Putant quidam, inquit Gregorius, communionem corporis domini minus esse sanctificatem, si illorum fiat officio, quorum vita oculis eorum videtur ignobilis. Heu inq̃ ꝙ magnũ laqueum incidunt, vt diuina & occulta mysteria plus ab alijs sanctificata posse fieri credant. Communis idemq; spiritus sanctus in tota ecclesia inuisibiliter eadem mysteria & operando sanctificat, & sanctificando benedicit. Cæterum Nicolaus papa respondens consultis Bulgarorum. Sciscitantibus vobis, inquit, si a sacerdote, qui fuerit comprehensus in adulterio, siue de hoc sola fama cõspersus, communionẽ debeatis recipere nec ne. Respondemus, non potest aliquis quantumlibet pollutus sit, sacramenta diuina polluere, quæ purgatoria sunt cunctarum contagionum. Qualiscumq; enim sacerdos sit, quæ sancta sunt inquinari non possunt, idcirco ab eo, quousq; iudicio episcoporum reprobetur, communio percipienda est, quoniam mali bona administrando se tantummodo ledunt. Cerea fax accensa, sibi quidem detrimentum præstat, alijs vero lumen in tenebris administrat, & vnde alijs cõmodũ exhibet, inde sibi dispẽdium prębet, cõcludẽs addit. Sumite ergo ab omni sacerdote intrepide Christi mysteria, quia omnia in fide Christi purgantur, & non dantis meritum, sed accipientis sit, tanquam dicat, non secundũ dispensantis, sed secundum accipientis fidei deuotionem sacramentũ proficit. Recitat Gratianus decimaquinta quęst. vltima, cap. vlt. Quemadmodum autem is qui applicat ignẽ combustibili, quodammodo causa est combustionis, quæ nequaquam ob varietatem applicantium hominum variatur, Sic & in sacramentis Christi contingit, quibus deus adest, spiritualem effectum operans: Neque obest qualescumque fuerint sacerdotes applicantes, qui; vt inquit Paulus, solum sunt ministri Christi intus operantis, per quos Christus euan

A pastore deprehenso in adulterio, eucharistia accipienda.

etiam malignos, dæmonia eijcit. Ioannes Apostolus & euangelista, cum interpellasset Christum, Præceptor vidim⁹ quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nos. Responsum habuit, Nolite prohibere eum, qui enim non est aduersum vos pro vobis est, Marci & Lucæ nono capite. Vbi Beda & Ambrosius in hæreticis, malisq; catholicis, prauis sacerdotibus, non sacramenta cōia in quibus nobiscum sunt, sed diuisionem paci veritatiq; contrariam, qua aduersum nos sunt, non sequentes dominum, detestari, & odio habere debemus. Eos insup qui non caste euangelizabant, Apostolus permisit euangelium annunciare, & in hoc gaudebat, quia & si tales, nō quæ Iesu Christi sunt, sed sua quærentes, non caste euangelizauerint, castum tamen erat quod annunciabant, ad Philippenses primo. Sicuti de quibusdam dixit Christus, Quæ dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere. Sicuti bonam legem potest reprobus habere populus, ita & iustam, rectamq; potest reprobus iudex ferre sententiam secundum legem illi præscriptam. Hinc in cap. vestra, de cohabitatione clericorum & mulierum, Sine dubitatione, inquit papa, teneatis, quod a clericis & presbyteris etiam fornicarijs, q̄ diu tolerantur, nec habent operis euidentiam, licite diuina audiantur & ecclesiastica recipiantur sacramenta, quia & si iuxta Decretalem finalem eodem titulo, quemlibet pro mortali peccato constet esse suspensum quoad seipsū, non debet tamen in diuinis officijs euitari. Nam quantum ad alios suspensus non est, nisi peccatum eiusmodi fuerit notorium, aut per s[illegible]entiam seu confessionem factam in iure, aut per euidentiam rei, quæ tergiuersatione aliqua celari non potest.

Christus permisit malos sacerdotes euangelizare.

Iam si dixerit fortassis quispiam, sacramenta & dei verba dispensata seu prædicata a ministris malis, esse quidem bona, sed tamen ea esse meliora, quæ sunt dispensata a ministris bonis.

Nō melius est sacramentū propter meliorē ministrū.

Respondeo, huic obuiat Paulus coarguens Corin. propterea quod voluerint esse Pauli, id est, a Paulo baptizati.

qua ipse nos multis virtutibus solidat ad salutem propriam, Alteram qua foris muneribus ornat ad lucrum. Illas nobis, inquit Bernardus, hæc nostris accipimus, verbi gratia, fides, spes, charitas, nobis propter nos dantur, absq; his quippe salui esse non possumus. Scientiæ vero seu sapientiæ sermo, gratia curationis, prophetia, donum linguarum, similiaq;, quibus carere cum integritate etiam salutis propriæ possumus, proximorum proculdubio in salutem expendenda donantur. Atq; ita fit, quod vna prædicatio, vt inquit Augustinus, sit melior q̃ alia, q̃uis vnus baptismus non sit alio melior. Quæ sane Augustini sententia, non est accipienda solum propter maiorem sanctitatem prædicantis, qui orando aut impetrando possit proficere audientibus, alioqui ratione simili etiam vnus baptismus melior alio dici posset, quod tamen Augustinus negat, sed est sententia illa Augustini intelligenda propter ipsas prędicationes in se, quarum vna est altera suauior, doctior, & ad commouendum, & flectēdum auditores aptior, q̃uis ipsa prędicatio euangelij non ex se, perinde atq; baptismus valeat hominem saluum facere.

Duplex spiritus sancti operatio.

Vna prædicatio melior alia, sed tamē unus baptismus non est altero melior.

Proinde Paulus cum dicit, Christus non misit me baptizare, sed euangelizare insinuauit officium euangelizandi excellentius esse officio baptizandi, [illegible] euangelizare nō sit omnibus datum, quibus datum est baptizare.

Quod autem adiecit, Misit me euangelizare non in sapientia verbi, non eum prędicantem in sapientia verbi, prædicare intelligit, qui in prædicando euangelium scripturarum autoritate contentus, vtitur suauitate dicendi, vt flectat & moueat auditores atq; persuadeat, sed eū prędicantē, qui euangelizando nititur euangelium probare per verba composita ex humana sapientia, & secundum indaginem humanæ rationis & elegantiam sermonis. Hanc autem esse Pauli sententiam patet, Nam quod capite primo ad Corinthios dicit, Nō ĩ sapientia verbi. Hoc capite secūdo dicit, Sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra sit non in sapientia hominum, sed in vir-

Prædicare in sapiētia uerbi.

sione ad decimũ argumentũ infra latius. Cęterum ꝑ solutiõibus argumentorũ supponẽda est hęc diuisio prauorum sacerdotum. Alij neq; tenentur ministrare sacramẽta, neq; parati sunt, alij vero tenentur, & sunt parati, tertij vero sunt obligati & non parati, quarti autem sunt parati ministrare & non obligati. Praeterea inter sacerdotes prauos alij sunt ab ecclesia tolerati, alij vero prę scissi, aut excommunicati, aut suspensi ab officij ministerijs, & inter hos alij sunt noĩatim eiecti, alij vero solũ gñali sententia iuris, vł homĩs. Quibus p̃missis cõsiderandę sũt sẽtẽtię.4. Prima est,

Distinctio prauorum sacerdotum.

In resolutiõe huius quaestiõis diligẽter oportet cõsiderare, qd sit naturalis & diuini iuris, qd aũt iuris humani, ex praedictis manifestũ est. Si contingat nos secundum corporalem conuersationem esse vel comites, vel socios vel sodales hoĩ peccatori, vel indigos auxilij eius, vel famulos, vel negotiorũ gestores ea maturitate, eoq; moderamine ex iure diuio tẽperanda est nostra cũ illo conuersatio, vt neq; ei, neq; alteri possit inde verisimiliter contingere prauitatis fomentum aut ruinę occasio. Nam si nostra cõuersatio, vel societas corporalis cũ sceleratis peccatoribus praestet illis, vel alijs, vel nobis fomentum prauitatis, aut salutis detrimentum, aut ruinae periculum, iam nostra conuersatione tali deum in irã prouocamus, sicuti scriptura de Iosaphat rege testaẛ, His qui oderunt deum amicitia iungeris, propterea quidẽ iram dei merebaris. Ex hac sententia diligenter considerata liquet, quonam pacto liceat a sacerdotibus prauis sacramenta petere, & accipere, & quomodo se gerere debẽãt Christiani seruitores & seruitrices in rebus domesticis vsurariorũ, aut abducti in seruitutem Saracenorũ, ac infideliũ.

Quatuor sententiae.

Secunda sententia est, secundum dispositionem iuris positiui humani, Nullus parochianus debet deuitare suum pastorem sceleratum a suis se mysterijs sęparãdo, nisi pastor ille prę uia sui superioris sententia fuerit nominatim denunciatus, vno dumtaxat casu excepto per indultum concilij Cõstantiensis de notoria iniectiõe manuum in clericum. Et hoc ius humanum est naturali & diuino iuri consonum. Prior huius sententię pars patet ex eiusdem decreto concilij Con

colai Papę & alios canones supra allegatos, ex quibus liquidum est etiam ante indultum Constantiense licuisse subditis a suis prælatis prauis fornicariјs, & etiam generaliter præscisis, atq; suspensis sacramenta suscipere q̃diu fuerant ab ecclesia tolerati. Ab ecclesia autem dicebantur tolerari, q̃diu neq; condemnati erant, neq; sponte conuicti in iudicio, neq; crimen factum fuerat notorium per rei euidentiam, ad quam quidem euidentię notorietatem secũdum doctores canonistas requirebatur quod factum ad minus esset decem hominibus manifestum. Super quibus habes doctrinam Panormitani in cap. vestra, superius allegato, de cohabitatione clericorum & mulierum. Deinde & Hostiensis tractans cap. Nullus missam audiat presbyteri quem scit concubinã indubitanter habere, & cętera, vigesima secunda distinctiõe, de iure etiam veteri, inquit, declarati per sententiam notorіј fornicatores vitandi non erant in diuinis officiјs, nisi ꝑpositum eorum fornicandi ad minus a decem hominibus fuerat notum, qui ipso facto inquit per pœnitentiam restituebantur, & ipso facto suspendebantur. Simplex enim transgressio legis, qua cauetur ne sacerdos habens concubinam celebret, & ne quis illius missam audiat solummodo inducit peccatum, quod sola pœnitentia diluitur. Proinde & sacerdotem cũ iã abiecerit concubinã non impedit a celebratione.

Ab ecclesia tolerati qui dicuntur.

Populus nõ potest uitare pastorẽ suũ prauæ uitæ in sacramentorũ ministerijs.

Cęterum & pro intellectu huius sententiæ sciẽdum est quod populus non solummodo licite potest, sed & tenetur a suo pastore prauo sic accipere sacramenta. Neque potest licite eundem suum pastorem in communione sacramentorum vitare, aut sese subtrahere a communione illius, q̃diu ipse ab ecclesia in officio pastoralis curę toleratur. Neq; expedit item populo habere vel licentiam, vel præceptum confusum vitandi pastorem suum prauum & sese substrahẽdi a communione illius. Nam dare licentiam, aut iussionẽ talem qua caueatur, vt populi vitent pastorem lapsum fortassis in crimen aliquod non præuia sententia in eum lata & publicata est ministrare illis fomitem rebellionis, dissentionis, ac temerarię dijudicationis, sicuti iam dictum est. Neq; enim possunt subditi pastorem suum pro hora qua vel sacra

rentibus sacramenta scienter a prauis sacerdotibus, vel audientibus diuina eorum officia non sunt accipienda, quasi ex prioris vitæ eorum conuersatione praua licite quis possit iudicia, id est, definitas firmasq; sententias de conscientijs eorum consingere, quas potuit deus subito mutasse in melius, sed sunt habenda tanq; documenta quædam declarantia quonam pacto liceat aut non liceat ab illis sacramenta accipere, aut interesse diuinis officijs eorum, de quorum prauitate etiam interdum contingit tam probabiles, tamque violentas habere rationes, quę iudicium definitiuum inducunt eosdem sacerdotes pro tunc dispensando sacramenta peccare. Potest nempe cõtingere, quod ex commisso crimine nouerim sacerdotem iure communi propter crimen aliquod commissum esse excommunicatum, irregularem, aut a diuinis suspensum. Atq; ita eundem non posse licite sacramenta, aut celebrare, aut dispensare, cuius conscientiam & si non possim tunc (nisi foris prodeat fructus mali operis) licite iudicare iniquam esse, attamen si videã illum sese sacramentis in tali statu ingerẽtẽ, licite iudico eũ inique agere, quem & si secundum indultum Constantiensis concilij in sacramentorum administratione, vel receptione vitare non teneat, prætextu humani præcepti, aut censurę ecclesiasticæ, vtiq; tamen vitare teneor eundem si occurrat obligatio naturalis, aut diuini iuris, veluti cum ipse vel ex mea communione sumeret fomentum iniquitatis, vel ex reuerentia sacramenti vellet in tali censura constitutus abstinere, tum ego non possum eum ad celebrandum, aut ad sacramenta dispensandum inducere, nisi quatenus meus est pastor pro tunc obligatus sacramenta ministrare. In hac materia diligenter est discernendum ius positiuũ a iure naturali. Nam quamuis prohibitione positiui iuris tenetur quis solum vitare nominatim excommunicatum, iure tamen naturali tenetur etiam plerumq; vitare, non sic designatum nominatim. Pro huius ampliori intellectu sit hęc sententia tertia.

Quod nemini licitũ est de occulta sacerdotis conscientia iudicare.

Tertia sententia. Nemini etiam ex causa vel vtilitate q̃tumlibet ardua, licet exigere seu petere absolutionis eucharistiæ, vel aliud quoduis sacramentum a sacerdote cri-

menta ministrare, licite quis possit ad suam vel aliorum vtilitatem spiritualem sacramenta petere & suscipere, eumque ad ministrandum vocare, dum per hoc alias ille non patiatur salutis suę damnum, seu prauitatis fomentum, patet. Nam licite quis potest vti alterius mala voluntate, ad exhibendū aliquod opus, quod est in se bonum & licitum, quod & alter ipse posset licite & recte dispensare, etiam & si nouerim illum esse parati animi, opus illud non ministrare nisi illicite, indigne, aut irreuerenter. Sicuti licite quis petit mutuū ab vsurario quem nouit sine acceptione vsurę non mutuaturum. Cæterum & interdum quis propter bonum aliquod spirituale, aut ad vitandum magis malum licite consulit alteri vt faciat opus aliquod secundum se malum & illicitum, modo ille paratus fuerit illud facere, alioqui maius aliquod malum perpetraturus, & non inde proueniat illi, vel alteri damnum aut spiritualis salutis detrimentum, veluti hęreticum, qui paratus est occulte seminare hæresim licite induco, vt hoc tempore & loco ea quę sentit de fide doceat, quatenus deprehendatur, deprehensusq; non amplius noceat. Sic propheta sanctus Helias, vt ab idololatria reuocaret gentem Iudæorum ad externum idolorum sacrificiū induxit sacerdotes Baal, q parati firmiq; ac immobilis animi erāt psistere in idololatria, tertij Regum .18. Item eum q parati animi est occidere patremfamilias, vt libere thesaurum illius posset furando deportare licet induco & iuuo, vt furetur potius q̄ committat latrocinium. Volenti occidere vxorem, vt possit aliam quæ hoc fieri suggerit ducere, licite possum consulere, vt potius faciat cum illa adulterium vxore reseruata. Diuitem nolentem subuenire necessitati pauperis, neq; per viā eleemosynę, neq; per viam amicabilis mutui precibus licite induco, vt potius sub vsura mutuet, q̄ pauperem perire sinat. Hic iam si obiecerit quispiam, sic dicere est docere alterum malefacere, vt veniant bona.

Vti mala voluntate alterius.

Helias ad actū externū idololatriæ prouocauit sacerdotes Baal.

Docere alterum malefacere.

Huic respondeo hoc falsum esse, sed ē docere, qđ propter aliquam necessitatem vel vtilitatem licitum sit malam & contumacem alterius voluntatem facere prodire foras in opus externum, vbi id fieri potest absq; detrimento salu-

tis illius, & hoc non est aliud, q̄ vti mala alterius voluntate, propter aliquod bonum inde proueniens. Rursus si dixeris, Non est licitum mihi neq; facere mala vt veniant bona, neq; facere minora mala vt vitentur mala grauiora, neq; enim licitum est mihi indigne tractare sacramenta propter alterius salutem, neq; item licitum est mentiri ad vitandum homicidium. Respondeo totum hoc vtiq; verum esse, & ideo is qui malum facit, vt vel bonum eueniat, vel magis malum euitet, peccat vtiq;, sicut probat argumentum, præsertim cum ipse absq; omni peccato posset seruare vtrumq; videlicet, & vitare magis malum, & bonũ ipsũ non impedire, & hoc vel faciendo opus in se bonum bene, vł cohibendo voluntatem suam ab omni opere malo, quod bene fieri non potest. Secus autem est de me, qui non sic habeo in mea potestate alterius voluntatem, & ideo dum non possum apud illum efficere, neq; vt ipse opus bonum bene faciat, neq; vt vtrumq;, tam minus scilicet malum, q̃ maius malũ fugiat, vtiliter ago causam honoris dei & salutis proximi, si vtar mala illius voluntate, & inducam eum vt foris prodeat, quod intus contumaciter explere desiderat, neq; hoc est facere malũ, sed ē vel eum qui alioqui facturus erat malum, impedire a maiori malo, vel ad suam aliorumue vtilitatem, vti imprudentia, malicia, seu contumacia illius absq; detrimento salutis eius. Si licet vti mala alterius voluntate ad opera in se mala, multo igitur magis licet vti mala alterius voluntate ad opera in se bona, cuiuscemodi sunt celebrare, & dispēsare sacramenta. Bene vti malo, inquit Augustinus, non est peccatum, sicut sapiens dominus ad opera bona ministro vtitur imprudente, libro quinto contra Iulianum, capite .10. Aliud est audire missam praui sacerdotis vltro celebrantis, illiusq; officijs & sacrificijs interesse, aut eidem inseruire. Aliud est eundem ad celebrandum vocare seu inducere.

Non est liciũ facere mala, ut ueniant bona, tamē licitũ est cooperari ad malum ut ueniant bona.

Cæterum hæc omnia quę diximus de prauis sacerdotibus indigne sacrificia offerentibus, aut sacramenta dispensantibus, non sunt accipienda tanquam vllo modo suffragentur ipsis sacerdotibus prauis, aut prælatis, cæterisq; scienter tales indignos aut instituentibus, aut tolerantibus, cum deberent

berent repugnare corrigendo, qui ſane omnes grauiſſime procul dubio offendunt deum creatorem, ſed ſunt coſtituta ad ſubueniendum timoratis conſcientijs, & ad vtilitatem ſubditorum. Atq; ita non ſolummodo ſacerdotes, qui ſic indigne ſacramenta tractant, iram dei ſuper ſe prouocāt, ſed et omnes qui ipſis ſic indigne cebrantibus quodammodo communicant, vel fauendo, vel negligendo, ſeu fouendo, vel permittendo cum oporteret remedium adhibere. Et ideo eccleſiarum prælati, temporaleſque domini ſuſtinentes in familia ſua capellanos concubinarios, aut aliter criminoſos ad miſſas celebrandas, ſacrificiaq; offerenda, quos ipſi poſſent, vel a crimine cohibere, vel a celebratione reijcere efficiuntur criminis ſacerdotum indigne celebrantium participes, quibus formidanda eſt proculdubio beati Gregorij ſententia dicentis. Cum is qui diſplicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Et quia iam de ſubditis diximus, quonammodo ſcilicet debeāt ſeſe habere erga prauos ſacerdotes, ſeu paſtores. Iam per ſententiam quartam de prælatis & epiſcopis, quorum eſt peccata ſcandalaq; ſacerdotum & paſtorum indigne ſacramenta tractātium ſub ſua dioceſi corrigere, videamus.

Tolerātes ſacerdoter prauos in ſuis miniſterijs grauiter peccant.

Quarta ſententia.

Quamq; interdum magis eccleſiæ dei expediat prauos homines, miniſtros īdignos, & ſacerdotes ſceleſtos tolerare, q̄ cum periculo maioris mali p cenſuras & rigidas pœnas coercere. Prælatus tamen aut ſcienter, aut negligenter indignum ordinans, curam paſtoralem inutili ac inidoneo conferens, aut in miniſterio ſuſtinens ſceleratę & perditę vitę miniſtrum, quem poſſet cohibere, particeps eſt omnino delictorum eius, quemadmodum & paſtor a loco curæ abſens, etiam ex legitima cauſa præficiens ouibus ſuis, aut iam præfectum ſuſtinens vicarium indignum & infamem, particeps eſt omniū delictorum & negligentiarum, quę ſubſtitutus ille commiſerit, longeq; amplius q̄ iudex qui ſcienter vices ſuas committens ſubdelegato iudicium peruertenti, reus eſt peruerſi iudicij & iniuſticiarum eius. Ipſi tamen ſubditi licite & petunt & accipiunt eccleſiaſtica ſacramenta ab illo indigno ſacerdote ſubſtituto.

INDEX RERUM QUAE PRAECIPUE TOTO HOC OPERE TRACTANTUR.

¶ Beneficium Pastorale.

¶ C

¶ Charitas.

¶ Consuetudo.

¶ Credere.

¶ Contemptus.

Cooperari

Ius ciui.

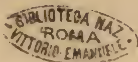
Dogma

INDEX.

Quatenus

INDEX.

Fine
R